МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАЗАРОВА ІРИНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 657.1.011.56

ДИСЕРТАЦІЯ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В КОРПОРАТИВНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

Галузь знань: 08 – економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Подані до захисту наукові положення є власним напрацюванням автора.
Всі використані ідеї, наукові результати, цитати супроводжуються належними посиланнями на їх авторів та джерела опублікування.

_____ І. Я. Назарова
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант:
Задорожний Зеновій-Михайло Васильович,
доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Тернопіль – 2024

АНОТАЦІЯ

Назарова І. Я. Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України. Тернопіль, 2024.

Сучасні умови ведення бізнесу вимагають всеохоплюючого та досконалого інформаційного забезпечення для здійснення управління підприємством чи корпорацією. Визначальним чинником успішного розвитку бізнесу, управління господарськими процесами є запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в облікові та управлінські процеси. Вони дозволяють розширити інформаційне поле обліку, отримувати необхідні для управління дані більш оперативно і в необхідному обсязі. Окрім того, особливі умови виникають в обліково-інформаційному забезпеченні об'єднань корпоративного типу. Поряд з необхідністю ведення обліку операційної діяльності кожною структурною одиницею такого об'єднання виникають гострі проблеми в автоматизованому інформаційному супроводі руху капіталу, дотриманні корпоративної політики в розподілі прибутку між учасниками, контролі за внутрішніми цінами, забезпеченні правил соціальної відповідальності й корпоративної етики, інформаційної безпеки та інше.

У дисертації проведено узагальнення та надано пропозиції щодо нових підходів до вирішення наукової проблеми щодо розвитку та модернізації електронних обліково-інформаційних систем у корпоративних об'єднаннях.

Сформовано напрями розвитку корпоративної системи підприємництва: у формі об'єднань, які створені та функціонують як окремі юридичні особи, а також об'єднань юридичних і фізичних осіб на договірній основі. Деталізовано та обґрунтовано з позиції техніки інформаційного забезпечення: постіндустріальну форму організації бізнесу з її інтернаціоналізацією, визнанням інформації як

продукту виробництва; постковідну форму зі звуженням міждержавних та внутрішніх комунікацій і розповсюдженням дистанційних методів одержання й передачі даних на основі електронного документування і комунікування; воєнну і повоєнну хвилю підприємництва з розширенням онлайн-логістики та електронного комунікування України із західним світом і припиненням корпоративних відносин з російською економікою, участі та контролі держави у виявленні завданих війною втрат та розподілі допомоги на їх відшкодування.

Здійснено теоретичне обґрунтування та запропоновано шляхи модернізації електронної обліково-інформаційної системи, що базуються на повній автоматизації реєстрації, обробки, передачі і зберігання облікових даних, визначено такі її нові якісні характеристики як використання можливості бездокументного збору первинних даних, електронної обробки і передачі узагальненої інформації, делегування облікових повноважень, дистанційність обробки та комунікаційна зручність передачі інформації, формування інтегрованих баз даних і розподілений доступ до інформаційних потоків, перманентність та вільна періодичність одержання вихідної інформації.

Проведено концептуально-методологічне обґрунтування переваг у застосуванні електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об’єднаннях для інформаційного забезпечення маневрування капіталом, дотримання єдиної облікової політики, плану рахунків і алгоритмізації процесів, документальної та бездокументної реєстрації господарських операцій, узгодженого документообігу та комунікаційної зручності передачі інформації, єдиних підходів до внутрішньої цінової та розрахункової політики, технічних можливостей формування первинної і консолідованої звітності та оприлюднення відкритої інформації.

Досліджено генезис обліково-інформаційних систем, де за окремими етапами їх розвитку і модернізації, окрім діючих у різні історичні періоди етапів дооблікового ведення господарства, ручного фіксування інформації, механізованого обліку, виокремлено ще й етап електронного обліку (автоматичного фіксування інформації на електронних носіях, їх обробки і передачі

користувачам з допомогою комп'ютерно-комунікаційних засобів) та етап цифровізованого обліку – автоматичного фіксування даних у цифровому просторі за допомогою електронних засобів з розподілом та зберіганням інформації на цифрових носіях.

Обґрунтовано сутність електронного та цифрового документу в обліку, коли перший є набором зареєстрованих у файловому режимі даних на матеріальних носіях, підтверджених кваліфікованим електронним підписом. Цифровий же документ формується у вигляді записів в електронних реєстрах, що є юридичним підтвердженням здійснення певної операції, а його візуалізація досягається шляхом надсилання запиту до електронного реєстру і в результаті він перетворюється в електронно-цифровий документ, підтверджений кодом-ідентифікатором.

Уточнено понятійно-термінологічний інструментарій з обґрунтуванням доцільності зміни назви і суті елементів методу бухгалтерського обліку, а саме, замість елементу «документація» пропонується використовувати термін «документування», що засвідчує певні дії стосовно отримання внаслідок спостереження і реєстрації первинних даних на матеріальних (паперових) чи нематеріальних (електронних) носіях.

Визначено методичні підходи до модернізації електронного документообігу з допомогою QR-кодування, першим з яких є генерування кодів з посиланням безпосередньо на облікові документи у вигляді файлів, а другий, якому автор віддає перевагу, полягає у формуванні кодів у виді посилань на інтернет-сторінку чи хмарне середовище контрагентів, що дає можливість переглядати такі документи, підписувати їх електронним підписом або пред'являти претензії, а також завантажувати завірені документи з інтернет-сторінки клієнта у свою обліково-інформаційну систему.

Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення документації з оформлення купівлі-продажу продукції, товарів, робіт з використанням апробованого у міжнародній практиці рахунку-фактури (інвойсу), який на відміну від існуючого, доповненого реквізитами щодо підтвердження факту здійснення операції власноручними чи електронними підписами сторін.

Удосконалено систему обліку операцій зі здійснення розрахунків, зареєстрованих цифровими документами чи у бездокументній (безпаперовій) формі, з використанням для цього окремого рахунку синтетичного обліку 38 «Розрахунки, підтверджені цифровими документами та за бездокументарними операціями», а облік раніше обліковуваних на цьому рахунку резервів сумнівних боргів пропонується вести на окремих субрахунках основних рахунків зі здійснення розрахункових операцій: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Обґрунтовано основи новітньої парадигми бухгалтерського обліку та визначено місце і значення інформаційно-комунікаційних технологій у її побудові, коли об’єктами обліку, предметами купівлі-продажу стають інформаційні ресурси та активи нематеріального характеру, а оцінка більшості активів здійснюється переважно за справедливою вартістю, застосовується бездокументна електронна реєстрація фактів господарської діяльності та є можливість проводити постійний інвентаризаційний контроль, існує велика варіативність у виборі компанією чи корпоративним об’єднанням облікової політики, застосовується діалоговий режим при формуванні та опрацюванні облікових даних, інформація може формуватися та зберігатися на рахунках бухгалтерського обліку і у звітності в цифровому форматі у віддалених базах даних та хмарних сервісах і надаватися різним користувачам за розподіленим доступом. Запропоновано концептуальну модель електронної обліково-інформаційної системи, яка передбачає три типи комунікаційних зв’язків (внутрішньосистемних, внутрішньокорпоративних та зовнішніх), що об’єднані у загальній Системі планування ресурсів підприємства (ERP).

Окреслено сутність та визначено основні елементи корпоративної політики суб’єкта господарювання як сукупності принципів, методів і процедур, що використовується корпоративним об’єднанням для ведення економічної діяльності та управління господарськими процесами. Серед складових корпоративної політики, що реалізуються з використанням сучасних комп’ютерно-комунікаційних технологій, виокремлено і обґрунтовано політику

внутрішньокорпоративного трансферного ціноутворення, облікову і дивідендну політику, правила щодо консолідації капіталів. Проаналізовано практичні підходи до зниження інформаційних ризиків, дотримання кодексу корпоративної етики та соціальної відповідальності.

Виокремлено ключові функції корпоративного обліку, такі як забезпечення інформацією щодо формування і руху зареєстрованого та інших видів капіталів, інвестицій у дочірні, спільні, асоційовані підприємства, резервування коштів на покриття непередбачуваних витрат, ведення обліку внутрішньокорпоративних операцій і розрахунків, формування первинної, консолідованої та інтегрованої звітності, об'єднання усіх інформаційних потоків у єдину електронну обліково-інформаційну систему, спрямовану на задоволення потреб користувачів та найповніше розкриття інвестиційної привабливості корпоративного об'єднання.

Запропоновано концепцію і змістовий формат побудови облікової політики корпоративного об'єднання, в якій на відміну від існуючої, враховано специфіку функціонування і впровадження електронних обліково-інформаційних систем формування й передачі обліково-звітної інформації. Особливу увагу при цьому спрямовано на розробку організаційних, технічних положень її побудови, які випливають з комунікаційно-безпекових реалій в умовах цифрової економіки та інформатизованого суспільства.

Удосконалено систему захисту електронної обліково-звітної інформації з пропозицією використання двох варіантів її регламентації: в Наказі про облікову політику – для корпоративних груп, об'єднаних в одну юридичну особу; у Внутрішньокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки – для корпоратизованих структур, що ведуть спільну діяльність на договірних засадах, із застосуванням для цього кількох видів електронного підпису на облікових документах різної важливості та електронної печатки у формі QR-коду.

Розширено змістове наповнення звітної форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за рахунок доповнення розділу IV показниками прибутковості зареєстрованого капіталу, зокрема коефіцієнтами чистого прибутку і дивідендів на величину зареєстрованого статутного капіталу,

що має служити, поряд з показниками прибутковості акцій, додатковим чинником в оцінці ефективності інвестиційних вкладень у акціонерних компаніях. Для належного забезпечення та автоматизованого контролю взаємоузгодженості показників електронної звітності, що подається різним користувачам, доцільно створити Єдиний універсальний портал звітності України, який би містив усі необхідні щодо електронного звітування сервіси для різних користувачів.

Вдосконалено систему оцінки ефективності операційної діяльності, яка на відміну від існуючої, ґрунтується на запропонованій кількаступеневій багатофакторній моделі, проведено її апробацію на основі даних фінансової та управлінської звітності об'єднання корпоративного типу.

Практичне значення одержаних результатів засвідчується науковим обґрунтуванням і прикладним спрямуванням пропозицій авторки щодо розвитку електронних обліково-інформаційних систем, виходячи із сучасних реалій реєстрації, обробки, узагальнення, передачі та зберігання інформації на базі інформаційно-комунікаційних технологій. Основні теоретико-методологічні та прикладні розробки, що викладені у дисертації, використані у таких підприємствах, компаніях та установах як: Українська асоціація сертифікованих бухгалтерів і аудиторів, Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України, Служба відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області, ПрАТ «Холдингова компанія «ЕКО-ДІМ», Група компаній «ВОДАЛЕНД», ТОВ «Сіефджі Трейдинг» КО «Контінентал Фармерз Груп», ТОВ «Тервікнопласт» (компанія «VIKNAR'OFF™»), ТОВ «Пуск і наладка», ТОВ «Старфуд», ТОВ АФ «Консул», ПП «АФ «Західаудит».

Ключові слова: облік, корпоративне об'єднання, інформаційна система, інформаційні технології, електронна обліково-інформаційних система, документ, електронне документування, електронний документообіг, звітність, корпоративна політика, облікова політика, інформаційна безпека.

ABSTRACT

Nazarova I. Ya. Modernization of electronic accounting and information systems in corporations. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences by specialty 08.00.09 – Accounting, Analysis and Audit (by types of economic activity). Western Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Ternopil, 2024.

Modern business conditions require comprehensive and perfect information support for the management of an enterprise or corporation. A decisive factor in the successful development of business, management of economic processes is the introduction of the latest information and communication technologies in accounting and management processes. They make it possible to expand the information field of accounting, to receive the data necessary for management more quickly and in the necessary volume. In addition, special conditions arise in the accounting and information provision of corporate-type associations. Along with the need to keep records of operational activity by each structural unit of such an association, acute problems arise in the automated information support of capital movements, compliance with corporate policy in the distribution of profits between participants, control over internal prices, ensuring the rules of social responsibility and corporate ethics, information security, etc.

The dissertation summarizes and provides suggestions for new approaches to the solution of the scientific problem of the development and modernization of electronic accounting and information systems in corporations.

The directions for the development of the corporate entrepreneurship system have been formed: in the form of associations that are created and function as separate legal entities, as well as associations of legal entities and individuals on a contractual basis, the post-covid form with the narrowing of interstate and internal communications and the spread of remote methods of receiving and transmitting data based on electronic documentation and communication; the war and post-war wave of entrepreneurship with

the expansion of online logistics and electronic communication of Ukraine with the Western world and the termination of corporate relations with the russian economy, the participation and control of the state in the detection of losses caused by the war and the distribution of aid for their compensation.

A theoretical substantiation was formed and ways to modernize the electronic accounting and information system based on full automation of registration, processing, transmission and storage of accounting data were formed, its new qualitative characteristics were determined, such as the use of the possibility of documentless collection of primary data, electronic processing and transmission of generalized information, delegation of accounting powers, distance processing and communication convenience of information transfer, formation of integrated databases and distributed access to information flows, permanence and free periodicity of receiving source information.

A conceptual and methodological substantiation of the advantages of using electronic accounting and information systems in corporations for information support of capital maneuvering, compliance with a single accounting policy, a plan of accounts and algorithmization of processes, documentary and non-documentary registration of economic transactions, agreed document flow and communication convenience of information transfer, uniform approaches to internal pricing and settlement policy, technical capabilities of forming primary and consolidated reporting and publicizing open information.

The genesis of accounting and information systems was studied, where according to individual stages of their development and modernization, in addition to the stages of pre-accounting management, manual recording of information, mechanized accounting, which were active in different historical periods, the stage of electronic accounting (automatic recording of information on electronic media, their processing and transmission to users using computer and communication means) and the stage of digitized accounting – automatic recording of data in the digital space using electronic means with distribution and storage of information on digital media.

The essence of an electronic and digital document in accounting is substantiated,

when the first one is a set of data registered in file mode on physical media, confirmed by a qualified electronic signature. A digital document is formed in the form of entries in electronic registers, which is a legal confirmation of a certain operation, and its visualization is achieved by sending a request to the electronic register, and as a result, it turns into an electronic digital document, confirmed by an identifier code.

The conceptual and terminological toolkit has been clarified with the substantiation of the expediency of changing the name and essence of the elements of the accounting method, namely, it is proposed to use the term «documenting» instead of the element «documentation», which certifies certain actions related to obtaining as a result of observation and registration of primary data on material (paper) or immaterial (electronic) media.

Methodical approaches to the modernization of electronic document flow using QR coding are defined, the first of which is the generation of codes with a direct link to accounting documents in the form of files, and the second, which the author prefers, consists in the formation of codes in the form of links to an Internet page or cloud environment of counterparties, which provides an opportunity to view such documents, sign them with an electronic signature or submit claims, as well as upload certified documents from the client's website to its accounting and information system.

The need for further improvement of the documentation for the purchase and sale of products, goods, and works using an invoice approved in international practice is substantiated, which, unlike the existing one, is supplemented with details to confirm the fact of the transaction by handwritten or electronic signatures of the parties.

The accounting system for transactions for the implementation of electronic paperless settlements and confirmed by digital documents has been improved, using for this separate account synthetic accounting 38 «Settlements confirmed by digital documents and by book-entry securities» and accounting of reserves for doubtful debts previously recorded on this account is proposed keep on separate sub-accounts of the main accounts for settlement operations: 36 «Settlements with buyers and customers», 37 «Settlements with various debtors».

The foundations of the latest accounting paradigm are substantiated and the place

and importance of information and communication technologies in its construction are determined, when the objects of accounting and the objects of purchase and sale are information resources and assets of an intangible nature, and the assessment of most assets is carried out mainly at fair value. Documentless electronic registration of facts of economic activity is also used and it is possible to carry out constant inventory control, there is great variability in the choice of accounting policy by a company or corporate association, a dialogue mode is used when forming and processing accounting data, thus information can be formed and stored in accounting accounts and reporting in digital format in remote databases and cloud services and provided to different users with distributed access. A conceptual model of the electronic accounting and information system is proposed, which provides for three types of communication links (intra-system, intra-corporate and external), which are combined in the general Enterprise Resource Planning System (ERP).

The essence and main elements of the corporate policy of the business entity are outlined as a set of principles, methods and procedures used by the corporate association to conduct economic activities and manage economic processes. Among the components of corporate policy, which are implemented using modern computer and communication technologies, the intra-corporate transfer pricing policy, accounting and dividend policy, rules on capital consolidation are singled out and substantiated. Practical approaches to reducing information risks, compliance with the code of corporate ethics and social responsibility are analysed.

The key functions of corporate accounting are singled out, such as providing information on the formation and movement of registered and other types of capital, investments in subsidiaries, joint ventures, associated enterprises, reserving funds to cover unforeseen expenses, keeping records of intra-corporate operations and calculations, forming primary, consolidated and integrated reporting, unification of all information flows into a single electronic accounting and information system, aimed at meeting the needs of users and the most complete disclosure of the investment attractiveness of the corporate association.

The concept and content format of the construction of the accounting policy of a

corporate association is proposed, in which, unlike the existing one, the specifics of the functioning and implementation of electronic accounting and information systems for the formation and transmission of accounting and reporting information are taken into account. At the same time, special attention is directed to the development of organizational and technical provisions for its construction, which arise from communication and security realities in the conditions of the digital economy and information society.

The system of protection of electronic accounting and reporting information has been improved with the proposal of using two versions of its regulation: in the Order on Accounting Policy – for corporate groups united into one legal entity; in the Internal Corporate Information Security Policy Standard – for corporatized structures conducting joint activities on a contractual basis, using for this purpose several types of electronic signature on accounting documents of various importance and an electronic seal in the form of a QR code.

The content of reporting form No. 2 «Report on financial results (Statement of Comprehensive Income)» has been expanded due to the addition of section IV with indicators of profitability of registered capital, in particular coefficients of net profit and dividends on the amount of registered authorized capital, which should serve, along with indicators of profitability of shares, an additional factor in evaluating the effectiveness of investments in joint-stock companies. In order to properly ensure and automatically control the consistency of the indicators of electronic reporting submitted to different users, it is advisable to create a single universal reporting portal of Ukraine, which would contain all the services necessary for electronic reporting for different users.

The system for evaluating the effectiveness of operational activity, which, unlike the existing one, is based on the proposed multi-stage multifactor model, has been improved, and its approval has been carried out on the basis of financial and management reporting data of a corporate-type association.

The practical significance of the obtained results is evidenced by the scientific substantiation and applied direction of the author's proposals for the development of electronic accounting and information systems, based on the modern realities of

registration, processing, generalization, transmission and storage of information based on information and communication technologies. The main theoretical-methodological and applied developments outlined in the dissertation are used in such enterprises, companies and institutions as: Ukrainian Association of Certified Accountants and Auditors, Federation of Professional Accountants and Auditors of Ukraine, Service for Reconstruction and Development of Infrastructure in Ternopil Oblast, PJSC «Holding Company «EKO-DIM», Group of Companies «VODALAND», «CFG *TRADING*» LLC, CO »Continental Farmers Group», «Terviknoplast» LLC («VIKNAR'OFF™» company), «Pusk i Naladka» LLC, «Starfood» LLC, LLC «AF «Consul», PE «AF »Zakhidaudyt».

Keywords: *accounting, corporate association, information system, information technologies, electronic accounting and information system, document, electronic documenting, electronic document circulation, reporting, corporate policy, accounting policy, information security.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації.

1. Задорожний З.-М. В., Крупка Я. Д., **Назарова І. Я.** Обліково-інформаційне забезпечення реорганізаційних процесів у надзвичайних умовах. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 2(33). С. 139-148. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206928. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000548442900014 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,3 д.а. / 0,4 д.а.; внесок автора: сформовано пропозиції щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій при реструктуризації та оптимізації інформаційного забезпечення бізнесу в надзвичайних умовах).

2. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.**, Порохнавець Я.А., Дубіль О.В. Документування та облік капіталізації витрат у корпоративних об'єднаннях видобувних галузей. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5(40). С. 156–166. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244918. URL:

https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000757057600016 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,4 д.а. / 0,5 д.а.; внесок автора: обґрунтовано необхідність модернізації обліково-інформаційних систем корпоративних об'єднань через переведення їх у електронний формат з використанням ERP-систем).

3. Krupka Y., **Nazarova I.**, Pravdiuk N., Myskiv L., Yevdokymova N. Electronic settlements in the enterprise and their accounting and information support. *Independent Journal of Management & Production.* 2022. Vol. 13. No. 3. P. S252-S269. DOI: https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1986. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000795794100015 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,4 д.а. / 0,4 д.а., внесок автора: визначено сутність та систематизовано види електронних розрахунків, надано пропозиції щодо удосконалення їх документування).

4. Zadorozhnyy Z.-M., Zhukevych S., Portovaras T., Rozelyuk V., Zhuk N., **Nazarova I.** Analysis of risks in the financial security management system of business entities. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 6(53). P. 82–95. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4242. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001161435400040 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,4 д.а./ 0,3 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо формування інформаційної бази для аналізу ризиків у контексті фінансової безпеки).

5. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Про масштаби та способи розкриття інформації у примітках до фінансової звітності. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2009. Вип. 7. С. 144-149. (0,5 д.а./ 0,2 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо удосконалення приміток до фінансової звітності як одного з джерел інформаційного забезпечення бізнесу).

6. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Принципи формування облікової політики об'єднаних підприємств. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2009. Вип. 15. С. 116-123. (0,6 д.а./0,3 д.а.; внесок автора:

обґрунтовано важливість облікової політики для налагодження інформаційного обміну у корпоративних об’єднаннях).

7. Назарова І.Я. Особливості обліку перетворення суб’єктів підприємницької діяльності. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. С. 278-280. (0,4 д.а.).

8. Назарова І.Я. Формування інформації про капітал у звітності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. Вип. 10. С. 284-286. (0,3 д.а.).

9. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Балансове узагальнення та звітність підприємств в період реорганізаційних перетворень. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2016. №1(5). С. 108-114. (0,8 д.а./ 0,4 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо розширення інформативності балансів корпоративних об’єднань).

10. Назарова І.Я. Проблеми обліку іноземної валюти на розподільчих рахунках суб’єктів господарювання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове видання. 2016. №10. С. 941-946. URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/195.pdf (0,7 д.а.).

11. Назарова І.Я. Методи об’єднання підприємств та їх вплив на систему обліку і звітності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове фахове видання. 2017. №18. С. 550-555. URL: http://global-national.in.ua/archive/18-2017/104.pdf (0,7 д.а.).

12. Назарова І.Я. Сутність та структуризація власного капіталу для потреб обліку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2017. Вип. 3. С. 117-126. (0,9 д.а.).

13. Назарова І.Я. Етапи та алгоритм використання інформаційних технологій в обліку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 21. С. 40-44. (0,6 д.а.).

14. Назарова І.Я. Актуальні питання щодо електронного митного документування. *Бізнес-навігатор.* 2019. Випуск 5-2 (54). С. 120-123. (0,6 д.а.).

15. Назарова І.Я. Можливості та функції електронного документообігу. *Економічний простір.* 2020. № 159. С. 166-170. (0,6 д.а.).

16. Крупка Я.Д., **Назарова И.Я.** Анализ реорганизационных процессов в предпринимательстве Украины в условиях пандемии. *Бухгалтерский учет и анализ: Научно-практический журнал».* 2021. № 1 (289). С. 7-11. ISSN 2522-1515. (0,6 д.а./ 0,3 д.а.; внесок автора: сформовано пропозиції щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації інформаційного забезпечення бізнесу в умовах пандемії).

17. Назарова І.Я. Еволюція обліково-інформаційних систем у здійсненні безготівкових розрахунків. *Вісник Економіки*. 2021. Вип. 4 (102). С. 211–224. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.211 (1,0 д.а.).

18. Назарова І.Я. Сутність та обліково-інформаційне забезпечення електронних розрахунків. *Вісник Економіки*. 2022. Вип. 3 (105). С. 123-136. DOI:https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.123 (1,0 д.а.).

19. Nazarova I. Electronic document in the context of international economic and legal framework. *Journal of European Economy.* 2023. V. 22. N. 1 (84). P. 32-47. DOI: https://doi.org/10.35774/jee2023.01.031 (1,0 д.а.).

20. Назарова І.Я. Облікова парадигма в умовах застосування електронних інформаційних технологій. *Вісник Економіки.* 2023. Вип. 2 (108). С. 103-118. DOI:https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.103 (1,0 д.а.).

21. Назарова І.Я. Обліково-інформаційне забезпечення бізнесу через систему QR-кодування. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 1 (111). С. 145–154. DOI: 10.35774/visnyk2024.01.145 (0,7 д.а.).

22. Назарова І.Я. Аналітична оцінка рівня цифровізації бізнесу та запровадження електронних обліково-інформаційних систем. *Економічний аналіз.* 2024. Том 34. №2. С. 158-167. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2024.02.158 (0,7 д.а.).

23. Nazarova I. Innovative information technologies in the modernization of business information support. *Економічний часопис Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2024. № 2 (38). С. 30–35. DOI: https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-02-30-35 (0,7 д.а.).

24. Назарова І.Я. Еволюційний розвиток обліково-інформаційних систем в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2024. № 77. С. 50-56. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-07. (0,9 д.а.).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

25. Назарова І.Я. Основні етапи балансового узагальнення при об'єднанні підприємств. *Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (18 квітня 2013 р., м. Чортків). Чортків: ФОП Атаманчук В.В., 2013. С. 87-89. (0,2 д.а.).

26. Назарова І.Я. Облікова інформаційна система та інформаційні технології. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит та управління економічними процесами в світовій і національній економіці: історія, сучасність, перспективи:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (23 жовтня 2014 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль: Крок, 2014. С. 93-95. (0,2 д.а.).

27. Назарова І.Я. Особливості формування облікової політики при об'єднанні підприємств. *Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в Україні: монографія* / за наук. ред. д.е.н., проф. З. М.-В. Задорожного. 2015. С. 69-79. (0,5 д. а.).

28. Назарова І.Я. Проблеми нормативно-правового забезпечення подання електронної звітності. *Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (20 листопада 2015 р., м. Львів). Львів: ЛКА, 2015. С. 130-133. (0,2 д.а.).

29. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Актуальні питання організації обліку та фінансової звітності в Україні. *Стан і перспективи розвитку обліково-аналіт. забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів:* матеріали міжнар. наук. інтернет-конф. (26-27 листопада 2015 р., м. Чернівці). Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 203-205. (0,2 д.а./ 0,1 д.а.; внесок автора: обґрунтовано необхідність гармонізації обліку і звітності, наближення їх до міжнародних стандартів для забезпечення інформаційних потреб користувачів у різних країнах).

30. **Назарова І.Я.,** Назаров О.М. Способи автоматизації облікових процесів у корпоративних об'єднаннях. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (11 травня 2016 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 162-164. (0,2 д.а. / 0,1 д.а.; внесок автора: систематизовано способи автоматизації облікових процесів, надано пропозиції щодо їх використання різними суб'єктами господарювання).

31. Nazarova I.Y. Business merging methods: domestic and foreign practice. *Conceptual approach to reforming of the national accounting system: monograph.* Z.-M. V. Zadorozhnyi, Doctor of Economic Sciences, Professor, [Et al.]. 2017. P. 218-226. (0,5 д.а.).

32. Назарова І.Я. Про важливі аспекти автоматизації облікових процесів. *Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 вересня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: НО «Перспектива», 2017. С. 104-108. (0,2 д.а.).

33. Панасюк В.М., **Назарова І.Я.** Класифікація власного капіталу: правові та облікові аспекти. *Стан і перспективи розвитку бухгалтерського обліку в умовах глобалізації: монографія* / за наук ред. д.е.н., проф. З.-М.В. Задорожного. 2018. С. 26-33. (0,5 д.а. / 0,3 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо підвищення інформативності звітності, зокрема, щодо структуризації власного капіталу).

34. Назарова І.Я. Про трактування поняття «експорт» у вітчизняній нормативно-правовій базі. *Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (14-15 березня 2018 р., м. Львів). Львів: ЛНАУ, 2018. С. 347-350. (0,2 д.а.).

35. Назарова І.Я. Проблеми запровадження електронного документообігу в Україні. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (31 травня - 01 червня 2018 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 78-80. (0,1 д.а.).

36. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Облік і звітність в корпоративному управлінні: інвестиційний аспект. *Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності: монографія* / за наук. ред. д.е.н., проф. З.-М.В.

Задорожного. 2019. С. 37-45. (0,6 д.а. / 0,3 д.а.; внесок автора: обґрунтовано важливі моменти покращення інформаційного наповнення звітності для наявних чи потенційних інвесторів).

37. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я**. Про консолідацію капіталів у звітності підприємств. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 жовтня 2019 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 105-106. (0,2 д.а. / 0,1 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо повноти відображення капіталів об'єднань у консолідованій фінансовій звітності).

38. Назарова І.Я. Проблеми електронного документування у сфері зовнішньо-економічної діяльності. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (10 вересня 2019 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 254-257.(0,2 д.а.).

39. Назарова І.Я. Організація та електронне документування інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. *Стан і перспективи розвитку бухгалтерського і управлінського обліку в умовах глобалізації: монографія* / за наук. ред. д. е. н., проф. З.М.-В. Задорожного. 2020. С. 158 - 167. (0,6 д.а.).

40. Назарова І.Я. Перспективи внутрішнього та зовнішнього електронного документообігу. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (22 травня 2020 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 142-144. (0,2 д.а.).

41. Назарова І.Я. Про переваги електронного документування ПДВ. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (10 грудня 2020 р., м. Київ). Київ: КНЕУ, 2020. С. 495-497. (0,2 д.а.).

42. Назарова І.Я. Облікові інформаційні системи у здійсненні безготівкових розрахунків. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (17-19 березня 2021 р., м. Львів). Львів: ЛНАУ, 2021. С. 221-223. (0,2 д.а.).

43. Назарова І.Я. Особливості автоматизації інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. *Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2021 р., м. Дніпро). Дніпро: НМетАУ, 2021. С. 461-465. (0,2 д.а.).

44. Назарова І.Я. Трансформація системи внутрішньокорпоративного документообігу в умовах пандемії. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів*: матеріали міжнар. кругл. столу. (28 травня 2021 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 233-236. (0,2 д.а.).

45. Назарова І.Я. Напрями цифровізації грошових розрахунків, їх документальний супровід в обліковому процесі. *Наукові читання професора Григорія Герасимовича Кірейцева (до 90-річчя від дня народження):* матеріали всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (22 лютого 2022 р., м. Київ). Київ: НУБіП України, 2022. С. 281-284. (0,2 д.а.).

46. Назарова І.Я. Вплив кризових умов на прискорення цифровізації документообігу з контрагентами. *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (02 червня 2022 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 65-67. (0,2 д.а.).

47. Назарова І.Я. Документ як основа обліково-інформаційної системи розрахунків з контрагентами. *Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів*: матеріали ІІІ міжнародної наук.-прак. конф. (15 червня 2022 р., м. Берегове). Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2022. С. 180-183.(0,2 д.а.).

48. Назарова І.Я. Передумови впровадження ефективної автоматизованої системи внутрішнього документообігу. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 жовтня 2022 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. С. 55-56. (0,1 д.а.).

49. Назарова І.Я. Обліково-інформаційні процеси у корпоративних об’єднаннях в контексті економічних та суспільних змін. *Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України*: матеріали І всеукр. наук.-практ. конф. (27-28 жовтня 2022 року, м. Хмельницький). Хмельницький: ХНУ, 2022. С.237-239. (0,2 д.а.).

50. Назарова І.Я. Трансформація функцій внутрішнього електронного документообігу в кризових умовах. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2022 р., м. Полтава). Полтава: ПДАУ, 2022. С. 629-631. (0,2 д.а.).

51. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Електронні обліково-інформаційні системи під впливом сучасних викликів. *Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (8 грудня 2022 р., м. Київ). К.: КНЕУ, 2022. С. 38-40. (0,2 д.а. / 0,1 д.а.; внесок автора: обґрунтовано сутність електронних обліково-інформаційних систем та їх трансформаційні зміни під впливом останніх глобальних викликів).

52. Назарова І.Я. Електронне документування в умовах цифровізації економіки. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 квітня 2023 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 150-152. (0,2 д.а.).

53. Назарова І.Я. Стандартизація та уніфікація документів як передумова ефективного електронного документообігу. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матеріали XX міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. (19 травня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 856-859. (0,2 д.а.).

54. Назарова І.Я. Новітні інформаційні технології у модернізації інформаційного забезпечення бізнесу. *Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції*: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (25 травня 2023 р., м. Рівне). Рівне: НУВГП, 2023. С. 484-486. (0,2 д.а.).

55. Назарова І.Я. Новітні способи обробки інформації в обліково-інформаційних системах корпорацій. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування*

в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (30 листопада 2023 р., м. Кропивницький). Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 317-319. (0,2 д.а.).

56. Назарова І.Я. Зміст і шляхи виправлення помилок в бухгалтерському обліку й звітності. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали VII всеукр. наук.-практ. конф. (28-29 березня 2024 р., м. Полтава). Полтава: ПДАУ, 2024. С. 130-132. (0,2 д.а.).

57. Назарова І.Я. Особливості організації інвентаризації в умовах електронних обліково-інформаційних систем. *Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. Можливості та механізми підтримки бізнесу в умовах європейської інтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 квітня 2024 р., м. Харків). Харків: ДБТУ, 2024. С. 218-220. (0,2 д.а.).

58. Назарова І.Я. Автоматизація інвентаризації – основні аспекти організації. *Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (02 травня 2024 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2024. С. 101-103. (0,2 д.а.).

59. Назарова І.Я. Аналітична оцінка корпоративного капіталу на підставі звітності компанії. *Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (16 травня 2024 р., м. Луцьк). м. Луцьк: ВНУ ім. Л. Українки. 2024. С. 102-103. (0,2 д.а.).

60. Назарова І.Я. Трансформація документів в умовах цифровізації бізнес-процесів. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 вересня 2024 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 355-357. (0,2 д.а.).

ЗМІСТ

Вступ 25

Розділ 1. Теоретичні основи функціонування електронних обліково-інформаційних систем у корпоративних об'єднаннях 42

1.1.Корпоративні об'єднання, їх структура та інформаційні потреби 42

1.2.Електронні обліково-інформаційні системи та їх роль в корпоративному управлінні 71

1.3.Генезис та перспективи розвитку електронних облікових систем і комунікацій у бухгалтерському обліку корпоративних об'єднань 105

Висновки до розділу 1 137

Розділ 2. Електронне документування в обліку корпоративних об'єднань та його модернізація 141

2.1. Документування як основа електронної обліково-інформаційної системи 141

2.2. Система електронного документування та бездокументної реєстрації фактів господарської діяльності в обліку 170

2.3. Зарубіжний досвід електронного документування та можливості його застосування у вітчизняній практиці 194

2.4. Електронні документи щодо грошових коштів та розрахунків: організаційні та облікові аспекти 212

Висновки до розділу 2 241

Розділ 3. Організаційно-методологічні засади формування електронної обліково-інформаційної системи в корпоративних об'єднаннях 246

3.1.Сучасна парадигма побудови обліково-інформаційної системи в корпоративних об'єднаннях 246

3.2.Організаційно-методологічний інструментарій побудови моделі електронних обліково-інформаційних систем 263

3.2.1. Загальні підходи до алгоритмізації електронних комунікацій в обліково-інформаційних системах 263
3.2.2. Перспективи використання хмарних технологій обробки і зберігання облікової інформації 273
3.2.3. Аналіз програмного забезпечення в умовах запровадження електронних обліково-інформаційних систем 280
3.2.4. Концептуальна модель організації електронної обліково-інформаційної системи 306
3.3.Підходи до модернізації електронної звітності в корпоративних об'єднаннях 311
Висновки до розділу 3 338
Розділ 4. Політика організації внутрішньокорпоративного обліку з використанням електронних обліково-інформаційних систем 342
4.1. Внутрішня корпоративна політика та її вплив на облікові процеси 342
4.2. Організація документування та внутрішньокорпоративного обліку з використанням електронних інформаційно-комунікаційних технологій 363
4.3. Домінантні умови захисту електронної обліково-звітної інформації 385
4.4. Напрями оцінки й аналізу результатів діяльності в процесі реалізації корпоративної політики компанії 411
Висновки до розділу 4 437
Висновки 441
Список використаних джерел 449
Додатки 509

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні умови ведення бізнесу вимагають всеохоплюючого та досконалого інформаційного забезпечення для здійснення управління підприємством чи корпорацією. Раціонально побудовані інформаційні системи з урахуванням глобальних перетворень у світовій та вітчизняній економіці суттєво впливають на стратегію розвитку підприємницької діяльності.

Визначальним чинником успішного розвитку бізнесу, управління господарськими процесами є запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в облікові та управлінські процеси. Світові тенденції щодо цифровізації економіки, бездокументної, а то й безконтактної фіксації операцій та подальшого опрацювання даних базуються на використанні електронних обчислювальних та комунікаційних технічних засобів в обліковому процесі. Сучасні можливості застосування нових засобів реєстрації, обробки, передачі та зберігання інформації дозволяють розширити інформаційне поле обліку, отримувати необхідні для управління дані більш оперативно і в необхідному обсязі. Вони дають можливість вирішувати стратегічні цілі, спрямовані на розвиток та ефективне ведення бізнесу, а також на вирішення суспільно важливих питань державного значення.

Особливі умови виникають в обліково-інформаційному забезпеченні об’єднань корпоративного типу. Поряд з необхідністю ведення обліку операційної діяльності кожною структурною одиницею таких об’єднань виникають гострі проблеми в автоматизованому інформаційному супроводі руху капіталу, дотриманні корпоративної політики в розподілі прибутку між учасниками, контролі за внутрішньокорпоративними цінами, дотриманні правил соціальної відповідальності та корпоративної етики, забезпеченні системи страхування корпоративних ризиків та інше. Важливе значення відводиться формуванню за допомогою комп’ютерно-комунікаційних засобів первинної, зведеної, консолідованої, інтегрованої звітності, що служить підставою для прийняття управлінських рішень, оцінки ліквідності, фінансового стану та інших складових

інвестиційної привабливості корпоративного об’єднання.

Проблемам бухгалтерського обліку, дослідженню технології обробки та передачі обліково-звітної інформації в корпоративних об’єднаннях присвячені наукові розробки багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед вітчизняних авторів вагомий внесок у вивчення цих питань зробили І. Бланк, М. Бондар, О. Брадул, Р. Бруханський, С. Голов, В. Дерій, В. Жук, А. Загородний, З-М. Задорожний, О. Зоріна, Л. Кіндрацька, Г. Кірейцев, Р. Костирко, В. Костюченко, М. Корягін, Я. Крупка, Р. Кузіна, П. Куцик, С. Легенчук, Н. Лоханова, Н. Малюга, А. Озеран, Л. Пилипенко, Н. Правдюк, В. Рудницький, І. Садовська, В. Семанюк, Н. Струк, В. Царук, А. Янчев, І. Яремко, а серед зарубіжних науковців варто виділити праці Г. Велша і Д. Шорта, С. Ріда й А. Ріда, С. Еічі та Р. Кантера, О. Дімітріу і М. Матея.

Водночас безпосередньо питання вдосконалення обліково-інформаційних систем на базі інформаційно-комунікаційних технологій досліджували М. Бенько, В. Глушков, В. Завгородній, В. Євдокимов, С. Івахненков, Я. Ізмайлов, Ю. Кузьмінський, С. Мельниченко, В. Муравський, О. Лаговська, І. Назаренко, В. Осмятченко, О. Петрук, В. Плаксієнко, М. Реслер, М. Шигун та інші.

Позитивно оцінюючи існуючі напрацювання, їх важливість для подальшого розвитку електронних обліково-інформаційних систем, слід зауважити, що в останні роки відбулися кардинальні зміни як у практиці ведення бізнес-процесів корпоративного напряму, так і в їх інформаційно-комунікаційному супроводі. Сучасні економічні та соціальні виклики, обумовлені суспільними та політичними потрясіннями в Україні та світі, потребують нових підходів до визнання, оцінки, узагальнення і використання інформаційних потоків у бізнесі та суспільстві. Суттєву роль у зміні облікової парадигми відіграє поява нових комп’ютерно-комунікаційних засобів фіксації, обробки, передачі та зберігання облікової інформації. Саме це й визначило актуальність даної теми дисертаційної роботи, окреслило її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до головних напрямів і планів науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету. Результати дослідження

використані при розробці держбюджетних тем: «Концепція розвитку управлінського обліку в транснаціональних корпораціях» (номер державної реєстрації: 0117U000411); «Модернізація бухгалтерського обліку з використанням комп'ютерно-комунікаційних технологій для забезпечення кібербезпеки підприємств» (номер державної реєстрації: 0120U102054); «Домінанти управлінського обліку в умовах діджиталізації для забезпечення економічної безпеки у воєнний і післявоєнний періоди» (номер державної реєстрації: 0123U101580); а також науково-дослідних робіт за темами: «Дослідження та гармонізація системи бухгалтерського обліку і контролю як інформаційного ресурсу для менеджменту» (номер державної реєстрації: 0111U010354); «Концепція організації автоматизованого фінансового та управлінського обліку у ТОВ «Пуск і наладка» (номер держреєстрації: 0115U001608), «Стан та перспективи розвитку системи бухгалтерського обліку та оподаткування в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації: 0117U000147), «Розвиток системи бухгалтерського та управлінського обліку в умовах соціально-економічних викликів» (номер державної реєстрації 0122U000927). У рамках виконання зазначених науково-дослідних робіт автором особисто розроблено пропозиції з удосконалення теоретичних і прикладних положень щодо формування обліково-інформаційних систем на базі сучасних комп'ютерно-комунікаційних технологій.

Мета і завдання. Метою дисертаційної роботи є дослідження методологічних, організаційних та прикладних положень побудови обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях та їх модернізації з використанням комп'ютерно-комунікаційних технологій для найбільш повного задоволення інформаційних потреб основних користувачів. Для досягнення визначеної мети сформовано й вирішено такі завдання:

- визначити основні принципи корпоративної системи підприємництва, дослідити її форми та вплив на розвиток суспільно-економічних відносин в Україні і світі;
- встановити особливі умови корпоративного обліку, найважливіші його напрями, що забезпечуються з допомогою комп'ютерно-комунікаційної техніки;

- сформулювати ключові поняття щодо електронних обліково-інформаційних систем і встановити їх критеріальні риси та якісні характеристики;

- обґрунтувати переваги запровадження електронних обліково-інформаційних систем у практику діяльності корпоративних об’єднань, що базуються на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях;

- проаналізувати історичний розвиток та еволюцію обліково-інформаційних систем і намітити перспективи їх модернізації;

- окреслити вплив електронних обліково-інформаційних систем на методологію обліку, зокрема на документування як елемент методу бухгалтерського обліку;

- визначити принципи електронного документування, формування електронного й цифрового документа, визнання його підтверджуючим;

- встановити важливість для модернізації електронного документообігу застосування системи QR-кодування, виокремити переваги і недоліки різних варіантів її використання;

- запропонувати шляхи адаптації та встановити можливості запровадження у вітчизняну практику розрахункових документів міжнародного зразка (інвойсів);

- розробити методологічні основи здійснення обліку на окремих рахунках розрахунків, зафіксованих у бездокументній (безпаперовій) формі чи цифровими документами;

- обґрунтувати потребу і визначити основи формування нової парадигми бухгалтерського обліку, обумовленої цифровізацією, широкими технічними можливостями електронної реєстрації, обробки, передачі та зберігання інформації, сформувати модель обліково-інформаційної системи корпоративного об’єднання;

- уточнити сутність і напрями реалізації корпоративної політики об’єднання відносно реалізації зовнішньо- та внутрішньокорпоративних відносин з використанням сучасних комунікаційних технологій;

- удосконалити систему облікової політики об’єднання корпоративного типу із застосуванням комп’ютерно-комунікаційних технологій та визначенням її методологічних, організаційних, технічних і безпекових положень;

- розширити змістове наповнення електронної звітності та покращити систему її подачі і контролю щодо взаємоузгодженості окремих показників;

- дати оцінку, розробити методологічний інструментарій та визначити напрями посилення захисту електронної обліково-звітної інформації;

- розробити та апробувати в комп'ютеризованому режимі модель багатофакторного аналізу ефективності (рентабельності) операційної діяльності об'єднання корпоративного типу.

Об'єктом дослідження є система обліку і передачі інформації на базі інформаційно-комунікаційних технологій з урахуванням специфіки діяльності корпоративних об'єднань.

Предметом дослідження є сукупність методологічних, методичних, організаційних та прикладних положень обліку з використанням інформаційно - комунікаційних технологій в корпоративних об'єднаннях.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові, спеціальні та емпіричні методи пізнання економічних явищ і процесів. З метою вирішення поставлених завдань в роботі використано такі загальнонаукові та інші методи: історичного аналізу – для вивчення еволюції розвитку бухгалтерського обліку та його технологічного супроводу в корпоративних структурах; індукції і дедукції, конкретизації та порівняння, систематизації та узагальнення – для формування фундаментальних положень нової парадигми обліку з урахуванням сучасних реалій та можливостей його комп'ютерно-комунікаційного супроводу; системного підходу та методу наукової абстракції – при формулюванні понятійно-термінологічного апарату щодо окремих категорій, термінів, понять, їх класифікації і реалізації в системі обліку та інформаційного забезпечення корпоративного управління; процесного та факторного аналізу – для оцінки трансформаційних перетворень і ефективності роботи об'єднання із застосуванням комп'ютерних технологій; алгоритмізації – при розробці окремих методик автоматизованого ведення обліку, аналізу та передачі інформації; моделювання та макетування – під час аналізу можливих варіантів організації обліку і формування звітності з використанням інформаційно-

комунікаційних технологій.

Інформаційною базою дослідження послужили нормативно-правові документи, що регулюють бухгалтерський облік і звітність в Україні і на міжнародному рівні, результати наукових розробок вітчизняних і зарубіжних авторів щодо ведення корпоративного обліку та його комп'ютерно-комунікаційного супроводу, матеріали фахових вітчизняних та зарубіжних видань і науково-практичних конференцій, офіційні статистичні дані, спеціалізовані фахові інтернет-сайти, оприлюднена первинна і консолідована звітність підприємств та їх об'єднань.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні напрямів побудови та умов функціонування модернізованих обліково-інформаційних систем для корпоративного управління на базі новітніх комп'ютерних технологій і електронних комунікацій, виходячи із сучасних реалій формування суспільно-економічних відносин у світі та Україні. Основними положеннями наукової новизни дисертаційної роботи є:

вперше:

- сформовано теоретичне обґрунтування електронної обліково-інформаційної системи, що базується на повній автоматизації реєстрації, обробки, накопичення, передачі і зберігання облікових даних, визначено такі її нові якісні характеристики, як використання можливості бездокументного (безпаперового) збору первинних даних, електронної обробки і передачі узагальненої інформації, делегування облікових повноважень, дистанційність обробки та комунікаційна зручність передачі інформації, формування інтегрованих баз даних і розподілений доступ до інформаційних потоків, перманентність та вільна періодичність обробки й одержання вихідної інформації; запропоновано шляхи її подальшої модернізації за цими напрямами;

- обґрунтовано основи новітньої парадигми бухгалтерського обліку та визначено місце і значення інформаційно-комунікаційних технологій у її побудові, коли об'єктами обліку, предметами купівлі-продажу стають інформаційні ресурси та активи нематеріального характеру, а оцінка більшості активів здійснюється

переважно за справедливою вартістю, застосовується бездокументна електронна реєстрація фактів господарської діяльності та є можливість проводити постійний (перманентний) інвентаризаційний контроль, існує велика варіативність у виборі компанією чи корпоративним об'єднанням облікової політики, застосовується діалоговий режим при формуванні та опрацюванні облікових даних, інформація може формуватися та акумулюватися на рахунках бухгалтерського обліку і у звітності в цифровому форматі на віддалених серверах, хмарних сервісах, децентралізованих базах даних і надаватися різним користувачам за розподіленим доступом. Запропоновано концептуальну модель електронної обліково-інформаційної системи, яка передбачає три типи комунікаційних зв'язків (внутрішньосистемних, внутрішньокорпоративних та зовнішніх), що об'єднані у загальній Системі планування ресурсів підприємства (ERP);

- окреслено сутність та визначено основні елементи корпоративної політики суб'єкта господарювання як сукупності принципів, методів і процедур, що використовується корпоративними об'єднаннями для ведення економічної діяльності та управління господарськими процесами. Серед складових корпоративної політики, що реалізуються з використанням сучасних комп'ютерно-комунікаційних технологій, виокремлено і обґрунтовано політику внутрішньокорпоративного трансферного ціноутворення, облікову і дивідендну політику, правила щодо консолідації капіталів. Проаналізовано практичні підходи до зниження інформаційних ризиків, дотримання кодексу корпоративної етики та соціальної відповідальності;

удосконалено:

- ключові функції корпоративного обліку, такі як забезпечення інформацією щодо формування і руху зареєстрованого та інших видів капіталу, інвестицій у дочірні, спільні, асоційовані підприємства, резервування коштів на покриття непередбачуваних витрат, ведення обліку внутрішньокорпоративних операцій і розрахунків, формування первинної, консолідованої та інтегрованої звітності, об'єднання усіх інформаційних потоків у єдину електронну обліково-інформаційну систему, спрямовану на задоволення потреб користувачів та найповніше розкриття

інвестиційної привабливості корпоративного об'єднання;

- сутнісну характеристику електронного та цифрового документу в обліку, коли перший є набором зареєстрованих у файловому режимі даних на матеріальних носіях, підтверджених кваліфікованим електронним підписом. Цифровий же документ формується у вигляді записів в електронних реєстрах, що є юридичним підтвердженням здійснення певної операції, а його візуалізація досягається шляхом надсилання запиту до електронного реєстру і в результаті він перетворюється в електронно-цифровий документ, підтверджений кодом-ідентифікатором;

- систему обліку операцій зі здійснення розрахунків, зареєстрованих цифровими документами чи у бездокументній (безпаперовій) формі, з використанням для цього окремого рахунку синтетичного обліку 38 за назвою «Розрахунки, підтверджені цифровими документами та за бездокументарними операціями», а облік раніше обліковуваних на цьому рахунку резервів сумнівних боргів запропоновано вести на окремих субрахунках основних рахунків зі здійснення розрахункових операцій: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»;

- концепцію і змістовий формат побудови облікової політики корпоративного об'єднання, в якій на відміну від існуючої, враховано специфіку функціонування і впровадження електронних обліково-інформаційних систем, формування й передачі обліково-звітної інформації, особливу увагу при цьому спрямовано на розробку організаційних, технічних положень її побудови, які випливають з комунікаційно-безпекових реалій в умовах цифрової економіки та інформатизованого суспільства;

- змістове наповнення звітної форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» за рахунок доповнення розділу IV показниками прибутковості зареєстрованого капіталу, зокрема коефіцієнтами чистого прибутку і дивідендів на величину зареєстрованого статутного капіталу, що має служити, поряд з показниками прибутковості акцій, додатковим чинником в оцінці ефективності інвестиційних вкладень у акціонерних компаніях. Для належного забезпечення та автоматизованого контролю взаємоузгодженості показників

електронної звітності, що подається зацікавленим особам, запропоновано створити Єдиний універсальний портал звітності України, який би містив усі необхідні щодо електронного звітування сервіси для різних користувачів;

набули подальшого розвитку:

- напрями розвитку корпоративної системи підприємництва: у формі об'єднань, які створені та функціонують як окремі юридичні особи, а також об'єднань юридичних і фізичних осіб на договірній основі. Деталізовано та обґрунтовано з позиції техніки інформаційного забезпечення: постіндустріальну форму організації бізнесу з її інтернаціоналізацією, визнанням інформації як продукту виробництва; постковідну форму зі звуженням міждержавних та внутрішніх офлайн-комунікацій відповідальних осіб і розповсюдженням дистанційних методів одержання й передачі даних на основі електронного документування і комунікування; воєнну і повоєнну хвилю підприємництва з розширенням онлайн-логістики та електронного комунікування України із західним світом і припиненням корпоративних відносин з російською економікою, контролем і участю держави у виявленні завданих війною втрат та розподілі волонтерської й міжнародної допомоги на їх відшкодування;

- генезис обліково-інформаційних систем, де за окремими етапами їх розвитку і модернізації, окрім діючих у різні історичні періоди етапів дооблікового ведення господарства, ручного фіксування інформації, механізованого обліку, виокремлено ще й етап електронного обліку (автоматичного фіксування інформації на електронних носіях, їх обробки і передачі користувачам з допомогою комп'ютерно-комунікаційних засобів) та етап цифровізованого обліку – автоматичного фіксування даних у цифровому просторі за допомогою електронних засобів з розподілом та зберіганням інформації на цифрових носіях, хмарних середовищах, децентралізованих базах даних;

- понятійно-термінологічний інструментарій з обґрунтуванням доцільності зміни назви і суті окремого елементу методу бухгалтерського обліку, а саме, замість елементу «документація» запропоновано використовувати термін «документування», що засвідчує певні дії стосовно отримання внаслідок

спостереження і реєстрації первинних даних на матеріальних (паперових) чи нематеріальних (електронних) носіях;

- концептуально-методологічне обґрунтування переваг у застосуванні електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях для інформаційного забезпечення маневрування капіталом, дотримання єдиної облікової політики, плану рахунків, уніфікованого програмного забезпечення і алгоритмізації процесів, документальної та бездокументної реєстрації господарських операцій, узгодженого документообігу і комунікаційної зручності передачі інформації, єдиних підходів до внутрішньої цінової та розрахункової політики, технічних можливостей формування первинної і консолідованої звітності та оприлюднення відкритої інформації;

- методичні підходи до модернізації електронного документообігу з допомогою QR-кодування, першим з яких є генерування кодів з посиланням безпосередньо на облікові документи у вигляді файлів, а другий, якому автор віддає перевагу, полягає у формуванні кодів як посилань на інтернет-сторінку чи хмарне середовище контрагентів, що дає можливість переглядати такі документи, підписувати їх електронними підписами або пред'являти претензії і надсилати завірені документи з інтернет-сторінки клієнта у свою обліково-інформаційну систему;

- обґрунтування подальшого вдосконалення документації з оформлення купівлі-продажу продукції, товарів, робіт з використанням апробованого у міжнародній практиці рахунку-фактури (інвойсу), який, на відміну від існуючого, доповнено реквізитами щодо підтвердження факту здійснення операції власноручними чи електронними підписами сторін;

- система захисту електронної обліково-звітної інформації з пропозицією використання двох варіантів її регламентації: в Наказі про облікову політику – для корпоративних груп, об'єднаних в одну юридичну особу; у Внутрішньокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки – для корпоративних структур, що ведуть спільну діяльність на договірних засадах, із застосуванням для цього кількох видів електронного підпису на облікових

документах різної важливості та електронної печатки у формі QR-коду;

- оцінка ефективності (рентабельності) операційної діяльності, яка на відміну від існуючої, ґрунтується на запропонованій кількаступеневій багатофакторній моделі з використанням комп'ютерної системи Microsoft Excel, проведена її апробація на основі даних фінансової та управлінської звітності об'єднання корпоративного типу.

Практичне значення отриманих результатів засвідчується науковим обґрунтуванням і прикладним спрямуванням пропозицій авторки щодо розвитку електронних обліково-інформаційних систем, виходячи із сучасних реалій реєстрації, обробки, узагальнення, передачі та зберігання інформації на базі комп'ютерно-комунікаційних технологій. Основні теоретико-методологічні та прикладні розробки, що викладені у дисертації, використані у таких підприємствах, компаніях та установах, як:

- Українська асоціація сертифікованих бухгалтерів і аудиторів (довідка № 37 від 11.03.2024 р.) – пропозиції стосовно формулювання базових понять щодо електронних обліково-інформаційних систем, дослідження їх генезису, встановлення критеріальних ознак та якісних характеристик; пропозиції щодо електронного документування, бездокументної реєстрації і ведення обліку товарних операцій, грошових коштів та розрахунків між контрагентами; обґрунтування нової парадигми розвитку бухгалтерського обліку в Україні з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки; запропонована концепція і формат побудови облікової політики корпоративного об'єднання з врахуванням специфіки його функціонування і впровадження електронних обліково-інформаційних систем формування й передачі обліково-звітної інформації;

- Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України (довідка № 32 від 14.03.2024 р.) – пропозиції щодо удосконалення електронного документування і ведення обліку грошових коштів та розрахункових операцій; методики документальної та бездокументної реєстрації господарських операцій з допомогою зчитувальних пристроїв і комп'ютерної техніки; запропоновані принципи

побудови нової парадигми розвитку бухгалтерського обліку з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки; теоретичне обґрунтування електронного та цифрового документу в обліку; підходи до модернізації електронного документообігу з допомогою QR-кодування та інших методів реєстрації, обробки і передачі інформації, розширення інформаційної місткості звітності про результати діяльності корпорацій; запропонована концепція та змістовий формат побудови облікової політики корпоративного об'єднання з врахуванням специфіки його функціонування і впровадження електронних обліково-інформаційних систем формування й передачі обліково-звітної інформації;

- Служба відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області (довідка № 2024-01-15 від 15.01.2024 р.) – пропозиції щодо побудови ефективної електронної обліково-інформаційної системи з вибором найбільш оптимальних інформаційних ресурсів на ринку закордонних та вітчизняних програмних продуктів для автоматизованого ведення бухгалтерського обліку та формування звітності, електронного документування та електронного документообігу;

- ПрАТ «Холдингова компанія «ЕКО-ДІМ» (довідка № 141 від 12.02.2024 р.) – пропозиції щодо організації корпоративної політики і системи інформаційної безпеки підприємства, регулювання внутрішньокорпоративних відносин та корпоративної етики, розширення інформативності фінансової звітності щодо прибутковості вкладеного власниками капіталу; розроблена модель організації електронної обліково-інформаційної системи для холдингової компанії та проведений аналіз національного й міжнародного ринків облікових програмних засобів з виокремленням найбільш ефективних варіантів;

- Група компаній «ВОДАЛЕНД» (ТОВ «ВОДАЛЕНД Україна» (довідка № 53 від 12.09.2023 р.), ТОВ «ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ» (довідка № 29 від 07.09.2023 р.), ТОВ «БЕТОНІКА» (довідка № 27 від 20.09.2023 р.), ТОВ «ФІБЕРІКА» (довідка № 12 від 18.09.2023 р.) – пропозиції щодо формування корпоративної політики об'єднання та облікової політики підприємств групи, положення про використання системи електронних документів, внутрішньокорпоративного стандарту політики

інформаційної безпеки, а також налагодження внутрішніх комунікацій, складання й аналізу звітності підприємств групи;

- ТОВ «Сіефджі Трейдинг» корпоративного об'єднання «Контінентал Фармерз Груп» (довідка № 03-15 від 20.03.2024 р.) – пропозиції щодо вдосконалення методики документальної і бездокументної реєстрації господарських операцій з допомогою зчитувальних пристроїв і комп'ютерної техніки; електронного документування та ведення обліку грошових коштів та розрахункових операцій; обґрунтування щодо формування нової парадигми у розвитку бухгалтерського обліку з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки, розробки на цій основі нової обліково-інформаційної системи, що базується на широкому використанні електронних засобів реєстрації, обробки, узагальнення і передачі обліково-звітної інформації для управління підприємством чи корпорацією;

- ТОВ «Тервікнопласт» (компанія «VIKNAR'OFF™») (довідка № 15 від 21.02.2024 р.) – пропозиції щодо організації документальної та бездокументної реєстрації господарських операцій; нових напрямів розвитку бухгалтерського обліку з врахуванням воєнного часу при широкому використанні електронних засобів реєстрації, обробки, узагальнення і передачі обліково-звітної інформації; пропозиції щодо електронного документування та ведення обліку грошових коштів та розрахункових операцій, захисту інформації з обмеженням доступу різних користувачів;

- ТОВ «Пуск і наладка» (довідка № 12/001 від 07.12.2023 р.) – пропозиції щодо регламентування облікової політики підприємства з врахуванням особливостей застосування систем електронного документування та документообігу; щодо удосконалення внутрішнього обліку та звітності підприємства через фіксування даних з виробництва готової продукції за допомогою спеціальних веб-ресурсів;

- ТОВ «Старфуд» (довідка 12 № від 19.10.2023 р.) – пропозиції щодо модернізації електронної обліково-інформаційної системи підприємства з підбором найбільш ефективної інформаційної системи з оптимальним набором

функціональних модулів, а також рекомендації щодо регламентування облікової політики підприємства з врахуванням особливостей застосування електронних обліково-інформаційних систем, організації електронного документування та документообігу;

- ТОВ Аудиторська фірма «Консул» (довідка № 27 від 17.04.2023 р.) – пропозиції щодо удосконалення процедури аудиту інформаційної безпеки суб'єктів господарювання, зокрема використання для цих цілей звіту щодо стану внутрішнього контролю інформаційної безпеки, як окремого додатку до аудиторського висновку у формі документа «Тест внутрішнього контролю електронної обробки і зберігання інформації»;

- ПП «Аудиторська фірма «Західаудит» (довідка № 20240507-01 від 07.05.2024 р.) – пропозиції щодо моніторингу захищеності інформаційних систем підприємств з використанням тесту стану внутрішнього контролю інформаційної безпеки у формі довільного звіту чи як частини аудиторського висновку.

Основні теоретичні узагальнення та висновки автора впровадженні у навчальний процес Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін: «Проектування інформаційних систем і АРМ бухгалтера», «Організація автоматизованого робочого місця бухгалтера», «Автоматизоване робоче місце бухгалтера», «Облік промислового виробництва», «Облік міжнародних операцій», «Облік і звітність за міжнародними стандартами», «Автоматизація формування та подання звітності», «Аналіз ризикоорієнтованих операцій», «Тренінг з фаху», «Тренінг зі спеціальності», «Облік, оподаткування і правове регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності», «Основи обліку і оподаткування», «Бухгалтерський облік і оподаткування», «Теорії та концепції бухгалтерського обліку», «Діджиталізація обліку» (довідка № 126-28/2746 від 29.12.2023 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Відображені у ній висновки та положення наукової новизни, що є предметом захисту, одержані автором особисто. Зі списку наукових публікацій, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише результати особистих

напрацювань автора. Внесок здобувача у публікаціях, підготовлених та опублікованих у співавторстві, відображено окремо у списку праць за темою дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися й апробовані на 22 міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит та управління економічними процесами в світовій і національній економіці: історія, сучасність, перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 2014 р.), «Стан і перспективи розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Чернівці, 2015 р.), «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (м. Тернопіль, 2016 р.), «Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення» (м. Дніпро, 2017 р.), «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (м. Тернопіль, 2018 р.), «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 2019 р.), «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір» (м. Тернопіль, 2019 р.), «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (м. Тернопіль, 2020 р.), «Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку» (м. Київ, 2020 р.), «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти» (м. Львів, 2021 р.), «Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства» (м. Дніпро, 2022 р.), «Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів» (м. Берегове, 2022 р.), «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 2022 р.), «Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін» (м. Київ, 2022 р.), «Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум» (м. Дніпро, 2023 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2023 р.), «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 2023 р.), «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-

економічних систем» (м. Кропивницький, 2023 р.), «Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. Можливості та механізми підтримки бізнесу в умовах європейської інтеграції» (м. Харків, 2024 р.), «Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум» (м. Дніпро, 2024 р.), «Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування» (м. Луцьк, 2024 р.), «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (м. Тернопіль, 2024 р.), міжнародному круглому столі «Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів» (Тернопіль, 2021 р.), науково-практичній інтернет-конференції «Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети» (м. Чортків, 2013 р.) та 7 всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме: «Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень» (м. Львів, 2015 р.), «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки» (м. Львів, 2018 р.), «Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти» (м. Дніпро, 2021 р.), «Наукові читання професора Григорія Герасимовича Кірейцева» (м. Київ, 2022 р.), «Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України» (м. Хмельницький, 2022 р.), «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» (м. Полтава, 2022 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено у 60 наукових публікаціях (14 у співавторстві), з них: 24 наукові публікації, які відображають основні наукові результати, в тому числі 4 статті у наукових періодичних виданнях, які індексуються у базі даних Web of Science (у виданнях з квартилем Q4), 19 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави; 36 наукових публікацій, що додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг опублікованих праць становить 28,5 друк. арк., особисто авторці належить 22,4

друк. арк., серед них: наукових праць, в яких висвітлені основні результати наукових досліджень за темою дисертації, – 14,6 друк. арк.; наукових праць, що додатково відображають наукові результати дисертації, – 7,8 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 578 сторінок друкованого тексту. Обсяг основного тексту 424 сторінок друкованого тексту. Дисертація містить 51 таблицю та 69 рисунків (з них 15 таблиць та 3 рисунки займають окрему сторінку), 18 додатків на 70 сторінках. Список використаних джерел налічує 625 найменувань і розміщений на 60 сторінках.

Розділ 1.
Теоретичні основи функціонування електронних обліково-інформаційних систем у корпоративних об'єднаннях

1.1. Корпоративні об'єднання, їх структура та інформаційні потреби

З розвитком ринкових відносин за часи незалежності в Україні відбулися суттєві перетворення у сфері підприємництва, були запроваджені нові організаційно-правові форми господарювання. Серед них особливе місце займають господарські структури корпоративного типу.

Поняття «корпорація» при характеристиці інституційних секторів української і світової економіки застосовується в ролі терміну, що поєднує значну кількість різних господарських утворень, заснованих на колективній власності. Така форма господарських об'єднань у світовій практиці використовується досить давно.

Про широке розповсюдження корпоративної системи діяльності у часи середньовіччя зазначав ще Михайло Грушевський [62, с. 108-109]. За його твердженням, корпоративний устрій охоплював усіх промисловців та інші види діяльності. У корпорації (цехи) у середньовічному місті об'єднувались лікарі й аптекарі, адвокати та нотаріуси, професори і студенти та інші. Основним завданням таких корпорацій був спільний захист своїх інтересів. Однак такі корпоративні об'єднання (цехи) мали і певні негативні наслідки: відсутність конкуренції, експлуатацію майстрами молодих робітників (учнів), абсолютну заборону майстрам виконувати будь-яку іншу роботу, крім своєї вузької спеціальності, яка мала переходити спадково від батька до сина.

Таких корпоративних відносин у Європі дотримувались аж до часу Французької революції 1789-1804 років, після якого підприємництво почало здійснюватись на умовах вільної конкуренції у будь-якому виді діяльності. Проте і пізніше, ще довго корпораціями вважалися об'єднання працівників за професійним напрямом. Наприклад, в Українській малій енциклопедії 1960 р. Є. Онацького корпорацією вважається спілка осіб однієї професії [438, с. 733].

Треба зауважити, що і зараз існує певна неоднозначність у трактуванні сутності корпорацій у різних країнах світу. Так, у США до корпорацій відносять досить широке коло юридичних осіб: державних і приватних, публічних та напівпублічних, підприємницьких і непідприємницьких, більшість з яких це акціонерні товариства. Варто зазначити, що у США різниця між приватними та публічними товариствами визначається не за ознакою обсягу підприємницької діяльності (як в Україні), а за можливістю лістингу, тобто допуску цінних паперів фірми до торгів на фондовій біржі чи позабіржових торговельних системах [393, с. 146].

У Великобританії корпорацією (corporation) вважається конкретна правова форма організації бізнесу через об'єднання учасників та їх матеріальних ресурсів, що реєструється державою як окрема юридична особа. Власниками корпорації в юридичному значенні є її акціонери, які купують за рахунок своїх вкладень в капіталі частку в доходах підприємства і номінально мають право певного контролю над фінансовим управлінням даної структури. Найбільш характерними ознаками корпорацій у Великобританії є:

- обмежена відповідальність учасників за зобов'язаннями;
- можливість відповідно до закону передавати акції від одного інвестора до іншого без погодження з керівництвом та іншими учасниками (власниками) корпорації;
- правоздатність укладати договори (контракти) і володіти майном;
- невизначений термін діяльності (існування) корпорації, що не залежить від будь-якого з її засновників (власників) [523].

У більшості країн Європейського Союзу (ЄС) правові відносини учасників корпорації вирізняються великою свободою та рівністю, базуються на принципах співучасті, чітко вираженої самостійності в управлінні, а також обмеженої відповідальності. Саме в Європі виникло таке корпоративне утворення, як товариство з обмеженою відповідальністю.

Основні засади формування товариств з обмеженою відповідальністю, зазначає І. Лукач, були розроблені у Німеччині ще у 1892 р. і вони діють донині.

Серед них: відсутність випуску акцій, особливий порядок формування статутного капіталу, прийняття і виключення учасників, припинення діяльності, але найбільша їх особливість – це обмежена відповідальність учасників товариства [192, с. 44].

Обмежена відповідальність розповсюджується зараз і на багато інших господарських утворень корпоративного типу. Невипадково Амброз Бірс вважає корпорацію «…хитромудрим винаходом для отримання вигоди без особистої відповідальності» [98, с. 152].

У східноазіатських країнах діяльність корпорацій базується на особливих принципах, коли усі стратегічно важливі для країни види діяльності та суб'єкти, які її здійснюють, створюються на початкових стадіях і контролюються державою. Держава пізніше дає змогу приватизувати та тримає під жорстким контролем новостворені успішно функціонуючі корпорації.

Основною метою діяльності японських чи китайських корпорацій є не так одержання максимального прибутку і його розподіл між учасниками, як ріст вартості корпорації та зміцнення її позиції на ринку. Характерними ознаками корпорацій у Японії, як зазначають економісти, є велика залежність від банківського фінансування й контролю, низька інформаційна прозорість, здійснення контролю за діяльністю корпорації радою директорів, члени якої обираються зі складу менеджерів залежно від їх стажу роботи.

Загалом можна стверджувати, що поняття «корпорація» при розгляді та трактуванні інституційних структур як української, так і світової економіки застосовується як узагальнюючий термін, яким поєднуються усі види господарських об'єднань. Такі об'єднання можуть створюватися не лише у формі корпорацій, але й утворювати асоціації, консорціуми, концерни, холдинги й інші об'єднані структури.

Історію виникнення і розвитку об'єднань корпоративного типу в Україні та їх впливу на систему обліку і звітності досліджувало багато науковців. Зокрема, вивчення даного питання Назаровою І.Я. відображено у списку опублікованих праць (Додаток А) та відомостях про апробацію результатів дисертації (Додаток Б).

Так, Царук В. Ю. виокремлює низку етапів генезису корпоративного управління та розвиток облікових систем. Ранні етапи він пов'язує з виникнення подвійної бухгалтерії, формуванням корпоративних структур через об'єднання суб'єктів у метрополіях і колоніях, розвитком статутного регулювання діяльності між учасниками корпорацій. Останні етапи, за його твердженням, пов'язані з традиційними процесами стандартизації, гармонізації бухгалтерського обліку, а також конвергенції (зближення) двох облікових систем – американських Загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (Generally Accepted Accounting Principles (GAAP)) та європейських Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) й Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) [448, с. 81-84].

Інші науковці більш наближено розглядають процес створення корпоративних об'єднань, більше уваги приділяють сучасним тенденціям їх розвитку та характерним процесам інформаційного забезпечення. Зокрема, Костюченко В. М. виокремлює декілька типів таких об'єднань та зазначає, що їх розвиток відбувався за певними етапами (хвилями) і суттєво впливав на обліково-інформаційне забезпечення діяльності [146, с. 5-9].

Куцик П. О. характеризує сучасний етап глобальної корпоратизації стиранням кордонів між національними економіками та наголошує про інтернаціоналізацією корпоративного капіталу [176. с. 7].

Муравський В. В. також наголошує на інтеграційні зміни у підприємницькій сфері та пов'язує з ними виникнення нової комунікаційної парадигми та нової комп'ютерно-комунікаційної форми бухгалтерського обліку [211, с. 127-145].

Задорожний З. В., Крупка Я. Д., Назарова І. Я. звертають увагу на суттєві зміни у підприємництві в останні періоди через всесвітню пандемію COVID-19 та стверджують, що це породить нову хвилю змін в комунікаційних зв'язках та облікових процесах [99, с. 5-9].

У таблиці 1.1 узагальнено пропозиції різних науковців щодо етапів розвитку об'єднань корпоративного типу та їх впливу на обліково-інформаційні процеси.

Таблиця 1.1

Етапи формування корпоративних об'єднань та їх вплив на обліково-інформаційні процеси

Етапи (хвилі)	Форми інтеграції бізнес-структур	Період	Характерні особливості, вплив об'єднання на обліково-інформаційні процеси
1	2	3	4
Перша хвиля	Горизонтальна інтеграція	Кінець XIX і початок XX століття	- суб'єкти з однотипним виробництвом, однаковою продукцією (випуск харчових продуктів, сталі, добування і переробка нафти); зниження конкуренції, переваги у ціноутворенні, збуті продукції, економія витрат; об'єднана (зведена) звітність інтегрованих суб'єктів
Друга хвиля	Вертикальна інтеграція	20-ті-40-ві роки XX століття	- об'єднання господарських одиниць з розподілом функцій щодо виробництва, реалізації продукції, доступ до капіталів у повоєнному світі; покращення управління запасами, кадрами, нові технології, патенти, торгові марки, монополія у ціноутворенні; єдина політика у веденні обліку та складанні фінансової звітності
Третя хвиля	Конгломератна інтеграція	40-ві–60-ті роки XX століття	- утворення великих мультиіндустріальних компаній, холдингів, трестів, галузевих об'єднань, сприяння повоєнній індустріалізації; обмін акцій великих компаній; консолідація капіталів, консолідований облік і звітність
Четверта хвиля	Індустріальна інтеграція	60-ті–80-ті роки XX століття	- технологічний прорив, утворення міждержавних об'єднань, залучення інституціональних інвесторів; звуження національних бар'єрів у бізнесі та розширення каналів збору і передачі обліково-звітних даних, міжнародні стандарти обліку і звітності
П'ята хвиля	Пострадянська інтеграція	80-ті–кінець 90-х років XX століття	- входження у світовий ринок постсоціалістичних і пострадянських країн; міждержавна інтеграція у забезпеченні сировиною і збуту продукції; запровадження міжнародних правил у бізнесі; стандартів обліково-інформаційного забезпечення
Шоста хвиля	Постіндустіа-льна форма інтеграції	Початок XXI до 2019 року	- інтернаціоналізація корпоративного капіталу, нові принципи корпоративного управління на глобальних ринках, інформація – продукт виробництва; запровадження комп'ютерно-комунікаційних технологій збору, обробки і передачі інформації
Сьома хвиля	Постковідна форма інтеграції	З 2019 року і далі	- транформація міждержавних комунікаційних зв'язків, розвиток самодостатніх національних економік, скорочення ланцюга комунікацій та наближення ринків збуту продукції до місць її виробництва, безконтактна форма ділових комунікацій, дистанційні методи управління, онлайн-логістика, електронне документування, збір, обробка і передачі інформації з допомогою засобів дистанційного комунікування

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4
Восьма хвиля (стосується України)	Форма інтеграції воєнного та повоєнного періоду	В часи та після завершення війни з Росією	- знищення господарської інфраструктури у багатьох регіонах країни та необхідність її відновлення, вимушене переміщення виробничо-господарських центрів у західні регіони країни, повне призупинення корпоративних взаємовідносин з російськими та білоруськими юридичними і фізичними особами, суттєве збільшення випуску продукції на укріплення обороноздатності країни, значне залучення коштів та майна на волонтерських умовах; - необхідність повної інвентаризації майна і залучених капіталів, розширення участі держави в корпоративних відносинах щодо розподілу міжнародної допомоги та коштів, отриманих як відшкодування чи компенсація втрат, завданих агресією (репарації), широке залучення іноземних інвестицій, створення міждержавних корпоративних структур, остаточний перехід на міжнародні стандарти обліку і звітності, встановлення нової онлайн-логістики та електронного комунікування між учасниками

Джерело: власна розробка автора на основі [99; 146; 175; 211; 429].

На перших хвилях інтеграція бізнесових одиниць характеризується об’єднанням суб’єктів з однотипним виробництвом, випуском однакової продукції, впровадженням кооперації при виробництві складних видів продукції. Вона була характерною у галузях з виробництва харчових продуктів, сталі, у нафтопереробній галузі, машинобудівництві (для прикладу можна навести американські компанії «General Motors», «General Electris», «Continental Can Company» та ін.). Це давало таким корпораціям переваги у забезпеченні сировиною, раціональному розподілі продукції, розвивало широку спеціалізацію у виробництві, можливість зниження витрат.

Період індустріальної інтеграції пов’язаний з модернізацією та глибокою спеціалізацією виробництва, утворенням міждержавних корпорацій, що вирізнялися змагальницьким характером між двома світами (найперше у військово-промисловому комплексі), закритістю інформації, у тому числі й обліково-звітної.

На відміну від структурної побудови бізнесу у західному світі, в колишньому Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) і країнах соціалістичної співдружності підприємницька діяльність базувалася переважно на державній і рідше - кооперативній формі власності. Господарські об'єднання тоді будувалися на строго вертикальній основі: від галузевих міністерств країни до таких же республіканських міністерств, главків, до яких могли входити трести, обласні об'єднання й інші структури, що включали кілька суб'єктів нижчого рівня з повним або частковим рівнем господарської самостійності. Консолідація інформації про діяльність таких структур та об'єднань проводилась шляхом простого арифметичного групування відповідних показників у зведеній звітності. І лише після розпаду СРСР і соціалістичного табору в окремих республіках почали запроваджуватися основи ринкової економіки, у яких об'єднання на корпоративній основі є основною інституційною формою підприємницької діяльності.

Україна, як й інші пострадянські республіки, вливається до реального корпоративного руху й міжнародних правил ведення обліку та розкриття інформації у звітності після здобуття незалежності. До цього в Україні, як й інших республіках колишнього СРСР, також функціонували об'єднання. Їх існувало декілька типів.

Найбільш поширеними були територіальні обласні чи районні об'єднання місцевої, молочної, цукрової, спиртової чи іншої промисловості, побутового обслуговування, об'єднання сільгосптехніки. Вони утворювались за територіальним принципом: районні відділення входили в обласні, обласні – в республіканські. Це були чисто управлінські структури, які за певною ієрархією здійснювали від імені держави керівництво низовими ланками, розробляли і затверджували плани роботи низових підрозділів, узагальнювали звітну інформацію підпорядкованих їм підприємств. Тобто, ніяких виробничих функцій такі об'єднання не здійснювали. Вони лише проводили тактичне планування, стратегічне управління і контроль діяльності закріплених за ними низових виробничих підприємств. Ця низова ланка підприємницьких утворень мала високий ступінь господарської самостійності. Вони мали змогу відкривати рахунки

в банках, складати самостійний баланс і звітність. Ця звітність узагальнювалася на рівні вищестоящих організацій, де складали зведену звітність шляхом сумування показників первинної звітності виробничих підприємств.

Іншим видом тодішніх об'єднань були обласні, республіканські трести. Прикладом таких структур в області можна назвати трест «Тернопільбуд», трест «Тернопільрембуд», трест «Тернопільспецсільгоспмонтаж» та інші. До їх складу входили виробничі підрозділи, які були менше прив'язані до території, а більше спеціалізувалися за видами виконуваних робіт, формами надання послуг. Вони також мали високий рівень господарської самостійності, власні рахунки в банках. Хоча багато з них вели облік і складали звітність лише щодо доходів, витрат, розрахунків. Формування узагальненої інформації про результати діяльності, розподіл та використання прибутків здійснювалися на рівні тресту.

Аналогічні відносини сформувалися і у так званих холдингових компаніях. Наприклад, до холдингової компанії «Тернопільбудматеріали» входили кар'єри з видобування нерудних матеріалів, підприємства з виробництва цегли, вапна, щебню та інших будматеріалів. Деякі з них були наділені повною господарською самостійністю, інші функціонували на правах виробничих підрозділів за цеховою структурою.

Уже в ті часи в Україні у багатьох галузях функціонували республіканські державні об'єднання корпоративного типу. Серед них можна виокремити Українську державну корпорацію «Укрбуд», чи Українську державну корпорацію промисловості будівельних матеріалів «Укрбудматеріали», або Український державний концерн з виробництва цементу і азбестоцементних виробів «Укрцемент». Проте вони виконували чисто управлінські функції за прикладом міністерств, де основою інформаційного забезпечення була зведена звітність.

Перші корпоративні об'єднання західного зразка виникли в Україні у період роздержавлення і приватизації, а також в період утворення на приватній основі господарських товариств. На початку 1990-тих років навіть використовувався такий напрям господарських перетворень як корпоратизація, під якою розумілось перетворення в процесі приватизації державних підприємств в акціонерні

товариства. Саме в акціонерні товариства, а не у корпорації. Тоді такі структури як акціонерні товариства фактично прирівнювались до корпорацій.

Постіндустріальна форма організації підприємництва і корпоративних відносин стосується розвитку інформаційного суспільства, коли значно зростає у світі роль інформації, розширюються можливості запровадження новітніх інформаційних технологій, комунікаційних зв'язків, у тому числі й у сфері ведення бухгалтерського обліку і звітності. Куцик П. О. під інформаційним суспільством розуміє таку фазу розвитку людської цивілізації, коли основним продуктом виробничої діяльності стає інформація і знання, а не матеріальні речі [176, с. 8]. Кірейцев Г. Г. зазначав, що «…у межах нової економічної парадигми головними факторами виробництва стають інформація та знання, а головним його учасником – вільний творчий індивід» [132, с. 31].

Пилипенко Л. М. основні ознаки постіндустріального суспільства поділяє на загальносуспільні й індивідуальні. До першої групи він відносить заміну приватної власності особистою; великі витрати на освіту, науку, запровадження новітніх технологій; збільшення вільного часу у працівників; гуманізацію праці; поєднання економічної та соціальної сфер діяльності. Індивідуальними ознаками він вважає зниження матеріальної мотивації діяльності; творчий підхід до вирішення завдань; саморозвиток та еволюцію світосприйняття особи; домінування інтелектуального капіталу серед основних виробничих факторів [287, с. 26]. Як видно, серед обох груп факторів постіндустріального суспільства він значну увагу відводить гуманістичним, моральним і соціальним чинникам, хоча таке суспільство відрізняється від попередніх етапів розвитку людської цивілізації тим, що свій превалюючий розвиток втратила важка індустрія, а її місце зайняло виробництво інформаційних ресурсів та засобів для їх продукування.

Муравський В. В. наголошує на тому, що розвитку такого суспільства сприяють Інтернет-технології, глобальні комунікації, які трансформують економічні процеси у напрямі їх інтернаціоналізації та світової глобалізації [211, с. 19].

З початку XXI століття в Україні із запровадженням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку проводиться глибока трансформація обліку і звітності, спрямована на наближення української національної системи обліку до міжнародних правил. Хоча були опоненти цьому. Так, професор Кірейцев Г. Г. уведення в Україні П(С)БО вважав «…першим кроком на шляху ігнорування національних інтересів стосовно задоволення внутрішньосистемних інформаційних потреб управління порівняно з потребами зовнішніх користувачів, а повне виконання правил МСФЗ для задоволення інформаційних потреб глобального управління – кінцевим кроком у реалізації можливостей керувати розвитком обліку на національному рівні» [132, с. 71]. Проте така інтеграція, особливо формування фінансової звітності за міжнародними правилами, була важливим кроком до виходу українських підприємств на західні ринки, залучення іноземних інвестицій.

Впродовж останніх років відбулись значні зміни в економічних процесах в Україні та світі через поширення пандемії COVID-19. Епідемія спричинила параліч, згортання у багатьох сферах бізнесу. Найбільше наслідки пандемії відбилися на торгівлі, наданні послуг, пасажирських перевезеннях, індустрії туризму, культури, спорту. До зниження соціальної активності населення призвела необхідність самоізоляції, використання індивідуальних засобів захисту від пандемії. Світ став менш відкритим, вільним і захищеним. Значно зменшилася кількість міждержавних комунікацій, у багатьох країнах посилився розвиток самодостатніх економік. Відбулось скорочення ланцюга комунікаційних зв’язків у сфері комерції, наближення ринків збуту виробленої продукції до місць її виробництва. Бізнес став обачливішим. А це призвело до зниження прибутковості корпорацій, збільшення необхідності створення страхових запасів.

Слід зазначити, що підчас пандемії COVID-19 почали розвиватися нові напрями економічної діяльності, розширилась сфера медичного обслуговування, виробництва засобів захисту, посилилось дистанційне комунікування між суб’єктами господарювання, широкого розповсюдження набуло запровадження дистанційних методів ведення бізнесу й управління ним. Усе це суттєво вплинуло

на обліково-інформаційне забезпечення діяльності підприємств та корпорацій. У таблиці 1.2 подано спричинені пандемією COVID-19 нові методи управління у бізнесі та веденні обліку, що можна вважати черговою хвилею в організації корпоративних відносин.

Таблиця 1.2

Методи управління корпоративними об'єднаннями та їх вплив на облік в умовах пандемії

Методи управління	**Особливості діяльності, управління та обліку**
1	**2**
Застосування дистанційних методів організації роботи та управління	- здійснення маркетингової діяльності, а також торгівля з використанням інтернет-магазинів, електронних торгових площадок, організація їх облікового обслуговування; - постачання та облік сировини, продукції, товарів, інших засобів з використанням онлайн-логістики у бізнесі; - активізація аутсорсингового обслуговування малих і середніх суб'єктів підприємства щодо ведення обліку та складання звітності; - делегування повноважень щодо ведення обліку, складання звітності, проведення податкових розрахунків самозайнятим приватним особам
Дистанційне банківське обслуговування	- банківські операції, облік і контроль з допомогою систем клієнт-банк, мобільний банкінг, інтернет-банкінг; - проведення розрахунків з контрагентами та їх облік із застосуванням мобільного, товарного інтернет-еквайрингу
Застосування нових способів комунікації	- запровадження сучасних інтернет-комунікацій, хмарних технологій, портативних пристроїв для ділового спілкування, обробки та передачі обліково-звітної інформації
Електронне документування	- застосування спеціального програмного забезпечення, онлайн-платформ для електронного складання і передачі документації; - використання дистанційних методів, формування, управління та передачі інформації
Перепрофілю-вання діяльності	- припинення невигідних та відкриття нових видів діяльності: визначення облікових номенклатур нових об'єктів обліку, формування структури доходів і витрат господарської діяльності; - контроль за дотриманням статутних вимог щодо нових видів здійснення діяльності, їх ресурсного та інформаційного забезпечення
Реорганізація підприємств	- узгодження питань правонаступництва при об'єднанні, поділі, перетворенні суб'єктів, розробка облікової політики; - проведення інвентаризації та оцінки активів і зобов'язань; - складання об'єднувальних, розподільчих та передавальних балансів; - аудиторське підтвердження звітності

Джерело: власна розробка автора на основі [99, с. 68.].

Ще суттєвіших змін зазнають корпоративні відносини через війну, яку розв'язала росія. Нині важко судити як буде розвиватися корпоративна економіка після війни. Зараз усі сили спрямовуються на відбиття ворожих атак, забезпечення фронту зброєю, продовольством, евакуацією з прифронтових зон населення. Але

уже тепер можна стверджувати, що після війни корпоративна інфраструктура зазнає кардинальних змін, що відіб'ється у такому:

- припинення довоєнних корпоративних відносин з російською економікою, як з країною-агресором, та налагодження тісніших корпоративних зав'язків із західним світом на основі залучення значних інвестиційних вкладень з-за кордону;
- повна інвентаризація наявного майна у постраждалих регіонах, переоцінка учасників корпоративного ринку зі встановленням реальних вкладень кожного із них;
- встановлення нової онлайн-логістики та електронного комунікування між учасниками враховуючи те, що велика кількість виробничо-господарських центрів під час воєнного стану було переміщено у центральні та західні регіони країни, проведено переорієнтацію бізнесу на західні ринки;
- розширення участі держави в корпоративних відносинах, найперше, щодо розподілу міжнародної допомоги і коштів, що отримані як відшкодування або компенсація понесених втрат, завданих агресією (репарацій), створення міждержавних корпоративних структур.

Разом із запровадженням в Україні корпоративних відносин, розвивалася нормативно-правова база щодо запровадження корпоративного руху. Вперше у законодавчій базі України про корпоративний спосіб підприємництва йдеться у Законі України «Про підприємства в Україні» від 16.01.1991 року, згідно з яким «корпорацією вважається договірне об'єднання, що створене шляхом поєднання наукових, виробничих та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників» [336].

Пізніше у ухваленому Господарському кодексі України (далі ГКУ) це визначення було дещо відкориговане. У статті 120 ГКУ, де розглядаються організаційно-правові форми об'єднань підприємств, зазначається, що «корпорацією є договірне об'єднання, яке створене на основі поєднання наукових, виробничих, комерційних інтересів суб'єктів, що об'єдналися, з делегуванням цими структурами деяких повноважень централізованого регулювання діяльності

кожного з таких учасників органам управління корпорації» [57]. Як бачимо, основний акцент робиться на тому, що, по-перше, корпорація – це добровільне об'єднання учасників, а, по-друге, частину повноважень ці учасники делегують органам управління корпорацією. Основна ж відмінність від попереднього трактування в тому, що у корпорації об'єднуються, як зазначено у ГКУ, лише підприємства, тобто юридичні особи.

Хоч об'єднання громадян, інших непідприємницьких структур згідно з цим трактуванням не підпадає під визначення корпорацій, все ж в утворених ними формуваннях виникають певні корпоративні відносини, оскільки:

- вони створюються на основі добровільного об'єднання осіб, структур;

- новоствореному суб'єкту може передаватися частина майна чи майнових прав, делегуються певні повноваження;

- участь в управлінні кожного учасника визначається за розмірами здійснених внесків;

- такий же порядок передбачений і при розподілі зробленого об'єднанням прибутку.

Згідно із законодавчими нормами, а також встановленими міжнародними та українськими національними принципами бухгалтерського обліку та фінансової звітності, майно створеного об'єднання має бути відділене від майна його засновників.

В іншому нормативному акті – Класифікації інституційних секторів економіки України, затвердженому наказом Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р., № 96, дається інше визначення корпорації – як «інституційної одиниці, що створена виключно для ринкового виробництва товарів та послуг, служить джерелом прибутку чи іншої економічної вигоди для своїх власників» [137]. Таке трактування нічим не відрізняється від визначення суті і призначення будь-яких підприємницьких структур.

Зважаючи на те, що у більшості підприємницьких утворень, заснованих двома і більше особами (юридичними чи фізичними) враховуються такі основні засади корпоративних відносин як добровільне об'єднання, передача майнових

прав та пропорційна до цього участь в управлінні і розподілі прибутку, їх також можна відносити до об'єднань корпоративного типу. Тим більше, у цьому ж Господарському кодексі України (ст. 63), дається визначення корпоративному підприємству. В ньому зазначається, що «…корпоративне підприємство створюється, зазвичай, двома або більше засновниками за їх рішенням (договором), діє на підставі об'єднання майна та/або підприємницької або трудової діяльності засновників (учасників), а також спільного управління справами, на основі корпоративних прав, в т. ч. через органи, які ними створюються, участі засновників (власників) у розподілі доходів, а також майнових ризиків підприємства. Корпоративними вважаються кооперативні підприємства, підприємства, створені у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі такі, що засновані на приватній власності двох або більше осіб» [57].

Звідси випливає, що в корпоративних підприємствах можуть брати участь не лише юридичні, а й фізичні особи. Вони можуть створюватися у формі господарських товариств та інших підприємницьких утворень. Різниця між корпорацією та корпоративним підприємством може виникати лише щодо суб'єктів, що їх утворюють. Корпорація більше стосується об'єднання капіталів юридичних осіб, для корпоративного підприємства – як юридичних, так й фізичних осіб. Для обох випадків характерним є об'єднання капіталів для здійснення підприємницької діяльності, спільного управління.

В економічному лексиконі застосовуються й інші терміни, що засвідчують корпоративні відносини. Так, Царук В. Ю. пропонує як український аналог зарубіжному поняттю «корпорація» використовувати термін «корпоративні структури» [448, с. 13-15]. До їх складу пропонується відносити усі види об'єднань, які відповідають принципам і критеріям корпоративного управління. Серед них і розподіл між учасниками права власності на майно та права управління такими корпоративними структурами.

Досить широкий спектр питань при розгляді корпорації як господарської структури охоплює А. Хімченко, який розглядає її у таких аспектах:

- як договірне об’єднання підприємств, яке спрямовує свою діяльність для досягнення єдиної спільно визначеної мети з делегуванням частини повноважень централізованому органу управління;

- як система суспільно-економічних відносин між суб’єктами – членами корпорації щодо дольової участі у виробництві та розподілі спільно створеного продукту, використанні для цього економічних ресурсів, а також участь держави у розподілі одержаного корпорацією доходу;

- як спосіб створення корпоративного капіталу, що може функціонувати у формі акціонерного товариства (публічного чи приватного), або товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю або повною відповідальністю, командитного товариства, корпорації, асоціації, консорціуму, концерну та інших господарських структур [444, с. 84].

На наш погляд, більшість подібних господарських утворень можна трактувати як корпоративні об’єднання. Для усіх таких об’єднань корпоративного типу характерним є:

- об’єднання капіталів юридичних і фізичних осіб на договірній основі з метою здійснення підприємницької діяльності;

- спільна діяльність з делегуванням частини управлінських повноважень органу управління таким корпоративним об’єднанням;

- участь в управлінні та розподілі зробленого прибутку відповідно до частки внесеного капіталу і набутого майна кожним з учасників.

Цей підхід важливий для встановлення єдиних правил в організації діяльності, управлінні виробничими та господарськими процесами, у веденні бухгалтерського обліку і складанні звітності. Треба врахувати, що нині число законодавчо визначених корпорацій в Україні є незначним. Зменшується також частка акціонерних товариств, які також мають усі ознаки суб’єктів корпоративного типу (табл. 1.3).

Натомість, як свідчать статистичні дані, в Україні суттєво збільшується число товариств з обмеженою відповідальністю. Теперішня статистика не враховує окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей, проте до

аналітичних даних кількість товариств з обмеженою відповідальністю за останні 20 років зросла у п’ять разів. Нині серед усіх організаційних форм господарювання частка товариств з обмеженою відповідальністю перевищує 72 %.

Таблиця 1.3

Число суб’єктів за організаційно-правовими формами господарювання в Україні*

Роки / Види	1997	2001	2007	2014	2016	2020	2022	2022/1997	
								к-ть	%
Всього суб’єктів: у т.ч.	**615687**	**834886**	**1133200**	**1372177**	**1121347**	**1350627**	**1437009**	**821322**	**233,4**
Державні підприємства	14158	9965	7359	5933	4019	3750	3664	-10494	25,9
Приватні підприємства	111644	192168	258536	278227	201788	200285	199963	88319	179,1
Акціонерні товариства	30922	34942	33084	24813	15571	13902	13646	-17276	44,1
Товариства з обмеженою відповідальністю	147738	221905	351750	515371	488205	674437	743682	595944	503,4
Корпорації	332	609	842	836	560	554	553	221	166,6
Консорціуми	51	57	80	94	66	79	154	103	302,0
Концерни	353	380	403	350	195	185	187	-166	53,0
Дочірні підприємства	5315	19140	22523	18173	12336	11647	11462	6147	215,7
Кооперативи	20094	29892	31429	33806	25763	28071	420	-19674	2,1
Об'єднання співвласників будинків	0	0	5295	16213	17109	32700	37695	37695	100,0
Інші об'єднання юридичних осіб	1194	2123	1880	1365	756	742	742	-452	62,1

** 2016-2022 рр. без врахування окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей.*
Джерело: власна розробка автора на основі [425; 426; 427; 428].

Подібна тенденція пов’язана з тим, що засновники товариств з обмеженою відповідальністю несуть відповідальність за боргами товариства лише здійсненими внесками, що зменшує ризики стосовно понесення ними значних втрат за наявності факту неплатоспроможності чи банкрутства створених ними товариств. Окрім того, такі товариства не здійснюють випуску акцій, не реєструють емісії, не складають досить складної звітності для Національної комісії по цінних паперах та фондовому ринку.

Тому багато створених при приватизації акціонерних товариств пізніше перереєструвалися у товариства з обмеженою відповідальністю. У результаті

зменшилася залежність таких господарських суб'єктів від держави, спростилась система управління такими структурами, хоча і залишилися ознаки корпоративного характеру. Нещодавно під такі структури в Україні ухвалене спеціальне законодавство. Так, зокрема, Законом України № 2275-VIII від 6.02.2018 року «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» уведене поняття «корпоративного договору», за яким учасники зобов'язуються реалізовувати свої права і повноваження. Учасники товариства за корпоративним договором мають право:

- брати участь в управлінні товариством згідно зі статутом товариства;
- одержувати інформацію щодо господарської діяльності товариства;
- брати участь у розподілі прибутку товариства;
- отримати при ліквідації товариства частину майна, що залишилася після здійснення розрахунків з кредиторами, або його вартість [339, ст. 5].

Саме ж товариство несе відповідальність за зобов'язаннями належним йому майном. За зобов'язаннями своїх учасників воно не відповідає.

Корпоративні відносини існують також у дочірніх підприємствах щодо материнських компаній, а також між ними самими. Певні основи корпоративного управління закладені також і в об'єднаннях співвласників багатоквартирних будинків, інших об'єднаннях юридичних та фізичних осіб.

Підсумовуючи описане вище, слід зазначити, що під корпоративними об'єднаннями потрібно розуміти господарські структури, що об'єднують на договірній основі капітали двох або більше юридичних та/або фізичних осіб, які беруть участь в управлінні господарськими процесами і в розподілі отриманого прибутку відповідно до часток внесеного чи набутого за час діяльності майна кожним учасником. Такі об'єднання створюються у формі відповідних підприємницьких утворень, що спрямовують свою діяльність для досягнення спільно визначеної учасниками мети, делегують частину повноважень спеціально створеному органу управління, несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями лише належним майном та не відповідають за зобов'язаннями своїх учасників.

Зважаючи на суть корпоративних об’єднань, умови їх утворення і функціонування можна виокремити такі їх різновиди (типи) (рис. 1.1):

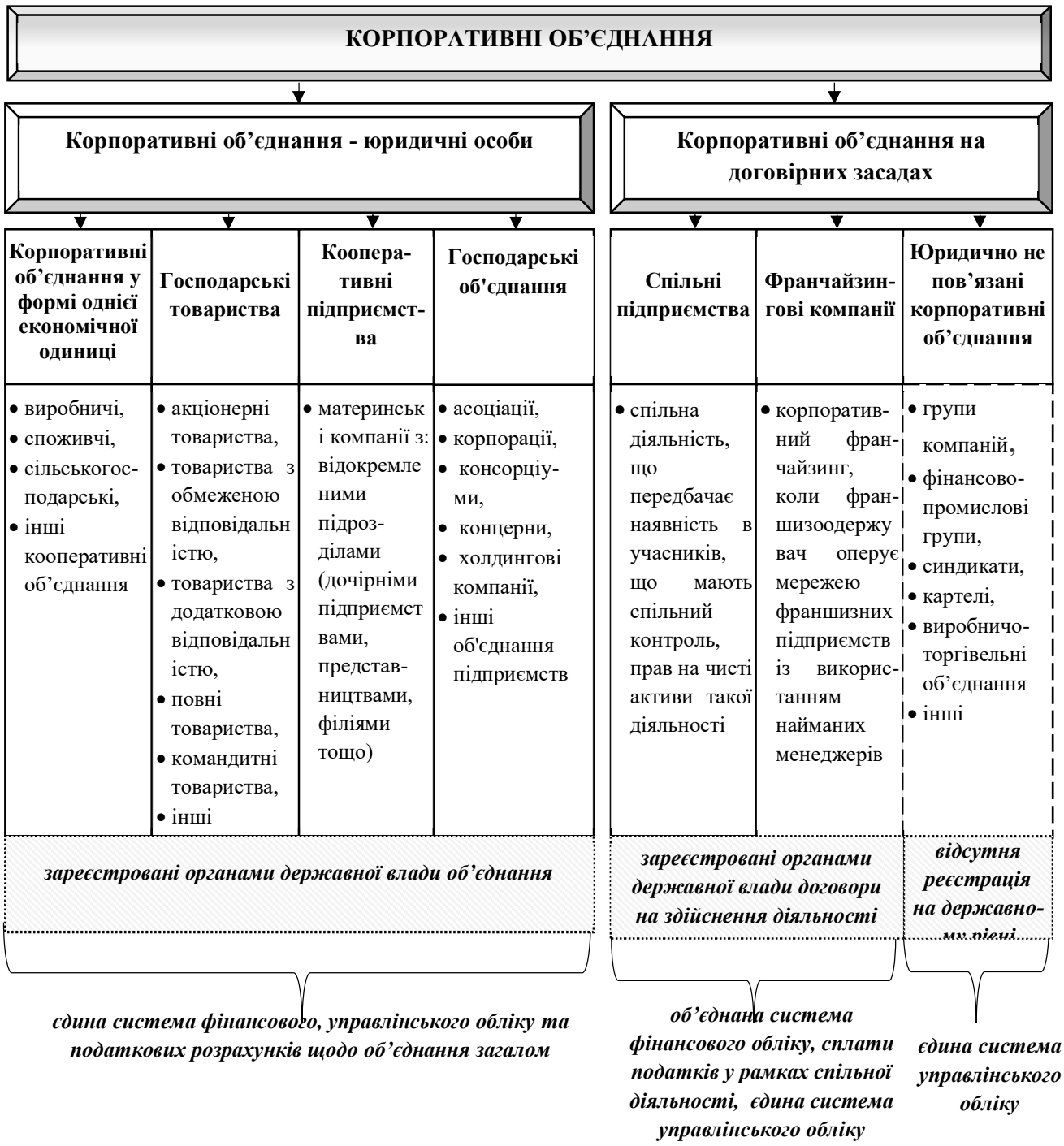

Рис. 1.1. Різновиди корпоративних об’єднань та їх облікового забезпечення.

Джерело: власна розробка автора.

1. Корпоративні об’єднання, що створені та зареєстровані як окремі юридичні особи і внесені до спеціального державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ):

- господарські об’єднання (об’єднання підприємств): корпорації, концерни, консорціуми, асоціації, холдингові компанії, інші об'єднання підприємств;
- господарські товариства (об'єднання юридичних, фізичних осіб): акціонерні товариства, а також товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з повною та додатковою відповідальністю, командитні товариства, інші товариства;
- кооперативні підприємства (об’єднання фізичних осіб): виробничі, споживчі, сільськогосподарські й інші кооперативні підприємства;
- корпоративні об’єднання, зареєстровані у формі однієї економічної одиниці (материнські компанії з відокремленими підрозділами (дочірніми підприємствами, представництвами, філіями тощо).

2. Корпоративні об’єднання, що функціонують без створення юридичної особи на умовах договірних відносин:

- корпоративні об’єднання за договором про спільну діяльність (об’єднання двох і більше учасників без створення юридичної особи, діяльність яких здійснюється на підставі об’єднання вкладів учасників (може здійснюватися і без їх об’єднання вкладів учасників) з метою досягнення конкретної мети, здійснення певного виду діяльності);
- корпоративні об’єднання за договором комерційної концесії (франчайзингу) (об’єднання фінансових ресурсів та/або виробничих потужностей одного суб’єкта господарювання (франчайзі) і права на використання інтелектуальної власності (промислових зразків, торговельних марок, запатентованих винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації іншого суб’єкта господарювання (франчайзера) для виробництва певного продукту (надання послуг) з дотриманням всіх вимог франчайзера щодо якості товарів (послуг), обладнання виробничих, торговельних приміщень, методів організації та ведення бізнесу, в тому числі організації обліково-інформаційної системи, задля приведення їх у відповідність до корпоративних норм і стандартів);

- юридично не пов’язані корпоративні об’єднання без створення юридичної особи за іншими видами договорів (групи компаній, фінансово-промислові групи, синдикати, картелі, виробничо-торгівельні об’єднання тощо).

Усі зазначені вище структури поєднує єдина мета – об’єднання інтересів задля отримання позитивних фінансових результатів. Відповідно, важливим для них є інформаційне забезпечення, яке здійснюється за допомогою системи бухгалтерського обліку. Поряд з цим, існують значні особливості формування інформаційних облікових систем залежно від видів таких корпоративних об’єднань. Зокрема, для корпоративних об’єднань (структур) першого типу притаманна єдина обліково-інформаційна система з повноцінним внутрішньоструктурним документуванням, зведеним фінансовим і управлінським обліком, спільною системою звітності.

Водночас, в корпоративних об’єднаннях другого типу відсутній зведений фінансовий облік в межах об’єднання (може вестись облік лише спільної діяльності). Відповідно, система фінансового обліку, податкових розрахунків, фінансової та податкової звітності у кожного з учасників об’єднання може відрізнятися і не пов’язана з обліковими системами інших учасників.

Тому у таких структурах більше уваги приділяється узагальненню управлінської облікової інформації по об’єднанню загалом. Відповідно, має бути належним чином налагоджено внутрішньокорпоративний документообіг, процеси, групування, об’єднання (зведення) й узагальнення інформації задля отримання чіткої картини загалом щодо корпоративної структури.

На українському ринку корпоративні об’єднання обох типів займають значну частку бізнесу в Україні. Зокрема, за даними авторитетного видання «Forbes», у сотні найбільших приватних компаній України більше ніж 80 % займають відповідні корпоративні об’єднання [476]. Найбільші з таких об’єднань виокремлено у таблиці 1.4 за статистичними даними на початок 2021 року, хоча через російську агресію, захоплення територій, розруху та припинення діяльності багатьох підприємств на сході України ця статистика може зазнати суттєвих змін.

Таблиця 1.4

Перелік найбільших корпоративних об'єднань України за 2021 р.*

№ з/п	Місце у рей-тингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персон. на 01.01.21 р., осіб	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	1	 Група компаній «Метінвест«	металургія	90 000	309,3	278,0	362,3	Рінат Ахметов, Вадим Новинський
2.	2	 ТОВ «АТБ-Маркет»	роздрібна торгівля	55 000	123,9	104,9	85,7	Геннадій Буткевич, Євген Єрмаков, Віктор Карачун
3.	3	 Група компаній «Кернел»	АПК	12 000	118,7	93,0	46,9*	Kernel Holding S.A. (Люксембург), Андрій Веревський, Денис Гусаков, Віталій Ігнатьєв та ін.
4.	4	 Група компаній «ДТЕК»	ПЕК	69 918	116,0	76,8	72,0	Держава Україна, Dtek Energy B.V. (Нідерланди), DTEK Holdings Limited (Кіпр), Рінат Ахметов та ін.
5.	5	 Група компаній «Fozzy Group» (мережа магазинів «Сільпо», «Фора»)	роздрібна торгівля	65000	80,2	78,2	68,6	Володимир Костельман, Олег Сотников, Роман Чигир
6.	6	 ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	металургія	19504	63,5	62,4	68,0	ArcelorMittal, Лакшмі Міттал (Індія)
7.	7	 ТОВ «ТЕДІС Україна»	роздрібна торгівля (тютюнові вироби)	2 281	54,8	49,7	51,5	Борис Кауфман, Річард Доріан Фенхальц (Великобританія)
8.	8	 Група компаній «Миронівський хлібопродукт (МХП)» (бренди «Наша Ряба», «Ба-щинський» та ін.)	АПК	50 500	51,5	53,1	43,2	МНР SE (Кіпр), Юрій Косюк
9.	9	 ТОВ «Епіцентр К»	роздрібна торгівля	27 028	50,4	45,7	41,5	Олександр Герега, Галина Герега, Тетяна Суржик
10.	10	 Група компаній «Ferrexpo»	металургія	10 920	45,8	38,9	32,3	Ferrexpo PLC (Великобританія), Костянтин Жеваго
11.	11	 ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»	металургія	10 452	45,6	46,5	59,2	Рінат Ахметов, Вадим Новинський
12.	12	 ТОВ «БАДМ»	оптова торгівля, фармаколо-гія	2 625	41,8	35,5	31,8	Олександр Суходольський, Олександр Дитятковський
13.	14	 ПАТ «Укрнафта»	ПЕК	28 870	35,5	28,2	36,1	НАК «Нафтогаз України», Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов

№ з/п	Місце у рей-тингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персон. на 01.01.21 р., осіб	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.	
14.	15	 ПАТ ТФПНК «Укртатнафта»	ПЕК	5 098	34,3	37,3	36,0	Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов
15.	16	 АТ «Південний ГЗК»	металургія	6 206	33,6	25,2	21,2	Рінат Ахметов, Вадим Новинський, Роман Абрамович, Олександр Абрамов, Олександр Фролов
16.	17	 Концерн «Галнафтогаз» (мережа заправок «ОККО»)	ПЕК, роздрібна торгівля	15 000	33,1	56,7	52,0	Віталій Антонов, ЄБРР
17.	18	 ТОВ «Філіп Морріс Сейлз Енд Дистриб'юшн»	АПК (тютюнові вироби)	1 500	30,0	25,6	21,0	Philip Morris (Швейцарія)
18.	20	 ТОВ Сільгосп підприємство «Нібулон»	АПК	7 000	25,8	27,7	25,1	Олексій Вадатурський, Андрій Вадатурський
19.	21	 ПрАТ «Київстар»	телекомунікації	4 021	25,0	22,3	19,1	Михайло Фрідман, Герман Хан, Олексій Кузьмічов
20.	22	 ТОВ «ВОГ Трейд Ресурс»	ПЕК, роздрібна торгівля	7 000	24,5	27,7	29,0	Софія Єремєєва, Роман Єремєєв, Степан Івахів, Сергій Лагур

**скорочений витяг, більш повний перелік наведено у додатку В.*
Джерело: власна розробка автора на основі[1; 35; 36; 37; 475; 476].

Саме за складом найвагоміших підприємств України можна простежити найбільш пріоритетні напрями економічної діяльності корпоративних об'єднань. До них можна віднести: металургію, паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), агропромисловий комплекс (АПК), роздрібну торгівлю (рітейл), фармакологію, телекомунікації, інформаційні технології (ІТ) тощо.

Серед найбільших корпоративних об'єднань зберігається загальна тенденція, що притаманна українському ринку загалом. Зокрема, найбільш розповсюдженими є товариства з обмеженою відповідальністю й акціонерні товариства. З іншого боку, великі іноземні фінансово-промислові групи (корпорації, холдинги), зазвичай, обирають співпрацю на договірних засадах, коли на укранському ринку створюється повністю юридично самостійні суб'єкти господарювання, що функціонують на умовах франшизи, або взагалі юридично не пов'язані з корпоративним об'єднанням суб'єкти.

Корпоративне управління має здійснюватися, насамперед в інтересах та на вимогу засновників, учасників, акціонерів корпоративних об'єднань. Воно стосується вирішення багатьох питань поточного і стратегічного характеру. Хоча засновники таких об'єднань передають повноваження щодо поточного управління їх керівництву (правлінню, раді директорів, найманим менеджерам), все ж вони зацікавлені в належних поточних результатах, одержанні максимальної величини прибутку для його розподілу і вилучення, як винагороди за здійснені вкладення. Власники також зацікавлені у виборі правильних напрямів стратегії розвитку, розширенні діяльності, мінімізації інвестиційних ризиків. Таке управління має враховувати запити і багатьох інших стейхолдерів, насамперед державних органів, контрагентів, широкої громадськості як потенційних інвесторів.

На рисунку 1.2 подано схему корпоративного управління та участі в управлінні внутрішніх та зовнішніх користувачів, інших груп стейкхолдерів на основі обліково-звітної інформації.

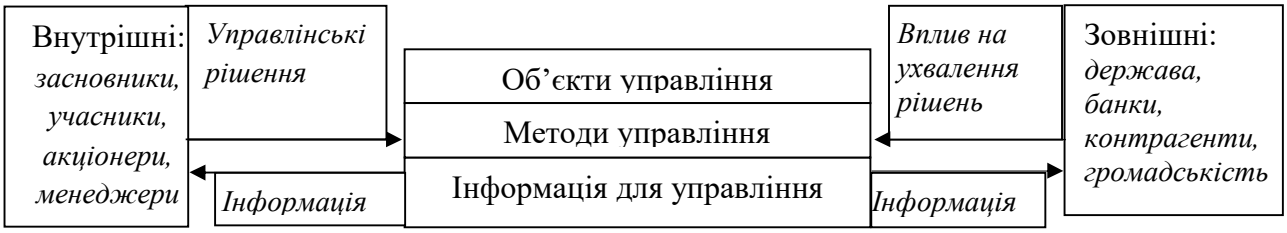

Рис. 1.2. Схема корпоративного управління за участі різних стейкхолдерів.

Джерело: власна розробка автора.

Отже, об'єднання корпоративного типу мають забезпечувати обліково-звітною інформацією як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів. Серед внутрішніх найважливішими є дві групи користувачів:

1. Засновники, учасники, акціонери, які створили корпоративне товариство, є власниками майна. Для них важливо мати інформацію про результати діяльності й одержаний прибуток від вкладених інвестицій, а також про фінансовий стан суб'єкта для визначення стратегії його розвитку, мінімізації ризиків, втрати платоспроможності чи банкрутства.

2. Менеджери (керівництво суб'єкта господарювання, менеджери вищого рівня, включаючи економічні служби, обліковий апарат) – хоча ця група користувачів не є власниками, вони не вирішують стратегічних питань, але менеджери забезпечують інформацією усіх інших користувачів. Вони складають фінансову та іншу звітність і намагаються вигідно для задоволення власних потреб представити бізнес з метою реалізації, найперше, своїх особистих інтересів.

Як зазначає Крупка Я. Д., між цими двома групами користувачів існує певний конфлікт інтересів. Власники зацікавлені у зростанні прибутковості та покращенні фінансового стану підприємства, тоді як менеджери й інші працівники через намагання одержати якнайвищу винагороду за працю, соціальні блага спричиняють збільшення витрат й спонукають до погіршення цих критеріїв [163, с. 126-127].

Певні протиріччя виникають і між окремими групами зовнішніх стейкхолдерів. Держава через високе податкове навантаження спричиняє погіршення кінцевих результатів діяльності. Водночас, громадяни, як потенційні інвестори, бажають мати відносини з високоприбутковими та фінансово стійкими компаніями.

Національна комісія по цінних паперах та фондовому ринку (далі НКЦПФР) створена як державний орган з метою захисту прав акціонерів та інших інвесторів. Вона розглядає діяльність корпоративної структури не лише з позиції формування фінансово-економічних показників, але й контролює дотримання правових основ, емісії та обігу цінних паперів, стежить за об'єктивністю розподілу фінансових результатів між учасниками корпоративних об'єднань та вирішенням інших питань поточного і стратегічного управління. Вона вимагає значно ширшої інформації, ніж та, що міститься у фінансовій звітності, стосовно формування статутного капіталу, розподілу акцій (часток) між учасниками, дотриманням встановленої у корпоративному об'єднанні дивідендної політики та вирішення інших питань.

Протилежні інтереси виникають і у контрагентів в процесі господарської діяльності будь-якого підприємства чи корпоративного об'єднання. Так, постачальники, інші кредитори хочуть мати стосунки із сильними у фінансовому плані клієнтами. Водночас, покупці та замовники, намагаючись відстрочити

платежі за придбану продукцію, товари, тим самим погіршують платоспроможність партнерів.

У середині корпоративного об'єднання може виникати дискусія щодо внутрішніх трансферних цін при передачі, обміні матеріалів, комплектуючих виробів, товарів між структурними одиницями корпорації, а також між керівництвом таких структур. Виникають проблеми у визначенні за даними бухгалтерського обліку величини внутрішніх інвестицій, обігів за внутрішньогруповими операціями і сальдо від таких операцій, відображення нереалізованих прибутків чи збитків при здійсненні подібних трансакцій.

З врахуванням мети основних учасників, їх потреби в інформації для досягнення визначених завдань має будуватися система бухгалтерського обліку, фінансової та іншої звітності корпоративного об'єднання. Загальна схема взаємозв'язку і вдосконалення корпоративного управління на основі раціонально побудованої системи бухгалтерського обліку та звітності подана в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Схема удосконалення корпоративного управління та обліково-інформаційної системи

Основна мета корпоративного управління	Ефективне функціонування корпоративного об'єднання (капіталізація)
	Організація взаємовигідних економіко-правових умов для усіх учасників корпоративних відносин
	Створення сприятливого клімату для інвестиційної привабливості корпорації
Напрями покращення системи корпоративного управління	Дотримання законодавчо-нормативних вимог, запровадження міжнародних принципів управління
	Встановлення партнерських стосунків з акціонерами, засновниками іншими учасниками корпоративного об'єднання
	Удосконалення внутрішньокорпоративної системи управління
Покращення системи інформаційного забезпечення управління	Вдосконалення діючої системи бухгалтерського обліку та звітності із застосуванням міжнародних правил і стандартів
	Розробка та впровадження ефективної облікової політики для учасників корпоративного об'єднання
	Розробка системи документообороту і раціональна побудова управлінського обліку
	Впровадження передових обліково-інформаційних, комп'ютерних та комунікаційних технологій

Джерело: власна розробка автора на основі [4; 165].

В практиці використовуються різні терміни щодо обліку в корпоративних об’єднаннях. Так, Кузіна Р. В. уводить в облікову термінологію таке поняття як «корпоративний облік», проте не визначає його принципових особливостей і відмінностей від інших видів обліку. На наш погляд, такий термін, хоча і має певний сенс, не є зовсім коректним. Українським законодавством чітко визначені функції та межі фінансового та управлінського (внутрішньогосподарського) обліку. Вводити у термінологію з бухгалтерського обліку ще і корпоративний облік навряд чи доцільно, оскільки корпоративна система управління застосовує методи та використовує інформацію як фінансового, так й управлінського обліку, а також необлікові дані.

Водночас, у корпоративних об’єднаннях застосовуються особливі умови управління майном і господарською діяльністю, що певним чином впливає на порядок ведення обліку та складання звітності. Серед найважливіших особливостей організаційно-правової діяльності корпоративних об’єднань можна виокремити:

- об’єднання внесених коштів до статутного капіталу у відповідності зі статутними документами з деталізацією в аналітичному обліку інформації про суми і частки, що належать кожному учаснику, акціонеру;

- формування згідно з статутними документами інформації про інші види капіталу (додаткового, резервного, емісійного доходу);

- відмежування майна об’єднаного товариства від майна його учасників, акціонерів відповідно до бухгалтерського принципу автономії;

- встановлення єдиної системи документообігу, єдиної облікової політики для спільних, асоційованих, материнських та дочірніх підприємств;

- необхідність побудови надійних інформаційно-комунікаційних зв’язків між господарськими одиницями об’єднання, державними і громадськими інституціями, сторонніми особами та контрагентами;

- раціональну організацію внутрішньокорпоративного управлінського обліку, щодо операцій з передачі майна, проведення розрахунків між учасниками об’єднання у відповідності до встановленої цінової політики;

- проведення розподілу фінансових результатів між учасниками об’єднання за дольовою участю в капіталі об’єднаного товариства;

- формування зведеної чи консолідованої звітності з використанням стандартизованих методів залежно від пов’язаності сторін а саме: повної консолідації за методом участі в капіталі, консолідації за методом участі в капіталі з виокремленням неконтрольованої частки, пропорційної консолідації звітності спільних підприємств, консолідації лише фінансових результатів за відсутності суттєвого впливу і контролю.

Саме такі особливі умови відрізняють облік та звітність в корпоративних об’єднаннях від порядку побудови такого обліку у звичайних підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання. Інші ділянки обліково-інформаційної роботи не відрізняються від звичайних підприємств, тому на них буде звернено менше уваги.

На рисунку 1.3 систематизовано організаційно-правові та управлінські характеристики корпоративних об’єднань і пов’язані з ними особливі умови ведення бухгалтерського обліку та формування звітної інформації. У верхній частині виокремлено найбільш характерні ознаки функціонування корпоратизованого об’єднання, створеного як юридичними, так й фізичними особами. Нижня частина поєднує особливі умови ведення бухгалтерського обліку і формування фінансової звітності у таких корпоратизованих структурах.

Слід також звернути увагу й на те, що такі корпоратизовані структури повинні мати добре налагоджені комунікативні канали передачі, обробки облікової та іншої інформації, її централізації та акумулювання у вищих органах управління. Для прикладу, у ТОВ «Водаленд Індастрі» виробничо-господарські підрозділи розосереджені у Європі та частині Азії – від Казахстану і до Іспанії, а значні поставки сировини, комплектуючих матеріалів здійснювалися до війни з Китаю. Основний же інформаційний центр, куди стікається оперативна інформація виробничого характеру, розміщений у м. Тернополі. Без надійних, потужних і добре захищених комунікаційних каналів та зв’язків така робота була б неможливою.

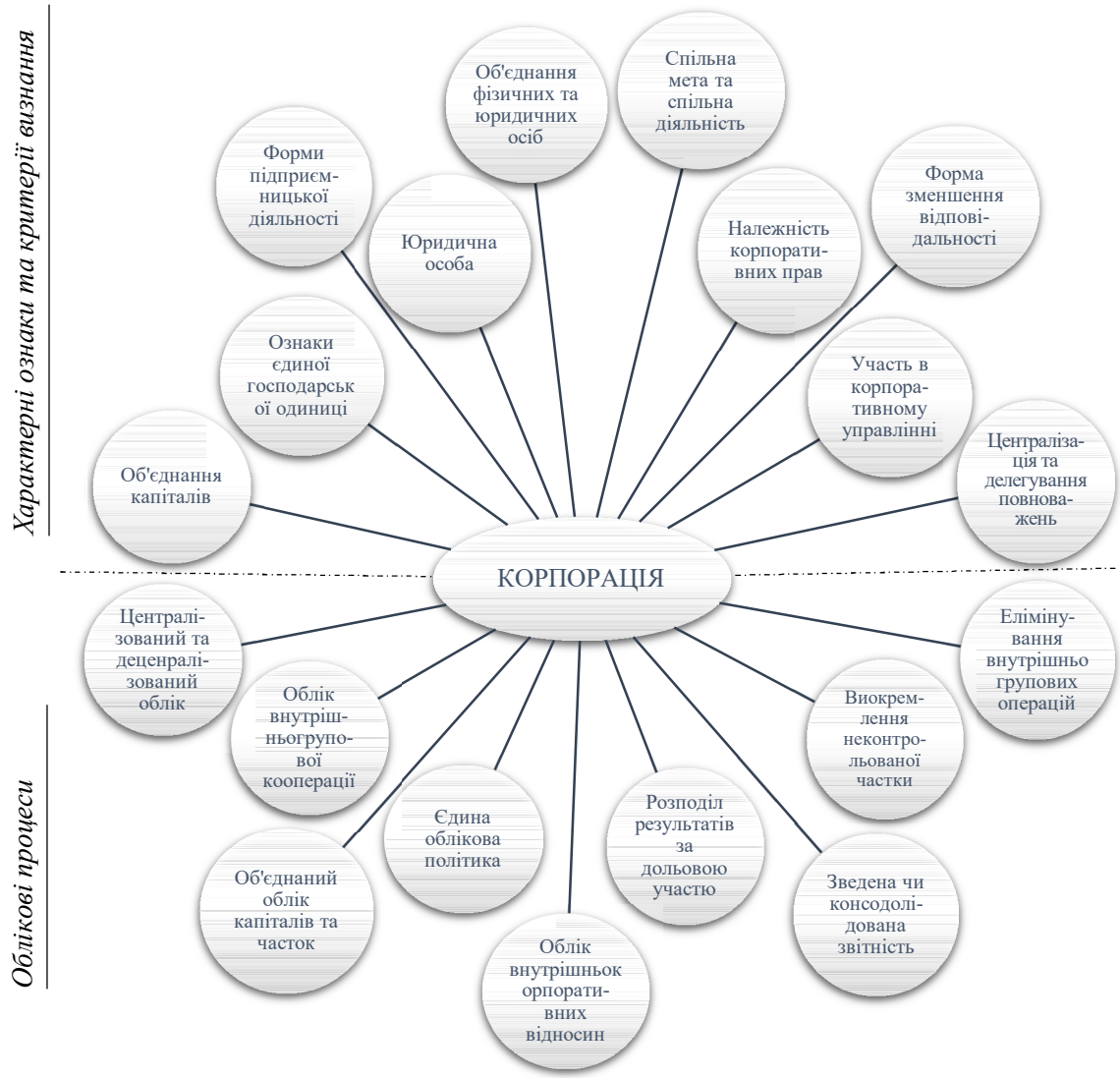

Рис. 1.3. Основні ознаки діяльності корпоративних об’єднань та облікові процеси у них.

Джерело: власна розробка автора.

Отже, облік у корпоративних об’єднаннях має базуватися на високій мобільності у плані формування, передачі, приймання і обробки інформації для ухвалення вигідних управлінських рішень. До того ж, мають бути враховані особливості діяльності корпоративних об’єднань та чітко визначені завдання такого корпоративного обліку і формування як внутрішньої, так й зовнішньої корпоративної звітності. На підставі таких особливостей можна сформувати низку важливих складових щодо організації облікової роботи в корпоративних об’єднаннях. Основні з них подані на рисунку 1.4:

Рис. 1.4. Основні складові обліку в корпоративних об'єднаннях

Джерело: власна розробка автора.

1. Інформаційного забезпечення формування і руху капіталу корпоративного об'єднання – передбачає надання користувачам повної та неупередженої інформації про стан і рух основних складових власного капіталу (статутного, додаткового, резервного) корпоративного об'єднання, сформованого за рахунок внесків кожного з учасників та нажитого в результаті господарської діяльності майна й одержаного прибутку, інвестиційних вкладень в інші суб'єкти з виходом на кінцеві результативні показники у зведеній, консолідованій, інтегрованій звітності.

2. Інформації для управління взаємовідносинами між учасниками корпоративних об'єднань на основі правового регулювання діяльності, встановлення єдиної облікової політики, обліку та розподілу акцій, часток між учасниками, інших фінансових інструментів корпоративного характеру, відокремленого відображення внутрішньокорпоративних операцій, розрахунків в порядку внутрішньої кооперації, нереалізованих прибутків щодо таких операцій, які не повинні враховуватися при складанні консолідованої звітності. Окремо слід звернути увагу на формування комп'ютерних обліково-інформаційних і комунікаційних систем для обміну інформацією між учасниками корпоративних утворень.

3. Окрім визначених форм організації корпоративного обліку щодо операцій з капіталом та корпоративними відносинами, слід звернути увагу і на третій напрям – формування інформаційного поля щодо якнайкращого публічного представлення роботи таких об'єднань реальним та потенційним інвесторам, широкій громадськості. Добре спланована і забезпечена інформаційна система щодо оцінки інвестиційної привабливості суб'єкта є запорукою підвищення рівня капіталізації, престижності фірми, а, отже, і залучення додаткових інвестицій для реалізації високотехнологічних інноваційних проектів.

Щодо цього, то модернізація обліково-інформаційних систем та їх електронний супровід може відігравати важливу роль у підвищенні ефективності управління господарськими процесами в корпоративних об'єднаннях. На ці напрями спрямовані наші подальші дослідження.

1.2. Електронні обліково-інформаційні системи та їх роль в корпоративному управлінні

Облік в корпоративних об'єднаннях, як зазначалося раніше, має надавати інформацію для різних користувачів: внутрішніх (реальних власників, управлінців), так й зовнішніх (державних установ, контрагентів) і, основне, його інформації щодо результатів діяльності повинна публічно оприлюднювати для підтвердження надійних партнерських відносин, залучення нових інвестицій від

потенційних інвесторів. Кожна із груп користувачів потребує певної, подекуди особливої інформації, яку має надавати корпорація. Внутрішньокорпоративна інформація, зазвичай, містить елементи конфіденційності, тоді як публічна інформація є відкритою та зводиться до того, щоб якнайповніше і якнайкраще представити фірму у відповідності із запитами зовнішніх користувачів.

Для повної уяви щодо сутності та побудови облікових інформаційних систем для здійснення корпоративного управління доцільно розглянути основну термінологію за цією тематикою. Насамперед, це стосується таких понять як «інформація», «облікова інформація», «обліково-інформаційні системи», «електронні обліково-інформаційні системи».

Термін «інформація» походить від латинського слова «information» і буквально означає виклад, роз'яснення, відомості, повідомлення про будь-яку подію, діяльність, факт та інше. Такого трактування дотримуються Бутинець Ф., Давидюк Т., Івахненков С., Шахрайчук Т. [23]. Івахненков С. В. вважає, що інформаційні дані можуть бути інтерпретовані лише людиною [112]. Мельниченко С. В. зазначає, що інформація є об'єктом зберігання, передачі та перетворення [196].

В Законі України «Про інформацію» № 2658-XII від 02.10.1992 року дається визначення, що «інформація являє собою документовані та/або публічно оголошені відомості щодо подій та явищ, які відбуваються у державі, суспільстві та навколишньому природному середовищі» [334]. Цим підкреслюється, що основою, носієм інформації може бути документ або оголошені відомості про події в суспільстві. Держава представляє собою суспільство, а події в навколишньому природному середовищі може оцінити і використовувати лише жива істота, найперше людина.

На наш погляд, досить повне наукове визначення інформації, що придатна для пізнання економічних та інших процесів, дає М. М. Бенько: «Інформація – це сукупність знань, відомостей, сигналів, повідомлень про фактичні процеси і явища, які відбуваються у світі, що їх певна система фіксує (збирає, обробляє, зберігає) від навколишнього середовища (яка є вхідною інформацією), та видає у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігає її у собі (внутрішня інформація) та

використовує для наперед визначених цілей [7, с. 12]. Крім зазначених вище якостей, він розглядає інформацію з позиції її «передавача, приймача і утримувача». Це дуже важливо, з одного боку, для облікового середовища, оскільки бухгалтерська служба виконує усі зазначені функції: приймає первинні дані, обробляє їх, узагальнює, частину інформації передає користувачам, а частину утримує. По-друге, цей принцип лежить в основі сучасних комп'ютерних інформаційних систем з чітким розмежуванням вхідної та проміжної інформації, що зберігається всередині певної системи, а також вихідної.

Великий тлумачний словник сучасної української мови розширює поняття інформації, наголошуючи на тому, що це відомості в будь-якому вигляді та формі, на будь-яких носіях, у т. ч. бази даних комп'ютерних систем, або часткове чи повне відтворення їх елементів [28]. У ухваленому ще в 1994 році Державному стандарті ДСТУ 2396-94 «Інформація та документація. Терміни та визначення» дається найбільш узагальнене визначення інформації і зазначається, що це повідомлення, які позбавляють невизначеності, яка існувала до їх надходження [79]. Такі твердження можна кваліфікувати як кібернетичний підхід, оскільки алгоритмізація, побудова програмного забезпечення базується на запитах і відповідях «так чи ні».

Важливо також встановити сутність і межі використання понять «економічна інформація» та «облікова інформація». Зрозуміло, що економічна інформація стосується економіки, найперше діяльності підприємств та їх об'єднань. Це поняття є значно вужчим, ніж термін «інформація», оскільки до останньої крім економічної ще відноситься інформація технічного, технологічного, політичного, соціального, екологічного, демографічного й іншого змісту. В сучасних літературних виданнях немає однозначного визначення щодо розуміння суті поняття економічної інформації. Більшість авторів стверджує, що економічна інформація пов'язана з економічними процесами і спрямована на управлінські цілі (Бенько М. М., Височан О. С., Завгородній В. П., Загородній А. Г., Кузьмінський Ю. А., Рогач І. Ф., Шквір В. Д. та інші). Окремі науковці і видання

прив'язують таку інформацію до кругообороту ресурсів в процесі господарської діяльності (Береза А. М.) (див. табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Трактування поняття економічної інформації окремими авторами

Автор та джерело	Визначення	Ключові відмінності
Бенько М. М. [7, с. 66]	Інформація, яка описує бізнес-процеси, кількісно і якісно характеризує явища економічного життя і є невід'ємним елементом управління	Кількісні і якісні характеристики як складової управління
Береза А. М. [9, с. 11]	Інформація про процеси виробництва, розподілу, споживання та обміну матеріальних благ	Охоплює кругообіг матеріальних благ
Вікіпедія [85]	Сукупність відомостей, що відображають процеси та відносини, пов'язані з виробництвом, розподілом, споживанням та обміном матеріальних і нематеріальних благ	Охоплює крім матеріальних ще й нематеріальні блага
Завгородній В.П., Шквір В.Д., Загородній А.Г., Височан О.С. [94, 97]	Сукупність відомостей економічного характеру, що виникають в процесі виробничо-господарської діяльності, а також під час управління цією діяльністю	Економічний характер, управлінська спрямованість
Івахненков С.В., Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Шахрайчук Т.В.[23]	Відомості у сфері економіки, які потребують фіксації, оброки, передавання та зберігання і використовуються при плануванні, обліку, контролі та аналізі	Акцентується увага на процесах: збору, обробки, передачі і використанні
Кузьмінський Ю.А. [168, с. 15]	Дані, що відображають явища, процеси, об'єкти та ін., які пов'язані з економічною діяльністю підприємства та використовуються в процесі управління	Економічний характер, управлінська спрямованість
Мельниченко С.В. [196, с. 20]	Сукупність відомостей економічного напряму, які циркулюють в інформаційному просторі і якими обмінюються між собою різні системи управління	Циркуляція і обмін різними системами управління
Писаревська Т.А. [291, с. 25]	Сукупність відомостей (даних), які відображають стан та визначають напрями зміни і розвитку суб'єкта та його ланок	Дані про суб'єкт та зміни в ньому
Рогач І.Ф., Сендзюк М.А., Антонюк В.А. [390, с. 5]	Сукупність повідомлень економічного змісті, які можуть бути зафіксовані, перетворені, передані, збережені й використані для управління економічним об'єктом, а також економікою в цілому	Економічний характер, управлінська спрямованість
Семанюк В.З. [404, с. 282]	Філософська категорія, що генерує економічну реальність.	Філософська категорія, економічна реальність

Джерело: власна розробка автора.

Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, С. В. Івахненков, Т. В. Шахрайчук, крім того, ще й акцентують увага на процесах збору, обробки, передачі і напрямах використання інформації щодо планування, обліку, контролю та аналізу, хоча сфера її застосування є значно ширшою (наприклад, господарське право, статистика, екологія, соціологія тощо). М. М. Бенько уводить у визначення, окрім кількісних, ще й якісні її характеристики, зважаючи на те, що така інформація має відповідати принципам надійності, придатності, достовірності та інше.

Облікова інформація охоплює вужчу сферу в інформаційному забезпеченні економічних процесів, хоча довший час вважалося, що облік видає майже 80 % економічної інформації. Нові підходи в економічному житті значно розширили інформаційні потреби суспільства. Для глибшої координації інформаційних потоків, повнішого охоплення господарських процесів зустрічаються пропозиції та впроваджуються у життя ідеї об'єднання облікової інформації з іншими нефінансовими, а то і неекономічними показниками з відображенням їх у єдиній інтегрованій звітності.

Довший час вважалося, що облікова інформація стосується фактів, подій, господарських процесів, які вже відбулися, тобто її ще називали «історичною» інформацією [7, с. 16]. Розвиток теоретичних основ, виокремлення системи управлінського обліку від бухгалтерського, широке запровадження інформаційних і комп'ютерних технологій значно розширило рамки облікової інформації. Крім відомостей про минулі події, у сферу обліку увійшло забезпечення інформацією поточного і стратегічного управління. Облік економічної діяльності поєднався з екологічною діяльністю, вирішенням соціальних, правових та інших питань суспільного життя. В систему управлінського обліку і звітності заведено значну частку нефінансової інформації, яку зобов'язані оприлюднювати великі та середні підприємства, ті що представляють суспільний інтерес.

Схема розгалуженої інформації, яку в даний час подає система обліку і звітності, наведена на рисунку 1.5.

Рис. 1.5. Система формування і напрями використання облікової інформації

Джерело: власна розробка автора.

На підставі одноразово введених первинних даних облік видає узагальнену різнопланову інформацію для різних груп користувачів:

- керівництву підприємства – для здійснення поточного управління, досягнення визначених власниками підприємства стратегічних цілей;

- засновникам, учасникам, акціонерам – для оцінки ефективності роботи підприємства і вироблення стратегічних цілей на майбутнє;

- кредиторам, іншим контрагентам з прямим фінансовим інтересом – для встановлення рівня платоспроможності, надійності партнерських відносин;

- великій групі користувачів з непрямим фінансовим інтересом (державним і місцевим органам влади, контролюючим органам, службам дозвільної системи, статистичним та охороним організаціям) – для контролю за встановленими нормами і регламентами;

- потенційним інвесторам, партнерам – для широкого публічного оприлюднення з метою залучення нових інвестицій, встановлення партнерських

стосунків щодо матеріального забезпечення виробництва, організації робочої сили, збуту продукції тощо.

У порівнянні з іншою економічною й неекономічною інформацією дані бухгалтерського обліку, звітності вирізняються певними особливостями, на які варто звернути увагу при формуванні облікової інформації (рис. 1.6).

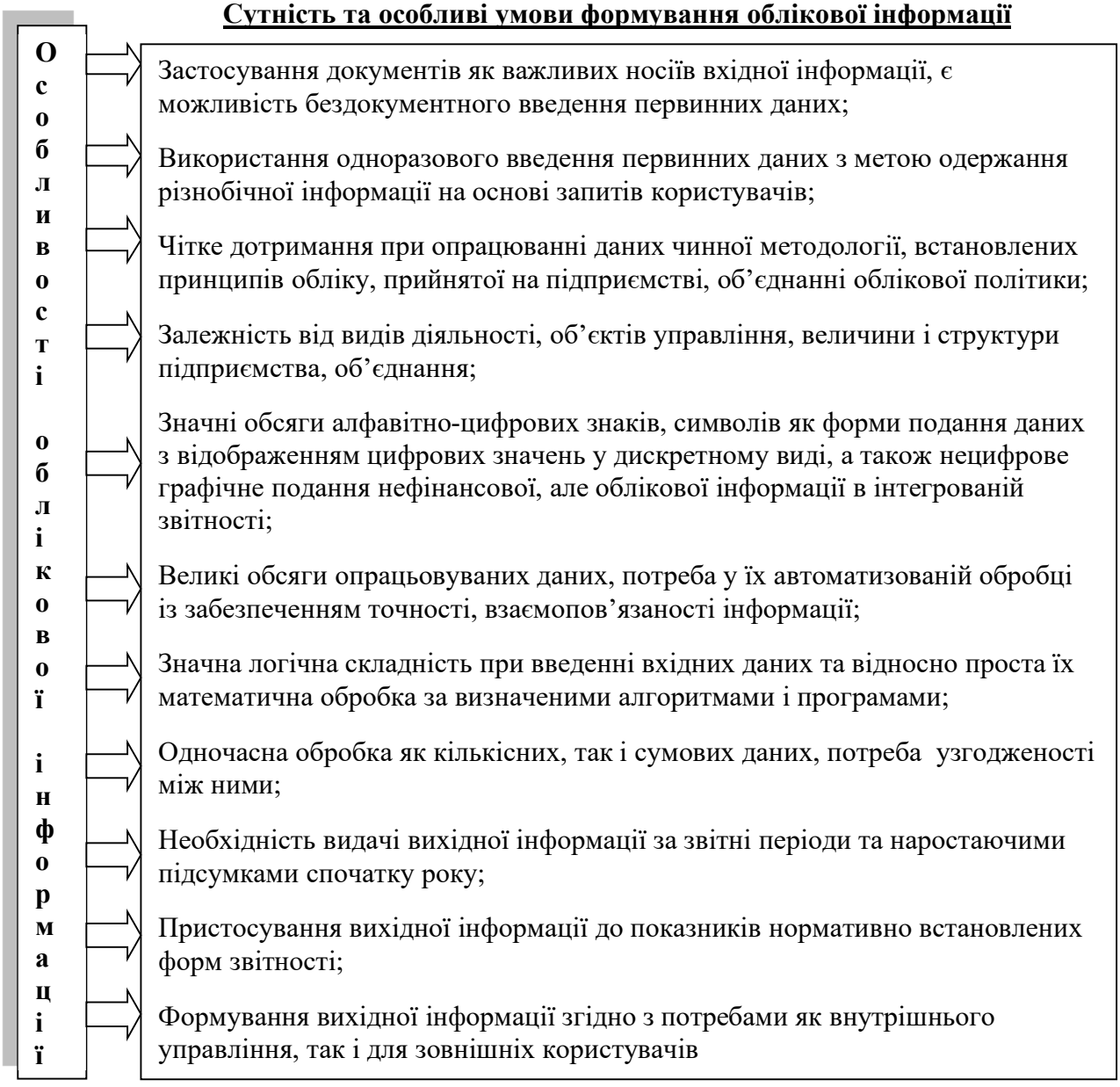

Рис. 1.6. Особливості формування облікової інформації.

Джерело: власна розробка автора.

В об’єднаннях корпоративного типу, окрім зазначених, існують ще й інші особливі умови формування, узагальнення, передачі і використання обліково-звітної інформації. Серед найбільш важливих варто виокремити такі:

1. Встановлення єдиної облікової політики для усіх структур корпоративного об’єднання.

2. Врахування, окрім загальних законодавчо-нормативних, ще і внутрішньокорпоративних норм та правил ведення обліку і подання інформації.

3. Належне інформаційне забезпечення захисту прав акціонерів, учасників шляхом повного та достовірного відображення операцій щодо:

- реєстрації, емісії, викупу, додаткової емісії акцій й їх розповсюдження серед акціонерів;
- змін у структурі капіталу при збільшенні (зменшенні) зареєстрованого капіталу, часток інших учасників корпоративних об’єднань;
- визначення за даними обліку величини прибутку та його розподіл між учасниками з врахуванням пов’язаності сторін, ступеню контролю, участі в капіталі й інших інструментів корпоративного управління;
- нарахування дивідендів (відсотків), їх реінвестування або виплати акціонерам, учасникам.

4. Поглиблений облік внутрішніх інвестицій, внутрішньогрупових операцій на базі трансферних цін, внутрішньогрупового сальдо, нереалізованих прибутків чи збитків за внутрішньогруповими операціями при складанні консолідованої звітності.

5. Формування за потреби консолідованого балансу й інших форм звітності з врахуванням величини внутрішніх інвестицій консолідованої групи, елімінуванням внутрішньогрупових операцій, внутрішньогрупового сальдо, нереалізованих прибутків або збитків від внутрішньогрупових операцій.

6. Наявність тісних комунікаційних зв’язків між учасниками корпоративної групи.

7. Застосування як децентралізованої, так і централізованої організації обліку з делегуванням окремих ділянок чи функцій обліку головному учаснику корпоративного об'єднання.

Сучасні підходи до здійснення корпоративного управління ставлять нові вимоги до облікової інформації. У світі та в Україні в останні десятиліття відбулися суттєві зміни у регулюванні діяльності корпорацій та управлінні ними. На початку століття Організацією економічного співробітництва і розвитку G20/OECP розроблено низку нових принципів корпоративного управління, які у 2015 році були переглянуті та доповнені. В основу сучасних принципів покладено такі якісні характеристики корпоративного управління: дотримання прав акціонерів та високий рівень прозорості, підзвітність і підвищення ролі зацікавлених осіб, нагляд з боку ради директорів та ін. [321]. Ці ж принципи рішенням НКЦПФР України також були взяті за основу для здійснення управління українськими корпоративними об'єднаннями.

Оскільки будь-яке управління має бути забезпечене належною інформаційною базою, постала нагальна проблема трансформації вітчизняної обліково-звітної інформації у відповідності зі згаданими принципами. За дослідженнями Лоханової Н. О., на момент ухвалення цих принципів рівень інформаційного задоволення інвесторів на основі поданої звітності корпораціями складав усього 50 % [190, с. 9]. Для більш повного задоволення інформаційних потреб різних користувачів згідно з визначеними принципами суттєві зміни мають бути внесені у облікову інформаційну систему.

Насамперед, необхідно визначитися, що розуміється під поняттям «інформаційна система». З цього приводу в економічній літературі та нормативних актах існує багато тверджень. Наприклад, у згадуваних раніше Державних стандартах, зокрема в ДСТУ 2396-94 інформаційна система трактується як складний людино-машинний комплекс, а у ДСТУ 2874–94 - як «…система, яка організовує пам'ять і маніпулювання даними щодо проблемної сфери», що надто узагальнено і неконкретно характеризує даний термін.

Івахненков В. С. під інформаційною системою розуміє організовану сукупність елементів, що збирає, зберігає, обробляє, передає та надає дані [112, с. 19]. Мельниченко С. В. розглядає інформаційну систему як сукупність функціональних, організаційних і технічних компонентів обробки даних [196]. Також дане поняття поєднують з інформаційними потоками, документами та комунікаційними зв'язками [463], з інформацією, економіко-математичними методами і моделями, технічними, технологічними, програмними засобами та спеціалістами.

Проте найбільш повне і вичерпне визначення дає Бенько М. М.: «Інформаційна система – є організована сукупність елементів, де збираються, обробляються, передаються, зберігаються дані (показники) шляхом застосуванням певних способів і методів її організації у часі та просторі, забезпеченням зберігання у пам'яті і маніпулюванням інформацією для вирішення певних управлінських завдань» [7, с. 21].

Інформаційні системи тісно пов'язані з обліком, як основним постачальником інформації. Системність бухгалтерського обліку була предметом дослідження багатьох науковців. Ще у радянські часи використовувалося поняття системності обліку. Наголошувалося, що облік дає змогу спостерігати і відображати сукупність різних об'єктів та залежність між ними у певній схемі взаємопов'язаних, співвимірних елементів, об'єднуючи різні об'єкти і процеси в єдине ціле, забезпечуючи виявлення та відображення будь-яких змін, розкриваючи їх вплив на загальні результати господарської діяльності.

За твердженням Глена Велша і Деніела Шорта, облікова інформаційна система призначена для збору, обробки фінансової та іншої інформації про підприємство, незалежно від його розмірів, її узагальнення та періодичного звітування [29, с. 102].

Пушкар М. С. стверджує, що бухгалтерський облік є досить відкритою системою, у якій окремі елементи та взаємозв'язки між ними можуть змінюватися в залежності від входів та виходів системи [383, с. 37-44]. Бутинець Ф. Ф. та Горецька Л. Л. під системою бухгалтерського обліку розуміють акумуляцію і

трансформацію певної сукупності даних про факти господарського життя, які формують різну інформацію про господарську та фінансову діяльність суб'єкта, що необхідна для ухвалення виважених економічних рішень певними групами користувачів [22, с. 34].

Отже, більшість авторів стверджує, що облікова система:

- охоплює усі ділянки економічної діяльності підприємства;
- є безперервною, коли існує припущення, що діяльність підприємства триватиме й надалі;
- здійснює збір, групування, обробку, узагальнення та передачу інформації.

Як бачимо, усі зазначені автори акцентують увагу лише на інформаційній функції бухгалтерського обліку. Хоча в теоретичному розумінні і у практичній діяльності, окрім інформаційної, більшість науковців наділяє бухгалтерський облік ще й контрольною та оціночною (аналітичною) й іншими функціями. Ждан В. І., Хаустова Є. Б. виділяють аж 8 функцій обліку: інформаційну, оціночну, контрольну, аналітичну, управлінську, слідоутворюючу, захисну та зворотного зв'язку [88, с. 22]. Малюга Н. М. виокремлює два рівні функцій бухгалтерського обліку: 1-й рівень – класичні загальновідомі функції, 2-й рівень – регулюючу, правового захисту, мотивуючу, прогностичну, соціальну [195, с. 32-33]. Жук В. М. розглядає функції обліку у рамках інституціональної теорії бухгалтерського обліку через діалектику функціональних можливостей та функціональної затребуваності такого обліку [90, с.75-76]. Кундря-Висоцька О. П., Любенко А. М., Демко І. І. виступають за поліфункціональну облікову систему, її інтеграцію з іншими управлінськими системами. Вони розширюють функції бухгалтерського обліку і, окрім інформаційної, контрольної та аналітичної, визначають також регуляторну, прогнозну, правового захисту, комунікаційну, мотиваційну, науково-пізнавальну, соціальну функції [173, с. 78-85]. Легенчук С. Ф. серед найважливіших функціональних особливостей обліково-інформаційної системи, що відрізняють її від попередніх систем обліку, виокремлює багатоваріантність сучасного бухгалтерського обліку. Посилення одних функцій і послаблення інших у значній мірі залежить від бухгалтерського вибору того чи іншого варіанту оцінки об'єктів

обліку, формування, розподілу і списання доходів і витрат, глибини аналітичності окремих облікових позицій [180, с. 6-7].

Стримуючими факторами, у межах яких можуть обиратися варіанти ведення обліку, стверджує він, виступають, з одного боку якісні характеристики, а з іншого - принципи ведення бухгалтерського обліку і формування звітної інформації (рис. 1.7). Ці механізми, що визначені в основоположному законі про бухгалтерський облік і Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 1, служать ключовим регулятором у виборі варіантів ведення обліку і підготовці звітності [180, с. 93].

Рис. 1.7. Принципи та якісні характеристики при обранні варіантів ведення обліку і складання фінансової звітності

Джерело: власна розробка автора на основі [180, с. 93].

Для уникнення суперечностей стосовно розуміння системи бухгалтерського обліку та виконуваних нею функцій, доцільно розглядати і трактувати як окремі поняття «система бухгалтерського обліку», яка виконує усі перераховані функції, та «обліково-інформаційна система». Остання, з одного боку, звужує коло облікових завдань та зводить їх лише до інформаційного забезпечення основних

користувачів. З іншого боку, вона розширює сферу охоплених системою об'єктів, оскільки зачіпає не лише бухгалтерський, а й інші види обліку (наприклад, управлінського) і не лише облікову, а й іншу економічну інформацію (необлікові дані).

Швець В. Є. намагається поєднати облікову і аналітичну системи. Під обліково-аналітичною системою він розуміє організаційну форму буття суб'єкта господарювання в період виконання своїх ділових функцій, яка поєднує в собі не тільки облік, а й аналіз і контроль, побудованих на конкретній формі звітності і оподаткування [456, с. 7]. Такий підхід, на нашу думку, є занадто широкий, поєднує облік, звітність, її аналіз, контроль, оподаткування, що неодмінно приведе до змішування різних принципів, функцій, підходів і завдань управлінської діяльності. Тому обмежимось лише визначенням та встановленням особливостей бухгалтерської облікової системи й обліково-інформаційної системи.

Визначення та основні функціональні відмінності у розумінні понять «система бухгалтерського обліку» та «обліково-інформаційна система» подані на рисунку 1.8.

Рис. 1.8. Функціональні відмінності між системою бухгалтерського обліку й обліково-інформаційною системою

Джерело: власна розробка автора.

Саме на обліково-інформаційних системах буде сконцентрована увага у подальших дослідженнях з тією різницею, що сучасні облікові системи неможливо уявити без використання комп'ютерної техніки. Тому, з метою більш повного представлення об'єкта дослідження будуть розглядатися електронні обліково-інформаційні системи і можливості їх модернізації.

Поняття «електронна обліково-інформаційна система» рідко вживається науковцями в наукових дослідженнях та у практичній роботі. Хоча більшість науковців прив'язують обліково-інформаційні системи до сучасних методів електронної фіксації, обробки і передачі інформації.

Ізмайлов Я. О. інформаційну систему бухгалтерського обліку вважає складовою комп'ютеризованої інформаційної системи управління підприємством, під якою розуміє сукупність економіко-математичних методів і моделей, технічних, технологічних, програмних, засобів і рішень, а також наявність спеціалістів щодо обробки інформації та прийняття управлінських рішень [114, с. 351].

Висловлюються думки, що цифровізація економіки з часом повністю замінить документальне відображення господарських процесів. І навпаки, деякі науковці стверджують, що цифровізація застосовується лише як технічний прийом подачі облікової інформації. Вона, в принципі, є продовженням процесу механізації, автоматизації, а тепер й діджиталізації обліку. Економічна суть цих процесів полягає у збереженні логіки побудови економічного сенсу узагальнених облікових показників [293, с. 4].

На наш погляд, система обліку й інформаційного забезпечення може функціонувати і без широкого застосування технічних засобів, комплексної автоматизації облікових процесів, що було до недавнього часу. Тоді її трактували як обліково-інформаційну систему. Натомість, застосування на всіх етапах обліку комп'ютерної та комунікаційної техніки для автоматизованої реєстрації фактів господарської діяльності, їх групування, електронної обробки і передачі узагальненої інформації користувачам слід кваліфікувати як електронну обліково-інформаційну систему.

Отже, під електронною обліково-інформаційною системою слід розуміти процес автоматизованого збору та реєстрації господарських операцій щодо діяльності підприємства, їх електронної обробки, групування, накопичення і зберігання одержаної інформації в електронному вигляді, а також її передачі різним користувачам за допомогою комп'ютерно-комунікаційної техніки (сучасних інформаційно-комунікаційних технологій) як внутрішнім, так й зовнішнім користувачам для ухвалення необхідних управлінських рішень.

Орієнтовно таке ж, але ще ширше трактування електронної бухгалтерії дають Плаксієнко В. Я. та Назаренко І. М., визначаючи її як «…системне використання технічних засобів автоматизації (цифровізації, діджиталізації) облікової роботи за певним програмним забезпеченням для виконання обліковими службами його завдань і функцій, включаючи нормативні, а також специфічні вимоги (похідні, укрупнені чи зведені) для конкретного підприємства, організації чи установи» [293, с. 4]. Такий підхід, у порівнянні із запропонованим нами, більше зорієнтований на технічну сторону ведення обліку без детального розкриття його економічної доцільності, технології обробки у відповідності із запитами користувачів інформації.

Із посиленням процесів діжджиталізації (цифровізації) економіки та взаємовідносин з контрагентами електронна обліково-інформаційна система все більше набуває ознак цифрової. Так наприклад, зараз для зберігання даних все частіше використовуються хмарні серверні технології, а отримання інформації досить часто здійснюється з цифрового простору.

Межа між електронною і цифровою обліково-інформаційними системами є дуже неоднозначною, можна сказати розмитою, адже в обидвох випадках облікові дані збираються, обробляються та акумулюються в електронному вигляді за допомогою технічних засобів. Разом з тим, існують й певні відмінності. Перш за все, існує різниця у носіях інформації, які використовуються для акумулювання та зберігання даних. В електронній обліково-інформаційній системі застосовуються будь-які електронні носії: аналогові (бобіни, касети на магнітній стрічці тощо) чи цифрові (жорсткі диски, дискети, компакт-диски, карти пам'яті, флеш-пам'яті).

Водночас, в цифровій обліково-інформаційній системі для цього використовують лише переносні цифрові носії, внутрішні чи віддалені сервери, хмарні середовища або ж цифрові простори.

Ці системи відрізняються також способом одержання чи передачі інформації. При електронній обліково-інформаційній системі відбувається файлова передача або ж файлове отримання даних, тобто одержувач інформації отримує електронний файл з набором об'єднаних у ньому даних, який можна відтворити за допомогою спеціальних технічних та програмних засобів. При цифровій обліково-інформаційній системі одержувач інформації не отримує єдиного електронного файлу, а лише надає набір даних (часто з різних джерел) з можливістю їх об'єднання у єдиний формат (файл) або ж взагалі тільки дає змогу візуалізувати дані, що збережені у різних місцях. Отже, можна стверджувати, що зараз відбувається переформатування простої електронної на електронно-цифрову обліково-інформаційну систему.

Основними ознаками такої системи є:

- збір інформації здійснюється в електронному вигляді технічними засобами реєстрації даних або у цифровому форматі, передається з допомогою комунікаційних засобів і зберігається у цифрових базах даних;
- групування й обробка інформації здійснюється на електронних технічних засобах (інформаційно-програмними комплексами) у цифровому форматі;
- накопичення і зберігання облікових даних відбувається на цифрових носіях, внутрішніх чи віддалених серверах, у хмарному середовищі чи у цифровому просторі;
- передавання інформації здійснюється у цифровому форматі за допомогою комунікаційних (комп'ютерно-комунікаційних) технічних засобів.

Усі перелічені вище ознаки визначають сутність та характеризують зміст електронно-цифрової обліково-інформаційної системи (рис. 1.9).

КОРИСТУВАЧІ ІНФОРМАЦІЇ

зовнішні	внутрішні
органи державної і місцевої влади, державні контролюючі органи, кредитори і дебітори, інші зовнішні користувачі	керівництво підприємства, власники, інвестори, акціонери, управлінський персонал, інші внутрішні користувачі

Рис. 1.9. Сутність електронно-цифрової обліково-інформаційної системи.

Джерело: власна розробка автора.

Розповсюдження електронно-цифрової інформаційної системи, насамперед, пов'язане із постійним зростанням у світі ролі інформаційно-комунікаційних технологій, що, в основному, спричинене технологічними змінами і збільшенням глобалізації бізнесу, яке часто призводить до переведення у дистанційний формат послуг, які можна надавати онлайн або через хмарні сервіси. Так, за даними офіційного видання Європейського Союзу «Eurostat», що публікує зведені статистичні дані показників країн Європи (в тому числі ЄС і Єврозони) та світу загалом, з 2005 до 2021 року обсяг інформаційно-комунікаційної діяльності в ЄС зріс більш ніж у два рази, що відбулося за рахунок стабільного (практично щорічного) збільшення частки даної діяльності. У 2020 році її обсяг зріс на 1,5%,

коли більшість галузей страждали від глобальної фінансово-економічної кризи, спричиненої епідемією COVID-19 [571].

Таким чином, в країнах Європейського Союзу процеси цифровізації настільки прогресують, що органами статистики проводиться спеціальна оцінка ступеня діджиталізації бізнесу із застосуванням індексу цифрової інтенсивності (Digital Intensity Index (DII)) [540]. Оцінка цифрової інтенсивності базується на підрахунку кількості наявних у підприємствах ознак цифровізації бізнесу за 12 основними напрямами:

- фіксована широкосмугова швидкість інтернет-з'єднань > 30 Мбіт/с; наявність понад 50 % працюючих працівників, що використовують комп'ютери з доступом до мережі Інтернет для службових цілей;
- використання облікових систем ERP;
- використання систем взаємовідносин з клієнтами CRM;
- обсяг веб-продажів понад 1 % від загального обороту, а веб-продажів B2C – понад 10 % веб-продажів;
- обсяг продажів електронної комерції не менше 1 % обігу;
- використання функції інтернету речей (IoT);
- використання будь-яких соціальних мереж (не менше двох);
- придбання послуг хмарних обчислень (CC Services) загалом і через Інтернет;
- використання технологій штучного інтелекту (AI technologies) [515].

На підставі проведеної оцінки підприємства розподіляються на чотири кластери цифрової інтенсивності: з дуже низькою - наявні 0-3 ознаки; низькою (4-6 ознак); високою (7-9 ознак); дуже високою (10-12 ознак). Базовий рівень цифрової інтенсивності включає усі кластери окрім дуже низького. Аналіз цифрової інтенсивності підприємств Європейського Союзу відображено на рисунку 1.10 і в додатку Г.

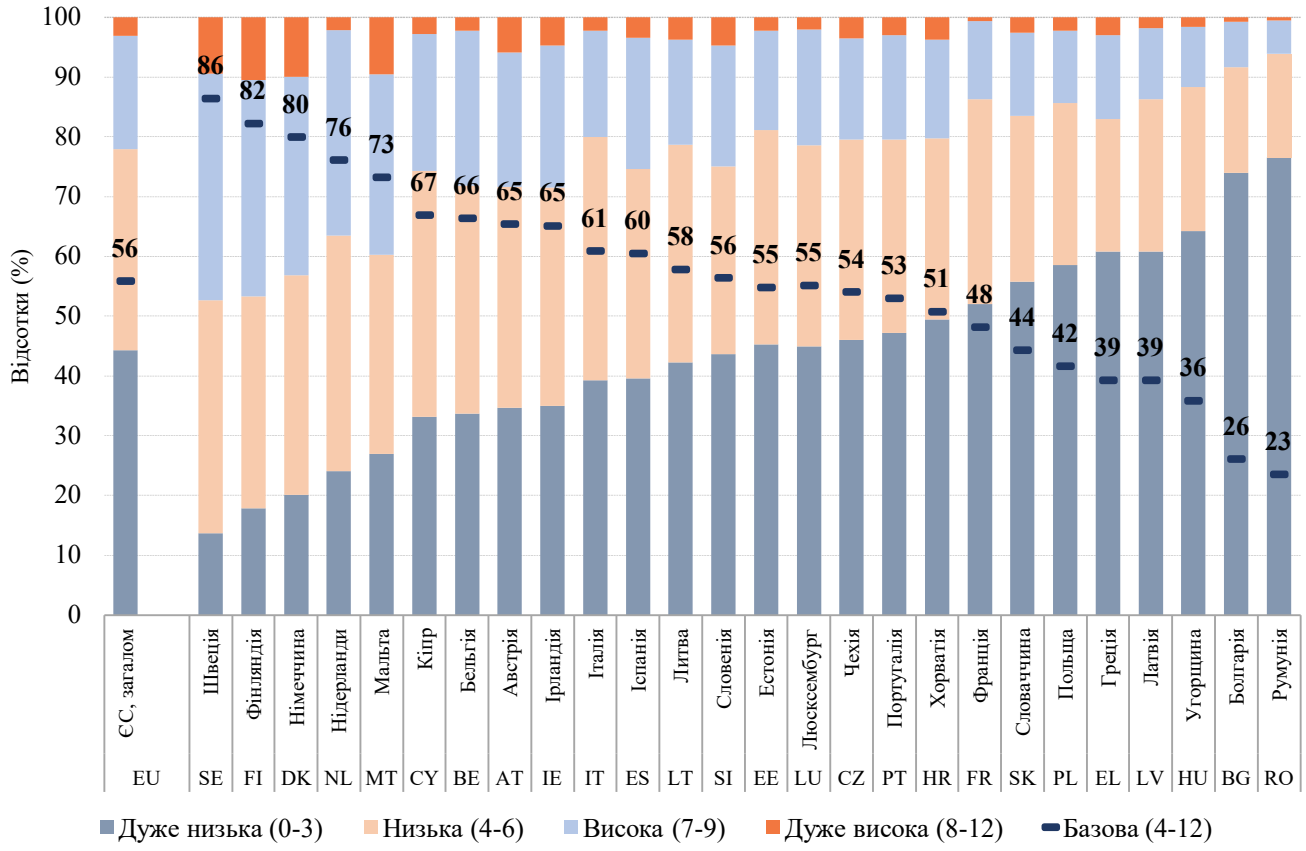

Рис. 1.10. Оцінка цифрової інтенсивності підприємств країн Європейського Союзу за 2021 р. (%).

Джерело: власна розробка автора на основі [612].

На підставі рисунку 1.10 можна стверджувати, що більшість країн Європи створюють усі умови для інтенсивної цифровізації бізнесу, зокрема про це свідчить високий базовий рівень цифрової інтенсивності підприємств Європейського Союзу, що становить 56%. Окрім того, простежується пряма залежність рівня цифровізації від економічної розвиненості держави. Так, першими за ступенем цифрової інтенсивності є такі економічно-стабільні держави як Швеція (базовий рівень – 86 % підприємств), Фінляндія (82 %), Німеччина (80 %). Водночас, найменш прогресивними є підприємства країн зі слабкою економікою (Болгарії (26 %), Румунії (23 %)).

Не менш важливим є визначення рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій за видами господарської діяльності, оцінку якого наведено у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

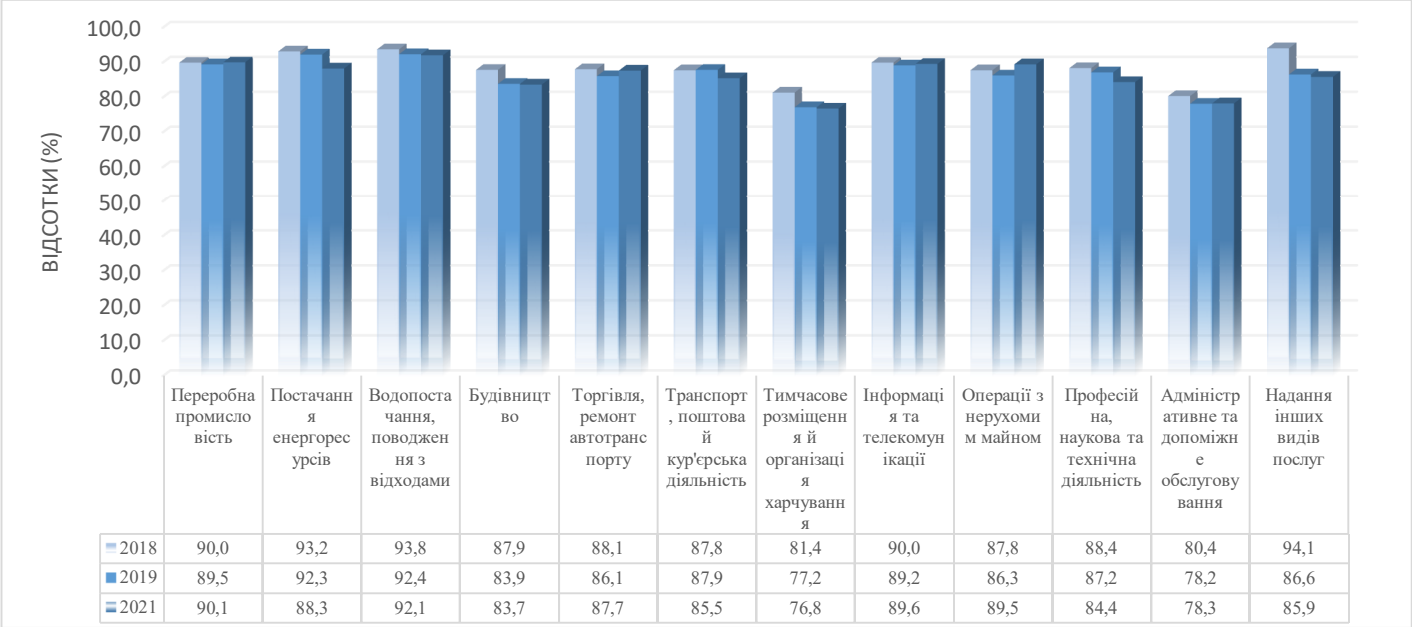
Індекс цифрової інтенсивності підприємств країн Європейського Союзу за видами діяльності за 2021 р. (%)

Індекс цифрової інтенсивності підприємств країн ЄС за видами діяльності	Дуже низький (0-3)	Низький (4-6)	Високий (7-9)	Дуже високий (8-12)	Базовий (4-12)
За усіма видами загалом	**44**	**34**	**19**	**3**	**56**
Інформація та зв'язок (Information and communication)	10	32	47	11	90
Тимчасове розміщення (проживання, орендні операції) (Accommodation)	22	38	31	9	78
Професійна, наукова і технічна діяльність (Professional, scientific and technical activities)	29	42	27	3	71
Операції з нерухомістю (Real estate activities)	35	40	23	3	65
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспорту і мотоциклів (Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles)	37	35	24	5	64
Електрика, газ, пара та кондиціонування повітря; водопостачання, водовідведення, поводження з відходами та рекультивація (Electricity, gas, steam and air conditioning; water supply, sewerage, waste management and remediation activities)	43	35	18	3	57
Роздрібна торгівля (Retail trade)	45	32	18	4	55
Виробництво (Manufacturing)	48	34	16	2	52
Адміністративно-допоміжна діяльність (Administrative and support service activities)	49	32	17	2	51
Транспортування та складське господарство (Transport and storage)	56	31	12	2	44
Будівництво (Construction)	62	28	9	1	38

Джерело: власна розробка автора на основі [516].

Як видно з таблиці 1.7, найбільший рівень цифровізації спостерігається у підприємств, безпосередньо пов’язаних із розповсюдженням інтернет-зв’язку чи інтернет-ресурсів (базовий рівень діджиталізації інформаційних послуг та зв’язку – 90%), або орієнтованих на продаж послуг через мережу Інтернет (тимчасове розміщення, професійна, наукова і технічна діяльність, операції з нерухомістю) А найменший рівень – у підприємств з довгим терміном створення продукту. Найнижчий індекс цифрової інтенсивності у будівництві (62 %). Тому важливим завданням підприємств галузі є підняти його хоча б до середнього рівня.

Щодо української практики, то такий коефіцієнт не розраховується, а наявні лише статистичні дані щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій бізнес-одиницями загалом. Як показують статистичні дані, застосовування інформаційно-комунікаційних технологій в українських підприємствах є стабільно високим. Така тенденція зберігається у всіх галузях та видах діяльності вітчизняного бізнесу. Причому у більшості галузей економіки даний показник перевищує 80 % (найбільшу частку понад 90 % зберігає водопостачання, поводження з відходами, а найменшу до 80 % – тимчасове розміщення й організація харчування) (рис. 1.11, додаток Д).

	Переробна промисловість	Постачання енергоресурсів	Водопостачання, поводження з відходами	Будівництво	Торгівля, ремонт автотранспорту	Транспорт, поштовий кур'єрська діяльність	Тимчасове розміщення й організація харчування	Інформація та телекомунікації	Операції з нерухомим майном	Професійна, наукова та технічна діяльність	Адміністративне та допоміжне обслуговування	Надання інших видів послуг
2018	90,0	93,2	93,8	87,9	88,1	87,8	81,4	90,0	87,8	88,4	80,4	94,1
2019	89,5	92,3	92,4	83,9	86,1	87,9	77,2	89,2	86,3	87,2	78,2	86,6
2021	90,1	88,3	92,1	83,7	87,7	85,5	76,8	89,6	89,5	84,4	78,3	85,9

Рис. 1.11. Частка використання вітчизняними підприємствами інформаційно-комунікаційних технологій у 2018-2021 рр.

Джерело: власна розробка автора на основі[30; 31; 32; 33].

Оцінюючи структуру застосування інформаційно-комунікаційної технології, варто сказати, що раніше вони, в основному, використовувались як додатковий (альтернативний) спосіб зв’язку, обміну електронними повідомленнями, реклами продукції, робіт, послуг або ж збільшення продажів. В сучасних реаліях комунікаційні технології стали основою обліково-інформаційної системи. Зокрема, зараз функціонування бухгалтерської системи будь-якого підприємства неможливе без технічних засобів збору і фіксації даних, інформаційних технологій та програмного забезпечення обробки даних. Так само, поступово збільшується використання засобів цифровізації інформації. Про це свідчать статистичні дані

щодо обсягу впровадження і застосовування для потреб обліково-інформаційних систем вітчизняних підприємств придбаних послуг хмарних обчислень (рис. 1.12).

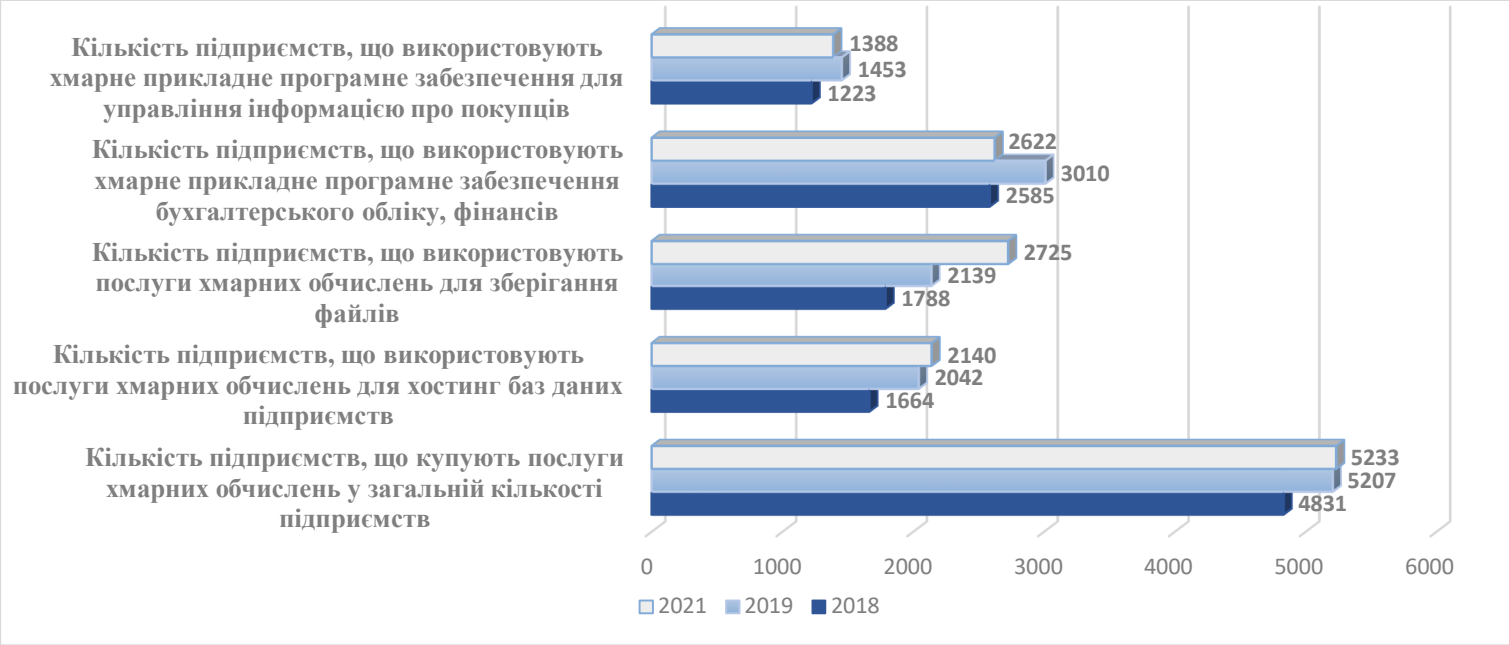

Рис. 1.12. Кількість підприємств, що використовували послуги хмарних обчислень у 2018-2021 рр. (од.)

Джерело: власна розробка автора на основі[30; 31; 32; 33].

Статистика використання придбаних хмарних обчислень показує, що найбільше хмарні сервери використовувалися для обробки інформації за допомогою хмарного програмного забезпечення бухгалтерського обліку та фінансів (2085 од. у 2018 р. та 3010 од. у 2019 р). Це пов'язано з тим, що при використанні послуг хмарних обчислень програмне забезпечення надається користувачам як Інтернет-сервіс, тобто користувачі мають доступ до власних даних, проте не купують технічне і програмне забезпечення, операційну систему, з якими вони працюють, й відповідно економлять при цьому значний обсяг ресурсів. Зменшення кількості згаданих вище користувачів у 2021 р. відбулося через погіршення загальної економічної ситуації в Україні, що пов'язано з епідемією COVID-19, і відповідно скороченням обсягів бізнесу. Водночас, цей же фактор призвів до збільшення кількості підприємств, що використовують послуги хмарних обчислень зберігання облікових даних у вигляді файлів чи за допомогою хостингу баз даних.

Оперуючи термінами «електронна обліково-інформаційна система» чи «електронно-цифрова обліково-інформаційна система», необхідно найперше

врахувати необхідність дотримання вимог спеціального Закону України щодо документування «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 року № 851-IV, звернувши увагу на такі ключові вимоги, що передбачені окремими статтями Закону:

«Стаття 5. Електронний документ – це документ, інформація в якому подається у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами документа.

Стаття 7. Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису.

Копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством.

Стаття 8. Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму.

Стаття 12. Перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом перевірки кваліфікованого електронного підпису.

Стаття 13. Суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях. Строк зберігання електронних документів на електронних носіях інформації повинен бути не меншим від строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері» [329].

Саме електронна обліково-інформаційна система передбачає широке використання первинних документів, складених у електронній формі, обробку і передачу вихідної інформації у формі електронних зведень, аналізів, декларацій, форм встановленої звітності з використанням електронних підписів. Запровадження замість паперового електронного документообігу, пришвидшує облікові процеси, скорочує витрати часу та коштів на підготовку та доставку обліково-звітної інформації безпосередньо до їх користувачів, тобто кардинальним чином змінює весь обліковий процес.

Муравський В. В. такі облікові процеси електронної реєстрації фактів, їх обробки та передачі інформації користувачам уводить у ранг нової комп'ютерно-комунікаційної форми обліку. Він розширює облікові функції запропонованої форми обліку, виокремлюючи такі з них:

- інформаційну – сприяє забезпеченню інформаційної сумісності комунікацій між складовими системи обліку;
- контрольну – зменшує вплив людського чинника в обліково-контрольних процесах;
- захисну, соціальну – надає фінансову і нефінансову інформацію користувачам через мережу Інтернет;
- організаційну – дає змогу застосовувати єдині програмні продукти у різних за величиною підприємствах;
- координаційну – уникає надмірної регламентації автоматизованих робочих місць фахівця;
- аналітичну, оціночну – сприяє розширенню аналітичності обліку завдяки багатоваріантності методів обліку;
- інші функції – інформує широке коло користувачів щодо діяльності підприємства [211, с. 122].

Він же пропонує значно видозмінені базові принципи комп'ютерно-комунікаційної форми, серед яких виокремлює: дистанційність; повну автоматизацію; бездокументний збір даних та винятково електронних документообіг; делегування облікових повноважень; комунікаційну зручність; інтеграцію баз даних та інформаційних сервісів; значну аналітичність обліку; уніфікацію; розподілений доступ до інформації; перманентність; пріоритетність потреб користувачів інформації; дерегламентацію облікових структур; вільну періодичність обробки інформації; мобільність облікових та управлінських фахівців [211, с. 118-119]. Зважаючи на важливість запропонованих базових принципів ведення обліку, ці й інші положення доцільно перегрупувати відповідно до діючих законодавчих норм.

Згідно із НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», під принципом бухгалтерського обліку розуміється правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності. На даний час законодавчо визнані такі основні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності: повне висвітлення: автономність; послідовність; безперервність; нарахування; превалювання сутності над формою; єдиний грошовий вимірник та інші принципи, визначені міжнародними чи національними стандартами бухгалтерського обліку. Цих принципів, як зазначає проф. Задорожний З. В., мають дотримуватися всі працівники бухгалтерії, оскільки відхилення від них є порушенням вимог облікового законодавства і занижує інформаційну цінність даних обліку та фінансової звітності [101, с. 12]. Нормативно визначені також основні якісні характеристики, які можна вважати найбільш загальними вимогами до бухгалтерського обліку.

У таблиці 1.8 згруповані базові принципи обліку, вимоги до його ведення та якісні характеристики. Окремо подаються якісні характеристики, які властиві саме при запровадженні електронної обліково-інформаційної системи чи нової комп'ютерно-комунікаційної форми обліку.

Таблиця 1.8

Принципи та якісні характеристики при застосуванні електронних обліково-інформаційних систем

Назва	**Визначення та пояснення**
1	2
Принципи обліку та фінансової звітності (за НП(С)БО 1)	
Повне висвітлення	фінансова звітність має включати всю інформацію про фактичні та можливі наслідки господарських подій і операцій, що можуть вплинути на рішення, що можуть ухвалюється на її основі
Автономність	підприємство розцінюється як юридична особа, що є відокремленою від її власників, через те особисте майно та зобов'язання власників не може входити до фінансової звітності підприємства
Послідовність	постійне застосування (із року в рік) підприємством обраної ним облікової політики

Продовження таблиці 1.8

1	2

Безперервність	оцінка активів та зобов'язань має здійснюватися виходячи із припущення, що діяльність підприємства триватиме й надалі
Нарахування	доходи і витрати включаються у систему бухгалтерському обліку і фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від часу надходження або сплати грошових коштів
Превалювання сутності над формою	усі операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з їх юридичної форми
Єдиний грошовий вимірник	вимірювання та узагальнення господарських операцій підприємства в обліку і фінансовій звітності здійснюються у єдиній грошовій одиниці
Інші	які визначені міжнародними стандартами а також національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
Загальні якісні характеристики (за НП(С)БО 1)	
Дохідливість і зрозумілість	інформація має бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатній рівень знань та заінтересованість у її сприйнятті
Доречність	інформація, яка впливає на укладення рішень, має давати змогу користувачам вчасно оцінювати минулі, теперішні та майбутні події, коригувати їхні оцінки, які були зроблені у минулому
Достовірність , правдивість	Інформація не повинна містити помилок та перекручень, які можуть вплинути на рішення користувачів звітності
Порівнянність	є можливість порівнювати: фінансові звіти підприємства за різні періоди часу; фінансові звіти різних підприємств
Зіставність	відображення відповідної інформації за різні періоди, розкриття інформації про зміни облікової політики при забезпеченні її стабільності в підприємстві, а також послідовність її застосування
Якісні характеристики при застосуванні електронних обліково-інформаційних систем	
Повна автоматизація	автоматизований збір, реєстрація, обробка, накопичення, зберігання та передача інформації під контролем облікових працівників
Можливості бездокументного збору первинних даних	використання для збору первинної інформації технологічних датчиків, периферійних пристосувань з передачею її для подальшої обробки в електронному форматі без оформлення паперових документів
Делегування облікових повноважень	часткова або повна передача облікових функцій іншим стороннім особам чи «хмарним» сервісам для якіснішого виконання робіт, економії витрат
Дистанційність та комунікаційна зручність	можливість бездокументної передачі інформації в електронному режимі на значні відстані з допомогою комунікаційних засобів з великою оперативністю її надходження до користувачів
Інтеграція баз даних і розподілений доступ до інформації	об'єднання інформаційних ресурсів у загальних сховищах у глобальному інформаційному середовищі, дозування, персоніфіковане право доступу відповідних користувачів залежно від інформаційних потреб, права доступу до конфіденційної інформації
Уніфікація обліку	використання стандартизованих та гармонізованих до національних і міжнародних стандартів пакетів програмного забезпечення для обслуговування українських та іноземних користувачів
Перманентність та вільна періодичність обробки інформації	неперервний збір первинних даних з оперативною їх передачею до місць обробки і зберігання, формування обліково-звітної інформації за запитом користувачів незалежно від часового періоду
Мобільність фахівців та виконавців	можливість виконувати облікову роботу поза межами підприємства завдяки використанню мобільних персональних засобів обробки і передачі інформації та глобальної мережі Інтернет

Джерело: власна розробка автора на основі законодавчої бази та [211, с. 118-119].

Зауважимо, що законодавчо встановлених принципів ведення обліку повинні дотримуватись усі виконавці облікових робіт незалежно від організаційних форм їх здійснення і ступеню цифровізації, діджиталізації. Нормативно встановлені

якісні характеристики це, передусів, загальні вимоги, що пред'являються до бухгалтерського обліку. Тоді як подані у таблиці, спеціальні характеристики при застосуванні електронних обліково-інформаційних систем відображають в основному переваги такої форми обліку у порівнянні з традиційними його системами. Поєднання таких вимог та характеристик дасть змогу досягти ще більшої ефективності обліково-інформаційного забезпечення підприємств.

З врахуванням сучасних вимог до обліку і звітності в економічній літературі робляться спроби вдосконалити якісні характеристики, пов'язати їх з потребами корпоративного управління та правилами його діджиталізації. Зокрема, Кузіна Р. В. поділяє усі якісні характеристики на фундаментальні та допоміжні (підсилюючі). До фундаментальних вона відносить, насамперед, доречність інформації через важливість для ухвалення управлінських рішень: має прогнозну та доказову цінність, є істотною для управління. На друге місце вона висуває вимогу достовірного уявлення, тобто інформація має відповідати трьом характеристикам: бути достатньо повною, займати нейтральне положення, бути безпомилковою – не містити суттєвих помилок чи упущень у відображенні господарських процесів та подій. Серед допоміжних характеристик вона виокремлює порівнянність обліково-звітної інформації, верифікованість (надає впевненість в її достовірності), своєчасність та зрозумілість інформації [165, с. 253- 255].

Це свідчить про те, що авторка на перше місце висуває вимогу суттєвості для користувача і достовірності поданої інформації. Мірилом суттєвості або доречності можуть бути запити користувачів, які не завжди повністю можна врахувати, оскільки у різних користувачів й запити різні. Щодо показників фінансової звітності, то вони мають бути зорієнтовані, насамперед, на її основвного користувача (акціонера, учасника тобто власника), а саме - розкривати інформацію про результати діяльності та фінансовий стан суб'єкта. У поєднанні з нефінансовою інформацією про важливі питання стратегічного плану така інформація може бути цінною не лише для реального власника, але й для потенційного інвестора стосовно привабливості для вкладення коштів.

В умовах запровадження електронної обліково-інформаційної системи є можливість оперативної переорієнтації інформаційних масивів у відповідності з новими запитами користувачів. Те саме можна сказати і про достовірність інформації, що забезпечується з допомогою чіткості в автоматизованій реєстрації та обробці інформації з мінімізацією людського фактору. Інша справа, така інформація має давати чіткі уявлення про діяльність підприємства, корпорації. Досягти цього можна лише виходячи з компетентності, професійних суджень користувачів. Оскільки основвними користувачами є реальні і потенційні інвестори корпоративних утворень з різним ступенем економічних, ринкових знань, така інформація має бути не вище середньої складності з розшифруванням у примітках чи в іншій формі складних показників. В умовах застосування електронної системи формування обліково-звітної інформації зробити це нескладно.

У таблиці 1.9 подаються можливі ефекти, які досягаються у результаті поєднання встановлених вимог і переваг електронного ведення обліку і складання звітності.

Таблиця 1.9

Основоположні вимоги до інформації (якісні характеристики) в умовах ведення електронного обліку і складання звітності

Вимоги, якісні характеристики	**Можливості їх дотримання, посилення в умовах застосування електронних обліково-інформаційних систем (ЕОІС)**
1	2
Доречність	ЕОІС надають можливість оперативного надання необхідної інформації, яка впливає на ухвалення управлінських рішень користувачами, для ретроспективного і перспективного аналізу діяльності підприємства, коригування на підставі нових даних оцінок, зроблених у минулому
Достовірність , правдивість	Ймовірність допущення помилок, перекручень мінімізується через переважну відсутність людського фактору при реєстрації, обробці інформації, використанні уніфікованих, перевірених та апробованих програмних продуктів, дієвих методик оцінки і аналізу ефективності діяльності підприємства
Дохідливість і зрозумілість	Використання сучасних комп'ютерно-комунікаційних технологій дає змогузначно розширити аналітичність обліку з високим рівнем деталізації інформації, багатоваріантністю облікової оцінки, швидким реагуванням на запити користувачів та наданням їм затребуваної інформації

Продовження таблиці 1.9

1	2
Порівнянність	Технічні характеристики електронного обліку дають змогу здійснювати перманентне порівняння обрахованих показників з аналогічною інформацією минулих періодів і інших суб'єктів господарювання
Зіставність	Досягається стабільністю та послідовністю застосування облікової політики, на основі якої вибудовується технічне і програмне забезпечення обліку, алгоритмізація облікових процесів, стандартизованих та гармонізованих до національних і міжнародно прийнятих стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Джерело: власна розробка автора.

Близькою до електронної вважається віртуальна система обліку, про яку згадують деякі автори [275, с. 75-77]. Таку назву започаткували ще раніше з поширенням Інтернет-технологій. Серед особливостей і якісних характеристик виокремлюються мережева організація автоматизованого обліку, швидкість та якість обробки інформації, багаторівневість інформаційного супроводу і можливість використання інформації багатьма користувачами в одному часовому періоді, спроби запровадження віртуальних грошей, розширення аналітичності, доступності та прозорості інформації без втрати продуктивності системи.

Більшість із наведених якісних ознак збереглися до цього часу. Деякі з них, наприклад, бездокументна реєстрація фактів господарського життя чи відображення участі одного суб'єкта в капіталі іншого, діяльність компанії виключно в мережі Інтернет, набули ще більшої віртуальності, а сучасний облік, підсилений електронними засобами обробки, насичений багатьма умовностями. Заміщення реального віртуальним відбувається при складанні бухгалтерських проведень, а особливо в алгоритмізації, моделюванні облікових процесів та процедур.

Певні особливості можна спостерігати і в реальній організації електронного обліку та інформаційного забезпечення у корпоративних об'єднаннях, де також існує багато віртуальності у побудові відносин між учасниками корпоративної групи, формуванні та консолідації капіталів в обліку і звітності. Найважливіші особливості випливають із специфіки корпоративного управління. За ним має бути дотриманий інформаційний баланс інтересів між власниками (акціонерами, учасниками, інвесторами) та керівництвом корпоративного об'єднання. Важливим завданням електронного обліку є недопущення асиметрії у забезпеченні

об’єктивною інформацією цих двох груп користувачів для надання можливості: керівникам, менеджерам – вирішувати питання оперативного, тактичного плану щодо здійснення виробничо-комерційної діяльності; власникам, акціонерам – для здійснення перманентного контролю, ухвалення стратегічних управлінських рішень.

Важливе значення має забезпечення прозорості діяльності корпоративного об’єднання на основі своєчасної й об’єктивної обліково-звітної інформації. Царук В. Ю. наголошує на тому, що між обліковою інформацією та корпоративним управлінням існує «взаємо-зворотній вплив», тому що облік служить засобом інформування суб’єктів корпоративного управління про ефективність діяльності менеджерів. З іншого боку, облік сам знаходиться у сфері впливу управлінців, оскільки рішення щодо реалізації облікової політики корпорації ухвалюється саме керівництвом суб’єкта. Тому він розглядає облікову інформацію як «продукт корпоративного управління», а загальний рівень якості облікової системи як обліково-інформаційного продукту ставить у залежність від механізмів та інструментів, що були використані суб’єктами корпоративного управління для її регулювання [448, с. 46-47].

З приводу цього твердження слід зауважити таке. Продукт (від лат. produce - створювати) – це речовий або інтелектуальний наслідок людської праці. На відміну від дарів природи, загальною властивістю продукту є те, що у його виробництво вкладена людська праця [377]. Такий продукт, на наш погляд, є творінням не корпоративного управління, а людей, що обслуговують обліково-інформаційну систему суб’єкта господарювання, - бухгалтерів, економістів. Корпоративне управління лише виступає замовником даної інформації, яка використовується для ухвалення управлінських рішень не лише менеджерами, але й власниками, реальними і потенційними інвесторами, контрагентами та іншими зацікавленими у відповідній інформації особами. Схематично це можна представити на рисунку 1.13.

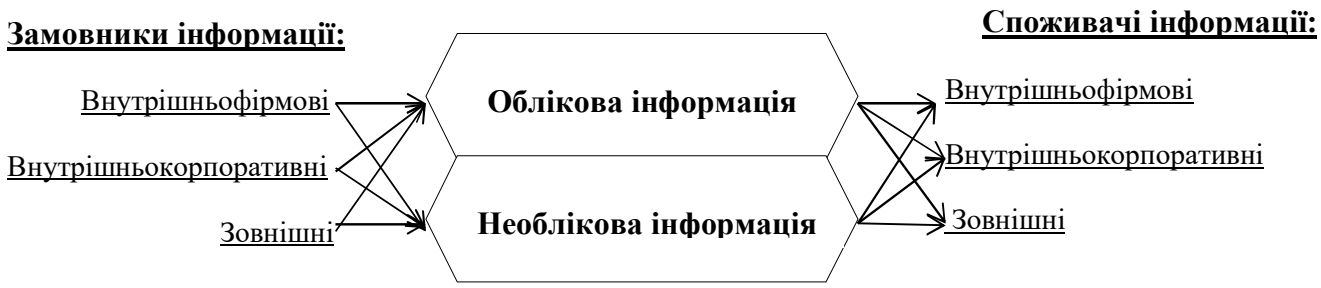

Рис. 1.13. Замовники та споживачі інформації в корпоративному управлінні

Джерело: власна розробка автора.

У корпоративних об'єднаннях обліково-інформаційне забезпечення стосується трьох груп користувачів, які мають різні інтереси. До першої групи можна віднести співвласників, менеджерів, управлінців, інших працівників окремих господарських одиниць корпоративної групи, яких найбільше цікавить облікова та необлікова інформація для поточного управління. Така інформація забезпечується управлінським обліком, побудова якого вирішується кожною одиницею самостійно і який може давати різного роду показники не лише фінансового, а й економічного, соціального, екологічного та інших напрямів.

Друга група внутрішніх користувачів потребує забезпечення інформацією стосовно управління корпоративним об'єднанням загалом: про відносини між учасниками корпоративної групи, материнськими і дочірніми, асоційованими та спільними підприємствами. Така інформація формується з дотриманням єдиної облікової політики усіма учасниками, стосується участі учасників у капіталі корпоративного об'єднання, розподілу фінансових результатів між ними, формування консолідованої звітності, вирішення інших тактичних і стратегічних питань діяльності. Щодо комп'ютерного обслуговування, то його доцільно організовувати на єдиному програмному забезпеченні, з виробленням чіткої системи алгоритмізації та документообороту, запровадження трансферного ціноутворення щодо внутрішніх поставок, передачі даних з допомогою сучасних методів електронної комунікації.

До третьої групи слід віднести зовнішніх користувачів інформації. До них відноситься широке коло користувачів з різними інформаційними інтересами. Насамперед, це партнери, різного роду контрагенти, що пов'язані з корпорацією діловими стосунками, потребують оперативної інформації, яка може бути забезпечена електронними засобами формування та передачі даних. Від якості електронної реєстрації операцій, своєчасності проведення електронних розрахунків залежить міцність партнерських стосунків.

Проте найбільш складною групою зовнішніх користувачів є державні органи влади, з якими взаємовідносини вибудовуються на основі чітко визначених законодавчих норм і правил та які мають широкі повноваження на застосування економічних санкцій за недотримання визначених норм. Інформація для них також готується і передається, здебільшого, в електронному режимі у встановлені строки у формі різних звітів, зведень, декларацій тощо.

Інформація корпоративних об'єднань – емітентів цінних паперів або таких, що беруть участь у торгах на фондових біржах, у формі спеціальної звітності подаються також до Національної комісії по цінних паперах та фондовому ринку України (НКЦПФР), основною місією якої є нагляд, контроль за дотриманням суб'єктами основних положень корпоративного управління з метою захисту прав акціонерів, учасників. Дана державна структура також має повноваження до застосування економічних санкцій. Звітність до неї подається виключно в електронному форматі у встановлені строки. Крім цього, підприємства і корпорації, які формують звітність на основі таксономії (ті що становлять суспільний інтерес, здійснюють видобування корисних копалин, публічні акціонерні товариства, а також суб'єкти, які провадять господарську діяльність за визначеним переліком Кабінету Міністрів України), подають звітність до центру збору фінансової звітності в єдиному електронному форматі, оперативне управління яким здійснює НКЦПФР для забезпечення доступу до неї різних органів державної влади. Така інформація є доступною й для інших користувачів, головне, для різних груп населення, що є потенційними інвесторами господарських товариств корпоративного типу.

В таблиці 1.10 подаються переваги електронної обробки інформації та подання звітності в електронному форматі.

Таблиця 1.10

Переваги електронної обробки інформації в обліку і формуванні корпоративної звітності

№ з/п	Види обліково-інформаційних робіт	Переваги електронної обробки інформації
1	2	3
1	Реєстрація суб'єкта господарювання, формування або внесення змін до статутного чи іншого зареєстрованого капіталу	Відносна легкість оперування в електронному режимі власним капіталом суб'єкта, розподілом часток між учасниками, внесенням неоплаченого капіталу чи маніпулювання вилученим капіталом
2	Формування і використання додаткового та резервного капіталу	Швидке реагування через електронні комунікації на потреби окремих учасників у додаткових матеріальних чи фінансових ресурсах, погашенні витрат чи втрат за рахунок спільно сформованого резервного та іншого капіталу
3	Вироблення і дотримання єдиної облікової політики та організаційних основ ведення облікової роботи	Організація облікової роботи у всіх учасників корпоративного об'єднання на базі єдиної облікової політики, плану рахунків бухгалтерського обліку, програмного забезпечення, алгоритмізації процесів, узгодженого документообігу
4	Реєстрація господарських операцій і уведення первинних даних в систему обліку	Документальна, а також бездокументна реєстрація наслідків господарської діяльності за допомогою технічних засобів зчитування штрихових кодів, через систему глобального позиціонування чи іншим способом з автоматичним введенням даних для узагальнення на аналітичних і синтетичних рахунках бухгалтерського обліку
5	Передача обліково-звітної інформації від одних учасників до інших	Комунікаційна зручність у передачі облікової інформації від одного учасника до іншого чи зацікавленим особам зовнішнього користування з допомогою електронних засобів на значні відстані та з належною оперативністю
6	Делегування частини облікових функцій головному учаснику чи стороннім особам	Таку функцію легко організувати через стійкі електронні комунікаційні зв'язки з одержання і передачі обліково-звітної інформації іншим учасникам чи електронним сервісам, дерегламентація облікових структур
7	Організація внутрішньо-групових операцій та внутрішньогрупових розрахунків	Запровадження єдиних підходів на основі уніфікованого програмного забезпечення в обліку і контролі внутрішніх операцій та розрахунків відповідно до правил ведення корпоративного обліку з дотриманням вироблених у корпорації умов трансферного ціноутворення

Продовження таблиці 1.10

1	2	3
8	Забезпечення аналітичності у веденні обліку і складанні звітності	Значні технічні можливості деталізації облікової інформації, багатоваріантності у виборі облікових номенклатур, оцінки та відображення даних на аналітичних рахунках і у внутрішній звітності в електронному режимі
9	Забезпечення оперативності та перманентності отримання інформації про результати діяльності окремих структур та об'єднання загалом	Безперервний збір, обробка та зберігання даних на електронних носіях з видачею оперативної інформації про результати діяльності кожного учасника і корпоративного об'єднання загалом у відповідності з потребами для здійснення управління незалежно від часового періоду
10	Підготовка до складання корпоративної звітності	Можливості автоматизованого узагальнення облікової інформації в процесі підготовки до складання різних видів звітності кожним учасником та її зведення загалом по корпорації
11	Створення умов для формування консолідованої звітності	Корпоративна група, яка відповідно до НП(С)БО 2 зобов'язана складати консолідовану звітність, має можливість на основі розробленого програмного забезпечення автоматично формувати консолідований баланс, іншу звітність з виключенням (елімінуванням) внутрішньогрупових інвестицій, сум внутрішньо-групових операцій та внутрішньогрупового сальдо, сум нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньо-групових операцій (окрім збитків, що не можуть бути відшкодовані)
12	Включення до звітності нефінансової інформації, крім облікової	Формування такої інтегрованої звітності проводиться шляхом включення до пакету електронної звітності нефінансової інформації на вимогу відповідних користувачів. Така інформація може подаватися у звіті про управління, примітках чи в іншій формі і містити узагальнені на основі розробленого програмних продуктів дані про організаційну структуру, діяльність, результати та зобов'язання, екологічні та соціальні питання, ризики та кадрову політику, дослідження й інновації, фінансові інвестиції та перспективи розвитку. Дані стосовно структури корпоративного управління подають емітенти, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах
13	Забезпечення публічності обліково-звітної інформації	Сучасні електронні технічні засоби, інтернет-технології дають змогу оприлюднювати відриту інформацію для широкого використання різними користувачами

Джерело: власна розробка автора.

Як бачимо, використання сучасних електронних обліково-інформаційних систем має низку переваг, дає змогу підвищити оперативність одержання інформації для поточного та стратегічного управління, покращити достовірність і сприяє дотриманню

інших основоположних принципів ведення обліку і складання звітності. Особливі умови обліку специфічних операцій, пов'язаних з рухом капіталу, внутрішніх взаємовідносин між учасниками корпоративних об'єднань також потребують належного комп'ютерного супроводу. Теперішній порядок формування та подачі звітності з включенням до неї облікової та необлікової інформації у державні податкові органи, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, інші інстанції базується включно на електронних комунікаціях, що зайвий раз підтверджує необхідність подальшої модернізації електронних обліково-інформаційних систем, у тому числі й в об'єднаннях корпоративного типу.

1.3. Генезис та перспективи розвитку електронних облікових систем і комунікацій у бухгалтерському обліку корпоративних об'єднань

Облікові системи виникали, удосконалювалися і змінювалися з розвитком цивілізацій та потреби в одержанні інформації й здійсненні контролю наявних матеріальних ресурсів. Ключове значення у формуванні обліково-інформаційних систем завжди відводилося наявним засобам реєстрації та зберігання даних на різних історичних етапах розвитку суспільства.

Фіксування операцій, їх документування й облік використовувалися ще з тих пір, коли у стародавніх цивілізаціях зародилася торгівля. Можна припустити, що однією з причин розвитку системи письма був запис торговельних операцій, адже серед найдавніших виявлених археологами письмових документів були звіти про податки на глиняних табличках. Ці перші приклади документування і обліку появились у Месопотамії та Єгипті й датуються між 3300 і 2000 роками до нашої ери. Водночас, облік здійснювався у формі примітивних записів, зазвичай, самим власником господарства, для організації спостереження і контролю за збереженням майна та розміром одержуваного доходу [58]. Систематизації облікових даних як такої не було, а для документування використовувалися різні підручні засоби (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Основні компоненти дооблікового етапу формування обліково-інформаційних систем (з часу виникнення людства до XV ст.)

Засоби обробки і фіксації інформації	Носії інформації	Форма обліку
Очеретяні палички, стилети, пензлі, писала, пера інші пишучі засоби чи засоби фіксації інформації	Рахівні бирки Шнурки Берестяні грамоти (березова кора) Клинописні таблички Воскові таблички Сувії Палімпстеси Папіруси Папір Інші підручні засоби	Примітивна (дооблікова)

Джерело: власна розробка автора на основі [140; 378].

Важливим етапом розвитку облікових систем був перехід від фіксування інформації на будь-яких підручних засобах (дообліковий період) до ручного фіксування інформації на папері, а пізніше до паперового документування і повноцінного обліку (період ручних записів). Вчені визначають початком документованого обліку 1458 рік, коли Бенедетто Контрульї у праці «Della mercatura et del mercante perfetto» («Про торгівлю і досконалого купця») описав систему подвійного бухгалтерського обліку як необхідний інструмент для аналізу комерційних операцій, підкресливши, що хороший торговець мав би вести три книги (нагадування, щоденник, бухгалтерську книгу) і таким чином акцентував увагу на необхідності документування кожної операції.

Водночас, Лука Бартоломео де Пачолі у 1494 році видав працю «Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita» («Збір знань про арифметику, геометрію, пропорцію та пропорційність»), де у розділі «Tractatus de computis et scripturis» («Трактат про рахунки та записи») була описана система ведення бухгалтерських записів, у якій використовувались меморіал (пам'ятна книга, що заміняла документи), журнал (для хронологічного документування і бухгалтерського обліку), головна книга (бухгалтерська книга) [567]. Операції записувались зі слів власника або з меморіалу в хронологічний регістр – журнал, а

потім у систематичний регістр – головну книгу. На підставі головної книги складався баланс. Така форма обліку отримала назву старої італійської або книжної форми ведення обліку [59]. В кінці XVI ст. з'явилася нова італійська форма обліку, де головна книга стала виконувати функцію регістру синтетичного обліку, паралельно якому в допоміжних книгах почав вестися аналітичний облік.

З того часу, як зазначають Вуттон Ч. В. та Кеммерер Б. І., бухгалтерський облік протягом століть був ручним процесом, тобто незалежно від того чи то пір'яним, чи сталевим пером, але записи фіксувалися вручну в журналах чи бухгалтерських книгах [617]. Хоча й тоді вже існували найпростіші пристрої, які допомагали виконувати базові обчислення (такі як рахівниця, винайдена в середині VII ст., логарифмічна лінійка тощо). Проте більшість бухгалтерських операцій, зокрема підведення підсумків, формування проведень чи звітності здійснювалися бухгалтерами вручну за допомогою простих засобів фіксації інформації (табл. 1.12). Тому у тодішніх підприємницьких структурах оперативний доступ до фінансової інформації був фактично ускладнений через необхідність проводити вручну обширні та трудомісткі пошуки даних у бухгалтерських книгах, в результаті чого бухгалтерська звітність формувалася через великі проміжки часу з великим запізненням від моменту здійснення операцій і до їх подання у звітності підприємства [564, с. 18).

Таблиця 1.12

Основні компоненти ручного етапу в обліково-інформаційних системах (з XV ст. до XVII ст.)

Засоби обробки і фіксації інформації	Носії інформації	Форма обліку
Рахівниці (абак, соробан), рахункові палички, логарифмічні лінійки пера, перові ручки, чорнильні ручки	Паперові документи Бухгалтерські журнали Бухгалтерські книги	Книжна Меморіально-касова

Джерело: власна розробка автора на основі[140; 378].

Подальші етапи в розвитку бухгалтерського обліку пов'язують з його механізацією. Першим кроком такої механізації стало винайдення машин для математичних розрахунків, що стали аналогами сучасних калькуляторів. Зокрема,

у 1642 р. англієць Блез Паскаль виготовив перший арифмометр – настільну або ж портативну механічну обчислювальну машину, призначену для точного множення і ділення, а також додавання та віднімання [436]. Далі в XVII-XVIII століттях було винайдено безліч різних клавішних обчислювальних машин. Наприклад, у 1880-х рр. з'явився та у 1887 р. був запатентований розроблений Фелтом Д. Ю. комптометр (англ. comptometer) - обчислювальна машина, за допомогою якої можна було виконувати додавання, віднімання, множення і ділення [613, с. 75].

У 1889 р. дана машина була удосконалена механізмом для виведенням інформації на папір (механізмом друку) та названа комптографом (англ. comptograph). Це була перша конструкція друкарсько-додавальної машини, схожої на обчислювальну машину з набором ключів, що давала змогу документувати результати обчислень шляхом їх друку. У той же період Берроуз В. С. винайшов та отримав патент на свою «записуючу арифметичну машину» (англ. recording-adder machine) і з тим же функціоналом, що й у комптографа [613, с. 95].

Компанії Берроуза В. С. та Фелта Д. Ю. стали лідерами у розробці рахункових і бухгалтерських машин, основними користувачами яких стали приватні підприємства. Ці машини значно полегшили розрахунки та документування, відповідно підвищивши ефективність бухгалтерського обліку через полегшення арифметичних процедур, які за твердженням Севарда Г. Х. «становили приблизно 95 % усієї бухгалтерської роботи, необхідної на заводі» [598, с. 607]. Раніше, щоб підготувати пробний баланс із бухгалтерської книги, визначити загальні суми з рахунків-фактур або розрахувати вартість виробництва продукції, кожне число потрібно було спочатку перерахувати на папері, а потім підсумувати вручну. Після обчислення загальну суму потрібно було перевірити, повторно додавши у стовбець. Компанії навіть використовували «блискавичні калькулятори», «людей, які могли швидко додавати довгі широкі стовпці чисел» [510, с. 27]. За допомогою арифметичної машини дані з рахунків можна було вводити безпосередньо у машину без попереднього перерахування балансу з автоматичним визначенням загальної суми.

Кінцевим удосконаленням механічних арифметичних машин стало створення «дуплексного (двостороннього) суматора» (англ. duplex slide adder) Карлом Кюблером і Отто Майтером у Німеччині, який запатентовано у 1921 році [551]. Така машина могла виконувати декілька обчислень водночас. В подальшому дуплекс із 15 колонок давав змогу бухгалтеру «додавати шість колонок по п’ять цифр у кожній одночасно» [565, с. 181]. Як зазначають Вуттон Ч. В. та Кеммерер Б. І. така двостороння машина використовувалася в бухгалтерському обліку для розрахунків собівартості та ціни товарів, проте особливо вона була корисною для розрахунків заробітної плати [617]. За допомогою дуплексу компанія могла розраховувати та заповнювати платіжну відомість для кожного відділу одночасно з визначенням загальної зарплати. Берроуз В. С. навіть запропонував версію «платіжної відомості», яка друкувала номер працівника та заробіток на індивідуальних конвертах платіжної відомості з одночасною реєстрацією у загальній платіжній відомості [565, с. 179, 188].

У впровадженні бухгалтерських інновацій не відставали і фінансові установи. Наприклад, у середині 1890-х років Аллен Лестер розробив так звану «бухгалтерську машину подвійного запису Аллена» (англ. Allen’s double entry accounting machine). Машина Аллена фіксувала операції з внесення або зняття готівки на банківській книжці вкладника, водночас, генеруючи «паперову стрічку, що давала номер книжки вкладника та суму», формуючи відповідні записи для банку [487, с. 383].

З 1910 року почала використовуватись «білінгова машина» або «фактурна машина» (англ. billing machine) – машина для формування рахунків, що поєднала в собі властивості друкарської машинки з арифметичними розрахунками. Це дало змогу проводити одночасно формування та друк рахунків, автоматично підраховувати дані про товари, кількість виставлених рахунків, складати звіти за виставленими рахунками. Тепер можна стверджувати, що така машина стала попередником касових апаратів.

Такі бухгалтерські машини були порівняно дорогими. Проте компанії компенсували свої початкові витрати на їх купівлю за рахунок підвищення

інформативності бухгалтерського обліку. Як зазначав у одному із тогочасних видань Уорнер Шугар (Warner Sugar), з допомогою бухгалтерської машини один оператор «замінює трьох людей» [532, с. 84]. Тому багато підприємств для підвищення ефективності роботи і зменшення витрат орендували такі машини у компаній-виробників.

Ближче до кінця 19-го століття відбулося ще одне нововведення, яке суттєво вплинуло на бухгалтерський облік і значно підвищило його ефективність – це заміна бухгалтерських книг на систему карток. Зокрема, у 1885 році Генрі Меткалф сформулював систему карток як важливий елемент контролю та визначення витрат на сировину, зазначаючи, що «картка має бути оформлена майже для кожного можливого типу транзакції чи передачі матеріалу» [533, с. 92].

Дана система постійно удосконалювалась. Зокрема у 1899 році Арнольд Х. Л. у своїй книзі «Complete Cost-Keeper» («Повний (досконалий) кошторис») описав «карткову систему бухгалтерської книги», в якій баланс (залишок) на рахунках матеріалів «був відомий наприкінці кожного дня» і який фізично перевірявся «принаймні кожні шістдесят днів» [486].

Система карток або відривних аркушів була схожа на сучасні зошити з трьома кільцями, оскільки листки можна було долучати до палітурки або їх вилучати [596, с. 88]. Така система дала змогу ширше використовувати арифметичні машини, оскільки кілька облікових записів можна було підсумовувати одночасно, значно скорочуючи час, необхідний для закриття облікових записів. Незакріплені аркуші можна було вставляти безпосередньо до сумуючої машини для обробки. Така система була набагато гнучкішою та ефективнішою для фіксування інформації на великих виробництвах. Гарнер С. П. стверджує, що вона сприяла модифікації арифметичної машини та створенню бухгалтерської машини на основі системи незакріплених аркушів (система карток), що відіграло важливу роль у розвитку обліку витрат і впровадженні безстрокової інвентаризації [533].

До кінця століття технології продовжували прогресувати. У 1890 р. Герман Холлеріт, щоб прискорити обробку даних для перепису населення США, розробив машину для обробки великих обсягів даних (машину для створення таблиць) –

«табулятор» (англ. tabulating machine) [618]. Ця інноваційна машина для зведення таблиць записувала дані методом табуляції, тобто шляхом пробивання отворів у картках (згодом такі картки почали називати перфокартами), і зчитувати шаблони, щоб видавати відповідну інформацію.

Загалом, бухгалтерський облік за допомогою такої машини здійснювався за допомогою комплексу пристроїв: перфоратора (машини для пробивання отворів на перфокартах чи паперовій стрічці), верифікатора (для перевірки правильності пробивок), сортувальної машини (для поділу масиву перфокарт на групи відповідно до певних ознак) і табулятора (машини для читання пробивок зі стрічки або карт, їх підрахунку та друку отриманих результатів у табуляграмах) [380].

Пізніше Холлеріт Г. застосував концепцію перфокарт для перфораційних машин, що випускалися компанією «IBM» та використовувалися для документування, обробки і генерування великих обсягів даних у бізнесі.

Підприємства почали використовувати перфораційні машини для бухгалтерського обліку з 1907 року, а до 1928 року табулятор IBM вже міг обробляти 100 карток за хвилину. Як стверджує Норберг А. Л., серед основних користувачів таких машин були залізниці, де найпоширенішим стало застосування табуляторів для обліку залізничних вантажів і тарифів» [576, с. 766]. Зокрема, по залізниці «New York Central» у 1897 році за попередніми підрахунками з допомогою табуляторів було оброблено 4 млн. накладних [576, с. 762].

При використанні табуляторів, відповідальність бухгалтера вийшла за рамки простого звітування числових даних. Бухгалтер мав брати участь у повсякденній роботі заводу, аналізувати складні виробничі процеси, а також надавати (синтезувати) інформацію, яку б можна було використовувати для оцінки ефективності майбутнього випуску. На думку Еббота А., саме «ці видозміни створили вирішальні суспільні судження про бухгалтерів, як про справжніх професіоналів» [477, с. 232].

Впровадження, на нашу думку, перелічених вище машин дозволило виконувати розрахунки та фіксацію узагальненої інформації на паперових носіях в автоматичному режимі, що можна вважати початком ери (періоду) автоматичного

документування й обліку. Оцінюючи перші автомати з механізації бухгалтерського обліку з технічної точки зору, слід сказати, що вони не мали критично важливих функцій комп'ютерів, зокрема таких як складна операційна система та внутрішня пам'ять. Однак завдяки цим машинам значно підвищилася ефективність та інформативність бухгалтерського обліку, а також відбулося скорочення рутинної (механічної) роботи бухгалтерів, що дало їм змогу займатися більш прогресивною аналітичною та іншою творчою працею. Це призвело до звуження операцій з рахівництва та насичення праці з ведення бухгалтерського обліку більш складними і творчими операціями. Щодо цього Світленд С. А. зазначав: «Може здатися, що різноманітні механічні допоміжні засоби... зроблять «механічного» бухгалтера. Але вони дійсно роблять бухгалтера менш механічним, даючи йому лише розумову роботу» [604, с. 196]. Таким чином, бухгалтер тепер взяв на себе «більше управлінських та планових аспектів роботи» [602, с. 185]. Це розширює функції бухгалтерського обліку від звичайної реєстрації й арифметичної обробки даних до оцінки діяльності суб'єкта господарювання, визначення ефективності та контролю усіх процесів.

Механізація бухгалтерського обліку, потреба у покращенні інформаційного забезпечення і розширення функцій бухгалтерського обліку призвели й до трансформації форм обліку. Зокрема, у другій половині XVIII ст. почала використовуватись меморіально-касова або німецька форма обліку, при якій окремо фіксувалися касові і некасові операції через застосування таких хронологічних регістрів як касові журнали та меморіали. В подальшому така тенденція призвела до виникнення і застосування у великих корпораціях багатожурнальної або французької форми бухгалтерського обліку, при якій хронологічні записи здійснювалися у кількох журналах, що відповідали розділам обліку (касовому журналі, журналах обліку товарів, придбання, продажів тощо). Зведені дані з таких журналів щомісяця переносились у головну книгу. Паралельно невеликими підприємствами застосовувалась одножурнальна (походженням із Америки) форма обліку, при якій в одній книзі поєднувались хронологічний запис (журнал) і систематичний (головна книга). В кінця XIX ст. з початком застосування

табуляторів та інших засобів механізації обліку широкого застосування набули карткові і копіювальні форми обліку, що, як стверджує Грабова Н. М., забезпечило можливість групування та копіювання регістрів, усунуло потребу багаторазового переписування облікових даних та сприяло полегшенню праці облікових працівників [59]. В подальшому зазначені вище форми переросли у вже відомі меморіально-ордерну, журнально-ордерну, таблично-перфокарткову форми бухгалтерського обліку.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що значним поштовхом до зародження автоматизованих облікових систем стало винайдення різного роду механічних облікових пристроїв (технічних засобів). Тому, незважаючи на твердження деяких авторів, що початком автоматизації бухгалтерського обліку стало використання комп'ютерної техніки чи інших електронних технічних засобів, на нашу думку, автоматизація обліку була розпочата ще в період застосування перших механічних машин (автоматів) із автоматичною фіксацією інформації (табл. 1.13).

Таблиця 1.13

Основні компоненти механізованого етапу в обліково-інформаційних системах (з XVII до сер. XX століття)

Засоби обробки і фіксації інформації	Носії інформації	Форма обліку
Арифмометри Комптометри Комптографи Бухгалтерські машини Суматори Дуплексні суматори Білінгові машини Табулятори Калькулятори Машинолічильні станції Розрахунково-клавішні машини Розрахунково-перфораційні машини	Паперові документи Бухгалтерські журнали Бухгалтерські книги Бухгалтерські картки Перфокарти	Книжна Карткова Меморіально-ордерна Журнально-ордерна Журнал-головна Таблично-перфокарткова Таблично-матрична

Джерело: власна розробка автора на основі [378; 380; 617].

Такі облікові пристрої дали змогу перейти від ручного документування на новий етап механізованого ведення бухгалтерського документування та призвели

до удосконалення форм обліку. В подальшому більшість механічних засобів збору, обробки та фіксування інформації були трансформовані у електронну форму, водночас, зберігаючи основні принципи їх функціонування.

Механізація облікових операцій також збіглася з величезним зростанням попиту на інформацію. Як зазначає Чендлер Дж. А. Д, з появою великих корпорацій постійний потік інформації став важливим для ефективної роботи цих нових великих бізнес-сфер [504, с. 109]. Саме «бухгалтерський облік і статистичний аналіз дали змогу корпоративним менеджерам отримати реальний контроль над своїми величезними організаціями» [602, с. 65-66]. Вони потребували як фінансових, так і управлінських даних, оскільки «без відповідного збільшення кількості та якості інформації управлінського характеру ці організації не змогли б отримати повну потенційну вигоду від збільшення масштабів діяльності» [552, с. 8]. Саме використання арифметичних, білінгових (фактурних) і бухгалтерських машин, а також табуляторів та інших інноваційних систем для обробки інформації дало змогу підприємствам значно збільшити доступність та своєчасність інформації, здійснювати з її допомогою аналіз та контроль діяльності корпорацій.

Період механізації бухгалтерського обліку у країнах Західної Європи та США з допомогою механічних технічних засобів завершується на рубежі тридцятих років минулого століття. Далі розпочинається етап запровадження облікових систем, що базуються на електричних засобах механізації обліку. У цей період і протягом наступних двох десятиліть в обліку домінували калькулятори, бухгалтерські машини, табулятори [510, с. 159] і, зважаючи на тогочасні тенденції, практично всі вони були електрифіковані. На початку 1960-х років за аналогом механічного був створений перший електронний калькулятор.

Якщо розглядати розвиток механізованих облікових систем в Україні, то слід сказати, що довший час в обліку використовувались лише арифмометри Однера, винайдені Вільгодтом Однером в 1874 р.

Радянська економіка не мала власної галузі лічильного машинобудування, наукових та навчальних центрів, які б готували фахівців у галузі застосування лічильної техніки. Перші кроки з механізації обліку були запроваджені лише в

1925-1928 рр. із використанням іноземних лічильних машин. Зокрема, у 1926 році були організовані машинолічильні станції на великих промислових заводах таких як: Ленінградський завод «Червона зоря» чи Московський завод «Серп і молот» [109, с. 7]. Разом з тим, у 1925 році саме на території Української РСР при Всеукраїнському інституті праці у м. Харків була розроблена й апробована перша в СРСР машинолічильна станція для наукових та економічних розрахунків. У 1927-1928 рр. на Харківському машинобудівному заводі «Серп і молот» була уведена перша в СРСР машинолічильна станція для економічних потреб народного господарства. Така станція здійснювала як бухгалтерські, так й економіко-статистичні розрахунки з використанням перфораційних обчислювальних машин. Як зазначає Михайличенко Д. Ю., розроблені інститутом для даної машини калькуляційні та зарплатні відомості, таблиці витрат товарів, статистичні таблиці надавали широкі аналітичні можливості, необхідні для ефективної раціоналізації (оптимізації) виробничих процесів та їх дослідження [201].

У 1938-1942 рр. в СРСР було розроблено програму масового виробництва рахункових машин і механізації обліку, яка через Другу світову війну була перенесена на 1949 р. [109, с. 9]. Така механізація обліку передбачала дві форми її організації:

- велика механізація – на великих підприємствах (понад 3000 працівників) мали встановлюватися перфораційні машини, створюватися машинолічильні станції;

- мала механізація – на невеликих і середніх підприємствах мали застосовуватися клавішні лічильні машини (сумуючі, обчислювальні, бухгалтерські, фактурні) та створюватися машинолічильні бюро.

Таким чином, завдяки програмі масового виробництва рахункових машин і механізації обліку на початку 50-тих років в обліку використовувались дві групи машин: з ручним та автоматичним введенням вихідних даних або розрахунково-клавішні та розрахунково-перфораційні (аналітичні). Переважаючим був перший тип, який здійснював суто механізацію обліку. За такого типу використовувались сумуючі (для додавання та віднімання) і обчислювальні (в основному, для множення та ділення) машини. Сумуючі машини, що могли застосовуватися ще й

для формування документів, отримали назву бухгалтерських, а відповідно обчислювальні - фактурних. Бухгалтерські та фактурні машини називали розрахунково-табличними. Сумуючі та обчислювальні машини використовувались лише для механізації окремих облікових операцій в роботі бухгалтера, тоді як розрахунково-табличні дозволяли досягти більшого. Вони зазвичай використовувалися для складання розрахунково-платіжних відомостей, відомостей на відвантаження цінностей, зведених регістрів аналітичного та синтетичного обліку. Фактурні машини широко використовувалися для виписки первинних документів: накладних, рахунків-фактур тощо. Часто виписку первинного документа поєднували із заповненням картки складського аналітичного обліку, домагаючись тотожності між записом у документі та у картці, а також виведення поточного залишку за кожним найменуванням. Однак це суттєво уповільнювало процес обробки даних на машинах.

Складніші операції проводились на розрахунково-перфораційних машинах, застосування яких можна прирівняти до електро-механічної облікової системи ведення обліку. Зазвичай, загальний документообіг при такій системі здійснювався за складною схемою (рис. 1.14).

Первинні документи групувалися у бухгалтерії у пачки і передавалися на машинолічильні станції чи інформаційно-обчислювальні центри. Оператори машинолічильних станцій переносили дані на перфокарти та друкували контрольні табуляграми (журнали реєстрації господарських операцій). Такі документи застосовувалися для контролю повноти і правильності перфорації (перенесення інформації зі звичайних документів на машинозчитувальні). Окремо готувалися для багаторазового використання масиви перфокарт, що містили нормативно-довідкову інформацію про ціни, норми, розцінки, тарифи тощо. Перфокарти сортувалися, рахувалися і табулювалися для друкування різноманітних вихідних регістрів у вигляді табуляграм. Підсумкова інформація аналітичних та синтетичних оборотних відомостей автоматично відтворювалася не лише у вигляді табуляграм, а й у вигляді перфокарт для подальшого використання [380].

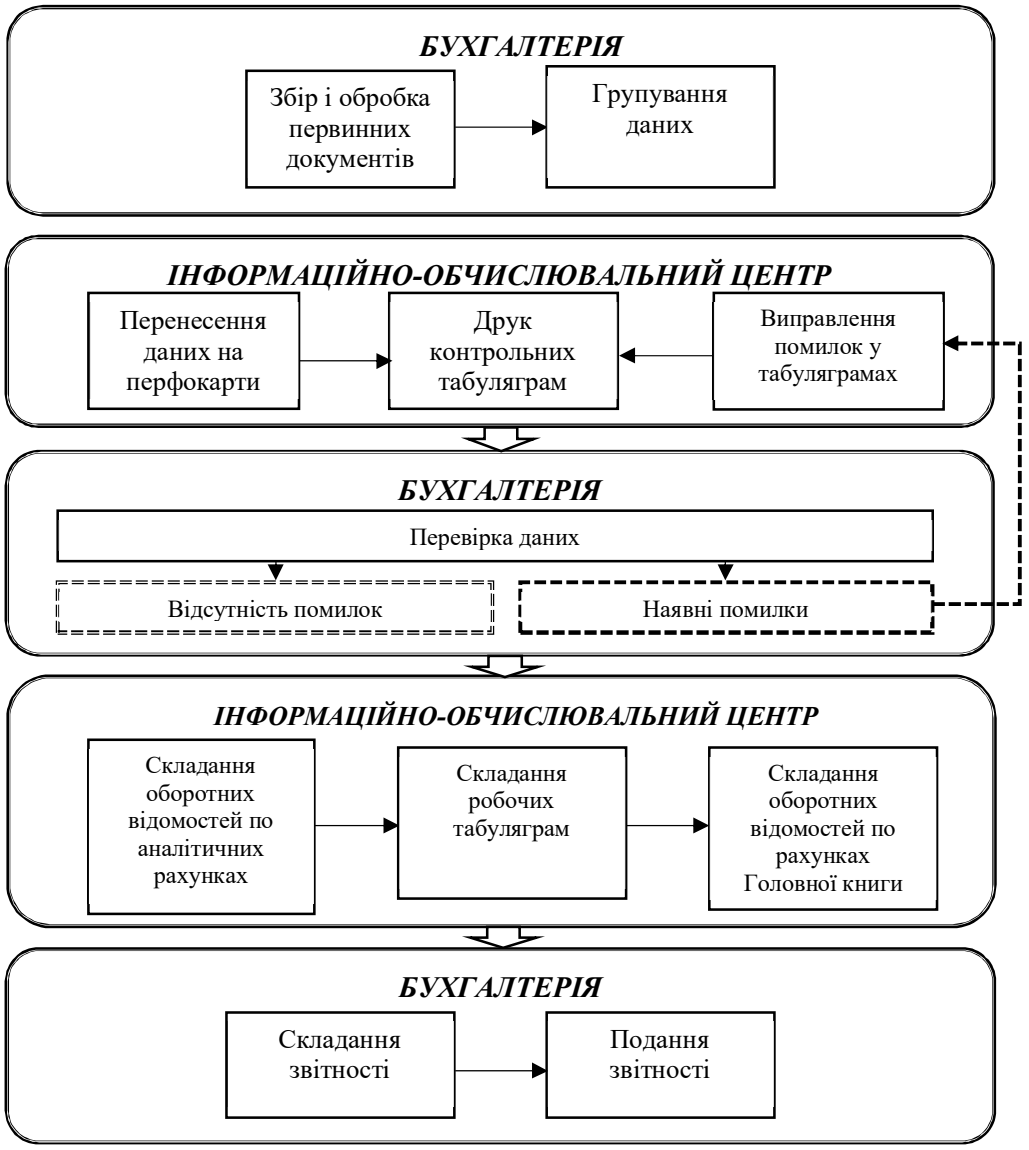

Рис. 1.14. Схема ведення бухгалтерського обліку з використанням перфокарт.

Джерело: власна розробка автора.

У наукових колах тривалий час проводилась дискусія щодо назви такої форми обліку. Більшість науковців погоджувались, що вона має бути пов’язана з назвою основного регістру обліку «табуляграми», тому таку форму називали таблично-перфокартковою або таблично-матричною. Водночас, деякі науковці досліджуючи практичний досвід впровадження механізації обліку, дійшли до висновку про невідповідність форми обліку на паперовому носії механізованому обліку і розробили основні положення щодо безкарткової системи механізованого обліку матеріальних цінностей.

Проте така система не виправдала себе, адже при плановій економіці не було стимулів до покращення інформаційного забезпечення. Відповідно механізація проводилася примусово та повільно. Внесенням і обробкою інформації займалися не бухгалтери чи економісти, а оператори (технічний персонал), внаслідок чого при перфорації допускалася велика кількість помилок. Окрім того, механічна технологія обробки облікових даних була витратною та малоефективною. Тому використовувати складну та дорогу техніку могли лише великі підприємства. У зв'язку з цим, зазвичай, піддавались механізованій обробці лише певні ділянки обліку, зокрема нарахування заробітної плати, обчислення собівартості при позамовному методі обліку витрат, складання сальдових та оборотних відомостей, балансу.

У 1950-1960 роки механічні та релейні конструкції машин поступово почали замінюватися на електронні з використанням електронних ламп, потім напівпровідникових елементів на друкованих платах. У світі відбувається новий виток у розвитку засобів облікової фіксації інформації. Зокрема, у 1946 р. Джоном Маучлі і Джоном Екертом у Інституті електроніки Пенсильванського університету (США) створюється перший електронний цифровий комп'ютер «ENIAC» (Electronics Numerical Integrator And Computer) [593]. А в 1950 р. під керівництвом академіка С. О. Лебедєва в Інституті електротехніки Академії наук УРСР у м. Києві з'являється перша на євразійському континенті електрообчислювальна машина МЕСМ (Мала Електронна Рахункова Машина) [178].

Першими програмованими комп'ютерами, зокрема у США, слід вважати «Eniac», «Univac», «IBM», а в СРСР відповідно – «Мінск-1», «Стріла», БЕСМ, «Урал-1». Вони були громіздкими пристроями, займали великі площі, а деколи окремі приміщення і використовувались у сфері оборонних або загальнодержавних економічних розрахунків. Опрацьовані дані виводилися ними спочатку на паперових перфокартах та паперових стрічках.

Проте такі технічні засоби швидко розвивались і вдосконалювались. Саме програмовані комп'ютери дозволили створити перший електронний запис на магнітній стрічці, розпочавши таким чином етап впровадження електронних

облікових інформаційних систем. Пізніше на заміну магнітній стрічні прийшли зовнішні накопичувачі на жорстких магнітних дисках та на флоппі-дисках.

Вперше магнітну стрічку використано для запису даних на комп'ютері «Univac I», що був розроблений у 1951 р. як удосконалена версія комп'ютера «Eniac». Тоді ж комп'ютери почали використовуватися не лише для державних програм, але й для економічних потреб приватного бізнесу.

Так, у січні 1954 р. компанія «General Electric» придбала комп'ютер «Univac» для своєї нової фабрики з виробництва приладів у Кентуккі, США. Створення даного приладу був обґрунтовано тим, що його здатність обробляти великі обсяги даних на магнітній стрічці замість перфокарт призведе до значної економії праці. До 1955 року «Univac» був запущений для виконання деяких функцій промислового контролю та планування. Головною функцією, передбаченою для даного комп'ютера, була автоматизація обліку заробітної плати і для цього окрема команда інженерів розробила спеціальне програмне забезпечення. Вперше таку операцію було здійснено наприкінці 1954 р., до того нарахування заробітної плати займало понад 40 годин, а вже а з використанням даної техніки – кількість годин [492]. З того часу, удосконалення і нарощування потужності комп'ютерів відбувалося досить швидко та вже у 1981 р. компанія «IBM» представила перший персональний комп'ютер «IBM PC» [606]. Можливості цієї машини дали змогу компактним настільним комп'ютерам за потужністю і функціями зрівнятися з цілими обчислювальними центрами. Відповідно з'явилася можливість створювати автоматизовані робочі місця (АРМ) фахівців, зокрема й АРМ бухгалтера.

Перші створені комп'ютери вимагали ще однієї електронної обліково-інформаційної складової – програмного забезпечення. Перше програмне забезпечення було малоефективним, індивідуально налаштованим для кожної машини. З часом потужність комп'ютерів зростала до того, що можна було використовувати програмні інструменти вищого рівня. Відповідно, з'явилися складні комп'ютерні програми, справжні комп'ютерні мови та фреймворки програмування.

Як зазначає Бен Скот, перша програма для створення бухгалтерських звітів «9PAC» була розроблена в 1959 році для IBM 7090, проте вона була недосконалою [493]. Тому протягом 1960-х років більшість компанії інвестували у створення власних систем бухгалтерського обліку, адаптованих до їхніх конкретних вимог. Ідея побудови однієї універсальної програми з гнучкими функціями, які можна було б налаштувати відповідно до потреб кожного клієнта, стала реальною у 1973 р. з появою німецького програмного продукту «SAP PF» [597]. З часом база продуктів «SAP» перетворилася на затребувану у всьому світі модульну систему, здатну вирішувати широкий спектр бізнес-завдань. Проте початковою метою було дати змогу відповідальним особам, які ухвалюють рішення, формувати фінансові запити й отримувати оперативні відповіді з меншою кількістю посередників.

Ще однією програмою, яка у 1978 р. завоювала свою нішу на ринку бухгалтерських послуг, була американська програма «Peachtree Software» (пізніше Sage 50), що була розроблена для персонального комп'ютера [595]. Це дало змогу зробити автоматизацію бухгалтерського обліку значно дешевшою та економічно доцільнішою. Окрім того, дана програма розширила свій функціонал і до 1981 р. мала перший інтегрований офісний пакет, включаючи текстовий процесор та електронні таблиці, які працювали на різному обладнанні.

У 1983 р. компанія «Intuit» випустила низку бухгалтерських програм «Quicken» для приватних осіб. «Intuit» розробила інтерфейс, який був простим і у використанні для необлікових працівників. Зазначені вище програмні продукти були не єдиними у сфері бухгалтерського обліку. З кожним роком ринок таких програмних продуктів ставав все більш насиченим і різноманітним.

Не менш важливим для бухгалтерського обліку стало створення комп'ютеризованих електронних таблиць для розрахунків. У 1979 р. Ден Бріклін і Боб Франкстон, випустили програму «VisiCalc», що дала змогу проводити фінансове моделювання на комп'ютерах. У 1983 р. вийшла ще одна програма для обчислення електронних таблиць «Lotus 1-2-3», що формувала інтегровану базу даних, функції побудови графіків та інтерфейс «Wysiwyg», а також повніше використовувала постійно вдосконалювані можливості доступного

мікрокомп'ютерного обладнання. Як наслідок, компанія «Microsoft» запустила власну електронну таблицю для революційного на той час «Apple Macintosh» під назвою «Excel» [493]. Більшість з цих програм завдяки тому, що вони постійно розвиваються й удосконалюються, використовуються в бухгалтерському обліку і дотепер.

Водночас, в колишньому СРСР у 1950-1960 роках вважалося, що використовувати електронну обчислювальну техніку можливо лише для збору, обробки, зберігання інформації. Тому перші бухгалтерські програми були малоефективними. Вони створювалися великими колективами протягом тривалого часу і до моменту застосування практично застарівали. Окрім того, готові програмні продукти вирізнялися високою ціною та низьким ступенем надійності. Тому нові розробки на той час практично не здійснювалися.

У 1960-х з'являються передумови для застосування нової техніки для вирішення ширших завдань управління, що зумовило виникнення перших проектів автоматизованих систем управління (АСУ). Впровадження таких АСУ на підприємстві мало дати значний економічний ефект за рахунок автоматизації, економії часу і ресурсів, поліпшення обліку та контролю, здійснення оперативного управління і збалансованого планування, проведення більш ефективного аналізу.

Перший в СРСР проєкт із впровадження АСУ був здійснений також в Україні - на Львівському телевізійному заводі професором Глушковим В. М. [46]. Основними аргументами вибору об'єкта автоматизації стало те, що:

- підприємство здійснювало високотехнологічне виробництво, зокрема спеціалізувалося на випуску телевізійної та радіомовної апаратури;
- виробництво функціонувало в умовах повного (замкнутого) циклу;
- керівництво підприємства повністю підтримувало автоматизацію.

Роботи зі створення АСУ «Львів» проходили з 1965 р. до 1969 р. у два етапи. У 1967 р. було завершено перший етап, при якому вирішувалися завдання оперативного планування і диспетчеризації виробництва, а також його матеріально-технічного забезпечення. У 1969 р. після завершення другого етапу було здійснено автоматизацію обліку та звітності в підприємстві, вирішувалися завдання техніко-

економічного планування та прогнозування. Технічною базою для роботи АСУ «Львів» стали дві модифіковані універсальні електронно-обчислювальні машини (ЕОМ) «Мінськ-22», що були додатково доукомплектовані різними блоками. Це дало змогу використовувати усі технічні можливості в системному режимі, тобто вирішувати завдання управління в реальному масштабі часу.

Внаслідок впровадження на Львівському телевізійному заводі системи АСУ було вирішено такі завдання:

- ✓ автоматизовано управління виробництвом, через використання комплексного підходу до побудови загальної методики організації та планування роботи підприємства, зокрема в організації функціонування за циклічним планом-графіком. Для впровадження даного проекту були розроблені програмні продукти з розрахунку величини партій деталей та періодичності їх запуску у виробництво; побудови та коригування календарних план-графіків роботи цехів серійного виробництва; оперативного керування цехами масового виробництва; управління комплектувально-заготівельним відділом;
- ✓ автоматизовано планування матеріально-технічного забезпечення виробництва, через створення календарного плану-графіка забезпечення та локального регулювання забезпеченням виробництва. Для впровадження даного проекту були розроблені програми для планування потреб матеріалів для цехів основного виробництва; контролю запасів на заводських складах; розрахунку на складах дефіциту матеріалів, що використовуються для виробництва;
- ✓ автоматизовано облік та формування звітності, в тому числі постачальницько-збутової, виробничої і фінансової діяльності. Для впровадження даного проекту були розроблені програми обліку руху товарно-матеріальних цінностей у виробництві, розрахунків із постачальниками заводу, реалізації готової продукції тощо.

Проєкт АСУ «Львів» був досить успішним, адже на його базі було здійснено поєднання автоматизації бізнес-процесів, бухгалтерського обліку та логістики. Слід сказати, що він став базовим для створення типового продукту автоматизованих систем управління для машино- і приладобудівних підприємств з масовим

виробництвом. Про успішність проєкту свідчить і те, що після його запровадження у всьому колишньому Радянському Союзі почали запускатися різного роду проєкти з автоматизації обробки даних та формування звітності у різних галузях економіки (рис. 1.15).

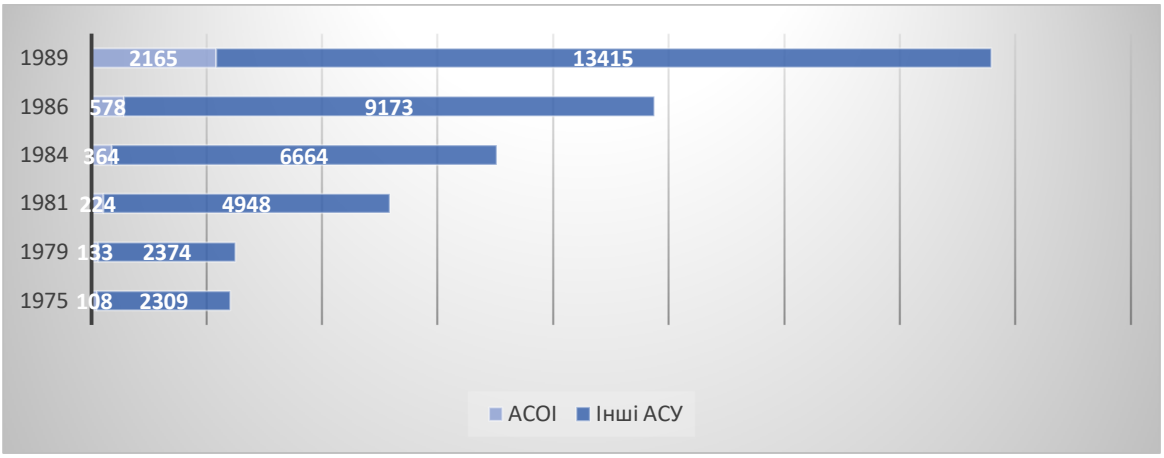

Рис. 1.15. Наявність автоматизованих систем управління (АСУ) та обробки інформації (АСОІ) у 1975-1989 рр., од.

Джерело: власна розробка автора на основі[260; 261].

Автоматизація бізнес-процесів призвела до виникнення нової системи документування і обробки даних, яку можна кваліфікувати як електронну обліково-інформаційну систему (табл. 1.14).

Таблиця 1.14

Основні компоненти електронного етапу в обліково-інформаційних системах (з сер. XX ст. і до тепер)

Засоби обробки та фіксації інформації		Носії інформації		Форма обліку
технічні	програмні	аналогові	цифрові	
Програмовані комп'ютери Універсальні електронно-обчислювальних машини Мікроелектронно-обчислювальні машини Персональні комп'ютери	Програмне забезпечення для ведення бухгалтер-ського обліку Програми для обчислення електронних таблиць Програми формування і подання звітності Автоматизовані системи управління	Магнітні стрічки Бобіни Касети	Перфокарти Перфострічки Жорсткі диски Флоппі-диски (дискети) Компакт-диски Карти пам'яті Вінчестери Флеш-накопичувачі	Автоматизована Таблично-машинна Діалогова Діалогово-автоматизованна

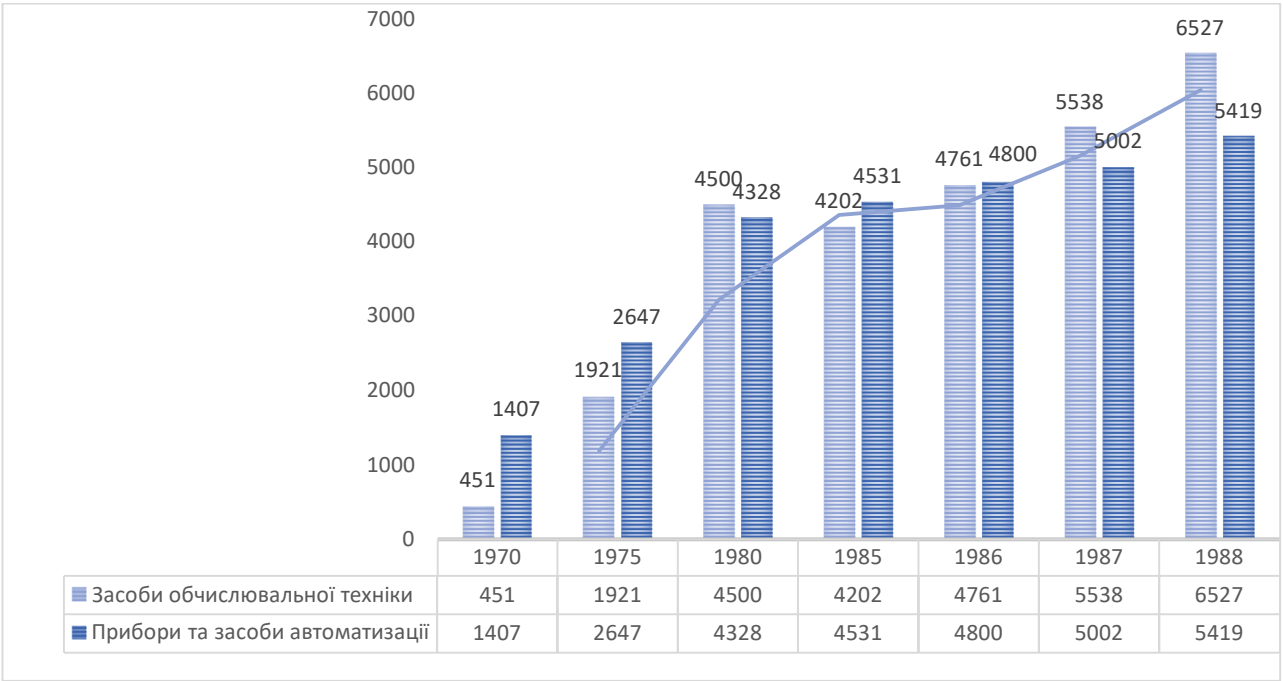
Джерело: власна розробка автора.

Така система включає технічні та програмні засоби фіксації й обробки інформації з використанням електронних носіїв. Її дехто вважав новою автоматизованою формою ведення бухгалтерського обліку.

Нова обліково-інформаційна система широко обговорювалася в наукових колах. Так, виокремлювались певні атрибути тогочасного документування, що відповідали ознакам електронної обліково-інформаційної системи. Зокрема, докладно вивчивши методику автоматизованого фіксування вихідних даних, піднімалися питання щодо бездокументального введення інформації, досліджувався порядок роботи в режимі діалогу «людина - ЕОМ», пропонувалися нові регістри у формі машинограм та відеограм, вивчалася організація зберігання і відтворення інформації у файлах [223, с. 50-56].

Кузьмінський А. М., Бонєв Ж. Б., Смолянінов В. І. вказували на неможливість поєднання паперових та машинно-орієнтованих форм та проводили чітку градацію машинно-орієнтованих форм відповідно до технічних засобів оброки інформації: універсальних електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) та мікроелектронно-обчислювальних машин (мікроЕОМ) [166].

У 70-80-ті роки минулого століття все більше розширюється кількість суб'єктів господарювання зацікавлених в автоматизації обліку, що призводить до збільшення обсягів продажів електронної обчислювальної техніки (рис. 1.16).

	1970	1975	1980	1985	1986	1987	1988
Засоби обчислювальної техніки	451	1921	4500	4202	4761	5538	6527
Прибори та засоби автоматизації	1407	2647	4328	4531	4800	5002	5419

Рис. 1.16. Виробництво засобів автоматизації та обчислювальної техніки у 1970-1988 рр., тис. крб.

Джерело: власна розробка автора на основі [260; 261].

Із забезпеченням функціонування системи електронного документування впроваджуються перші засоби для електронного обміну інформацією. Зокрема, наприкінці 1960-х років розробляється Агентством передових дослідницьких проектів (ARPA) і в 1969 р. починає функціонувати система «ARPANET» (Advanced Research Projects Agency Network), як експериментальна комп'ютерна мережа - попередник Інтернету [527]. Створена вона за дорученням Міністерства оборони США для з'єднання телефонними лініями комп'ютерів науково-дослідницьких установ, що фінансуються Пентагоном, задля обміну інформацією на великих відстанях без необхідності спеціальних телефонних з'єднань.

Така система не лише дала можливість зв'язку без наявності телефонних ліній, а й вперше впровадила обмін в мережі електронними даними за правилом «комутації пакетів». Зокрема, наприкінці 1969 р. команда аспірантів UCLA під керівництвом професора Леонарда Клейнрока надіслала перше повідомлення з комутацією пакетів між двома комп'ютерами. Це повідомлення відкрило еру електронного обміну даними, електронного комунікування, електронного документообороту.

Щодо впровадження систем обміну інформацією (інформатизації документообороту) в СРСР, то, як зазначають Глушкова В. та Жабін С., такий процес був розпочатий ще на початку 1960-х років. Зокрема, у 1963 р. під керівництвом члена АН УРСР Глушкова В. М. та академіка АН СРСР Нємчинова В. С. було підготовлено лист до керівних органів держави про відставання СРСР у сфері застосування обчислювальної техніки, запропоновано заходи із впровадження електронно-обчислювальної техніки в економіці. Ключовими тезами цього листа було впровадження Єдиної державної мережі обчислювальних центрів (Единой государственной сети вычислительных центров (ЕГСВЦ)) і застосування на її основі Загальнодержавної автоматизованої системи обліку та обробки інформації (Общегосударственной автоматизированной системы учёта и обработки информации (ОГАС)). Проте такі новаторські ідеї вищому керівництву були нецікаві та з часом «потонули у бюрократичної машині» [47].

Проте з впровадженням американської системи «ARPANET» роботу над «ОГАС» відновили. У 1973 році вийшла перше редакція проєкту, яка у подальшому

все більше видозмінювалася в сторону зменшення облікових функцій і збільшення контрольних та управлінських.

Технічною базою «ОГАС» була Державна мережа обчислювальних центрів (Государственная сеть вычислительных центров (ГСВЦ)), яка була сукупністю взаємодіючих обчислювальних центрів країни, проектованих і створюваних на принципах повного апаратурного, програмного та інформаційного з'єднання, що об'єднувалися за допомогою Загальнодержавної системи передачі даних (Общегосударственной системы передачи данных (ОГСПД)) в єдину систему (рис. 1.17).

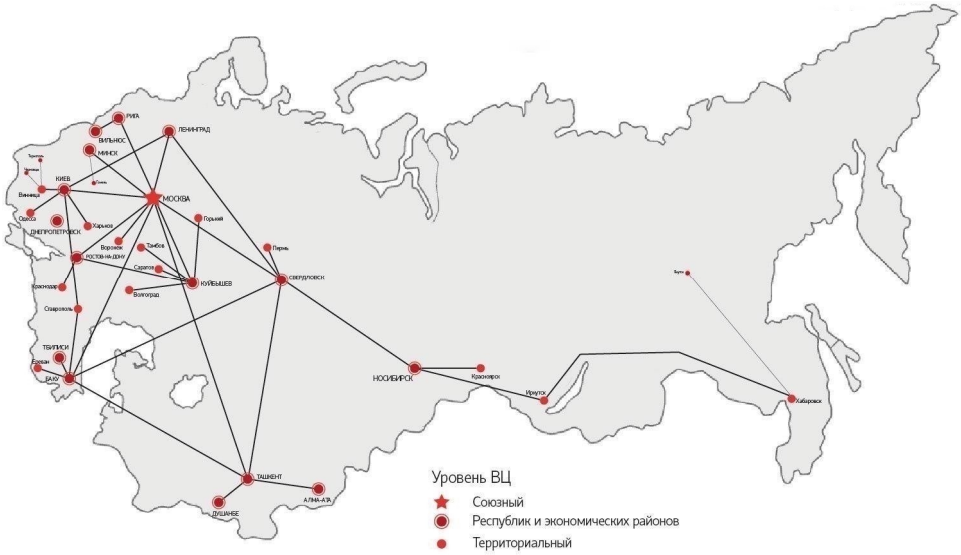

Рис. 1.17. Схема розміщення базових центрів державної мережі обчислювальних центрів до 1990 року.

Джерело: [202, с. 344]).

Як бачимо зі схеми, значна частина таких центрів знаходилась на території України. Вони були організовані у Києві, Харкові, Львові, Одесі, Дніпропетровську, Тернополі та інших українських містах. Це свідчить про те, що й у ті часи українські науковці, об'єднані у наукових центрах, займали провідне місце у запровадженні автоматизованих систем для управління економічними процесами, у тому числі і у сфері автоматизації бухгалтерського обліку в підприємствах та установах.

Основні ж засади побудови автоматизованих систем організаційного управління (АСОУ) і принципи побудови системи «ОГАС» були викладені вітчизняним вченим Глушковим В. М. у його праці «Вступ до АСУ» та включали:

- ✓ принцип нових завдань – зміна методів управління відповідно до нових величезних можливостей ЕОМ;
- ✓ принцип комплексного (системного) підходу – проектування АСОУ має ґрунтуватися на системному аналізі як об’єкта, так і системи управління ним;
- ✓ принцип першого керівника – абсолютно необхідно, щоб замовлення на АСОУ, а також її розробка та впровадження проводилися під безпосереднім керівництвом першого керівника об’єкта (заводу, міністерства та ін.);
- ✓ принцип максимальної розумної типізації проектних рішень – виконавець зобов’язаний прагнути до того, щоб запропоноване їм рішення підходило максимально широкому колу замовників;
- ✓ принцип безперервного розвитку системи – з розвитком як економіки загалом, так і окремого підприємства, удосконалюються старі та виникають нові завдання управління;
- ✓ принцип автоматизації документообігу – документообіг між органом управління та об’єктом управління здійснюється через ЕОМ;
- ✓ принцип єдиної інформаційної бази – на машинних носіях накопичується і оновлюється інформація, яка необхідна для вирішення важливих завдань управління, виключається дублювання інформації, яке може виникати, коли первинні інформаційні масиви формуються для кожного завдання окремо;
- ✓ принцип комплексності завдань та програм роботи – більшість завдань управління є комплексними і тому не можуть бути зведені до звичайної арифметичної суми дрібних завдань;
- ✓ принцип спеціалізації (системної орієнтації) операційних систем – потоки завдань та даних упорядковані;
- ✓ принцип мінімізації введення і виведення інформації – введення/виведення інформації є вузьким місцем для ЕОМ, необхідно переходити на машинний документообіг;
- ✓ принцип введення змін – введення не усієї інформації для розв'язуваних завдань повністю, а оновлення інформації в процесі регулярної роботи значно зменшить навантаження на вступні пристрої;

- ✓ принцип суміщення підготовки документів первинного матеріального обліку та первинних фінансових документів з формуванням відповідних машинних документів;
- ✓ принцип узгодження пропускних можливостей окремих елементів системи [46, с. 197-210].

Зазначені вище

принципи були новаторськими, адже вони підводили облік та відповідно економіку до нових реалій, фактично сприяли впровадженню централізованої загальнодержавної електронної обліково-інформаційної системи. Разом з тим, з низки причин, до яких відносять опір бюрократичного апарату (так зване зіткнення відомчих інтересів), велику вартість проєкту, технічні проблеми (спричинені недосконалістю ЕОМ третього покоління), недооцінку людського чинника не дало змоги проєкту повноцінно запрацювати. Як зазначають, Глушкова В. В. та Жабін С., смерть у 1982 р. автора проекту Глушкова В. М., перехід на нову ринкову модель господарювання, а також перехід до персональних комп'ютерів призвели до згортання проекту на початку 1990-х років [47].

На початку 1990-х років з розпадом колишнього Радянського Союзу об'ємні і складні бухгалтерські програмні продукти стають непотрібними у зв'язку із зменшенням складних процесів виробництва на великих заводах та децентралізацією бухгалтерського обліку. Водночас, з розвитком ринкових відносин, зростанням обсягів приватного бізнесу, широким використанням персональної комп'ютерної техніки значно зростає попит на швидкі та мобільні інформаційні технології в бухгалтерському обліку. Цю нішу стали займати професійні розробки приватних компаній.

Так, на ринку інформаційних послуг країн колишнього СРСР з'являються програми «Турбо бухгалтер (1991 р.), «1С:Бухгалтерія» (1991 р.), «Парус-Бухгалтерія» (1992 р.) та ін. Для них характерне поєднання функцій введення первинних даних в автоматизовану інформаційну систему та їх подальша обробка з виходом на звітні показники (рис. 1.18).

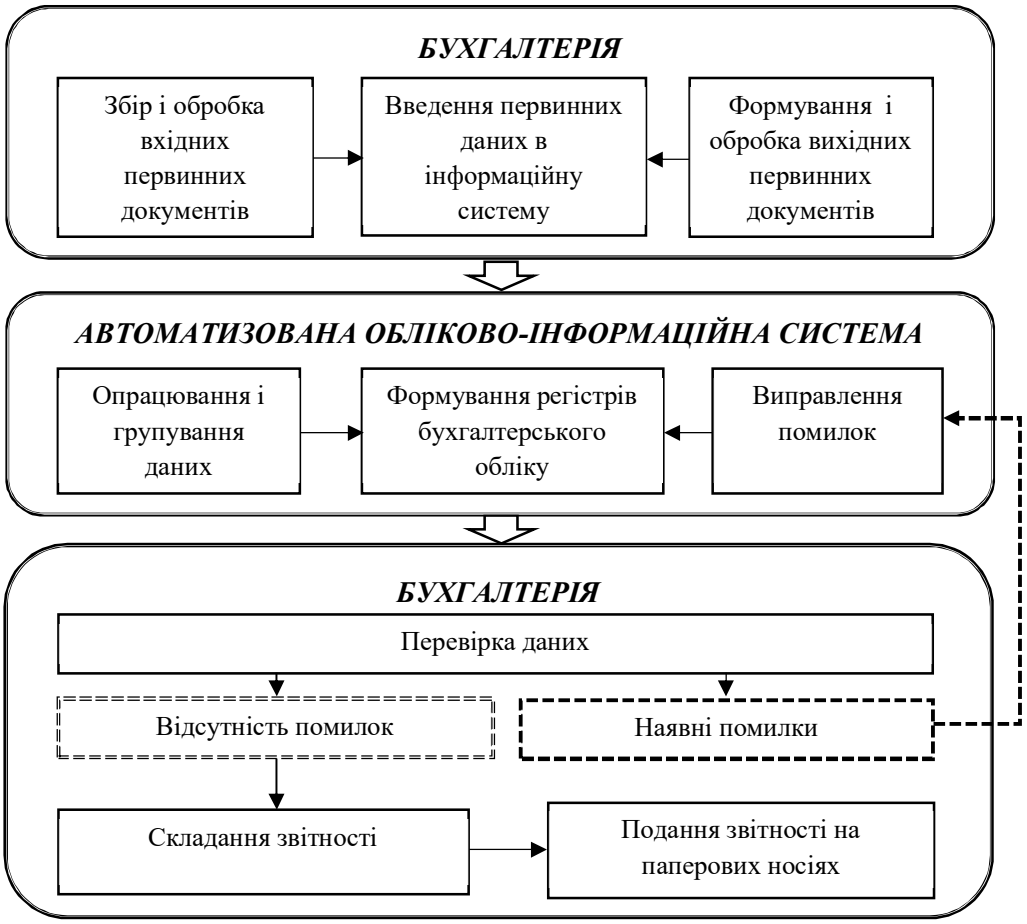

Рис. 1.18. Схема бухгалтерського обліку з використанням персональних комп'ютерів і АРМ бухгалтера.

Джерело: власна розробка автора.

Як стверджує Бенько М. М., такі програми дали змогу автоматизувати збір первинної інформації, коли дані вводилися у систему безпосередньо та/або з використанням периферійної техніки й одночасно фіксувалися на машинних і паперових носіях [7]. Такі програмні продукти дали змогу зберігати на машинних носіях і нормативно-довідкову інформацію, що підлягала багаторазовому застосуванню та заносилась до спеціальних баз даних. Окрім того, вони давали змогу за запитом, отримувати звіти за необхідними формалізованими показниками [23, с. 160].

Це прискорювало обліковий процес та спрощувало процедуру контролю і виправлення помилок. При цьому розширився обсяг інформації, що формувався в обліковій системі, і покращувалася її якість, з'явилась можливість використовувати інформацію з метою управління суб'єктом господарювання, але управлінські звіти продовжували складатися вручну.

Саме це створило умови для переходу до повноцінної автоматизації бухгалтерського обліку, що викликало у наукових колах значні дискусії щодо трактування різних форм бухгалтерського обліку із застосуванням інформаційних систем і технологій.

Деякі автори, беручи до уваги співпрацю між користувачами та ЕОМ, тобто форму взаємодії з технічними засобами, називали таку форму «діалоговою» (Писаревська Т. А. [291]) або «діалогово-автоматизованною» (Завгородний В. П. [94], Савченко В. Я. [400]). Інша група науковців (Бутинець Ф. Ф. [23], Пушкар М. С. [384], Івахненков С. В. [113], Юдін О. Ю. [467]) стверджували, що основою автоматизації обліку є комп'ютерна техніка і вважала за доцільне називати відповідну форму обліку «комп'ютерною» або «комп'ютеризованою». Проте, більшість авторів, зокрема таких як Кузьмінський А. М., Сопко В. В. [167] називали таку форму обліку «автоматизованою». При цьому аргументи застосування такого терміну були різними. Зокрема, Бенько М. М. зазначає, що термін «автоматизована» є більш обґрунтованим, тому що окрім комп'ютерів для автоматизації облікової роботи застосовують також інші засоби автоматизованої обробки даних, зокрема засоби автоматизації первинного обліку [7]. Таке обґрунтування, нашу думку, є аргументованішим і точнішим.

Проте найбільшим недоліком запровадження автоматизованої системи обліку у ті часи було те, що така автоматизація проводилась відірвано від облікової теорії і практики. Працівники з інформаційних технологій не розуміли бухгалтерів, а останні не завжди сприймали новітні засоби і продовжували використовувати застарілі методи ведення облікової роботи. Відомий американський вчений-маркетолог Пітер Друкер писав: «Існують дві системи інформації: одна організована довкола потоків даних, друга – навколо системи обліку». Найважливішим завданням, вважав він, є злиття цих двох систем – облікової інформації з технологією обробки даних [292, с. 65-67].

Починаючи з 1990-тих років на ринок України наповнився значною кількістю облікових програмних продуктів, – від об'ємних систем планування ресурсів підприємства і до продуктів, призначених для обліку в підприємствах

малого бізнесу. Водночас, більшість з них були російського походження. Зараз, у зв'язку із накладенням санкцій на російські програмні продукти, найбільш розповсюдженими закордонними аналогами у класі систем планування ресурсів підприємства стали німецька SAP, американські Microsoft Dynamics, Oracle, Axapta. Разом з тим, вивільнення ринку дало суттєвий поштовх і на впровадження вітчизняних програмних продуктів найбільш популярними з яких на даний час є IT-Enterprise, Дебет Плюс, ISpro.

Розвиток нових технічних засобів збору, фіксування та передачі облікової інформації, виникнення і постійне поліпшення носіїв інформації, удосконалення бухгалтерських програм, нові форми зберігання інформації дали змогу розвинути новітні системи електронного документування та ведення обліку (рис. 1.19).

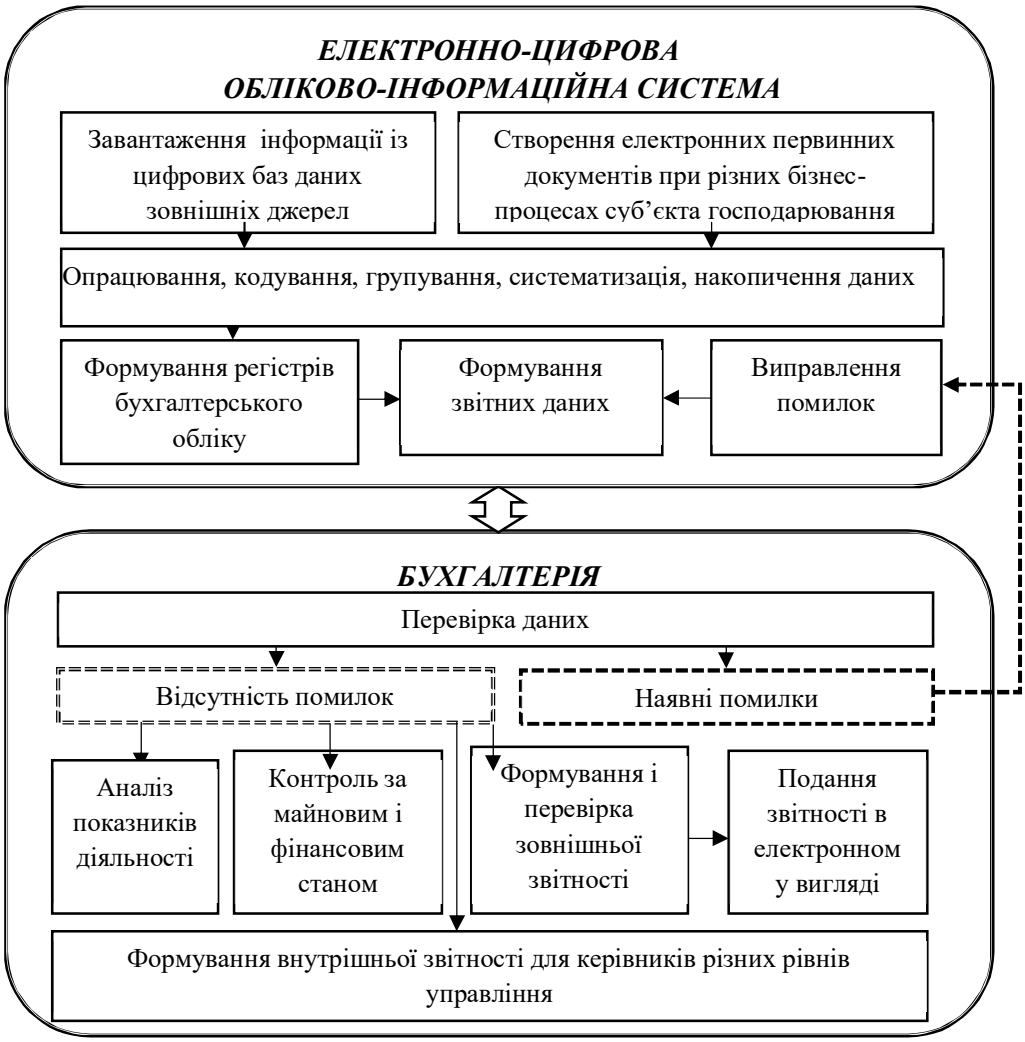

Рис. 1.19. Схема ведення бухгалтерського обліку в умовах застосування електронно-цифрових систем

Джерело: власна розробка автора.

Водночас, впровадження і широке використання інтернету, розвиток новітніх комунікаційних засобів призвело до виникнення системи електронного документообігу, яка й досі піддається модернізації. Зокрема, з'явилися нові способи зберігання інформації на віддалених серверах, що знаходяться за межами самої компанії (навіть за межами країни) або на орендованих хмарних серверах партнерів.

Окрім самого зберігання інформації, в сучасних умовах все розповсюдженішим стало ведення обліку на хмарних серверах, яке дало змогу відмовитися від купівлі потужних технічних засобів та ліцензованого спеціального облікового програмного забезпечення, використовуючи віддалені орендовані хмарні сервіси. Це дало змогу значно зекономити ресурси за рахунок того, що сплата коштів відбувається лише за користування хмарою.

Всі ці фактори, значно видозмінили основні елементи сучасної електронної обліково-інформаційної системи (зокрема, електронне документування та електронний документообіг), не знівелювавши її суті як процесу автоматизованої реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, їх групування, електронної обробки і передачі узагальненої інформації з допомогою комп'ютерно-комунікаційної техніки внутрішнім та зовнішнім користувачам для ухвалення управлінських рішень. Це призвело, на думку Івахненкова С. В., до трансформації автоматизованої (комп'ютеризованої) форми бухгалтерського обліку у комп'ютерно-комунікаційну, що базується на засобах обчислювальної та комунікаційної техніки.

Основним призначенням комп'ютерно-комунікаційної форми обліку є накопичення інформації про різні господарські факти у формі єдиного хронологічного регістру, ведення якого базується на застосуванні сучасних комп'ютерів та електронних засобів комунікації [113]. Саме Івахненков С. В. розробив основні принципи функціонування цієї форми бухгалтерського обліку та дослідив комунікативні зв'язки. Пізніше Муравський В. В. детальніше описав дану форму, вивчив комунікаційні канали і визначив її важливі завдання: повну автоматизацію збору та реєстрації первинних даних, їх обробка та дистанційне

передавання, застосування «хмарних» сервісів, а також делегування облікових повноважень.

Таким чином, як стверджує Муравський В. В., застосування комп'ютерно-комунікаційної форми в поєднанні з технологічними засобами призводить до заміщення в системі обліку усіх усних та письмових комунікацій на електронні [211]. Павлюковець М. П. виокремив різновид форми обліку відповідно до способів обробки, зберігання інформації - «клауд-комп'ютерну», яка передбачає повний перехід до віртуального ведення обліку через мережу Інтернет. Основою даної форми, як і комп'ютерно-комунікаційної форми бухгалтерського обліку, є електронні документи [279].

Разом з тим, в еру цифрової економіки відбувається цифровізація обліково-інформаційних систем із використанням основних компонентів, притаманних цьому етапу (табл. 1.15).

Таблиця 1.15

Основні компоненти цифровізованого етапу формування обліково-інформаційних систем (XXI ст.)

Засоби збору, обробки і фіксації інформації		**Носії інформації**	**Форма обліку**
технічні	**програмні**	**цифрові**	
1	2	3	4
Засоби збору та реєстрації інформації: Реєстратори розрахункових операцій (РРО) Портативні мобільні пристрої (смартфони, планшети) Платіжні термінали Програмно-технічні комплекси самообслуговування Сканери, зчитувачі QR і штрих-кодів GPS трекери Інші реєстратори господарських операцій	***Програмне забезпечення збору та реєстрації інформації:*** Програми банківського обслуговування Програмні РРО Програмні сервіси еквайрингу Програмні сервіси термінальних та вендінг платежів Електронні гаманці Програми для зчитування QR і штрих-кодів Програми для GPS трекерів Програми для інших реєстраторів	***Внутрішні:*** Сервери Переносні вінчестера Флеш-накопичувачі	Автоматизована Комп'ютерна Комп'ютерно-комунікаційна

Продовження таблиці 1.15

1	2	3	4
Засоби обробки інформації: Програмовані комп'ютери Персональні комп'ютери Ноутбуки	***Програмне забезпечення обробки і накопичення інформації:*** Програмне забезпечення для ведення бухгалтерського обліку Програми для роботи з електронними таблицями Програми формування і подання звітності Програмні сервіси хмарних обчислень	***Зовнішні:*** Віддалені сервера Хмарні сервера Хмарні сховища	

Джерело: власна розробка автора..

Нині, піднімається питання щодо використання цифрових документів без прямої передачі чи зберігання даних, а лише через їх візуалізацію за допомогою доступу до електронних реєстрів. Таким чином, видозмінюється й сама обліково-інформаційна система, спосіб отримання, передачі та зберігання даних через відмову від обміну будь-якими файловими документами або ж з розподілом інформаційних даних у різних місцях зберігання з їх об'єднанням лише при перегляді документа.

Наступним, на нашу думку, має бути етап цифровізації обліково-інформаційних систем, тобто формування цифрових обліково-інформаційних систем, які об'єднують в єдине ціле документування та документооборот, оскільки процес створення, підтвердження верифікації і передачі документа відбувається при цьому одночасно.

Узагальнюючи генезис формування обліково-інформаційних систем за весь історичний період розвитку суспільства, слід зазначити, що вони пройшли значний шлях, зазнавали постійних змін та модернізації під впливом технічного прогресу, нових потреб інформаційного забезпечення бізнесу. У зв'язку з цим, можна виокремити кілька етапів формування і розвитку обліково-інформаційних систем, зокрема:

1. Дообліковий етап (до XV ст. н.е.), за якого відсутній бухгалтерський облік як система, а лише здійснюється фіксування інформації на підручних засобах.

2. Етап ручного фіксування інформації (з XV ст. н.е. до XVII ст. н.е.), за якого розвивалася елементарна (первинна) облікова система і здійснювалося ручне фіксування інформації на матеріальних носіях, зокрема й паперових.
3. Етап механізованого обліку (з XVII ст. н.е. до сер. XX ст. н.е.), за якого формувалася механізована облікова система і здійснювалося автоматичне фіксування інформації на паперових носіях. Вона включала в себе й етап механізації обліку, за якого здійснювалося автоматичне фіксування інформації за допомогою електричних засобів реєстрації та обробки даних.
4. Етап електронного обліку (з сер. XX ст. н.е. до поч. XXI ст. н.е.), коли формувалася електронна облікова-інформаційна система і здійснювалося автоматичне фіксування інформації на електронних носіях за допомогою електронних пристроїв, засобів. Саме на цьому етапі застосовувалися електронні форми документування та електронного документообігу.
5. Етап цифровізації обліку (XXI ст. н.е.), за якого створюється цифрова облікова-інформаційна система та здійснюється автоматичне фіксування інформації у цифровому просторі за допомогою електронних засобів з розподілом та зберіганням інформації на цифрових носіях, хмарних серверах, децентралізованих базах даних тощо. За цього етапу поєднується електронне документування та електронний документообіг, оскільки такі процеси відбуваються одночасно (рис. 1.20).

За кожного з них видозмінювалися форми бухгалтерського обліку. На нашу думку, три останні етапи є етапами автоматизованого обліку, оскільки фіксування і обробка інформації здійснювалися та здійснюються за допомогою технічних засобів у автоматичному режимі. З них два вирізняються широким запровадженням в облік електронних засобів фіксації, обробки, зберігання, передачі інформації. Подальшими перспективами розвитку та модернізації таких систем у підприємствах і корпораціях слід вважати розширення можливостей бездокументної реєстрації фактів господарського життя, вдосконалення програмного й організаційного забезпечення у веденні обліку, збільшення його

інформаційної місткості і надання йому гнучких аналітичних, оціночних, прогнозних та інших функцій.

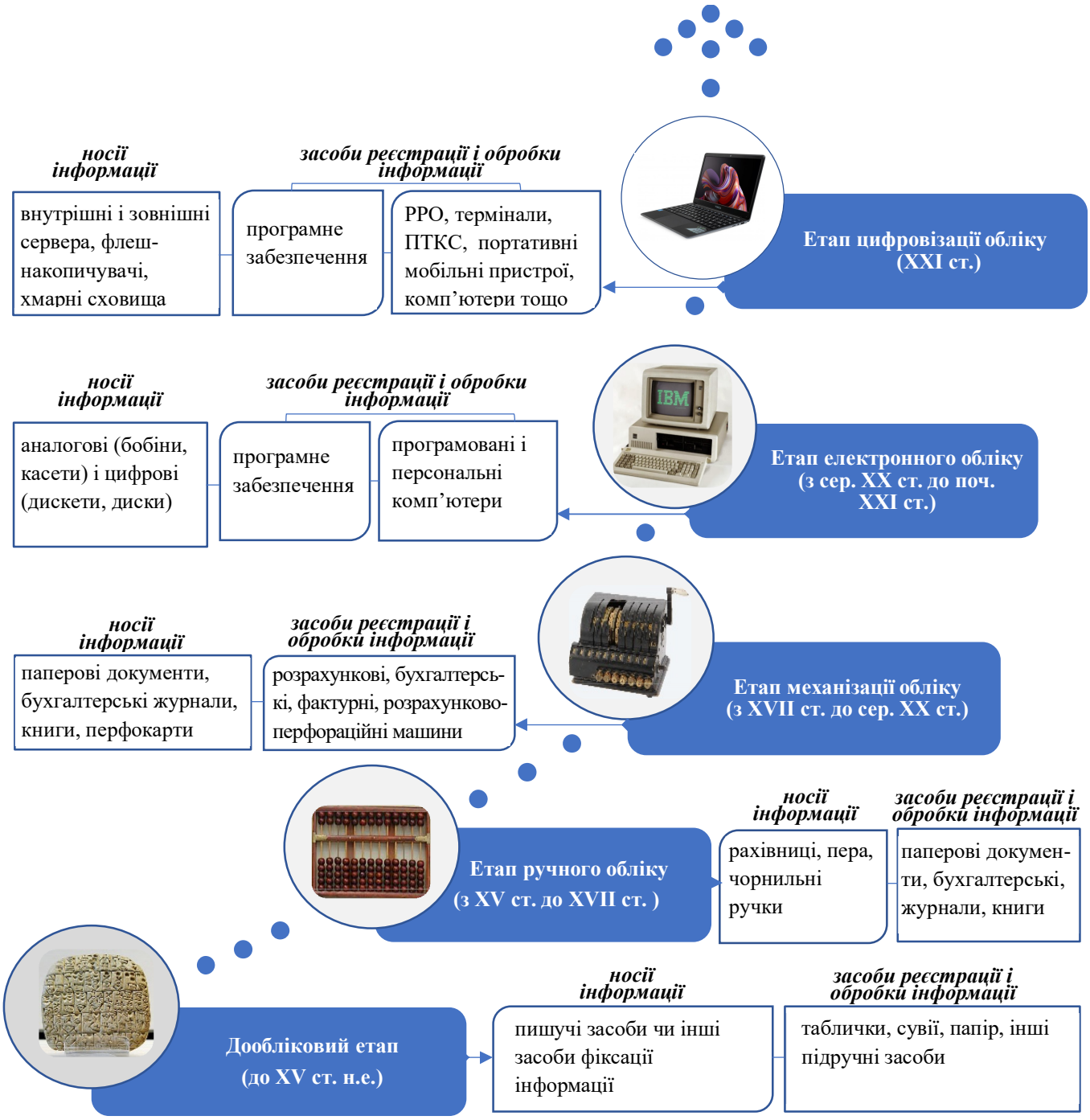

Рис. 1.20. Генезис формування і розвитку обліково-інформаційних систем

Джерело: власна розробка автора.

У корпоративних об'єднаннях більша увага має бути спрямована на поглиблені інформаційно-комунікаційних зв'язків між учасниками, спрямуванні

основних зусиль на надання оперативної та достовірної інформації щодо оцінки вартості таких корпорацій за визначеними у міжнародній практиці методиками. Важливо також якнайповніше у звітності корпоративних об'єднань подавати позитивні результати діяльності з метою підвищення рівня їх інвестиційної привабливості для залучення коштів вітчизняних, а також іноземних інвесторів у відновлення і розбудову розрушеної воєнними діями економіки України.

Висновки до розділу 1.

1. Під корпоративними об'єднаннями слід розуміти господарські структури, що об'єднують на договірній основі капітали юридичних, а також фізичних осіб, які беруть участь в управлінні господарськими процесами й у розподілі отриманого прибутку відповідно до часток внесеного чи набутого за час діяльності суб'єкта майна кожним учасником. Такі об'єднання створюються у формі господарських товариств чи інших підприємницьких утворень, що спрямовують свою діяльність для досягнення спільно визначеної учасниками мети, делегують частину повноважень спеціально створеному органу управління, несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями лише належним майном і не відповідають за зобов'язаннями своїх учасників.

2. Корпоративна форма підприємництва зазнала значних перетворень у своєму розвитку, що наклало відбиток на обліково-інформаційну систему таких суб'єктів. Лише за останні 20-25 років вона пройшла декілька стадій розвитку, на який мала вплив суспільно-економічна ситуація у світі та Україні. Серед них варто виокремити такі: постіндустріальна форма організації бізнесу (кінець XX і початок XXI ст.) характеризується інтернаціоналізацією корпоративного капіталу, визнанням інформації як продукту виробництва, запровадженням комп'ютерно-комунікаційних технологій збору, обробки та передачі інформації. Наступна постковідна форма, навпаки, дещо звузила рамки міждержавних і внутрішніх комунікацій, сприяла розвитку безконтактних дистанційних методів управління та поширенню електронного документування і комунікацій. Для України слід виокремити також воєнну та повоєнну хвилю з припиненням корпоративних

відносин з російською економікою і налагодженням тісніших корпоративних зав'язків із західним світом, встановленням нової онлайн-логістики й електронного комунікування з врахуванням того, що більшість виробничих і господарських центрів перебазовані у західні та центральні регіони країни, розширенням участі держави в корпоративних відносинах щодо розподілу міжнародної допомоги і коштів як відшкодування чи компенсації завданих агресією втрат.

3. Особливими функціями корпоративного обліку, що вирізняє його серед інших, є забезпечення інформацією щодо формування капіталу корпоративного об'єднання при його реєстрації, додатковому внесенні чи резервуванні коштів; купівлі-продажу акцій (часток), формуванні емісійного доходу (втрат), прибутку, його розподілу і капіталізації; облік фінансових інвестицій у дочірні, спільні, асоційовані підприємства; складання зведеної, консолідованої, інтегрованої звітності. Іншими напрямами такого обліку є забезпечення інформацією організації й управління корпоративними відносинами учасників корпорацій, облік внутрішньокорпоративних операцій і розрахунків, забезпечення даними щодо оцінки інвестиційної привабливості для залучення нових інвестицій, об'єднання усіх інформаційних потоків у єдину обліково-інформаційну систему, що базується не електронних засобах обробки, передачі та зберігання даних.

4. Під електронною обліково-інформаційною системою (ЕОІС) варто розуміти систему, що забезпечує процес автоматизованого збору і реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, їх групування, електронної обробки та зберігання, передачі узагальненої інформації з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій внутрішнім та зовнішнім користувачам з метою ухвалення управлінських рішень. Основними якісними характеристиками ЕОІС є повна автоматизація обліку та передачі інформації, можливості бездокументного збору первинних даних, делегування облікових повноважень, дистанційність і комунікаційна зручність, інтеграція баз даних та розподілений доступ до інформації, уніфікація обліку, перманентність і вільна періодичність обробки інформації, мобільність фахівців та виконавців.

5. Запровадження ЕОІС має значні переваги для корпоративних об'єднань. Серед них: відносна легкість оперування в електронному режимі власним капіталом суб'єкта, розподілом часток між учасниками, внесенням неоплаченого, додаткового капіталу чи маніпулювання вилученим капіталом; організація облікової роботи у всіх учасників корпоративного об'єднання на базі єдиної облікової політики, плану рахунків бухгалтерського обліку, програмного забезпечення, алгоритмізації процесів, узгодженого документообігу; документальна і бездокументна (безпаперова) реєстрація фактів господарської діяльності з допомогою технічних засобів кодування та зчитування інформації, через систему глобального позиціонування чи іншими способами з автоматичним введенням даних для узагальнення на аналітичних і синтетичних рахунках бухгалтерського обліку; комунікаційна зручність у передачі облікової інформації на значні відстані та з належною оперативністю; єдині підходи в обліку і контролі внутрішніх операцій та розрахунків відповідно до встановленої облікової політики, уніфікованого програмного забезпечення з дотриманням вироблених у корпорації умов трансферного ціноутворення; технічні можливості автоматичного формування балансу й інших форм звітності кожним учасником та консолідованої звітності щодо корпорації загалом; розширені можливості оприлюднення відритої інформації для використання різними користувачами.

6. Оцінюючи генезис функціонування обліково-інформаційних систем та перспективи їх модернізації у напрямі їх автоматизації і застосування електронних технологій, можна виокремити такі етапи їх розвитку:

- дообліковий етап (до XV ст. н.е.) – несистемне фіксування інформації на підручних носіях;
- етап ручного фіксування інформації (з XV ст. до XVII ст.) – елементарна облікова система та запис даних на матеріальних, зокрема й паперових носіях;
- етап механізованого обліку (з XVII ст. до сер. XX ст.) – механізована система реєстрації та обліку з допомогою механічних та електричних технічних засобів;

- етап електронного обліку (з сер. XX ст. до поч. XXI ст.) – автоматичне фіксування інформації на електронних носіях, її обробка і передача користувачам за допомогою електронних комп'ютерно-комунікаційних засобів;
- етап цифровізації обліку (XXI ст.) – автоматичне фіксування даних у цифровому просторі за допомогою електронних засобів з розподілом та зберіганням інформації на цифрових носіях, хмарних серверах, децентралізованих базах даних тощо.

Основні результати дослідження, що увійшли до розділу 1 дисертації, опубліковані в працях [99; 153; 214; 223; 226; 231; 238; 573].

Розділ 2.
Електронне документування в обліку корпоративних об'єднань та його модернізація

2.1. Документування як основа електронної обліково-інформаційної системи

Документування у всі часи розвитку теорії бухгалтерського обліку вважалося одним із важливих елементів його методу. Донедавна основою для внесення господарських операцій в систему бухгалтерського обліку, їх відображення на рахунках і в облікових регістрах були правильно складені та відповідним чином оформлені паперові первинні документи. Із розвитком інформаційних технологій відбулись суттєві зміни у первинній реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, хоча й надалі без належним чином проведеної первинної реєстрації не можуть бути здійснені бухгалтерські записи на рахунках і в облікових регістрах.

Документування як спосіб (метод) формування, зберігання і передачі облікової інформації пройшло великий еволюційний шлях й надалі зазнає суттєвих змін. Головним чинником у цьому, як правильно зазначають Садовська І. Б. [401] і Янчев А. В. [471, с. 79-80], є те, що документ, документування, інформація загалом вважаються міждисциплінарними, загальнонауковими, загальнофілософськими поняттями. Ці поняття нерозривно пов'язані між собою. У свій час пропонувалося навіть використовувати словосполучення «документна інформація». Під такою інформацією розуміли «…соціальну (тобто на рівні людського мислення створювану) інформацію, або перероблені на цьому рівні (можуть бути перероблениими) види і форми біологічної інформації, інформації неживої і штучної природи – зафіксовані на матеріальних носіях з метою переробки та зберігання» [5, с. 18].

Загалом, питаннями теоретичного дослідження та практичного використання документів для інформаційного забезпечення діяльності підприємств і корпорацій, зокрема облікового супроводу такої діяльності займалося багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них значний внесок у дослідження проблем облікового документування внесли Бенько М. М., Білуха М. Т., Бондар М. І., Бланк І. О., Брадул О. М., Голов С. Ф., Дерій В. А., Задорожний З.-М. В., Євдокимов В.

В., Івахненков С. І., Лаговська О. А., Легенчук С. Ф., Ловинська Л. Г., Малюга Н. М., Мних Є. В., Муравський В. В., Назаренко І. М., Пилипенко А. А., Плаксієнко В. Я., Пушкар М. С., Янчев А. В. та інші. Проте в умовах постіндустріальної економіки відбулись суттєві зміни у документальному оформленні та, взагалі, у реєстрації фактів господарської діяльності, що зумовлено розвитком технічних засобів збору інформації, запровадженням електронних комунікаційних технологій в системі комп'ютеризованого обліку. Певний слід в організації облікового документування на базі сучасних електронних технологій залишила всесвітня пандемія COVID-19. Суттєве обмеження особистих контактів призвело до поширення електронного способу документального оформлення господарських операцій, віддаленого спілкування при вирішенні багатьох господарських питань, запровадження в окремих випадках безпаперової фіксації та відображення в обліку господарських процесів.

Значні проблеми у спосіб документуванні господарських процесів внесли воєнні дії щодо захисту України від російської агресії. Викликана війною дестабілізація економіки, необхідність забезпечення фронту, значної кількісті вимушених переселенців, часто безкоштовно на волонтерських умовах, необхідними ресурсами призвели до порушення багатьох правил у документальному оформленні і відображенні в обліку операцій, застосуванні електронних ресурсів та комп'ютерних технологій в обліковому процесі.

Досліджуючи питання, пов'язані з документуванням в електронних обліково-інформаційних системах, насамперед, слід визначитися з такими поняттями як «документ», «первинний документ», «бухгалтерський документ», «електронний документ», «цифровий документ». Термін «документ» взятий від латинського слова «docere» (знати, свідчити), що в буквальному перекладі слово «document» означає – свідоцтво, свідчення, посвідчення, джерело. Документ засвідчує реально існуючі предмети, процеси, події, що виступають об'єктами практичної діяльності зі створення, збору, аналітико-синтетичної обробки, збереження, пошуку, поширення та використання задокументованої інформації у суспільстві.

Документи, документування у всі часи широко застосовувалося у суспільному житті і господарській діяльності.

Вперше у широкий оборот поняття «документ» увів бельгійський письменник, підприємець, документаліст, бібліограф Поль Марі Ґіслайн Отле ще у 1934 році. У відомому виданні «Трактат про документацію» він зазначав, що «…книга (Biblion або Document, або Gramme) – це термін, який вживають умовно для вираження всього обсягу поняття документа. Він містить у собі не одну тільки книгу у власному значенні слова, рукописну або друковану, але й журнали, газети, рукописи і графічні репродукції будь-якого роду, креслення, гравюри, карти, схеми, діаграми, фотографії і т.д. [278, с.73]. Документом же Поль Отле називав «будь-який носій семантичної інформації», а уведення терміну «документ» пояснювалося ним тим, що це поняття було ширшим за своїм обсягом, ніж термін «книга». Воно не мало ніяких обмежень ні з боку матеріального розуміння предмета, на якому записувалася чи на якому передавалася інформація, ані з позиції знакової системи, що застосовувалася для запису змісту інформації. Документ за П. Отле – це будь-яке джерело інформації, передавання людської думки, знань незалежно від того, чи виражене воно у матеріально фіксованій формі, чи передане провідником (передавачем) інформації в іншій формі та часі.

З того часу, відбувається постійна дискусія у наукових колах та практичному житті щодо сутності дефініції «документ». Окремі автори трактують дане поняття по-різному то звужуючи, то розширюючи його рамки, в залежності від наукового спрямування досліджень та опираючись на власний досвід і знання (табл. 2.1).

Певні автори деталізують суть документа, зазначаючи про необхідність оформлення його людиною (Кушнаренко Н. М.), письмового фіксування інформації (Бондарчук Н. В., Бушна Ю. А., Малишко А. А., Соловйова Л. Д., Моісеєнко Г. І. та інші), наявності певних реквізитів (Дембінський М. В., Голярчук Н.В. та ін.).

Проте, на нашу думку, зважаючи на сучасні умови документування, зокрема застосування сучасних комп’ютерно-комунікаційних технологій, відмову від паперової чи іншої матеріальної форми документа та перехід на електронний, цифровий або інший формат, доцільним є більш узагальнене трактування

документа за пропозицією Поля Отле та таких авторів як Швецової-Водки Г. М., Тігової Т.М. Ці автори відходять від лише письмової, матеріальної форми подання документу та зазначають про можливість його створення ще й в електронному форматі.

Таблиця 2.1

Визначення поняття «документ» в науково-практичній літературі

№ з/п	Автор	Визначення поняття «документ»
1	2	3
1.	Бондарчук Н.В., Бушна Ю.А.	Письмове свідоцтво законного здійснення господарської операції [15, с.485]
2.	Дембінський М.В.	Спеціальний бланк, виготовлений топографічним способом, в якому реєструються ознаки (що називаються реквізитами), які характеризують сутність господарських операцій [65, с. 41]
3.	Голячук Н.В.	Певна сукупність відомостей, які використовуються під час вирішення техніко-економічних завдань, розміщуються на матеріальному носії відповідно до встановленої форми [55, с. 82]
4.	Кушнаренко Н.М.	Матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передачі у часі та просторі [177]
5.	Малишко А.А., Соловйова Л.Д.	Письмове свідоцтво законності і реальності здійсненої господарської операції [194, с. 20]
6.	Отле Поль	Будь-який матеріальний об’єкт, який використовується для реєстрації, передачі і зберігання інформації про будь-який предмет чи для того, щоб представити цей предмет у вигляді придатному для дослідження [278]
7.	Садовська І.Б.	Письмовий доказ здійснення господарської операції або розпорядження на її здійснення [401]
8.	Сивак О.В., Осейко М.М.	Письмове свідоцтво здійснення операції і надає юридичну силу даним обліку [417, с. 16]
9.	Снитко М.О.	Письмове свідоцтво про факт здійснення господарської операції та об’єм тих засобів, стан яких змінився при її здійсненні [420, с. 146]
10.	Тігова Т. М.	Матеріальний носій, що використовують у процесі спілкування, на якому за допомогою різних засобів і способів зафіксована в доцільній для сприйняття формі інформація [433]
11.	Швецова-Водка Г.М.	Єдність інформації (повідомлення) та речового (субстанціального) носія, що використовується у соціальному інформаційно-комунікаційному процесі як канал передачі інформації [455, с. 14]

Джерело: власна розробка автора.

У вітчизняному законодавстві також подається більш звужене трактування документа (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Визначення поняття «документ» за нормативно-правовими актами України

Джерело	Визначення поняття «документ»
1	2
Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII (ст. 1)	Матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [334]
Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 р. № 595-XIV (ст .1)	Матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві [335]
Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР (ст. 2)	Матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві [322]
Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (ст. 99)	Спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об’єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [149]
Інструкція з діловодства в господарських судах України, затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 20.02.2013 р. № 28 (п. 1.2)	Створена або отримана судом у процесі його діяльності інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати її та передавати у часі та просторі [120]
Інструкція з діловодства в органах прокуратури України, затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 15.01.2013 р. № 3 (дод. 1)	Спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості [121]
Інструкція про порядок організації та здійснення контролю за виконанням документів у Службі безпеки України, затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 29.12.2014 р. № 875 (п. 1.2)	Матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [126]
Методика визначення суми завданих замовниками збитків у разі недотримання ними вимог чинного законодавства під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, затверджена рішенням Міжвідомчої Комісії з питань державних закупівель від 21.08.2007 р. № 01/12рш (п.1.2)	Передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носієві [198]

Джерело: власна розробка автора.

В Законі України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., що визнається основним нормативно-регулюючим актом інформаційного забезпечення в Україні, зазначено, що документ вважається матеріальним носієм, який містить інформацію. Основними функціями його є збереження та передавання інформації у часі та просторі. На наш погляд, таке визначення є надто звуженим, оскільки обмежує форму документування лише матеріальними носіями, хоча зараз значна кількість економічної інформації фіксується, обробляється, зберігається, передається в електронному режимі.

Згідно з цим законодавчим актом були розроблені державні стандарти стосовно визначення та функцій документів. На жаль і в останніх стандартах, розроблених вже у XXI столітті, коли у повсякденне господарсько-комунікаційне життя повноцінно ходом увійшов Інтернет та комп'ютерно-комунікаційні технології, й надалі стверджувалося лише про матеріальну форму документа (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Визначення поняття «документ» за Державними стандартами України (ДСТУ)

Стандарт	Визначення поняття «документ»
ДСТУ 2392-94	Записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності [79]
ДСТУ 3017-95	Матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі [82]
ДСТУ 2732:2004	Інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі [80]

Джерело: власна розробка автора.

Разом з тим, у світовій практиці, зокрема у стандартах Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) вже були враховані сучасні реалії документування. Так, у Міжнародному стандарті ISO 9000:2015 «Quality management systems - Fundamentals and vocabulary» (Системи менеджменту якості - Основні положення та словник) «документ» трактується як інформація та носій, на якому вона міститься. При чому у примітках до даного визначення зазначено, що носієм такої інформації може бути папір, магнітна стрічка чи диск, електронний чи оптичний комп'ютерний носій, фотографія чи майстер-зразок або їх комбінація. Як приклади таких документів у стандарті наведені первинні документи й звіти [547].

У бухгалтерській термінології більше розповсюдження одержало словосполучення «первинний документ», хоча будь яку інформацію, подану чи зафіксовану на відповідним чином оформлених документах можна вважати бухгалтерською документацією. Проте документи, призначені для узагальнення інформації на основі первинних документів, у практичній діяльності та й у теорії бухгалтерського обліку більше іменують як облікові регістри (реєстри), а узагальнену інформацію, складену на підставі таких регістрів, відображають у звітності підприємства.

У законодавчо-нормативній базі України немає єдиного визначення терміну «первинний документ» (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Визначення поняття «первинний документ» у нормативно-законодавчій базі України

Джерело	**Визначення поняття «первинний документ»**
1	2
ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (ст. 1)	Документ, який містить відомості про господарську операцію [323]
Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Мінфіну України від 24.05.1995 р. № 88 (п. 2.1)	Документ, створений у письмовій або електронній формі, який містить відомості про господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення [300]
Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України, затверджене постановою Правління НБУ 04.07.2018 р. № 75 (розд.1, п.3)	Документ, який містить відомості про операцію [304]
Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: затверджене постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 р. № 65. (розд.1, п.34)	Документ, який містить обов'язкові реквізити [найменування особи (юридична або фізична), найменування документа, дату і місце складання, зміст та обсяг операції, одиницю її вимірювання, підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу; найменування одержувача коштів, номер(и) рахунку(ів)], та є підставою для відображення фінансової операції в системі автоматизації банку [302]

Продовження таблиці 2.4

1	2
Інструкція щодо здійснення фінансово-господарської діяльності відділеннями Національної служби посередництва і примирення в Автономній республіці Крим та областях затверджена наказом Національної служби посередництва і примирення від 28.03.2001 р. № 87 (п.1.3)	Документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення [127]
Порядок ведення податковими органами оперативного обліку податків, зборів, платежів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджене наказом Мінфіну України від 12.01.2021 р. № 5 (розд.2, п.1)	Документ, що складений та/або отриманий згідно з чинним законодавством (податкові декларації, уточнюючі розрахунки, податкові повідомлення-рішення, рішення податкового органу, вимоги про сплату боргу (недоїмки) з єдиного внеску, судові рішення, рішення про розстрочення (відстрочення) грошових зобов'язань (податкового боргу), інформація Казначейства про надходження податків і зборів та єдиного внеску тощо) [313]

Джерело: власна розробка автора.

У літературних джерелах також немає однозначного трактування дефініції «первинний документ». В теорії і практиці зустрічаються різні підходи до визначення даного поняття (табл. 2.5).

У більшості літературних джерел під первинним документом розуміється документ, який містить відомості про господарську операцію або підтверджує факт здійснення такої операції. Окрім того, більшість авторів також зазначають, що складені первинні документи є початком реєстрації господарських операцій та служать основою для відображення записів в облікових регістрах. У такий спосіб науковці об’єднують поняття «первинного» та «підтверджуючого» документів, що, на нашу думку, є неправомірним. Адже, первинні документи є основними джерелами даних бухгалтерського обліку, які не лише реєструють саму господарську операцію, але й фіксують договірні відносини (договір, контракт, специфікація), інформують про наміри чи стан розрахунків (заявка, замовлення, рахунок, акт звірки), або надають дозвіл (довіреність) на здійснення господарської операції. Отож, первинним (бухгалтерським) документом є документ, створений у паперовій (письмовій) або електронній (цифровій) формі, що містить відомості про наміри чи дозвіл на здійснення господарської операції або ж фіксує таку операцію. Водночас, «підтверджуючим» первинним документом є документ, що містить усі

обов'язкові реквізити, фіксує господарську операцію та завіряється сторонами підтверджуючими реквізитами (особистим підписом, відбитком печатки (за необхідності), кваліфікованим електронним підписом тощо) для юридичного визнання такої операції.

Таблиця 2.5

Визначення поняття «первинний документ» у вітчизняних та зарубіжних науково-практичних літературних джерелах

№ з/п	Автор	Визначення поняття «первинний документ»
1	2	3
1.	Білуха М.Т.	Письмова фіксація достовірності виконання господарської операції, проведена у момент її здійснення, що має обов'язкові реквізити, встановлені нормативними актами, що надають йому юридичної сили; підписаний особами, які дали дозвіл на її виконання, та безпосередніми виконавцями [13, с. 108]
2.	Голячук Н.В.	Повне і достовірне письмове свідоцтво про здійснення господарської операції [55, с. 85]
	Грабова Н.М.	Документ, яким безпосередньо оформляють господарські операції, що є доказом того, що дані операції справді виконано, і обґрунтуванням дальших облікових записів [59, с. 185]
3.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О.	Документ, що містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення [96, с. 182]
4.	Каштанова І.А	Письмовий акт, що фіксує здійснені господарської операції відповідно до вимог законодавства [130, с. 25]
5.	Легенчук С.Ф., Вольська К.О., Вакун О.В.	Свідчення (доказ) здійснення фактів господарського життя (дії або події, а не господарської операції), в результаті яких відбулися зміни у складі активу та пасиву балансу, що є передумовою відображення господарської операції [182, с. 13]
6.	Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І.	Документ, який складається в період проведення господарської операції і підтверджує факт її здійснення [208, с. 71]
7.	Палеха Ю. І.	Документ, який вперше містить певний інтелектуальний контент, відомості про певні дії, думки, середовище тощо [280, с. 46]
8.	Петерсен А., Брувер Дж. П. і Мейсон Р.	Правильно оформлений, зрозумілий та зручний документ, що є фактичним доказом підтвердження факту відповідних операцій та/або подій, що відбулися між зацікавленими сторонами та суб'єктом господарювання [583, с. 69]
9.	Савченко В.Я.	Документ, у якому відображається зміст відповідних господарських операцій [400, с. 104]
10.	Савицька Г.В.	Письмовий акт, який фіксує здійснені господарські операції відповідно до вимог нормативних актів. [397, с. 121]

Джерело: власна розробка автора.

Досить часто проводиться ототожнення термінів «первинний документ» та «документ». Проте участь останнього в обліковому процесі є значно ширшою. Муравський В. В., досліджуючи походження документу та подібних до нього термінів, визначає їх історичний зв'язок. Він поєднує терміни «документ» (від латин. dokumentum – доказ) та «регістр», що першопочатково у перекладі з латинської (registrum) означав записи про явища з метою надання їм законності [211, с. 50]. Пізніше регістром стали називати список, книгу, відомість для хронологічної чи систематичної реєстрації чогось. Обидва ці поняття стосуються доказовості певних явищ, подій, процесів. Тому їх можна вважати тотожними, що засвідчують доказ здійснення певних подій. Тим більше, що ці два поняття подібні за сутністю та найбільш широко застосовуються на всіх етапах ведення бухгалтерського обліку, оскільки і первинна реєстрація фактів господарського життя здійснюється в документах, і процес групування, узагальнення інформації на рахунках має бути задокументованим в облікових регістрах, а на завершальній стадії формуються узагальнюючі документи певного зразка – баланс звітність. Це ж підтверджується і у стандартах Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).

Застосування інформаційних систем та прогресивних технологій для інформаційного забезпечення користувачів призвело до розповсюдження нового формату документування і відповідно до виникнення нового терміну «електронний документ». Як стверджують вчені, поява даного терміну пов’язана із залученням до облікових процесів нових технічних засобів. Спочатку у наукових колах документи перших обчислювальних машин називались «машинозчитувальними», а в 1990-х роках саме для таких документів почав використовуватись термін «електронні». Необхідність використання нового терміну виникла у зв’язку з тим, що термін «машинозчитувальний документ» відображає автоматичне зчитування, введення даних в машину, що є лише першим етапом автоматизованого опрацювання інформації, а от «електронний документ» передбачає існування документа у електронній формі на всіх стадіях існування – від створення до знищення. В подальшому зі зміною формату електронного документу еволюціонувало і його трактування. Оскільки основними електронно-

обчислювальними машинами, що генерували й обробляли інформацію стали комп'ютери. Тому електронний документ створюється та використовується лише в межах комп'ютерної системи. Івахненков С. В., що розпочав дослідження та науково обґрунтував комп'ютерно-комунікаційну форму обліку, стверджував, що електронний документ є сукупністю трьох складових: фізичної реєстрації інформації, форми подання інформації, активізації визначеної діяльності [112, с. 155]. Голячук Н. В., зважаючи на еволюцію облікових інформаційних систем і технологій зазначала, що електронна форма документа – це електронна (безпаперова) технологія роботи, яка передбачає появу паперової форми лише в якості копії документа [55, с. 88].

Найбільш повну та різносторонню інтерпретацію терміну «електронний документ», яка зустрічається в літературних джерелах на даний час, зібрали Плаксієнко В. Я. та Назаренко І. М. Серед поширених трактувань є твердження, що електронний документ представляє собою:

- документ, у якому інформація зафіксована у вигляді електронних даних;

- задокументована інформація, представлена в електронній формі;

- сукупність даних, зафіксованих на матеріальному носії і переданих електронними каналами зв'язку;

- документ, створений за допомогою комп'ютерних засобів, підписаний електронним підписом, збережений на електронному носії;

- документ, в якому інформація подається в електронно-цифровій формі; є юридично повноцінним аналогом паперового документу; створений, передається, зберігається за допомогою програмно-технічних засобів; може бути представлений у зрозумілій у тому числі паперовій формі [293, с. 6-7].

Перші законодавчі ініціативи щодо визначення сутності та визнання електронного документа були впровадженні в країнах Європейського Союзу та США. Так, у 1997 році у Німеччині набрав чинності «Закон про цифровий підпис», що був частиною (ст. 3) «Закону про регулювання основних умов надання інформаційних та комунікаційних послуг» (Informations- und Kommunikationsdienste-Gesetz - IuKDG August 1 1997). Даний нормативний

документ був одним із перших регулятивних актів щодо визнання електронних документів всередині країни. В інших європейських країнах визнання електронних документів відбулося дещо пізніше. Зокрема у Великобританії лише в травні 2000 р. для таких цілей був прийняти «Закон про електронні засоби зв'язку» (Electronic Communications Act 2000 (UK)), а у Франції були внесені зміни до глави VI Цивільного кодексу, основний акцент яких був спрямований на створення загальних положень, що дають змогу урівняти юридичну силу електронних документів та власноручних підписів учасників у всіх сферах правовідносин [84, с. 25-28].

Щодо міжнародного електронного документообігу, то в кінці 1990-х на початку 2000-х років Європейським Парламентом були прийняті дві директиви: Директива № 1999/93/ЄС від 13.12.1999 р. про електронні підписи (Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community Framework for Electronic Signatures (Electronic Signatures Directive)) [517] та Директива № 2000/31/ЄС від 08.06.2000 р. про електронну комерцію (Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce)) [518].

В той же час, такі ж ініціативи щодо визнання електронних документів відбувалися і у США, зокрема були затверджені Конгресом США у 1999 р. «Уніфікований закон про електронні транзакції» (Uniform Electronic Transaction Act (UETA)) та у січні 2000 р. «Закон про електронні підписи у світовій та національній торгівлі» (Electronic Signatures in Global and National Commerce (ESIGN) Act.), положення яких застосовуються і дотепер.

На даний час, у більшості країни світу розроблені свої законодавчі акти щодо електронних документів, а також застосовуються міжнародні регулятивні документи. Визначення сутності поняття «електронний документ» у основних міжнародних нормативних актах подано нами у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Визначення сутності дефініції «електронний документ» у міжнародних регулятивних документах

Джерело	Визначення поняття «електронний документ»
Уніфікований закон про електронні транзакції, затверджений Конгресом США 1999 р. (*Uniform Electronic Transaction Act (UETA))* (гл. 1, п. 7, 13)	Документ, що створений, надісланий, переданий, отриманий або збережений за допомогою електронних засобів. Документ (досл. – запис) - інформація, зафіксована на матеріальному носії або збережена на електронному чи іншому носії, що підлягає відтворенню у доступній для сприйняття формі [615]
Закон про електронні підписи у світовій та національній торгівлі, затверджений 106 Конгресом США 24.01.2000 р. *(Electronic Signatures in Global and National Commerce (ESIGN) Act.)* (гл.1. 106. 106)	Створений, надісланий, переданий, отриманий або збережений за допомогою електронних засобів. Документ (досл. – запис) - інформація, зафіксована на матеріальному носії або збережена на електронному чи ін. носії, що підлягає відтворенню у будь якій формі [525]
Регламент Європарламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23.07.2014 р. про електронну ідентифікацію та послуги довірчі для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС *(Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC)* (ст.3)	Будь-який контент, який сформований в електронній формі, у т.ч. текст або звук, візуальний або аудіовізуальний запис. [591]
Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні передавані записи (2017), затверджений резолюцією Комісії ООН з права міжнародної торгівлі від 13.07.2017 р. *(UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records)* (п.3 гл.1)	Інформація, створена, передана, отримана або збережена за допомогою електронних засобів, включаючи, за необхідності, всю інформацію, логічно або іншим чином пов'язану між собою, що є частиною документа, незалежно від того, створена вона одночасно з ним чи ні. [614]
Міжнародний стандарт ISO 19005-3:2012 «Управління документами. Формат файлів електронних документів для тривалого зберігання. Частина 3. Використання ISO 32000-1 із підтримкою вбудованих файлів (PDF/A-3)» *(ISO 19005-3:2012(en) Document management — Electronic document file format for long-term preservation)* (п. 3.2)	Електронне представлення орієнтованої на сторінку агрегації тексту, зображень і графічних даних, а також метаданих, необхідних для ідентифікації та розуміння цих даних, які можуть бути відтворені на папері чи інших носіях, а також відображені в електронному вигляді на пристроях відображення без значної втрати їх інформаційне наповнення. [546]
Міжнародний стандарт ISO 32000-2:2020 «Управління документами. Портативний формат документів. Частина 2: PDF 2.0» *(ISO 32000-2:2020(en) Document management — Portable document format)* (п. 3.22)	Електронне представлення орієнтованої на сторінку сукупності текстових і графічних даних, зображень, а також метаданих, необхідних для ідентифікації, розуміння та відтворення цих даних, які можна відтворити на папері або відобразити без значної втрати інформаційного вмісту. [545]

Джерело: власна розробка автора.

Вочевидь, як в економічній літературі, так і міжнародних регулятивних документах у трактуванні дефініції «електронний документ» немає однозначності. Ця ж ситуація простежується й у вітчизняних нормативно-правових актах. Першим вітчизняним нормативним актом, що узаконив електронний документ і відповідно електронний документообіг став ухвалений ще у 2003 році Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». В ньому фактично було зафіксовано перше нормативне визначення електронного документа, що тлумачило його як документ, інформація в якому записана у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами документа. Поступове збільшення частки електронних документів як у загальнодержавній, так і у бізнесовій системі документообігу збільшувало й кількість нормативних документів, що регулювали застосування документів такого формату, кожен з яких давав своє визначення електронного документу. Основні трактування подані у табл. 2.7.

Досліджуючи питання електронного документування та електронного документообігу на даний час, більшість авторів беруть за основу визначення, подане в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг», яке сформульоване ще на початку 2000-х років і не враховує технічного прориву та нових реалій розвитку й інформаційного забезпечення бізнесу. Теж стосується й визначень у інших вітчизняних нормативно-правових актах, які фактично повторюють вищезазначене трактування, лише частково переформульовуючи або доповнюючи його. Воднчас, укладачі міжнародні регуляторних актів намагаються йти в ногу з економічним прогресом, розширюючи рамки поняття «електронний документ». Проте і у їх трактуваннях немає однозначності. Відповідно виникає потреба у аналізі даного поняття.

Основним недоліком у трактуваннях електронного документу, поданих в літературних джерелах, є обмеження сфери електронної документації використанням комп'ютера. Разом з тим, існує безліч інших технічних засобів, що можуть здійснювати фіксацію інформації та продукувати електронні документи і які складно назвати комп’ютерами (платіжні термінали, мобільні телефони, інші засоби комунікації).

Таблиця 2.7

Визначення дефініції «електронний документ» у вітчизняних нормативно-правових актах

Джерело	Визначення поняття «електронний документ»
1	2
ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV(ст.5)	Документ, в якому інформація зафіксована у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами документа [329]
ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа: терміни та визначення понять»	Документ, який формують та використовують тільки в межах комп'ютерної системи [80]
Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30 (розд.2, п.1)	Оригінал електронного документу разом з обов'язковими реквізитами, що надають йому юридичної сили, включаючи електронний цифровий підпис автора [297]
Положення про електронні освітні ресурси, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 р. № 1060	Документ, у якому інформація подається у формі електронних даних, для використання цих даних потрібні технічні засоби [301]
Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), затверджене постановою Правління НБУ від 30.06.2020 № 90 (розд.1, п.3)	Будь-який документ (включаючи лист, вихідний лист, супровідний лист, наказ, запит, довідка про виїзну перевірку, акт про результати безвиїзного нагляду, інший документ, складений відповідно до вимог даного Положення), що збережений або складений в електронній формі і підписаний кваліфікованим електронним підписом відповідної уповноваженої особи [305]
Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 (розд.1, п.5)	Документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, який містить обов'язкові реквізити документа, правовий статус документу засвідчено кваліфікованим електронним підписом автора [306]

Джерело: власна розробка автора.

Ще одним із проблемних аспектів, виявлених у нормативно-правових актах, є неодмінна прив'язка електронного документу до матеріального носія. Нині слід враховувати нові реалії електронного документообігу. Наприклад, в сучасних умовах обмін якимось конкретним файлом у мережі може здійснюватися навіть тоді, коли жоден з учасників такої мережі не має повної версії інформаційного файлу. За таких умов фіксування задокументованої інформації на матеріальному

носії втрачає усякий сенс, враховуючи той факт, що в децентралізованих мережах документи знаходяться у постійному русі.

Крім того, зараз особливого розвитку набули блокчейн-технології, зокрема «шардінг» (англ. shard - уламок), що використовується для створення розподіленої системи. На відміну від чинної системи зберігання на кожному вузлі повної копії даних, за допомогою «шардінгу» можливо зберігати бази даних фрагментарно на окремих вузлах (нодах). Тоді повна база даних формується як мозаїка з окремо збережених фрагментів, що істотно збільшує продуктивність системи [554]. За таких умов записи щодо господарських операцій, угод тощо розподіляються у блоки, що містяться в публічному децентралізованому реєстрі.

Ще один проблемний момент стосується наявності у документі обов'язкових реквізитів. За певних умов окремі реквізити до їх об'єднання можуть зберігатися відокремлено. Окрім того, не всі електронні документи можуть мати обов'язкові реквізити. Це стосується, наприклад, здійснення розрахунків за допомогою безконтактної оплати. При здійсненні господарської операції з купівлі-продажу факт оплати може не підтверджуватися за допомогою кваліфікованого підпису, оскільки кошти можуть списуватися з електронного гаманця напряму без введення ПІН-коду.

Слід зазначити, що міжнародний підхід до нормативного розуміння електронного документа є ширшим за вітчизняний і більш пристосованим до сучасних умов. Він не містить умов необхідності електронного документа бути зрозумілим для зорового сприйняття людиною і не прив'язує документ до матеріального носія. Разом з тим, виникає проблема легітимності таких документів. Тому, на нашу думку, у сфері електронного документування слід використовувати кілька понять, таких як «електронний документ», «цифровий документ», «електронно-цифровий підтверджуючий документ» (рис. 2.1).

Електронним документом є документ, дані якого фіксуються за допомогою електронних засобів на матеріальних носіях у формі єдиного файлу, які можуть бути відтворені у доступній для сприйняття формі і підтверджуються

кваліфікованим електронним підписом. Фактично – це набір електронних (цифрових) даних, об'єднаних в один файл.

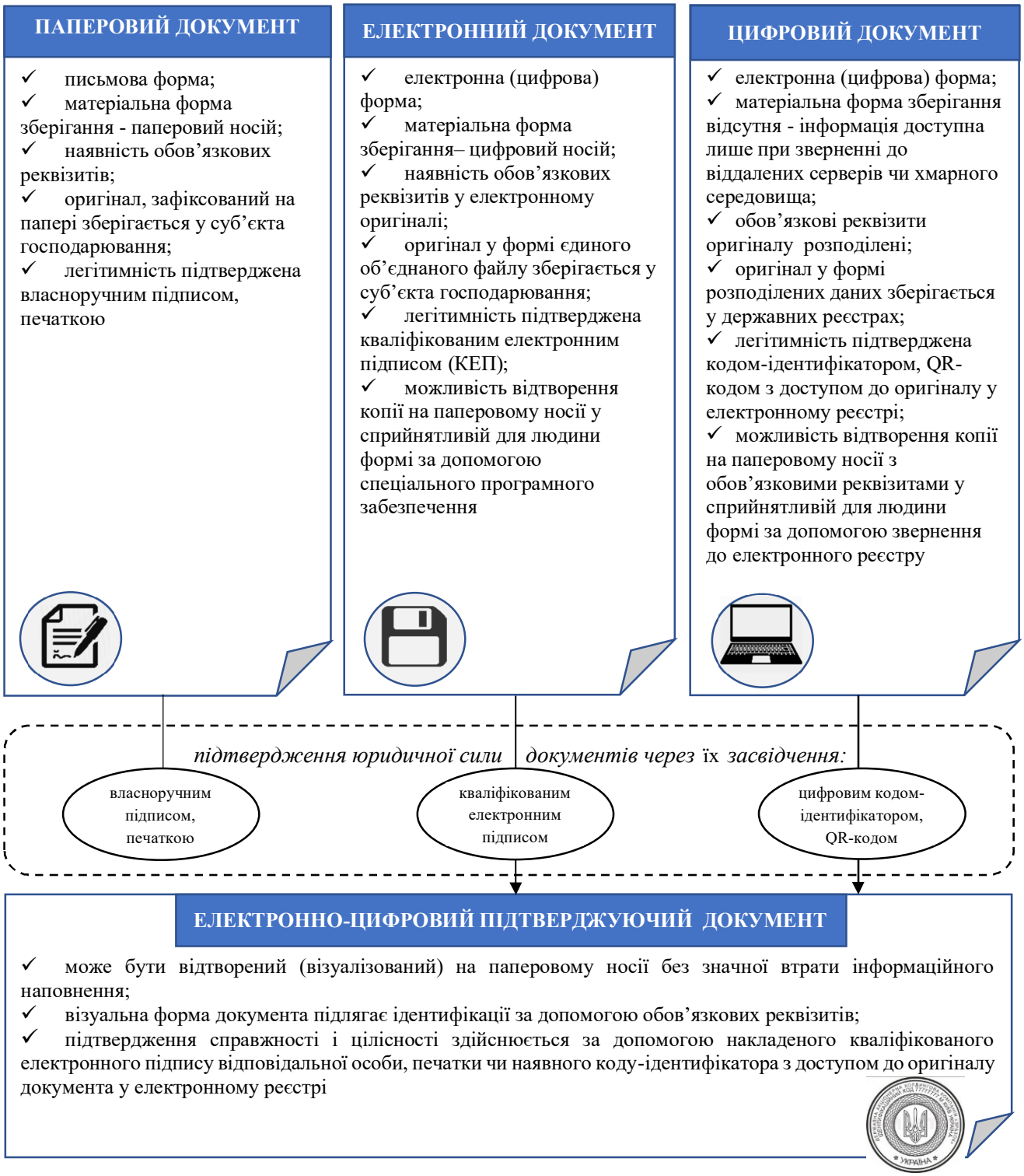

Рис. 2.1. Сутнісні характеристики документів в обліково-інформаційній системі суб'єктів господарювання.

Джерело: власна розробка автора.

Електронні документи, сформовані у вигляді єдиного файлового документа створюються чи завантажуються суб'єктом господарювання. Їх юридична сила

підтверджується кваліфікованим електронним підписом. Оригінали таких документів зберігаються у електронній формі безпосередньо у господарюючого суб'єкта або на віддаленому сервері такого суб'єкта, або у хмарному середовищі. Прикладом електронних документів є документи, якими оформляються взаємовідносини із покупцями, постачальниками, між учасниками корпоративних об'єднань, електронна звітність.

Цифровим документом є документ, дані якого зберігаються за допомогою електронних засобів в одному або декількох відокремлених місцях, об'єднуючись та візуалізуючись при зверненні до документа і підтверджуються кодом-ідентифікатором, QR-кодом з доступом до оригіналу в електронному реєстрі. Цифрові документи існують у вигляді записів у електронних реєстрах та не мають форми єдиного об'єднаного електронного документа. Їх візуалізацію можна здійснити з сайту електронного реєстру (або з бази даних, а можна технологією блокчейн від інших користувачів), а юридичним підтвердженням є сам запис на сайті. Отримати такий документ можна лише при надсиланні запиту в електронний реєстр, а підтверджений він буде кодом-ідентифікатором державного органу (наприклад, у формі QR-коду чи спеціального цифрового чи літерно-цифрового ідентифікатора, при зверненні до яких відбувається перенесення у державний реєстр, де може зберігатись і саме звернення щодо формування такого документа, і сам документ сформований у відповідь на таке звернення). Прикладом цифрових документів, нині, є податкова накладна, лист непрацездатності, інші документи, оригінали яких не мають матеріальної форми. У момент завантаження та візуалізації електронні документи перетворюються у електронно-цифрові підтверджуючі документи.

Електронно-цифровий підтверджуючий документ – це електронний чи цифровий документ, що може бути візуалізований на паперовому чи інших носіях, а також відображений в електронному вигляді на технічних пристроях без значної втрати інформаційного наповнення з можливістю їх ідентифікації (за допомогою обов'язкових реквізитів) та підтвердження справжності й цілісності (за допомогою

накладеного кваліфікованого електронного підпису чи наявного коду-ідентифікатора з доступом до оригіналу в електронному реєстрі).

Електронно-цифрові документи стають все більше розповсюдженими у бізнес-структурах усього світу. Так, проведене компанією Forrester Consulting від імені компанії Adobe у 2020 році дослідження щодо цифровізації документування у країнах Північної Америки, Європи та Азіатсько-Тихоокеанського регіону показало, що більшість фірм (72 %) використовують поєднання паперового й електронного документування, а повністю на електронні процеси перейшли 13 % респондентів [539; 540]. Суттєва різниця простежується у застосовуванні електронних документів різними департаментами (відділами, підрозділами) суб'єктів господарювання (рис. 2.2). Найбільше їх використовують відділи продажів (62 %), маркетингу (57 %) та фінансів (53 %), тоді як відділи кадрів (28 %), операційні (35 %) та юридичні (39 %) користуються такими документами у меншій мірі.

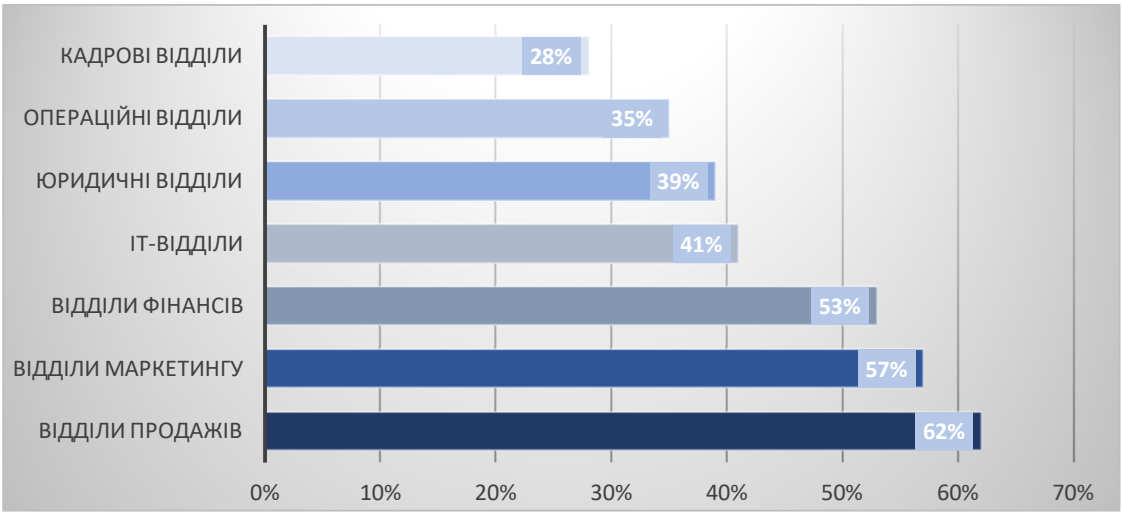

Рис. 2.2. Застосування засобів електронного документування у відділах (підрозділах, департаментах) суб'єктів господарювання у країнах з розвиненою економікою у 2020 р.

Джерело: власна розробка автора на основі [540].

Усі облікові документи (паперові чи електронні) об'єднуються терміном бухгалтерські документи, що включає:

- первинні документи від контрагентів та складені всередині підприємства;
- нагромаджувальні відомості хронологічного та систематичного порядку;

- регістри синтетичного і аналітичного обліку;

- узагальнюючі оборотні та оборотно-сальдові відомості;

- управлінська, фінансова й інша звітність.

Як зазначають Легенчук С. Ф. та інші, документація охоплює не лише первинні документи підприємства, але й облікові регістри, різну внутрішню звітність, офіційну звітність, що складається за даними бухгалтерського обліку [184, с. 17].

Зазначені документи формують облікову інформацію про діяльність підприємства. Проте завдання і функції документування та інформаційного забезпечення різні. Якщо інформація, як уже зазначалося, у даний час може виступати продуктом діяльності, то документація є лише предметом для вироблення такого продукту. Про це цілком справедливо заявляє Янчев А. В.: «Документ в системі інформаційно-документальної діяльності є її предметом діяльності, а не результатом або продуктом, як і будь-яка модель, що носить інформаційний характер» [471, с. 82].

Документуванню підлягає все, що відбувається у підприємстві. Сам бухгалтерський облік можна представити як суму фактів господарського життя будь-якого підприємства. Кожен факт господарського життя є «елементарним моментом господарського процесу, що змінює або підтверджує склад засобів підприємства чи їх джерел, або водночас, і засобів, і джерел». Тому в облікову термінологію було введено поняття «факт господарського життя», зважаючи на те, що воно повніше розкриває реальний стан справ на підприємстві.

Деякі автори замість фактів господарського життя оперують термінами «факти господарської діяльності», «наслідки фактів господарської діяльності» [184, с. 9-11]. Проте, це не змінює сутність того, що все, що відбувається на підприємстві, можна об’єднати у єдине ціле та подати як життя і діяльність суб’єкта господарювання, що підлягає спостереженню, первинній документальній реєстрації та відображенню в системі бухгалтерського обліку.

Термінологічно первинне документування господарських процесів закріпилося й надалі широко використовується при трактуванні облікових

процедур. Хоча багато операцій, як зазначалося, здійснюється зараз в електронному режимі, із застосуванням автоматизованого збору, реєстрації та передачі даних. Це пов'язано, напевне, з тим, що згідно з традиційними і новітніми підходами до трактування методу бухгалтерського обліку першим елементом методу й надалі вважають документацію, як спосіб спостереження і реєстрації фактів господарської діяльності. Тут треба погодитись з думкою Кіндрацької Л. М., котра заявляє, що при застосуванні інформаційних технологій відбувається лише практична реорганізація створення та подання первинного документу та організації первинного обліку без участі бухгалтера [136, с. 32].

Документування та інвентаризація вважаються важливими засобами первинного спостереження, реєстрації фактів господарського життя. Документування є письмовим свідченням про факт здійснення господарської операції, що має юридичну силу та вноситься в систему бухгалтерського обліку для подальшого узагальнення й обробки даних.

Водночас, як зазначалося раніше, документація супроводжує усі сфери ведення обліку. Крім первинного документування, формуються ще й накопичувальні, узагальнюючі, зведені та звітні документи.

Зважаючи на те, що в теорії бухгалтерського обліку перші два елементи методу стосуються первинного спостереження та реєстрації фактів господарського життя, доцільно було б їх кваліфікувати як «документування та інвентаризація». А під терміном «документація» доцільно розуміти всю сукупність матеріальних та інших носіїв інформації, що складається господарюючим суб'єктом в процесі ведення бухгалтерського обліку згідно зі встановленими вимогами. Документування – це господарський процес, що свідчить про певні дії, що стосуються одержання в результаті спостереження та фіксації на відповідних носіях первинної інформації. З цим погоджуються більшість науковців, використовуючи для означення реєстрації інформації саме термін «документування» (табл. 2.8).

Тоді як документація засвідчує уже сформовані на різних стадіях облікової роботи первинні, нагромаджувальні, звітні та інші документи. Зустрічаються і

кардинальніші твердження стосовно взаємопов'язаності організації первинного обліку з традиційними елементами методу бухгалтерського обліку. Серед них висловлюється думка про те, що в теперішніх умовах, коли реєстрація господарських фактів здійснюється в автоматизованому режимі за допомогою спеціальних технічних засобів, використовується інша послідовність облікових процедур, інший порядок реєстрації операцій і ведення обліку взагалі.

Таблиця 2.8

Визначення поняття «документування» у літературних джерелах

№	Автор	Визначення поняття «документування»
1	**2**	**3**
1.	Бутинець Т.А.	Оформлення операцій документами, що проходить з чотири послідовні стадії: спостереження, фіксація фактів господарського життя, вимірювання його натуральних і вартісних параметрів та фіксації даних на певному носії .
2.	Завгородній А.Г., Партин Г.О.	Процес первинної реєстрації фактів господарського життя, які здійснюються на підприємстві.
3.	Легенчук С.Ф., Вольська К.О., Вакун О.В.	Процес первинної реєстрації фактів господарського життя, а загалом процес реєстрації даних про здійснені операції в межах господарської діяльності підприємства. Документування з позиції концепції процесного управління - систематизована послідовність дій щодо фіксації даних про господарські операції на паперових чи електронних носіях в бухгалтерському обліку, внаслідок якої дані перетворюються на інформацію, та в ході якої використовуються фінансові, матеріальні, трудові та інші ресурси
4.	Малишко А.А., Соловйова Л.Д.	Спосіб безперервного, суцільного відображення на матеріальних носіях інформації про господарські операції для здійснення контролю за ними та ведення бухгалтерського обліку.
5.	Олійник О.	Процеси щодо утворення усіх видів документації, що відображають діяльність підприємства, організації, установи, до яких входять операції з підготовки, узгодження, оформлення й виготовлення документа.
6.	Полковський Л.М.	Відображення в системі обліку фактів господарської діяльності, що направлено на надання відповідним обліковим даним доказової юридичної сили при розподілі матеріальної відповідальності посадових осіб підприємства.

Джерело: власна розробка автора на основі [96; 182].

Так, Муравський В. В. стверджує, що в умовах повністю автоматизованої обробки облікових даних правила і послідовність реєстрації та документального оформлення господарських операцій зазнають суттєвих змін, як це подано на рисунку 2.3.

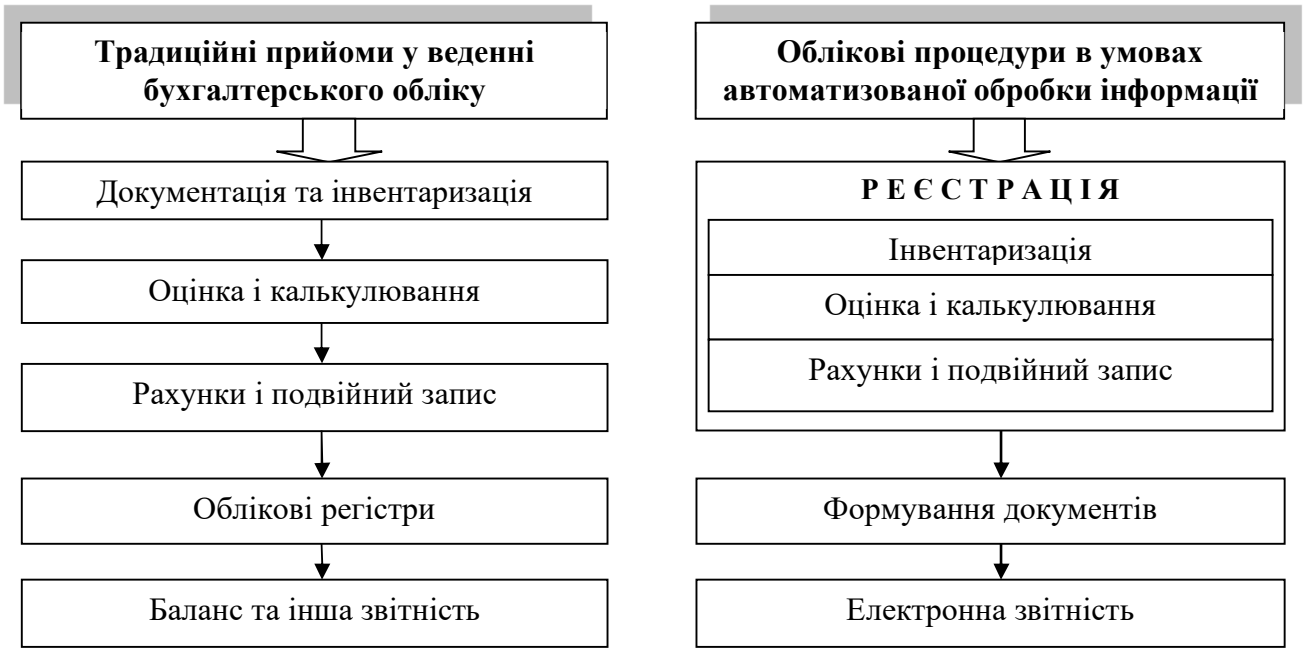

Рис. 2.3. Послідовність традиційних методів і повністю автоматизованої обробки облікової інформації

Джерело: власна розробка автора на основі [211, с. 157]).

Разом з тим, на нашу думку, таку схему з вилученням ланки документування можна застосовувати при реєстрації руху товарно-матеріальних цінностей всередині корпоративного об'єднання (між його структурними підрозділами). Однак при формуванні вихідних або ж внутрішніх первинних документів (рахунків, накладних тощо) без документування або ж створення первинного документу не обійтись. Цей процес може поєднуватись в часі з іншими елементами методу бухгалтерського обліку: інвентаризацією, оцінкою і калькулюванням, відображенням на рахунках бухгалтерського обліку. При цьому за інформаційно-комунікаційної чи комп'ютерно-комунікаційної форми створення повноцінного паперового документа з усіма реквізитами, як такого, може не відбуватися. Тут швидше формується документ в широкому значенні у формі інформаційних даних,

зафіксованих у електронному (цифровому) вигляді на внутрішніх чи зовнішніх носіях інформації. Даний документ проходить усі стадії його створення: підготовку, складання, узгодження, оформлення. При цьому в електронній системі фіксуються відповідальні посадові особи, причетні до будь-якої стадії створення документа, що дозволяє надати відповідним обліковим даним доказової юридичної сили.

Таким чином, відбувається трансформація документування як елемента методу бухгалтерського обліку, а не його зникнення. Адже документ, як його основна складова, залишається, відбувається лише його зміна у зв'язку з переходом від документа з матеріальною основою до нематеріального – електронного документа.

Найосновнішим питанням повністю автоматизованого збору, реєстрації й обробки облікової інформації, на даний час, є юридичні підстави визнання законності таких операцій при відсутності паперових документів.

Треба зазначити, що у відповідності з вимогами вітчизняного законодавства, якщо за домовленістю між суб'єктами електронного документообігу наперед не визначено порядок підтвердження факту надання чи одержання електронного документа, то таке підтвердження може бути проведене в будь-якому виді автоматизованим чи іншим способом в електронній формі або у формі паперового документу. Також паперові документи вимагаються, якщо неможливо надати якісні копії електронних документів чи виконати інші вимоги щодо забезпечення електронної документації [329].

Перехід електронного документа у формі інформаційних даних до повноцінного юридично визнаного первинного документа відбувається на останній стадії його формування при завіренні (підтвердженні) кваліфікованим електронним підписом та можливості візуалізації його у повноцінну паперову форму. При цьому оригіналом такого документа залишається його електронно-цифровий формат, а візуалізована форма є лише копією.

З іншого боку, залишається проблема юридичного визнання цифрового документа, оскільки він не має форми єдиного електронного файлу і не може

бути підписаний кваліфікованим електронним підписом. Вирішенням даного питання, на нашу думку, є внесення до законодавчих актів норми, що дає змогу визнання оригіналом такого документа запису у електронному реєстрі, а також визначення його легітимності через використання коду-ідентифікатора з посиланням на відповідний запис у державному реєстрі, у якому такий документ прописаний.

Ще одним проблемним питанням у визначенні категорійно-понятійного апарату є ототожнення деякими авторами понять документування і документообігу. Зокрема, Бутинець Т. А. стверджує, що не можна погодитися з ототожненням у науково-практичній літературі понять «документування» та «документообіг». Адже, документообіг – це система створення, перевірки, реєстрації, обробки всіх бухгалтерських документів з часу їх складання до передачі в архів після запису в регістрах обліку, а процес документування представляє собою сукупність методичних і технічних прийомів для створення документа [21, с. 9].

Легенчук С. Ф., Вольська К. О. та Вакун О. В. зазначають, що ці два поняття означають певний процес, відповідно між ними дуже важко знайти межу відмінностей. Проте документування вони трактують як безперервний процес складання облікових документів у підприємстві, а документообіг – відносно обмежений процес руху документів з моменту їх створення до передачі в архів або ж контрагентам [182, с. 18].

На нашу думку, дані два поняття не є тотожними. Електронне документування – це створення документа від первинного його формування, узгодження і до завірення (юридичного підтвердження документа), що є завершеним процесом. З іншого боку, електронний документообіг, документооборот – це процес руху вже раніше (попередньо) створеного документу.

Разом з тим, ці два поняття між собою пов’язані, адже при електронному документуванні також проходить обмін документами – рух документів від створювача до підписанта (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Порядок створення та руху електронних документів.

Джерело: власна розробка автора.

Загалом, найчастіше електронне документування здійснюється у рамках внутрішнього документообігу, зазвичай, починається і завершується всередині корпорації. Це стосується формування документів, оформлення яких відбувається суто всередині електронної інформаційно-облікової системи корпорації (розпорядчих, виробничих, кадрових)). Разом з тим, інколи бувають ситуації, коли завершення електронного документування проводиться поза межами електронної інформаційно-облікової системи підприємства. Зокрема, це відбувається, коли кінцевий етап операції здійснюється за участі зовнішніх користувачів, зокрема при підтвердженні операції, завіренні документів (договорів, накладних та ін.).

Не менш складним питанням є застосування для означення процесу руху документів таких понять як «документообіг» та «документооборот». Ні в нормативно-правових документах, ні у навчально-наукових джерелах немає одностайності (однозначності) щодо трактування та визначення сфери застосування даних понять (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Визначення понять «документообіг» та «документооборот» у літературних джерелах

№ з/п	Джерело	Визначення понять
1	**2**	**3**
Визначення поняття «документообіг»		
1.	Беспянська Г. В.	Документообіг - це рух документів з моменту створення і до завершення виконання чи надіслання. [10, с. 41]
2.	Бутинець Т. А.	Документообіг – це організована система створення, перевірки, обробки бухгалтерських документів з моменту їх складання до передачі в архів [21, с. 9]
3.	Гладун А. Я., Журавлъов Ю. Д., Штонда В. М.	Документообіг - рух документів в рамках документаційного забезпечення управління [45, с. 97]
4.	Легенчук С.Ф., Вольська К.О., Вакун О.В.	Документообіг - відносно обмежений процес руху документів з моменту їх створення до передачі контрагентам або ж в архів [182, с. 18]
5.	Правдюк Н., Коваль Л., Коваль О.	Документообіг - рух документів від моменту їх складання чи отримання зі сторони і до передачі їх до архіву [319, с. 69]
6.	Янчев А.В.	Документообіг - система руху документів в інформаційно-комунікаційному просторі з моменту їх генерування або отримання і до завершення виконання, відправлення або архівування [471, с. 139]
7.	Концепція створення системи електронного документообігу в МНС, затверджена наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 30.08.2011 р. № 906 (розд.1)	Документообіг - сукупність процесів створення, одержання, оброблення, передавання, використання , зберігання та знищення документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та при необхідності з підтвердженням факту одержання цих документів. Це рух документів між місцями обробки з моменту їх отримання або створення і аж до завершення виконання або відправлення [142]
Визначення поняття «документооборот»		
8.	ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р.	Документооборот – це рух первинних документів з часу їх складання підприємством або одержання від інших суб’єктів і до передавання на зберігання в архів після врахування в обліку [323]

Продовження таблиці 2.9

1	2	3
9.	Грабова Н. М.	Документооборот – це встановлений порядок і рух у певні строки документів у процесі використання і бухгалтерського опрацювання з моменту їх складання (внутрішні документи) або одержання від інших суб'єктів (зовнішні документи) і до використання з метою бухгалтерських записів і передачі в архів [59, с. 203]
10.	Швець В. Г.	Документооборот - порядок і напрями руху документів з моменту їх складання або надходження і до моменту здачі в архів [457, с. 75]

Джерело: власна розробка автора.

Більшість авторів вважають ці поняття синонімами. Як стверджують Легенчук С. Ф., Вольська К. О. та Вакун О. В. і з цим варто погодитися, ці два терміни слід розмежовувати таким чином: оборот означає «…кругооборот капіталу, взятий не як разовий акт, а як цілісний процес, що періодично відновлюється і повторюється, а обіг – повний повторюваний цикл у якомусь процесі». На їхню думку, більш доцільно використовувати у цьому випадку поняття «документообіг», бо даний процес не є круговим, окремий документ створюється, проходить певні етапи обробки і спрямовується в архів на зберігання, або ж передається зовнішнім контрагентам [182, с. 18].

Що ж стосується нормативно-правових актів, то у ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» для означення руху документів використовується поняття «документооборот» як «рух первинних документів з моменту їх складання підприємством або одержання від інших підприємств до передавання на зберігання в архів після прийняття до обліку» [323]. Разом з тим, в усіх нормативних документах, що регулюють питання електронного документування та обігу, відсутнє окреме визначення поняття «документообіг», а лише використовується термін «електронний документообіг» – як сукупність процесів створення, оброблення, одержання, передавання, зберігання, використання та знищення документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та в разі потреби у підтвердженні факту одержання таких документів [329, ст. 9].

Якщо ж розглядати дане питання з позиції лінгвістичного напряму, то «документообіг» був утворений від терміну «кругообіг», який укладачами більшості тлумачних словників (у тому числі Великого тлумачного словника сучасної української мови) трактується як безперервний рух, незмінний повторюваний цикл розвитку або процес, що завершується поверненням до вихідного стану й первісної форми [27]. Опираючись на дане визначення, саме документообіг є безперервним процесом, що постійно повторюється. В свою чергу, слово «документооборот» утворено від терміну «оборот» або «оберт», що трактується як один повний повторюваний цикл у якомусь процесі, тобто має завершену дію.

На нашу думку, зважаючи на специфіку електронних документів, для відображення їх руху можна застосовувати обидві дефініції. Зокрема, більш придатним для первинних документів є електронний документооборот, тобто рух, який починається від створення первинного документа й підтвердження (підписання) до надсилання контрагенту, тобто із закритим циклом. У свою чергу, електронний документообіг більш властивий для внутрішніх регістрів підприємства (карток обліку матеріалів, лімітно-забірних карток), тобто це рух, який починається зі створення документу, а далі відбувається накопичення облікових даних шляхом внесення записів у документ одним або кількома користувачами із підтвердженням (підписом за допомогою ідентифікатора кожного запису). До того ж, накопичення записів у такому документі може бути нелімітоване й обмежуватися лише терміном зберігання (використання) документів, встановленим на законодавчому рівні (зазвичай, 3 роки). Після закінчення терміну використання (зберігання) сам документ не знищується, а лише ліквідовується частина записів, щодо яких пройшов визначений термін зберігання інформації.

Отже, для електронних обліково-інформаційних систем, як й для усіх попередніх облікових концепцій та форм бухгалтерського обліку, незамінним інструментом є документ, а незаперечним процесом – документування, документообіг. І навіть в умовах електронної, бездокументної реєстрації фактів

господарської діяльності не обійтись без вхідної первинної документації, внутрішніх документованих комунікацій між учасниками корпоративної групи, вихідних, належним чином оформлених та завірених відповідальними особами, обліково-звітних документів. Тим більше, що основні положення про порядок формування облікової документації та документообігу мають бути прописані при визначенні облікової політики підприємства, а форми більшості звітних документів визначаються у нормативному порядку.

2.2. Система електронного документування та бездокументної реєстрації фактів господарської діяльності в обліку

У даний час, поряд з традиційним оформленням документів господарських операцій в ручному режимі чи машинним способом, все більшого поширення набуває бездокументна реєстрація фактів господарської діяльності. Такий підхід у реєстрації фактів та веденні бухгалтерського обліку можна вважати революційним. Якщо раніше існувало гасло «Без правильно оформленого первинного документу не може здійснюватися запис на рахунках бухгалтерського обліку», то зараз виявляється, що такі записи можна проводити автоматично. Для цього необов'язково складати первинні документи.

Автоматизована реєстрація запроваджується при здійсненні масових операцій, пов'язаних з випуском продукції, реалізацією товарів через роздрібну мережу. Така реєстрація із застосуванням комп'ютерно-комунікаційних технологій дозволяє з допомогою різних технічних засобів. Водночас, як наприклад, широкого розповсюдження набули такі системи як штрих-кодове маркування та радіочастотна ідентифікація, що дає змогу розпізнавати, ідентифікувати переміщення об'єктів з виробництва на склад, зі складу у роздрібну мережу, відпуск і реалізацію покупцям та інше.

Проте штрих-кодове маркування і радіочастотна ідентифікація базуються на різних технологічних підходах до спостереження та реєстрації переміщення

матеріальних цінностей, їх передачі від одного власника іншому, фіксації руху інших об’єктів у процесі здійснення господарської діяльності.

Штрих-кодове маркування, як один із способів автоматичної ідентифікації об'єктів, побудоване на використанні методу оптичного зчитування інформації. Штрих-код був винайдений Норманом Джозефом Вудлендом і Бернардом Сільвером ще у 1948 р. (запатентований у США в 1952 р.) для автоматизації управління запасами та розрахунків з клієнтами [490]. Проте через наявні на той час технологічні обмеження штрих-код видався непрактичним. Практичне застосування штрихового кодування запропонував Давид Коллінз (США) ще у 1970 роках розробивши систему «KarTrak» для автоматичної ідентифікації вагонів та іншого рухомого складу [489]. Пізніше з 1973 року в США для використання у промисловості і торгівлі була запроваджена система «Універсальний товарний код» (UPC - Universal Product Code). У Західній Європі 1977 року почали використовувати аналогічну систему, яка називалася «Європейський артикул» (EAN - European Article Numbering) для ідентифікації споживчих товарів. Згодом на підставі UPC та EAN організацією зі стандартизації GS1 був розроблений міжнародний номер товару, призначений для використання в комп'ютерних системах, а саме «Глобальний номер товарної позиції» (GTIN - Global Trade Item Number,). А у 2018 році було ратифіковано стандарт структури веб – URI GS1, що дає змогу додавати унікальні ідентифікатори до продуктів шляхом зберігання URI (Uniform Resource Identifier) у формі адреси, схожої на веб-сторінку як QR-коду [536].

Штрих-кодова ідентифікація застосовується у виробництві і збуті продукції, в торгівлі, для митного контролю, у маркетинговій сфері, статистичній обробці інформації. Зараз штрих-кодами забезпечено у США біля 90 % товарної продукції, в Німеччині – 80 %, у Франції вони охоплюють більш ніж 70 % товарів, у Швеції – майже 45 % [462].

Штрихове кодування базується на двійковій системі числення. Інформація про наявний вид цінностей заноситься як послідовність нулів і одиниць. Штриховий код складається з послідовно розміщених вузьких чи широких смуг,

світлих чи темних квадратів, нанесених на різні носії інформації. Темні квадрати і широкі смуги означають 1, вузькі або світлі – 0.

Існує два основні стандарти щодо символіки штрихового кодування – лінійні (одномірні або 1D) та двомірні (2D) символи штрих-кодів (рис. 2.5). Лінійними (одномірними), що найбільше використовуються у господарській практиці, є штрих-коди, які слід читати в одному напрямку (по горизонталі).

Одновимірний код *Двовимірний код*

Рис. 2.5. Зразки одномірного та двомірного штрихового кодування продукції, товарів

Джерело: власна розробка автора.

Двомірною кодовою системою називають символіки, розроблені для кодування великого обсягу інформації (до декількох сторінок тексту). Двомірний код зчитується з допомогою сканера двомірних кодів та дає змогу швидко і безпомилково вводити великий обсяг інформації. Розшифрування такого коду проводиться у двох вимірах (горизонтальному та вертикальному).

Штрих-кодовий спосіб ідентифікації при переміщенні продукції з виробництва на склад, зі складу у торговельну мережу і далі при передачі її покупцям дозволяє в бездокументному режимі фіксувати кожну операцію. З допомогою спеціальних сканерів така інформація зчитується у місцях здійснення господарських операцій і допомогою комп'ютерно-комунікаційних засобів передається у бухгалтерію підприємства для узагальнення та подальшої обробки облікових даних.

У США і Канаді використовують коди UPC, тому українські товари, які експортуються в ці країни, повинні мати даний код. У Європі створена міжнародна система товарної нумерації EAN. Це міжнародний стандарт для ідентифікації

товарів, послуг на основі штрихкодів та електронного обміну даними EDI (Electronic Data Interchange) [291, с. 32–33]. В Україні застосовується система EAN для автоматизованого кодувати та зчитування інформації щодо товарів в гуртовій та роздрібній торгівлі.

У виробничих галузях аналогічному кодуванню та маркуванню підлягають різні види матеріалів, вузлів, деталей, комплектуючих, готової продукції з метою автоматизованого ведення обліку у місцях їх зберігання, передачі у виробничі цехи, на склад готової продукції і при відвантаженню останньої покупцям.

У гуртовій торгівлі такі автоматизовані системи обліку базуються на використанні штрихового коду UCC/EAN-128 та електронного обміну даними. Вони об'єднують в єдину мережу сервер для узагальнення інформації обліку, сканери для ідентифікації товарів, марковані штриховими кодами стелажі для зберігання товарів, транспортери, електрокари, обладнані сканерами для зчитування штрихових кодів, принтери для друку етикеток зі штриховими кодами [7, с. 130-131].

У роздрібній торгівлі штрихове кодування та електронна передача даних об'єднуються у єдину комплексну автоматизовану систему обліку руху товарів та контролю за ними. Така система містить сервер для обліку, реєстратори розрахункових операцій (РРО), ваго-касові та ваговимірювальні пристрої, принтери для друку та сканери для розпізнавання штрихових кодів.

Система штрихового кодування, як засіб автоматизованої фіксації матеріальних цінностей, реально заміщує раніше діючий порядок документування та первинного обліку, тісно пов'язана з бухгалтерським обліком, дає змогу в автоматизованому режимі формувати бухгалтерські записи з надходження, переміщення, реалізації товарно-матеріальних цінностей в електронному форматі господарських операцій. Подальша автоматизована обробка цих даних дає змогу формувати вихідну інформацію, складати внутрішню та зовнішню звітність.

Проте застосування стандартних (одномірних) штрих-кодів для організації первинного обліку руху матеріальних цінностей має певні недоліки. Найсуттєвіший недолік штрихового кодування полягає у тому, що він наноситься

друкарським способом на товар чи тару. Неякісне нанесення коду, його пошкодження в процесі транспортування та зберігання не дозволяє провести зчитування кодів з допомогою спеціального сканера. Зустрічаються також випадки недотримання масштабності при здійсненні кодування, низької контрастності нанесених кодів. В результаті сканер не сприймає позначок. Тоді товар потребує перемарковування. Цей процес є надто трудомістким і затратним, що призводить до конфліктів між постачальником та продавцем. Тому часто конкретні умови штрих-кодового маркування оговорюються у договорі на поставку продукції.

Загалом, стандартне штрих-кодове маркування має багато й інших незручностей технічного плану, що викликає труднощі у веденні первинного обліку руху товарно-матеріальних цінностей. Тому паралельно із ним для бездокументної реєстрації наявності і переміщення матеріальних ресурсів та ведення первинного і бухгалтерського обліку інших об’єктів використовується технологія радіочастотної ідентифікації.

Радіочастотна ідентифікація, що англійською засвідчується як «radio frequency identification (RFID)», технічно означає радіочастотне розпізнавання об’єктів з допомогою закріплених на них спеціальних міток, які містять інформацію про об’єкт, його ідентифікаційні характеристики.

Уперше радіочастотна ідентифікація матеріальних цінностей була запроваджена у США ще у 1969 році;

- у транспортній сфері для ідентифікації самохідних машин, стягування мита, здійснення контролю електронних номерних знаків, моніторингу місця перебування і стану транспортних засобів;
- пізніше – у банківській справі для ведення електронних книг і перевірок, електронних кредитних карток;
- у сфері безпеки: персональна ідентифікація, спостереження, автоматичні ворота,;
- в медичній сфері: для ідентифікації пацієнтів, формуванні історії хвороби [386].

Проте найбільшого застосування радіочастотна ідентифікація набула після 2010 року. Нині у комерційних цілях радіочастотну ідентифікацію використовують 12 % підприємств у країнах ЄС, у тому числі 23 % підприємств у Фінляндії, 21 % у Бельгії, 20 % у Сербії, 19 % у Австрії [526].

Система RFID дуже часто застосовується при проведенні оперативного обліку та самоконтролю при постійних переміщеннях значної кількості матеріальних цінностей, інших об'єктів. На рис. 2.6 подана інформація про сфери використання радіочастотної ідентифікації на стадіях матеріального забезпечення діяльності, в управлінні виробничими процесами, в процесі здійснення логістичних операцій, пов’язаних з переміщенням матеріальних цінностей, інших об’єктів обліку.

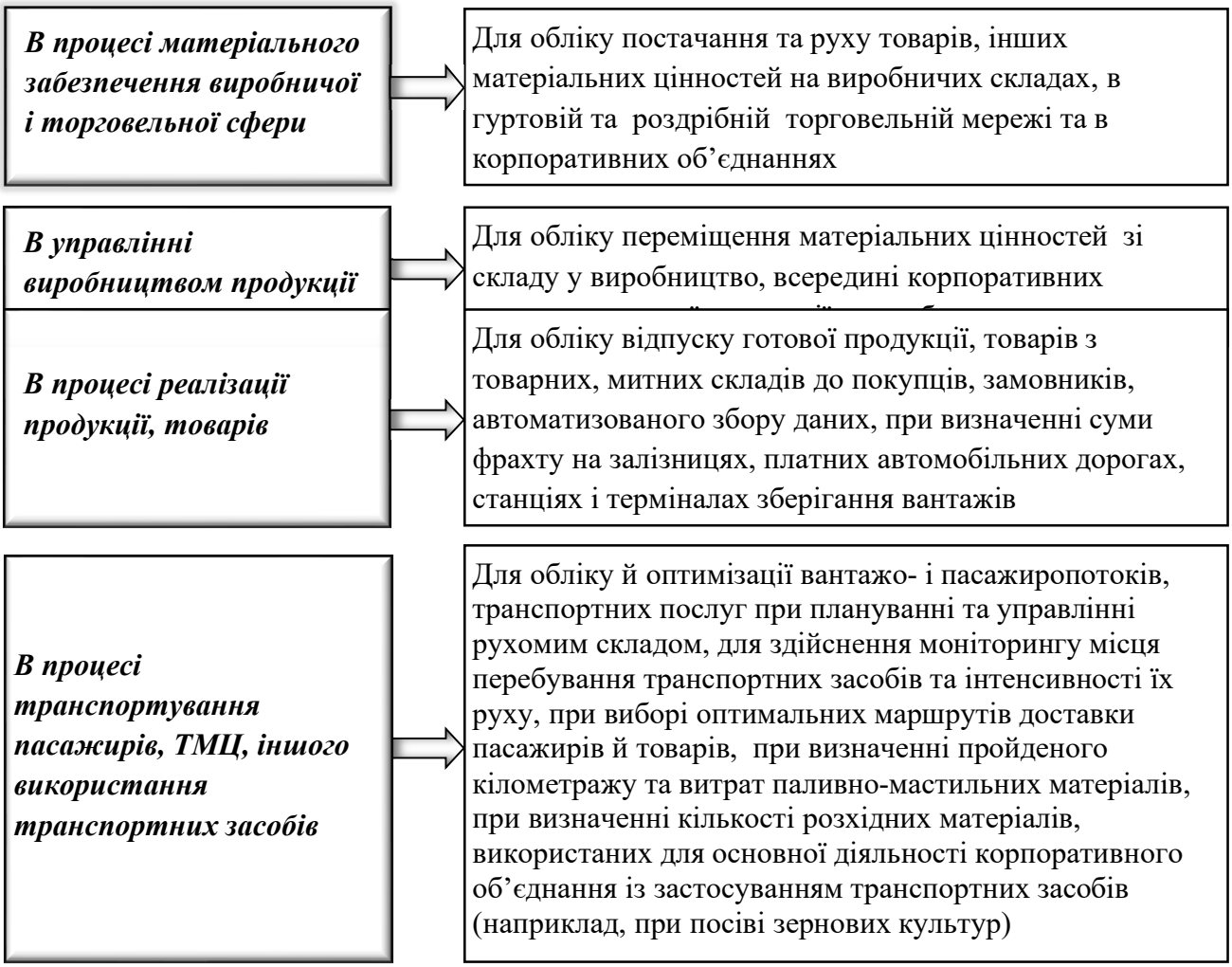

Рис. 2.6. Сфера використання радіочастотної ідентифікації в обліковому процесі.

Джерело: власна розробка автора.

Радіочастотна ідентифікація використовується і в інших сферах економічної діяльності. Найбільше вона підходить для ідентифікації транспортних потоків, пов'язаних зі здійсненням логістичних операцій, рухом матеріальних потоків та організацією транспортування продукції, товарів. Ця система може використовуватись для автоматизованого проєктування матеріальних потоків, збору первинної облікової інформації про рух різного роду активів підприємств.

Особливо гостро постала проблема матеріального забезпечення вітчизняних підприємств та його документування у час активної фази воєнних дій. Російським агресором зруйновано та заблоковано значну частину виробничої інфраструктури сходу і півдня України. У результаті порушено логістичні зв'язки щодо поставки вугілля і металопродукції з Донбасу, електронної продукції з Харківщини, сільськогосподарської продукції із півдня в інші регіони країни. Заблоковані порти в Азовському та Чорному морях не дають змогу, з одного боку, імпортувати морським шляхом необхідні для вітчизняного виробництва сировину та енергоресурси, а з іншого, – здійснювати імпорт на світовий ринок продукції українських підприємств, найперше, металу, зерна та іншої промислової та сільськогосподарської продукції. Західні кордони перевантажені через, викликані воєнними діями міграційні процеси населення, необхідність поставки військової техніки та гуманітарних вантажів.

У зв'язку з цим, електронна реєстрація матеріальних активів, їх супровід в процесі доставки від постачальників до замовників має особливе значення, оскільки через воєнні дії часто змінюються раніше напрацьовані логістичні зв'язки, засоби транспортування та маршрути доставки сировини, товарів.

Окрім потреби відстежування руху товарно-матеріальних цінностей, за умов воєнних дій виникла проблема комунікування та обміну документами між суб'єктами господарювання. Більшість контрагентів ще донедавна використовували паперове документування, за якого всі господарські операції і взаємовідносини з контрагентами фіксувалися лише на паперових носіях. Через воєнні дії обмін паперовими документами став проблематичним. Особисто

отримати документи стало досить складно (у деяких регіонах взагалі неможливо), а переважна кількість підприємств поштового зв'язку працює нестабільно. З’явилися також випадки втрати або недооформлення документів особливо у регіонах, які перебувають під окупацією або постраждали від обставин, спричинених військовими діями. Тому за таких умов особливо актуальною стала система електронного документообігу.

Така система була розроблена ще на початку 90-х років у минулому сторіччі. Загальні принципи її функціонування були законодавчо врегульвані на початку 2000-х років, зокрема, ухваленням Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22.05.2003 р. [329] і Закону України «Про електронний цифровий підпис» № 852-IV від 22.05.2003 р. [328]. Розвиватись та удосконалюватися вона почала із введенням обов’язкового подання у електронній формі звітності й іншої документації до контролюючих органів.

Поряд з цим, набув більшого розвитку електронний документооборот з контрагентами. Проте, притаманний більшості облікових працівників консерватизм і небезпека наражати себе на додаткові ризики отримання штрафних санкцій, зумовлені юридичною та технічною неузгодженістю, викликали стійке небажання обліковців переходити на обмін електронними документами. До основних ризиків, що гальмували розвиток електронного документообігу, можна було віднести неузгодженість у вітчизняному законодавстві щодо юридичного визнання електронних документів, неможливість зберігання документів у електронній формі без їх візуалізації на паперових носіях, наявність різного програмного забезпечення для здійснення електронного документообігу та відсутність єдиного формату обміну й підтвердження електронних документів.

Ухвалення Закону України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 року, в якому чіткіше окреслені юридична сила електронних документів, можливості їх ідентифікації та запроваджено єдиний формат обміну даними дещо прискорило процес діджиталізації документообігу. Разом з тим, відмова деяких контрагентів від електронних документів та вимога паралельного документування у паперовому форматі гальмує перехід до повністю електронного обороту.

Найбільшим поштовхом до автоматизації обміну документами із контрагентами стало запровадження у 2020-2021 роках карантину, викликаного епідемією COVID-19. З метою уникнення зараження відбулися зміни в економічних відносинах з обмеженням особистих контактів, вимушеним дистанціюванням бізнес-процесів для дотримання карантинних умов.

Це змушувало, з одного боку, звертатися до більш звичних послуг підприємств поштового зв'язку, які по-перше були довготривалими (доставка пакету документів займала від одного до кількох днів в залежності від пункту призначення), а по-друге, дороговартісними (особливо це стосувалося новітніх швидкісних сервісів доставки). З іншого боку, можна було надіслати документи за допомогою електронної пошти чи телекомунікаційних служб обміну повідомленнями (меседжерів). Проте через неможливість юридичного підтвердження таких документів відповідні сервіси використовували лише для чисто інформаційних потреб, найбільше для отримання копій документації.

Альтернативою зазначеним вище послугам стали сервіси електронного обміну документами, які дали змогу запровадити віддалену роботу з клієнтами та постачальниками, а також збільшити швидкість документообігу (в межах декількох хвилин, годин), зменшити вартість (за рахунок зменшення обсягів використовуваних при друці, а також пакувальних та поштових витратних матеріалів (конвертів, марок)), підтвердити легітимність і правочинність документів (за умови наявності усіх необхідних реквізитів та накладання кваліфікованого електронного підпису). Це дало змогу в рази прискорити виконання договорів і здійснення господарських операцій.

На даний час, в Україні основними є декілька сервісів електронного документообороту із контрагентами, які подані у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

Основні вітчизняні сервіси зовнішнього електронного документообороту

Назва сервісу	Основний функціонал	Інтеграція з іншими ЕІС	Основні користувачі	Форма доступу*
1	2	3	4	5
Вчасно	• безкоштовний обмін (підписання та відправка) документами з будь-якої облікової системи або особистого кабінету на сайті; • можливість створення захищених хмарних електронних ключів від кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг «Вчасно Сервіс»; • автоматична перевірка документів на наявність вірусів та легітимність підписів; • маршрутизація документів для автоматичної відправки користувачам з можливістю додавання коментарів та ярликів й переписки із контрагентами; • можливість командної роботи різних департаментів (бухгалтерії, юридичного, фінансового, маркетингового, логістичного та інших відділів) з налаштуванням різних рівнів доступу до документів та чатів із співробітниками; • зберігання документів у хмарному сховищі (SaaS) Amazon S3 з можливістю доступу до них з будь-якої точки світу.	BAS, SAP, Microsoft Dynamics, API (інтеграція з будь-якими обліковими системами та CRM)	Нова Пошта, Укрпошта, ОККО, Укрнафта, Shell, PROM, OLX, Metro, Рошен, Rozetka та інш.	ОС
M.E.Doc. Бізнес	• формування власних шаблонів документів; • підписання кваліфікованими електронними підписами (КЕП) (в т.ч. на захищених носіях інформації) та відправка контрагентам; • автоматична обробка документів; • експрес-сповіщення про отримання різних документів; • резервне копіювання та архівування електронних документів.	BAS, SAP, ISpro, API (інтеграція з будь-якими обліковими системами та CRM)	YouControl, Vodafone, Amway, Nissan, Data Group, Vega Smart energy, Наша ряба, АТБ, Укртелеком, Нова Пошта, Київстар та ін.	ПЗ
EDIN	• EDIN ВІЛЬНИЙ (сервіс електронного обміну будь-якими типами документів підисаних ЕЦП/КЕП чи за допомогою сервісу «Дія» з можливістю зберігання та захисту документів); • WhiteDoc (сервіс з для створення, погодження та підписання електронних договорів); • EDIN-tender (сервіс для проведення та участі в тендерах, торгах та аукціонах онлайн); • EDI Network (онлайн-платформа обміну юридично значимими документами); • EDIN-price (сервіс для швидкого узгодження цін між постачальниками і торговими мережами, які обмінюються між собою е-специфікаціями); • EDIN-distribution (рішення, яке оптимізує процеси взаємообміну електронними даними між виробниками та їх дистриб'юторами); • EDIN-certificate (рішення, призначене для зберігання, обробки, пошуку і спільного з партнерами доступу до е-сертифікатів якості на товари); • ЕТТН (рішення для швидкого обміну ТТН в електронному вигляді).	BAS, SAP, Oracle, Microsoft Dynamics, API (Інтеграція з будь-якою ERP, CRM, ECM, BPM)	Сільпо, АТБ, Metro, Метінвест-Шіппінг, Ашан Eva (ТОВ «Руш»), Укрнафта, GS1 («ДжіЕс1 Україна»), Епіцентр, Comfy та ін.	ОС

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5
BAS Документообіг	• документообмін договорами (автозаповнення шаблонів договорів у Word, погодження, контроль термінів виконання, повнотекстовий пошук); • внутрішній документообіг (службових записок, наказів, проектних, технічних документів, фінансово-бухгалтерських документів); • організація роботи з файлами (можливість одночасної роботи декількох користувачів, прив'язка до документів, створення та зберігання версій файлів, надсилання через електронну пошту, повнотекстовий пошук); • робота з вбудованою поштою (спам-фільтр з використанням правил обробки листів, збереження листів разом із вкладеннями на диск з автоматичним форматуванням тексту, автоматична обробка вхідних та вихідних листів за заздалегідь налаштованими правилами, редагування приєднаних файлів прямо у листі); • облік та контроль трудовитрат (контроль виконання завдань, облік трудовитрат за проєктами, аналіз роботи працівників та прийняття організаційних або кадрових рішень контроль термінів виконання); • управління правами доступу (розмежування прав доступу до всіх даних у різних розрізах: видів документів, видів заходів, організацій, грифів доступу, ролі користувачів, делегування прав).	BAS	Державна акціонерна холдингова компанія «АРТЕМ», Метівест, Нова пошта, Віола	ПЗ
Document. Online	• перегляд та завантажених документів будь-якої форми із зовнішніх інформаційних ресурсів; • створення первинних документів у системі на підставі шаблонів; • підписання документів кваліфікованими електронними підписами та їх перегляд з відображенням інформації про підписантів; • швидка відправка з налаштуванням маршруту документів та їх внутрішнє погодження; • контроль процесів погодження та підписання документів • зберігання документів на серверах Microsoft Azure з можливістю доступу до них у будь-якій частині світу.	BAS, API (інтеграція з будь-якими обліковими системами)	Microsoft, Kernel, Прометей, Puma, Bosch, Novus, ЛІГА:Закон, Danon та інші	ОС
Deals	• підписання кваліфікованими електронними ключами та обмін документами з контрагентами; • погодження текстів документів онлайн; • зберігання, сортування, пошук та погодження документів онлайн; • створення зовнішніх копій архіву електронних документів.	API (інтеграція з будь-якими обліковими системами)	Нафтогаз Укртранснафта, Київстар, KredoBank, Prozorro та ін.	ПЗ • ОС
Арт-Офіс	• створення, підписання та перевірка чинності електронних документів у різних форматах; • безкоштовне надання доступу до документів контрагентам; • надання тегів до документів; • встановлення зв'язку між документами; • архівне зберігання та пошук документів.	API (інтеграція з будь-якими обліковими системами)	Softserve, Peugeot, Citroen, Masterkey, Avangard bank та ін.	ОС
FossDoc	• автоматизація діловодства; • проектування бібліотек документів (налаштування шаблонів друкарських форм, а також власних типів документів); • гнучка маршрутизація документів; • підтримка колективної роботи користувачів; • вбудований поштовий сервіс (внутрішній і зовнішній).	API (інтеграція з будь-якими обліковими системами та CRM)	Мегабанк, Ідея Банк, ТОВ «Сканія Україна», ТОВ «Прикарпатенерготрейд» та ін.	ПЗ

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5
FlyDoc	• миттєвий обмін та погодження документів; • контроль заповнення електронних документів; • масове опрацювання документів; • автоматична звірка первинних документів з електронними, що створені на їх основі; • автоматичне приймання пошти та опрацювання вихідних документів.	BAS	Amway, Socar, WOG, Meest, ІнТайм, Нова пошта, Спортмастер та ін.	ОС
СОТА	• створення та обмін документами будь-яких форматів; • швидке отримання та погодження документів • розподіл доступів за ролями співробітників; • зручний пошук документів у електронному архіві.	API (інтеграція з будь-якими обліковими системами)		ОС

*ПЗ – локальне програмне забезпечення, ОС – онлайн-сервіс

Джерело: власна розробка автора на основі [143; 356; 408-413].

Використання зазначених вище електронних сервісів дає змогу здійснювати повноцінне відновлення документів при їх втраті. Електронні документи зберігаються у декількох місцях: на сервері створювача (продавця товарів, робіт, послуг), на ресурсах передавача документів (за умови такої домовленості та технічних можливостей), на ресурсах одержувача (покупця товарів, робіт, послуг). Окрім того, всі екземпляри електронних документів згідно ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» є оригіналами за наявності обов'язкових реквізитів, у тому числі електронних підписів авторів або підписів, прирівняних до власноручного підпису [329]. Доступ до таких документів можливий з будь-якої частині світу при наявності Інтернету. Це значно полегшує облік у вітчизняних підприємствах в кризових умовах. Адже, при втраті електронного документа в електронній чи візуалізованій (на паперовому носії) формі, його легко можна відновити за допомогою засобів зв'язку за наявності доступу до мережі Інтернет у будь-який момент часу протягом передбаченого законодавством терміну зберігання документів.

Проте виникає низка інших проблемних питань при використанні згаданих вище сервісів. Зокрема, з'являється потреба у забезпеченні надійного захисту електронної інформації через обмеження доступу до неї з метою недопущення зловживань, зовнішнього впливу на процедури здійснення операцій. Окрім того, на

даний час існує конфлікт інтересів при використанні програм електронного документообігу різних розробників. Зокрема через неможливість здійснення обміну документами із контрагентами, що використовують різні системи електронного документообороту. Це, в основному, пов'язано із бажанням різних розробників змусити користувачів перейти на їхнє програмне забезпечення. Особливо це стосується монополістів у даному секторі ринку, які окрім того користуються підтримкою державних органів. Частково дані незручності усунуто через використання для обміну деякими документами (податковими накладними) централізованих державних сервісів. Проте це не дає змоги повноцінного обміну всіма видами електронних документів, зокрема переходу на повноцінний електронний обіг.

Ще одним недоліком використання зовнішніх електронних сервісів є неможливість поєднати електронне відстежувати поставки товарно-матеріальних цінностей та отримання електронних документів по даній поставці. Найкращою можливістю поєднати ці сервіси є використання для кодування поставок більш технічно-складного та інформаційно-наповненого двомірного штрихового кодування, зокрема у формі QR-кодів. Така система окрім постійних даних дозволяє включати ще й змінну інформацію, таку як походження, дата та партія, вміст, інгредієнти та іншу.

Разом з тим, запровадження можливості зчитувати та використовувати ці великі набори даних вимагає оновлення основної технології сканування штрих-кодів, інфраструктури терміналів (POS) та серверних систем. На даний час, на світовому рівні відбулася конвергенція (об'єднання) ключових технологій, необхідних для підтримки переходу товаровиробників на штрих-коди з об'ємним вмістом даних. Так, зокрема, широко впроваджується технологія високошвидкісного друку (800 – 1200 одиниць на хвилину). Все більше виробників здійснюють кодування товарів із зазначенням глобального номера торгової одиниці (Global Trade Item Number - GTIN) й динамічної інформації (наприклад, партії, терміну придатності тощо), зважаючи на те, що більшість великих компаній

з електронної комерції (eBay, Amazon, Google Shopping) вимагають від компаній кодування GTIN GS1 для продажу їх товарів на своїх веб-сайтах.

Збільшується частка використання у торгових точках та складських базах оптичних сканерів, що дозволяють відтворювати значно більший обсяг інформації і відповідно все більше інформаційних систем покупців здатні обробляти не тільки GTIN, а й динамічні (змінні) дані.

Ці зміни мали певний вплив на структуру використання технологічних рішень кодування інформації. Зокрема, проведене організацією зі стандартизації штрих-кодування GS1 US Corporate дослідження ринку інформаційного забезпечення товарної продукції показало, що QR-код був найпопулярнішим вибором серед респондентів-виробників (постачальників) (рис. 2.7).

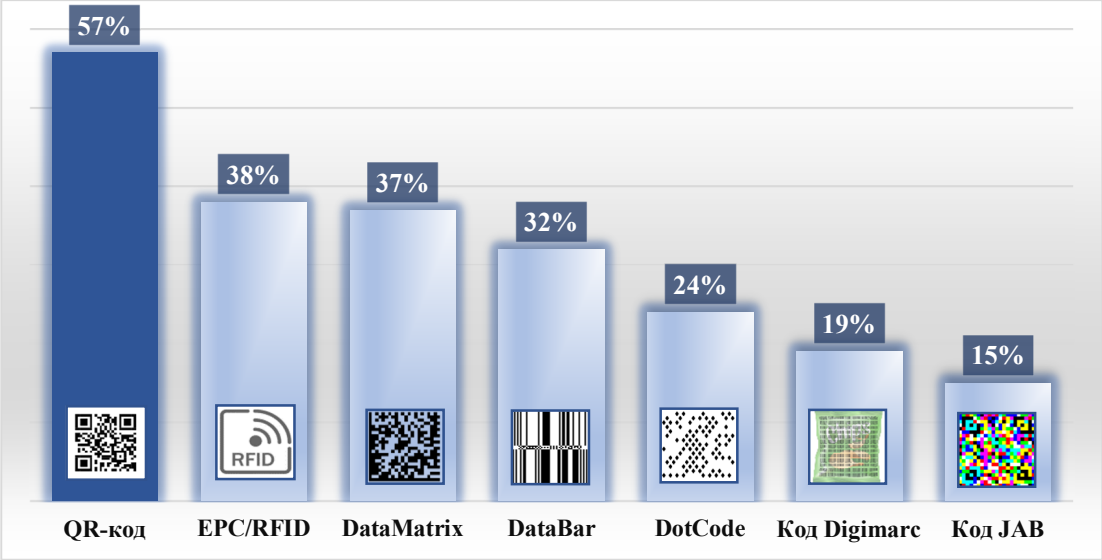

Рис. 2.7. Оцінка зацікавленості виробників новітніми технологіями кодування інформації (2020 р.).

Джерело: власна розробка автора на основі [584].

QR-кодування має певну перевагу перед іншими інформаційними системами, оскільки його можна гравіювати/друкувати на невеликих виробах та зчитувати за допомогою мобільних операційних систем, таких як Google Android або Apple iOS.

Не менш важливим, на нашу думку, є те, що QR-код може містити об'ємні змінні дані, його можна використовувати, окрім бездокументної реєстрації руху

товарно-матеріальних цінностей, й у процесі документування взаємовідносин з контрагентами, зокрема при оформленні замовлень, документів на відпуск товарно-матеріальних цінностей, здійсненні платежів та іншого обміну даними за допомогою технічних засобів з використанням безпаперових віртуальних технологій.

Такий спосіб обміну інформацією стає все більш популярним серед покупців (клієнтів) країн з розвинутою економікою. Це підтверджується статистичними даними міжнародних дослідницьких інституцій. Так, за даними дослідницької платформи GlobalWebIndex із 2015 р. до 2019 р. обсяг сканування QR-кодів користувачами інформації суттєво зросла у країнах Європи – на 99%, Північної Америки – на 86%, Латинської Америки – на 58%, дещо збільшилася у країнах Близького Сходу та Африки на 19% і залишилась на тому ж рівні у країнах Азіатсько-Тихоокеанський регіону (це пов’язано з тим, що дана технологія вже була поширена у цих країнах) [558].

Разом з тим, у 2019 р. кількість постійних користувачів QR-кодів становила 15% у країнах Азіатсько-Тихоокеанський регіону, 13% - країнах Латинської Америки, по 10% - країнах Європи й Близького Сходу та Африки, і лише 8% - країнах Північної Америки [570]. Така тенденція суттєво змінилася із збільшенням частки безконтактної комерції, пов’язаної із поширенням епідемії COVID-19. Зокрема, за даними аналітичної платформи Statista використання смартфонів для сканування QR-кодів у 2020 р. у США зросло на 13,1 млн. (з 52,6 млн. до 65,7 млн.), а до 2025 р. має збільшитися майже у два рази - до 99,5 млн. [528].

Загалом, тенденція до збільшення використання QR-кодів зберігається по усьому світу. Так, аналізуючи дані дослідницької платформи GlobalWebIndex, опубліковані у всесвітніх (глобальних) оглядових звітах Digital 2020 та Digital 2021, слід сказати, кількість користувачів QR-кодів стабільно зростає. До того ж, найбільший їх відсоток припадає на країни Азіатсько-Тихоокеанський регіону (рис. 2.8).

Як видно з рисунку 2.8 загальносвітова кількість користувачів QR-кодів зросла з 38% інтернет-користувачів у 2019 р. до 43,1% у 2020 р.

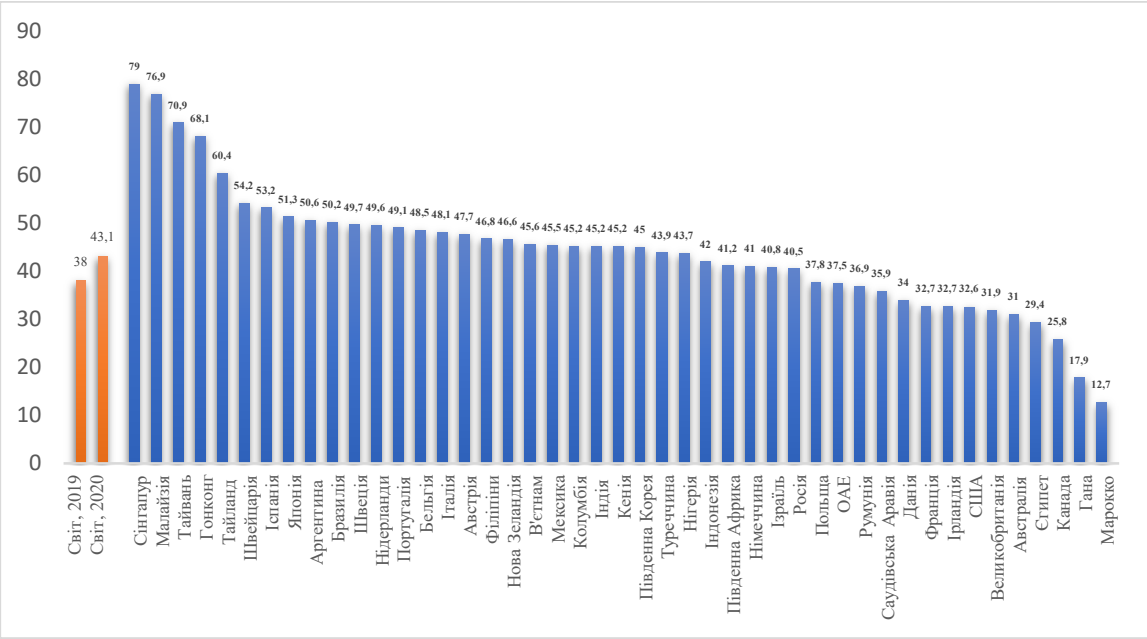

Рис. 2.8. Оцінка кількості інтернет-користувачів, що сканували QR-коди за допомогою мобільних девайсів (2019-2020 рр.).

Джерело: власна розробка автора на основі [515; 516].

На жаль, подібної статистики сканування QR-кодів інтернет-користувачами в Україні немає. Разом з тим, за даними компанії з онлайн-досліджень iVOX Ukraine, що вивчала готовність українських споживачів сканувати QR-коди у 2015 р., дана мобільна технологія може стати продуктивним елементом інформаційного обміну. Адже більшість респондентів (60 %) мають технічні та програмні засоби для сканування QR-кодів, 38% сканували вже такі штрих-коди, 83% мали бажання сканувати QR-коди в майбутньому [586].

Така популярність технології QR-кодування для забезпечення інформаційними даними здебільшого пов'язана із тим, що вона має значні переваги. Так, такі автори як Г. Кірякова, Н. Ангелова, Л. Йорданова до переваг такого кодування відносять [531]:

1. *Зберігання великих обсягів даних.* QR-Коди можуть містити значний обсяг даних або ж посилання на ресурси, що містять такі дані.

2. *Зберігання різних типів даних.* За допомогою QR-кодів можна кодувати чотири типи даних числовий, буквено-цифровий, двійковий і кандзі. Зокрема, QR-коди дозволяють зберігати понад 4000 буквено-цифрових символів, понад 7000 цифрових символів та понад 1800 символів кандзі [611]. Щодо інформаційного

наповнення, то в такому коді можуть шифруватися URL-адреси веб-сайтів, електронної пошти, інших посилань, тексти, номери і файли.

3. *Малий розмір.* QR-коди займають мало місця і можуть бути зчитані як з паперового (матеріального), так і з електронного носія.

4. *Швидке сканування.* QR-коди можна сканувати і читати під будь-яким кутом. Окрім того, для зчитування такого коду не потрібно якихось спеціальних технічних засобів та складних дороговартісних програмних продуктів, достатньо лише смартфона (планшета) та стандартної програми зчитування штрих-кодів.

5. *Виправлення помилок.* Залежно від обраного рівня виправлення помилок, QR-код може бути декодованим, навіть якщо його частина забруднена або пошкоджена. Це можливо завдяки тому, що коди генеруються з використанням вбудованих алгоритмів для виявлення помилок та їх виправлення (до вихідних даних додаються коди Ріда-Соломона).

Найпоширенішими способами використання QR-кодів для інформаційного забезпечення бізнесу, на даний час, є:

- ідентифікація товарів (з розміщенням інформації про продавців, виробників, походження товарів, партії, акції, інструкції щодо використання тощо);
- здійснення замовлень товарів, робіт, послуг (перегляду прайсів, меню, оформлення замовлення, здійснення бронювання);
- виставлення рахунків в електронній формі (через сканування QR-коду замовлення (з гаджету) клієнта та миттєвого генерування (виставлення) електронного рахунку) [587];
- здійснення самообслуговування в магазинах (покупцями здійснюється реєстрація за допомогою спеціальних додатків з прив’язкою до смартфона персональних електронних профілів, при вході в магазин сканується QR-код, усі товари, які бере покупець автоматично вносяться до віртуального кошика, після завершення покупок (виходу з магазину) кошти автоматично стягуються з облікового запису покупця (електронного гаманця). Одним із найвідоміших таких магазинів є Amazon Go [480];

- управління запасами (контроль у торговельних точках та складських приміщеннях) [587];
- використання електронних квитків для проїзду (через сканування штрих-кодів, відтворених на паперових носіях або безпосередньо з екрану електронних гаджетів);
- здійснення оплати за товари, роботи, послуги (швидкий і безпроблемний спосіб оплати, що дозволяє здійснити трансакції у безготівковій та безконтактній формі завдяки прямому переходу через QR-код на сайт для оплати);
- управління персоналом (дозволяє здійснювати швидку ідентифікацію співробітників, обміну особистими та обліковими даними, безперебійний облік відпрацьованого часу та виконаних завдань);
- доступ до інформаційних даних на веб-сайті чи іншому інформаційному ресурсі (дозволяє за зашифрованим посиланням увійти в інтернет-магазин, інформаційний веб-сайт, хмарне середовище та отримати доступ до інформаційних даних, онлайн- і офлайн-документів тощо).

Це свідчить про активне залучення QR-кодування для інформаційного забезпечення менеджменту та маркетингових потреб компаній. Більшість цих потреб безпосередньо пов’язані з обліковим інформаційним забезпеченням та може значно полегшити процес документування на підприємстві. Адже, згідно зі статистикою використання QR-кодів найбільш популярними рішеннями є динамічні QR-коди з URL-посиланнями - 46,3% від загальної кількості створених за I кв. 2022 р., та QR-коди з посиланнями на файли – відповідно 31,4% [587]. Обидва ці рішення можуть застосуватись для удосконалення системи документообігу на підприємстві.

Реалізацію електронного документообігу з використанням QR-кодування можна впроваджувати у життя у двох форматах:

1) через генерування кодів з посиланням безпосередньо на облікові документи у вигляді файлів, призначених для перегляду чи скачування;

2) через створення кодів у вигляді посилання на інтернет-сторінку або ж хмарне сховище постачальника товарів, робіт, послуг з можливістю перегляду, опрацювання та завантаження документа.

Сканувати вже сформований QR-код можна з паперового примірника цього документа чи документа-підстави (наприклад з рахунка чи рахунка-фактури, накладної чи товарно-транспортної накладної) або ж безпосередньо з екрану електронного гаджета при отриманні товарів, робіт, послуг і завершенні операції постачання.

Найбільш ефективним, на нашу думку, є другий формат QR-кодування, за якого покупець має можливість переглянути призначений для нього первинний документ (договір, рахунок, накладну тощо), сформувати за необхідності до даного документа претензію щодо невідповідності якості, кількості чи інших вимог до постачальника чи завірити документ (зокрема, підписати документ кваліфікованим електронним підписом), завантажити для себе оригінал вже завіреного документа та надіслати у свою обліково-інформаційну систему для подальшого складського обліку з інтернет-сторінки. Перевагами використання такого формату документообігу є:

- ✓ повна відсутність ланки паперового документування (відповідно економія ресурсів);
- ✓ можливість здійснювати електронний документообіг без будь-яких спеціальних засобів фіксації інформації та програмного забезпечення, а лише за допомогою будь-якого гаджета при умові наявності вбудованої камери і найпростішої програми розпізнавання QR-кодів (яка завантажена по замовчуванню практично на всіх видах смартфонів);
- ✓ уникнення конфліктів програм електронного документообігу, адже тепер для здійснення повноцінного обміну документами необхідно, щоб в обох учасників документообігу використовувалась аналогічна програма, оскільки створений іншою програмою документ не розпізнається через невідповідність чи несумісність інформаційних систем (тому більшість підприємств реєструються у декількох найбільш поширених сервісах);

- ✓ інтеграція з системами управління взаємовідносинами між контрагентами (Customer Relationship Management – CRM) та засобами автоматизації бухгалтерського обліку (можливість автоматичного обміну створеними чи опрацьованими в даних системах документами);
- ✓ цілодобовий доступ до інформаційних систем постачальника (з можливість роботи з документами 24/7);
- ✓ підтвердження легітимності (правочинності) первинного електронного документа і визнання оригіналом через завірення його кваліфікованим електронним підписом (до того ж, немає необхідності передачі паперового аналога з усіма необхідними реквізитами).

В такому разі весь документообіг корпорації з контрагентами може здійснюватися у електронному форматі. Таке повне переведення обліку товарно-матеріальних цінностей та розрахунків з контрагентами у електронний формат, в тому числі й із застосуванням універсальних систем кодування, дозволить посилити контроль за надходженням, зберіганням та відвантаженням цінностей, спростить документування таких операцій та відображення їх в системі бухгалтерського обліку корпорацій.

Зараз для електронного документообігу із контрагентами застосовується лише електронний обмін документами за допомогою спеціально призначеного програмного забезпечення. Частково це пов’язано зі складнощами фіксації господарських операцій із суб’єктами господарювання за допомогою первинних документів.

Для запровадження повного електронного обміну документами з контрагентами необхідно вирішити проблемні питання щодо самих первинних документів із розрахунків з контрагентами та їх відображення в обліку.

Як уже зазначалось, насамперед, необхідно усунути звуження сутності «первинного документа» як матеріального носія, що фіксує здійснену господарську операцію. Документи можуть оформлятися і зберігатися як в матеріальній (паперовій) формі, так і в електронній чи цифровій. Окрім того, не всі первинні документи оформляються на господарські операції. Первинні документи, як

основне джерело даних бухгалтерського обліку, не лише реєструють саму господарську операцію, але й фіксують договірні відносини (договір, контракт, специфікація), інформують про наміри чи стан розрахунків (заявка, замовлення, рахунок, акт звірки), або надають дозвіл (довіреність) на здійснення господарської операції (рис. 2.9).

Перші два види документів можна віднести до підтверджуючих, у яких фіксується факт здійснення певної операції. У практиці виникають певні труднощі щодо визначення приналежності певного засобу фіксації інформації до первинного підтверджуючого документа.

Рис. 2.9. Види первинних документів щодо відносин з контрагентами
Джерело: власна розробка автора.

У ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» означені лише обов'язкові реквізити документів (такі як назва документа, дата його складання, назва підприємства, зміст та обсяг господарської операції, натуральні одиниці виміру господарської операції, відповідальні особи, особистий підпис), проте відсутня їх чітка регламентація, що значно ускладнює порядок їх визнання.

Зокрема, для відображення передачі певним контрагентам (покупцям, замовникам) товарно-матеріальних цінностей у вітчизняній практиці бухгалтерського обліку застосовується документ «накладна». Проте ні назва, ні форма, ні функції даного документа не передбачені жодним регулюючим актом. Наприклад, при зазначенні назви документа (яка є обов'язковим реквізитом) використовуються терміни «накладна», «видаткова накладна», «прибуткова накладна», «товарна накладна», хоча їх форма зазвичай однакова. Відсутня чітка регламентація і щодо призначення вищезгаданого документа. Так, деколи документом «накладна» оформляється надання послуг, які фактично неможливо фізично передати і для їх фіксації у чинній практиці застосовується акт приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг.

Такі неточності за відсутності повноцінного регулювання виникають також з іншими документами. Зокрема, досить часто для підтвердження факту виконання робіт, надання послуг у бухгалтерському обліку використовується документ «рахунок», який за українським законодавством не є підтверджуючим документом, а лише служить для повідомлення покупця (замовника) про суму коштів, яку необхідно оплатити за певні товари, послуги за встановленими реквізитами. Це стосується й такого документа як рахунок-фактура, який досить часто ототожнюють з документом «накладна». Так, наприклад, Бондарчук Н.В., Бушна Ю.А. стверджують, що рахунок-фактура - це документ, який видається покупцеві продавцем та підтверджує фактичне відвантаження товарів та їх ціну [15]. На нашу думку, нин, цей документ не може свідчити про передачу права власності на певні товари, роботи, послуги, оскільки за своєю сутністю відповідає документу «рахунок», але судячи з його назви виписується по факту виконання такої операції. Такої ж думки дотримуються Романова О.В., Рєпіна С.О., які зазначають, що рахунок-фактура застосовується для проведення грошових розрахунків покупця з продавцем товарів або виконавцем робіт [392].

Листом Департаменту податкової, митної політики, доходів, адміністрування платежів і методології бухгалтерського обліку Мінфіну України від 30.05.2011 р. № 31-08410-07-27/13794, такі документи як рахунок та рахунок-фактура за своїм

призначенням не відповідають ознакам первинних документів, оскільки ними не реєструється господарська операція або дозвіл на проведення такої господарської операції [187]. Разом з тим, у листі № 31-11410-06-5/4339 від 16.02.2017 р. Міністерством фінансів України була висловлена позиція щодо спрощення документообороту суб'єктів господарювання шляхом зменшення вимог до первинних документів, відповідно до якої оформлений належним чином рахунок-фактура (або ж інвойс) може служити підставою для відображення в обліку господарської операції з постачання товарів, робіт (послуг) без необхідності складання акту приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг при його оплаті, що підтверджується відповідними документами [466]. Водночас, у індивідуальній податковій консультації Державної фіскальної служби України № 2608/О/99-99-13-01-02-14/ІПК від 14.11.2017 р. подається роз'яснення, відповідно до якого рахунок-фактура за своїм призначенням має лише інформаційний характер і не має ознак первинного документа (оскільки ним не підтверджується яка-небудь господарська операція чи дозвіл на проведення такої операції) [119]. Тобто рахунок-фактура служить лише розрахунково-платіжним документом, що передбачає виставлення певних сум до оплати покупцям за фактично поставлені товари чи фактично надані послуги. За цим же ж роз'ясненням факт отримання товарів (робіт, послуг) повинен бути підтверджений одержаною видатковою накладною постачальника або ж актом приймання-передачі виконаних робіт (послуг).

Схожа позиція зазначена у проєкті ЗУ «Про використання рахунків-фактур в операціях з виконання робіт (надання послуг)» від 13.10.2022 № 8125, відповідно до якого рахунок-фактура визнається документом, яким виконавець робіт (надавач послуг) інформує замовника про фактичне виконання робіт (надання послуг) у повному або частковому обсязі відповідно до умов договору та пропонує оплатити виконані роботи (надані послуги) або здійснити передоплату у визначеному договором обсязі [324]. Причому прийняття (акцептування) рахунку-фактури може здійснюватися шляхом його оплати, підписання із накладенням (у разі використання) відбитку печатки (кваліфікованого електронного підпису) або

застосування принципу «мовчазної згоди» (відсутності заперечень щодо обсягу та якості виконаних робіт (наданих послуг) протягом спеціально обумовленого договором періоду) тощо. Таким чином відмова замовника від прийняття (акцептування) рахунка-фактури не позбавляє його зобов'язань щодо оплати замовлень, що порушує принцип юридичного визнання операції.

Усі ці роз'яснення, на нашу думку, не можна назвати коректними. По-перше, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. первинним є документ, що містить відомості про господарську операцію, які можуть бути, крім підтверджуючих, ще й лише інформаційними [323]. Рахунок і рахунок-фактура є первинними документами, що мають суто інформативний характер і фіксують лише намір на здійснення господарської операції. Рахунок чи рахунок-фактура є первинними документами, проте не є документами, які підтверджують здійснення господарської операції тобто не є підтверджуючими. А підтверджуючими операцію з отримання товарів, робіт, послуг документами могли б бути такі як накладна або акт приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг.

Суб'єкти господарювання можуть самостійно розробляти форми вищезгаданих документів з використанням обов'язкових реквізитів, проте на нашу думку, у законодавстві має бути чітко прописана умова наявності на таких документах відбитків печаток та особистих підписів представників суб'єктів, беруть участь у здійсненні господарської операції, або ж кваліфікованих електронних підписів при оформленні документів в електронному вигляді. Лише

завірення документів обома зацікавленими сторонами робитиме первинний документ підтверджуючим. Тому, на нашу думку, у нормативних актах необхідно дати визначення, установити види та структуру підтверджуючих первинних документів, у тому числі й електронних, які можуть служити підставою як для ручної, так й для електронної реєстрації фактів господарської діяльності в системі обліку і звітності.

2.3. Зарубіжний досвід електронного документування та можливості його застосування у вітчизняній практиці

Запровадження повноцінних електронних обліково-інформаційних систем потребує вивчення зарубіжного досвіду документування для оцінки можливості електронного документообороту із іноземними контрагентами, який можна використати у вітчизняній практиці.

Найбільш поширеним у міжнародній практиці є документ, що підтверджує постачання товарів, робіт, послуг, а саме рахунок-фактура (invoice). Зокрема, відповідно до даних сайту Eurostat, що є офіційним веб-сайтом Європейського Союзу, паперовими рахунками-фактурами у 2020 р. обмінювалися 75,5% підприємств ЄС, рахунками-фактурами неавтоматизованої обробки відповідно - 62,7%, рахунками-фактурами автоматизованої обробки - 32,2% [542].

Відповідно до енциклопедичного ресурсу Wikipedia рахунком-фактурою (invoice) є комерційний документ, виданий продавцем покупцеві, що оформляється відповідно до угоди купівлі-продажу та містить інформацію про товари чи послуги (їх перелік, кількість, узгоджені ціни), які продавець реалізує покупцеві [544]. За даними Кебріджського словника (Cambridge Dictionary) рахунок-фактура (invoice) – це документ, який містить перелік наданих товарів або послуг та ціни на них, що використовується в бізнесі для формування облікових записів про продаж [543]. Цей документ є основним при взаємовідносинах купівлі-продажу між юридичними особами, корпоративними клієнтами при реалізації міжнародних угод.

Рахунок-фактура (invoice) у зарубіжній практиці на відміну від вітчизняної немає єдиної форми та реквізитів, може бути різних видів залежно від умов, в яких він використовується, відповідно до яких змінюватиметься його зміст і функціонал. Зокрема найбільш поширеними є такі його види:

1. Рахунки-фактури, що використовуються для одноразових операцій:

1.1. рахунок-проформа (proforma-invoice) – попередній рахунок-фактура, в якому зазначаються ціна, кількість, дата поставки та інші відомості про товар, проте він не використовується для розрахунків, а надсилається покупцеві для інформування його перед наданням будь-яких товарів чи послуг;

1.2. рахунок-фактура на продаж (sales invoice, invoice) – стандартний рахунок-фактура, який містить інформацію про товар, послуги (найменування, ціну, кількість), продавця та покупця, адресу та дату доставки, умови, термін та реквізити для здійснення оплати. Він надсилається покупцеві для вимоги/підтвердження оплати, юридично підтверджує здійснення поставки товару, використовується для внесення записів на рахунки бухгалтерського обліку та як підтверджуючий документ при визначенні бази оподаткування, зокрема з податку на додану вартість (ПДВ);

1.3. прострочений рахунок-фактура (overdue invoice) – це рахунок-фактура, термін оплати якого минув;

1.4. консолідований рахунок-фактура (consolidated invoice) – зведений рахунок-фактура, що групує наявні рахунки-фактури одного клієнта та об'єднує їх в єдиний рахунок-фактуру з однією узагальненою сумою.

2. Рахунки-фактури, що використовуються (оформляються) при виконанні проєктів:

2.1. ретейнерний рахунок-фактура (retainer invoice) – це рахунок-фактура, що надсилається покупцеві для отримання передоплати за завдання, яке буде виконано найближчим часом або ж резервування суми на послуги, що будуть отримані в майбутньому;

2.2. проміжний рахунок-фактура (interim invoice) – це рахунок-фактура на часткову оплату, який містить лише частину остаточного рахунку-фактури для фінансування проєкту та покриття операційних витрат. Він використовується при великих і дорогих проєктах, а його сума визначається відсотком виконаної роботи або відповідно до розподілу за основними етапами проєкту;

2.3. рахунок-фактура на базі обліку робочого часу (timesheet invoice) – це рахунок-фактура, що формується на підставі кількості годин, які виконавці працювали над проєктом клієнта;

2.4. підсумковий рахунок-фактура (final invoice) – це остаточний рахунок-фактура, виставлений наприкінці проєкту, у якому вказано загальну суму

проєкту, проміжні оплати та визначено остаточну заборгованість перед постачальником продукту чи послуги.

3. Рахунки-фактури, що використовуються як авізо для внесення змін у попередні (минулі) транзакції:

3.1. кредитове авізо (credit memo), за формою рахунку-фактури – це документ, що видається при скасуванні, зміні замовлення чи поверненні товару та підтверджує суму заборгованості продавця;

3.2. дебетове авізо (debit memo), за формою рахунку-фактури – це документ, що видається покупцям, щоб внести зміни в попередні рахунки-фактури та збільшити загальну суму заборгованості клієнта;

3.3. змішаний рахунок-фактура (mixed invoice) – це документ, що поєднує позиції кредитового та дебетового авізо та узагальнює суму заборгованості.

4. Інші рахунки-фактури:

4.1. комерційний рахунок-фактура (commercial invoice) – це рахунок-фактура, що використовується для митного оформлення імпорту чи експорту товарів й визначення при цьому податків, зборів, і відповідно є юридичним доказом здійснення операції між покупцем і продавцем;

4.2. періодичний рахунок-фактура – (recurring invoice) – це рахунок-фактура, який регулярно повторюється за товари чи послуги, що пропонуються неодноразово (щотижня, щомісяця або щороку) [594].

Проведений аналіз змісту та видів рахунків-фактур, що використовуються у зарубіжній практиці, дозволяє виділити таке функціональне призначення даних документів:

- ✓ юридичне підтвердження операцій купівлі-продажу товарів, робіт, послуг;
- ✓ підстава для внесення записів про надходження товарів (робіт, послуг) й оприбуткування ТМЦ на склад;
- ✓ засвідчення виникнення кредиторської (дебіторської) заборгованості;
- ✓ підстава для здійснення післяоплати із відтермінуванням;
- ✓ підтвердження податкового зобов’язання (податкового кредиту) з податків і зборів, зокрема з податку на додану вартість (ПДВ);

- ✓ джерело для здійснення аналізу бізнесу, прогнозування попиту і розробки ефективної маркетингової стратегії.

Зважаючи на вищезазначений функціонал, саме за допомогою рахунка-фактури у більшості зарубіжних країн здійснюється документування надходження товарів, робіт, послуг, визнання (коригування) дебіторської, кредиторської заборгованості, нарахування податкового зобов'язання (зокрема із ПДВ). Таким чином, даний документ заміняє такі українські аналоги як накладна (для оприбуткування товарно-матеріальних цінностей), акт виконаних робіт, наданих послуг (для підтвердження отримання/надання робіт, послуг), рахунок-фактура (інвойс) (при митному оформленні експорту/імпорту ТМЦ), податкова накладна (при нарахування податкового зобов'язання з ПДВ).

Щодо форми рахунку-фактури (інвойсу), то для міжнародних операцій передбачена уніфікована форма, затверджена Рекомендаціями № 6 Європейської економічної комісії ООН від 01.09.1983 р. «Формуляр-зразок уніфікованого рахунку для міжнародної торгівлі» (ECE/TRADE/148) [589]. В уніфікованому рахунку передбачено три групи даних: інформація про транзакцію (продавець, вантажоодержувач, відомості щодо транспортування, номер рахунку та дата, інші дані, покупець, країна походження товару, умови поставки та платежу), дані про товар (опис партії вантажу, що підлягає відправленню, перерахування окремих найменувань товарів, сум та кількостей), відомості про додаткові витрати, відрахування і загальну суму рахунка-фактури. Така уніфікована форма загалом відповідає стандартам, що застосовуються у більшості країн світу. Проте слід сказати, що вищезазначеною рекомендацією не передбачений такий реквізит як підпис. Тобто у рахунках-фактурах, що застосовуються у сфері зовнішньо-економічної діяльності він не є обов'язковим. Це підтверджується також Рекомендацією № 18 Європейської економічної комісії ООН від 29.03.2001 р. № 18 «Заходи про спрощенню процедур міжнародної торгівлі» (ECE/TRADE/271), у якій зазначено, що на паперових рахунках-фактурах слід, наскільки це можливо, уникати власноручних підписів та їх еквівалентів, для спрощення процедури митного оформлення [609]. Таким чином, втрачається одна з найбільш важливих

функцій рахунку-фактури визнання легітимності або ж юридичного підтвердження операцій купівлі-продажу, що ускладнює операції між контрагентами.

Тому Директивою Ради ЄС 2001/115/ЕС від 20.12.2001 р. були внесені зміни у Директиву Ради ЄС 77/388/ЕС від 17.05.1977 р. «Про гармонізацію законодавства держав-членів щодо податків з обороту» [512]. Дана директива визначала, що рахунки-фактури є основними підтверджуючими документами в цілях оподаткування податком на додану вартість. Окрім того, у вищезгаданій директиві зазначалося, що надіслані за допомогою електронних засобів рахунки-фактури приймаються за умови гарантування справжності походження та цілісність вмісту за допомогою електронного підпису відповідно до Директиви 1999/93/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13 грудня 1999 р. «Про рамки співтовариства для електронних підписів». Пізніше, ці положення були перенесені у прийняту на заміну Директиві 2001/115/ЕС Директиву Ради ЄС 2006/112/ЕС від 28 листопада 2006 року «Про спільну систему податку на додану вартість» [513], а використання електронних підписів почало регулюватись Регламентом (ЄС) № 910/2014 Європейського парламенту та ради від 23 липня 2014 року «Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та скасування Директиви 1999/93/ЕС (eIDAS)» [517]. Таким чином, була підтверджена умова легітимності електронних рахунків-фактур.

Далі у 2014 р. була прийнята Директива 2014/55/ЕС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 16 квітня 2014 року «Щодо електронного виставлення рахунків при державних закупівлях» [519]. Такі заходи в Європейському Союзі і схожі ініціативи загалом у світі призвели до значного поштовху у розширенні обміну електронними рахунками-фактурами у різних сферах і з різними контрагентами.

В залежності від видів торгівлі та, відповідно, користувачів інформації (виду покупців) електронний документооборот рахунками-фактурами здійснюється у таких форматах:

B2B (business to business) – це фіксація операцій продажу «бізнеса бізнесу», тобто одних підприємств і іншим підприємствам, корпоративним об'єднанням, іншим юридичним особам;

B2G (business to government) – це фіксація операцій продажу «бізнеса державі», що зазвичай проводяться у формі електронних державних закупівель;

B2C (business to consumer) – це фіксація операцій продажу «бізнеса споживачу», тобто фізичним особам, кінцевим споживачам.

Загальна кількість транзакцій у B2B зазвичай перевищує кількість транзакцій B2C. Це тому, що типовий ланцюжок постачання включає кілька транзакцій B2B, тоді як B2C включає одну транзакцію - продаж готового продукту кінцевому споживачеві.

В залежності від сфери продажів в міжнародній практиці використовують електронні рахунки-фактури широкого та вузького юридичного визнання (значення). Електронними рахунками-фактурами в широкому юридичному значені визнаються рахунки зі зниженими вимогами до змісту (часто лише 4-8 обов'язкових полів даних) і часто без аутентифікація клієнта. Такі документи зазвичай використовують при моделі продажу «бізнес споживачу» (B2C), а клієнти можуть отримати їх безпосередньо в електронному вигляді у момент здійснення операції або за допомогою онлайн-доступу використовуючи код транзакції на квитанції.

Електронні рахунки-фактури у вузькому юридичному розумінні - це цифрові рахунки-фактури з повним вмістом та автентифікацією емітента та одержувача, що відповідають вимогам податкового законодавства, як дійсні оригінали документів, обмін якими здійснюється безпосередньо через постачальників послуг та/або через платформу, надану податковими органами. Їх використовують при моделі продажу «бізнес бізнесу» (B2B), де важливим є підтвердження операції. Електронні рахунки-фактури при таких операціях є єдиними оригіналами рахунків-фактур для податкових органів і аудиторів, а їх паперові примірники не взнаються юридично [500].

У сучасних умовах електронне пред'явлення рахунків-фактур або електронний документооборот рахунків-фактур здійснюється за допомогою різного технічного забезпечення (комп'ютери, мобільні телефони, планшети тощо) та програмних продуктів. При чому суб'єкти господарювання можуть скористатися для цього цифровими платформами (інтернет-сервісами) або спеціальними програмними рішеннями, встановленими на локальні чи серверні засоби обробки інформації.

Основні міжнародні сервіси електронного документообороту з проєктними річними обсягами електронної обробки документів з контрагентами подані у табл. 2.11. У додатку Е уточнено основний функціонал зазначених сервісів, визначено якісні характеристики та переваги кожного сервісу, окреслено можливості їх застосування у вітчизняних обліково-інформаційних системах.

Таблиця 2.11

Основні міжнародні сервіси електронного документообороту, що використовуються для обміну рахунками-фактурами

№ зп	Назва сервісу	Контролююча компанія, країна походження	Основні країни розповсюдження	Орієнтований обсяг обробки ел. рахунків на рік (од.)
1	2	3	4	5
1.	B2BE	B2BE, Великобританія	Країни Азіатсько-Тихоокеанський регіону, Європи, Африки, Північної Америки	75 млн.
2.	bizBox.eu	ZZI d.o.o. Словенія	Словенія, Італія, Хорватія, Чорногорія, Сербія, Австрія	80 млн.
3.	Digital Planet	YTÜ Davutpaşa Kampüsü, Туреччина	Туреччина	1 млрд.
4.	Digital Technologies	Digital Technologies Srl, Італія	Країни Європи (в основному Італія, Іспанія)	70 млн.
5.	EDICOM	EDICOM CAPITAL S.L., Іспанія	Мексика, Іспанія, Франція, Італія та Португалія.	120 млн.
6.	eLogo	Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş., Туреччина	Туреччина	180 млн.
7.	Esker	Esker, Франція	Франція, США, Іспанія, Італія, Німеччина, Великобританія	15 млн.
8.	Fitek Group	Fitek Group, Естонія	Естонія, Латвія, Литва	15 млн.
9.	Foriba	Foriba, Туреччина	Туреччина, Італія	360 млн.
10.	Global Healthcare Exchange, LLC (GHX)	Global Healthcare Exchange, LLC (GHX), США	США, Канада, Німеччина, Велика Британія	84 млн.
11.	Gosocket	Gosocket Corporation S.A, Коста-Ріка	Країни Латинської Америки (Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Еквадор, Гватемала, Мексика, Парагвай, Перу та Уругвай)	400 млн.
12.	InExchange	InExchange AB, Швеція	Країни Північної Європи	30 млн.

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5
13.	INFINITE IT SOLUTIONS	INFINITE IT SOLUTIONS Ltd., Польща	Польща, Румунія, Угорщина, Об'єднані Арабські Емірати, Іран,Хорватія	16 млн.
14.	Infomart	Infomart.co.ltd, Японія	Японія	365 млн.
15.	INPOSIA	INPOSIA SOLUTIONS GmbH, Німеччина	Понад 60 країн Європи, Північної та Південної Америки, Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Африки	170 млн
16.	JustOn	JustOn GmbH, Німеччина	Німеччина, Франція, Фінляндія, США	30 млн.
17.	Netsend	Netsend Ltd Battersea Studios, Велико-британія	Велика Британія, Франція, Швеція, Німеччина, Італія, Іспанія, Австрія, Австралія, Брюссель, Японія, Угорщина, США	30 млн.
18.	OpenPEPPO	OpenPEPPOL AISBL, Бельгія	Австралія , Австрія, Бельгія, Великобританія, Канада, Швейцарія, Кіпр, Чехія, Німеччина, Данія, Естонія, Іспанія, Фінляндія, Франція, Греція, Хорватія, Ірландія, Ісландія, Італія, Литва, Малі, Нідерланди, Норвегія, Нова Зеландія, Польща, Португалія, Румунія, Швеція, Сінгапур, Словенія, Словаччина, Туреччина, Україна, США	100 млн.
19.	OpenText	OpenText, Канада	Понад 40 світу (AUS, AUT, BGR, BEL, CAN, CHE, CYP, CZE, DNK, DEU, EST, ESP, FRA, FIN, DEU, GBR, GRC, HKG, HRV, ISR, IND, ISL, IRL, ITA, JPN, LIE, LTU, LUX, LVA, MAR, MCO, MEX, MLT, NLD, NZL, POL, ROU, SAU, SGP, SVN, SWE, SVK, TKM, USA, ZAF)	1 млрд.
20.	OpusCapita	OpusCapita Solutions Oy, Фінляндія	Німеччина, Австрія і Швейцарія, країни Північної Європи	140 млн.
21.	SAP SE	SAP SE, Німеччина	Німеччина, Італія, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Португалія, Угорщина, Туреччина, Тайвань, Таїланд, Колумбія, Перу, Чилі, Бразилія	750 млн.
22.	Saphety	Saphety Level – Trusted Services, S.A., Португалія	Португалія, Бразилія, Колумбія.	97 млн.
23.	SERES	Sociedad de explotación de redes electrónicas y servicios, S.A., Іспанія,	Іспанія, Португалія, Франція, Німеччина, Італія, Мексика, Колумбія, Перу, Аргентина.	500 млн.
24.	Seeburger	SEEBURGER AG, Німеччина	Німеччина, Франція, Скандинавія, Австрія, Швейцарія	50 млн.
25.	Sovos	Sovos Compliance, США	Бразилія, Мексика, Чилі, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія	2,5 млрд.
26.	Swisscom/Conextrade	Swisscom (Switzerland) Ltd., Швейцарія	Швейцарія, Німеччина, Австрія, Франція, Великобританія, Швеція, Іспанія	Swisscom/Conextrade
27.	SY by Cegedim	Cegedim e-business, Франція	Франція, Великобританія, Бельгія, Німеччина, Іспанія	150 млн.
28.	Taulia	Taulia, США	168 країн світу	60 млн.
29.	Telema	Telema AS, Естонія	Естонія, Латвія, Литва	18 млн.
30.	TESISQUARE®	TESISQUARE® - Tesi SpA, Італія	Італія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Люксембург, Швейцарія, Великобританія	50 млн.
31.	TIE Kinetix	TIE Kinetix	Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Франція, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Великобританія, США	500 млн.
32.	Tungsten Network	Tungsten Network, Великобританія	Франція, Німеччина, Італія, Мексика, Великобританія, США	18 млн.
33.	UnifiedPost	UnifiedPost, Бельгія	Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Великобританія, Франція	200 млн.

Джерело: власна розробка автора на основі [496-500].

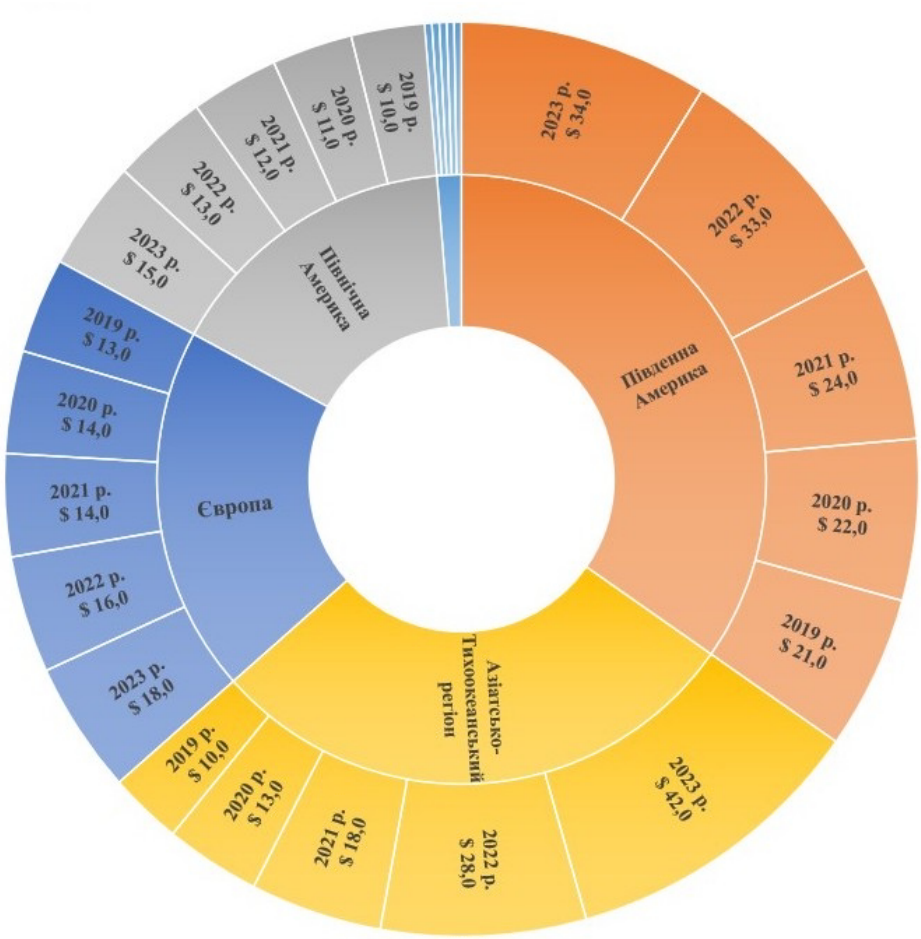
Більшість сервісів базуються на тому, що електронне пред'явлення рахунків покупцям постачальники здійснюють за допомогою локальних або хмарних програмних продуктів. Серед характеристик пропонуються додаткові переваги, зокрема покращена точність рахунків-фактур і якість даних, збільшення швидкодії їх обробки рахунків-фактур, зменшення строків оплати і випадків затримки платежів, відстеження бізнес-транзакцій, а також мінімізація витрат, пов'язаних з проєктуванням, налаштуванням, впровадженням, навчанням і обслуговуванням системи.

Все це призвело до значного зростання індустрії електронного документування. Широке впровадження передових інформаційних технологій у банківській сфері, фінансових послугах і страхуванні, енергетиці, телекомунікаціях і роздрібній торгівлі також сприяє зростанню ринку. Відповідно до цього постачальники програмних продуктів також пропонують гнучкі рішення електронного пред'явлення рахунків для підтримки операційних моделей, які часто змінюються.

Широкий вибір програмних продуктів та різноманітні технологічні досягнення, такі як розробка веб-додатків і додатків для пред'явлення рахунків на основі програмного забезпечення, які можна інтегрувати з хмарою, штучним інтелектом (AI), Інтернетом речей (IoT) та інструментами прогнозної аналітики, сприяють зростанню ринку таких послуг. Зокрема, відповідно з даними агентства маркетингових досліджень Research and Markets зростання глобального (всесвітнього) ринку електронних рахунків-фактур оцінюється на рівні 22% на рік. При наявному у 2021 р. обсязі активного ринку 8,74 млрд. доларів США прогнозується його збільшення до 29,68 млрд. доларів США у 2027 році [529].

Обсяги подібних операцій у світовому масштабі в динаміці за окремими регіонами подані на рис. 2.10. Найбільш прогресивним як у діджиталізації документообороту загалом, так й у проведенні обміну рахунками-фактурами в електронному форматі є регіони, економіка яких стрімко розвивається. Зокрема, у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні обсяг електронного оформлення рахунків-фактур зростає з 10 млрд. дол. США у 2019 р. до 42 млрд. дол. США у 2023 р. Не

відстає від нього й Південна Америка, яка збільшила обсяги операцій з електронними інвойсами відповідно з 21 млрд. дол. США аж до 34 млрд. доларів. У свою чергу, консервативні Європа і Північна Америка надто поступово переходять на електронний документообіг. Зокрема у європейських країнах обсяги електронного інвойсингу зростуть з 13 млрд. дол. США у 2019 р. до 18 млрд. дол. США у 2023 р. , у Північній Америці – відповідно з 10 млрд. дол. США у 2019 р. до 15 млрд. дол. США у 2023 р. [497].

Сегмент одержувачів	Європа			Південна Америка			Північна Америка			Азіатсько-Тихоокеанський регіон			Решта світу		
	2019	2022	2023	2019	2022	2023	2019	2022	2023	2019	2022	2023	2019	2022	2023
Всього, в т.ч.	**13,0**	**16,0**	**18,0**	**21,0**	**33,0**	**34,0**	**10,0**	**13,0**	**15,0**	**10,0**	**28,0**	**42,0**	**1,0**	**1,0**	**1,0**
Споживачі (B2C)	5,0	7,0	8,0	8,0	16,0	17,0	5,0	6,0	7,0	4,0	15,0	25,0	0,5	0,5	0,5
Бізнес і уряд (B2B, B2G)	8,0	9,0	10,0	13,0	17,0	17,0	5,0	7,0	8,0	6,0	13,0	17,0	0,5	0,5	0,5

Рис. 2.10. Оцінка обсягів операцій електронного інвойсингу за регіонами у 2019-2023 рр., млрд. дол. США

Джерело: власна розробка автора на основі [496--500].

Найбільшим поштовхом до збільшення обсягів електронного документообороту між контрагентами стала епідемія COVID-19. Потреба у зменшенні особистих контактів і ріст частки електронного бізнесу призвели й до зміни структури електронного документообміну та значного зростання частки обсягів електронних рахунків, отриманих споживачами. Так, у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні об'єми таких рахунків порівняно з 2019 р. зросли на 21 млрд. дол. США тобто майже у 3 рази, в країнах Південної Америки – у два рази (на 9 млрд. дол. США).

Оцінка електронного інвойсингу у сумовому виразі не завжди створює реальну картину, тому нами проведений аналіз пред'явлення рахунків-фактур у різних форматах (в тому числі й у електронному) у відсотковому значені до загальної кількості підприємств країн Європи за 2018 –2020 рр. Такий аналіз свідчить про ефективність впровадження законодавчих ініціатив з програмування та діджиталізації документообігу, адже у порівнянні з 2018 р. у 2020 р. кількість підприємств, що формують рахунки-фактури у паперовому вигляді зменшилася на 6,2%, тобто на кінець 2020 р. вже 24,5% господарюючих суб'єктів у країнах ЄС перейшли повністю на електронний документообіг з клієнтами [516]. Разом з тим, більшість бізнесових структур Європи є досить обережними та здійснюють дублювання електронних документів ще й паперовими. Про це можуть свідчити такі дані: при високому відсотку паперових документів суттєва частка електронних документів, не придатних для автоматичної обробки, складає 62,7%, а електронних документів, придатних для електронної обробки, - 32,2%. (Додаток Є)

Щоб оцінити ситуацію у розрізі країн Європейського Союзу здійснимо візуалізацію проведеного аналізу за 2020 р. на рис. 2.11.

Якщо оцінювати ситуацію щодо цифровізації обміну рахунками-фактурами відокремлено за країнами Європи, то слід зазначити, що більшість країн Європи обережно поступають із запровадженням нових технологій, про що свідчить високий відсоток паперових документів при такій значній частці документів, що виписуються в електронній формі (непридатній для автоматизованої обробки).

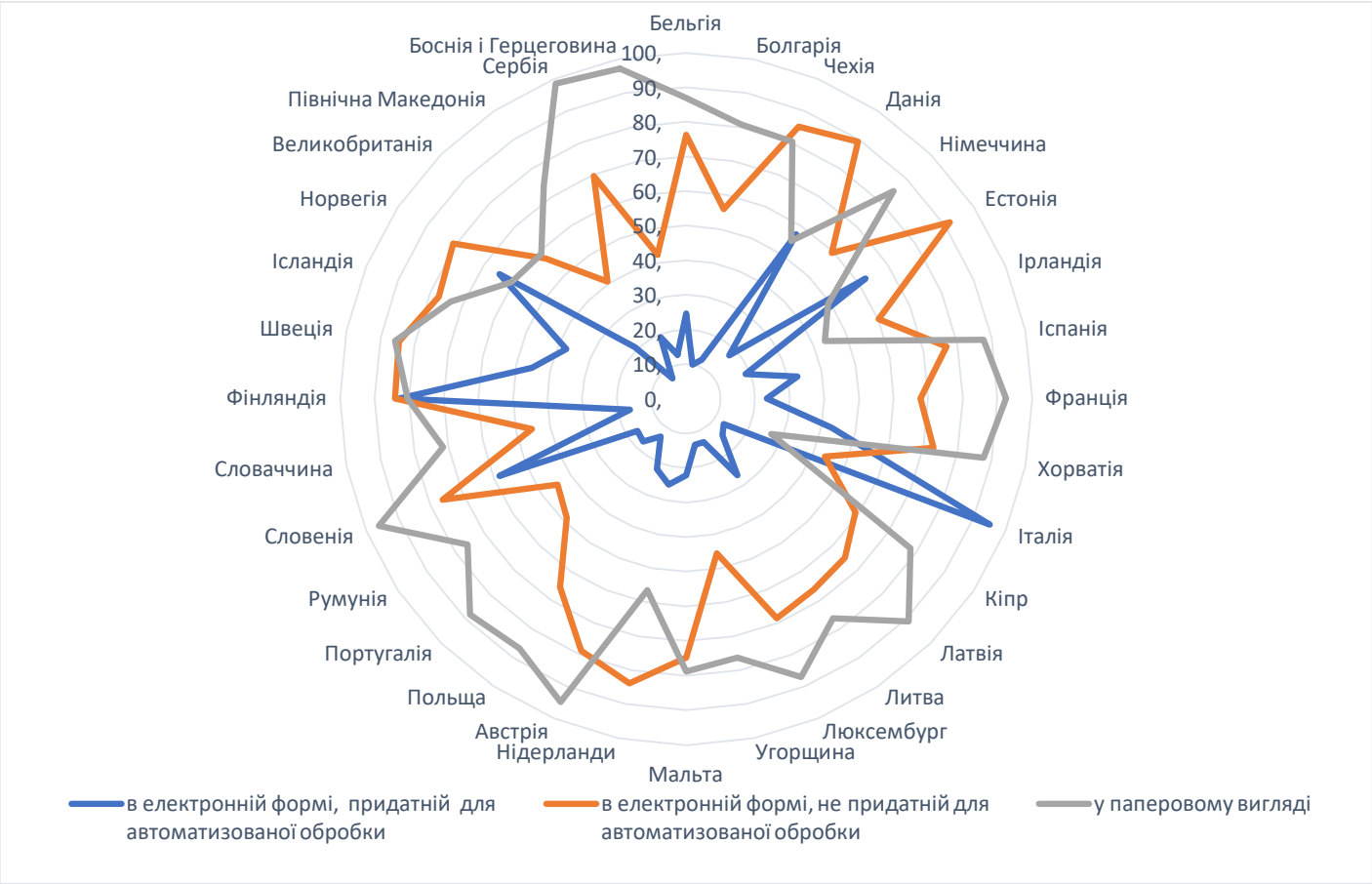

Рис. 2.11. Формати виставлення інвойсів підприємствами країн Європи у 2020 р., %

Джерело: власна розробка автора на основі [516].

В середньому така частка перевищує сорок відсотків, а в деяких країнах складає понад 80%: Естонія (91,6 %), Чехія (85,2 %), Данія (89,4 %), Нідерланди (83,8 %), Фінляндія (84,2%), Швеція (84,5 %), Норвегія (80,8 %). Це може свідчити про певне дублювання електронних документів паперовими. Разом з тим, є в ЄС низка країн, господарюючі суб'єкти яких у своїй більшості перейшли на повністю автоматизований документооборот рахунків-фактур, зокрема Італія – 94,9%, Фінляндія – 82,9%, Норвегія – 64,9%, Естонія – 62,4%, Данія – 57,3%. На нашу думку, цьому сприяло покращення технічного оснащення у сфері електронного документообігу.

Хоча у вітчизняній практиці документ «рахунок-фактура» немає такого значення та функціоналу (підтвердження купівлі-продажу та виникнення заборгованості) як у міжнародній, але він є фактично одним із перших документів для взаємодії із зовнішніми контрагентами і досить часто засвідчує договірні

відносини, тобто замінює договір. Незалежно від того, що він є суто інформаційним документом, всі господарські операції починаються саме з нього. Тому важливо оцінити ступінь діджиталізації документообороту з використанням рахунків-фактур на ринку України (рис. 2.12).

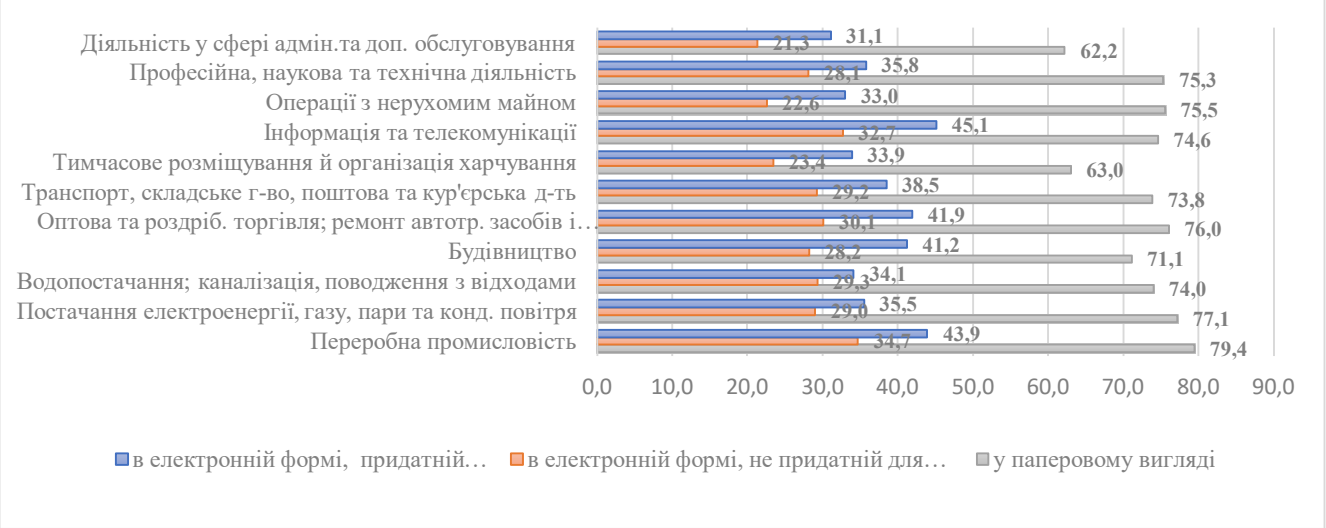

Рис. 2.12. Частка підприємств України, що надсилали рахунки-фактури за різними форматами та видами діяльності у 2020 р.
Джерело: власна розробка автора на основі [30-32].

Наведені статичні дані свідчать про те, що вітчизняні бізнес-структури поступово відмовляються від паперового обміну рахунками-фактурами. Так, порівняно з 2018 роком у 2020 році відсоток підприємств з паперовим документооборотом зменшився на 3,6% (з 78,0 до 74,4), частина підприємств, що повністю перейшла на електронний документооборот, становить 25,6% (Додаток Ж).

Поряд з тим, як і у більшості країн Європейського Союзу основна маса українських суб'єктів господарювання поєднують електронний документооборот з паперовим. У багатьох випадках це пов'язано з тим, що ще донедавна у зв'язку з неузгодженням вітчизняного законодавства контролюючі органи не визнавали документів в електронній формі.

Оцінюючи структуру електронних форматів обміну рахунками-фактурами можна сказати, що українські бізнес-одиниці, на відміну від європейських, більше надають перевагу формуванню документів за допомогою повністю автоматизованих засобів обробки. Про це свідчить перевищення відсотків щодо

кількості документів, придатної для електронної обробки, над їх кількістю, що непридатна для автоматизованої обробки. Така тенденція простежується у всіх галузях економіки. Найвищі показники цифровізації обороту рахунків-фактур мають такі напрями: інформація та телекомунікація – 45 %, переробна промисловість – 43,9 %, роздрібна та оптова торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 41,9 %, будівництво – 41,2 %. Обґрунтувати таку ситуацію можна тим, що ці галузі працюють із закордонними партнерами, а електронний документооборот при такій співпраці є значно ефективнішим.

Така ж тенденція зберігається у досліджуваній компанії ТОВ «Водаленд Індастрі», де понад 97 % рахунків-фактур первинно виставляються чи отримуються в електронній формі. Причому, найзручнішим способом для компанії є використанням сервісів електронного документообороту, однак у зв'язку з конфліктом інтересів підприємство було змушене зареєструватися у декількох з них (зокрема, MeDoc, Вчасно, FreeDOC). Незважаючи на це, частину документів ТОВ «Водаленд Індастрі» отримує у електронній формі, непридатній для автоматизованої обробки. Більшість таких документів дублюються в паперовій формі.

Зважаючи на прагнення України до інтеграції з найбільшими світовими гравцями необхідно створити можливості зближення електронного бухгалтерського обліку України міжнародним. Теж стосується й проблем документування та документообігу. У випадку запровадження електронного документообороту як на внутрішньому ринку, так й з іноземними партнерами (покупцями, замовниками, постачальниками) для збільшення оперативності укладання угод та проведення операцій необхідно систематизувати порядок їх документування та здійснити уніфікацію документів, що будуть оформлятися при здійсненні таких операції.

Необхідність систематизації документів була актуальною й раніше. Зокрема, удосконалення первинних документів рекомендувалось проводитись за такими напрямами:

- через уточнення змісту діючих форм первинних документів;

- розробку нових форм та виключення зі складу деяких чинних форм документів реквізитів, що втратили своє практичне значення;
- через об’єднання деяких разових форм первинних документів в один комбінований (накопичувальний) документ.

Усі ці тези актуальні і на даний час. Так, Жиглей І. В., Лайчук С. М. зазначають, що для раціоналізації документообігу необхідно забезпечити скорочення кількості документів, які виписуються і обробляються, та уникнення складання документів, що не містять корисної для управління інформації [89, с. 21]. На нашу ж думку, найбільшою є потреба у перегляді необхідних реквізитів (вилученні застарілих) та скороченні форм первинних документів через їх об’єднання.

Щодо уніфікації документів, то вона теж досить часто розглядалось різними науковцями. Зокрема, дане поняття в середині ХХ ст. було об’єктом досліджень таких науковців як Белебеха І. О. [6], Грабова Н. М. [59] та ін. Більшість вищезгаданих вчених стверджували, що уніфікація полягає у розробці єдиних форм документів для фіксації результатів однорідних господарських операцій, що здійснюються на підприємствах і в організаціях різних галузей народного господарства. Такий підхід був пов'язаний як з потребою в уніфікації документів через прагнення централізації бухгалтерського обліку на галузевому чи державному рівні, так і для раціоналізації організації інформаційного забезпечення при автоматизованих системах обробки інформації.

Дискусії щодо необхідності уніфікації первинних документів ведуться й зараз. Причому більшість авторів (Степаненко О. І., Чернишенко Я. Г. [430], Ярмолюк О. Ф., Вітер С. А. [474], Дроздова О. В. [78]) вважають уніфікацію однією з передумов ефективної організації електронного документообігу. Зокрема, Степаненко О. І., Чернишенко Я. Г. стверджують, що велика кількість застарілих та непотрібних сьогодні граф для відображення інформації в первинних документах є основною причиною невдоволеності бухгалтерів. Тому є необхідність реформування первинного документообігу, його уніфікації та

спеціалізації, більшої пристосованості до запровадження електронного документообігу [430].

Дроздова О. В. зазначає, що електронний обмін інформацією в найближчому майбутньому буде єдиною можливою формою господарської діяльності, бо участь й конкурентоспроможність на ринку будуть неможливими без автоматизованого подання даних і відповіді на потреби клієнтів. В таких умовах необхідним є створення ефективно діючої системи стандартизації постачальницької та збутової документації, яка допоможе зменшенню терміну документообігу, зниженню трудомісткості обробки документів й сприятиме підвищенню їх якості. Це можливо здійснити через локальну і комплексну уніфікацію документів.

Локальна уніфікація полягає у розробці, апробації й використанні окремих уніфікованих форм певних документів у межах однієї установи (корпорації) або її структурного підрозділу. Комплексна уніфікація може проходити у декількох напрямах:

- галузева, що передбачає закріплення важливих особливостей документування в конкретній галузі, із затвердженням міністерствами (відомствами) збірників уніфікованих форм документів;
- державна, відповідно до якої уніфіковані форми документів набувають статусу загальнодержавних, фіксуються Державним класифікатором управлінської документації;
- міжнародна із закріпленням міжнародного досвіду у сфері уніфікації документів у міжнародних стандартах (наприклад, ISO 15489-2201 «Інформація та документація. Управління документацією») [78].

Більшість авторів пропонують здійснювати уніфікацію через затвердження типових форм документів. Це, на нашу думку, є не зовсім зручним, адже часто до стандартної форми документів суб'єкти хочуть додати якісь додаткові дані (реквізити), необхідні безпосередньо їм. Погоджуємось з пропозицією Легенчука С. Ф., Вольської К. О. та Вакун О. В., які вважають, що уніфікацію первинних документів потрібно здійснювати за реквізитами, а не лише за формою[182, с. 35]. Наприклад, для первинних документів з надходження товарно-матеріальних

цінностей доцільно передбачати один набір обов'язкових реквізитів, а для документів, що пов'язані з проведенням грошових розрахунків, варто встановити дещо інший набір показників.

Така уніфікація дозволить скоротити витрати на обмін документами з типовими реквізитами і відповідним чином здійснювати узагальнення інформаційних показників як на відокремлених підрозділах суб'єктів господарювання, так і в загальній системі обліку корпоративних об'єднань, а також на загальнодержавному рівні загалом.

Як уже зазначалося, на внутрішніх ринках більшості країн світу для оформлення операції купівлі-продажу та нарахування пов'язаних з такими операціями податків і зборів використовується рахунок-фактура або ж інвойс. Цей же документ передбачений міжнародними правилами документування бізнесу задля зменшення перепон у здійсненні міжнародних угод, скорочення часу та коштів для оформлення таких угод та відповідно збільшення прибутковості. У зв'язку з тим, що загалом у світі спостерігається зменшення документів при оформленні операцій, тому пропонується задля стандартизації та раціоналізації документообороту замінити існуючі у вітчизняній практиці документи з оформлення угод купівлі-продажу (рахунок-фактура, накладна, акт виконаних робіт, наданих послуг, податкова накладна) на апробований у багатьох зарубіжних країнах, на міжнародних ринках рахунок-фактуру (інвойс).

Даний документ слід уніфікувати відповідно до міжнародних стандартів та пристосувати до вітчизняних умов. Зокрема, слід додати реквізит щодо підтвердження отримання товарів, робіт, послуг приймаючою стороною (покупцем) та власноручні або ж електронні підписи учасників сторін. Це надасть документу юридичної сили, дозволить стати економічно та юридично значущим при підтвердженні угоди купівлі-продажу.

Окрім того, для дотримання міжнародних вимог переходу на електронну форму документування та документообігу варто провести загальну міжнародну кодифікацію товарів, робіт послуг, яка не залежатиме ні від мови заповнення

документу, ні від назви товарів, робіт, послуг. Таким чином буде усунута неоднозначність у термінології.

Це полегшить обмін електронними даними. Зокрема, може зникнути потреба передачі усього документа із повним відтворенням назви реалізованих товарів, послуг, а надсилатиметься лише код товару, який при автоматичному розшифруванні переформатовуватиметься в уніфіковану назву товару.

На нашу думку, для потреб кодування номенклатури товарно-матеріальних цінностей найбільш оптимальним буде класифікаційний метод, що базується на обґрунтованому виборі ієрархічної системи класифікації за допомогою десяткової системи кодування. У міжнародній практиці така система вже застосовується Всесвітньою митною організацією (World Customs Organization, WCO) для міжнародної номенклатури товарів у Гармонізованій системі опису та кодування товарів. Дана система стала основою для кодування товарно-матеріальних цінностей у багатьох країнах світу. Зокрема на ній базується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), що використовується для розмитнення (замитнення) товарів, робіт, послуг, а також при електронній реєстрації податкових накладних для підтвердження руху та походження товарно-матеріальних цінностей.

Щодо форми передачі або ж отримання документів, то вона залежатиме від можливостей та ресурсів сторін. З одного боку, при достатніх ресурсах продавця задля поєднання відслідковування товарів при їх транспортуванні та отриманні документів можна застосовувати QR-кодування з доступом до ресурсу продавця з можливостями перегляду, завірення і отримання документів про придбання товарно-матеріальних цінностей. З іншого боку, уніфікація та стандартизація форм первинних документів, що підтверджують купівлю-продаж товарів, робіт, послуг, уніфікація кодування товарно-матеріальних цінностей, а також стандартизація електронних сервісів обміну документами дозволить розширити сферу застосування вже існуючого електронного документообороту за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення.

2.4. Електронні документи щодо грошових коштів та розрахунків: організаційні та облікові аспекти

Грошові розрахунки завжди відігравали важливу роль в діяльності підприємств та економіки загалом. Сама світова економічна система почала розвиватися завдяки грошовим розрахункам. Зважаючи на це, дана ділянка економічних відносин та обліку завжди була найбільш прогресивною у запровадженні новітніх технологічних продуктів та інноваційних методологічних основ.

Якщо звернутись до зародження економічних відносин, то першою системою розрахунків була матеріально-речова, коли розрахунки здійснювалися шляхом обміну певними матеріальними цінностями. Пізніше, у зв'язку з розвитком державних інституцій і потребою у ресурсах для розширеного відтворення та задоволення суспільних потреб виникли системи фінансових відносин, основою яких були гроші та грошові розрахунки.

Паралельно з готівковими виникають безготівкові розрахунки, які потребували відповідного документування та обліку. Зокрема, першими формами документованого представлення таких розрахунків були боргові розписки, різного роду кредитні документи, векселі, причому роль кредиторів-банкірів часто виконували міняли. Відсутність єдиної грошової одиниці у різних містах, а також розуміння небезпеки тривалих переходів призводили до того, що торговець одержував розписку від одного міняли у тому, що він в іншому місті одержить гроші в борг у іншого місцевого міняли, а потім поверне їх з відсотками у тому, хто надав розписку. За своєю сутністю така розписка була, свого роду, переказним векселем. До кінця ж XVI – початку XVII ст. такі векселі сформувалися як вид банківського документа безготівкових розрахунків, що було закріплено у першому вексельному статуті, ухваленому у 1569 році в італійському місті Болонья [92]. Пізніше для безготівкових розрахунків поряд з векселями почали використовуватися чеки, які отримували в обмін на готівкові кошти у фінансових установах і при необхідності обмінювали знову на гроші (наприклад, при ділових поїздках у інші міста).

Перші спроби цифровізації облікового забезпечення та запровадження електронного документообігу відбулись саме у сфері безготівкових розрахунків у середині XX століття у США, коли була запроваджена система шифрування для автоматичного зчитування інформації (Magnetic Ink Character Recongnition). З її допомогою машини почали опрацьовувати платіжні документи. Одночасно у 60-х роках XX ст. була створена система фіксування та обліку розрахунків (Electronik Recording Method of Accounting) з використанням електронних методів реєстрації та документування розрахунків [222]. Саме тоді й було запроваджено автоматизовані системи бухгалтерського обліку та обробки рахунків клієнтів, платежів за чеками і загалом міжбанківських розрахунків.

Перші кроки з автоматизації розрахункових операцій, зокрема роботи клієнтів з банками, можна віднести до 70-х років минулого століття. Зокрема, тоді одержала поширення система Customer Information File (CIF) для створення у банку інформаційних файлів клієнтів, що дало можливість розширити спектр банківських послуг з охопленням усього ланцюга платіжного обороту. Застосування автоматизованого опрацювання інформації призвело до появи систем електронних платежів, електронних розрахунків через установи банків.

У червні 1971 р був створений Комітет з фінансових операцій без застосування документів, який сприяв впровадженню перших банківських автоматів (так званих «банкоматів») [222].

У 1973-1977 роках запроваджено електронний документообіг у міжнародному форматі, зокрема на основі об'єднання 240 великих банків з 15 країн Європи і США створено Співтовариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications (S.W.I.F.T.)) з центром у м. Брюсель. Дане корпоративне об'єднання вперше впровадило міжнародну електронну міжбанківську систему передачі інформації та здійснення платежів SWIFT, що діє по сьогодні. Фактично, дане товариство стало першим міжнародним об'єднанням корпоративного типу, яке запровадило електронну обліково-інформаційну систему. Членами товариства стали понад 10 тис. учасників з 210 країн світу [605]. Таким чином, у другій половині XX ст.

більшість розвинених країн перейшли на безготівкові розрахунки із застосуванням електронного документообороту.

Що стосується України, то з установленням незалежності найперше постала нагальна проблема реорганізації державної фінансової системи. Проте ще довго вітчизняна банківська система використовувала накопичений радянський досвід зі здійснення розрахунків. Тому у 1991–1993 рр. розрахунки між клієнтами через банки здійснювалися лише з допомогою паперових платіжних документів (платіжних вимог, доручень, телеграфних та поштових авізо). Строк проходження таких платежів тривав до двадцяти днів. Контроль за здійсненням платежів покладався на обчислювальні центри шляхом надсилання до банку відповідного документа у формі табуляграми, машинограми. Процес таких розрахунків призводив до затримки платежів та вилучення коштів з обороту, супроводжувався фінансовими втратами через неточності та часті підробки платіжних документів. Така система розрахунків була малоефективною.

Нові умови економічного розвитку України, зміна характеру відносин фінансових установ із суб'єктами господарювання потребували запровадження нових підходів, які би прискорили міжбанківські та клієнтські розрахунки, підвищили їхню надійність та безпеку. Тому, на підставі розпорядження Президента України «Про систему електронного грошового обігу в Україні» від 30.04.1992 р. № 79 була розроблена «Державна програма створення системи електронного грошового обігу в Україні», на підставі якої НБУ було затверджено «Концепцію створення системи електронного грошового обігу».

Система електронних міжбанківських розрахунків почала впроваджуватися у 1992–1993 рр., а на повну потужність вона запрацювала у 1994 р. Це остаточно вивело з документообігу поштові і телеграфні авізо та забезпечило електронне проходження платежів упродовж одного дня. Таким чином була створена перша вітчизняна електронна обліково-інформаційна система міжбанківських безготівкових розрахунків.

З 1996 р. розпочинається впровадження програмних засобів захисту інформації у вигляді «електронного підпису» з метою запобігання викривлення та

підробки електронних платіжних документів на будь-якій стадії їх проходження. А прийняття Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III стає першим кроком до запровадження дистанційного банківського обслуговування. Це стало можливим через застосування банками технологічних і організаційно-правових методів при наданні послуг своїм клієнтам на підставі розпоряджень, які клієнт передає віддаленим способом не відвідуючи банк. Першим інструментом дистанційного обслуговування стала система «Клієнт-банкінг». Пізніше була запроваджена система «Інтернет-банкінг», а ще «Мобільний банкінг», частиною якої є «СМС-банкінг».

Наступним етапом впровадження електронних обліково-інформаційних систем для безготівкових розрахунків стало використання системи карткових розрахунків, що суттєво зменшило готівковий обіг грошей. Спочатку платіжні картки застосовувались у вітчизняній системі обліку як засіб здійснення безготівкових розрахунків із фізичними особами, зокрема для виплати заробітної плати, підзвітних сум тощо, а самими фізичними особами – для накопичення коштів. У 2006 р. постановою Кабінету міністрів України та НБУ від 26.05.2006 р. № 753 була затверджена «Концепція поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів», якою передбачено запровадження безготівкових платежів з допомогою платіжних карток у закладах торгівлі та послуг, була розроблена система стимулюючих заходів для розширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів.

Окрім стимулюючих, у рамках даної концепції в Україні здійснювалися, до певної міри, примусові заходи. Зокрема, у 2010 р. ухвалено постанову Кабміну України від 29.09.2010 р. № 878 «Про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів», яка зобов’язувала протягом 2011 року встановити платіжні термінали, що прийматимуть платіжні картки у торговельних точках, що використовують реєстратори розрахункових операції (далі – РРО).

Наступним заходом стимулювання безготівкових електронних платежів стало уведення сервісів миттєвих мобільних електронних платежів у 2017 році –

Google Pay, а у 2018 році – Apple Pay, які дали змогу клієнтам прив'язувати банківські рахунки у сервісі та розраховуватися телефоном, який наділений системою NFC, або smart-годинником з такою ж системою. Проте дане впровадження не дало, на жаль, належного ефекту у розширенні платежів.

З початком пандемії COVSD-19 та обмеження контактів та купівельних можливостей застосування безготівкових розрахунків значно прискорилося. Першим поштовхом до цього була ухвалена НБУ постанова від 18.03.2020 р. № 33 «Про профілактику поширення коронавірусної інфекції COVID-19 під час операцій із готівкою», яка рекомендувала для непоширення коронавірусу максимально перейти на безготівкові розрахунки, а саме:

- зменшити контакти з готівкою;
- мінімізувати отримання кошів у банкоматах;
- використовувати дистанційні канали банківського обслуговування;
- здійснювати переважно безготівкові розрахунки (зокрема безконтактні).

Також були запроваджені суттєві обмеження у роботі торговельних центрів, магазинів, що збільшило обсяги он-лайн комерції та електронних платежів. За даними НБУ, кількість торговельних закладів, які приймали платіжні картки, у рік пандемії зросла на 36,1%, майже 87% операцій з платіжними картками у 2020 р. були у безготівковій формі. Крім того, загальна сума операцій в мережі Інтернет зросла у 2020 р. до 641,6 млрд. грн. у порівнянні з 337,2 млрд. грн. у 2019 р. [406]. Населення, що раніше з побоюванням ставилося до онлайн-розрахунків, стало масово переходити на оплату через відомі платіжні системи. Те ж відбулося і у бізнесі, що в умовах пандемії переформатував взаємовідносини з покупцями, відійшов від офлайн-контактів до інтернет-бізнесу та онлайн-платежів.

Такі зміни вивели Україну на передові позиції у провадженні безготівкових розрахунків на початок 2022 р. Проте, агресія Росії та запровадження воєнного стану стало складним випробування для платіжної системи нашої держави. Разом з тим, низка жорстких і ефективних рішень Національний банку України, одним з яких було визнання серед основних чотирьох критичних функцій НБУ забезпечення безготівкових розрахунків [104], допомогли зберегти фінансову

стабільність в країні. Така стабілізація призвела до зростання кількості безготівкових операцій з допомогою платіжних карток в Україні та за кордоном у 2022 році до 92,8 % від загального обсягу операцій з платіжними картками, а в сумовому вираженні – до 68,1 % від загальної суми операцій з платіжними картками [104, с. 21].

Головним за таких умов було врегулювання державної банківської платіжної системи, а саме Системи електронних платежів НБУ (далі – СЕП), що забезпечує проведення міжбанківських переказів через кореспондентські рахунки банків-резидентів із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту цієї інформації у файловому режимі або ж у режимі реального часу [406]. За даними НБУ попри війну, ракетний терор, збій енергетичної системи та завдяки скоординованим діям регулятора через СЕП пройшло понад 98 % міжбанківських платежів [104]. Показники роботи Системи електронних платежів, узагальнені нами табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Показники роботи системи електронних платежів НБУ

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість операцій (млн. платежів)	357	384	385	446	363
Сума операцій (трлн. грн.)	25	32	45	57	133
Середньоденний обсяг кількості операцій (млн. платежів)	1,4	1,5	1,5	1,8	1,4
Середньоденний обсяг сум операцій (млн. грн.)	101	130	178	229	515
Середньоденний залишок грошових коштів на рахунках учасників СЕП (млрд. грн.)	97,2	84,2	82,0	81,0	78,0
Середньодобовий коефіцієнт обігу грошових коштів за рахунками учасників СЕП	0,89	1,54	2,18	2,6	6,6

Джерело: власна розробка автора на основі [399; 406].

Як видно з таблиці, у довоєнні роки спостерігалося постійне збільшення як кількості, так й сум операцій, проведених через Систему електронних платежів. Хоча на початок 2020 р. електронні розрахунки дещо уповільнилися через введення карантинних обмежень, проте адаптація бізнесу до нових умов та викликане

такими обмеженнями збільшення електронних платежів вивело показники на рівень попереднього року і навіть дещо збільшило їх відповідно на 1 млн. за кількістю та 13 трлн. грн. за сумою. У 2021 р. при послаблені карантинних обмежень і покращенні умов електронних розрахунків кількість електронних операцій зросла на 61 млн., а їх сума – на 12 трлн. грн.

Упродовж 2022 року, незважаючи на війну, стійкість СЕП була збережена через стабілізаційні заходи НБУ, а саме:

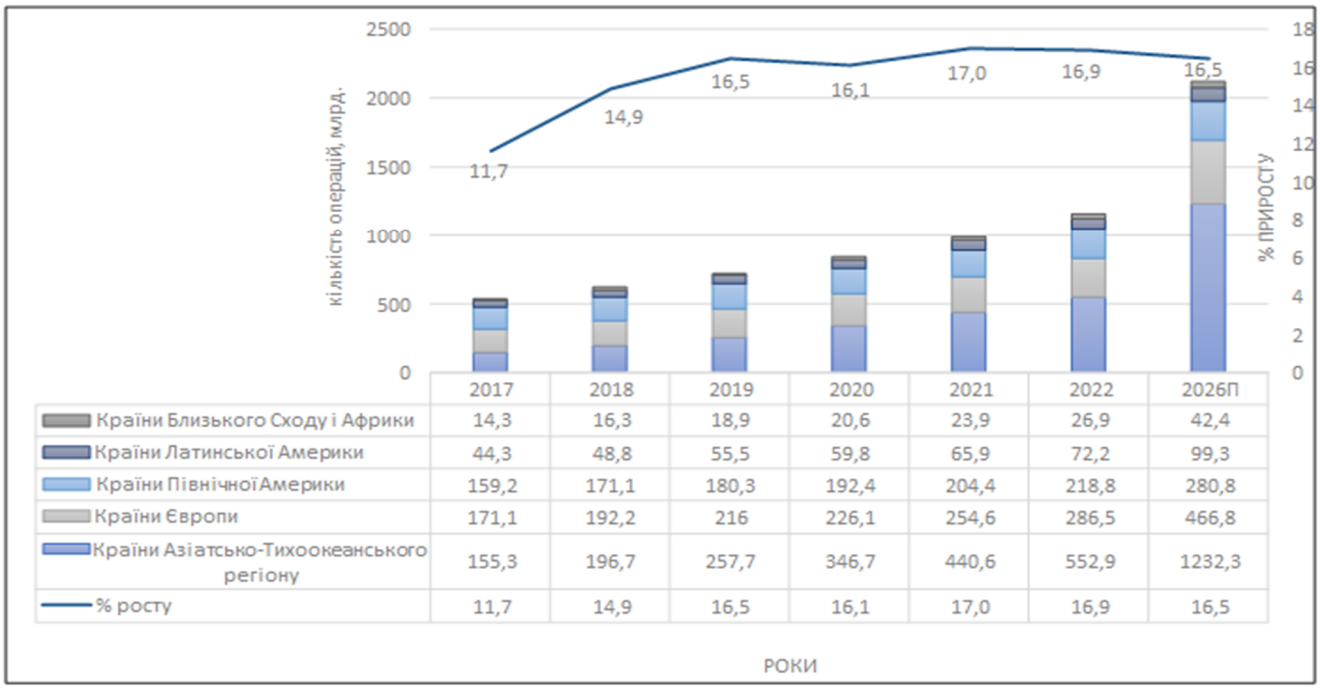
- побудовано систему управління безперервністю діяльності, у межах якої організовується та планується безперервність платіжних систем НБУ;
- складено план відновлення у разі виникнення катастроф, який постійно вдосконалюється з урахуванням наявних та нових ризиків;
- створено географічно розподілені центри обробки і резервування систем та відповідна інфраструктура;
- визначено склад евакуаційної (мобілізаційної) команди на випадок настання особливого періоду тощо [104].

Такі заходи дозволили стабілізувати СЕП та надати впевненості учасникам ринку. І хоча кількість операцій у даній системі суттєво знизилася майже до рівня 2018 р. (363 млн. платежів), але обсяг операцій у сумовому вираженні зріс більш ніж у два рази до 133 трлн. грн. Цьому сприяли й певні негативні фактори, зокрема інфляційні процеси, а саме знецінення гривні, і позитивні а саме врегулювання фінансового ринку, надходження значних сум гуманітарної допомоги. Ці ж чинники вплинули на збільшення середньодобового коефіцієнту обігу грошових коштів за рахунками учасників СЕП до 6,6, тобто більш ніж у два рази й зменшення середньоденного залишку коштів на рахунках учасників СЕП порівняно із 2021 р. на 3 млрд. грн.

Сучасні умови функціонування світової економіки й банківських систем у світі все більше наближаються до безготівкової організації суспільного життя, постійно скорочується використання фізичних грошей (готівки). Традиційні банківські системи змінюють свій формат, зокрема зменшується кількість філій, відділень, а деякі банки взагалі функціонують без фізичних відділень, лише у

форматі інтернет-банкінгу. За цих умов все більше фінансових послуг у підприємницькій діяльності переводиться у електронний формат. Такі фінансові розрахунки, зазвичай, стають швидшими, простішими та зручнішими, надають споживачам можливість заощадити час і кошти, зменшуючи ручну звірку, підрахунок та обробку документів. Усі вищезазначені фактори засвідчують те, що на даний момент майже усі безготівкові розрахунки проводяться у електронному форматі.

Цифровізація безготівкових розрахунків робить такі операції швидшими та зручнішими, а їх кількість у бізнесі та суспільстві постійно збільшується. Ця тенденція є загальносвітовою, про що свідчать дані дослідницького центру Capgemini (рис. 2.13).

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2026П
Країни Близького Сходу і Африки	14,3	16,3	18,9	20,6	23,9	26,9	42,4
Країни Латинської Америки	44,3	48,8	55,5	59,8	65,9	72,2	99,3
Країни Північної Америки	159,2	171,1	180,3	192,4	204,4	218,8	280,8
Країни Європи	171,1	192,2	216	226,1	254,6	286,5	466,8
Країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону	155,3	196,7	257,7	346,7	440,6	552,9	1232,3
% росту	11,7	14,9	16,5	16,1	17,0	16,9	16,5

Рис. 2.13. Світовий обсяг безготівкових операцій (млрд.) та їх зростання протягом 2017-2026 рр. (%)

Джерело: власна розробка автора на основі [619; 620].

Так, загалом у світі починаючи з 2017 р. по 2022 р. обсяги безготівкових розрахунків збільшилися більш ніж у два рази (з 544,2 млрд. до 1157,3 млрд.). Прогнозовано такий ріст буде відбуватися й надалі, зокрема до 2026 р. при збереженні поточного темпу приросту кількість безготівкових операцій

становитиме 2121,6 млрд. Таке кардинальне збільшення пов’язано з використанням у системі безготівкових розрахунків різного роду технічних та інноваційних продуктів, зокрема удосконалення смартфонів і трансформацію їх у інструмент здійснення платежу, виникнення цифрових гаманців, розвиток безконтактного бізнесу, вагомого зростання сегменту електронної комерції та онлайн-продажів, розвиток якісних вітчизняних і світових мереж доставки товарів та запровадження безконтактної логістики, а також впровадження інновацій у самих системах безготівкових розрахунків – розвиток миттєвих електронних платежів, систем еквайрингу, мобільних платежів та платежів за QR-кодами.

Оцінюючи темпи приросту, слід сказати, що збільшення безготівкових платежів був стабільним (понад 10% щороку), проте у 2020 році темпи росту дещо знизилися, що викликано карантинними обмеженнями, спричиненими COVID-19, скороченням каналів взаємозв'язку між суб'єктами та зменшенням їх ділової активності. Споживачі через розповсюдження спекулятивної кон’юнктури на ринку та невизначеність зайнятості почали більше заощаджувати. В результаті споживчі витрати населення вельми знизились і відповідно зменшились об'єми платежів, в тому числі й безготівкових. Разом з тим, карантинні обмеження щодо відвідування торгівельних центрів, рекомендації центральних банків щодо зменшення використання готівкових коштів сприяли значному розширенню онлайн-торгівлі і відповідно безготівкових платежів. Тому у час пандемії загальносвітове зростання безготівкових операцій не зупинилося, а лише дещо уповільнилося: до 16,1 % у 2020 році у порівнянні із 16,5 % у 2019 році і відновило свої позиції вже у 2021 році навіть з певним збільшенням (17 %). Вже у 2022 р. світова економіка почала швидко відновлюватись, попри це військова агресія Росії і спричинені цим економічні проблеми знизила їх зростання. Разом з тим, за прогнозними даними середньорічний темп росту буде зберігатись на рівні 16,5%.

Оцінити, які ж країни та континенти мають найбільший вплив на зростання безготівкових операцій в останні роки, можна на підставі вивчення регіональних темпів росту та сукупного середньорічного темпу їх зростання (рис. 2.14).

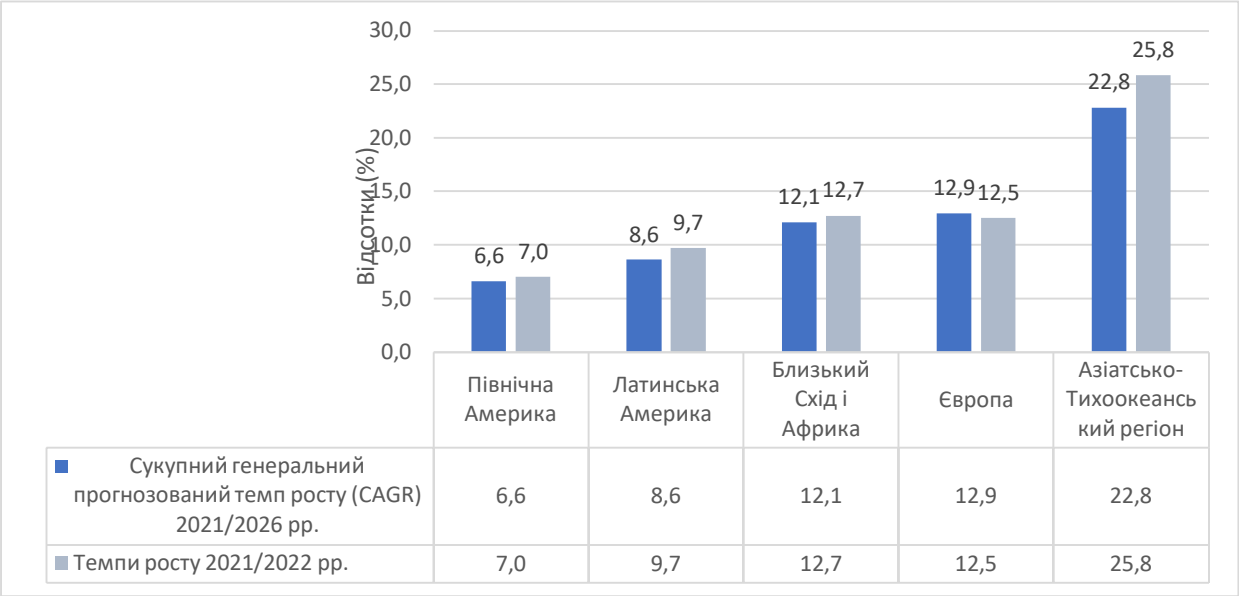

Рис. 2.14. Темпи росту обсягів безготівкових операцій у розрізі регіонів
Джерело: власна розробка автора на основі [619; 620].

За темпами зростання лідерство тримає Азіатсько-Тихоокеанський регіон (APAC), де обсяг безготівкових платежів у 2022 р. порівняно з 2021 р. збільшився на 25,8 %, прогнозований середньорічний темп росту за даним регіоном у 2017-2026 рр. становить 22,8 %, за рахунок якого кількість безготівкових трансакцій планується в межах 1232,3 млрд. Найменш розповсюдженими безготівкові розрахунки є у країнах Близького Сходу та Африки (26,9 млрд.), а також в країнах Латинської Америки, де у 2022 р. безготівкових операцій було здійснено лише 72,2 млрд. із середньорічним темпом приросту 8,6 %. Країни Північної Америки та Європи навіть при невеликому середньорічному прирості за 2021-2022 рр. (відповідно 6,6 % та 12,9 %) здійснили значну кількість безготівкових переказів – 218,8 млрд. та 286,5 млрд.

Зважаючи на суттєву вагу безготівкового руху грошових коштів у світовій і вітчизняній економіці, необхідно більш детально зупинитися на понятійному апараті, зокрема на сутності понять «електронний платіж», «безготівкові розрахунки» та «електронні розрахунки».

На даний час, визначення електронного платежу у міжнародних та вітчизняних фінансових нормативно-правових актах відсутнє, проте у Регламенті Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2015/751 від 29 квітня 2015 року «Про

міжбанківські комісії за платіжні операції з використанням платіжних карток» дається трактування платіжної операції, під якою розуміється дія, ініційована платником чи від його імені або отримувачем платежу, з метою переказу коштів, незалежно від будь-яких пов'язаних із переказом зобов'язань між платником та отримувачем платежу [590].

Визначення електронного платежу надається також у Рекомендаціях міжурядового органу, що встановлює міжнародні стандарти, спрямовані на запобігання незаконній діяльності The Financial Action Task Force (FATF). За ними електронний переказ (wire transfer) – це будь-яка операція, що відбувається від імені відправника через фінансову установу за допомогою електронних засобів з метою надання доступу для отримувача незалежно від того, чи є відправник та отримувач однією особою [607].

У вітчизняних нормативно-правових актах визначення електронного платежу немає. До того ж, при затвердженні Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті від 16.08.2006 № 320 її укладачі навели визначення поняття «системи електронних платежів» як державної платіжної системи міжбанківських розрахунків, що забезпечує проведення міжбанківських операцій через кореспондентські рахунки банків-резидентів у Національному банку з використанням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту даної інформації у файловому режимі або ж у режимі реального часу, але не дали чіткого трактування терміну «електронний платіж». У 2023 році вищезгадана інструкція була замінена новою Інструкцією про виконання міжбанківських платіжних операцій в Україні в національній валюті від 03.03.2023 № 16, в якій визначення системи електронних платежів було дещо скориговане та пристосоване до умов цифровізації документування. Виходячи із визначення системи електронних платежів в оновленій інструкції, можна стверджувати, що електронний платіж є міжбанківським переказом між учасниками СЕП із застосуванням електронних засобів приймання, обробки, передачі та захисту інформації.

Вищезазначені трактування не дають вичерпного визначення, а головне, прив'язують платежі лише до банків (фінансових установ). Проте, на даний час електронні платежі можуть проводитися не тільки через фінансові установи, але й через інших провайдерів фінансових послуг. Зокрема, зараз на вітчизняному ринку представлена велика кількість різних небанківських установ-операторів платіжних та фінансових сервісів, які успішно функціонують і є посередниками при здійсненні електронних розрахунків через банківські рахунки, прив'язані до платіжних карток. Найбільшими з них є WebMoney, EasyPay, LiqPay, IPay.ua, PayPal, Приват24, Монобанк тощо.

Із вищезазначеного можна стверджувати, що електронний платіж є перерахуванням через кореспондентські рахунки фінансових установ чи інших провайдерів фінансових послуг грошових коштів із застосуванням електронних телекомунікаційних засобів приймання, обробки, передачі та захисту інформації.

Нині немає однозначності у трактуванні безготівкових розрахунків. Зокрема, Щетинін А. І. стверджує, що безготівкові розрахунки це: «організація розрахунків між учасниками суспільного виробництва, які здійснюються без використання готівки, шляхом перерахування коштів з одного розрахункового рахунку на інший» [464].

Головко В. І. вважає, що безготівковими розрахунками є: «перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученнями підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів» [54].

За твердженням Партин Г.О. та Загороднього А.Г.: «безготівкові розрахунки – це платежі, які проводяться шляхом списання коштів з банківського рахунку платника та їх зарахування на рахунок одержувача» [285].

У нормативно-правовій базі ще до 2021 р. визначення безготівкових розрахунків надавала лише Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22., за якою: «безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування

банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді» [123]. Проте дане визначення мало певні невідповідності, основними з яких було твердження, що безготівкові розрахунки провадяться лише через банки у той час, коли на вітчизняному ринку була вже представлена велика кількість різних небанківських установ - операторів платіжних та фінансових сервісів (EasyPay, LiqPay, WebMoney, PayPal, IPay.ua, Приват24, Монобанк), а також визнання безготівковими при зарахуванні на розрахунковий рахунок лише готівкових коштів внесених у касу банку (і невизнання коштів внесених в термінал банку чи іншого оператора платіжної системи). Однак, прийнятий у 2021 р. Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. № 1591-IX, а також затверджена у 2022 р. постановою Правління НБУ від 29.07.2022 № 163 нова Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг (далі - Інструкція про безготівкові розрахунки) усунули ці невідповідності. Згідно вищезгаданих нормативних актів безготівковими розрахунками є перерахування коштів платниками на відповідні рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг унесених платниками готівкових коштів на рахунки отримувачів» [122].

На нашу думку, безготівкові розрахунки – це перерахування надавачами платіжних послуг коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів та перерахування коштів, унесених готівкою платниками на рахунки отримувачів коштів безпосередньо надавачам таких послуг або за допомогою платіжних пристроїв.

Ще одним нез’ясованим поняттям є «електронні розрахунки». Тітова Г.О. виділяє такі ознаки електронних розрахунків:

1) здійснюються за допомогою мережі Інтернет з використанням особливого програмного забезпечення, необхідного для одержання інформації щодо відповідного платежу;

2) проводяться з використанням фіатних коштів (готівкових та безготівкових), електронних грошей, інших фінансових активів, криптовалют тощо;

3) здійснюються віддалено, тобто відправник і отримувач не контактують безпосередньо при проведенні оплати;

4) мають бути якомога більш наближеними до моментальних або дуже швидких;

5) здійснюються через додаткового суб'єкта – провайдера, який забезпечує їхнє виконання [434].

Із усіх перелічених критеріїв навряд чи варто відносити до електронних розрахунки готівкою. Якщо у розрахунку використовувалась готівка, то лише на початковому етапі при внесенні в касу чи термінал посередника розрахунків і не доходила до кінцевого отримувача. Тобто, для платника такий розрахунок може вважатися готівковим, то для одержувача коштів лише безготівковим. Зараз можна провести паралель між безготівковими та електронними розрахунками, тим більше зважаючи на те, що на даний час практично усі безготівкові розрахунки здійснюються в електронній формі, зокрема через електронні телекомунікаційні засоби.

Водночас сумнівним є ототожнення електронних розрахунків з електронними платежами. Електронний платіж – це операція, що пов'язана виключно з перерахуванням коштів платником отримувачу з допомогою електронних засобів. Тоді як електронні розрахунки крім цього зачіпають ще й зміну заборгованості в обох учасників таких операцій. Тому поняття «електронні розрахунки» є ширшим від поняття «електронні платежі», оскільки враховує не лише процес здійснення самого платежу, але й нарахування заборгованості одного контрагента іншому, її зміну чи погашення.

Зазначені економічні категорії знайшли широке застосування у бухгалтерському обліку. Саме в обліковій термінології під розрахунками розуміють виникнення чи погашення, наявність чи зміну заборгованості між учасниками бізнесу. Якщо розглядати зміст бухгалтерських записів на рахунках, на

яких ведеться облік розрахунків між контрагентами (рахунки III, VI класів), а також розрахунки клієнтів з банківськими та іншими фінансовими установами, то на них відображаються:

а) за дебетом:

- заборгованість дебітора (сальдо дебетове за рахунком);
- збільшення дебіторської або зменшення кредиторської заборгованості (оборот);

б) за кредитом:

- заборгованість кредитору (сальдо кредитове за рахунком);
- збільшення кредиторської або зменшення дебіторської заборгованості (оборот).

Якраз ці особливості варто би врахувати у визначенні поняття електронних розрахунків та пов'язати їх з обліковими функціями. Зважаючи на це, під електронними розрахунками слід розуміти операції з нарахування боргових зобов'язань чи перерахуванням грошових коштів із застосуванням електронних телекомунікаційних засобів, що супроводжуються виникненням, погашенням або зміною заборгованості платника та отримувача.

На основі цього еволюційного шляху на даний час електронні розрахунки та їх облікове забезпечення можна представити у кількох форматах (блоках) (рис. 2.15).

Першим блоком є дистанційне банківське обслуговування (Remote Banking), яке за допомогою спеціального програмного забезпечення дає можливість здійснювати надання обслуговуючими банками послуг клієнтам на основі розпоряджень, які клієнт передає на відстані (віддаленим способом), тобто без відвідування банку.

Цю систему рекомендовано будувати на основі таких підсистем:

- Клієнт-банкінг (Client-Bank Interface), у якій для проведення платежів та контролю залишків на кореспондентських рахунках застосовується спеціальне програмне забезпечення, встановлене на персональні комп'ютери (використовується лише для обслуговування суб'єктів господарювання, останнім часом стає все менш розповсюдженим і популярним);

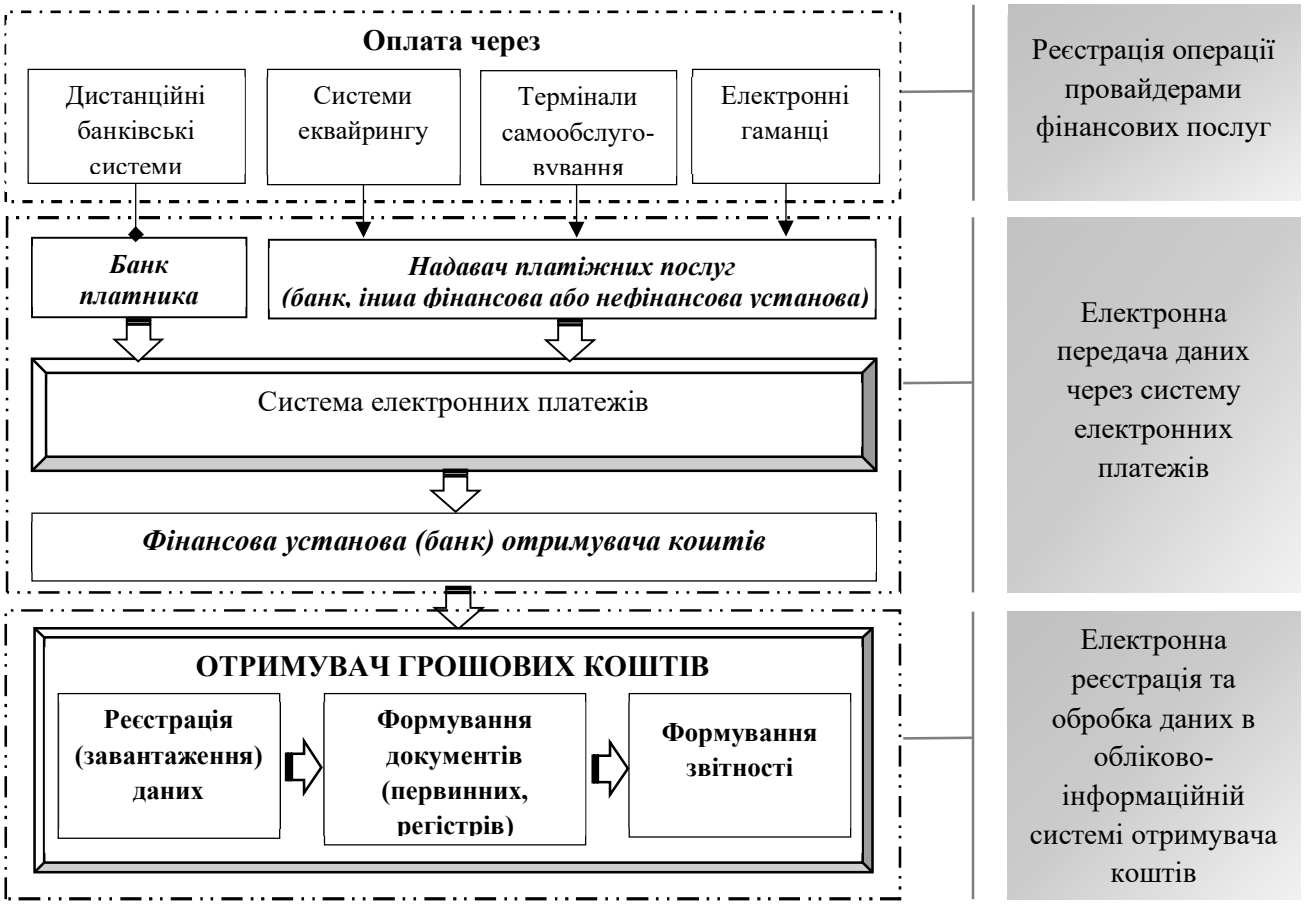

Рис. 2.15. Порядок реєстрації електронних розрахунків та їх відображення в обліково-інформаційній системі

Джерело: власна розробка автора.

- Інтернет-банкінг (On-line banking або Internet banking), у якій контроль кореспондентських рахунків і платежі здійснюються через доступ до персональних кабінетів спеціальних веб-сайтів за допомогою будь-яких веб-браузерів (використовується в основному для обслуговування суб'єктів господарювання та рідше фізичних осіб);
- Мобільний банкінг (Mobile-banking), у якій управління кореспондентськими рахунками і платежі здійснюються за допомогою портативних мобільних пристроїв (використовується переважно фізичними особами). Підвидом мобільного може бути «СМС-банкінг» (SMS-banking), при якому для підтвердження платежу використовується СМС-повідомлення банку, а підтвердження такого платежу – як додатковий спосіб захисту розрахунків.

У перших двох підсистемах для електронного документування використовуються уніфіковані документи, рекомендовані Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті від 21.01.2004 р. № 22. Затвердження у 2022 р. постановою Правління НБУ від 29.07.2022 № 163 нової Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг дозволило врегулювати документування у цій підсистемі. Вищезгадана інструкція дозволила уніфікувати документообіг щодо здійснення платіжних операцій через затвердження платіжної інструкції, що є розпорядженням від ініціатора до надавача платіжних послуг щодо виконання платіжної операції. На відміну від попередньої Інструкції про безготівкові розрахунки, новий нормативний акт не містить уніфікованої форми платіжної інструкції, а лише обов'язкові реквізити та вказівки щодо їх заповнення. Таким чином дана інструкція підтверджує доцільність запропонованої нами уніфікації документів за реквізитами, а не формами.

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки до основних реквізитів платіжної інструкції належать:

- ✓ дата складання і номер;
- ✓ унікальний ідентифікатор платника або найменування (прізвище, ім'я, по батькові), код платника та номер його рахунку;
- ✓ найменування надавача платіжних послуг;
- ✓ сума цифрами та прописом;
- ✓ призначення платежу;
- ✓ підписи платника;
- ✓ унікальний ідентифікатор отримувача або найменування (прізвище, ім'я, по батькові), код отримувача та номер рахунку;
- ✓ найменування надавача платіжних послуг (отримувача коштів) [122].

Сумнівним є застосування серед реквізитів унікального ідентифікатора замість найменування (прізвище, ім'я, по батькові) платника чи одержувача. По-перше у Інструкції не дається визначення (тлумачення) даного реквізиту, лише у вказівках щодо застосування реквізитів зазначається, що він присвоюється

платнику/отримувачу надавачем платіжних послуг для цілей виконання платіжної операції. У ЗУ «Про платіжні послуги» зазначається, що унікальний ідентифікатором є комбінація літер, цифр, символів або знаків, що надається надавачем платіжних послуг користувачу та дає змогу однозначно ідентифікувати користувача та/або його рахунок з метою виконання платіжної операції [337]. Такий ідентифікатор дозволяє провести ідентифікацію надавачу платіжних послуг, проте робить неможливим розпізнання платника як покупця товарів, робіт, послуг, відповідно виникають проблеми з оподаткуванням продавцем суми одержаної виручки через неможливість ідентифікації клієнта. На нашу думку, у Інструкції про безготівкові розрахунки та ЗУ «Про платіжні послуги» має бути визначено, у якій формі має застосовуватися унікальний ідентифікатор та як при цьому його дані будуть відображатися у одержувача послуг.

Іншим важливим питанням слід вважати здійснення електронних розрахунків через систему еквайрингу (Acquiring), яка дозволяє за допомогою спеціального платіжного терміналу здійснювати (приймати) оплату за товари, роботи та послуги з використанням електронних платіжних засобів (платіжних карток з міжнародних та національних платіжних систем). Вона працює у розрізі таких підсистем:

- Товарний еквайринг (POS acquiring), при якому платежі здійснюються через стаціонарні платіжні термінали (POS-термінали) за посередництва банків (доцільно використовувати суб’єктами господарювання для отримання оплати через роздрібні пункти (точки) продажу, логістичні компанії, операторів поштового зв’язку тощо);
- Мобільний еквайринг (Mobile acquiring), при якому платежі здійснюються за допомогою смартфона або персонального комп'ютера і підключеного до них M-POS-терміналу за посередництва банків (зазвичай його рекомендують використовувати суб’єктами господарювання також для отримання оплат через роздрібні пункти (точки) продажу, логістичні компанії, оператори поштового зв’язку тощо);
- Інтернет-еквайринг (Internet acquiring), при якому платежі здійснюються

за допомогою електронних платіжних систем через віртуальний термінал на веб-сайті інтернет-магазину чи через іншого одержувача грошових коштів (його ефективно використовувати суб'єктами для отримання оплат через веб-сайти маркетплейсів, інтернет-магазинів тощо).

Документування електронних розрахунків, проведених з використанням товарного і мобільного еквайрингу, рекомендовано здійснювати на основі Положення про форму та зміст розрахункових документів, затвердженого наказом Міністерством фінансів України від 21.01.2016 р. № 13, яким встановлюються основні реквізити та спеціальні форми розрахункових документів. Зміни, внесені у дані Положення у 2021 р., роблять розрахункові документи більш інформативними та захищеними. Зокрема, були виділені реквізити, необхідні для ідентифікації документів, виданих платіжними терміналами, з'єднаними з реєстраторами розрахункових операцій (далі – РРО); виокремлені додаткові реквізити квитанцій (чеків) з програмних реєстраторів розрахункових операцій (далі – ПРРО), а також запроваджено обов'язкове відображення на чеках QR-кодів (що містять код автентифікації повідомлення (message authentication code (MAC)) чеків, дату і час здійснення розрахункових грошових операцій, фіскальний номер касового чека / або фіскальний номер електронного касового чека, визначену суму розрахункової операції, фіскальний номер РРО / або фіскальний номер ПРРО) [307].

Разом з тим, незважаючи на внесені позитивні зміни, залишаються й неврегульовані питання, наприклад, щодо документального підтвердження облікових операцій при використанні інтернет-еквайрингу. Так, незважаючи на те, що технічно операції інтернет-еквайрингу проводяться в безготівковій формі, то за роз'ясненнями контролюючих органів, оскільки вони здійснюються з використання платіжних карток, то потребують реєстрації за допомогою РРО чи ПРРО [118]. Цю ж позицію підтвердив Верховний Суд України у своїй постанові від 16.04.2021 р. у справі № 520/7835/19, де зазначив, що продавець має вкладати роздрукований чек РРО на повну суму проведеної операції у відправлення при доставці замовлення поштою або кур'єрською службою, якщо товар придбаний на умовах передоплати через платіжні сервіси інтернет-еквайрингу (наприклад

LiqPay, WayForPay). З позиції бухгалтерського обліку така вимога є неправомірною, оскільки буде здійснена подвійна реєстрація господарської операції з отримання грошових коштів (як платіж отриманий з еквайрингової системи та як платіж проведений через РРО). Зважаючи на вищезазначене, система обліку електронних розрахунків, що здійснюються через еквайринг або термінали небанківських організацій та установ, потребує такого удосконалення:

- платежі через еквайринг або термінали небанківських установ мають бути визнаними безготівковими відповідно до оновленого визначення даного поняття у Інструкції про безготівкові розрахунки, оскільки надходження виручки від таких операцій здійснюється на розрахунковий рахунок продавця. Також потрібно вилучити із ЗУ «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» норму про необхідність проведення еквайрингових платежів через РРО чи ПРРО через виділення з розрахункових операцій розрахунків платіжними картками;
- електронні квитанції платіжних терміналів повинні бути захищені засобами електронного захисту, для прикладу електронними цифровими підписами, або зберігатися на державних захищений сайтах. Зокрема для підтвердження платежу може застосовуватися зображений на чеку QR-код із доступом до сайту контролюючого органу, де зберігатиметься оригінал чи електронна копія розрахункового документа, придатні до завантаження;
- у системах отримання оплат з використанням електронних платіжних засобів (платіжних карток міжнародних та національних платіжних систем) має здійснюватися ідентифікація платників (це можливо, оскільки кожна платіжна картка банком реєструється на окрему особу). Це дозволить одержувачам платежів чітко вести облік отриманих коштів, контролюючим органам здійснювати контроль оплати. Відпаде необхідність додаткової реєстрації платежів через РРО чи ПРРО, а платникам це дозволить мати доказову базу для підтвердження оплати;
- зарахування отриманих еквайєром грошових коштів на рахунки одержувача платежів потрібно проводити у день отримання платежу, а сума комісій має сплачуватися і відображатися відокремлено.

Третім блоком є здійснення електронних розрахунків через систему автоматів самообслуговування, яка дозволяє за допомогою програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС) здійснювати приймання платежів від фізичних осіб у режимі самообслуговування. Вона включає такі підсистеми:

- АТМ-банкінг (ATM-banking), при якій платежі здійснюються за допомогою банківських автоматів самообслуговування (банкоматів (automated teller machine (ATM)), інших пристроїв банківського самообслуговування, що надають можливість виконавцю електронного платежу здійснювати самообслуговування за операціями внесення коштів у готівковій формі для їх зарахування на кореспондентські рахунки одержувача, одержання інформації щодо стану кореспондентських рахунків, а також перерахування платежів з кореспондентських рахунків платника на рахунки одержувача;
- Підсистему термінальних платежів (Terminal Payments), при якій платежі здійснюються за допомогою небанківських автоматів самообслуговування (платіжних терміналів) за посередництва банків;
- Підсистему вендінг платежів (Vending Payments), при якій платежі здійснюються за допомогою торговельних автоматів самообслуговування.

Четвертим блоком є здійснення електронних розрахунків з допомогою системи цифрових валют (Digital currency), яка дозволяє за допомогою електронних гаманців (electronic purse), що функціонують виключно у електронному форматі, здійснювати приймання та проведення платежів, контролювати особові рахунки. Вона працює у розрізі таких підсистем:

- Підсистема електронних грошей (Electronic money), коли оплата здійснюється одиницями вартості, які є на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими юридичними чи фізичними особами, ніж особа, що їх випускає, і вважається грошовим зобов'язанням цієї особи, виконується у готівковій чи безготівковій формі . Такі гроші, як неперсоніфікований платіжний продукт, можуть мати окремий обіг, відмінний від банківського обігу грошей, або ж можуть обертатися в банківських платіжних системах ;
- Підсистема криптовалют (Cryptocurrency), при якій оплата здійснюється

заснованими на математичних принципах децентралізованими конвертованими валютами, що захищені за допомогою криптографічних методів, тобто використовують криптографію для створення розподіленої, децентралізованої і захищеної інформаційної економіки. Про розрахунки з використанням криптовалютних платіжних систем говорити зараз досить складно, тому що на даний час вони не визнаються в Україні повноцінним засобом платежу, не мають відповідного правового статусу. В обліку їх пропонують відображати як нематеріальні активи, що викликає певні труднощі у визнанні таких активів, їх оцінці та організації обліку [161].

Крім цього, для усіх цих електронних розрахунків цифровими валютами необхідно розробити і нормативно затвердити спеціальні типові форми документів, які б відповідали прийнятим правовим нормам і могли служити юридичною підставою для проведення записів в системі бухгалтерського обліку і звітності підприємства.

Ще однією новацією електронних розрахунків є отримання суб'єктами господарювання бонусів, кешбеків (cashback) та інших стимулюючих виплат у формі миттєвого чи відстроченого повернення покупцям частини коштів, витрачених ними на оплату товарів або послуг [435]. Загалом, такі розрахунки проходять у такому форматі:

- ✓ при придбанні товару в момент розрахункової операції із рахунку покупця (одержувача бонусів) списується повна вартість товару;
- ✓ після цього частина цієї суми (тобто відповідний відсоток) зараховується на спеціальний бонусний рахунок у вигляді бонусів (кешбеку);
- ✓ суму бонусів відповідно до умов договору покупець може повернути на свій рахунок або використати для нової покупки;
- ✓ у разі невикористання бонусів чи кешбеку протягом певного терміну (за наявності такої умови) їх сума згорає тобто не підлягає поверненню.

Фактично таке нарахування стимулюючих виплат проходить у формі бездокументарних записів і підтверджується лише умовами договору, тому виникають певні проблеми відображення таких нарахувань у бухгалтерському

обліку. На даний час, розробленої методики обліку бонусів, кешбеків як такої немає, тому пропонуємо їх відображати в обліку як бездокументарні розрахунки чи розрахунки, підтверджені цифровими документами.

При бездокументарних розрахунках чи розрахунках, підтверджених цифровими документами, змінюється форма представлення даних. Тому, на нашу думку, за таких умов варто змінити методику обліку за таких господарських операцій. Зокрема, необхідно виділити окремий рахунок для обліку розрахунків за цифровими документами чи бездокументарно оформленими операціями. Це дозволить чітко відокремлювати їх від господарських операцій, підтверджених паперовими чи електронними документами (як відокремленого файлу, збереженого на матеріальному носії).

Загалом, для відображення таких розрахунків відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої Мінфіном України 30.11.1999 р. № 291 застосовуються рахунки класу 3 «Кошти, розрахунки та інші активи». Такі рахунки призначені для узагальнення інформації про рух грошових та інших коштів, короткострокових векселів одержаних і фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості і витрат майбутніх періодів. Нелогічним, на нашу думку, є відображення за даним класом на окремому рахунку 38 резервів сумнівних боргів. Резерви сумнівних боргів є різноплановими, але узагальнюються на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» і розподіляються за субрахунками відповідно до їх видів.

У зв’язку з тим, що дані резерви у фінансовій звітності не відображаються відокремлено, а лише зменшують суму дебіторської заборгованості за її видами, вважаємо за доцільне не задіювати для їх фіксації окремий рахунок, а відображати їх за окремими субрахунками заборгованостей, до яких створені такі резерви. Наприклад, до рахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» відкривати субрахунок 3713 «Резерв сумнівних боргів щодо заборгованості за виданими авансами» тощо. Такі зміни призведуть до методологічного урегулювання назви класу рахунків 3 «Кошти, розрахунки та інші активи» із рахунками обліку, що

належать до даного класу.

Вивільнений рахунок 38 можна було б використати для відокремленого обліку розрахунків за цифровими документами або бездокументарними операціями з аналітикою в розрізі видів таких документів чи операцій і назвати його 38 «Розрахунки, підтверджені цифровими документами та за бездокументарними операціями».

Незалежно від того, що більшість розрахунків переходять у безготівковий (електронний) формат, готівка не втрачає своєї актуальності, особливо при розрахунках з населенням. Тому не менш важливим для є вивчення електронної документації за готівковими розрахунками.

Згідно з Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні від 29.12.2017 № 148 готівковими розрахунками є платежі готівкою (банкнотами, монетами) юридичних та фізичних осіб за реалізовану продукцію чи товари (виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, що не пов'язані безпосередньо із реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна [298].

Готівкові розрахунки здійснюються через:

1) касу підприємства – з оформленням прибуткових, видаткових касових ордерів, відомостей на виплату готівки;

2) установи банків – шляхом унесення готівки на рахунки (причому внесення готівки до кас надавачів послуг для подальшого її перерахунку на рахунки інших суб'єктів господарювання для платників коштів вважаються готівковими, а для отримувачів коштів – безготівковими);

3) засоби реєстрації розрахункових операцій – апаратні реєстратори розрахункових операцій (РРО), програмні реєстратори розрахункових операцій (ПРРО), у книзі обліку розрахункових операцій (далі – КОРО,) або розрахунковій книзі (далі - РК) у разі їх використання з використанням розрахункових квитанцій (РК).

Ще донедавна для документування готівкових розрахунків використовувались лише матеріальні носії інформації та із запровадженням нової

політики діджиталізації документообігу у даній сфері теж все поступово змінюється. Зокрема, відповідно до п. 23 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні від 29.12.2017 № 148 (далі - Положення про ведення касових операцій) по операціях оприбуткування та видачі готівки з каси суб'єктів господарювання та внесення готівкових коштів в установи банків передбачено електронну форму документів [298]. Проте як зазначає Куриляк З. механізму щодо складання електронних прибуткових касових ордерів, видаткових касових ордерів та видаткових відомостей немає [174]. Особлива потреба у розробці такого механізму виникла в теперішній час, коли існує суттєва загроза втрати первинних документів через ведення бойових дій, пов'язаних з повномасштабним вторгненням Росії. За таких умов ризик знищення касових документів є дуже суттєвим, а їх відновлення є дуже складним, а деколи неможливим, особливо це стосується касових ордерів чи платіжних відомостей на виплату грошових коштів, які містять особисті підписи фізичних осіб про отримання коштів.

За основу у розробці методики складання електронних касових документів варто взяти норми існуючого Положення про ведення касових операцій та затверджені даним положенням форми документів. Для ідентифікації підписантів електронних касових документів відповідно до ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» слід використовувати електронні підписи. В такому випадку оформлення видаткових касових ордерів та відомостей на виплату коштів буде відповідати діючим нормам. Дещо проблематичним, на нашу думку, є використання діючої форми для оформлення електронного прибуткового касового ордера, оскільки даний документ складається з основної та відривної частини (квитанції), яка видається платнику (покупцю). В електронному вигляді розділити одну частину від іншої технічно складно, оскільки такий документ зберігається у формі єдиного електронного документа. Тому форма прибуткового касового ордера потребує перегляду, для можливості застосування її в електронному вигляді. Ще одним проблемним питанням є формування і зберігання в електронної касової книги. Хоча касова книга вже давно може вестися в електронній формі за

допомогою спеціального програмного забезпечення, проте оригінал даного документа має бути роздрукований, прошнурований і підписаний, а за формою і змістом повинен відтворювати форму касової книги в паперовому вигляді відповідно п. 41 Положення про ведення касових операцій, що теж потребує перегляду.

Більшість операцій щодо отримання готівкою коштів у формі виручки від реалізації товарів, робіт, послуг потребують застосування апаратних реєстраторів розрахункових операцій (РРО) чи програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО), що регулюється Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. Апаратні реєстратори розрахункових операцій (РРО) – це програмно-технічні комплекси, що виконують фіскальні функції та документують надходження готівкової виручки у касу підприємства за допомогою електронної фіксації операції у пам’яті пристрою з видачею покупцю паперового фіскального чека і реєстрацією його на сервері контролюючого органу через мережу Інтернет. В свою чергу, більш придатними для електронного документування є програмні РРО, які є програмним забезпеченням (програмою, додатком, онлайн-сервісом), що встановлюється на комп’ютер чи інші технічні засоби обміну інформацією (планшет, смартфон) та дозволяють пристрою виконувати фіскальні функції і забезпечують реєстрацію електронного фіскального чека на сервері контролюючого органу через мережу Інтернет. Незалежно від того, що ПРРО є програмним чи інтернет сервісом вони мають можливість працювати офлайн (при вимиканні електроенергії, відсутності інтернет-зв’язку) без перерви не більше 36 годин, а за місяць – не більше 168 годин. За допомогою програмних РРО можна отримати чек в електронній формі на електронну адресу або месенджер (Viber, Telegram); через сканування QR-коду з дисплея гаджету, де встановлений ПРРО; на телефон за технологією безконтактної передачі даних NFC та/або здійснити його візуалізацію у паперовій формі.

Зазвичай до складу системи ПРРО входять такі модулі:

1. Сервер реєстрації касових чеків, що забезпечує отримання електронних

документів за затвердженим протоколом, їх перевірку й збереження, створення та надсилання відповідей на отримані документи.

2. Кабінет продавця, що надає продавцю права користувача для ведення переліку товарів, послуг, переліку кас, призначення касам фіскальних номерів, отримання звітів і т.п.

3. Кабінет покупця, що надає покупцю можливість отримати за фіскальним номером електронний чек у вигляді завіреного електронним підписом документа або візуальної форми документа у форматі PDF через завантаження чи отримання на електронну адресу.

4. Додаток продавця, що реалізує функції створення і надсилання чеків для реєстрації на сервер контролюючого органу, надання покупцю номера чека у вигляді QR-коду, ведення реєстру товарів.

5. Додаток покупця, що надає покупцю можливість отримати за фіскальним номером електронний чек у вигляді завіреного електронним підписом документа або візуальної форми документа у форматі PDF через сканування QR-коду, завантаження чи надсилання на електронну адресу [270].

Загалом документування здійснення готівкових розрахунків як за допомогою РРО, так і за допомогою ПРРО пов’язане з електронним документооборотом, оскільки і в першому, і в другому випадку копії виданих чеків в електронній формі надсилаються на спеціальний сервіс контролюючого органу. За допомогою такого електронного сервісу можна перевірити оригінальність фіскального чеку через пошук у електронному реєстрі та зняти копію документа.

Проблемами визнання електронних документів, створених такого роду пристроями, на нашу думку, є відсутність у них одного із обов’язкових реквізитів згідно ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», а саме електронного підпису одержувача коштів. Якщо зважати на те, що усі фіскальні чеки реєструються на електронних ресурсах контролюючих органів, можна вважати такі документи цифровими і підтверджувати їх легітимність через наявність ідентифікатора документа з доступом до нього на сайті контролюючого органу. На

даний час, одним з основних реквізитів фіскальних чеків є QR-код, який використовується для отримання інформації про код автентифікації чеку, дату і час здійснення розрахункових операцій, фіскальний номер, суму розрахункової операції, фіскальний номер РРО / ПРРО або ж для переходу на сайт розробника програмного забезпечення, за допомогою якого формується електронних розрахунковий документ. Повний набір даних по чеках є в електронному кабінеті контролюючого органу, тому більш доцільним було б використання QR-коду на фіскальному чеку для прямого доступу до оригіналу документа на сайті фіскального органу з можливістю його завантаження суб'єктом господарювання – платником.

Ще одними електронними первинними документами, які досить часто використовується в діючій практиці для підтвердження господарських операцій є проїзні (транспортні) квитки. Фактично вони є документами подвійного призначення, які з одного боку підтверджують факт здійснення господарської операції (проїзду працівника чи перевезення вантажу), а з іншого факт проведених розрахунків з перевізником. Хоч це не передбачено НП(С)БО 16 «Витрати), проте прописано у п. 170.9.1 Податкового кодексу України, згідно якого до документів, що підтверджують витрати на відрядження належать транспортні квитки, рахунки на транспортування та багажні квитанції (у тому числі електронні квитки). Тобто вони є повноцінними підтверджуючими та фіскальними документами.

Відповідно до прийнятих Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затверджених наказом Мінтрансзв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196 електронним проїзним (перевізним) документом є електронний документ, складений на програмно-апаратному комплексі з оформлення/повернення електронних проїзних (перевізних) документів для здійснення пасажирських перевезень, який є підтвердженням виконання договору на перевезення пасажирів (багажу) [320]. Відповідно до п. 2.34 вищезазначених правил він належить до проїзних документів з відкладеним друком. Тобто при замовленні електронного проїзного документа через мережу Інтернет він не роздруковується на спеціальному бланку, а

підтверджується через отриманий пасажиром пароль (захисний код) тобто QR-код. Тому слід погодитись з Кострюковим С. В. та Кулінич К. А., що на відміну від паперового електронний квиток являє собою цифровий запис в базі даних АТ «Укрзалізниця» [145, с. 52]. Такі ж правила передбачені при оформленні проїзних квитків інших вітчизняних та міжнародних перевізників, зокрема для авіаквитків та автобусних квитків. Зазвичай такі проїзні документи є цифровими записами у базі даних перевізника у формі QR-коду чи іншого захисного коду, які можна зчитати з роздрукованого бланка або з екрана мобільного телефону, планшета, ноутбука.

Неодмінною умовою визнання електронних проїзних квитків підтверджуючими є наявність обов'язкових реквізитів відповідно до вимог ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», ЗУ «Про електронні довірчі послуги». Одним з таких реквізитів є кваліфікований електронний підпис, накладення якого за нинішніх умов формування електронних проїзних документів на серверах перевізників є неможливим. За таких обставин визнання оригіналом завантаженого з сайту чи отриманого на електронну пошту документа у форматі PDF є неможливим. Тому рекомендуємо для даного виду документів застосовувати запропоновану нами методику визнання цифрових документів через використання спеціального ідентифікатора з доступом до оригіналів на офіційному сайт. Також, зважаючи на те, що проїзні квитки є і фіскальними документами запровадити для них обов'язкову реєстрацію у загальному реєстр проїзних документів на сайті контролюючого органу, де можна перевірити даний документ, а також завантажити один з його примірників підписаний електронним кваліфікаційним підписом. Для таких умов можна здійснити запропоновану Кириленко О. М., Разумова К. М., Висоцькою М. П., Кушнір Л. В. імплементацію «єдиного квитка» для взаємодії автомобільного, залізничного та авіатранспорту у формі об'єднаних даних в єдиному реєстрі транспортних перевезень [560, с. 531].

Досить часто проїзні квитки купуються на умовах передоплати завчасно до початку відрядження, тому виникає проблема їх відображення в обліку до моменту

передачі працівнику корпорації. За діючою методикою обліку звичайні квитки до їх отримання найманою особою оприбутковуються на баланс як грошові документи і зберігаються у сейфі приміщення каси суб'єкта господарювання та відображаються на субрахунку 331 «Грошові документи в національній валюті». Зважаючи на те, що електронні проїзні квитки не мають матеріальної форми й існують лише у формі запису в електронному реєстрі, відповідно їх зберігання у касі підприємства неможливо, рекомендуємо для їх обліку запровадити новий рахунок другого порядку 336 «Цифрові грошові документи»..

Підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що цифровізація економічних відносин та бухгалтерського обліку, запровадження нових форм взаємовідносин між суб'єктами господарювання, новітніх методів обміну інформацією та реєстрації фактів господарського життя призводять до зміни основ методології бухгалтерського обліку. Зокрема, за рахунок запровадження бездокументарної реєстрації господарських операцій або використання цифрових (розподілених) документів, що належать суб'єкту господарювання, а зберігаються на віддалених серверах, документування як елемента методу бухгалтерського обліку проходить трансформацію. Причому відбувається не його зникнення, адже документ як його основна складова залишається, а його зміна у зв'язку з переходом від документа з матеріальною основою до нематеріального – електронно-цифрового документа.

Висновки до розділу 2.

1. Під терміном «документація» слід розуміти не лише результат первинної реєстрації, а усю сукупність матеріальних та інших носіїв інформації, що складається господарюючим суб'єктом в процесі ведення бухгалтерського обліку. Документація засвідчує уже сформовані на різних стадіях облікової роботи первинні, нагромаджувальні, групувальні, звітні та інші документи. Тому для первинного спостереження і фіксації господарських операцій більше підходить термін «документування». Документування – це господарський процес, який засвідчує певні дії, що стосуються одержання в результаті спостереження та

реєстрації на відповідних носіях первинної інформації. В умовах застосування електронних облікових систем у документуванні відбувається певна трансформація із переходом від документа з матеріальною основою до нематеріального носія первинної інформації – електронного документа.

2. У сфері документування фактів господарської діяльності поряд з паперовими документами слід розрізняти електронні та цифрові документи. Електронний документ – це набір електронних (цифрових) даних, які фіксуються за допомогою електронних засобів на матеріальних носіях як єдиного файлу і які можуть бути відтворені у доступній для сприйняття формі та підтверджуються кваліфікованим електронним підписом. Такі документи зберігаються у електронній формі безпосередньо у господарюючого суб'єкта або на віддаленому сервері такого суб'єкта, або ж у хмарному середовищі.

3. В окрему категорію слід виокремити цифровий документ, який формується у вигляді записів у електронних реєстрах і не має форми єдиного об'єднаного електронного документа. Його візуалізацію можна здійснити лише з сайту електронного реєстру, а юридичним підтвердженням є сам запис на сайті. Отримати такий документ можна лише при надсиланні запиту у електронний реєстр, а підтверджений він буде кодом-ідентифікатором державного органу, наприклад, QR-кодом, іншим цифровим чи літерно-цифровим ідентифікатором. У момент завантаження та візуалізації такі цифрові документи перетворюються у електронно-цифрові підтверджуючі документи.

4. Для відображення руху електронної документації можна застосовувати дві дефініції: документооборот та документообіг, які за своєю суттю є ідентичними. Проте, більш придатним для відображення руху первинних документів є електронний документооборот, який насамперед характеризує життєвий цикл документу – починається від його створення й підтвердження (підписання), обробки, надсилання контрагенту, і закінчується процесом архівування. У свою чергу, термінологічно електронний документообіг більше властивий для внутрішніх документів довгострокового і багаторазового використання (карток, відомостей складського обліку цінностей, лімітно-забірних карток тощо). Рух таких

документів починається з їх створення, продовжується шляхом накопичення у них облікових даних, внесення записів у документ одним або кількома користувачами із підтвердженням (підписом за допомогою ідентифікатора).

5. Проблемними питаннями діючих в Україні сервісів зовнішнього електронного документообороту, які потребують вирішення і модернізації, є:

- потреба у забезпеченні надійного захисту електронної інформації через обмеження доступу до неї з метою недопущення зловживань, зовнішнього впливу на процедури здійснення операцій, що може бути забезпечене новітньою системою кодування інформації;
- конфлікт інтересів при використанні програм електронного документообігу різних розробників через неможливість здійснення обміну документами із контрагентами, що використовують різні системи електронного документообороту;
- труднощі у електронному відслідковуванні поставки товарно-матеріальних цінностей з отриманням електронних документів щодо кожної поставки. Такі можливості забезпечуються використанням для кодування поставок більш технічно-складного та інформаційно-наповненого двомірного штрихового кодування, зокрема QR-коду.

6. Реалізацію модернізованого електронного документообігу з використанням QR-кодування можна впроваджувати у життя у двох форматах: через генерування кодів з посиланням безпосередньо на облікові документи у вигляді файлів, призначених для перегляду чи скачування; через створення кодів у вигляді посилання на інтернет-сторінку або ж хмарне сховище постачальника товарів, робіт, послуг з можливістю перегляду, опрацювання та завантаження документа. Більш ефективним слід вважати другий формат QR-кодування, за якого покупець має можливість переглянути призначений для нього первинний документ (договір, рахунок, накладну тощо), сформувати при необхідності до даного документа претензію щодо невідповідності якості, кількості, інших вимог до постачальника чи завірити документ (підписати його кваліфікованим електронним підписом), завантажити оригінал завіреного документа та надіслати з інтернет-сторінки постачальника у свою обліково-інформаційну систему.

7. Задля стандартизації та раціоналізації документообороту, його пристосування до міжнародних правил пропонується замість існуючих у вітчизняній практиці документів з оформлення угод купівлі-продажу (рахунків-фактур, накладних, актів виконаних робіт, надання послуг, податкових накладних) використовувати апробований у багатьох зарубіжних країнах, на міжнародних ринках рахунок-фактуру (інвойс). До нього слід додати реквізити щодо підтвердження отримання товарів, робіт, послуг приймаючою стороною (покупцем) та власноручні або ж електронні підписи учасників сторін. Це надасть документу юридичної сили, дозволить стати економічно та юридично значущим при підтвердженні угоди купівлі-продажу. Окрім того, для дотримання міжнародних вимог переходу на електронну форму документування та документообігу варто провести загальну міжнародну кодифікацію товарів, робіт послуг, яка не залежатиме ні від мови заповнення документу, ні від назви товарів, робіт, послуг, чим буде досягнута однозначність у термінології.

8. Зважаючи на неоднозначність трактування в економічній літературі та нормативних актах термінології з електронних грошових розрахунків, найбільш придатним та пов’язаним з системою обліку може бути визначення електронних розрахунків як операцій з нарахування боргових зобов’язань чи перерахування грошових коштів із застосуванням електронних телекомунікаційних засобів, що супроводжуються виникненням, погашенням або зміною заборгованості платника та отримувача. Натомість, електронні платежі – це перерахування через кореспондентські рахунки фінансових установ чи інших провайдерів фінансових послуг грошових коштів із застосуванням електронних телекомунікаційних засобів приймання, обробки, передачі та захисту інформації. А безготівкові розрахунки – перерахування надавачам платіжних послуг коштів з рахунків платників на відповідні рахунки отримувачів, а також перерахування коштів, унесених платниками готівкою на рахунки отримувачів безпосередньо надавачам платіжних послуг або за допомогою платіжних пристроїв.

9. Облік у покупців нарахованих бонусів, кешбеків та інших стимулюючих виплат від продавців при бездокументарних розрахунках чи розрахунках,

підтверджених цифровими документами, доцільно проводити на окремому рахунку. Для цього варто виділити рахунок 38, назвавши його «Розрахунки, підтверджені цифровими документами та за бездокументарними операціями», а раніше передбачений на цьому рахунку облік резервів сумнівних боргів більш правильно за їх економічним змістом вести на окремих субрахунках до рахунків заборгованостей, для яких створюються такі резерви (36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»).

Основні результати дослідження, що увійшли до розділу 2 дисертації, опубліковані в працях [215; 219; 220; 222; 224; 225; 227; 228; 230; 231; 233; 242; 246; 247; 249; 250; 251; 253; 258; 574; 575; 623].

Розділ 3.
Організаційно-методологічні засади формування електронної обліково-інформаційної системи в корпоративних об'єднаннях

3.1. Сучасна парадигма побудови обліково-інформаційної системи в корпоративних об'єднаннях

Електронна обліково-інформаційна система в корпоративних об'єднаннях має будуватися за принципами і правилами, що характерні для сучасної парадигми ведення обліку загалом. Про парадигмальний розвиток облікових систем у свій час заявляло багато науковців.

Поняття «парадигма» (з давно-грецького παράδειγμα, *paradeigma* – приклад, зразок) є багатозначним поняттям, яке залежно від конкретних умов може означати певний, обумовлений часом та обставинами сталий на певний період: стиль, генеральну ідею, традицію, концепцію, закон [284].

Визначення наукової парадигми вперше найбільш повно запропонував американський вчений Томас С. Кун. За ним під науковою парадигмою слід розуміти сукупність фундаментальних досягнень в галузі науки, які задають загальновизнані зразки, приклади наукового знання, проблем і методів їх дослідження і визнаються протягом певного часу науковим співтовариством як основа його подальшої діяльності [172]. Він стверджував, що будь-яка наука розвивається циклічно, проходячи кілька стадій: від формування на основі різних теорій єдиної, ухваленої на основі консенсусу наукової спільноти парадигми у певній науці до виникнення протиріч, кризових явищ та виникнення на основі наукових революцій нової парадигми нормального розвитку науки. І такі парадигми в результаті революційних змін періодично повторюються.

Т. Кун відійшов від існуючих канонів трактування парадигмальних змін у науці в результаті оновлення системи знань, методологічних та логічних її основ і опирається переважно на нові розробки наукових співтовариств. А такі інновації у більшій мірі залежать від історичного та культурного розвитку, соціального стану

суспільства, технічної та технологічної бази. За Т. Куном наукова парадигма базується на основних складових і стадіях розвитку відображених на рис. 3.1.

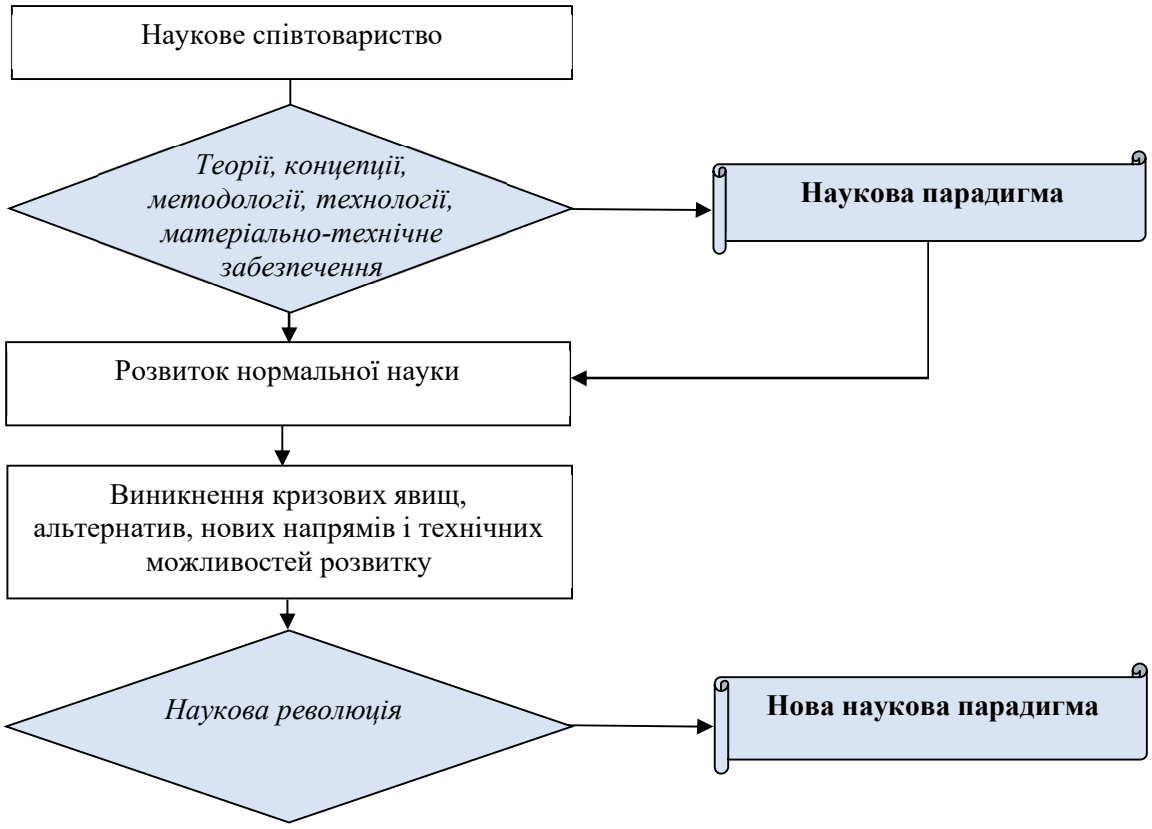

Рис. 3.1. Парадигмальний розвиток науки за Томасом Куном

Джерело: власна розробка автора.

Обліково-інформаційні системи у світі і в Україні за час свого розвитку також зазнали значних парадигмальних змін. Серед зарубіжних науковців, що намагалися екстраполювати парадигмальну теорію в облікову науку, слід виділити Дж. Р. Чемберса. У своїх наукових працях 70-х років минулого століття він описує кризові явища та відсутність нових ідей в бухгалтерському обліку, пояснюючи їх невизначеністю та значною кількістю наявних методів оцінки активів, великою варіативністю у визначенні доходів, витрат і неточностями у вимірюванні прибутку [503].

Теорію Т. Куна щодо революційності у формуванні парадигм обліку розвинув М. К. Уеллс [616]. Він виокремлював такі етапи у загальному циклі формування парадигм:

- прийняття парадигми;
- робота в межах даної парадигми у рамках «нормальної науки»;
- виникнення незадоволень від діючої парадигми;
- пошук і прийняття нової парадигми.

У результаті М. К. Уеллсом виділені наступні облікові парадигми:

1. Антропологічна – практична бухгалтерія не пов'язана з цілями управління.
2. Кон'юнктурна – теорію обліку формує кон'юнктура ринку.
3. Ситуаційна – для бухгалтерського обліку характерними є елементи прогнозування, наприклад, плани, кошториси.
4. Процесуальна – спрямування облікової інформації на прийняття управлінських рішень, зародження управлінського обліку.
5. Ідеалізована – теорія обліку, спрямована на визначення та аналіз фінансових результатів від діяльності підприємства.
6. Інформаційна – документарна, коли об'єктом дослідження в обліку стають не самі факти господарської діяльності, а документи про них.
7. Біхевіористична – облікова інформація переважно використовується для вивчення поведінки осіб, що приймають управлінські рішення [616].

Як бачимо, у даній класифікації застосовані різні, часто протилежні і не пов'язані між собою критерії виокремлення парадигми в залежності від: ринкового середовища, участі в управлінні, використанні для прогнозування, спрямованості лише на кінцеві результати, пов'язаності з реальністю фактів господарського життя, спрямованості на вивчення поведінки управлінських кадрів.

Використання такої широкої гами критеріїв ознак призводить до розмитості у визначенні відмінностей, виявленні позитивних сторін та недоліків тої чи іншої облікової парадигми. Водночас, при встановленні цих парадигм не враховані значні зміни у структурі об'єктів обліку, відображенні активів нематеріального та нефінансового характеру, технічні можливості розширення його глибини та аналітичності, нові способи комунікації при одержанні вхідної і наданні вихідної інформації та інше. Нарешті, у сучасних парадигмах доцільно враховувати особливі умови в оцінці та обліку власності, корпоративних взаємовідносин, участі

власників та менеджерів у прибутках та управлінні корпоративними об'єднаннями в умовах цифровізації економіки.

Значні результати одержані у дослідженні парадигмального розвитку бухгалтерського обліку спочатку радянськими, а потім й вітчизняними вченими. Використання поняття парадигми в бухгалтерському обліку було запропоновано ще у радянські часи. Зокрема, окреслювалося три парадигми розвитку обліку:

- уніграфічна – проста бухгалтерію у натуральних одиницях з обліком руху і залишків цінностей в описах, інвентарях, на основі яких виводились результати діяльності;
- камеральна – розширення сфери об'єктів обліку, уведення до них касових операцій, кошторисних показників на події, що мали відбутися у майбутньому;
- диграфічна – подвійна бухгалтерія, яка використовується уже протягом 5-ти століть і мало змінила свою форму з часів Луки Пачолі [195, с. 330].

Про необхідність перегляду парадигми ведення бухгалтерського обліку неодноразово нагадувало багато українських вчених. Це стосується, насамперед, побудови сучасних парадигм з врахуванням прагматики розвитку суспільних відносин у кінці XX і на початку XXI століття. Петрук О. М. зазначав, що в умовах реформування самих основ національної системи бухгалтерського обліку доцільно сформувати нову парадигму обліку [286, с.338]. Пушкар М. С. стверджує, що зміна суспільного устрою в Україні, широке запровадження комп'ютерної техніки вимагає нової парадигми національної системи бухгалтерського обліку [382, с.47-48]. А Хомин П. Я. та Журавель Г. П. зазначають, що сучасна парадигма вітчизняного бухгалтерського обліку і звітності сформована на методологічних основах 30-х років XX століття і не змінювалась упродовж багато років [445, с.6]. За словами Голова С. Ф., мета нової парадигми обліку і звітності полягає у формуванні адекватної ринковій економіці інформаційної інфраструктури із залученням Інтернету, подачею не тільки фактичної, а й прогнозної інформації [51, с.6-7].

Серед сучасних вітчизняних напрацювань найбільше уваги дослідженню парадигмального розвитку бухгалтерського обліку і звітності приділяли Малюга Н. М., Легенчук С. Ф., Куцик П. О., Корягін М. В., Пилипенко Л. М. та інші. Проводячи періодизацію бухгалтерського обліку та основі зміни парадигм, Малюга Н. М. розширює їх склад у порівнянні з існуючими класифікаціями, поклавши в основу історичні аспекти їх розвитку за такими критеріями: мета і завдання обліку, принципи і елементи методу, об'єкти та їх вимірники, техніка бухгалтерських записів та формування інформації. У результаті Малюгою Н.М. виокремлено таких шість парадигм (рис. 3.2).

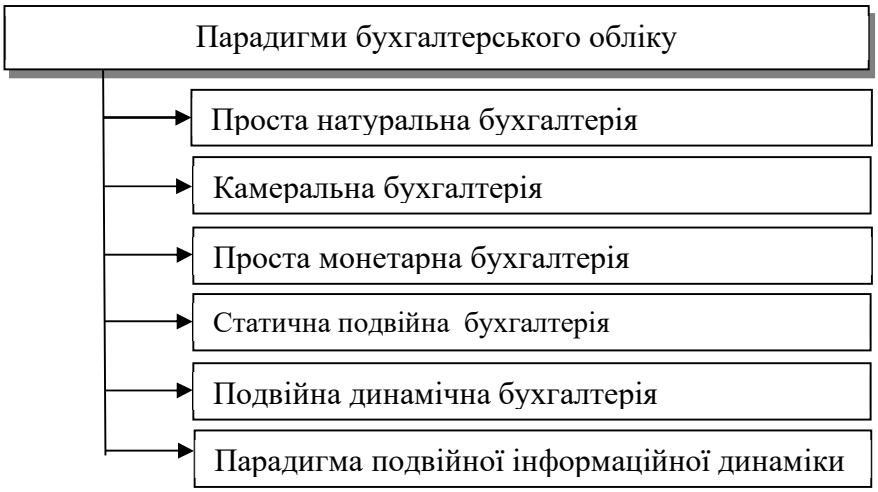

Рис. 3.2. Парадигми бухгалтерського обліку

Джерело: власна розробка автора на основі [195, с. 330-344].

Основна відмінність від попередніх класифікацій парадигм полягає у детальнішому розгалуженні подвійної бухгалтерії на статичну і динамічну. При статичній, як вважає авторка, прибуток вираховували як різницю між капіталом на кінець і початок періоду. При динамічній парадигмі оцінку прибутку здійснюють виходячи з величини доходів і витрат підприємства. Появу нової парадигми подвійної інформаційної динаміки авторка пов'язує з умовами постіндустріального суспільства, у результаті чого виникли нові об'єкти обліку, нові технології у реєстрації, обробці, зберіганні та передачі інформації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Парадигми бухгалтерського обліку

№ парадигми	Назва парадигми	Характерні риси парадигми
1	Проста натуральна бухгалтерія	Натуральне господарство, рахунки матеріальні та розрахункові, інвентаризація
2	Камеральна бухгалтерія	Організація обліку на державному рівні, поява бюджетного фінансування, кошторисів
3	Проста монетарна бухгалтерія	Облік натурального руху майна та результатів його утримання простим записом
4	Подвійна статична бухгалтерія	Облік руху майна і капіталу, зобов'язань та результатів подвійним записом
5	Подвійна динамічна бухгалтерія	Облік майна та зобов'язань з визначенням результатів у будь-який час
6	Подвійна інформаційно-динамічна бухгалтерія	Облік інтелектуального капітулу, інформація як продукт, що має корисність та може бути реалізована

Джерело: власна розробка автора на основі [195, с. 330-344].

Легенчук С. Ф. розширив парадигмальний розвиток наукових змін у сфері бухгалтерського обліку (рис. 3.3). Проведений ним аналіз формування облікових парадигм, що розглядаються зарубіжними та вітчизняними науковцями, дозволив визначити основоположні критеріальні ознаки, що призводили до революційних змін а, отже, й до переходу від однієї парадигми до іншої. Автор основну увагу зосереджує на методологічних та організаційних основах ведення бухгалтерського обліку.

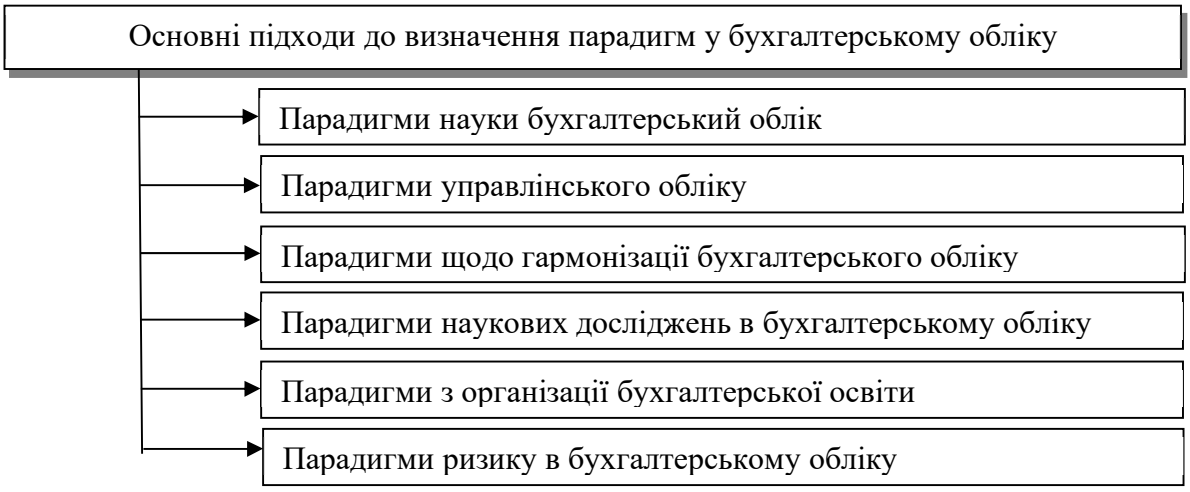

Рис. 3.3. Типи парадигм за Легенчуком С. Ф.

Джерело: власна розробка автора на основі [184, с. 148].

До методологічних глобальних інновацій, що призвели в останній час до парадигмальних змін, можна віднести поділ обліку на фінансовий та управлінський, тенденції до гармонізації обліку із загальноприйнятими правилами на міжнародному рівні, наукові розробки щодо якнайповнішого забезпечення обліково-звітною інформацією широкого кола користувачів. Організаційними напрямами побудови нової парадигми слід вважати врахування і розкриття в системі обліку і звітності інформації про системні і несистемні ризики діяльності, нові підходи у підготовці облікових кадрів.

Важливе дослідження провів Легенчук С. Ф. щодо передумов виникнення нової парадигми у відповідності з базисною теорією Т. Куна. За його висновками, у сучасному обліку появились: аномалії – нові феномени, що не вписуються у традиційну парадигму; виникають кризові явища – розмивання парадигми, появи нових її версій; наукові революції – заперечення старої та виникнення нової парадигми [181, с.154].

Ідею про відмирання старої і необхідність утвердження нової парадигми бухгалтерського обліку підтримав Пилипенко Л. М. Він зауважив, що перші дві передумови (аномалії і кризи) в обліку проявляються уже давно. Як приклад, він наводить такі факти:

- суттєву різницю між обліковою і ринковою вартістю компаній;
- ріст (превалювання) ролі інтелектуально-інформаційних факторів у створенні вартості, яких важко формалізувати та увести в систему бухгалтерського обліку і звітності;
- потребу у врахуванні взаємних впливів результатів діяльності суб’єктів господарювання і навколишнього середовища;
- суттєве розширення складу зацікавлених у діяльності компаній осіб (стейкхолдерів, груп економічного впливу), на задоволення яких має бути спрямована облікова і звітна інформація [287, с.86-87].

Основними ознаками сучасної парадигми бухгалтерського обліку і фінансової звітності, як зазначає Пилипенко Л. М., має бути:

1. Суспільне значення бухгалтерського обліку та публічної фінансової звітності у контексті інституційної теорії;
2. Повноцінна репрезентація всією системою бухгалтерського обліку та звітності інтелектуального потенціалу компанії;
3. Врахування соціальних екологічних та етичних аспектів функціонування компаній як повноцінних факторів ефективності їх діяльності;
4. Врахування у підходах до оцінювання об'єктів обліку ефектів динамічності розвитку економіки [287, с.107].

Малюга Н. М. вважає, що: «Нова парадигма повинна враховувати нові технології та нові об'єкти, властиві сучасному етапу розвитку суспільства. Вона не повинна втратити подвійний характер як найвищий прояв діалектичного методу в бухгалтерському обліку. Поява нової парадигми бухгалтерського обліку – подвійної інформаційної динаміки – ґрунтується на: новій техніці обліку, що базується на інформаційних технологіях; новому завданні обліку, що пов'язане з перерозподілом ресурсів в економічній системі та появою нових об'єктів обліку, зокрема інтелектуального капіталу, природничо-ресурсного потенціалу та інформації, які в сучасних умовах повинні обліковуватися з метою забезпечення зацікавлених користувачів достовірною інформацією про фінансово-господарський стан підприємства» [195, с. 347].

Жук В. М. пропонує будувати нову парадигму на інституційній концепції бухгалтерського обліку, уводить в економічну термінологію поняття інституційної парадигми обліку. Головне завдання вбачає в оцінці впливу інституційних процесів і явищ на економічні і соціальні процеси. Суть інституційної парадигми він бачить у трансформації обліку від виконання лише функції управління до важливого соціально-економічного інституту [91, с.222].

На думку Войнаренка М. П., при побудові нової облікової парадигми не обов'язково має відбуватися повна зміна системи поглядів. Вона повинна увібрати позитивні елементи попередньої парадигми [40, с. 133].

Досить глибокий аналіз парадигмального розвитку бухгалтерського обліку і звітності в останній час проведений Корягіним М. В. та Куциком П. О. [144, с. 50-

63]. Вони в основному досліджували парадигмальні зміни бухгалтерського обліку, що стосуються індустріального (до 90-х років минулого століття) та інформаційного (кінець минулого і початок 21-го ст.) розвитку суспільства. Серед основних парадигмальних зрушень у ці періоди ними виокремлено:

- зміну оціночного базису – від оцінки на підставі історичних витрат до оцінки за справедливою вартістю;
- зміну функції обліку і звітності – розкриття інформації про перерозподіл ресурсів до справедливого представлення подій;
- трансформацію підходів до змістового подання показників у звітності: перехід від господарських операцій до економічних подій;
- збільшення кількості рекомендованих альтернатив обліковими положеннями та стандартами фінансової звітності [144, с. 55-56].

Автори парадигмальний аналіз бухгалтерського обліку будують на інформаційній функції бухгалтерського обліку, основу якої складає звітність підприємства. В результаті вони виокремлюють п’ять парадигм формування звітної бухгалтерської інформації:

1. Бухгалтерські звіти.
2. Фінансова звітність.
3. Фінансова та управлінська звітність.
4. Фінансова, нефінансова та управлінська звітність.
5. Інтегрована та управлінська звітність.

За їхніми оцінками зараз відбувається парадигмальний зсув: від четвертої до п’ятої парадигми. Основну відмінність останньої парадигми вони вбачають у необхідності більш повного задоволення користувачів, особливо інвесторів, нефінансовою інформацією. Орієнтація облікового процесу має бути спрямована на дослідження факторів формування вартості підприємства, що відповідає інформаційним запитам власників, інвесторів та інших користувачів [144, с. 141-143].

Дійсно, саме сучасний період можна вважати переломним етапом розвитку суспільства у цьому напрямі, що вимагає переходу до нової парадигми бухгалтерського обліку. Тому в економічній літературі зустрічається багато інших

пропозицій щодо того, якою має бути сучасна парадигма бухгалтерського обліку і фінансової звітності, які критерії мають бути у враховані та покладені в її основу.

Уманців Г. В. вбачає розвиток сучасної парадигми бухгалтерського обліку у пріоритеті балансу; оцінці за ринковою вартістю; заміні концепції власності концепцією контролю; переходу від обліку майна до обліку ресурсів; регулюванні звітності, а не обліку [439].

Голов С. Ф. вважає нову парадигму парадигмою глобального обліку, що об'єднує ідеї уніграфічної, камеральної, диграфічної парадигм та враховує досягнення багатьох суміжних галузей знань, багатьох напрямів економічних, правових, соціальних та інших наук [49, с.453].

Кірейцев Г. Г. заявляє, що нова система бухгалтерського обліку будується виключно виходячи із потреб розвинених західних ринків як система інформаційного сервісу управління капіталами міжнародних глобальних структур [132, с. 51].

Більшість науковців до основних критеріальних ознак нової парадигми обліку відносять зміну певних методологічних основ обліку, системи оцінки та відображення в обліку нових ресурсів. Але основна увага концентрується на запитах користувачів обліково-звітної інформації (стейкхолдерів) та внутрішніх потребах підприємства, перетворенні обліку у повноцінний соціально-економічний інститут, який би виконував важливу роль у суспільному житті держави [91, с.167-169].

У табл. 3.2 подані головні ознаки, що можуть служити основою для побудови та визнання нової парадигми бухгалтерського обліку на сучасному етапі суспільного розвитку.

Дерій В. А. акцентує увагу на функціональних особливостях сучасного обліку. Він виділяє його основні, суміжні та допоміжні функції. До основних ним віднесена інформаційно-звітна функція, яка включає загальноінформаційну, звітну, управлінську та планову підфункції. Іншою основною функцією обліку він вважає оцінювально-прогнозну. Серед суміжних функцій ним виокремлено контрольно-попереджувальну (профілактичну, захисну, слідоутворюючу та зворотного зв'язку), а також науково-пізнавальну: фундаментальну, науково-прикладну та пізнавально-просвітницьку.

Допоміжними, він вважає виховну, регулюючу, розрахунково-платіжну та відображувально-фіксувальну функції обліку [69, с.59-67].

Таблиця 3.2

Головні критеріальні ознаки нової парадигми обліку

Структурні елементи	Нові критерії та ознаки
1	2
Мета обліку	• Забезпечення інформацією зацікавлених користувачів для управління соціально-економічними процесами на підприємстві і в суспільстві
Нові завдання обліку	• Перерозподіл ресурсів в економіці • Забезпечення збереження та зростання капіталу підприємства • Врахування, окрім фінансових, нефінансових критеріїв в оцінці вартості бізнесу
Нові об'єкти обліку	• Об'єкти нематеріального характеру: віртуальні активи, інтелектуальний, людський, організаційний, екологічний капітал • Інформаційні ресурси тощо
Методи (прийоми) обліку: • Документування • Інвентаризація • Оцінка, калькулювання • Рахунки, подвійний запис • Балансове узагальнення, звітність	➢ Бездокументна форма реєстрації фактів господарської діяльності з допомогою технічних засобів зчитування та фіксації інформації ➢ Перманентна інвентаризація з допомогою новітніх технічних засобів ➢ Оцінка активів, зобов'язань за справедливою (ринковою, дисконтованою) вартістю ➢ Групування інформації на рахунках бухгалтерського обліку з допомогою електронних інформаційно-програмних комплексів у файловому чи цифровому форматі ➢ Формування звітності в автоматичному режимі з уведенням до неї як фінансових, так й нефінансових показників (інтегрований звіт) ➢ Накопичення та зберігання облікових та звітних даних на цифрових носіях, сервісах, у хмарному середовищі, децентралізованих базах даних ➢ Передача обліково-звітної інформації за допомогою комп'ютерно- комунікаційних засобів відповідно до запитів користувачів
Організація обліку	• Варіативність в обліковій політиці підприємств та корпорацій • Дистанційні методи ведення облікової роботи та передачі інформації • Розгалужена система зберігання даних на віддалених сервісах, у хмарному середовищі, децентралізованих базах даних (блокчейн), цифровому просторі
Техніка обліку	• Інформаційно-комунікаційні технології, що базуються на сучасних засобах комп'ютерної та організаційної техніки, програмному забезпеченні, Інтернет-технологіях
Користувачі інформації	• Внутрішні із запитами на інформацію управлінського характеру (управлінського обліку) • Зовнішні з різними інформаційними інтересами фінансового та нефінансового характеру: для контролю, інвестування, продовження партнерських стосунків та інше

Джерело: власна розробка автора.

На наш погляд, при визначенні важливих структурних елементів та характерних ознак нової парадигми бухгалтерського обліку і фінансової звітності треба враховувати не тільки інформаційні потреби основних користувачів, але й можливості задоволення цих потреб, що обумовлені політичними, економічними, правовими, технічними та іншими обставинами, які склалися у визначений період часу.

Насамперед, доцільно звернути увагу на значних зрушеннях у технічних можливостях ведення сучасного обліку. Вони дозволяють:

- спростити роботу із реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, проводити її в автоматичному режимі без оформлення громіздкої первинної документації;

- зменшити вплив людського фактору і тим самим значно скоротити витрати на ведення облікової роботи, суттєво скоротити кількість помилок і свідомих фактів порушення встановлених правил ведення обліку, складання фінансової, податкової та іншої звітності;

- необмежено розширювати аналітичність обліку у відповідності із запитами внутрішніх та зовнішніх користувачів;

- значно підвищити оперативність одержання облікової інформації, враховуючи технічні можливості обробки і передачі даних;

- за допомогою сучасних способів комунікування мати надійні канали передачі, зберігання, архівування обліково-звітної інформації;

- забезпечувати через систему кодування, встановлення паролів, кодів доступу, двофакторної автентифікації тощо належний захист обліково-звітної інформації.

До зазначених ознак додано нові напрями розвитку обліку, пов’язані з технічними можливостям його ведення та формування облікової інформації, суттєвими зрушеннями у реєстрації та документуванні фактів господарської діяльності, новими способами комунікування та передачі інформації та інше. Серед ознак корпоративного характеру слід виокремити орієнтацію теперішнього обліку і звітності насамперед на визначення величини накопиченого капіталу, його

розподілу між власниками з дотриманням концепції збереження капіталу, прибутку, сталого розвитку та інше.

Якщо розглядати передумови побудови нової облікової парадигми, значення та участь у ній окремих складових елементів, то їх можна представити у виді замкнутого кола (рис. 3.4).

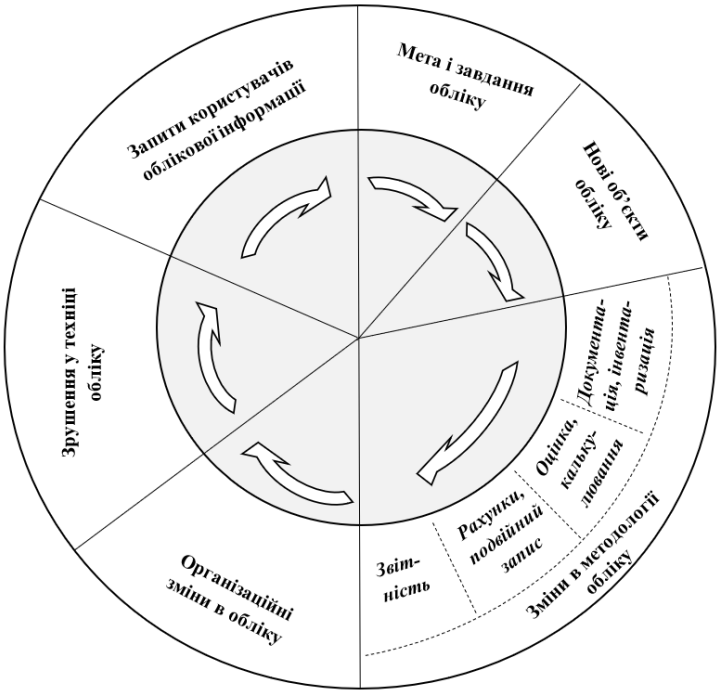

Рис. 3.4. Передумови побудови нової парадигми бухгалтерського обліку

Джерело: власна розробка автора.

На схемі у вигляді окремих сегментів подані структурні елементи, що є характерними для нової парадигми та вирізняють її від попередніх. Вони розміщені у певній послідовності, взаємозалежні та взаємопов'язані між собою.

Мета і основні завдання бухгалтерського обліку будуються відповідно до запитів зацікавлених користувачів облікової інформації. Такими користувачами є не лише внутрішні служби підприємства та зовнішні стейкхолдери з певними економічними інтересами. Інститут обліку має забезпечувати інформаційні потреби суспільства загалом: про розвиток регіонів і країни в цілому, про вирішення соціальних, екологічних та інших суспільних проблем. Через те основними завданнями обліку є перерозподіл ресурсів в економіці держави,

забезпечення зростання вартості підприємства і суспільного майна, врахування при цьому не тільки фінансових, а й нефінансових чинників.

Для виконання цих завдань в систему обліку значною мірою уводяться нефінансові, нематеріальні чинники, що є інтелектуальним капіталом у формі людських, організаційних, клієнтських та інших ресурсів для забезпечення ефективної діяльності підприємств та економіки загалом. До того ж важливим ресурсом стає сама обліково-звітна інформація, яка може мати вартісну оцінку, бути предметом купівлі-продажу.

Під нові завдання і об'єкти обліку трансформується й сам метод облікової науки та його прийоми. Проте у цих змінах суттєву роль відіграли не так об'єкти обліку, як техніка виконання самої облікової роботи. Технічні можливості сучасного обліку згладжують грані між окремими послідовними елементами, на яких довший час базувався метод бухгалтерського обліку. Автоматизовані процеси в обліку дозволяють одномоментно спостерігати і реєструвати господарські операції, фіксувати їх на рахунках подвійним записом за відповідною оцінкою у грошовому вимірі, окремо узагальнювати і включати у звітність нефінансову інформацію.

Муравський В. В. об'єднує це у єдиний процес під загальною назвою «Реєстрація» [211, с.157]. Також за заданою програмою оперативно можна після кожної господарської операції сформувати баланс підприємства. Сучасні технічні засоби дозволяють уводити в облікову систему факти господарської діяльності без оформлення документів, що трактується як бездокументна реєстрація фактів. Розгалужена система комунікаційних зав'язків дає можливість використовувати в обліку інформацію з віддалених сервісів, хмарного середовища, на яких вона накопичується, зберігається під відповідним технічним захистом.

Така система інформаційних каналів дозволяє до звітності включати окрім чисто бухгалтерських даних ще й нефінансову інформацію, формувати інтегровані звіти.

Технічні можливості також вносять суттєві зміни і в організацію облікової роботи на підприємстві. Це стосується техніки одержання, обробки та передачі

облікової інформації, застосування нових електронних способів комунікації із зацікавленими особами-користувачами обліково-звітних даних.

На рис. 3.5 і в коментарях до нього подані основні напрями впливу використання нових технічних засобів на розвиток облікової системи в період запровадження електронних інформаційно-комунікаційних технологій у сфері бухгалтерського обліку.

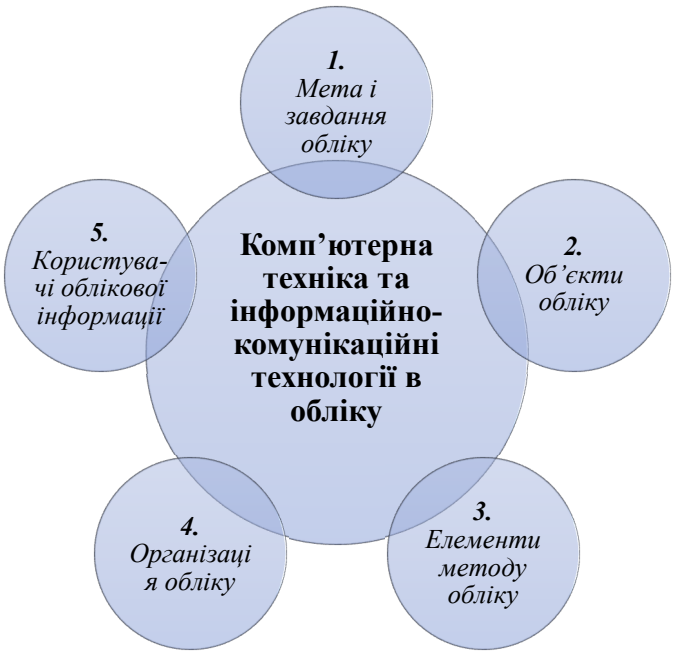

Рис. 3.5. Сфери впливу технічних інновацій на основні критерії сучасної облікової парадигми

Джерело: власна розробка автора.

Використання таких інновацій відіграє важливу роль у формуванні нової парадигми бухгалтерського обліку та фінансової звітності, зважаючи на фактори, що викликали суттєві зміни у методології, організації, техніці ведення обліку, складання і подання звітної інформації. Це пояснюється наступними чинниками.

1. Запровадження сучасних комп'ютерно-комунікаційних та інформаційних технологій дозволяє розширити сферу бухгалтерського обліку, охопити крім фінансових питань підприємства ще й господарські процеси щодо перерозподілу ресурсів, вирішення інших соціально-економічних проблем у суспільстві загалом.

2. Електронні технології наклали суттєвий відбиток на метод обліку та його елементи. За їх допомоги в обліку визнається та може застосовуватися бездокументна форма реєстрації фактів господарської діяльності, здійснення

перманентного контролю активів та зобов'язань, автоматичне групування даних у файловому чи цифровому форматі, накопичення і зберігання великих масивів інформації на цифрових носіях, сервісах, хмарних технологіях. Технічні можливості дозволили розширити коло показників звітності, включати до неї нефінансові, неекономічні чинники, об'єднані у інтегрованій звітності. Але головне, усі облікові процеси від реєстрації фактів і до звітності виконуються автоматизовано на основі відповідного програмного забезпечення, що стирає межі між окремими елементами методу бухгалтерського обліку.

3. Інноваційні технології значно розширили коло об'єктів обліку, особливо нематеріального характеру, що стосуються інтелектуального, організаційного та іншого капіталу, його збереження та зростання. Особливим об'єктом обліку стає інформація, яка виробляється на замовлення, передається переважно дистанційно, має вартісну оцінку і є предметом купівлі-продажу.

4. Сучасні інформаційні технології спрощують вирішення багатьох організаційних питань щодо виконання облікової роботи. Це стосується дистанційного її ведення та надання аутсорсингових послуг, банківського та клієнтського обслуговування, зберігання та використання обліково-звітних даних з віддалених сервісів, хмарного середовища, різних функціоналів цифрового простору.

5. Електронні обліково-інформаційні системи розширюють можливості найбільш повного задоволення інформаційних потреб різних користувачів. Створюються широкі можливості для поглиблення аналітичного обліку доходів, витрат, інвестицій з метою одержання оперативної інформації для внутрішнього управління господарськими процесами при забезпеченні відповідного ступеня її захисту. Зовнішні користувачі мають можливість через дистанційні засоби передачі даних, інтернет-технології одержувати необхідну інформацію, що підлягає публічному оприлюдненню.

Запровадження електронних інформаційно-комунікаційних та інноваційних технологій й вплив вищезазначених чинників призвели до цифровізації бухгалтерського обліку і відповідно зміни існуючої облікової парадигми. Деякі

автори, зокрема Дімітріу О. та Матей М., зосереджуючи увагу на тому, що більшість електронних облікових операцій здійснюються з використанням хмарних обчислень, виділяють «хмарну» облікову парадигму [580, с. 841]. Проте, на нашу думку, доцільнішим є узагальнення в цьому напрямі усіх інноваційних технологій ведення бухгалтерського обліку. Тому слід погодитися з такими авторами як Спільник І., Бруханський Р., Струк Н., Колеснікова О., Соколенко Л., що наголошують на виникненні нової «цифрової» облікової парадигми [601, с. 215].

На підставі сказаного можна стверджувати, що запровадження сучасних електронних обліково-інформаційних систем стало реальним проривом у сфері забезпечення управління обліково-звітною інформацією, у піднятті статусу обліку в соціально-економічному житті суспільства.

Певні інноваційні зрушення має застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій і в обліку діяльності корпоративних об’єднань. Головним завданням такого обліку є інформаційний супровід і контроль за збереженням капіталу, накопиченням і об’єктивним розподілом прибутку між учасниками, акціонерами. Важливу роль відіграла технізація обліку у вирішенні внутрішньокорпоративних відносин, формуванні консолідованої звітності корпоративної групи та інше.

Загалом, запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, електронних методів збору, передачі, зберігання облікової інформації стало важливим чинником у формуванні нової облікової парадигми, яка й далі розвивається в епоху постіндустріальної економіки, вдосконалюється, трансформується під впливом світових економічних і політичних криз. В Україні ключові питання обліку мають вирішуватися з врахуванням зазначених світових глобалізаційних чинників, під впливом на економічні процеси спочатку всесвітньої пандемії, а далі ще й уведеного воєнного стану, необхідності виділення значних ресурсів на вимушене ведення воєнних дій та відбудову вітчизняної економіки в багатьох регіонах країни.

3.2. Організаційно-методологічний інструментарій побудови моделі електронних обліково-інформаційних систем

3.2.1. Загальні підходи до алгоритмізації електронних комунікацій в обліково-інформаційних системах

Основою системи бухгалтерського обліку є інформація, одержання від неї якнайбільшої користі для підприємства та інших зацікавлених осіб. Для інформаційного забезпечення суб'єктів корпорації та обміну значними інформаційними потоками потрібно з числа наявної та підготовленої інформації вибирати саме таку, що характеризуватиме подію, факт, ситуацію з урахуванням потреб конкретних користувачів. Потрібна інформація систематизується у формі повідомлення, яке включає встановлену інформацію, адресовану конкретному суб'єкту взаємовідносин корпоративного об'єднання. Інформація має надаватись своєчасно, дозовано та цілеспрямовано, що дозволить якісно вивчити одержані дані та концентрувати увагу на аналізі альтернативних стратегічних управлінських рішень.

З врахуванням вищенаведених фактів, виникає потреба швидкої обробки великих масивів різнорідних даних. Така можливість надається при поєднанні обліку, інформаційних систем та сучасних інформаційних технологій. Поєднання цих складових, а також впровадження ефективних облікових програмних продуктів дає певні результати як за рахунок прямого ефекту, а саме зменшення трудових затрат на ведення обліку як функції управління, так й непрямого ефекту – економічних результатів реалізації рішень, ухвалених на основі облікової інформації.

Використання інформаційних систем та інформаційних технологій для налагодження зв'язків між суб'єктами корпорації у плані ведення бухгалтерського обліку, з одного боку, підвищує продуктивність праці облікових кадрів, а з іншого – покращує якість облікової інформації. Разом з тим, у сучасних реаліях із-за великої кількості програмних продуктів та способів автоматизації обліку на ринку

виникає проблема вибору напрямів впровадження облікових інформаційних систем.

Задля того, щоб введення інформаційних систем призвело до ефективного їх використання, необхідно врахувати ряд важливих факторів, зокрема, вид діяльності та розмір суб'єкта господарювання, чисельність та кваліфікованість персоналу, можливості забезпечення та обслуговування програмними продуктами тощо. Зважаючи на важливість врахування вищенаведених аспектів, розроблено схему послідовності автоматизації облікових систем у корпоративних об'єднаннях (рис. 3.6).

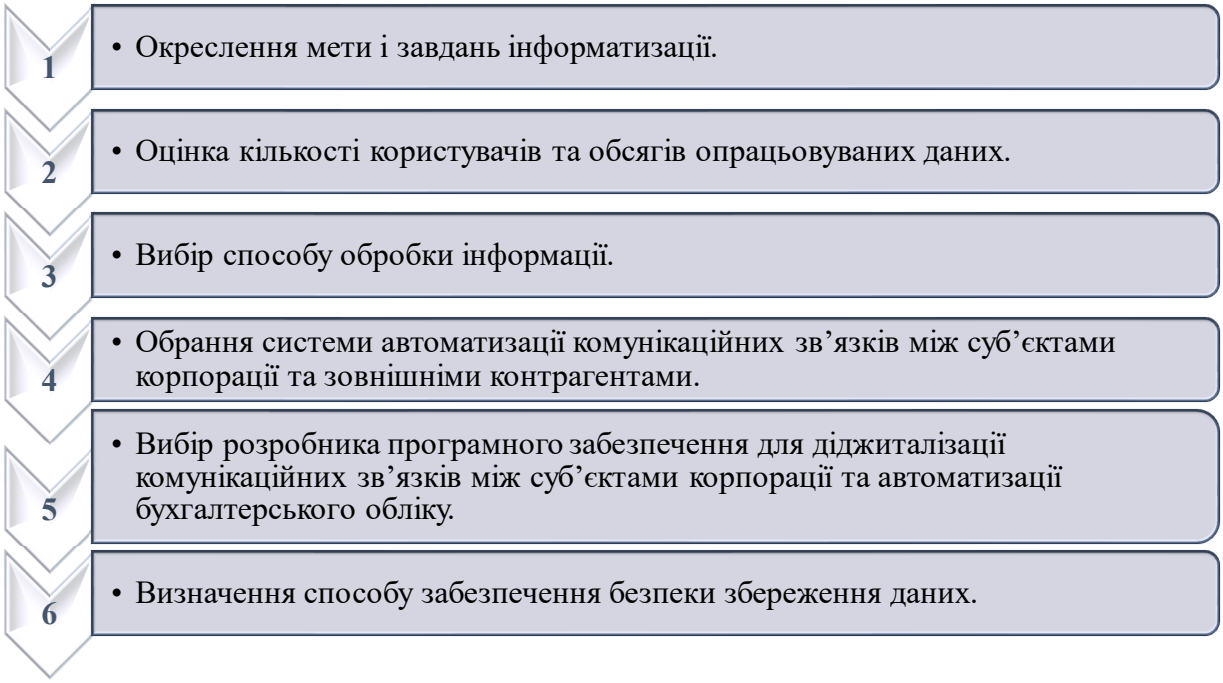

Рис. 3.6. Алгоритм підготовки та автоматизації облікових систем у корпоративних об'єднаннях

Джерело: власна розробка автора.

Відповідно до такого алгоритму необхідно здійснювати підготовку до автоматизації облікових систем з врахуванням певних факторів.

Насамперед, необхідно окреслити мету і завдання, які є для підприємства найбільш важливими, тому що це впливає як на вибір оптимального інформаційного забезпечення, так й на обрання способу автоматизації обліку.

Серед основних цілей, які можуть переслідуватися при автоматизації обліку, варто виокремити такі:

✓ *Впровадження електронного документування та документообігу.* Переведення на формування облікової інформації в електронно-цифровій формі часто здійснюється задля зменшення трудомісткості виконання облікових процедур та концентрації уваги на роботі зі змістом обліково-звітної інформації. Електронне документування на даний час рівноцінне паперовому, можливими є взаємозаміна та взаємне доповнення таких документів. Окрім того, електронно-цифровий документ має ряд інших переваг перед паперовим. З його допомогою можуть вирішуватись, щонайменше, такі проблеми документування бухгалтерських операцій: скорочення витрат часу та коштів на оформлення документів; можливість створення та заповнення одного документа різними віддаленими підрозділами корпорації, а також спільного користування документами; надійне збереження і зручний пошук документів; зменшення числа виїзних перевірок служби внутрішнього аудиту корпоративного об'єднання за рахунок камеральних перевірок електронної документації.

Важливим є запровадження в сучасних умовах електронного документообігу. Адже, якщо раніше збір та реєстрація первинної інформації відбувалися за допомогою комп'ютерної техніки та облікових працівників, то в умовах повністю автоматизованого первинного обліку такий збір первинних даних можливий без участі людини – за допомогою різних годинників, технологічних датчиків, радіочастотної ідентифікації товарів, клієнт-банкінгу, фінансових порталів, еквайрингових систем, розрахунково-касових та мобільних терміналів, смарт-карток, електронних зважувальних пристроїв, лічильників тощо. Отже, збір даних може відбуватися за допомогою відповідних технологічних пристроїв, які до того ж можуть перебувати на значній відстані від місця здійснення комп'ютерної обробки інформації. Окрім того, є можливість оперативного обміну внутрішньокорпоративними документами між віддаленими підрозділами (які можуть бути розташованими у різних куточках світу) за допомогою систем Інтранету та Інтернету.

✓ *Паралельне ведення обліку за декількома стандартами.* Нерідко впровадження інформаційних технологій в обліку зумовлене потребою використання у корпорації кількох облікових систем. Перевага такої автоматизації у даному випадку полягає в одночасному веденні кількох видів обліку із одноразовою централізованою реєстрацією облікової інформації, що усуває необхідність повторного введення облікових даних та підтримки різних інтерфейсів системи. Таким способом можна отримувати кілька напрямів оцінки та показників, що розраховуються за різними методиками, на основі одних і тих же одноразово уведених первинних даних. Це значно зменшує трудомісткість обліку. Прикладами такого паралельного ведення обліку може бути поєднання в одній системі управлінського та фінансового обліку, паралельне ведення обліку за національними положеннями та міжнародними стандартами, або ж використання допоміжних засобів для трансформації даних основної системи у показники необхідної форми (наприклад, трансформація показників вітчизняної звітності у звітну інформацію за міжнародними стандартами).

✓ *Дистанціонування збору та обробки облікової інформації.* Із запровадженням сучасних інформаційних технологій ще однією перевагою переходу на автоматизовану систему обліку стала можливість віддаленого ведення облікової роботи та дистанційного управління корпорацією. Так, за сучасних умов із єдиною базою облікових даних корпорації можуть працювати усі учасники корпоративного об'єднання незалежно від місця їх перебування. Фахівці з обліку й контролю об'єднання можуть перебувати на значній територіальній відстані від місця проведення господарської діяльності. Завдяки віддаленому доступу через мережу Інтернет до первинної інформації є можливість делегування певних облікових функцій комерційним чи аудиторським чи аутсорсинговим фірмам, котрі можуть виконувати усю бухгалтерську роботу. Крім того, комп'ютерні програми конфігуруються таким чином, що можна вести облік показників за окремими структурними підрозділами підприємства, його філіями або віддаленими службами з подальшим об'єднанням цих баз даних, консолідацією підсумкових показників діяльності. Таким чином, власники та акціонери можуть віддалено

отримувати повну та достовірну облікову інформацію про фінансово-господарську діяльність підприємства [257, с. 16].

✓ *Підвищення рівня оперативності та інформативності обліку і звітності.* Однією з першопричин впровадження діджиталізації у сферу комунікаційних зв'язків є зростання інформативності та оперативності обліку. Насамперед, це досягається через зростання його аналітичності. За умов паперового ведення обліку розширення аналітики досить часто служило бар'єром своєчасності одержання інформації унаслідок складності та інформаційної перенасиченості. Дана проблема усувається при впровадженні електронного інформаційного забезпечення обліку. Тому збільшення аналітичної інформації в умовах автоматизації не призводить до зростання трудомісткості обліку а лише сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень. Завдяки зростанню рівня аналітичності облік певної ділянки можна одночасно вести за різними ознаками групування: доходів і витрат – за елементами, видами, центрами відповідальності, способами оцінки; матеріальних цінностей – за видами, групами та місцями зберігання; валютних цінностей та заборгованості – за джерелами, грошовими вимірниками та в розрізі підтверджуючих документів тощо.

Ще одним фактором збільшення інформативності автоматизованого обліку є вільний вибір звітного періоду, адже застосування комп'ютерної техніки дає можливість надавати інформацію на будь-яку звітну дату. Наприклад, завдяки оперативному розрахунку фінансового результату після здійснення кожної господарської операції можна визначати ефективність діяльності компанії і своєчасно коригувати роботу у разі виявлення негативних тенденцій. Таким чином можна коригувати роботу всередині поточного звітного періоду, прогнозувати вплив окремих господарських операцій на фінансово-господарську діяльність загалом. Звітні форми можуть складатися не лише у рамках регламентованого періоду, але й за бажанням користувачів. Є можливість формування фінансової та управлінської звітності посеред звітного періоду за потребою фахівців з обліку та управління. Таким чином, звітність втрачає часову прив'язаність. А це значно підвищує оперативність прийняття управлінських рішень, сприяє попередженню

негативних наслідків фінансово-господарської діяльності підприємства чи корпорації загалом.

✓ *Зростання рівня контролю та дотримання конфіденційності інформації.* Не менш важливою причиною застосування інформаційно-комунікаційних технологій є підвищення рівня контролю за оцінкою активів і пасивів підприємства. Це обумовлено тим, що пристрої автоматичної фіксації господарських операцій запобігають впливу людського чинника на фальсифікацію (завишення чи заниження) реальної вартості об’єктів обліку. Технічні пристрої дозволяють фіксувати усі без винятку факти господарської діяльності. Таким чином ідентифіковані та зафіксовані господарські операції не потребують коригування працівниками. Це значно підсилює контрольованість та збільшує інформаційну насиченість системи обліку в компанії. Оперативне передавання такої інформації фахівцям обліку й управління вищих рівнів ієрархії унеможливлює фальсифікацію щодо оцінки господарських процесів у місцях їх виникнення.

В свою чергу, комп'ютерно-комунікаційна система забезпечує доступ до інформації значної кількості користувачів. Це не дає можливості фахівцям, що мають доступ до засобів автоматизації, втручатися в інші функції та ділянки бухгалтерського обліку. У підсумку, комп'ютерні системи можуть вимагати запровадження додаткових заходів для підтримки контролю на потрібному рівні, який у неавтоматизованих системах досягається звичайним поділом функцій. Разом з тим, сучасні інформаційні системи у сфері бухгалтерського обліку дозволяють через систему паролів та індивідуальних налаштувань користувачам мати доступ лише до тієї інформації, яка їм потрібна для виконання своїх професійних обов’язків.

Важливим є визначення кількості користувачів та обсягів оброблюваних даних, оскільки з їх урахуванням встановлюється режими роботи, обираються технічні параметри та потужність обчислювальної техніки, визначається тип програмного забезпечення та формат інформаційної системи. Існує пряма взаємозалежність, яка показує, що чим більше корпоративне об’єднання, тим

більше розмаїття корпоративних зв'язків, тим складніша їх структура, і відповідно, тим сильніше зацікавлений менеджмент в налагодженні та удосконаленні процесу інформаційного забезпечення. Причому, слід враховувати також й склад учасників корпорації, їх територіальну приналежність та віддаленість, що суттєво впливає на вибір способу обробки інформації.

Розробка та впровадження інформаційних систем та технологій суттєво вплинули на систему обліку, оскільки кардинально змінили способи обробки інформації. Спочатку використовувався виключно ручний спосіб обробки даних. В XVII ст. відбулися перші кроки до автоматизації обліку через використання засобів механізації обробки даних, що значно полегшило зведення (узагальнення) даних. Винайдення та застосування в середині XX ст. комп'ютерної техніки суттєво змінили систему обробки даних, яка еволюціонувала від використання комп'ютера як засобу механізації окремих ділянок обліку до засобу комплексної автоматизації діяльності суб'єктів господарювання.

Однак, зважаючи на те, що швидкодія запровадження новітніх систем обробки даних у суб'єктів господарювання була різною, то способи обробки інформації теж різнилися. Тому, ще донедавна, за твердженням Івахненкова С.В., одночасно використовувалися такі три способи обробки даних як: ручний, механізований та комп'ютерний. Найбільш прогресивним став комп'ютерний спосіб обробки інформації, оскільки від дозволив провести системну автоматизацію господарської діяльності підприємства і забезпечення системи управління оперативними даними [112, с. 82].

Зі зміною технічних засобів реєстрації і обробки інформації (зокрема, використання не тільки комп'ютерів, а й інших технічних пристроїв) змінювалась й сутність даного способу. Тому деякі автори, зокрема Крупка Я.Д. та Муравський В.В., для означення даного способу обробки інформації запропонували використовувати термін «автоматизований спосіб обробки даних» [151]. Даний термін, на нашу думку, є й досі актуальним, коли все більше при реєстрації господарських операцій використовується не тільки комп'ютерна техніка, а й

новітні засоби комунікації та бездокументної реєстрації фактів господарської діяльності.

Розвиток технічних засобів збору та обробки даних, розповсюдження й удосконалення систем зв'язку та інтернет-технологій, покращення програмного забезпечення, переведення деяких офіційних сервісів у суто електронний формат (реєстрація готівкових операцій, документування ПДВ та оформлення листків тимчасової непрацездатності) фактично призвели до повного переходу на автоматизований спосіб обробки облікової інформації (за незначним винятком).

На це спрямоване й висвітлення теоретичних основ бухгалтерського обліку. Зокрема, у міжнародних джерелах досить часто ототожнюють автоматизовану систему бухгалтерського обліку та інформаційну систему бухгалтерського обліку. У деяких джерелах серед 6-ти основних компонентів (складових) інформаційної системи бухгалтерського обліку (Accounting Information System (AIS)) виділяють: персонал, дані, процедури та інструкції, IT-інфраструктуру (технічні засоби фіксації інформації), програмне забезпечення, внутрішній контроль [578]. Фактично такий же набір компонентів використовується й при автоматизованій системі організації бухгалтерського обліку.

Окрім того, на даний час спостерігається певний відхід від ручного та механізованого обліку, оскільки практично всі суб'єкти господарювання використовують повністю або частково автоматизовані способи обробки даних, причому поєднується як проста автоматизація, так і електронна форма її здійснення.

Відповідно, актуальними на сьогоднішній день є такі способи автоматизованої обробки інформації (рис. 3.7):

1) локальні – обробка інформації з використанням технічних та програмних засобів, що належать суб'єкту господарювання:
   - автоматизація кожного окремого робочого місця;
   - внутрішні клієнт-серверні способи обробки інформації;
2) зовнішні клієнт-серверні – обробка інформації із застосуванням орендованих технічних засобів (серверів, засобів комунікації, тощо);

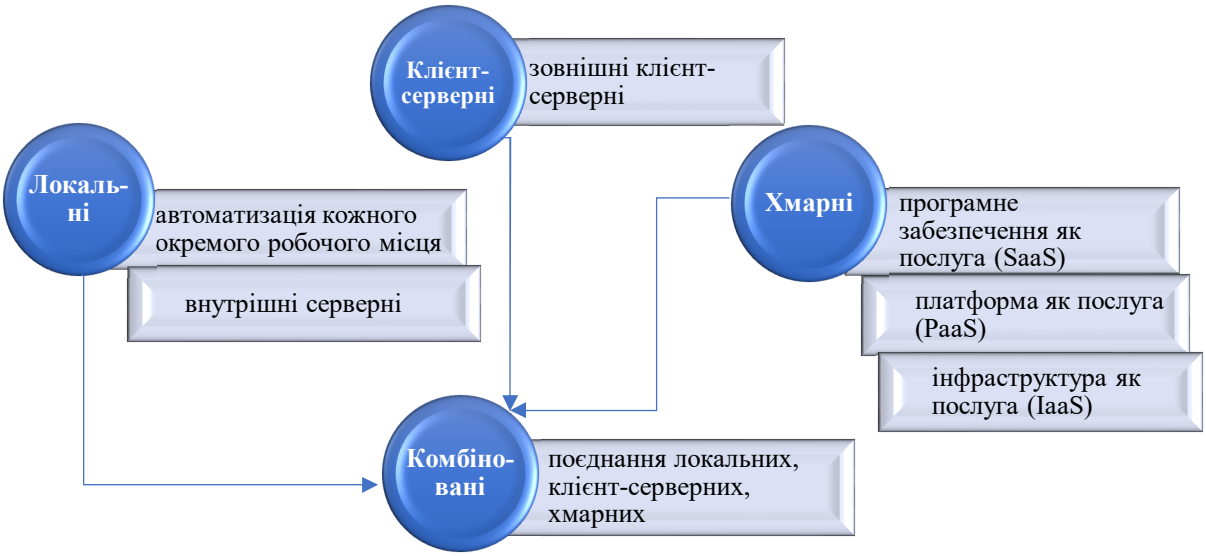

Рис. 3.7. Способи автоматизованої обробки інформації

Джерело: власна розробка автора.

3) хмарні – обробка інформації із застосуванням хмарних обчислень (технологій):

- програмне забезпечення як послуга (Software-as-a-Service (SaaS) – обробка інформації із застосуванням орендованих інформаційно-технологічних ресурсів (серверів, засобів комунікації, тощо), готового програмного забезпечення для опрацювання даних та сховища даних;
- платформа як послуга (Platform-as-a-Service (PaaS) – обробка інформації із застосуванням орендованих інформаційно-технологічних ресурсів (серверів, засобів комунікації, тощо), засобів розробки програмного забезпечення та сховища даних;
- інфраструктура як послуга (Infrastructure-as-a-Service (IaaS) – обробка інформації із застосуванням орендованих інформаційно-технологічних ресурсів;

4) комбіновані – обробка інформації із одночасним застосуванням двох чи більше вищезазначених способів (локальних, серверних, хмарних).

Найпростішим способом є локальна автоматизація кожного окремого робочого місця. У цьому випадку завдання щодо експлуатації прикладного рішення рівномірно розподілені між співробітниками фірми. На кожному робочому місці самостійно виконується резервне копіювання системи керування базами даних, оновлення прикладного рішення, виконання регламентних операцій тощо. При цьому суб'єкт господарювання є власником кількох примірників прикладного рішення залежно від кількості користувачів. Цей спосіб був чи не найпершим з багатьох різновидів автоматизованої обробки даних. Для його застосування не потрібно було мати об'єднані в одну мережу комп'ютери, сервери з використанням Інтернету. Він й дотепер застосовується невеликими об'єднаннями, оскільки для обладнання одного автоматизованого робочого місця потребуються мінімальні фінансові вкладення та матеріальні ресурси. Проте, у підприємствах із більшою кількістю таких робочих місць даний спосіб неефективний, оскільки кожне робоче місце повинне мати окреме прикладне рішення. Та найбільшою проблемою у цьому випадку є об'єднання відокремлених баз даних у загальну комплексну інформаційну базу корпорації, оскільки таке об'єднання може здійснити лише висококваліфікований спеціаліст, вартість послуг якого суттєво відобразиться на бюджеті суб'єкта господарювання.

Тому, підприємства з кількома автоматизованими робочими місцями часто використовують інший спосіб автоматизації – локальний клієнт-серверний. При застосуванні даного методу усі виконавці працюють з одним і тим же варіантом прикладного рішення. Відповідно, економиться час і кошти на вирішення організаційних питань, пов'язаних із самою експлуатацією системи і більше уваги приділяється виключно завданням інформаційного забезпечення. Обслуговуванням системи займається IT-фахівець чи IT-служба, які одночасно для всіх співробітників-виконавців виконують резервне копіювання, оновлення прикладного рішення, здійснюють регламентні операції тощо. У свою чергу, не виникає потреби в об'єднанні окремих баз даних, оскільки вся інформація вноситься у єдину базу одночасно.

Питання ж захисту інформації у сучасних програмних продуктах вирішується також ІТ-фахівцями шляхом кодування та налаштування робочого столу кожного користувача. За цього способу суб'єкт господарювання придбаває лише один примірник прикладного рішення, що значно вигідніше у фінансовому плані. При застосуванні вищенаведеного варіанту автоматизації для зберігання та передачі інформації може використовуватися як базовий комп'ютер одного з працівників або ж відокремлений сервер встановлений на підприємстві.

Схожим на локальний клієнт-серверний є спосіб обробки інформації з використанням зовнішніх серверів, тобто зовнішній клієнт-серверний метод. Єдиною різницею у даному випадку є те, що зберігання та передача інформації здійснюється з використанням інтернет-технологій та віддаленого сервера, що, на нашу думку, є більш безпечним і надійним для корпоративних об'єднань.

Найбільш прогресивною є остання група – хмарних способів обробки інформації із застосуванням орендованих технологічних засобів та прикладних рішень, про що мова буде йти далі.

3.2.2. Перспективи використання хмарних технологій для обробки і зберігання облікової інформації

На даний час у світовій практиці інтенсивно впроваджуються хмарні технології обробки даних. Зокрема, за даними інформаційної (аналітичної) платформи Eurostat у 2021 році - 41%, а у 2023 р. – 45% підприємств Європейського Союзу використовували хмарні обчислення у різних сферах інформаційного забезпечення бізнесу [508].

Як видно з рис. 3.8, зважаючи на зручність і практичність даної інновації існує тенденція стабільного зростання частки користувачів хмарних технології. Причому у деяких розвинутих країнах частка користувачів хмарних обчислень давно перетнула 50 %, зокрема у 2023 р. у Фінляндії вона становить 78 %, Швеції – 72 %, Норвегії – 71 %, Мальті – 67%, Італії – 61 %.

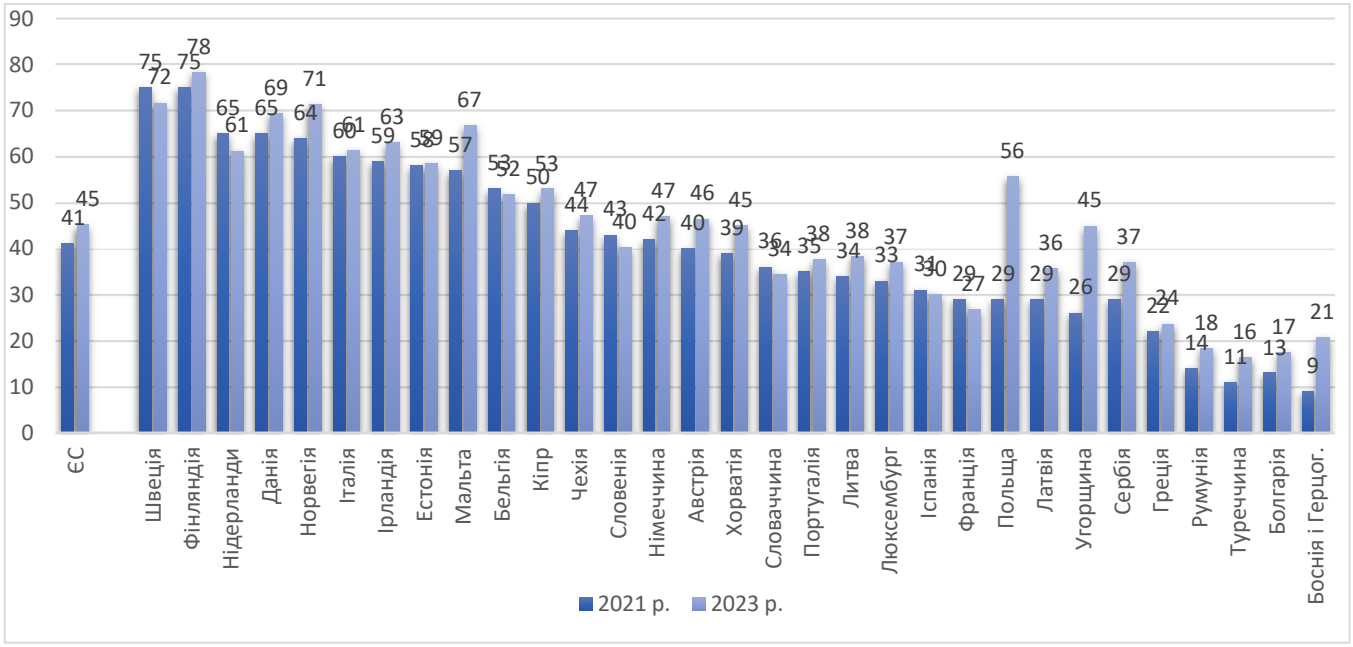

Рис. 3.8. Частка підприємств-користувачів хмарних обчислень країн Європейського Союзу у 2021 р., 2023 р.

Джерело: власна розробка автора на основі [507].

Що ж стосується частки використання хмарних технологій для облікового забезпечення, то за даними аналітичної системи Panorama Consulting Group на світовому ринку облікових інформаційних систем (зокрема ERP), у 2022-2023 рр. більше застосовувалися системи, орієнтовані на локальні способи обробки інформації, проте попит на хмарні постійно зростає (рис. 3.9).

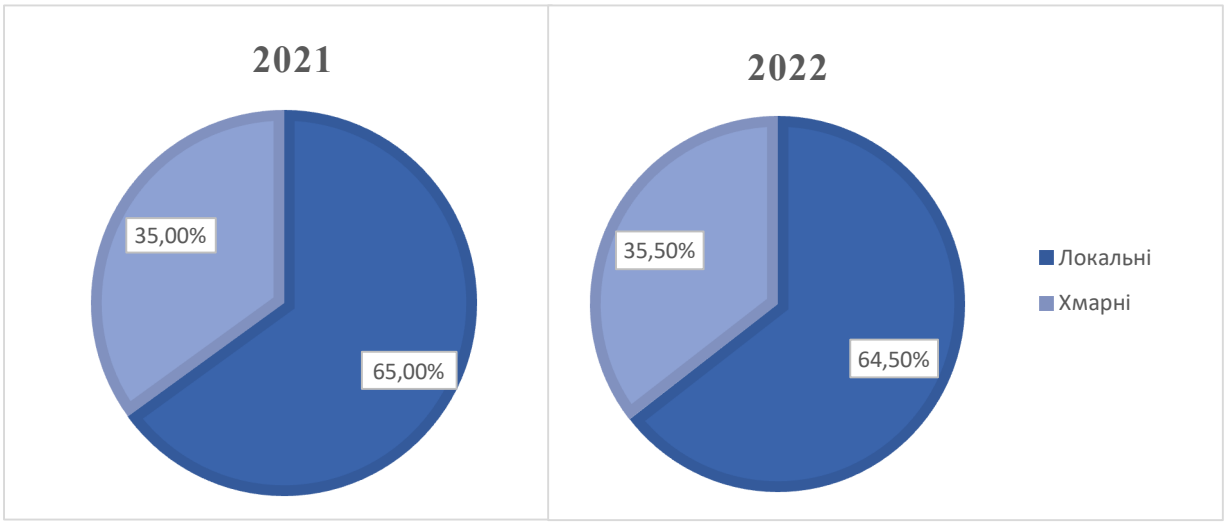

Рис. 3.9. Частка підприємств-користувачів країн ЄС за способами обробки інформації

Джерело: власна розробка автора на основі [581; 582].

Щодо стану використання хмарних технологій в Україні, то тут ситуація дещо гірша. Згідно з даними Державної служба статистики України до 2020 року частка користувачів хмарних обчислень постійно збільшувалася, що було зумовлено економічним розвитком нашої держави (Додаток Д). Проте пережита економічна криза підчас епідемії COVID-19, а пізніше розпочаті агресором у 2022 році військові дії на більшості території України призвели до значного скорочення кількості діючих підприємств та збідніння існуючих, й, відповідно, сповільнення впровадження хмарних обчислень (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Кількість вітчизняних підприємств-користувачів хмарних обчислень за 2018-2022 рр.

Види економічної діяльності	Кількість суб'єктів, користувачів хмарних обчислень							
	одиниць				у % до загальної к-ті			
	2018	2019	2021*	2022*	2018	2019	2021	2022
Усього	**4831**	**5207**	**5233**	**4873**	**9,8**	**10,3**	**10,2**	**9,8**
Переробна промисловість	1124	1236	1244	1192	9,3	10,0	9,9	9,4
Постачання електроенергії, пари, газу, кондиційованого повітря	73	89	101	67	9,7	11,6	11,8	8,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	85	108	96	93	7,1	8,8	7,6	7,0
Будівництво	484	515	534	471	8,9	8,9	8,7	8,4
Роздрібна та оптова торгівля; ремонт автотранспортних засобів	1376	1439	1370	1345	11,3	11,5	11,3	11,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	296	327	323	298	7,5	8,1	7,7	7,5
Тимчасове розміщевання й організація харчування	131	155	168	150	8,3	9,5	10,0	8,7
Інформація та телекомунікації	334	381	411	331	15,4	17,5	18,7	15,1
Операції з нерухомим майном	209	208	206	169	6,8	6,7	6,6	6,5
Професійна, наукова, технічна діяльність	390	420	422	416	13,1	13,6	13,5	13,2
Діяльність щодо адміністративного та допоміжного обслуговування	316	321	346	330	8,6	8,3	8,6	8,1
Надання інших видів послуг	13	8	12	11	19,1	11,9	17,2	17,5

Джерело: власна розробка автора на основі [31, 32, 33].

Так, у 2022 р. кількість підприємств – користувачів хмарних ресурсів становила 4873 од. тобто 9,8% від загальної кількості підприємств, що наблизилося до рівня 2018 р. і зменшилося порівняно 2019 р. та 2021 р. на понад 300 одиниць або на 0,5%.

Слід зазначити, що і на вітчизняному ринку, і на ринках країн ЄС є певна взаємозалежність між розміром підприємства (об'єднання) і використанням хмарних технологій. Вона полягає у тому, що чим більшим є суб'єкт господарювання, тим складніша у нього система комунікаційних зв'язків і відповідно більше зацікавлення системи управління у застосуванні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (в тому числі й хмарних). Так, оцінюючи показники, відображені на рис. 3.10, щодо частки вітчизняних та європейських підприємств, які використовують хмарні обчислення за розміром суб'єктів господарювання, слід сказати, що найбільш прогресивними у даному відношенні є великі підприємства, з яких 22 % вітчизняних та 72 % європейських користуються хмарними сервісами. У свою чергу, найменший відсоток користувачів хмарних обчислень припадає на малі підприємства, відповідно 9 % в Україні та 38 % у країнах ЄС.

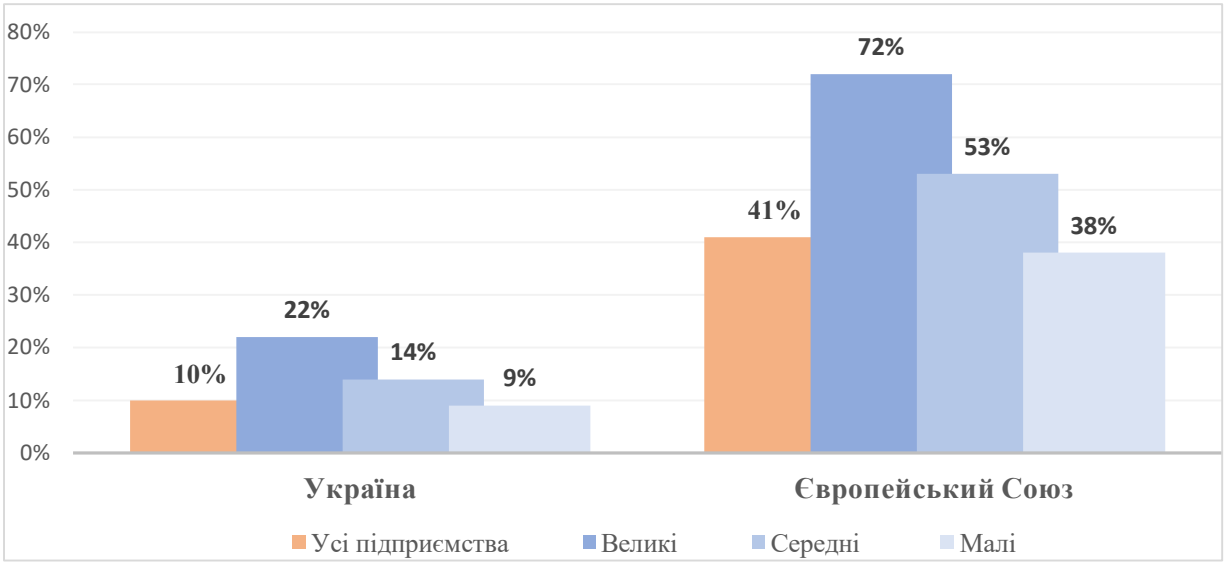

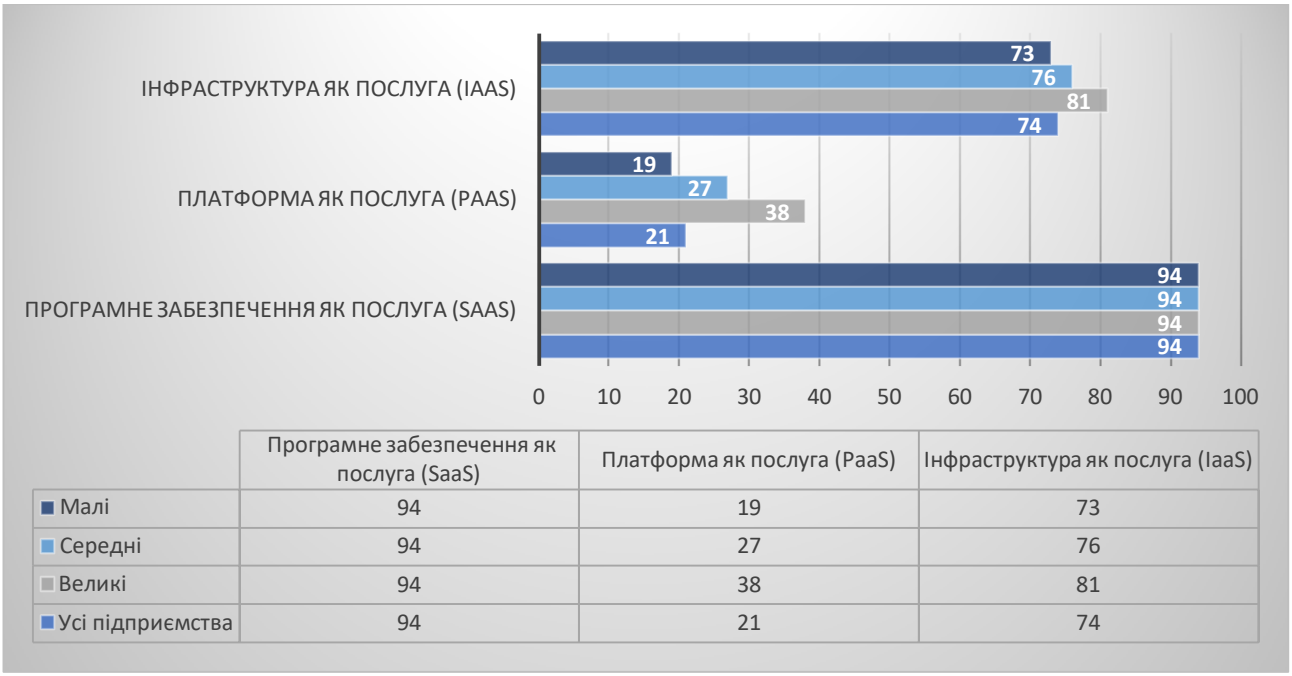
Рис. 3.10. Частки використання підприємствами хмарних інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до розміру суб'єкта господарювання у 2021 рр.

Джерело: власна розробка автора на основі [507; 508].

Як вже зазначалося, хмарні способи обробки інформації поділяються на певні види відповідно до типів використовуваних послуг хмарних обчислень за моделлю обслуговування: програмне забезпечення як послуга (SaaS), платформа як послуга (PaaS), інфраструктура як послуга (IaaS).

Якщо оцінювати використання інформаційних продуктів загалом, то більшість підприємств-користувачів хмарних ресурсів ЄС (94 %) послуговувались принаймні

одним програмним забезпеченням як послугою (SaaS) (рис. 3.11) (наприклад, електронною поштою, офісним програмним забезпеченням, фінансовим або бухгалтерським програмним забезпеченням, ERP, CRM).

	Програмне забезпечення як послуга (SaaS)	Платформа як послуга (PaaS)	Інфраструктура як послуга (IaaS)
Малі	94	19	73
Середні	94	27	76
Великі	94	38	81
Усі підприємства	94	21	74

Рис. 3.11. Типи використовуваних послуг хмарних обчислень підприємствами країн ЄС за моделлю обслуговування у 2021 р.
Джерело: власна розробка автора на основі [508].

Значна частка (74 %) також використовувала принаймні одну хмарну інфраструктуру як послугу (IaaS), тобто принаймні одну базу даних хостингового підприємства, сховище файлів або обчислювальну потужність для запуску власного програмного забезпечення підприємства як служби хмарних обчислень. І лише п'ята частина (21%) підприємств застосовували хмарну платформу як послугу (PaaS), тобто обчислювальну платформу, що забезпечує розміщене середовище для розробки, тестування або розгортання додатків як хмарної служби [507].

Найбільш розповсюдженою є система SaaS (програма як послуга). При її використанні споживачі самостійно не купують прикладні рішення, а лише проводять оплату за користування ними через Інтернет. Такі прикладні рішення розгортаються на обладнанні постачальника сервісу, у вигляді єдиної системи (сервісу, інфраструктури) і з нею працюють всі користувачі. Оновлення та обслуговування програмного забезпечення постачальником сервісу здійснюється централізовано. За

таких умов кілька різних підрозділів корпоративного об’єднання можуть працювати з одним і тим же примірником прикладного рішення. Дотримання належних умов при експлуатації прикладного рішення забезпечує постачальник сервісу. Він одночасно для всіх підрозділів (підприємств) виконує резервне копіювання матеріалів, оновлює прикладне рішення, здійснює регламентні роботи тощо. При цьому підприємства-користувачі не являються власниками прикладних програм, вони лише оплачують послуги у вигляді абонплати або вносять орендну плату.

Дана система є найбільш оптимальною для облікового-інформаційного забезпечення малих і середніх підприємств та об’єднань, оскільки вона найменше потребує вкладень у сервісне обслуговування. Проте вона є й найменш безпечною для користувачів, бо вся система безпеки контролюється виключно провайдерами (продавцями сервісу).

У випадку використання способу обробки PaaS (платформа як послуга) хмарним провайдером надається доступ до операційних систем, засобів розробки і тестування, управління базами даних. Тобто провайдером контролюються не тільки самі сервери, бази зберігання даних і обчислювальні потужності, але й пропонуються також на вибір певні платформи і засоби управління ними. При цьому надається можливість використання передових, а то й унікальних технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання, великі дані та інших. Основними користувачами PaaS-сервісів є компанії, що мають фахівців, які володіють спеціальними знаннями та вміннями щодо налаштування системи з віртуальних компонентів.

При застосуванні сервісу IaaS (інфраструктура як послуга) суб’єкт господарювання отримує в користування інформаційно-технологічні ресурси, такі як віртуальні сервери з належною обчислювальною потужністю та обсягами пам'яті, обслуговуванням яких займаються провайдери, що контролюють фізичну та віртуальну інфраструктуру. Встановленням й підтримкою програмного забезпечення користувача для обробки облікових даних займаються служби системного адміністрування суб’єкта господарювання.

Хмарні системи IaaS та PaaS призначені для облікового інформаційного забезпечення середніх і великих корпорацій, оскільки вони дають можливість на базі отриманих від провайдера IT-ресурсів будувати свою інфраструктуру та розробляти власний програмний продукт, що відповідатиме усім потребам користувачів інформації корпоративного об'єднання. Такі хмарні продукти також сприятимуть забезпеченню безпеки даних. Таким чином, можна відзначити певну взаємозалежність видів підприємств та об'єднань, їх структури та обраного виду хмарного способу обробки облікової інформації (рис. 3.12).

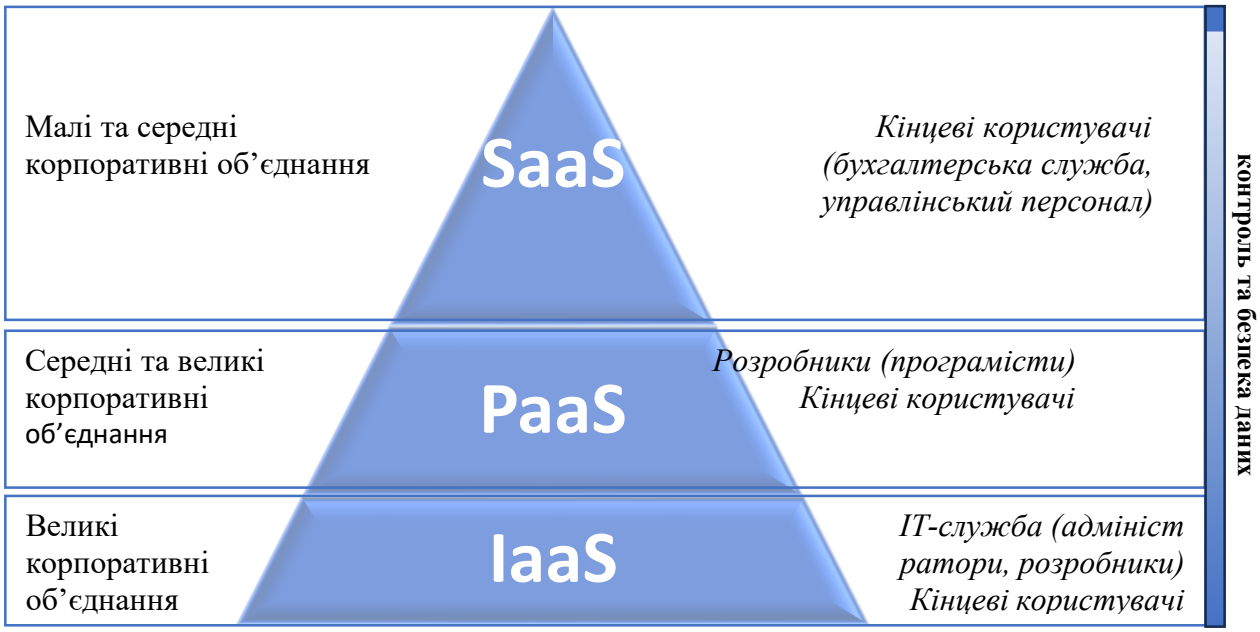

Рис. 3.12. Взаємозалежність користувачів та хмарних способів обробки облікової інформації

Джерело: власна розробка автора.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що саме хмарні способи обробки інформації є найбільш оптимальними для об'єднань і корпорацій, оскільки надають більше можливостей налаштування баз даних та користування ними, зокрема доступ 24/7 із будь-якої точки світу за наявності інтернет-зв'язку. Причому, суб'єкти різних форм об'єднань можуть обирати різні формати таких обчислень відповідно до їх потреб. Так, для невеликих об'єднань найбільш оптимальним буде використання хмарних сервісів SaaS, оскільки вони потребують мінімуму фінансових ресурсів на придбання, налаштування та підтримку технічних

засобів і програмних продуктів, а у разі їх застосування не виникає потреби у додатковому залученні спеціалістів з IT-сфери для обслуговування прикладних рішень. У свою чергу, користувачі середніх і великих товариств можуть бути зацікавлені у хмарних системах IaaS та PaaS, при налаштуванні яких можна враховувати усі потреби й запити управління. Це сприятиме розробці найбільш оптимальних систем інформаційного забезпечення та комунікаційних зв'язків корпорації.

Окрім того, правильне налаштування систем дозволить значно збільшити безпеку та контрольованість даних. Зокрема, вони багато в чому залежать від обраних моделей хмарних обчислень відповідно до їх відокремленості:

- публічні, що використовуються (на правах оренди) великою кількістю суб'єктів господарювання, інфраструктура яких розміщена на загальнодоступних ресурсах, проте можливість управляти такими хмарами і обслуговувати їх є лише у власників (провайдерів) (наприклад Oracle Cloud, Microsoft Azure, Amazon Web Services, Google Cloud);
- приватні, що експлуатуються і повністю контролюються лише одним суб'єктом господарювання-власником, інфраструктура яких може бути розміщена в приміщеннях користувача чи зовнішнього оператора;
- гібридні, що поєднують елементи приватних і публічних, даючи можливість здійснювати обмін програмами і даними між приватними й публічними хмарними ресурсами.

Отже, для корпоративних об'єднань найбільш оптимальним є використання гібридних моделей хмарних обчислень з акумулюванням конфіденційної інформації на приватних ресурсах, а загальнодоступної або менш важливої інформації – на публічних серверах.

3.2.3. Аналіз програмного забезпечення в умовах запровадження електронних обліково-інформаційних систем

Налагодження комунікаційних зв'язків між корпоративними одиницями для обміну електронними даними здійснюється із використанням різного роду

інформаційних систем (програмного забезпечення). Вибір таких продуктів є одним із найважливіших, оскільки від цього залежить побудована система обліку на підприємстві. Разом з тим, на ринку представлено велику кількість облікових програмних продуктів – як універсальних, так й спеціалізованих за масштабами, галуззю, видами діяльності суб'єктів господарювання, які передбачають цифровізацію усіх інформаційних потоків підприємства, а також певних сфер діяльності. Окрім того, існують програмні продукти, прямою ціллю яких не є виконання облікових функцій, проте вони тісно пов'язані з обліком або містять окремі модулі, що стосуються обліку певної сфери чи виду господарської діяльності.

Зважаючи на це, для оперативного забезпечення управління всією необхідною інформацією про функціонування підприємства, необхідно цифровізувати не лише бухгалтерський облік, але й усю інформаційну систему підприємства, що дозволить інтегрувати усі дані суб'єкта господарювання у єдиній комплексній інформаційній базі. Тому важливо впорядкувати та класифікувати усі можливі варіанти програмних продуктів, що є на ринку облікового програмного забезпечення, відповідно до їх функціональних можливостей. Потрібно також розробити критерії, за якими підприємство може обирати той чи інший продукт в залежності від його структури, вимог та можливостей.

Питання класифікації облікових інформаційних систем розглядались і досліджувались багатьма українськими вченими й раніше (таблиця 3.4).

Одними з перших ще у 1994 році систематизували облікові програми Савченко А. І. та Білошапка В. І. Вони класифікували їх за розміром суб'єктів господарювання на програми комплексної комп'ютеризації бухгалтерського обліку для малого бізнесу, комплексної комп'ютеризації великих підприємств, комп'ютеризації окремих ділянок обліку [398]. У той же час, Новоженов В. та Проскурін С.П. основним критерієм класифікації визначали місце створення і, відповідно, виділяли програми: написані користувачем, написані штатними програмістами підприємства, створені за замовленням в спеціалізованій комп'ютерній фірмі, універсальні (масові) бухгалтерські програми [264].

Таблиця 3.4

Класифікаційні ознаки облікового програмного забезпечення, надані різними авторами

Джерело	Ознака класифікації
Власюк С. [39,с. 44]	За виконуваними функціями
Волинець В.І.[41, с. 846]	За функціональним призначенням. За складом суб'єктів За складом отримувачів За складом звітності За складом підтримуваних електронних цифрових підписів За підтримкою імпорту-експорту За інтеграцією з іншим ПЗ За способом використання ПЗ За підтримкою багатокористувацького режиму роботи
Дикий А.П., Довгаль Ю.Д. [73]	За об'єктами обліку
Івахненков [111, с. 319]	За об'єктами обліку За способом створення За способом реалізації бухгалтерських функцій у програмах За комплексністю виконуваних функцій За призначенням
Муравський В.В. [211, с. 338]	За призначенням, способом реалізації бухгалтерських функцій та розміром підприємств
Новоженов В. [264]	За місцем створення
Сава А. П. [396; с. 194]	За призначенням, способом реалізації бухгалтерських функцій та розміром підприємств
Савченко А.І., Білошапка В.І. [398],	За розміром підприємства
Шайгородський В. [453]	За способом реалізації в програмах бухгалтерських функцій
Юзва Р. П. [468]	За способом створення За комплексністю виконуваних функцій та призначенням

Джерело: власна розробка автора.

Трохи пізніше схожу систематизацію пропонують й інші автори, розрізняючи типові програмні продукти, що містять стандартний перелік функцій і можливостей або ж індивідуальні програми, що написані під конкретного суб'єкта господарювання й враховують всі його галузеві особливості [257, с. 33]. Аналогічну систематизацію наводить Юзва Р. П., яка стверджує, що індивідуальне програмне забезпечення хоча й дає змогу максимально повно реалізувати завдання, для вирішення яких створюється інформаційна система, й допомагає врахувати всі вимоги та умови конкретного замовника, проте характеризується значною трудомісткістю, тривалим часом впровадження, високою ціною та не гарантує

очікуваного результату. В свою чергу, використання типових програм сприяє оперативному здійсненню процесу автоматизації, проте може не забезпечувати виконання усіх методологічних вимог до обліково-аналітичної системи. Тому, Юзва Р.П. виділяє ще й третій тип, що поєднує в собі гнучкість першого варіанту та простоту впровадження другого – типові програми з можливістю гнучкого індивідуального налаштування [468]. Варто погодитися з автором, що останній тип є найбільш оптимальним для автоматизації комунікаційних зв'язків суб'єктів корпоративних відносин.

Також Юзва Р.П. за комплексністю виконуваних функцій поділяє облікові інформаційні системи на такі чотири класи:

– локальні, що призначені для автоматизації одного чи кількох секторів діяльності підприємства;

– фінансово-управлінські, що володіють ширшими функціональними можливостями і дають змогу автоматизувати практично всі ділянки господарської діяльності підприємства;

– середні інтегровані системи, що використовуються для планування та управління ресурсами, інтегрованого управління всіма видами діяльності та структурними підрозділами підприємства;

– великі інтегровані системи, що застосовуються при автоматизації управління не тільки підприємствами, а великими компаніями, вертикальними ринками, фінансово-промисловими групами, холдингами, міжнародними корпораціями.

Шайгородський В., досліджуючи програмне забезпечення для бухгалтерського обліку, виокремлює ще одну класифікаційну ознаку поділу комп'ютерних програм - відповідно до способу реалізації облікових функцій. З нею програми поділяють на такі, що дозволяють вводити господарські операції до журналу операцій тільки за шаблонами, і такі, які мають можливість ручного введення проводок [453], що нашу думку не є актуальним на даний час, оскільки не враховує автоматичної реєстрації фактів господарського життя.

Найбільш розповсюдженою є класифікація, що поєднує в собі критерії для групування програм за призначенням, способом реалізації бухгалтерських функцій

та розміром підприємств. За ними виокремлюються домашні бухгалтерії, міні-бухгалтерії, універсальні бухгалтерські комплекси, локальні автоматизовані робочі місця й корпоративні інформаційні системи. Подібні класифікації є у публікаціях Сави А. П. [396].

В свою чергу, Муравський В. В. пропонує дещо видозмінити дану класифікацію, об'єднавши є єдину групу усі інформаційні системи окрім домашньої бухгалтерії та корпоративних систем [211].

Найбільш повну і обґрунтовану класифікацію у свій час дав Івахненков С.В. Він систематизував інформаційні системи за способом створення, за об'єктами обліку, за способом реалізації бухгалтерських функцій у програмах, за комплексністю виконуваних функцій, за призначенням. Проте сучасні реалії господарської діяльності та прогресивні зміни способів збору, реєстрації та обробки облікової інформації потребують оновлення класифікації інформаційних систем з введенням нових ознак та удосконаленням існуючих. Тому пропонуємо таку класифікаційну систему облікових інформаційних систем, яка передбачає чітке групування програмного забезпечення за певними ознаками (рис. 3.13).

При систематизації облікового програмного забезпечення за різними класифікаційними ознаками використані як уже запропоновані класифікації із деяким удосконаленням понятійного апарату з врахуванням сучасних умов їх застосування, так й нові, які виникли завдяки новим технічним й інформаційним можливостям передачі та зберігання інформації. Зокрема, класифікаційна ознака за об'єктами обліку, виходячи з наповнення, замінена ознакою за суб'єктами господарювання, що використовують програмне забезпечення. Це пов'язано з тим, що об'єктами обліку є господарські засоби, джерела формування засобів, господарські процеси суб'єктів господарювання, а не самі господарюючі суб'єкти. Критерій за способом реалізації в програмах замінено на ознаку за способом реєстрації господарських операцій, що вже враховує сучасні способи введення даних.

Відповідно до видозмін та властивостей облікових інформаційних систем, крім вищезазначених, введено нові ознаки:

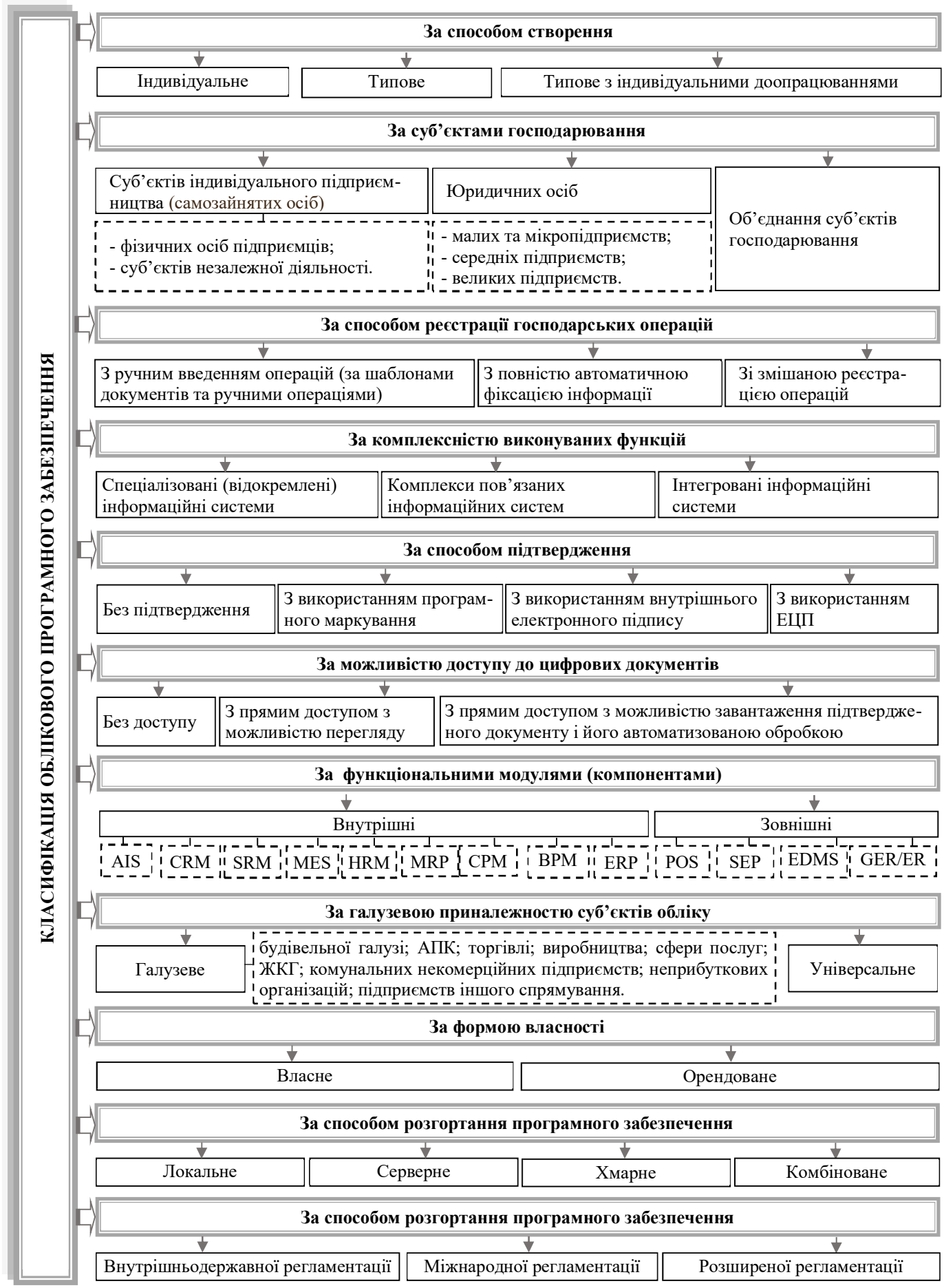

Рис. 3.13. Класифікація облікового програмного забезпечення

Джерело: власна розробка автора.

- за галузевою приналежністю суб'єктів обліку, що поділяє програмні продукти відповідно до їх основної спеціалізації за галузевим напрямом – галузеві, що враховують особливості побудови облікової системи за основними галузевими напрямами Вони можуть надавати для системи управління більш деталізовану інформацію (будівельної галузі, агропромислового комплексу, торгівлі, виробництва, сфери послуг, житлово-комунального господарства, комунальних некомерційних підприємств, неприбуткових підприємств, господарюючих суб'єктів іншого спрямування); універсальні, що можуть застосовуватися суб'єктами господарювання будь-якого галузевого спрямування. Проте вони є менш інформативними;
- за формою власності – власні (придбані і обслуговуються безпосередньо суб'єктом господарювання – користувачем програми), орендовані (придбані та обслуговуються орендодавцем на його обладнанні, а основному користувачу надається лише доступ з можливістю застосування протягом певного часу);
- за способом підтвердження – без підтвердження (за умови відсутності будь яких позначок, які вказують на відповідальну особу, що внесла дані чи змінила їх, а також правочинність інформації); з використанням для підтвердження програмного маркування (логіна, пароля користувача); з використанням для підтвердження внутрішнього електронного підпису (генерованого програмним забезпеченням суб'єкта господарювання, що не має юридичної сили для зовнішнього документообігу); з використанням для підтвердження електронного цифрового підпису (ЕЦП) за правовим статусом прирівняного до власноручного підпису або печатки;
- за можливістю доступу до цифрових документів – без доступу (без можливості перегляду чи завантаження цифрового документа в облікову інформаційну систему, причому внесення інформації по такому документу можливе лише вручну), з прямим доступом із можливістю перегляду цифрового документу (безпосередньо в обліковій системі, проте без можливості його обробки); з прямим доступом із можливістю завантаження підтвердженого цифрового документу і відповідно його автоматизованою обробкою;

- за способом розгортання програмного забезпечення – локальні (встановлені на внутрішньому обладнанні користувача – безпосередньо в офісі), серверні (застосовуються з використанням віддаленого сервера), хмарні (розгорнуті хмарному середовищі), комбіновані (використовуються з поєднанням двох чи усіх вищезгаданих способів);
- за сферою регламентації - внутрішньодержавної регламентації (націлені на внутрішньодержавні, тобто національні стандарти обліку), міжнародної регламентації (орієнтовані на міжнародні стандарти), розширеної регламентації (з можливістю відображення інформації та формування звітності як за національними, так й за міжнародними стандартами);
- за функціональними модулями (компонентами) – відповідно до основних напрямів обліку у господарюючого суб'єкта, причому функціональні компоненти можуть бути як відокремленими програмними продуктами, так і поєднані у формі єдиної інформаційної системи (вутрішні - AIS/AS, CRM, SRM, MES, MRP, BPM, HRM, CPM, ERP; зовнішні – POS, EDMS, GER/ER, SEP).

Одним з найважливіших способів систематизації є поділ за функціональними модулями (компонентами). Такі функціональні модулі можуть працювати як відокремлені інформаційні системи, фіксуючи та опрацьовуючи господарські операції лише за одним чи кількома функціональними напрямами, або ж поєднуватись із іншими компонентами для збільшення обсягів обліковуваних даних (інформації). Причому ж, кожен із модулів має значно ширші можливості, ніж бухгалтерський облік, і дозволяє здійснювати збір й аналіз необлікових, зокрема маркетингових, логістичних та інших даних. Основним фактором, що впливає на обрання користувачем однієї із таких компонентів чи поєднання декількох, є поставлені мета, завдання щодо налаштування облікової інформаційної системи, технічні та фінансові можливості суб'єкта господарювання.

Одним з перших, узагальнення інформаційних систем за функціональними компонентами на підставі зарубіжного досвіду здійснив Івахненков С. В., виокремивши такі як:

- інформаційна система бухгалтерського обліку (Accounting Information System (AIS));
- розширене планування та диспетчирування (Advanced Planning and Scheduling (APS);
- система взаємодії з покупцем (Customer Relationship Management (CRM);
- планування потреб в ресурсах, узгоджене з покупцем (Customer Synchronized Resource Planning (CSRP);
- система забезпечення прийняття рішення (Decision Support System (DSS));
- планування ресурсів підприємства (Enterprise Resource Planning (ERP));
- система управління виробництвом (технологічним процесом) (Manufacturing Execution System (MES));
- управлінська інформаційна система (Management Information System (MIS));
- планування потреб в матеріальних ресурсах (Material Requirements Planning (MRP));
- планування потреб у виробничих ресурсах (Manufacturing Resource Planning (MRP II));
- управління ланцюжками постачання (Supply Chain Management (SCM))
- стратегічне управління підприємством (Strategic Enterprise Management (SEM)) [112, с. 379-380].

Практично такий же перелік інтегрованих інформаційних підсистем (функціональних компонент) у складі корпоративної інформаційної системи, опираючись на зарубіжний досвід, надала Деньга С. М. До того ж вона виокремлює ще додатково систему управління ефективністю бізнесу (Business Perfomance Management/Comporate Perfomance Management (CPM)) [67, с. 305-307]. Для вітчизняних торгівельних підприємств вона пропонує використовувати у якості модулів системи: фінансового і податкового обліку; бюджетного управління; стратегічного управління; управління проектами; електронного документообігу та управління бізнес-процесами; управління ланцюжками постачань; взаємовідносинами з клієнтами та постачальниками; управління персоналом; підтримки прийняття рішень; управління магазином; управління складом [67, с. 308].

Зважаючи на сучасні технічні та інформаційні можливості, реалії облікового забезпечення, видозміну функціональних компонент, зокрема поглинання функцій одних компонент іншими, вважаємо за доцільне навести перелік актуальних на даний час для корпоративних об'єднань інтегрованих інформаційних підсистем (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Основні модулі електронних комунікаційних зв'язків в обліково-інформаційних системах корпоративних об'єднань

Інформаційно-комунікаційні модулі	Основні характеристики	Взаємозв'язок з електронною обліково-інформаційною системою
1	2	3
Найбільш поширені внутрішні інформаційно-комунікаційні модулі		
Інформаційна система облікового забезпечення (Accounting information system/Accounting system)	Інформаційна система, що забезпечує ведення бухгалтерського обліку з наступним формування облікової звітності.	Є основою обліково-інформаційної системи.
Інформаційна система взаємодії з покупцями (клієнтами) (Customer Relationship Management)	Інформаційна система управління взаємовідносинами з клієнтами, що забезпечує акумулювання та перевірку інформації про клієнтів та дозволяє здійснювати супровід й контроль процесів замовлень і продажів.	Формування клієнтської бази даних, накопичення та передача інформації щодо продажів, контроль руху продукції, товарів.
Інформаційна система взаємодії з постачальниками (Supplier Relationship Management)	Інформаційна система, що дозволяє здійснювати планування, виконання та відстеження операцій постачання, зокрема й для керування запасами, оптимізації замовлень і транспортування.	Формування бази даних постачальників, накопичення та передача інформації щодо закупівель, контроль руху запасів.
Інформаційна система управління виробництвом (Manufacturing Execution System)	Інформаційна система, що підтримує широкий спектр можливостей управління виробництвом: керування замовленнями, управління виробництвом, якістю, управління матеріалами, відстеження продуктивності, формування корпоративної виробничої аналітики й прогнозування.	Формування бази даних щодо номенклатури виробництва, специфікацій, норм та нормативів використання сировини й матеріалів, виробничих потужностей тощо.
Інформаційна система планування виробничих ресурсів (Manufacturing Resource Planning)	Інформаційна система, що використовується для планування постачання всіх компонентів кінцевого продукту, проведення оцінки виробничих запасів з врахуванням незавершеного виробництва, прогнозів по реалізації і нових замовленнях.	Формування бази даних для оцінки завантаження виробництва, дотримання безперервності виробничого процесу й процесу постачання.
Інформаційна система управління персоналом (Human Resource Management)	Інформаційна система, що забезпечує управління трудовими ресурсами підприємства, зокрема акумулює інформацію про працівників, дозволяє вести облік відпрацьованого часу, заробітної плати та інших виплат.	Формування бази даних персоналу, накопичення та обмін інформацією щодо робочого часу, розрахунків заробітної плати та керування виплатами працівникам.
Інформаційна система управління ефективністю бізнесу (Corporate Performance Management)	Інформаційна система, що застосовується для оцінки та управління ефективністю корпорації (бізнесу) та моніторингу ключових показників, зокрема таких як: ліквідність, платоспроможність, ділова активність, рентабельність тощо.	Формування бази даних аналітичних показників для оцінки ефективності бізнесу, використання стратегічно орієнтованої інформації для оперативних цілей і формування результатів.

Продовження таблиці 3.5

1	2	3
Інформаційна система управління бізнес-процесами (Business Process Management)	Інформаційна система, що фактично є інструментом комунікації й взаємодії між функціональними підрозділами та використовується для правильної організації бізнес-процесів, їх узгодження, управління проектами, бюджетування, управління внутрішніми документами та контентом .	Дана система сприяє організації внутрішньокорпоративного обміну інформацією, погодження даних різними підрозділами, узгодження та погодження внутрішніх документів
Інформаційна система планування ресурсів підприємства (Enterprise Resource Planning)	Інформаційна система, що забезпечує об'єднання функції планування, обліку і контролю, дозволяючи для підвищення ефективності бізнес-процесів акумулювати та обмінюватися даними відділи виробництва, постачання, продажів кадрів та ін.	Дана система може об'єднувати інформацію акумульовану іншими системами або ж містити як компоненти усі вищезазначені модулі.
Найбільш поширені інформаційно-комунікаційні модулі для електронної взаємодії із зовнішніми користувачами		
Інформаційна система управління точками продажів (Point-of-sale system)	Інформаційна система, яка використовується для здійснення та обліку платежів через термінали, що окрім того дозволяє оптимізувати роздрібні операції, автоматизуючи процес транзакцій і відстежуючи важливі дані про продажі, здійснювати управління запасами, управління відносинами з клієнтами, формувати звітність щодо розрахунків.	Завантаження із внутрішньої корпоративної інформаційної системи переліку та кількості товарів у точці продажу, вивантаження інформації про здійснені розрахунки через платіжні термінали.
Система електронних платежів (System of Electronic Payments)	Інформаційна система, що використовується для здійснення безготівкових платежів.	Завантаження з внутрішньої корпоративної інформаційної системи сформованих в автоматичному режимі платіжних інструкцій чи інших документів, вивантаження у внутрішню інформаційну систему документів, що підтверджують рух грошових коштів на безготівкових рахунках.
Інформаційна система електронного документообігу (Electronic Document Management System)	Інформаційна система, яка використовується для автоматизації робочих процесів, пов'язаних з документами. Зокрема, керування різними видами документів від створення, завірення, обміну з контрагентами до збереження та відтворення не лише у текстовій формі, але й у вигляді зображень, відео та аудіофайлів, забезпечення єдиного перегляду усієї документації з інтеграцією функцій сканування, друку та зберігання.	Завантаження із внутрішньої корпоративної інформаційної системи документів для обміну з контрагентами та завірення (контрактів, рахунків-фактур, актів, накладних) та вивантаження у внутрішню інформаційну систему отриманих від контрагентів документів (рахунків-фактур, актів, накладних).
Інформаційна система електронного подання звітності (обміну документами з контролюючими органами) (Generic Electronic Reporting / Electronic Reporting)	Інформаційна система, що використовується для подання звітності контролюючим органам та обміну з ними іншими видами документів.	Завантаження з внутрішньої інформаційної системи сформова-них в автоматичному режимі звітів для подачі, вивантаження у внутрішню інформаційну систему документів одержаних з електронних реєстрів контролю-ючих органів (податкових накладних, митних декларацій).

Джерело: власна розробка автора на основі [67, с. 305-307; 112, с. 379-380; 509; 524].

Як вже зазначалося, перелічені вище інформаційно-комунікаційні модулі можуть використовуватися у формі відокремлених програмних продуктів або ж у формі інтегрованих функціональних блоків об'єднуватись у єдину інформаційно-комунікаційну систему. Найбільш часто суб'єкти господарювання послуговуються відокремленим модулем Інформаційних систем взаємодії з покупцями (CRM-системи). Це можна пояснити тим, що основною метою діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є отримання доходів у вигляді винагороди від покупців, клієнтів, а CRM-системи дозволяють налагодити взаємовідносини з покупцями, замовниками. Зокрема, CRM окрім для облікових цілей, можна використовувати й для аналізу інформації про клієнтів, для виявлення їх уподобань й поведінки, що дозволяє залучати альтернативні канали пошуку нових покупців, а співпрацю зі старими зробити більш плідною та стимулювати збут продукції.

Однак, зважаючи на специфіку діяльності корпорацій, вони досить рідко використовують окремі непоєднані модулі, а зазвичай послуговуються Інформаційними системами планування ресурсів підприємства (ERP-системами). Адже у більшості корпоративних об'єднань інформаційні потоки розподілені поміж різними структурними підрозділами, що мають певний рівень господарської самостійності, проте здійснюють документування та облік операцій між собою на внутрішньокорпоративних умовах. Зважаючи на те, що зазвичай облік ведеться кожним структурним підрозділом відокремлено, виникає необхідність об'єднання усієї сукупності такої корпоративної інформації в одній базі, що найкраще проводиться із застосуванням ERP-систем.

Про зацікавленість споживачів у вищезазначених системах свідчать й статистичні дані аналітичної платформи Eurostat. Зокрема, за даними дослідження найбільш розповсюджених облікових програмних продуктів серед різних за розміром підприємств у 2021 р. питома вага підприємств, що використовували CRM-системи у країнах Європейського Союзу становила 35%, ERP-системи – відповідно 38 % (рис. 3.14).

Якщо ж оцінювати застосовування інформаційних систем відповідно до розмірів підприємств, то великі підприємства (до яких зазвичай належать

корпоративні об’єднання) надають перевагу комплексним Системам планування ресурсів підприємства, 81 % з яких використовували ERP-системи у 2021 р. У 2023 р. частка ERP-систем збільшилася до 86 %. Причому, простежується причинно-наслідковий зв'язок між ступенем розвитку країн та часткою використання Систем планування ресурсів. Так найбільше її прихильників є у Данії – 97,2 %, Фінляндії – 94,6 %, Словенії – 94,9 %, а найменше відповідно в Болгарії – 68 %, Боснії і Герцоговині – 61 %, Румунії – 57,4 % [542].

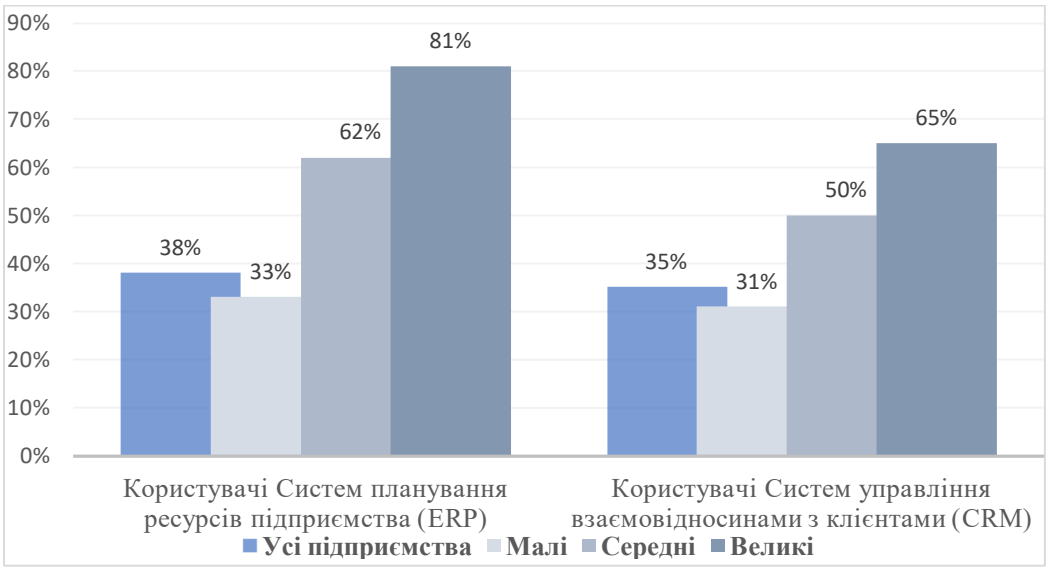

Рис. 3.14. Частка використання підприємствами країн ЄС ERP та CRM систем різними групами підприємств у 2021 р.
Джерело: власна розробка автора на основі [521; 542].

Як видно з рис 3.13, більш ніж кожне третє підприємство в країнах ЄС використовує програмне забезпечення ERP, а у випадку великих суб’єктів господарювання 8 з 10-ти послуговуються даними системами. Це пов’язано зі специфікою будови Систем планування ресурсів підприємства. В основі будь-якої ERP-системи лежить центральна база даних у формі комплексного модульного програмного забезпечення, яка використовується багатьма різними функціональними підрозділами підприємства. Замість того, щоб мати окремі програми збору та управління даними для кожного відділу (продажів, управління запасами, виробництва тощо), ERP-система забезпечує функціонал, покриваючи усі потреби за допомогою різного роду модулів (планування, закупівель, маркетингу, продажів, фінансів та управління людськими ресурсами тощо) у формі програмних додатків до спільної бази

з єдиним центром інформаційних даних. Співробітники зазвичай взаємодіють із системою ERP через централізовану інформаційну панель, підключену до основної бази даних, що дає працівникам можливість доступу до інформації в реальному часі різних підрозділів компанії в будь-який час.

Таким чином, ERP-система консолідує і синхронізує діяльність усіх підрозділів, зберігає, обробляє і веде єдину базу даних об'єднання загалом, а також кожного підрозділу зокрема. В межах даної системи створюється єдиний простір, що об'єднує всіх співробітників корпорації в єдине інформаційне поле, коли дані вносяться в систему один раз і стають доступними для всіх користувачів інформації відповідно до рівня доступу.

Загалом, класичні системи ERP є багатофункціональними і забезпечують управління інформацією щодо фінансів, виробництва, логістики, формування та розподілу запасів, реалізації, розрахунків з покупцями і постачальниками (замовлень і продажів), сервісного обслуговування, забезпечення якості продукції тощо. Таким чином, дані системи дозволяють об'єднати облік усіх ділянок починаючи з процесу налагодження виробництва, завершуючи реалізацією готової продукції та визначенням фінансових результатів.

Найбільшими перевагами Системи планування ресурсів підприємства є:

- ✓ більша продуктивність за рахунок оптимізації й автоматизації основних бізнес-функцій та процесів;
- ✓ спрощення звітування за рахунок єдиного підходу до побудови звітності;
- ✓ зниження ризиків недостовірності інформації за рахунок зменшення людських і технологічних помилок;
- ✓ можливість автоматизації внутрішніх завдань моніторингу відповідності та звітування про стан відповідності в режимі реального часу з високим ступенем точності;
- ✓ збільшення швидкодії надходження інформації до зацікавлених осіб і відповідно прийняття управлінських рішень в режимі реального часу;
- ✓ покращення співпраці між відділами за рахунок схожого функціоналу робочих модулів;

✓ масштабованість та внутрішня інтеграція за рахунок підтримки та покращення нових систем за допомогою основної бази даних;

✓ легка інтеграція із зовнішніми інформаційними системами для обміну даними.

Таким чином, саме ERP-системи є найоптимальнішим програмним продуктом для налагодження комунікаційних зв'язків між суб'єктами корпорації.

Як вже зазначалося, найбільш оптимальними для корпорацій є Системи планування ресурсів підприємства (ERP). Серед даного сегменту ще до недавнього часу найбільш популярними та розповсюдженим на вітчизняних підприємствах були пакети прикладних програм «1С:Підприємство» (у тому числі ERP-система «Управління виробничим підприємством для України»), розроблені російською корпорацією «1С». Вони містили відповідний функціонал з врахуванням особливостей вітчизняного законодавства.

Зараз через російську агресію і відповідно накладення санкцій на російські програмні продукти необхідно переорієнтовуватись на найбільш розповсюджені міжнародні аналоги у класі систем планування ресурсів підприємства. Тому нами проведено вивчення ринку закордонних (міжнародних) ERP-систем, результати якого відображено в Додатку З (ERP).

Як показали дослідження, світовий ринок програмних продуктів пропонує сьогодні сотні пакетів програм для автоматизації облікових процесів. Причому, коли звичайне облікове програмне забезпечення переважно розв'язує облікові завдання й автоматизує бухгалтерський облік, то системи планування ресурсів (ERP-системи) передбачають забезпечення процесу управління підприємством з чітким розподілом функцій та обов'язків, орієнтацією на паралельну роботу значної кількості працівників, консолідацією інформації, а також здійсненням контролю за об'єднаними даними. Тому сьогодні для вітчизняних підприємств найбільш актуальними є прогресивні західні концепції інформаційних систем. Як зазначають Сімаков К. І. Та Рудман В. І., вони фактично стали світовими стандартами та включають інформаційні системи планування та керування усіма ресурсами суб'єкта господарювання [418, с. 209]. Ці системи поєднують функції обліку і контролю,

аналізу та управління, реалізують найкращі світові практики ведення сучасного бізнесу, дають змогу компаніям інтегрувати бізнес-процеси, швидше обробляти дані звітності та здійснювати в реальному часі аналіз як облікової, так й необлікової інформації. Це підтверджується й оцінкою ринку облікового програмного забезпечення, адже за дослідженнями іноземних аналітиків до 2027 року понад 50 % підприємств у галузях, орієнтованих на надання послуг, шукатимуть можливості щодо використання ERP-систем для ведення обліку, а до 2026 року 30 % виробничих підприємств використовуватимуть ERP-додатки для створення екологічної, соціальної та управлінської звітності (ESG) [514; 535].

Досліджуючи ринок ERP-систем, у додатку З (ERP) узагальнені найбільш передові з них, зважаючи на універсальний формат та можливість бути пристосованими до українського обліку, а також опираючись на дані впливових аналітичних систем Gartner, Forbes, G2. Проте для виокремлення лідерів також скористаємось статистичними даними аналітичної системи Panorama Consulting Group щодо популярності на світовому ринку певних програмних продукції, що належать до класу ERP-систем (рис. 3.15).

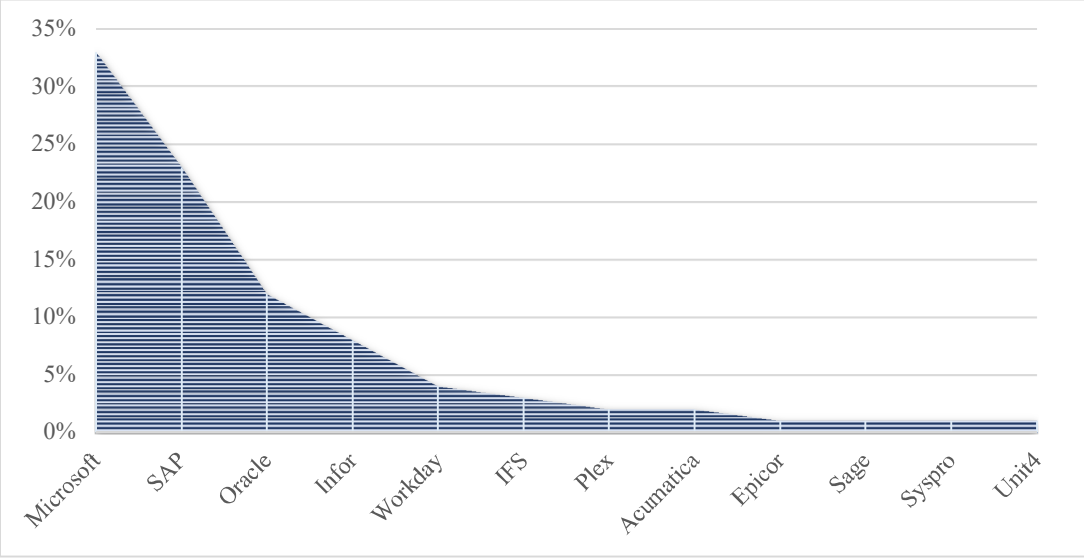

Рис. 3.15. Частка найбільших виробників облікового програмного забезпечення (ERP-систем) на світовому ринку

Джерело: власна розробка автора на основі [581].

Як видно з рисунку, світове лідерство серед облікових інформаційних систем, в тому числі і серед систем планування ресурсів отримують продукти розробників Microsoft (США), SAP (Німеччина), Oracle (США), Infor (США).

Програмні продукти вищезазначених компаній містять широкий набір функцій ERP, які включають галузеві додатки, платформи та партнерські можливості. Функціональні модулі охоплюють широкий спектр корпоративних процесів, що враховують обов'язкові можливості планування ланцюга постачання, закупівлі матеріальних ресурсів, контроль виробництва, управління складом, транспортну логістику, прийом замовлень від клієнтів і виставлення рахунків, моніторинг за рахунками-фактурами постачальників, а також фінансове управління подібними процесами (у формі обліку витрат, контролю кредиторської та дебіторської заборгованості, управління проєктами, бухгалтерського обліку та розширеного фінансового планування та аналізу). Додаткові можливості пакетів ERP включають: управління закупівлями, управління людським капіталом, спеціалізовані галузеві модулі або суміжні програми.

Microsoft Dynamics є беззаперечним лідером серед програмного забезпечення, займаючи понад 30 % ринку. Клієнтами, що використовують Microsoft Dynamics 365 Business Central та Microsoft Dynamics 365 Supply Chain Management, здебільшого є середні та великі підприємства. Дані програмні рішення поширені по всьому світу, хоча більшість їх користувачів розташовані у Європі, на Близькому Сході, Африці та у Північній Америці. Найостанніші інновації даного продукту включають впровадження платформи ланцюга поставок (сукупності послуг для управління наскрізним ланцюгом поставок) і можливості моделювання ціноутворення. У процесі також є впровадження інструменту штучного інтелекту Copilot AI для підвищення продуктивності та взаємодії з користувачами [524; 514].

Програмні продукти SAP займають понад 25 % ринку та призначені для підприємств різного розміру й різних галузей, зокрема таких як автомобільна промисловість, промислові виробництва та високі технології. Клієнти SAP розташовані по всьому світу (найбільший ринок в Європі, на Близькому Сході, Африці). Останні інновації включають використання можливостей технологій штучного інтелекту (AI) та машинного навчання (ML) для прогнозної аналітики та сканування документів. На майбутнє планується розширення інтеграції з бізнес-

технологічною платформою SAP для підтримки таких можливостей обробки цифрової валюти і транскордонних платежів.

Інформаційні системи Oracle, що займають понад 10 % ринку, націлені на середні та великі підприємства, спрямовані на використання найбільш глобальними клієнтами у Північній й Південній Америці, Європі, на Близькому Сході, Африці та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Oracle націлені на кілька складних промислових галузей, зокрема високі технології, медичні технології, фармацевтика та споживчі товари. Останні інновації продуктів включають покращення взаємодії з користувачами, поглиблення галузевого функціоналу ланцюга поставок, інтенсивного виробництва, а також покращення аналітичних функції із допомогою інноваційних технологій штучного інтелекту та машинного навчання.

Програмне забезпечення Infor займає трохи менше 10% ринку і пропонує відокремлені програми залежно від галузевої вертикалі та розміру, зокрема Infor LN для великого та глобального дискретного виробництва, Infor M3 для процесу виробництва та розподілу, Infor SyteLine для малого та середнього виробництва. Основні клієнти в галузях промислового виробництва, харчової промисловості та напоїв, дистрибуції, автомобільної промисловості, моди, аерокосмічної та оборонної промисловості. Останні вдосконалення включають оновлення взаємодії з користувачами, аналітики даних і подальше впровадження для автоматизації процесів технологій штучного інтелекту та машинного навчання.

Окрім вищезазначених розробників облікових інформаційних систем, що мають значну частку на ринку ресурсів, різні інформаційні сервіси забезпечують ще декілька постачальників, зокрема: Syspro (США), Sage (Великобританія), QT9 (США), IFS (Швеція), Epicor (США), Acumatica (США), Katana (Естонія), Workday (США) та інші.

Загалом, світовий ринок пропонує сьогодні широкий спектр програмних продуктів для облікового забезпечення. Разом із тим, більшість програм є надто дороговартісними для українського споживача й складними у користуванні, а також а також виникає потреба у додаткових витратах на їх сервісне обслуговування висококваліфікованими програмістами.

Ще однією проблемою впровадження іноземних інформаційних систем у вітчизняну практику є їх локалізація. Зокрема, більшість програмних продуктів мають англомовний інтерфейс і тільки одиниці україномовне налаштування (Microsoft (США), SAP (Німеччина), IFS (Швеція), Odoo (Бельгія), QAD (США), BAS (Польща)). Окрім того, основна частка зарубіжного програмного забезпечення потребує адаптації для потреб українських користувачів, оскільки за вітчизняними нормами, на відміну від закордонних, існує чітка регламентація документування, обліку і оподаткування з наявними типовими формами документів, визначеним планом рахунків, нормативно-затвердженими стандартами обліку. Тому більшість програмних продуктів можна використовувати лише для ведення управлінського обліку. Частково або повністю локалізованими є продукти Microsoft (США), SAP (Німеччина), Oracle (США), Infor (США), IFS (Швеція), Odoo (Бельгія), Plex (США), QuickBooks (США), QAD (США), Priority (Ізраїль), Comarch (Польща), ABONA (Німеччина), BAS (Польща). Більшість зазначених програмних продуктів представлені у таблиці 3.6. Там же подаються їх властивості, особливості застосування та основні переваги.

Таблиця 3.6

Іноземні Системи планування ресурсів підприємства (ERP), адаптовані до потреб підприємств України

Виробник програмного забезпечення				**Системи планування ресурсів підприємства (ERP)**		
Торгова марка	**Вихід на ринок, р.**	**Основний офіс, країна походження**	**Присутн. з адаптов. ріш. на ринку України**	**Назва програм-ного забезпечення**	**Способи розміщ. та обробки інф.**	**Призначення, особливості**
1	2	3	4	5	6	7
Microsoft Dynamics 365	1975	м. Редмонд, штат Вашингтон, США	Так	Microsoft Dynamics 365 Business Central; Microsoft Dynamics 365 Supply Chain Managemen	Локальні, хмарні	Microsoft Dynamics 365 Supply Chain Management – комплексне глобальне рішення ERP, яке є найбільш оптимальним для виробництва, дистрибуції, торгівлі, сфери послуг та державного сектора (містить основний функціонал управління фінансами, кадрами та операційною діяльністю). Microsoft Dynamics 365 Business Central – це комплексне рішення для управління малим і середнім бізнесом (охоплює фінанси, продажі, сервісне обслуговування та операційну діяльність).

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6	7
SAP	1972	м. Вальдорф, Німеччина	Так	SAP Business One; SAP ECC	Локальні, хмарні	Повний спектр модулів для корпоративного об'єднання будь-якої галузі, зокрема: управління проектами, управління продажами та закупівлями, управління персоналом, управління експлуатацією та обслуговуванням основних засобів, а також бухгалтерський облік й розширена система звітності. SAP Business One орієнтоване на малий і середній бізнес, SAP ECC відповідно на середній і великий.
ORACLE	1977	м. Остін, штат Техас, США	Так	Oracle NetSuite; Oracle E-Business Suite	Локальні, хмарні	ERP-системи (Oracle NetSuite – хмарна, Oracle E-Business Suite – локальна) для наскрізного керування локальними та глобальними виробничими процесами та операціями підприємств різного розміру і сфери діяльності. Включає найповніший набір інтегрованих глобальних бізнес-додатків, в т.ч. консолідацію бухгалтерського обліку та фінансової звітності, інструменти планування запасів, можливості оптимізації ланцюга постачання, управління замовленнями та складом, управління взаємовідносин зі співробітниками, управління податками, аудит і звітність.
IFS	1983	м. Лінчепінг, Швеція	Так	IFS	Локальні, хмарні	ERP-система, передбачена для великих і середніх компаній постачальників послуг. Підтримує широкий спектр функцій для обліку виробництва, постачання, фінансів, управління персоналом, CRM, електронної комерції та управління закупівлями, а також дає можливість реалізації аналітичних функцій за допомогою новітніх технологій штучного інтелекту та машинного навчання.
PLEX	1903	м. Мілуокі, штат Вісконсин, США	Так	Plex Smart Manufacturing Platform	Хмарні	Платформа, що включає рішення управління виробництвом (MES), якістю, планування та управління ланцюгом поставок, управління продуктивністю активів, моніторингу виробництва, управління персоналом, автоматизації систем, машин і ланцюгів поставок, дозволяючи їм керувати з точністю й ефективністю бізнесу.
odoo	2005	м. Брюссель, Бельгія	Так	Odoo ERP	Локальні, хмарні	Повністю інтегроване, настроюване програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом, наповнене сотнями професійно розроблених бізнес-додатків, спеціально створених для будь-яких потреб бізнесу (зокрема: CRM, управління продажами, керівництво проектами, виробництво, інвентаризація, бухгалтерський облік тощо). Odoo призначене для задоволення потреб компаній, незалежно від їх розміру (чи бюджету).
Priority	1986	м. Рош-га-Аїн, Ізраїль	Так	Priority ERP	Хмарні	Багатофункціональне інтегроване рішення управління бізнесом для різних галузей та організацій будь-якого розміру, що включає широкий вибір модулів і функцій, таких як фінанси, CRM і продажі, управління ланцюгом поставок, виробництво, дистрибуція, обслуговування клієнтів, управління проектами, управління складом, оренда обладнання, управління людськими ресурсами, бізнес-аналітика, бізнес-процеси управління, створення мобільних додатків, створення порталів тощо.

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6	7
QAD	1979	м. Санта-Барбара, штат Каліфорнія, США	Так	QAD Adaptive ERP	Хмарні	Програмне забезпечення, що поєднує можливості виробничого і логістичного ERP із сучасною платформою. Дане рішення включає можливості для управління клієнтами та продажами, глобальними фінансами, виробництвом, ланцюгом поставок, управління активами підприємства та управління якістю. Рішення було розроблено для шести конкретних галузей промисловості, включаючи постачання автомобілів, медичного обладнання та біофармацевтики, продуктів харчування та напоїв, споживчих товарів, високих технологій та інших промислових виробників.
COMARCH	1993	м. Краків, Польща	Так	Comarch ERP Enterprise Comarch ERP Altum Comarch Retail Comarch ERP XT Comarch ERP Optima	Локальні, хмарні	Спеціалізовані інтегровані ERP-системи, розроблені для малих, середніх і великих підприємств, зі спеціалізацією за різними галузями діяльності: Comarch ERP Enterprise – корпоративне програмне рішення; Comarch Retail - для мережі дистрибуції; Comarch ERP Altum -для комерційних і сервісних компаній із мультикомпанійним підходом; Comarch ERP XT - для ФОП та малого бізнесу; Comarch ERP Optima - для малого та середнього бізнесу. Основними модулями є управління фінансами та бухгалтерський облік, управління продажами та маркетингом, управління складом та логістика, управління виробництвом, управління проектами, бізнес-аналітика та звітність, мобільний додаток.
Quick Books	1983	м. Маунтін-В'ю, штат Каліфорнія, США	Так	QuickBooks Desktop Enterprise	Локальні, хмарні	Рішення для управління бізнесом, що містить модулі управління запасами, управління ціноутворенням і замовленнями, калькуляції вартості робіт, відстеження робочого часу, інтегрованого нарахування заробітної плати, бухгалтерський обліку та звітності.
ABONA DEUTSCHLAND	1992	м. Брухзаль, Німеччина	Так	ABONA-ERP	Локальні, хмарні	Інформаційні система, що базується на новітніх технологічних стандартах та поєднує управління всіма областями транспортних і логістичних компаній. Функціональними модулями системи є управління взаємовідносин з покупцями (CRM / CRM+), управління замовленнями, управління складом, логістика, управління персоналом (HR), фінансовий облік, бізнес-аналітика (BI).
BAS	2018	м. Забже, Польща	Так	BAS ERP	Локальні, хмарні	Програмне рішення для побудови комплексних інформаційних систем управління діяльністю багатопрофільних підприємств, що дає можливість організовувати єдину інформаційну систему для управління різними аспектами діяльності підприємства. Основними функціональними модулями є: управління операційною діяльністю, обладнанням, закупівлями, складом і запасами, виробництвом, витратами і собівартістю, персоналом і виплатами працівникам, продажами та відносинами з клієнтами, фінансами, регламентований облік, планування, бюджетування, визначення фінрезультату та управління напрямами діяльності п-ва, підготовка звітності згідно з МСФЗ, моніторинг та аналіз показників діяльності.

Джерело: власна розробка автора на основі [340-367;479;481-485;494;495;506;550;561;562;569;610].

Повністю адаптованими за твердженням розробників до специфіки ведення бізнесу, а також до бухгалтерського та податкового законодавства України є Microsoft (США), SAP (Німеччина), IFS (Швеція). Проте найбільш пристосованою до вітчизняних реалій з постійними змінами правил обліку, найбільш вигідною у плані вартості і якості сервісного обслуговування залишається BAS/BAF (Польща), яка за багатьма параметрами є схожою з російською платформою 1С:Підприємство.

Досліджуючи ринок українських облікових інформаційних систем, слід сказати, що він теж репрезентований немалою кількістю програм, адже за даними комплаєнс-системи «Опендатабот» їх на даний час є вже понад тридцять [272]. Характеристика більшості із них подано у додатку И. Нижче виокремлено найбільш оптимальні для корпоративних об'єднань комплексні облікові системи вітчизняного виробництва (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Комплексні облікові системи українського виробництва

Торгова марка	Вихід на ринок	Назва програм. забезпечення	Основний офіс, місто	Розміщення та обробка інформації	Призначення, особливості
1	2	3	4	5	6
IT-Enterprise	1987	IT-Enterprise	м. Київ	Локальні, хмарні	Інформаційна система, орієнтована на комплексну автоматизацію підприємства або групи підприємств. Функціональні модулі: продажі, конструкторсько-технологічна документація, виробництво, витрати і контролінг, ремонти і обслуговування обладнання, закупівлі і склад, фінанси, бухгалтерський облік і звітність, управління персоналом, електронний документообіг
Дебет Плюс	1991	Дебет Плюс	м. Київ	Локальні, хмарні	Інформаційна система управління з модульною структурою, що дає можливість замовнику підібрати оптимальний комплект поставки. Функціональні модулі: адміністратор комплексу, зведення бухгалтерського балансу, облік банківських операцій, касових операцій, облік ТМЦ, облік заробітної плати, облік основних засобів.
	1990	ISpro (попередня версія до 2005 р. Бест-Про)	м. Київ	Локальні, хмарні (впроваджуються)	Програмний продукт автоматизації управління підприємствами та бюджетними організаціями різного профілю. Функціональні модулі: бухоблік та управління фінансами, управлінський облік, управління людським капіталом, управління ланцюгом поставок, документообіг та процеси, управління відносинами з клієнтами.
	2021	Bimp	м. Київ	Хмарні	ERP платформа для середнього та малого бізнесу. Функціональні модулі: логістика, склад, виробництво, продажі, фінанси

Продовження таблиці 3.7

1	2	3	4	5	6
UGLA	2022	UGLA	м. Київ	Хмарні	Комплексна ERP/CRM система нового покоління із сукупністю взаємоінтегрованих модулів для ефективного управління бізнесом. Функціональні модулі: персонал та HR, планування, комерційний модуль, маркетинг, аналітика та звітування, кол-центр, документообіг, модуль проєктів, внутрішній чат, модуль «мій дашборд», створення холдингу, контрагенти, модуль задачі, платежі і рахунки.
GMS Service	2021	GMS Office Tools™	м. Дніпро	Локальні	Комплексні ERP-рішення, в основі яких лежать сучасні концепції управління бізнесом, що включають такі галузеві програмні продукти: GMS Рітейл (торгівля), GMS Бутік (магазин), GMS Ресторан, GMS Бізнес-аналіз, GMS Консалтинг. Функціональні модулі: GMS Аналізатор, GMS Бізнес, GMS Банк, GMS Банк Клієнт, GMS Дизайнер бази даних, GMS Дисконтна система, GMS Кадри та зарплата, GMS Менеджер бази даних, GMS Менеджер друкованих форм, GMS Менеджер оновлень, GMS Менеджер паролів, GMS Торговий клієнт, GMS Фінанси, GMS Фастфуд.
SOFTPRO GLOBAL	1992	Універсал 7 Універсал 9	м. Харків	Локальні, хмарні	Багаторівневе рішення класу ERP для комплексної автоматизації бізнес-процесів середнього та великого бізнесу з організацією єдиного інформаційного простору, що охоплює різнорідні служби й аспекти господарської діяльності. Функціональні модулі: бухгалтерський облік, зарплата і кадри, склади, ціноутворення, фінанси, логістика, документообіг, CRM, аналіз діяльності.
A5 ERP	2012	A5.ERP	м. Київ	Хмарні	Інформаційно-аналітична система цифрової трансформації бізнес-процесів планування, обліку і управління ресурсами. Функціональні модулі: бухгалтерський та податкові розрахунки, управління персоналом, облік праці та розрахунок заробітної плати, особистий кабінет, управління персоналом, KPI (оцінювання), облік запасів, управління збутом, WFM (система управління персоналом), фінансове планування, інвентаризація, тарифікація, планування виробництва, облік виробництва, управління закупівлями, облік харчування, калькуляція витрат і собівартості, облік автотранспорту та послуг перевезень, електронний документообіг, електронні контракти, комплектація, репозитарій, управління бізнес-процесами, відео засідання та голосування, ведення договорів, управління проєктами, бізнес-аналіз, внутрішній портал, кабінет заявника, стипендія, кабінет бронювання, електронна лікарня.
BJet	2016	BJet ERP	м. Львів	Хмарні	Цілісний хмарний продукт з автоматизації процесів обліку й управління для потреб малого та середнього бізнесу у галузі надання послуг. Функціональні модулі: управління проєктами, завданнями, табелями обліку робочого часу; CRM (управління відносинами з клієнтами); облік взаємовідносин з працівниками (кадровий облік, нарахування та виплата заробітної плати); облік розрахунків з постачальниками; управлінські звіти та дашборди.
АБ СИСТЕМА	1995	АБ ОФІС	м. Львів	Локальні	Облікове програмне забезпечення, що у своїй основі має типову базову конфігурацію на одного користувача з можливістю створення ERP. Функціональні модулі: придбання, реалізація товарів та послуг, складського обліку, обліку ПДВ, базовий бухгалтерський облік, а також додатково інтегруються спеціалізовані модулі (експорт, фармакологія, оптика, товарно-транспортна накладна, , давальницька сировина, програма для магазину «мінімаркет», автосервіс, імпорт, гарантійні талони, виробництво, робота з підакцизним товаром).

Джерело: власна розробка автора на основі [131; 139; 151; 207; 340-376].

Як видно з додатку И, на ринку України є достатня кількість облікового програмного забезпечення, орієнтованого на підприємства різних галузей та різної величини. Разом з тим, більшість з них призначена для суб'єктів господарювання малого чи середнього бізнесу, відповідно має обмежений функціонал, націлений в основному на облік грошових коштів, виплат працівникам і складський облік.

Ринок Систем управління ресурсами взагалі знаходиться на стадії розвитку, адже більшість з них почали створюватись і запроваджуватись після заборони російських програмних продуктів з 2014 р. На нашу думку, основною ERP-системою, яка може зараз конкурувати із закордонними Microsoft, SAP, BAF за зручністю, функціональними можливостями та сервісним обслуговуванням, є IT-Enterprise. Вона може служити повноцінною системою планування ресурсів, за допомогою якої можна здійснити реінжиніринг та оптимізацію бізнес-процесів. Основні функціональні модулі IT-Enterprise охоплюють практично всі напрями діяльності будь-якого корпоративного об'єднання, зокрема планування матеріальних ресурсів (MRP II), управління виробництвом (MES), планування виробництва (APS), управління активами (EAM), управління постачаннями (SCM) і управління взаємовідносинами з покупцями (CRM), управління персоналом (HRM), електронний документообіг (ECM) й управління бізнес-процесами (BPM) та інші. Останні інновації включають використання можливостей промислового Інтернету речей (IIoT) для обліку необоротних активів та процесу виробництва [355]. Також іде впровадження для роботи всередині інформаційних баз інструментів штучного інтелекту (AI) (великі мовні моделі (LLM), AI-Assistant)

Порівнюючи програмне забезпечення закордонних та вітчизняних розробників, Дєнєжко С.А., Поліновський В.В. виділяють такі суттєві ознаки:

- ✓ для вітчизняних систем – націленість на бухгалтерські системи, складність реалізації управлінського обліку, відносно невелика кількість впроваджень, не до кінця відпрацьована методологія запровадження, незначна кількість прикладів для оцінки надійності систем;
- ✓ для закордонних систем – проблеми із впровадженням української версії бухгалтерії, спрямованість на управлінський облік, надійність систем (велика

кількість впроваджень), відпрацьованість процедури консолідації, багатоваріантність реалізації обліку виробництва [71, с. 231].

Зазначене свідчить, що серед наведених ознак автори виокремлюють лише недоліки вітчизняних систем й наводять переваги закордонних. На даний час, на нашу думку, баланс між вітчизняними і зарубіжними обліково-інформаційними системами є дещо іншим:

- ✓ для вітчизняних систем
  - *проблемними* є: недостатня реалізація управлінського обліку, мало відпрацьована практика його впровадження, незначні можливості оцінки надійності систем, несумісність із закордонними обліково-інформаційними системами, недостатня спрямованість менеджменту на використання інформації управлінського обліку;
  - *перевагами* є: формування податкової звітності для подачі наявними електронними сервісами, можливість формування фінансової звітності за кількома стандартами (вітчизняними чи міжнародними), сумісність (інтеграція) з вітчизняними програмами обігу грошових коштів, сумісність з правилами електронного документообігу та подання звітності, невисока вартість;
- ✓ для закордонних систем
  - *проблемними* є: адаптація систем до потреб вітчизняних користувачів (відсутність україномовного інтерфейсу), відсутність модулів податкових розрахунків і звітності, недостатня спрямованість на регламентований фінансовий облік (відсутність в налаштуваннях нормативно-затвердженого плану рахунків, типових форм документів тощо), висока вартість;
  - *перевагами* – надійність систем, пов’язана з тривалим терміном перебування на ринку та значною кількістю впроваджень, відпрацьованість процедури консолідації, багатоваріантність реалізації управлінського обліку, можливість організації документообігу за міжнародними правилами.

Крім цього, при використанні вітчизняних програмних ресурсів більш надійним є організація безпеки збереження даних. Втрата бази даних інформаційної системи може призвести не тільки до проблем в управлінні підприємством, але й до його повного банкрутства.

Безпека збереження даних та працездатність інформаційної системи залежить найперше від якісного її супроводу, адже програмне забезпечення потребує оновлення та адаптації до постійних змін у вітчизняному законодавстві. Окрім того, персонал, що використовує програмне забезпечення, може змінюватись. Це призводить до необхідності додаткового навчання, консультацій, що також є частиною супроводу інформаційної системи.

Супровід може здійснюватися у формі часткової або ж повної підтримки інформаційної системи. Повна підтримка потребує:

- підтримки безперебійного функціонування програмного забезпечення;
- змін і доопрацювання функціоналу програмного забезпечення;
- оновлення конфігурації з урахуванням всіх змін;
- аудит інформаційної бази;
- навчання та консультування персоналу (через електронну пошту, онлайн-сервіси або ж з використанням спеціального програмного забезпечення);
- інші додаткові сервіси [227, с.66-70].

Окрім того, для забезпечення цілісності інформаційної бази та попередження втрати даних важливо здійснювати й інші заходи для максимальної безпеки баз даних, зокрема:

- застосовувати як робочу станцію серверну операційну систему, сервер баз даних або ж надійні хмарні сервіси;
- систематично здійснювати копіювання баз даних;
- використовувати у базах даних спеціалізоване програмне забезпечення для періодичного копіювання;
- забезпечити зберігання копій баз даних на спеціалізованому сервері або віртуальному диску, відокремленому носієві інформації, хмарному середовищі.

3.2.4. Концептуальна модель організації електронної обліково-інформаційної системи

Облікова система є однією з найважливіших складових управління підприємства, і відповідно її постійне удосконалення й модернізація є нерозривним процесом розвитку підприємницької діяльності окремого суб'єкта господарювання й України в цілому. Новітні інформаційні технології, нові способи комунікації та збереження даних призвели до цифрової трансформації обліку. Це зумовило появу нових каналів комунікації, удосконалення програмних продуктів, зміну методів зберігання та обробки даних, відповідно змінилися способи обробки інформації. Як стверджують Дєнєжко С. А., Поліновський В. В., на даний час ефективне управління підприємством неможливе без впровадження інтегрованих систем управління, функції яких виконують Системи управління ресурсами (ERP-системи). Основним завданням таких систем є аналітична і інформаційна підтримка процесів ухвалення рішень на різних етапах виробничо-фінансової діяльності, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства. Такі інтегровані системи у формі ERP-систем дозволяють об'єднати управління фінансами, персоналом, постачанням, збутом, виробництвом тощо, що забезпечує роботу підприємства у рамках єдиного інформаційного простору [71 с. 232].

Як стверджує Івахненков С.В. виникнення нових способів комунікації, обробки і реєстрації даних, удосконалення програмних продуктів, призводить до створення нових форм обліку зі своєю сукупністю облікових регістрів, що є практичною реалізацією базової моделі бухгалтерського обліку – плану рахунків [111, с. 100].

Бенько М. М. зазначає, що використання новітніх автоматизованих способів обробки облікової інформації вимагає удосконалення організаційних та методологічних основ ведення бухгалтерського обліку, адже автоматизація зачіпає окремі елементи методу бухгалтерського обліку, можливості якого суттєво розширюються.

Нині є необхідними нові методичні та організаційні рішення, що дозволять у системі бухгалтерському обліку одержувати і надавати користувачам поточні і звітні показники у коротші терміни при збереженні основоположних принципів системності бухгалтерського обліку. За умови розробки таких рішень, на основі існуючої методології і сучасних інформаційних технології є можливість створити гнучку і пристосовану систему бухгалтерського обліку, яка б відповідала вимогам ефективного менеджменту. Для цього, як стверджує Бенько М. М., необхідно побудувати концептуальну модель автоматизованої системи бухгалтерського обліку в автоматизованих інформаційних системах підприємств та розробити її елементи й структуру [8]. При цьому необхідно провести комплексний перегляд теоретичних і методологічних основ бухгалтерського обліку діяльності суб'єктів господарювання, що передбачає зміни в методології бухгалтерського обліку, а через неї – реалізацію можливостей комплексної, якісної автоматизації облікових функцій. Задля найбільшої ефективності здійснюється розробка гнучкої теоретико-методологічної основи інформаційної системи бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання.

На рис. 3.16 запропонована концептуальна модель електронної обліково-інформаційної системи, в основу якої покладено три типи комунікаційних зв'язків: внутрішньосистемні, внутрішньокорпоративні та зовнішні. Внутрішньосистемні зв'язки існують на рівні локальних систем окремо у кожого учасника корпоративної групи. Внутрішньокорпоративні зв'язки забезпечують циркуляцію інформаційних даних всередині комплексної інформаційної системи корпорації і будуються на взаємодії внутрішніх інформаційно-комунікаційних модулів. Вони також тісно пов'язані із зовнішнім середовищем – контролюючими та фінансовими органами, партнерами корпорації по бізнесу, іншими юридичними та фізичними особами, що виявляють інтерес до надавача інформації.

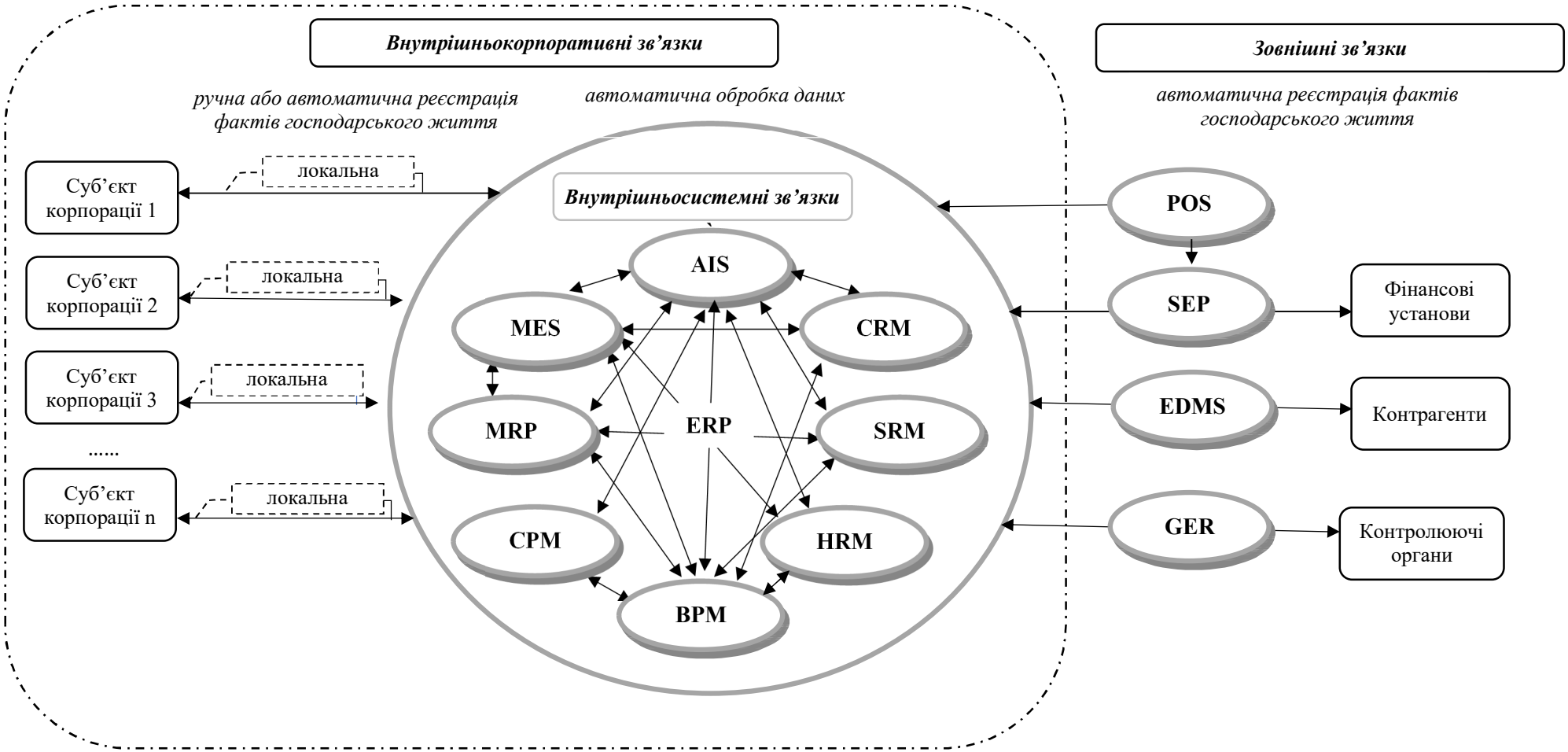

Рис. 3.16. Концептуальна модель організації електронної обліково-інформаційної системи

Джерело: власна розробка автора.

На схемі відображені можливі інформаційні зв’язки між комунікаційними компонентами. Серед них чільне місце займає інформаційна система облікового забезпечення (AIS/AS). З нею тісно пов’язані інші інформаційно-комунікаційні модулі, міжнародна назва і абревіатура яких подана у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Основні інформаційно-комунікаційні модулі електронної інформаційної системи

Інформаційно-комунікаційні модулі	**Міжнародна назва**	**Абревіатура**
Інформаційна система облікового забезпечення	Accounting information system/ Accounting system	AIS / AS
Інформаційна система взаємодії з покупцями (клієнтами)	Customer Relationship Management	CRM
Інформаційна система взаємодії з постачальниками	Supplier Relationship Management	SRM
Інформаційна система управління виробництвом	Manufacturing Execution System	MES
Інформаційна система планування виробничих ресурсів	Manufacturing Resource Planning	MRP
Інформаційна система управління персоналом	Human Resource Management	HRM
Інформаційна система управління ефективністю бізнесу	Corporate Performance Management	CPM
Інформаційна система управління бізнес-процесами	Business Process Management	BPM
Інформаційна система планування ресурсів підприємства	Enterprise Resource Planning	ERP
Інформаційна система управління точками продажів	Point-of-sale system	POS
Система електронних платежів	System of Electronic Payments	SEP
Інформаційна система електронного документообігу	Electronic Document Management System	EDMS
Інформаційна система електронного подання звітності (обміну документами з контролюючими органами)	Generic Electronic Reporting / Electronic Reporting	GER/ ER

Джерело: власна розробка автора.

Усі зазначені модулі, що відповідають різним функціональним підрозділам, об’єднуються в рамках загальної Системи планування ресурсів підприємства (ERP). До того ж, тільки два модулі одночасно взаємодіють з усіма іншими. Це інформаційна система облікового забезпечення (AIS), яка отримує від інших модулів облікову інформацію і надсилає їм необхідні систематизовані дані, та інформаційна система управління бізнес-процесами (BPM), за допомогою якої

організовується взаємодія між різними структурними підрозділами щодо обміну накопиченими даними, обміну внутрішніми документами та звітністю, погодження різного роду рішень та документів. Для внутрішньосистемних зв'язків можна використовувати будь-які із способів автоматизованої обробки і зберігання інформації (локальні, клієнт-серверні, хмарні чи комбіновані). Вони обираються в залежності від обсягів даних, кількості користувачів та розміщення модулів: відокремленого з періодичною передачею даних в ERP чи всередині ERP як одного із компонент.

Для корпорацій, на нашу думку, найбільше підходить хмарний спосіб автоматизованої обробки і зберігання інформації, або ж комбінований з локальним накопиченням і передачею даних, що дозволить мати цілодобовий доступ до системи більшій кількості користувачів. Внутньокорпоративні зв'язки зазвичай виникають між суб'єктами корпорації та комплексною інформаційною системою при ручній чи автоматичній реєстрації фактів господарського життя, або ж отриманні зведених даних. Причому, прямого обміну даними між суб'єктами зазвичай немає. Інформаційний обмін здійснюється через систему ERP, а реєстрація даних відбувається через локальні інформаційні системи або ж через прямий вхід у хмарний сервер.

Зовнішні зв'язки виникають між комплексною обліково-інформаційною системою та зовнішніми користувачами інформації за допомогою зовнішніх інформаційно-комунікаційних модулів. Зокрема, обмін документами або інформацією щодо руху грошових коштів відбувається через систему управління місцями продажів (POS) та систему електронних платежів (SEP), обмін документами або інформацією з контрагентами – через систему електронного документообігу (EDMS), обмін документами, інформацією та подання звітності контролюючим органам – через інформаційну систему електронного подання звітності та обміну документами з контролюючими органами (GER/ER).

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що саме інформаційні системи на даний час стали потужними інструментами у забезпеченні функціонування більш конкурентоспроможних і ефективних корпорацій. Вони повністю

трансформують обліково-інформаційну систему і відповідно змінюють її структуру, облікову політику, механізми управління бізнес-процесами та методологічні підходи до обліку. Такий ефект досягається через автоматизацію інформаційного супроводу на усіх ділянках діяльності корпоративних об’єднань, що дозволяє досягти максимального ефекту від запровадження електронних обліково-інформаційних систем. Зокрема, це дасть можливість скорочувати час на введення та обробку облікової інформації, прискорить процес обміну даними, практично зведе до нуля неточності при перенесенні даних, заокругленнях, недопущення арифметичних помилок Відповідно це сприятиме своєчасному та достовірному наданню інформації зовнішнім та внутрішнім користувачам.

Наостанок слід зазначити, що лише пройшовши усі етапи загального алгоритму автоматизації та врахувавши усі вищенаведені фактори можна організувати ефективну електронну обліково-інформаційну систему у корпоративному об’єднанні.

3.3. Підходи до модернізації електронної звітності в корпоративних об’єднаннях

Завершальним етапом облікового процесу, на якому здійснюється узагальнення облікової інформації для її подання в концентрованому виді різним користувачам, є підготовка фінансової та іншої звітності. Якраз в основному через звітність доводиться облікова інформація до користувачів. Тому весь облік має бути зорієнтований на користувачів інформації, якнайповніше задоволення їх інформаційних запитів через звітні показники. Вони можуть бути різними, відрізнятися як за змістом, так й за глибиною охоплення тих чи інших процесів виробничо-господарської діяльності, бути публічними для всіх чи закритими для широкого кола споживачів інформації. Крім цього, треба зважати, як зазначалося раніше, на різні інтереси окремих користувачів щодо належного представлення підприємства, надання йому більшої комерційної та інвестиційної привабливості.

Протягом останніх десятиліть у науковому світі ведеться активна дискусія стосовно ключових питань щодо сутності, змісту, процесу формування та подання звітної інформації, зокрема таких:

- визнання чи невизнання звітності окремим елементом методу бухгалтерського обліку (Хомин П. Я. [445, с.9-15], Чижевська Л. В. [451, с.128]);
- ототожнення і визначення розбіжностей між бухгалтерською і фінансовою звітністю (Бутинець Ф. Ф. [22, с. 362], Бондар М. І. і Верига Ю. А. [105, с.27], Озеран А. В. [266, с.24]);
- концептуального та парадигмального підходів до еволюції теорії формування звітності (Корягін М. В., Куцик П. О. [144, с.50-63], Пилипенко Л. М. [287, с.85-103]);
- ключових питань щодо формування фінансової, управлінської, стратегічної та інтегрованої звітності (Задорожний З.-М. В. [100, с.26-36], Корягін М. В., Куцик П. О. [144, с.94-270], Сопко В. В., Бенько М. М. [74, с.94-171]);
- економічного та суспільного значення звітної інформації (Корягін М. В., Куцик П. О. [144, с.50-63], Пилипенко Л. М. [287, с.38-50]);
- концепції побудови звичайної та інтегрованої звітності в корпоративних структурах (Куцик П. О. [176, с.154-267], Крупка Я. Д., Назарова І. Я. [156, с.38-50], Пилипенко Л. М. [287, с.188-263], Царук В. Ю. [448, с.284-311) та інше.

Більшість науковців стверджує, що діючі обліково-звітні системи інформаційного забезпечення не можуть у повній мірі задовольняти запити основних користувачів – інвесторів, власників. Багато авторів заявляє навіть не про покращення якісних характеристик діючої звітності, а пропонує фундаментальний перегляд концептуальних засад формування фінансової та управлінської звітності підприємств і корпорацій. Так, Куцик П. О., оцінюючи критичні зауваження багатьох науковців і практиків стосовно звітності, наводить кілька підходів щодо зміни принципів її формування:

- необхідно ширше відображати у звітності ринкові показники створюваної вартості;

- є потреба відображення у балансі нематеріальних активів як важливого потенціалу створення вартості у майбутньому;

- необхідне зосередження основної уваги на показниках чистого грошового потоку, а не номінальної величини прибутку;

- потребує якісних змін система принципів представлення у фінансовій звітності витрат діяльності з метою відображення реальної логіки створення вартості майнового комплексу корпорації [176, с. 44].

Не заперечуючи необхідності фіксації в обліку наближеної до реальності вартості підприємств нематеріальної частини капіталу, переорієнтації обліку на грошові потоки, слід зауважити про немаловажну роль корпоративного обліку у залученні зовнішніх інвестицій. Звідси, й облік і звітність корпорацій має якнайповніше відображати інвестиційну складову, перспективи розвитку та впровадження інноваційних проектів і програм, ширше представляти інформацію про котирування цінних паперів на ринку, розкривати дивідендну політику в системі корпоративного управління компанією.

До основних завдань корпоративного управління входить також забезпечення умов підтримки організаційно-правового статусу суб'єкта, вибір оптимальних організаційних та управлінських структур, реалізація прав на власність, побудова дієвих внутрішньокорпоративних та зовнішніх відносин відповідно до визначених цілей. Враховуючи стратегічну основу цих завдань, більшість з них вирішуються на найвищому рівні – на зборах учасників, акціонерів корпорацій.

Загалом, корпоративне управління має будуватися на пріоритетності інтересів акціонерів, інвесторів. Тому й в обліку і звітності пріоритети мають надаватися інформаційним потребам з метою забезпечення діяльності корпорацій в інтересах їх власників.

Пилипенко Л. М. зазначає, що корпоративна звітність має базуватися на схваленій суспільством моделі суспільно-економічних відносин та концептуальних основах обліку і звітності – концепціях збереження капіталу, сталого розвитку та інших [287, с. 44]. Це означає, що крім інтересів власників корпорацій така

звітність, а також облік мають враховувати важливі питання, які цікавлять суспільство в цілому. Користувачів інформації найперше цікавлять можливості та перспективи вкладення коштів (як потенційних інвесторів), роль корпорації у вирішенні нагальних соціальних проблем, вплив діяльності компанії на екологічну ситуацію в регіоні, країні, у світовому масштабі загалом, а в Україні у даний час – ще й забезпечення фронту необхідними ресурсами для перемоги у війні з агресором.

Озеран А. В., дискутуючи стосовно форми і показників нового Звіту про управління, який є обов'язковим для складання суб'єктами, що становлять суспільний інтерес, пропонує більше представляти у ньому різні напрями нефінансової інформації. Зокрема, рекомендується розширити показники стосовно опису бізнесу, впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на бізнес, систему ціноутворення та конкуренцію на ринку, регуляторну політику та вплив макроекономічних показників на доходи компанії. Ширше представляти у даному звіті стратегію розвитку підприємства, основні цілі для досягнення поставленої мети. Окремим напрямом стоїть опис основних ресурсів, ризиків та взаємовідносин з контрагентами і всередині корпорації. Серед фінансової складової такої управлінської звітності особливе місце відводиться оцінці капітальних та поточних витрат інноваційного характеру, фінансовим інструментам, робочому капіталу, величині грошових потоків, ухваленій дивідендній політиці та іншим [266, с. 21-22].

Корягін М. В. і Куцик П. О. наголошують на необхідність зниження ретроспективності облікової інформації. Вони заявляють про потребу в перебудові звітності у напрямі збільшення її прогнозної складової [144, с. 166]. Прогнозна фінансова звітність має служити для аналізу факторів, що впливають на результати діяльності компанії, з метою прогнозування майбутніх подій на основі використання інформації про минулі та поточні показники діяльності.

У контексті необхідності прогнозного спрямування облікової та звітної інформації Гуцайлюк З. В. заявляє про виникнення нового виду обліку –

прогнозного бухгалтерського обліку, що служить для забезпечення потреб корпоративного управління інформацією стратегічного характеру [63, с. 14].

Деякі науковці покращення якості та інформативності вітчизняної фінансової звітності вбачають у більш повному застосуванні норм і правил, визначених Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Дійсно, існують певні розбіжності між національними НП(С)БО та міжнародними стандартами. Озеран А. В. виділяє три групи таких розбіжностей:

- концептуальні, що пов'язані з принципами визнання, професійного судження, різною цільовою спрямованістю фінансової звітності;

- декларативні – не дотримання у практичній діяльності норм як НП(С)БО, так й МСФЗ;

- нормативні – невідповідність норм НП(С)БО певним положенням МСФЗ [266, с. 204].

Голов С. Ф. і Костюченко В. М. наполягають на необхідності застосування інтегрованого підходу до формування консолідованої корпоративної звітності [52, с. 34-47].

На наш погляд, саме така об'єднана звітність корпоратизованих інституцій у даний час повинна мати найбільше ознак інтегрованості. Вона, окрім зведених, узагальнених показників фінансово-господарської діяльності об'єднаних суб'єктів, мала би висвітлювати інформацію про стосунки між власниками, взаємовідносини між окремими членами групи із узагальненням консолідованих даних в цілому по корпорації, виокремленням капіталу неконтрольованої частки, якщо така існує. Особливою при консолідації є інформація щодо оцінки майна при придбанні, об'єднанні суб'єктів, коли виникає гудвіл від перевищення вартості придбання над часткою покупця у загальній справедливій вартості ідентифікованих активів і зобов'язань. Потребує ширшого представлення у звітності показників щодо розподілу чистого прибутку та сукупного доходу між окремими членами групи із застосуванням методу участі в капіталі, розподілу та відображення майна і зобов'язань між материнською компанією та неконтрольованою часткою консолідованої групи.

Враховуючи великий інтерес до такої звітної інформації різних користувачів, але найголовніше реальних і потенційних інвесторів, така інтегрована корпоративна звітність, на відміну від звичайної звітності, повинна містити значні обсяги нефінансової інформації, що стосується насамперед:

- стратегії та майбутніх перспектив розвитку корпоративного об'єднання та його структурних підрозділів – учасників консолідованої групи;

- очікуваних фінансових та нефінансових, системних і несистемних ризиків з метою їх мінімізації;

- питань забезпечення інформацією організаційного, соціального, екологічного та іншого необлікового характеру корпоративних об'єднань та їх відокремлених господарських одиниць.

Однак існують певні проблеми складання інтегрованої звітності, зумовлені багатьма чинниками. Серед них: складність забезпечення принципу суттєвості інформації; необхідність дотримання паритету у розкритті важливої, але не надлишкової інформації; складність забезпечення запитів різних груп користувачів, економічні інтереси яких часто є взаємно протилежними.

Ще одним проблемним питанням сьогоднішнього дня є відсутність досконалих механізмів автоматизованого вироблення і подання звітної інформації в електронному вигляді. Подання різного роду електронної звітності вимагає фактично більшість органів державного контролю.

Більш детально перелік контролюючих органів, суб'єктів та можливостей електронного звітування відображено на рис. 3.17. Як видно з рис. 3.17 практика електронної комунікації з контролюючими органами швидко поширюється на території України. Практично всі державні органи створили для співпраці із контрагентами свої електронні сервіси, що мають набір певного функціоналу для прямої взаємодії (зокрема, подачі звітності, запитів користувачів, завантаження необхідних даних; реалізації можливості одержання легітимних електронно-цифрових документів, виписок, витягів; отримання довідкової інформації).

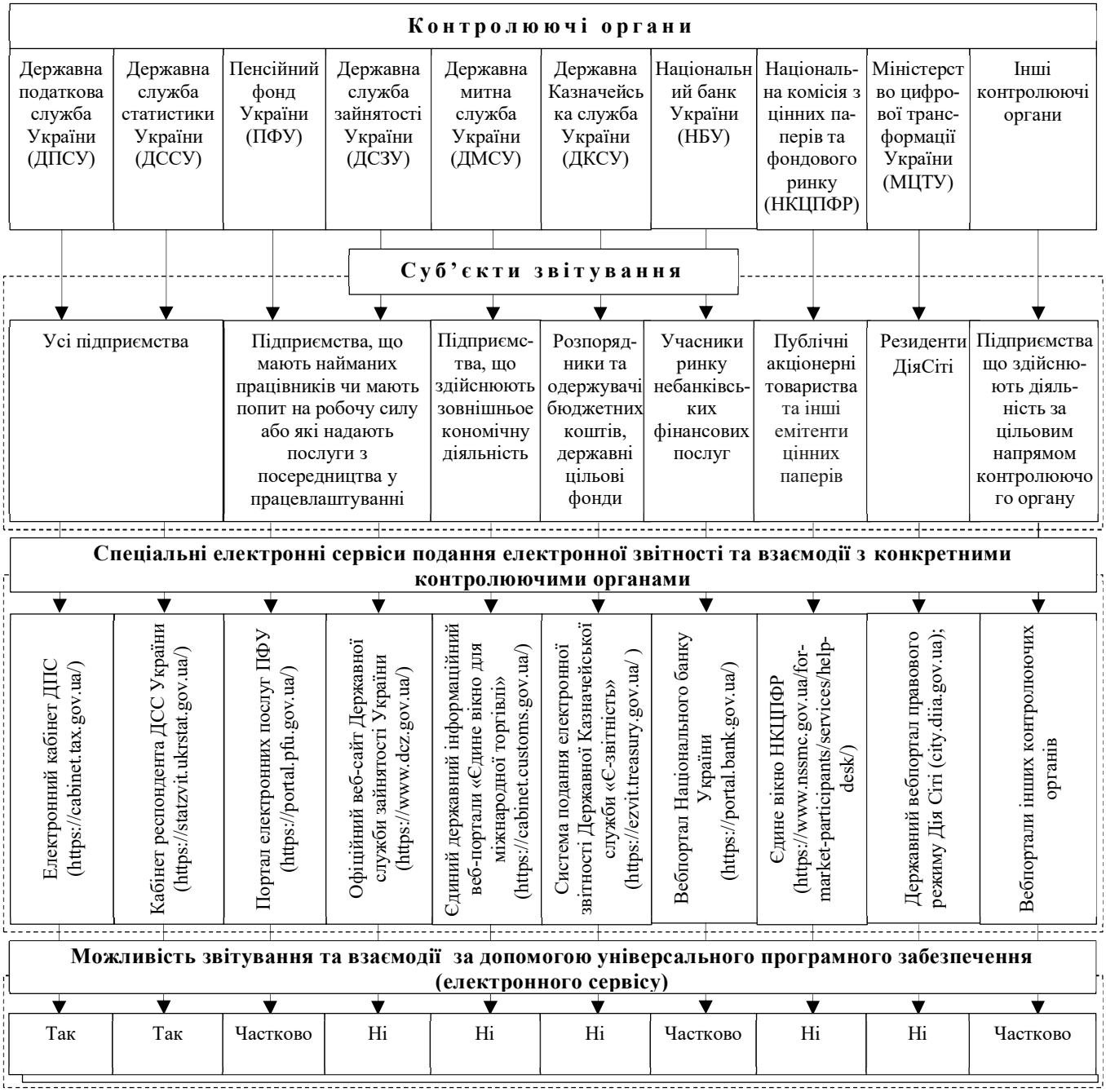

Рис. 3.17. Суб'єкти та можливості електронного звітування

Джерело: власна розробка автора.

Позитивним моментом є також те, що для ідентифікації та верифікації на вищезазначених сервісах використовується кваліфікований електронний підпис, відповідно персоналізовані електронні кабінети користувачів створюються автоматично і прив'язані до ключа, за рахунок чого відбувається економія часу і зусиль на реєстрацію на кожному сервісі. Окрім того, зважаючи на високу ступінь захищеності кваліфікованих ключів обмежуються можливості несанкціонованого доступу до персональних даних користувачів сервісів. Негативним є відсутність

єдиного порталу взаємодії і обміну даними з державними контролюючими органами. Причому ситуація досить часто доходить до абсурду, адже для узгодження даних необхідно надати запит через спеціальний сервіс одному контролюючому органу, а отриману відповідь завантажити і переслати іншому контролюючому органу через його сервіс. Тобто відсутня внутрішня взаємодія між самими державними органами, а відповідно відбуваються значні втрати часу на етапі погодження документів. Так наприклад, для повернення надлишково сплаченого при розмитненні товарно-матеріальних цінностей ПДВ митним органам подається пакет документів серед яких є витяг про суми ПДВ, на які можна зареєструвати податкове зобов'язання. В такому випадку, логічним був би прямий запит одного контролюючого органу до іншого, проте і досі контрагентом надається запит податковим органам самостійно, а отримана відповідь надсилається митним органам. Теж стосується адміністрування єдиного соціального внеску, по якому всі питання щодо звітування та сплати вирішуються з податковими органами, а призначення пенсій, компенсацій, соціальних виплат з пенсійним фондом. Окрім того, зважаючи на те, що різні програмні сервіси розроблялися різними спеціалістами досить суттєво відрізняється їх зовнішній вигляд та функціонал, що викликає певні труднощі, наприклад: різний інтерфейс призводить до незручностей у використанні сервісів користувачами; не завжди у сервісах є можливості завантаження чи вивантаження документів у електронній формі; не завжди роздруковані чи завантажені електронні документи можуть бути визнані оригіналами через відсутність у них обов'язкових реквізитів (наприклад підтвердження кваліфікованим цифровим підписом); не завжди сервіси мають можливість інтеграції з іншими програмними продуктами, зокрема з обліковими чи звітними системами, що змушує дублювати документи, які вже були сформовані іншими інформаційними системами.

Всі вищезгадані незручності та відсутність єдиного державного сервісу призвели до поширення комерційних програмних продуктів взаємодії з контролюючими органами, які дозволяють комунікувати з контролюючими органами. Основні з них представлені нами у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Типове програмне забезпечення подання підприємствами електронної звітності та взаємодії з контролюючими органами

Назва, логотип ПЗ	Отримувачі звітності	Характеристики	
		Загальні	Особливості конкретного ПЗ
1	2	3	4
M.E.Doc	ДПСУ, ПФУ, ДССУ, міністерства і відомства	**Переваги:** • Набір готових звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Можливість роботи з профілями багатьох суб'єктів господарювання одночасно; • Підтримка кваліфікованих підписів різних надавачів послуг; • Автоматичне заповнення та розрахунок полів звітів; • Вбудована система підказок; • Арифметично-логічна перевірка; • Можливість копіювання звітів та формування на основі зведених даних; • Реєстрація податкових та акцизних накладних в державних реєстрах; • Інтеграція з обліковими програмами; • Можливість імпорту, експорту звітів та документів; • Можливість перегляду документів і звітів після закінчення ліцензії на користування програмою. **Недоліки:** • Відсутність можливості взаємодії з іншими програмними продуктами формування та подання звітності.	**Переваги:** • Великий вибір звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Формування первинних документів та обмін ними з контрагентами; • Можливість нарахування заробітної плати та ведення елементарного обліку; • Локальна, термінальна, мережева версії програми, онлайн-версія - СОТА; • Вбудований програмний РРО; • Консолідація звітності. **Недоліки:** • Автоматичний розрахунок передбачений не у всіх звітах.
Арт-Звіт	ДПСУ, ПФУ, ДССУ, Мінекономіки, АПУ, НБУ		**Переваги:** • Великий вибір звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Розподілення прав доступу між користувачами; • Формування первинних документів та обмін ними з контрагентами; • Масові операції з копіювання та підписання звітів, створення запитів, друку квитанцій; • Локальна, термінальна та мережева версії програми; • Вбудований програмний РРО. **Недоліки:** • Відсутність можливості консолідації звітності.
Соната	ДПСУ, ПФУ, ДССУ, НБУ		**Переваги:** • Великий вибір звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Можливість перенесення даних з іншого програмного забезпечення; • Єдине вікно для звітів та квитанцій; • Можливість накладення електронного підпису на будь-який завантажений документ; • Локальна та мережева версії програми. **Недоліки:** • Відсутність сервісу формування та обміну електронними документами; • Відсутня можливість перегляду звітів, документів після закінчення ліцензії на користування програмою; • Відсутність вбудованого програмного РРО; • Відсутність можливості консолідації звітності.
FREDO Звіт	ДПСУ, ПФУ, ДССУ, НБУ, інші державні органи		**Переваги:** • Набір звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Формування первинних документів та обмін ними з контрагентами; • Пакетна обробка документів; • Можливість перенесення даних з іншого програмного забезпечення (M.E.Doc); • Локальна, термінальна та мережева версії програми.

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4
			Недоліки: • Максимальна інтеграція тільки з програмою BAS; • Відсутність вбудованого програмного РРО; Відсутність можливості консолідації звітності.
iFin 	ДПСУ, ПФУ, ДССУ, ДКСУ		**Переваги:** • Набір звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Формування первинних документів та обмін ними з контрагентами; • Внутрішній документообіг; **Недоліки:** • Лише он-лайн версія програми; • Відсутність вбудованого програмного РРО; • Відсутність можливості консолідації звітності.
Liga:REPORT 	ДПСУ, ПФУ, ДССУ, Мінкономіки		**Переваги:** • Набір звітних форм для різних суб'єктів господарювання; • Перевірка реквізитів контрагентів; • Масова перевірка і підписання документів; • Розподілення прав доступу між користувачами; • Консолідація звітності; • Юридична підтримка від ЛІГА:ЗАКОН. **Недоліки:** • Лише он-лайн версія програми; • Відсутність вбудованого програмного РРО;
Приват24 	ДПСУ, ПФУ, ДССУ,		**Переваги:** • Формування первинних документів та обмін ними з контрагентами; • Можливість ведення елементарного обліку; • Вбудований програмний РРО. **Недоліки:** • Обмежений вибір звітних форм; • Відсутність можливості реєстрації акцизних накладних; • Доступність лише у вебверсії та мобільному додатку «Приват24 для бізнесу» для одного користувача; • Відсутність можливості консолідації звітності

Джерело: власна розробка автора з використанням [340-376; 414-416].

Як видно з таблиці 3.9. першість серед програм формування та подання електронної звітності тримають універсальні локально-мережеві M.E.Doc, Арт-звіт, дещо відстають Соната - за рахунок відсутності можливість перегляду звітів й документів після закінчення ліцензії на користування, та FREDO Звіт - за рахунок того, що вона прив'язана до конкретного облікового програмного забезпечення (BAS). Це пов'язано з тим, що фунціонал цих програм є максимально широким (значним), а набір звітних документів, що формуються ними максимально великим. Про це свідчать і дослідження інших науковців, таких як Городиський М. П., Грабчук І. Л. [60] та Найда А. В., Найда І. С., Ткачук Г. О, Маркова Т. Д., Гаврилюк

В. О. [259], що проводили порівняння характеристик основних бухгалтерських програмних продуктів для формування та подання звітності; Волинець В.І., Гордополова Н.В., Ніколюк П.К. [42], які досліджували функціональні, технічні, ергономічні та комерційні можливості програм; Вакун О. В., Грабчук І. Л., Захарчук В. В. [26], що вивчали користувацьку адаптивності програмного забезпечення для формування та подання звітності.

Підсумовуючи результати аналізу функцій і можливостей електронних сервісів державних органів та програмного забезпечення для подання звітності й взаємодії з контролюючим органами, слід сказати, що перехід на електронне звітування підприємства чи корпорації має ряд загальних переваг, обумовлених застосуванням сучасних комп'ютерно-комунікаційних технологій (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Переваги і недоліки формування та подання електронної звітності

Переваги	**Недоліки**
1	2
1. Економія часу на складання звітності, оскільки вона зазвичай формується автоматично на основі облікових даних, копіюється з уже поданих звітів або завантажується з облікових програм	1. Великі витрати на придбання, адаптацію комп'ютерно-комунікаційної техніки, програмного забезпечення
2. Економія коштів на обрахунок зведених показників, придбання бланків	2. Брак фахівців з обслуговування технічних засобів та їх недостатня компетентність щодо питань обліку і звітності
3. Економія часу на подання звітів, оскільки немає потреби відвідувати кожен з- контролюючих органів	3. Недостатня підготовка облікових працівників у плані роботи з комп'ютерною технікою та програмними продуктами
4. Можливість подання звітів з у будь-який час 24/7 та з будь-якої точки світу (за умови наявності інтернет-зв'язку)	4. Можливі збої в роботі з незалежних від учасників комунікування причин (відсутність, Інтернетзв'язку, електроенергії, хакерські атаки тощо)
5. Наявність великого вибору готових звітних форм податкової, фінансової, статистичної чи іншої звітності та автоматичне їх оновлення	5. Велика відповідальність за несвоєчасну подачу звітності, у тому числі й через незалежні від подавача причини
6. Гарантія автоматичної перевірки документації на предмет наявності арифметичних помилок і описок	6. Відсутність впевненості щодо своєчасності при подачі звітності в останній день звітування
7. Автоматичне узгодження, взаємна звірка окремих показників у різних звітних формах	7. Відсутність єдиного універсального сервісу чи програми для формування та подання звітності усім контролюючим органам

Продовження таблиці 3.10

1	2
8. Перевірка правомірності заявлених сум витрат при їх відшкодуванні і нарахуванні податків	
9. Електронне комунікування при передачі звітності користувачам, можливість зворотного зв'язку	
10. Оперативність обробки інформації при формуванні зведеної, консолідованої звітності	
11. Автоматичне вивантаження звітних документів в облікову базу через інтеграцію програмних продуктів	
12. Можливість оперативного виправлення помилок, внесення уточнень, контролю заборгованості	
13. Конфіденційність інформації, що передається в електронному режимі	
14. Створення електронного архіву з можливістю його перегляду і при умові закінчення ліцензії на програму	

Джерело: власна розробка автора.

Найперше і найголовніше, електронна звітність суттєво спрощує роботу бухгалтера, скорочує час на підготовку звітних форм, їх доставку до відповідного користувача та передачу за призначенням. За наявності якісного програмного забезпечення така звітність формується в автоматичному режимі на основі зведених облікових даних або вже готова завантажується з облікових програм. Вона позбавлена технічних, арифметичних помилок. А електронна доставка звітних форм по комунікаційних каналах до місця призначення забезпечує якнайбільшу оперативність, економить час і працю облікових працівників при вистоюванні в чергах у податкових та інших органах, як це було раніше.

Поряд з цим існують й певні недоліки, окрім тих, що зазначені в таблиці:

- бувають ситуації, коли електронна система комунікування не працює з незалежних від підприємства причин через збої в електронних ресурсах, через що платник податків змушений подавати звітність у паперовій формі;
- при застосуванні електронної податкової звітності уся відповідальність за подання звітності покладена на платника податків. Фіскальні органи не несуть

жодної відповідальності за те, що в електронній системі не прийнято звіт через, наприклад, від'ємні показники стосовно прибутку, податку на додану вартість.

- виникають певні ризики при надсиланні звітності в останній день терміну її подання. За паперової форми на звіті ставиться штамп, що засвідчує факт подачі звіту. Подача електронного звіту підтверджується двома квитанціями: перша – про отримання звіту податковою службою, друга – про прийняття або неприйняття звіту із зазначенням причин. В очікуванні на ці підтвердження є певні ризики, оскільки відомі випадки про отримання податковими органами звітності через п'ять-сім днів після її пересилання платником податків.

Завдяки своїм значним перевагам і зменшенню впливу недоліків електронна звітність невпинно займає все більшу частку у звітності загалом (рис. 3.18).

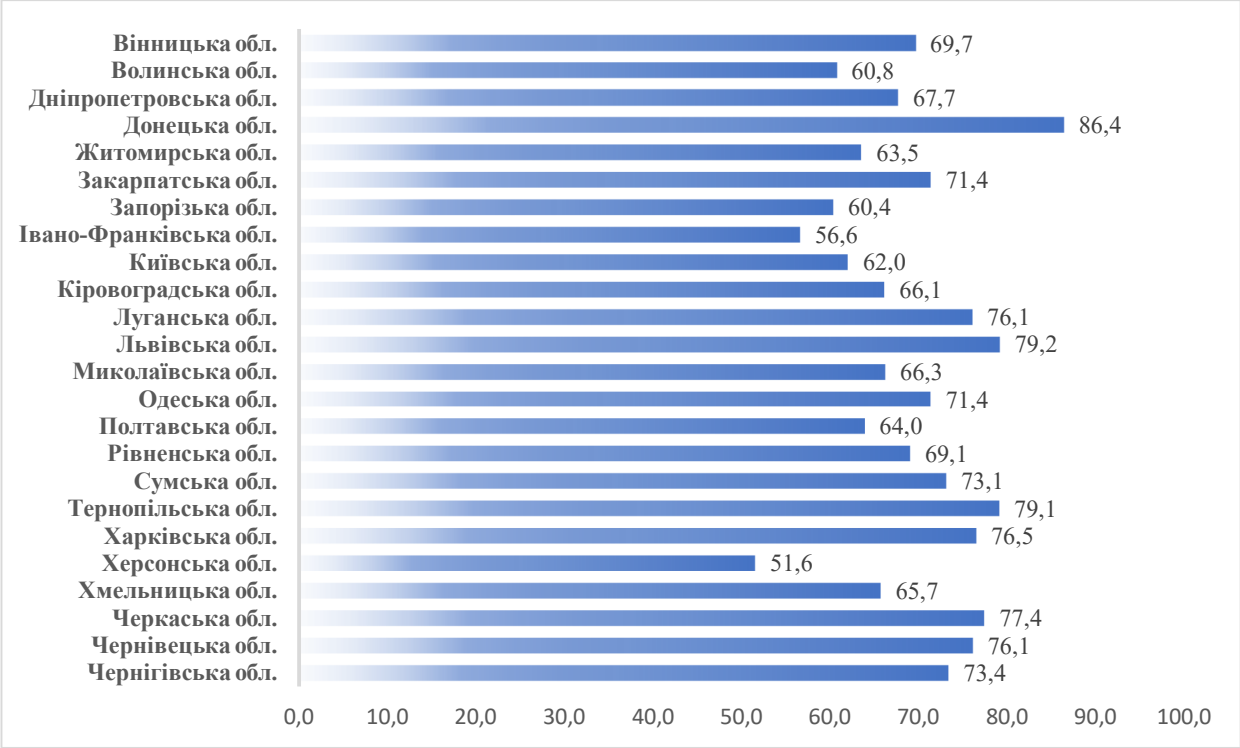

Рис. 3.18. Використання технології електронного звітування в Україні за областями у 2023 р.

Джерело: власна розробка автора на основі [33].

Зокрема, як свідчать аналітичні дані більшість підприємств України вже перейшли на електронне звітування. Однозначними лідерами в цьому плані є Донецька (86,4%), Львівська (79,2%) та Тернопільська (79,2%) області.

Немаловажну роль в цьому відіграє удосконалення програмного забезпечення та засобів формування та подання звітності. Дослідження можливих способів подання електронної звітності та взаємодії з контролюючими органами, а також електронних сервісів та програмних продуктів, підтвердило , що на даний час єдиного ефективного сервісу, який би дозволяв співпрацювати з усіма контролюючими органами немає.Окрім того, оцінивши роботу з платними продуктами, які за інформацією розробників мали б містити усі необхідні форми звітності та варіанти співпраці, такого універсального програмного забезпечення не було виявлено. Зважаючи на це, на нашу думку, слід створити Єдиний універсальний портал звітності України, який би містив усі необхідні для електронного звітування сервіси. Це можна здійснити двома способами: через об'єднання зусиль усіх наявних на даний час контролюючих органів, або ж через скорочення кількості контролюючих органів, їх злиття і передоручення функцій одних іншим. Другий спосіб вже частково впроваджується. Наприклад, 1 січня 2023 р. припинена діяльність Фонду соціального страхування України, а його функції передано Пенсійному фонду України. Практика об'єднання функцій податкової і митної служби, як основних відомств, контролюючих справляння податків і зборів, теж була. Зокрема, у 2014 р. ці два фіскальні органи були реорганізовані у Державну фіскальну службу, що на нашу думку, було цікавим і прогресивним досвідом, проте в нашій країні не прижилося.

Впровадження Єдиного універсального об'єднаного порталу звітності України значно покращило б співпрацю суб'єктів господарювання з державними органами, скоротило б час на подання звітності, зменшило б кількість помилок та неузгоджень та й самі об'єми звітності. Окрім того, в рамках такого порталу можна було б впровадити автоматичну перевірку взаємоузгодженості звітності із звітними формами, поданими іншим контролюючим органам (наприклад показників річної податкової декларації з податку на прибуток із фінансовими звітами, або показників статистичної звітності із фінансовою і податковою звітністю). Це було б додатковим засобом електронного аудиту і підтвердження достовірності інформації, наданої суб'єктом господарювання.

Для узгодження наповнення такого універсального порталу дослідимо види електронного звітування та історію їх впровадження. Вивчаючи історію запровадження електронної звітності, можна прослідкувати певну хронологію діджиталізації звітування та взаємодії з контролюючими органами та виділити певні етапи (рис. 3.19).

Рис. 3.19. Хронологія запровадження електронної звітності та взаємодії з контролюючими органами

Джерело: власна розробка автора на основі [70;141;200;300-317;325-333].

Першими кроками до електронного звітування, так як і до запровадження електронних обліково-інформаційних систем було прийняття законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV [329] та «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV [328], що знаменує початок вироблення та впровадження основ електронного звітування (2003-2006 рр.). Саме цими законодавчими актами були затверджені першочергові базиси і принципи електронного документообігу та електронної взаємодії з контролюючими органами. Разом з тим, з їх прийняттям електронний документ (звіт) був визнаний як такий, проте не став ще повноцінним. Це супроводжувалося внесенням змін до ряду нормативних актів, зокрема наказом ДПА України «Про затвердження змін до податкової звітності з податку на додану вартість» від 30.09.2003 р. № 466 [333] були внесені правки до Порядку заповнення та подання податкової декларації з податку на додану вартість, затвердженого

наказом ДПА України від 30.05.1997 р. №166, згідно яких податкова декларація могла бути подана в електронній формі на магнітних носіях з роздрукованими копіями файлів або ж засобами електронної пошти за умови реєстрації електронного підпису осіб, які підписують декларацію. Окрім того, постановою правління Пенсійного фонду України від 10.06.2004 р. № 7-6 був затверджений Порядок формування та подання органам Пенсійного фонду України відомостей про застраховану особу, що використовуються в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, згідно якого документи (звіти) могли подаватися даному контролюючому органу теж у електронному виді [317]. В одному і в другому вищезазначених нормативних документах була прописана необхідність дублювання електронної звітності на паперових носіях із завіренням підписами відповідальних осіб й печаткою.

Наступним став етап запровадження повноцінного електронного звітування різним державним органам (2007-2011 рр.). Саме в цей час, електронне звітування впровадили практично всі контролюючі органи. Так у 2007 р. був виданий наказ ДПА України «Про запровадження електронної податкової звітності» від 17.10.2007 р. № 587 [331], який прописав порядок обміну електронними податковими звітами з фіскальними органами. У 2009 р. постановою правління ПФУ від 05.11.2009 р. N 26-1 був затверджений Порядок формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованих внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування органам Пенсійного фонду України [317], де було визначено основні аспекти подання електронної пенсійної звітності. Теж стосується Порядку подання страхувальниками електронних документів до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, затвердженого постановою правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 27.04.2011 р. № 23 [316] та Порядку подання електронної звітності до органів державної статистики, затвердженого наказом Держкомстату України від 12.01.2011 р. № 3 [315], що в свою чергу регламентували подання відповідно електронної спеціальної звітності (до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності) та електронної статистичної звітності.

Наступним став етап електронної реєстрації первинних звітних документів та запровадження електронно-цифрових документів, оригінали яких можна отримати лише за допомогою доступу до електронних державних сервісів (з 2011 р. і досі).

Введення електронно-цифрових форм документів розпочалось з діджиталізації митних декларації. Загалом, це пов'язано з тим, що у міжнародній практиці електронне митне декларування почало використовуватися ще в кінці XX століття і дало значний економічний ефект. Так, впровадження у 90-х роках в митній службі США Автоматизованої комерційної системи (Automated Commercial System (ACS)) для управління митним декларуванням комерційних товарів дозволила за 10 років підвищити обсяги обігу товарів у 4 рази [64]. В свою чергу, митні органи Європейського союзу ще з 2005 року працювали виключно на основі електронного декларування, а з 2011 року на території ЄС оформлення митних декларацій почало здійснюватися через Інтернет виключно в електронному вигляді з використанням Нової комп'ютеризованої транзитної системи (New Computerised Transit System (NCTS)). Її перевагою стало те, що вона дає можливість декларантам складати і подавати декларації в електронному вигляді до прибуття вантажів, проводити аналіз ризиків та прискорювати обробку даних. На даний час, Нову комп'ютеризовану транзитну систему (NCTS) використовують 36 країн, основними з яких є країни ЄС. Загалом слід зазначити, що на початку 2000-х років провідні митні служби США, країн Європейського Союзу, Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Канади та інших активно запроваджували інформаційні системи митного адміністрування, що працювали за принципом «єдиного вікна».

Певні заходи в цьому напрямі були зроблені Україною значно пізніше. Хоча основи електронного митного декларування були визначені ще 2008 році із затвердженням розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р. № 1236-р. Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» [141], впровадження електронного звітування за митними операціями розпочалося у 2011 р. із затвердженням наказом Держмитслужби України від 17.03.2011 р. № 216 Умов електронного декларування [440]. А повноцінне використання електронних митних декларацій відбулося лише у 2012

році із затвердженням таких регулюючих документів як Митний кодекс України [200] та Положення про митні декларації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 450 [303]. Реалізація даних нормативних актів дозволила запровадити на усій території України систему електронного митного декларування «Електронна митниця», що є багатофункціональною комплексною системою, яка використовує інформаційно-комунікаційні технології у якості важливого механізму митного контролю та дає можливість вдосконалити митне адміністрування, підвищити якість митного регулювання. Дана система визначалася як новий підхід до регулювання зовнішньоекономічної діяльності, коли процедура митно-тарифного контролю ставала би простішою та прозорішою. Це мало скоротити час митного оформлення і проводити митні процедури у єдиному місці і в будь-який час.

Розроблена система передбачала також затвердження угод про інформаційне співробітництво між різними контролюючими органами, створення технічних завдань на розробку типової складової системи «е-документ» і типового організаційно-технічного рішення для системи забезпечення захисту такої інформації. Такі розробки доручалися виконати Держкомінформнауки та Держспецзв'язку [186].

Проте реалізація планів електронної інформатизації митного оформлення зупинилася лише на етапі формування митної декларації. На даний час, в більшості випадків при підготовці пакету документів до подачі у митний орган брокер за допомогою відповідного програмного забезпечення формує лише один електронний документ – електронну митну декларацію за встановленими форматами обміну повідомленнями. Всі інші необхідні для митного оформлення товарно-матеріальних цінностей документи подаються через долучення до електронної митної декларації PDF-копій паперових примірників. А це може бути цілий набір документів: зовнішньоекономічний контракт з доповненнями до нього; транспортні документи (автомобільна CMR, залізнична, морська, авіаційна накладна, коносамент, провізна відомість або CARNETTIR); комерційні документи: (invoice), проформа-інвойс (proforma invoice), пакувальні листи;

посередницькі договори; технічна документація; копії платіжних інструкцій на передоплату митних зборів, податків та інших платежів тощо). Це ж стосується й дозвільних документів різних державних контролюючих органів. Раніше подання паперових документів у формі PDF-файлів в основному було пов’язано з технічними проблемами, зараз можливе долучення електронних документів, проте через бюрократичні перепони у більшості випадків брокери намагаються працювати лише з паперовими примірниками. Така ситуація ускладнює повноцінний інформаційний обмін та митний контроль, потребує додаткових затрат часу на звернення до кожного з таких суб’єктів, замість того, щоб отримувати необхідну інформацію через подання електронних запитів.

Проте деякі зрушення в сторону діджиталізації вже є. По-перше, 01 жовтня 2022 р. Україна приєдналася до Нової комп'ютеризованої транзитної системи (New Computerized Transit System – NCTS), відповідно до якої суб’єкти зовнішньоекономічної діяльності для поміщення товарів під процедуру спільного транзиту мають подавати митні декларації в електронному вигляді. Відповідно це значно прискорило процес переходу до використання лише електронних документів, зокрема зараз проходить впровадження і апробація у тестовому режимі електронних товарно-транспортних накладних (е-ТТН) й в планах приєднання України до єдиної системи електронних товарно-транспортних накладних Європейського Союзу (e-CMR). Окрім того, протягом 2023-2024 рр. суттєво удосконалено електронні сервіси митних органів. Зокрема, значно покращена взаємодія суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності із митними органами через митний електронний сервіс «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». За допомогою даного сервісу зараз можна звірити стан розрахунків з митними органами, подати запит або звернення, переглянути подані митні декларації, оригінали яких знаходиться у електронній базі Державної митної служби України (ДМСУ).

Разом, подача документів для розмитнення здійснюється й далі за допомогою спеціальних митних програм. Є можливість отримати електронну копію цифрової митної декларації, проте вона складається у особливому форматі і може бути відкрита й розшифрована лише з допомогою спеціального програмного

забезпечення брокера, який зазвичай (особливо на підприємствах малого, середнього бізнесу) не є працівником підприємства і залучається із зовні.

Вирішення цих проблем потребує взаємодії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності із контролюючими органами через електронні сервіси, які доступні платникам податків. Зокрема, отримання електронних митних декларацій було б можливе за допомогою систем електронного документообігу з контролюючими органами, таких як «M.E.doc», «Арт-Звіт», «Соната» та інших. Основною ж платформою для обміну такою документацією з ДМСУ міг би стати митний електронний сервіс «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». У даному сервісі можна було б створити окремий розділ, пов'язаний із електронним митним декларування, де відображалися б:

- етапи митного оформлення;
- подані митним органом електронні запити до контролюючих органів, їх стан та відповіді на них;
- попередні розрахунки та обґрунтування митної вартості, податків і зборів;
- виявлені проблемні питання, що можуть призупини процедуру митного оформлення;
- попередні та остаточні електронні митні декларації тощо.

Запровадження такої системи дозволило б також здійснювати завантаження остаточної електронної митної декларації у форматі, доступному для зберігання в електронному вигляді у суб'єкта господарювання, підписаної електронним цифровим підписом контролюючого органу з можливістю підтвердження її правочинності [217]. Такий підхід дозволить формувати даний документ при митному оформленні поставок в автоматичному режимі та надсилати його через комунікаційні канали у бухгалтерську інформаційну систему підприємства. Це дасть можливість скоротити час на оформлення та передачу такої інформації, виключити чи мінімізувати пов'язані з людським фактором помилки у бухгалтерському обліку і звітності.

Наступним запровадженим електронно-цифровим документом, а саме звітом про виникнення податкових зобов'язань з податку на додану вартість (ПДВ), стала

податкова накладна. Незважаючи на те, що даний податок в Україні був уведений ще у 1992 році (Додаток К), електронне звітування по ньому впроваджене порівняно недавно. Спочатку у 2011 р. була запроваджена електронна реєстрація паперових податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН) на державних електронних сервісах лише по деяких видах операцій (постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних» від 29.12.2010 р. № 1246 [312]), яка пізніше охопила всі види діяльності, що підлягали оподаткуванню ПДВ. А з 2015 р. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. №71-VIII [327] були впровадженні лише електронно-цифрові форми податкових накладних, оригінали яких знаходяться в ЄРПН, а копії можна завантажити на податковому електронному ресурсі «Електронний кабінет ДПС». Це дозволило спростити розрахунки, що суттєво вплинуло на оптимізацію таких податкових платежів, скоротити затрати часу на виписку і реєстрацію податкових накладних, а головне – удосконалити декларування ПДВ. Зважаючи на особливості розрахунку ПДВ, коли податок до сплати визначається як різниця між податковим зобов'язанням (що декларується при продажах через електронну реєстрацію податкових накладних) та податковим кредитом (що виникає при електронній реєстрації податкових накладних при купівлі товарів, робіт, послуг у іншого контрагента-платника ПДВ) податкові органи фактично в реальному часі можуть визначити зобов'язання з даного податку. На це звертають увагу і в науковому середовищі. Зокрема Рачинський Р. М., стверджує, що при такому ступені діджиталізації декларування податку на додану вартість можна розглядати питання повної електронної фіксації діяльності платників податків, при якій визначення грошових зобов'язань буде здійснюватися саме контролюючим органом, що позбавляє платників податків від виникнення певних труднощів при поданні податкових декларацій та інших звітів до контролюючих органів, дозволяє уникати різного роду санкцій за неправильне заповнення чи несвоєчасне подання такої звітності. Аналог такої моделі вже діє й сьогодні по майновим податкам, коли контролюючий орган замість платників

податків визначає податкове зобов'язання та направляє останнім податкове повідомлення-рішення [387].

Перші два проекти по впровадженню електронно-цифрових документів (звітів) підтвердили свою ефективність, відповідно така практика продовжувалась й далі. Зокрема, пізніше вже були затвердженні цифрові форми електронних акцизних накладних (постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру акцизних накладних» від 24.02.2016 р. № 114 [311]), електронних фіскальних чеків та електронних фіскальний звітів (Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» від 20.09.2019 р. № 128-IX [326]), електронних листків непрацездатності (наказ МОЗ України «Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність» від 01.06.2021 р. № 1066 [70]), електронних трудових книжок (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» від 05.02.2021 № 1217-IX [325]).

Даний етап ще досі триває, зокрема в тестовому режимі випробовується запровадження електронних товарно-транспортних накладних (ТТН).

Останнім (з 2018 р.) є етап встановлення чітких правил визнання легітимності електронних документів та налагодження електронної взаємодії на міжнародному рівні. Зокрема, 7 листопада 2018 р. набув чинності Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII [330], в якому чітко прописані правові й організаційні засади надання електронних довірчих послуг, зокрема й транскордонних (як-от взаємного визнання вітчизняних та іноземних сертифікатів відкритих ключів та електронних підписів на міжнародному рівні); права й обов'язки суб'єктів правових відносин в сфері електронних довірчих послуг; порядок здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства в сфері електронних довірчих послуг; правові й організаційні засади здійснення електронної ідентифікації.

Як показує хронологія розвитку електронної звітності та електронної взаємодії з контролюючими органами, питанню цифровізації та подання в електронному виді фінансової звітності, в тому числі консолідованої, приділялось недостатньо уваги, хоч кількість користувачів та ступінь зацікавлення нею є найбільшими. Можливо тому, що даються взнаки відголоски пострадянської економіки, яка на відміну від міжнародної практики зацікавлена була більше в даних для контролюючих органів щодо повноти сплати податків та можливості наповнення бюджету, ніж у інформації для власників чи потенційних інвесторів щодо можливостей розвитку бізнесу. Навіть і зараз, коли теоретичні аспекти формування, наповнення та прозорості фінансової звітності широко обговорюються в наукових колах, в практичній діяльності їй приділяється не так багато уваги, достовірність її заповнення зазвичай підтверджується лише відповідальними особами суб'єкта господарювання (за винятком підприємств, що зобов'язані надавати аудиторський висновок), а за її викривлення чи перекручення передбачена відповідальність (у формі незначних штрафів) лише перед податковими органами.

Окрім того, в теорії фінансова звітність є відкритою і публічною, це зокрема засвідчує ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», в якій зазначено, що фінансова звітність й консолідована фінансова звітність не є конфіденційною інформацією і підприємствами має забезпечуватись доступність до неї для ознайомлення юридичних та фізичних осіб за своїм місцезнаходженням [323]. Проте знайти її на відкритих платформах є досить непросто (лише за допомогою спеціальних ресурсів (зазвичай платних), що мають доступ до державних даних). Навіть підприємства, які згідно ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зобов'язані оприлюднювати фінансову звітність (зокрема ті, що становлять суспільний інтерес; публічні акціонерні товариства; суб'єкти природних монополій на загальнодержавному ринку; суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях; великі й середні підприємства; інші фінансові установи й недержавні пенсійні фонди, що належать до мікропідприємств та малих

підприємств; малі підприємства, які є суб'єктами господарювання державного сектору економіки; материнські підприємства великої групи; материнські підприємства, що одночасно є дочірніми підприємствами та відповідно до вимог НП(С)БО чи МСФЗ не подають консолідовану фінансову звітність), здійснюють це лише через публікацію на своїй веб-сторінці чи своєму веб-сайті, тобто зацікавленій особі потрібно додатково шукати веб-ресурс певного підприємства.

Таким чином потенційному інвестору досить складно здійснити аналіз ринку щодо можливостей інвестування у якийсь бізнес, а також оцінити ризики при купівлі частки чи цілого бізнесу не маючи реальної звітності та опираючись лише на інформацію продавців.

Тому особливо актуальним є створення єдиного електронного державного сервісу для подачі та оприлюднення фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності в рамках Єдиного універсального порталу звітності України.

За наявності такого сервісу фінансова звітність буде доступною для будь яких користувачів. Як для контролюючих органів, яким вона буде надсилатися автоматично; інших організацій, установ, які при співпраці з підприємством мають пересвідчитися у його належному фінансовому стані (наприклад банківських чи інших фінансових установ при оформленні кредитів, позик), так і звичайних зацікавлених осіб. Причому завдяки можливостям електронних систем можна буде налаштувати різні додаткові функції, зокрема розподіл прав доступу між користувачами (коли звичайні користувачі зможуть переглядати лише загальнодоступні дані, а контролюючі органи матимуть доступ до більш широкої інформації), розшифрування показників для зацікавлених осіб, розгортання консолідованої звітності для деталізації її за кожним пов'язаним підрозділом чи дочірнім підприємством, завантаження додаткових даних фінансового, нефінансового характеру (наприклад для формування звіту про управління або інтегрованої корпоративної звітності).

Окремого розгляду потребує трактування облікових помилок, характеристика способів їх виправлення після подачі і оприлюднення звітної

інформації. На особливу увагу заслуговує порядок виправлення помилок, допущених в електронних звітах.

Основним нормативним документом, що регулює питання, пов’язані з виявленням та виправленням облікових помилок, є НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [263]. Однак даний регуляторний документ стосується помилок, що мали суттєвий вплив на величину нерозподіленого прибутку (непокритих збитків), і не зачіпає облікових помилок загалом. Фактично НП(С)БО 6 стосується лише внесення змін у фінансову звітність після виявлення помилок, незалежно від того, з якої причини ці зміни вносяться. Отже, даний стандарт охоплює лише окремий вид можливих виправлень у фінансовій звітності і не стосується багатьох із них. У ньому відсутнє й саме визначення таких понять як «помилка» чи «облікова помилка».

У Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» помилками попередніх періодів вважаються «… пропуски або викривлення у фінансовій звітності суб'єкта господарювання за один або кілька попередніх періодів, які виникають через невикористання або зловживання достовірною інформацією, яка:

а) була наявна, коли фінансову звітність за ті періоди затвердили до випуску;

б) за обґрунтованим очікуванням, могла бути отриманою та врахованою при складанні та поданні цієї фінансової звітності» [203].

Такими помилками можуть бути неточності у математичних підрахунках, у застосуванні облікової політики, помилки, допущені внаслідок недогляду, неправильної інтерпретації певних фактів, а також унаслідок прямих випадків шахрайства.

Дане визначення не можна вважати повним. Воно не охоплює об’єкта і місця виникнення помилок, не вказує на можливі наслідки допущення таких неточностей. Тому, опираючись на міжнародні нормативні акти і практичний досвід, пропонуємо уточнене трактування облікових помилок як відображення у первинних документах, облікових регістрах чи звітності недостовірної, перекрученої інформації, яка не відповідає обліковій політиці підприємства та

чинній нормативній базі, що впливає на подання обліково-звітних даних щодо стану активів, зобов'язань, капіталу, величини доходів, витрат, результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Після виявлення таких неточностей для їх подальшого усунення необхідно провести аналіз кумулятивного впливу помилки та внести коригуючі записи в систему обліку і звітності, причому зважаючи на особливості електронних обліково-інформаційних систем коригування, на нашу думку, слід робити поточною датою способом додаткових записів із внесенням в базу додатного чи від'ємного числа (залежно від впливу виявленої помилки). Під кумулятивним впливом помилки розуміють її вплив на фінансові результати у періоді допущення помилки та у подальших періодах аж до моменту її виявлення та виправлення, тому що помилки часто призводять до викривлення даних у наступних періодах. Якщо такий вплив на початок періоду визначити немає можливості, то вона виправляється у майбутніх періодах, тобто вносяться відповідні зміни до порівняльної інформації з першої можливої дати.

У вітчизняних НП(С)БО про такий спосіб виправлення помилок не згадується. Єдиним, про що зазначається в НП(С)БО 6, є те, що виправлення помилок минулих років здійснюється шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року [263].

Документування проведених коригувань проводиться шляхом оформлення бухгалтерських довідок відповідно з Методичними рекомендаціями по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356 [199]. Бухгалтерські довідки оформляють у періоді виявлення помилок, вказується зміст, сума та кореспонденція рахунків, якою виправляють помилки. І обов'язково необхідно вказати причини помилок з посиланням на документи, облікові регістри, звітні форми, у яких їх допущено.

Щодо конкретно виправлення помилок у звітності, то за загальною практикою складаються нові форми звітів із тими ж початковими залишками, але з коригуванням результатів поточного періоду. Проте, незважаючи на проведені

уточнення, така скоригована звітність не оприлюднюється і основні користувачі не можуть бачити такі виправлення. Дані зі скоригованих звітів попередніх періодів враховуються у поточній звітності у складі залишків на початок періоду. Найголовніше, заново складені форми звітності можуть не містити ніяких ознак можливих коригувань. У такому випадку укладачі звітності можуть приховувати подібні коригування, скривати минулі помилки, подавати недостовірну інформацію про результати наростаючим підсумком. Особливо це стосується фінансової звітності, яка формується наростаючим підсумком з початку року та ще й у порівнянні з аналогічними періодами минулих років. Такий підхід ускладнює складання електронної звітності, яка, зазвичай, формується відповідними прикладними програмами в автоматичному режимі за даними зведеного обліку.

На нашу думку, відображення скоригованих показників при виправленні помилок у фінансовій звітності доцільно проводити шляхом подання уточнюючої звітності. Таку уточнюючу звітність можна було б подавати у будь-який час після виявлення і виправлення помилок, не чекаючи наступного звітного періоду. Ця звітність повинна бути такої ж форми як і стандартна, зокрема Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів та Звіт про власний капітал. У них доцільно передбачити додаткові рядки «Коригування виявлених помилок» для відображення сум по кожній окремо взятій суттєвій помилці. Про виправлення слід зазначати у Примітках до річної фінансової звітності. Такий порядок виправлення помилок, зважаючи на його схожість з коригуваннями в податковій звітності, дозволить уніфікувати виправлення помилок у звітності суб'єктів господарювання загалом.

В умовах автоматизованого обліку це зробити не складно, варто лише налаштувати програму, яка б дозволяла акумулювати результати таких виправлень та фіксувати їх у відповідних статтях звітних форм. Це дозволило б оперативно повідомляти зовнішніх користувачів про проведені коригування та виявити їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства чи корпорації.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що потребує подальшого вдосконалення нормативна база стосовно виправлення помилок та їх врахування в

системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Доцільно в НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» надати визначення терміну «облікова помилка», у якому передбачити об’єкти та місця виникнення помилок, вказати на можливі наслідки допущення таких неточностей. Окрім того, у стандарті варто також прописати можливість створення і подання уточнюючої фінансової звітності замість коригування лише залишків нерозподіленого прибутку на початок звітного року. Введення такої уточнюючої звітності дозволить зовнішнім користувачам бути впевненими у достовірності інформації та повному відображенні усіх проведених коригувань. Це також дасть можливість аналізувати вплив допущених помилок на кінцеві результати діяльності, вивчати слабкі сторони у веденні обліку та складанні фінансової звітності суб’єкта господарювання.

Висновки до розділу 3.

1. Метою і завданнями сучасного обліку є забезпечення інформацією основних користувачів для управління господарськими та соціально-економічними процесами на підприємстві, в суспільстві з врахуванням окрім фінансових ще й нефінансових чинників у бізнесі. Оскільки новими об’єктами обліку стали активи нематеріального характеру, інтелектуального капіталу, інформаційні ресурси, тому серед важливих особливостей нової парадигми бухгалтерського обліку слід виокремити бездокументну реєстрацію фактів господарської діяльності, перманентне проведення інвентаризації, оцінку активів і зобов’язань переважно за справедливою вартістю, формування інформації на рахунках та у звітності у цифровому форматі, велику варіативність облікової політики підприємства.

2. Значний вплив на розвиток теперішньої парадигми обліку мають інформаційно-комунікаційні технології, що базуються на сучасних засобах комп’ютерної та організаційної техніки, новітньому програмному забезпеченні, інтернет-технологіях. Їх запровадження дозволяє розширити сферу бухгалтерського обліку, охопити крім фінансових питань ще й інші господарські та соціальні процеси на підприємстві і в суспільстві загалом. Особливим об’єктом

обліку стає інформація, яка виробляється на замовлення, зберігається на електронних носіях і передається переважно дистанційно, має вартісну оцінку та є предметом купівлі-продажу. Накопичення і збереження обліково-звітних даних здійснюється на цифрових носіях, сервісах, у хмарному середовищі.

3. Для корпоративних об'єднань нині оптимальними є хмарні способи автоматизованої обробки інформації у таких варіантах: програмне забезпечення як послуга (Software-as-a-Service (SaaS), платформа як послуга (Platform-as-a-Service (PaaS), інфраструктура як послуга (Infrastructure-as-a-Service (IaaS), або комбінована форма з використанням кількох платформ, включаючи локальні та серверні. Для невеликих об'єднань найбільш оптимальним буде використання хмарних сервісів SaaS, оскільки вони потребують мінімуму фінансових ресурсів на придбання, налаштування та підтримку програмних продуктів і технічних засобів, а у разі їх застосування не виникає потреби у додатковому залученні спеціалістів з IT-сфери для обслуговування прикладних рішень. У свою чергу, користувачі середніх і великих товариств можуть бути зацікавлені у хмарних системах IaaS та PaaS, при налаштуванні яких можна враховувати будь-які потреби й запити управління. Може мати практичне застосування гібридна модель хмарних обчислень з акумулюванням конфіденційної інформації на приватних ресурсах, а загальнодоступної або менш важливої інформації – на публічних серверах.

4. Проведений порівняльний аналіз зарубіжних та українських обліково-інформаційних систем дозволив встановити як недоліки, так й переваги вітчизняних програмних ресурсів. Серед проблемних питань слід визнати недостатню їх спрямованість на управлінський облік, невідпрацьованість практики впровадження, невизначеність в оцінці надійності систем, несумісність із закордонними обліково-інформаційними системами. Разом з тим, до переваг програмних продуктів вітчизняного виробництва можна віднести можливості формування податкової звітності для подачі наявними електронними сервісами, а також можливість формування фінансової звітності за вітчизняними та міжнародними стандартами, сумісність з вітчизняними програмами обліку грошових коштів, праці та її оплати, правилами електронного документообігу та

подання звітності, невисока порівняно із зарубіжними програмами вартість такого продукту.

5. Концептуальна модель електронної обліково-інформаційної системи повинна передбачати три типи комунікаційних зв'язків: внутрішньосистемні, внутрішньокорпоративні та зовнішні. Вона поєднує різні інформаційно-комунікаційні модулі, об'єднані у загальній Системі планування ресурсів підприємства (ERP). Серед модулів, які відповідають різним функціональним підрозділам суб'єкта, взаємодіють одночасно з усіма іншими лише два модулі – інформаційна система облікового забезпечення (AIS), яка отримує від інших модулів облікову інформацію і надсилає їм необхідні систематизовані дані, та інформаційна система управління бізнес-процесами (BPM), за допомогою якої організовується взаємодія між різними структурними підрозділами щодо обміну накопиченими даними, внутрішніми документами та звітністю. Такий підхід трансформує усю обліково-інформаційну систему і відповідно змінює її структуру, облікову політику, механізми управління бізнес-процесами та методичні основи обліку. Ефект досягається саме через автоматизацію інформаційного супроводу на усіх ділянках діяльності корпоративних об'єднань.

6. Запровадження електронної звітності державними і недержавними інституціями проводилось у різні періоди. Її зміст не завжди узгоджувався, що ускладнює контроль показників, призводить до неоднозначного трактування одних і тих же процесів у господарській діяльності багатьох суб'єктів. Для забезпечення автоматизованого узгодження та контролю показників електронної звітності пропонується створення Єдиного універсального порталу звітності України, який би містив усі необхідні щодо електронного звітування сервіси для різних користувачів.

7. З метою проведення аналізу впливу допущених облікових помилок на кінцеві результати діяльності, вивчення слабких сторін у веденні обліку та складанні фінансової звітності доцільно передбачити і закріпити у відповідному національному стандарті бухгалтерського обліку складання вручну чи в електронному виді установлених форм уточнюючої звітності, у яких передбачити

додаткові рядки «Коригування виявлених помилок» для відображення сум за кожною окремо взятою суттєвою помилкою, замість коригування залишків нерозподіленого прибутку на початок звітного року.

Основні результати дослідження, що увійшли до розділу 3 дисертації, опубліковані в працях [152; 154; 155; 158; 156; 159; 216; 217; 218; 221; 225; 226; 229; 232; 234; 235; 236; 237; 239; 243; 244; 245; 248; 258; 575].

Розділ 4.
Політика організації внутрішньокорпоративного обліку з використанням електронних обліково-інформаційних систем

4.1. Внутрішня корпоративна політика та її вплив на облікові процеси

Особливим напрямом дослідження ефективності роботи корпоративних об'єднань з використанням електронних обліково-інформаційних систем може бути аналіз ділових відносин учасників всередині корпоративної групи та за її межами. Такі відносини формуються, зазвичай, на основі прийнятої корпоративної політики.

Поняття «корпоративна політика» рідко зустрічається в економічній літературі. Частіше використовують такі терміни як «корпоративні відносини», «корпоративна поведінка», «корпоративна культура», «ділові відносини», «корпоративна етика» тощо. Такий підхід значно звужує сутність та систему оцінки якісних характеристик того чи іншого суб'єкта, зводить її лише до чисто людського фактору. У той час при визначенні такої політики слід враховувати загальні правила та особливі умови ведення виробничо-господарської, у тому числі й економічної діяльності, що прийняті у конкретному корпоративному об'єднанні.

Отже, під корпоративною політикою слід розуміти сукупність принципів, методів, правил і процедур, що відповідно до чинних законодавчих норм використовуються компанією для ведення економічної діяльності та управління господарськими процесами. Така політика має передбачати особливі умови діяльності та взаємовідносин між учасниками корпоративної групи. Вона повинна охоплювати найважливіші ділянки господарського життя, які вирізняються варіативністю ухвалення управлінських рішень. При виробленні стратегії діяльності та розвитку корпорації мають обиратися ті чи інші підходи до вирішення господарських завдань, регулювання взаємовідносин між учасниками корпоративної групи.

На рис. 4.1 подані основні напрями формування такої корпоративної політики, яка сфокусована в основному на розкритті особливих умов діяльності та інформаційного забезпечення саме корпоративного об'єднання. Вона стосується найбільше внутрішніх умов здійснення економічної діяльності, вирішення багатьох

питань всередині корпорації: від встановлення внутрішніх цін розрахунків і до етичної поведінки учасників корпоративної групи.

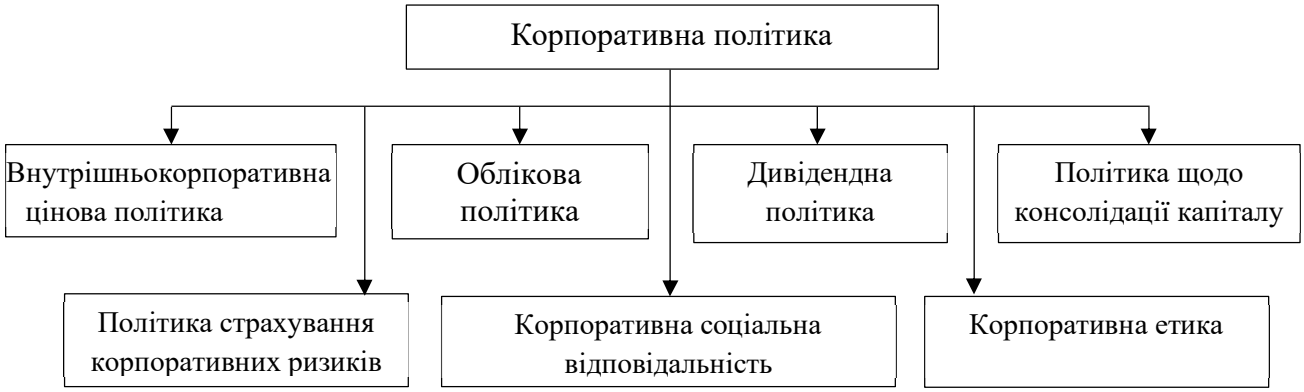

Рис. 4.1. Структура корпоративної політики

Джерело: власна розробка автора.

Основою внутрішньокорпоративної цінової політики є розробка і затвердження об'єктивних трансферних цін. Трансфертна ціна – це вартість продукції, товарів, послуг, що встановлена всередині корпорацій для підприємств чи їх підрозділів однієї економічної групи. Трансфертне ціноутворення в Україні регулюється законодавчо, має деякі особливі правила та вимоги, що визначені Податковим кодексом України та іншими нормативними актами. Ці правила у даний час в основному стосуються встановлення внутрішньокорпоративних цін на продукцію, товари, що пересікають митний кордон України у міжнародних корпораціях. Вони встановлюються з дотриманням наступних принципів:

- трансфертна ціна є лише умовною обліковою категорією, що використовується для розрахунків між внутрішніми підрозділами об'єднання за умови, що продукція повністю споживається всередині корпоративної групи;

- трансфертна ціна не впливає на загальні результати діяльності корпоративного об'єднання;

- трансфертна ціна має відповідати оптовій ціні підприємства, якщо певний вид продукції виготовляється від початку і до кінця в одному з підрозділів групи чи центрі витрат;

- при розрахунку внутрішніх цін має враховуватися нормативна величина витрат на виробництво певного виду продукції і певний рівень рентабельності (прибутку);

- загальна величина трансфертної ціни, якщо продукція виготовляється в кількох центрах витрат, має дорівнювати оптовій ціні корпорації;

- існує правило нижньої і верхньої обмежень трансферної ціни: нижня межа не може бути нижчою від загальної суми змінних витрат на виготовлення продукції: верхня – не вище ринкової ціни на аналогічну продукцію;

- трансфертні ціни мають періодично переглядатися і коригуватися під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів діяльності.

На наш погляд, такі підходи варто би узаконити для внутрішніх розрахунків між одиницями корпоративного об'єднання навіть у випадках, якщо вони діють виключно на території України, а їх продукція не є предметом експорту-імпорту.

Застосування у корпораціях трансферних цін вимагає детального розрахунку різних видів собівартості продукції на основі змінних чи повних витрат, застосування методу «витрати плюс». Трансферне ціноутворення дає можливість здійснювати контроль за доходами і витратами центрів витрат і центрів відповідальності, оцінювати та аналізувати результати діяльності кожного підрозділу. У результаті аналізу є можливим визначати вплив кожного структурного підрозділу на формування загального фінансового результату корпоративного об'єднання.

В теорії існує та може використовуватись у практичній діяльності кілька методів розрахунку трансферних цін. Основні з них подані на рис. 4.2.

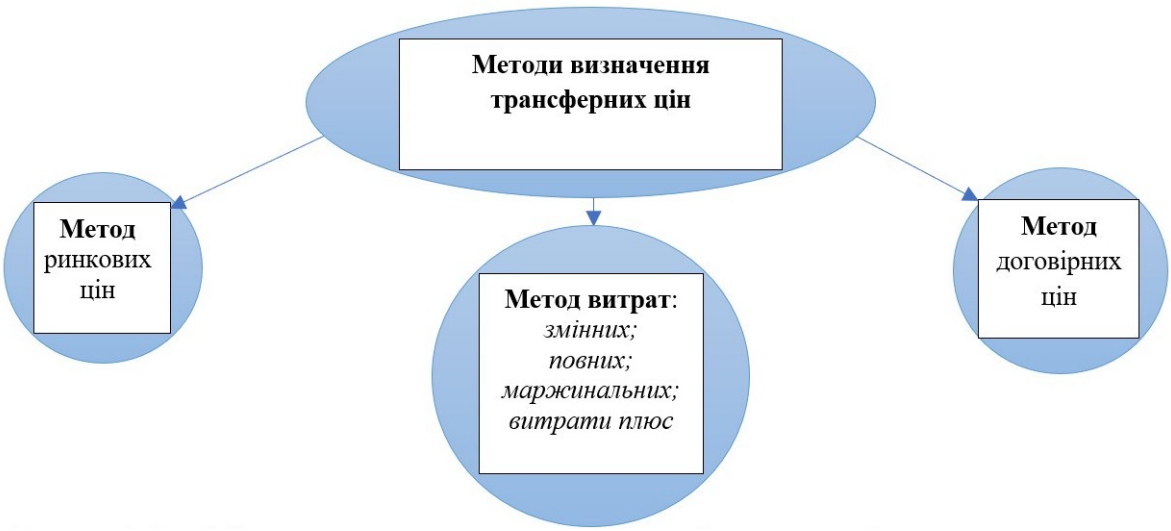

Рис. 4.2. Методи визначення трансферних цін у корпоративних об'єднаннях

Джерело: власна розробка автора.

При формуванні трансфертних цін на ринковій основі обидвом сторонам (продавцеві і покупцеві) надано право паралельно встановлювати взаємовідносини із зовнішніми покупцями та продавцями, якщо їх не влаштовують внутрішні ціни (для прикладу, при завищуванні продавцем діючих ринкових цін покупець має право придбати аналогічний товар у іншого зовнішнього постачальника). Цей метод може застосовуватися за наявності активного ринку на ті чи інші товари, продукцію тощо. При використанні договірного методу ціни встановлюються на підставі укладеного між сторонами договору і також мають базуватися за правилами ринку.

Зважаючи на те, що у практичній діяльності не завжди можна віднайти реальні ринкові аналоги, найбільш поширеним і водночас складним вважається метод витрат з його варіаціями. Якщо методи, що базуються на ринкових і договірних цінах, не потребують великих зусиль для їх розрахунку, то визначення трансферної ціни на основі сумарної величини витрат та різних видів собівартості є достатньо трудомістким процесом. Тому для прискорення розрахунків та підвищення їх об'єктивності доцільно використовувати сучасні інформаційні технології, комп'ютерну техніку (табл. 4.1).

Підприємства та корпорації при встановлені внутрішньої цінової політики можуть обирати той чи інший метод формування трансферних цін з врахуванням побажань продавців і покупців. У практиці використовуються й інші методи:

- метод ціни перепродажу – використовується, коли необхідно встановити відповідність між ціною придбання продукції та ринковими цінами на неї;
- метод чистого прибутку – рентабельність на основі чистого прибутку зіставляється з рентабельністю діяльності інших непов'язаних компаній (конкурентів), які функціонують в ідентичному ринковому середовищі;
- метод розподілу прибутку – на основі проведеного аналізу між сторонами за домовленістю проводиться розподіл прибутку. Даний спосіб доцільно використовувати в угодах щодо переробки давальницької сировини.

Таблиця 4.1

Правила формування трансферної ціни за витратним методом

Базова основа ціни	Принцип розрахунку	Переваги + Недоліки -	Технологія автоматизованої обробки
1	2	3	4
Змінні витрати	Сумарна величина витрат, які прямо залежать від кількості випущеної продукції: матеріалів, основної заробітної плати, інших прямих витрат	+ Вигідна для внутрішнього покупця, оскільки зазвичай є нижчою за зовнішні ціни. - Невигідна та є збитковою для продавця, не враховує постійних витрат, відсутність прибутку	Дані з підсистеми управління виробництвом (MES), стосовно витрачання матеріалів, відрядної оплати праці з відрахуваннями та інших прямих витрат.
Повні витрати	Сумарна величина змінних і постійних витрат на випуск і реалізацію одиниці продукції	+ Формується повна собівартість та є основою для визначення кінцевого фінансового результату. - Суб'єктивний підхід у розподілі постійних витрат і витрат періоду	Дані з підсистеми управління виробництвом (MES), управління ефективністю бізнесу (CPM), стосовно обліку змінних витрат, постійних витрат, витрат періоду та інших витрат діяльності
Маржинальні витрати	Додаткові витрати на виготовлення додаткової одиниці продукції	+ Дозволяє відокремити собівартість додатково виготовленої продукції, визначити економію за рахунок мінімізації постійних витрат - Усереднює собівартість основної і додаткової продукції	Дані з підсистеми управління виробництвом (MES), стосовно витрачання матеріалів, відрядної оплати праці з відрахуваннями та інших прямих витрат з врахуванням додаткового випуску продукції.
«Витрати плюс»	До витрат на виробництво одиниці продукції додається фіксований відсоток прибутку	+Не потребує дослідження ринку, покриває витрати, забезпечує прибутковість у продавця. - Відсутність мотивації для зниження витрат, ігнорування думки покупця	Дані системи планування ресурсів підприємства (ERP) щодо повних витрат плюс націнка.

Джерело: власна розробка автора.

В міжнародній практиці й в Україні застосовується також правило «витягнутої руки». Цей метод у трансферному ціноутворенні стосується операцій,

які законодавчо визначені як контрольовані. Згідно з Податковим кодексом України до них відносять операції з пов'язаними компаніями-нерезидентами, іноземними комісіонерами. За такими операціями підприємства, що мають комерційні зв’язки із зарубіжними партнерами корпоративного типу, постійно звітують перед фіскальними органами щодо трансферних цін, величини оподатковуваного прибутку за ними.

Для впорядкування трансферного ціноутворення доцільно подібну методику запровадити й у корпораціях, що функціонують виключно всередині країни. Це дозволило б з використанням сучасних електронних засобів обробки і передачі інформації своєчасно формувати внутрішньокорпоративні ціни, спростити відображення таких операцій при складанні консолідованої звітності, а також запобігати багатьом ціновим маніпуляціям, зокрема й шляхом залучення для цього, так званих, «фірм-прокладок».

Дуже важливим для повного й об’єктивного забезпечення інформацією управління корпоративним об’єднанням вважається розробка і встановлення облікової політики та врахування у ній особливих умов діяльності корпорації. Від прийнятої облікової політики залежить повнота і своєчасність формування обліково-звітної інформації, а в корпоративних об’єднаннях – ще й об’єктивність визначення результатів діяльності, майнового та фінансового стану учасників корпоративної групи.

До облікової політики корпорації, як зазначалося раніше, можуть бути включені різні питання, що стосуються конкретно її діяльності, а також ті, що можуть мати неоднозначне вирішення, вирізняються багатоваріантністю у проведенні розрахунків та відображенні в обліку і звітності.

На жаль, як показують дослідження, значна кількість складних облікових задач, що можуть мати неоднозначні підходи, у багатьох суб’єктів господарювання при встановленні облікової політики залишаються невирішеними. До таких найбільш типових питань, що не враховуються при визначенні облікової політики підприємств та корпорацій, можна віднести:

1. Оцінку (переоцінку) активів, зобов’язань за справедливою вартістю.

2. Зменшення корисності необоротних активів.
3. Визначення ліквідаційної вартості активів та вартості, що амортизується.
4. Визнання інвестиційної нерухомості, гудвілу.
5. Витрати на поліпшення основних засобів: капіталізовані чи поточні.
6. Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі.
7. Розрахунок чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості.
8. Розрахунок теперішньої вартості довгострокової дебіторської заборгованості.
9. Поділ в обліку заборгованості за рахунками 3-го і 6-го класів.
10. Мінімальна чи гранична величина резервного, неоплаченого капіталу.
12. Види і порядок формування забезпечення майбутніх витрат і платежів.
13. Склад постійних, змінних, розподілених, нерозподілених загально-виробничих витрат, порядок їх розподілу.
14. Надзвичайні доходи і витрати.
15. Вписувані показники у форми фінансової звітності за НП(С)БО 1.
16. Дії облікової служби в умовах недостатності власного капіталу.
17. Способи комунікування при передачі обліково-звітної інформації.
18. Формування консолідованої звітності корпоративного об’єднання з виокремленням внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо, суми нереалізованих прибутків чи збитків від внутрішньогрупових операцій.

У додатку Л при розробці проєкту облікової політики товариства корпоративного типу враховано більшість зазначених питань, орієнтованих на застосування електронних обліково-інформаційних систем. Повне і чітке врахування найбільш важливих питань у документі щодо облікової політики буде сприяти дотриманню усіма підрозділами корпорації єдиних правил ведення обліку і складання звітності згідно встановлених законодавчих норм і стандартів, уникати багатьох непорозумінь у відображенні в бухгалтерському обліку неоднозначних, нестандартних операцій.

Дивідендна політика корпоративного об’єднання зводиться до встановлення правил нарахування дивідендів та іншої винагороди за вкладений капітал. Головним завданням дивідендної політики, за визначенням фахівців, є оптимізація співвідношення між величиною прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, і його розміром, що залишається на підприємстві у якості реінвестиції [197; 403, с.80]. Вона дозволяє знайти компроміс між отриманням власниками корпоративного об’єднання поточної вигоди у вигляді виплачених з прибутку дивідендів та його спрямуванням на зростання у майбутньому вартості корпоративних прав.

В економічній теорії і практиці розрізняють консервативний, помірний та агресивний підходи у формуванні дивідендної політики [197]. За кожним із них можна виокремити ще декілька підвидів. Кожен із зазначених підходів має свої особливі умови, переваги та недоліки і залежить від стратегічних цілей, поставлених власниками та управлінським персоналом акціонерних товариств і компанії (табл. 4.2).

Консервативний підхід до формування дивідендної політики полягає у значному обмеженні дивідендних виплат і спрямуванні більшої частини прибутку на реінвестиції та розвиток компанії. Це забезпечує зростання власного капіталу, чистих активів і водночас мінімізує поточні дивідендні виплати акціонерам, власникам компаній.

Помірний підхід до дивідендної політики спрямований на досягнення певного балансу між отриманням поточних дивідендних виплат з отриманого за час діяльності прибутку та забезпеченням реінвестиції такого прибутку у розвиток підприємства.

Агресивний підхід до формування дивідендної політики полягає у спрямуванні більшої частини прибутку на виплату дивідендів. Його використання сприяє підвищенню інвестиційної привабливості компанії, оскільки потенційний інвестор при розгляді варіантів при визначенні об’єктів для вкладення коштів найперше звертає увагу на швидке одержання у майбутньому винагороди.

Таблиця 4.2

Підходи до визначення дивідендної політики підприємства

Підхід	Сутність дивідендної політики	Переваги	Недоліки
Консервативний підхід			
Політика «нульового» дивіденду	Утримання від виплати дивідендів та спрямування прибутку на реінвестиції	Залучення додаткових інвестицій, високий рівень платоспроможності та фінансової незалежності	Обмеження у рості та розвитку підприємства, неможливість прогнозування винагороди на майбутнє, відтік дрібних інвесторів
Залишкова політика дивідендних виплат	Дивіденди виплачуються лише після виконання програми розвитку підприємства	Вносить стабільність у розширення діяльності, сприяє росту власного капіталу, платоспроможності	Невизначеність в одержання очікуваної винагороди, залишковий принцип у виплаті дивідендів
Політика стабільної дивідендної політики	Планування на тривалі періоди незмінної суми дивідендів	Стабільність вартості акцій, довіра інвестора до компанії	Недостатній зв'язок між дивідендними виплатами і результатами діяльності компанії
Помірний підхід			
Політика помірних дивідендних виплат	Стабільність розмірів дивідендів з надбавкою в окремі періоди	Забезпечення регулярності дивідендних виплат, очікування доплат за високі результати	Тривала виплата мінімального розміру дивідендів, що знижує зацікавленість у рості та інвестиційну привабливість акцій
Агресивний підхід			
Гнучка дивідендна політика	Встановлення нормативів у спрямуванні прибутку на капіталізацію і виплату дивідендів	Тісний зв’язок з результатами діяльності, простота у нарахуванні дивідендів	Нестабільність у виплаті дивідендів при коливанні величини чистого прибутку, перепади щодо ринкової вартості акцій
Політика постійного зростання розміру дивідендів	Стабільне зростання рівня дивідендних виплат на акцію у відсотках до попереднього періоду	Забезпечується при збільшенні прибутку, що призводить до зростання ринкового курсу акцій	Відсутня гнучка дивідендна політика, негативні наслідки при відсутності росту чистого прибутку
Політика «100%» дивіденду	Спрямування усього чистого прибутку на виплату дивідендів	Можлива за відсутності планів розширення, запровадження нових інвестиційних проєктів	Відсутній ріст власного капіталу, відсутні власні джерела самофінансування інвестиційної діяльності за рахунок чистого прибутку

Джерело: власна розробка автора на основі [197].

Як показує практика, в Україні використовується у більшості випадків консервативний підхід до визначення дивідендної політики. Це пояснюється бажанням власників новостворених, або реорганізованих у результаті приватизації товариств до розширення, модернізації діяльності, на що потребуються значні інвестиційні ресурси.

Близькою до дивідендної політики є політика щодо консолідації капіталу в корпоративних об'єднаннях. Правила такої консолідації визначені вітчизняними положеннями та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Методи консолідації залежно від ступеня впливу інвестора на об'єкт, що інвестується

Ступінь впливу	Об'єкти інвестування	Методи консолідації капіталів
1. Інвестування коштів без суттєвого впливу і контролю на об'єкт (менш ніж 25% акцій)	Непов'язані сторони (підприємства)	Здійснюється лише консолідація фінансових результатів, звітність не консолідується
2. Суттєвий вплив (25–50% акцій)	Асоційовані підприємства	Консолідація за методом участі в капіталі суб'єкта інвестування
3. Суттєвий вплив, спільний контроль	Спільне підприємство	Консолідація на пропорційній основі
4. Суттєвий вплив, контроль більше ніж 50%, але менш ніж 100% акцій	Дочірнє підприємство	Консолідація за методом участі в капіталі з виокремленням у звітності неконтрольованої частки
5. Суттєвий вплив, повний контроль	Дочірнє підприємство	Повна консолідація

Джерело: власна розробка автора на основі [162].

Вимоги і порядок консолідації капіталів корпоративної групи та складання консолідованої звітності регламентовано у Національному П(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність», що відповідає Міжнародному стандарту фінансової звітності № 10. За ними існує кілька методів консолідації капіталів, які мають обирати суб'єкти, дотримуючись встановлених правил.

Політика і методи консолідації капіталів згідно з даними документами залежать від ступеня впливу інвестора на інвестовані об'єкти, що об'єднані в одну групу підприємств.

Найпростіша форма полягає в тому, що об’єкт інвестування нараховує інвестору дивіденди і таким чином частина прибутку інвестованого підприємства додається до капіталу інвестора. Усі інші методи через суттєвий вплив інвестора на об’єкт інвестування потребують подання консолідованої звітності, у якій належна частина прибутку інвестованої господарської одиниці за методом участі в капіталі доєднується до власних результатів інвестора і водночас збільшує (а при збитковій діяльності – зменшує) величину інвестицій.

На жаль, як показали дослідження, метод участі в капіталі, що задекларований у національних і міжнародних облікових стандартах, у практичні діяльності майже не використовується. У більшості випадків застосовується правило непов’язаних осіб, хоча такі інвестори можуть володіти блокувальним, а то й контрольним пакетом акцій.

Метод участі в капіталі стимулює інвестора до постійної підтримки інвестованого суб’єкта з метою отримання останнім максимального результату, оскільки прибуткова діяльність інвестованого суб’єкта за даними звітності покращує результати і збільшує вкладення інвестора. Це має позитивний вплив на економіку країни загалом. Багатший інвестор, який має додаткові ресурси на здійснення інвестиції, своїми діями спонукає до покращення роботи того підприємства, куди він вклав кошти, котре їх найбільше потребує.

Проте багато інвесторів відмовляються вести облік і звітність за цим методом з міркувань, що погані результати контрольованого суб’єкта можуть погіршити показники самого інвестора. Є випадки, коли окремі інвестори проводять таку політику з метою доведення контрольованого підприємства до банкрутства для того, щоби вижити конкурента, захопити у нього ринок сировини, продажу продукції. Можуть застосовуватися й інші методи рейдерського спрямування.

Застосування методу участі в капіталі завадив би цьому. У таких випадках допущені збитки мали б негативний вплив на результати діяльності самого інвестора. Величина допущених збитків зменшувала б саму інвестицію, частку у капіталі інвестованого і таким чином зменшувався б ступінь впливу інвестора на суб’єкт вкладення коштів. Тому слід зі сторони законодавчих і контролюючих

органів активізувати роботу щодо застосування між пов'язаними сторонами методу обліку фінансових інвестицій за методом участі в капіталі, як цього вимагають діючі в Україні і в міжнародній практиці нормативні документи.

Деяка робота у цьому відношенні уже проведена. Так, змінами і доповненнями до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 5 жовтня 2017 року усі материнські підприємства, що становлять суспільний інтерес, зобов'язані складати і подавати консолідовану звітність, у якій об'єднуються показники материнських та їм підзвітних господарських одиниць. Це ж стосується й інших консолідованих груп, коли вони відповідають хоча б двом з таких трьох критеріїв:

- сумарна балансова вартість активів становить більше 4 млн. євро;
- чистий дохід від реалізації – більше 8 млн. євро;
- середня кількість працівників – 50 і більше осіб.

У такій звітності об'єднуються результати діяльності усіх членів консолідованої групи як єдиної господарської одиниці. Зрозуміло, що збитковість котрогось з них неодмінно відіб'ється на загальних результатах корпоративного об'єднання.

Ще одним важливим елементом корпоративної політики є визначена компанією політика страхування корпоративних ризиків. Вона пов'язана з економічною безпекою підприємства. У широкому розумінні економічну безпеку підприємства трактують як «…систему заходів, що сприяє забезпеченню збереження майна та інформації суб'єкта господарювання з метою дотримання принципу безперервності діяльності відповідно до обраної стратегії роботи підприємства. У більш звуженому трактуванні з позиції облікових принципів безпеку розглядають лише як захист облікової та звітної інформації» [382, с.61].

Корпоративні ризики охоплюють широке коло питань, пов'язаних з безпекою діяльності корпоративного об'єднання. Враховуючи напрям нашого дослідження, обмежимось лише розглядом особливостей оцінки та аналізу страхування фінансових ризиків корпорації.

Політика страхування фінансових ризиків дає можливість:

- відшкодовувати економічні втрати, пов'язані з невиконанням чи неповним виконанням контрагентами своїх зобов'язань;
- обирати порядок та обсяги страхового покриття;
- прогнозувати та забезпечити фінансову стабільність і платоспроможність компанії, захистити бізнес від непередбачених втрат.

Як зазначалось раніше, політика щодо ризиковості діяльності вирішується через досягнення компромісу між доходом і ризиком. Чим більшим є ризик втрати капіталу фірми, тим більшою має бути премія за ризик, яка визначається як додатковий дохід понад той, що можна отримати від безризикових інвестицій.

Тому ризики у бізнесі слід аналізувати шляхом порівняння прибутковості і ціни акцій, зіставлення прибутковості власного і більш ризикового залученого капіталу. Для розрахунків показників оцінки ризиковості діяльності корпорації можна використовувати економіко-математичні методи, а обробку даних здійснювати із застосуванням сучасних комп’ютерно-комунікаційних засобів обрахування та передачі інформації.

Нарешті, важливими елементами корпоративної політики є корпоративна соціальна відповідальність та корпоративна етика. Ці елементи тісно пов’язані між собою, доповнюють один одного.

Під соціальною відповідальністю бізнесу розуміють відповідальність тих, хто приймає управлінські рішення, перед тими, на кого ці рішення впливають. Вона вимагає від компаній враховувати інтереси споживачів продукції та інших стейкхолдерів, працівників і громади, держави та суспільства загалом в усіх сферах діяльності суб’єкта. Костюченко В. М. виділяє три форми прояву корпоративної соціальної відповідальності:

- соціальне зобов’язання – економічна і правова відповідальність перед державою і суспільством щодо ефективної діяльності і дотримання законів;
- соціальне реагування – формування такої поведінки корпорації, коли незалежно від виробничих результатів корпорація приймає участь у всіх суспільно корисних заходах;

- соціальна чутливість – реалізація попереджувальних, профілактичних, запобіжних заходів у вирішенні соціальних питань працівників фірми та інших суспільних груп [146, с.51].

Реалізація зазначених соціальних функцій вимагає відповідного інформаційного забезпечення через систему обліку та звітності. В економічній літературі деякі автори навіть виділяють в окремий вид соціальний облік [128; 179]. Навряд чи такий підхід є виправданим, оскільки вітчизняним законодавством чітко визначені види бухгалтерського обліку: фінансовий і внутрішньогосподарський (управлінський). Тому, розкриваючи ширше соціальні сторони ведення бухгалтерського обліку, можна його представляти як соціально орієнтований облік.

В економічній літературі, законодавчо-нормативній базі у даний час багато уваги приділяється обліку та відображенню у звітності питань, що стосуються соціальних аспектів діяльності суб'єктів господарювання. На міжнародному рівні ухвалено ряд стандартів щодо відповідальності працедавців з питань організації праці, розробленні концепції обліку соціальних витрат.

В Україні недавніми доповненнями до ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено для великих і середніх підприємств складання Звіту про управління. У ньому має міститися фінансова та нефінансова інформація, що стосується корпоративної соціальної відповідальності.

Деталізація структури інформації соціального характеру, рекомендованої до розкриття у даному звіті, дається у Методичних рекомендаціях зі складання Звіту про управління, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р., № 982. Основні види такої інформації згруповані та подані на рис. 4.3. Серед них можна виокремити такі рекомендовані напрями розкриття у Звіті про управління інформації щодо забезпечення соціальної відповідальності підприємств та корпорацій:

- забезпечення раціонального використання природних ресурсів, очищення повітря, води, земельних ділянок, утилізація відходів та здійснення інших заходів екологічного спрямування;

- охорона праці і техніка безпеки на робочих місцях і території підприємства, захист персоналу від шкідливих умов виробничо-господарської діяльності;
- надання працівникам за умовами трудових відносин послуг соціального характеру, різного роду пільг і преференцій (мотиваційних виплат за трудові і нетрудові досягнення, навчання і підвищення кваліфікації, соціальних гарантій та страхування, харчування і лікування, спортивної та культурно-масової роботи, інше).

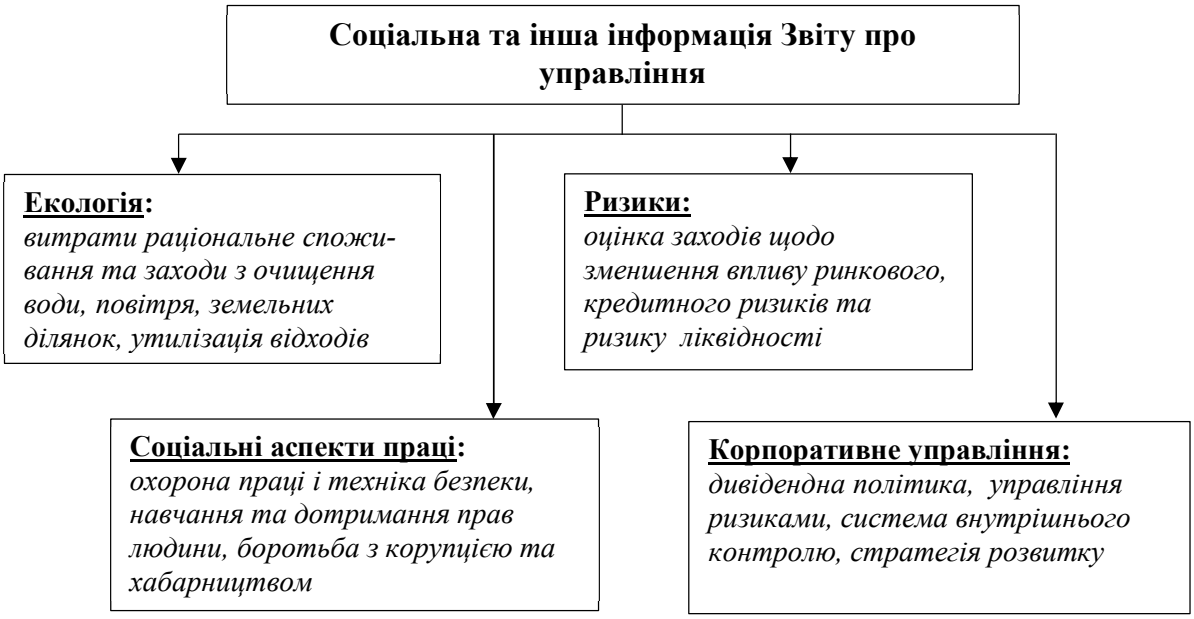

Рис. 4.3. Подання інформації щодо соціальної відповідальності у Звіті про управління корпоративним об'єднанням

Джерело: власна розробка автора.

До соціальних заходів частково можна віднести також рекомендації стосовно подачі у звіті інформації щодо мінімізації ризиків, додаткових заохочувальних та компенсаційних виплат, організації внутрішнього контролю за дотриманням компанією встановлених технічних, технологічних, економічних, екологічних, соціальних норм і правил.

Водночас у Звіті про управління доцільно також надавати інформацію про соціальну відповідальність щодо випуску якісної і безпечної продукції, виконаних робіт чи наданих послуг. Часто через неякісну продукцію, надані послуги покупці, у т. ч. й населення зазнають певних матеріальних і фінансових втрат. Особливо це

стосується харчових галузей, випуску медичних препаратів, будівельної продукції та інших.

Пушкар М. С. і Голінач Л. І. пропонують розкривати у звітності інформацію про витрати на попередження випуску продукції незадовільної якості [382, с.75]. Якість будь-якого виду продукції регламентується певними стандартами. Випуск неякісної продукції означає відступ від цих стандартів. Тому додаткові витрати на забезпечення якості слід розцінювати скоріше як негативне явище, викликане порушенням певних умов виробничого процесу. Якщо додаткові витрати, наприклад, на екологію чи соціальні напрями розцінюються позитивно, то такі витрати на забезпечення якості можуть здійснюватися для ліквідації порушень виробничого циклу, браку. Тому соціальновідповідальнішою слід вважати діяльність підприємств з мінімальними витратами на виправлення браку, рекламацій, продукція яких користується великим попитом у населення.

Актуальним у даний час може бути розкриття у звітності інформації стосовно проведених підприємством благодійних заходів. В умовах війни та й під час повоєнної відбудови економіки і соціального сектору для суспільства, майбутнім інвесторам важливо мати інформацію про надання компанією допомоги фронту, використання коштів на відбудову житла, соціальної інфраструктури, проведення інших суспільно корисних заходів. Якщо раніше під благодійністю розумілося виділення підприємством матеріальних, фінансових ресурсів окремим соціально незахищеним групам людей, то зараз такої допомоги потребує Україна в цілому.

Близьким, як зазначалося, до соціальної відповідальності є корпоративна етика підприємств та компаній. У вузькому розумінні – це набір найбільш важливих цінностей, правил і стандартів ділової поведінки працівників. У більш широкому – це основні поведінкові цінності, етичні вимоги та відносини, що формуються між працівниками компанії, її партнерами, споживачами, акціонерами, державними органами, громадськістю.

Найбільш важливими поведінковими цінностями працівників компанії є відповідальне ставлення до клієнта і його побажань; якісне обслуговування

клієнтів; сумлінне виконання посадових обов'язків; поважне ставлення до колег і керівництва компанії.

Основними принципами корпоративної етики компанії можна вважати:

- визнання верховенства права у всіх сферах діяльності та суспільно-економічних відносинах;
- формування відносин зі співробітниками на принципах дотримання прав людини і поваги особистості, створення рівних можливостей для усіх працівників;
- будівництво діалогу та взаємовідносин з органами державної влади, місцевими громадами на принципах відкритості, партнерства та ділового співробітництва;
- ділове партнерство з контрагентами на принципах доброчесності, об'єктивності та сумлінності;
- взаємини з конкурентами, що будуються на принципах вільної та чесної конкуренції, дотриманні норм і правил ділової поведінки;
- усвідомлення своєї відповідальності перед громадами, суспільством загалом щодо охорони навколишнього середовища як невід'ємної складової поставлених стратегічних цілей та успішного ведення бізнесу.

В об’єднаннях корпоративного типу особливим сегментом корпоративної етики має бути встановлення партнерських відносин між засновниками, учасниками, акціонерами, з одного боку, і керівництвом компанії, найманими працівниками, з іншого. Через конфлікт інтересів між ними, а також між самими власниками можуть виникати розбіжності у розумінні, трактуванні певних правових норм, етичних принципів, порушення партнерських стосунків.

Вивчення етичної поведінки окремих учасників бізнесу дозволяє виокремити такі відхилення від уставлених етичних норм, що у багатьох випадках супроводжується порушеннями чинного трудового законодавства, правових основ здійснення підприємницької діяльності. Основними з них є такі:

- порушення статутних вимог щодо розподілу часток між учасниками, при уведенні чи виведенні окремих учасників господарських товариств;

- порушення цінової політики при викупі товариством акцій, інших цінних паперів у акціонерів з наступним їх перепродажем іншим особам;
- неврахування пропозицій чи пряме ущемлення інтересів учасників з невеликою часткою і незначним впливом;
- неправильний розподіл між учасниками реінвестованого прибутку, збільшення чи зменшення статутного капіталу при здійсненні переоцінки активів;
- перевищення повноважень окремими особами при суміщенні таких повноважень як керівника фірми і головного учасника, акціонера;
- неврахування керівництвом застережень підлеглих стосовно порушення законодавчих норм;
- порушення власником, керівництвом норм трудового законодавства, контрактних зобов'язань перед працівниками;
- заробітна плата, інші винагороди «в конвертах»;
- порушення правил етичної поведінки з клієнтами, партнерами, контрагентами та інше.

Деякі великі об'єднання при формуванні кодексу етики не обмежуються лише розкриттям правил ділової поведінки учасників бізнес-структури, а включають до нього багато інших питань, що стосуються корпоративної відповідальності компанії. Наприклад, затверджений Кодекс етики та ділової поведінки АТ «Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України», до якого окрім головного офісу входить 33 дочірні підприємства і 350 філій у всіх регіонах України, передбачає опис етичної поведінки та інших правил ділового співробітництва за такими напрямами:

1. Місія компанії – піклуватись про комфорт і безпеку руху на всіх автошляхах України, сприяти сталому розвитку дорожньої галузі країни.
2. Корпоративні цінності: професіоналізм, відданість справі, репутація, відповідальність, прозорість.
3. Корпоративні принципи – охорона праці; сумлінність, прозорість та повага у взаєминах з учасниками бізнес-процесів, включаючи працівників, підрядників, ділових партнерів, державні органи та громади; нетерпимість до хабарництва чи

корупції; повага до прав людини; прагнення мінімізувати вплив на довкілля; плідна співпраця з партнерами.

4. Політика з охорони навколишнього середовища.
5. Політика у сфері безпеки і охорони праці.
6. Захист прав та гідності людини.
7. Політика щодо взаємодії Компанії з працівниками.
8. Політика щодо взаємодії з конкурентами.
9. Політика щодо взаємодії з контрагентами.
10. Взаємодія з дочірніми підприємствами Компанії.
11. Конфлікт інтересів.
12. Політика конфіденційності.
13. Політика протидії корупції, політика щодо подарунків та гостинності.
14. Політика щодо фінансової звітності та розкриття інформації.
15. Політика щодо взаємодії Компанії з органами державної влади.
16. Політика щодо взаємодії Компанії з представниками ЗМІ.
17. Політика використання активів Компанії.
18. Відповідальність за дотримання положень Кодексу.

Як видно, зазначений документ охоплює не лише норми і правила з етичної поведінки працівників компанії, але й зачіпає багато важливих питань щодо охорони навколишнього середовища, стосовно охорони праці і техніки безпеки, правил взаємодії з контрагентами і конкурентами, органами влади і засобами інформації, дочірніми підприємствами і працівниками, політики конфіденційності та розкриття інформації, конфлікту інтересів та протидії корупції. Таким чином, даний Кодекс етики і ділової поведінки встановлює загальні правила відповідального ставлення працівників даного корпоративного утворення до виконання професійних, екологічних, соціальних та етичних зобов'язань перед іншими бізнес-учасниками і суспільством. Він ніби підсумовує прийняті компанією правила корпоративної політики, розкриває найбільш важливі питання, що стосуються ділової поведінки та партнерських стосунків як всередині корпорації, так й за її межами.

На наш погляд, для більш повного охоплення та опису правил етичної поведінки працівників компанії у подібному кодексі варто передбачити поведінкові взаємовідносини щодо обміну діловою інформацією, визначити перелік доступної для широкого кола споживачів інформації та закритих даних, встановити межі обов'язкової інформації, яка має бути доступною для працівників та інших користувачів. Для корпоративних об'єднань важливо визначити питання партнерських стосунків між учасниками корпоративної групи, між головною (материнською) компанією і дочірніми підприємствами. У товариствах без розгалуженої структури виробничо-господарських підрозділів доцільно у складі корпоративної політики, установчих документах врахувати партнерські стосунки між учасниками, а також між учасниками (засновниками, інвесторами) та найманими працівниками. Напрацювання у цьому відношенні визначені Струк Н.С. Нею розроблена облікова система ділового партнерства підприємств [431].

Отже, визначену корпоративну політику слід вважати важливим елементом управління корпоративними відносинами. Від її побудови, врахування особливих умов функціонування та поведінки залежить стратегія діяльності та розвитку корпоративного об'єднання, його взаємовідносини як всередині між окремими учасниками корпоративної групи, так і його зв'язки із зовнішніми зацікавленими особами та суспільством загалом. Разом з тим, на нашу думку, основні положення внутрішньокорпоративної політики мають бути задокументованими. Так наприклад, для корпоративних об'єднань-юридичних осіб більшість із вищезазначених положень можна задекларувати в Наказі про облікову політику, зокрема й основні аспекти функціонування електронної обліково-інформаційної системи корпоративного об'єднання, налагодження внутрішньокорпоративного обліку та інформаційного забезпечення усіх учасників такого об'єднання. Разом з тим, для корпоративних об'єднань, створених на договірних засадах, чинним законодавством такого документа не передбачено. Пропонуємо для таких цілей використати корпоративний договір. Даний документ для вітчизняної практики є новим, адже вперше можливість його укладання виникла із затвердженням у 2018 р. Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

В даному законі зазначено, що корпоративним є договір, за яким учасники зобов'язуються реалізовувати певним чином свої права й повноваження або ж утримуватися від їх реалізації [339]. В свою чергу, вивчивши його юридичну природу, Сіщук Л. зазначає, що корпоративний договір є домовленістю учасників корпоративного об'єднання щодо управління корпоративними правами шляхом визначення способів реалізації корпоративних правомочностей задля досягнення його цілей [419]. Укладається він задля на створення ефективних засобів впливу учасників об'єднання на корпоративне управління та зменшення зловживань корпоративними правами у цій сфері. Денисенко А. В. стверджує, що основною метою укладення корпоративного договору є бажання врегулювати корпоративні правовідносини задля мінімізації ризиків недобросовісного поводження та уникнення корпоративних конфліктів між учасниками об'єднання в майбутньому [66].

Оскільки налагодження обліково-інформаційної системи корпоративного об'єднання та інформаційне забезпечення його учасників є чи не однією із найважливіших засобів успішного функціонування суб'єктів господарювання та досягнення цілей, вважаємо, що корпоративний договір має бути основним документом, де фіксуються основні положення корпоративної політики. Водночас, деталізація кожного з напрямів такої політики може бути здійснена у формі додатків до корпоративного договору. Так наприклад основні аспекти функціонування електронної обліково-інформаційної системи можна прописати в додатку у формі Положення про використання системи електронного документообігу та електронних документів (додаток М).

Така добре налагоджена та задокументована інформаційна система в поєднанні з використанням комп'ютерно-комунікаційних засобів для приймання-передачі та опрацювання обліково-звітної та іншої інформації може відіграти немаловажну роль у регулюванні та практичному втіленні основних принципів інформаційного забезпечення корпоративного об'єднання.

4.2. Організація документування та внутрішньокорпоративного обліку з використанням електронних інформаційно-комунікаційних технологій

Використання комп'ютерних інформаційних технологій та новітніх систем електронних ресурсів дозволило збільшити оперативність та повноту надання інформації користувачам. Це призвело до виникнення нової комп'ютеризованої системи інформаційного забезпечення, розширило можливості обміну інформацією, створило передумови формування електронного документообігу.

Коронавірусна пандемія, запровадження пов'язаних з нею протиепідемічних заходів викликали необхідність мінімізації контактів з метою недопущення зараження громадян. Це викликало суттєві зміни в обліку, документуванні та передачі інформації. При всіх негативних наслідках пандемія сприяла розповсюдженню дистанційного обміну інформацією через систему електронного документообігу. Така потреба зумовлена необхідністю зменшення особистих контактів, у тому числі й всередині підприємства, зокрема між працівниками компаній і управлінським персоналом, віддаленого спілкування із засновниками, партнерами та іншими контрагентами.

Трансформація внутрішньої системи комунікування відбувалася у різних напрямах в залежності від розмірів підприємств та обсягів облікової роботи. Зокрема, багато невеликих підприємств для зменшення під час пандемії особистих контактів між працівниками підприємства перейшли на ведення обліку і складання звітності спеціально створеними консалтинговими та аудиторськими фірмами у формі аутсорсингового обслуговування. У малому бізнесі з цієї причини повноваження з документування та ведення бухгалтерського обліку делегувались самозайнятим приватним особам з виконанням покладених на них обов'язків в домашніх умовах.

Про таку тенденцію свідчать й статистична інформація (рис. 4.4). Зокрема, за даними Державної служби статистики України (Додаток Н) обсяг реалізованих послуг у сфері бухгалтерського обліку, аудиту та консультування з питань оподаткування у 2020 р. становив 7816570,3 тис. грн. Протягом 2021 р. обсяг послуг

зріс на 2506587,4 тис. грн. (32,1%) і на кінець року становив 10323157,7 тис. грн. Така ж тенденція зберігалася і у 2022 р., протягом якого обсяг бухгалтерських послуг зріс на 26,6% і становив 13070553,6 тис. грн. Загалом реалізація послуг у сфері бухгалтерського обліку і оподаткування порівняно з 2020 р. у 2022 р. збільшилася на 5253983,3 тис. грн. або на 67,2%.

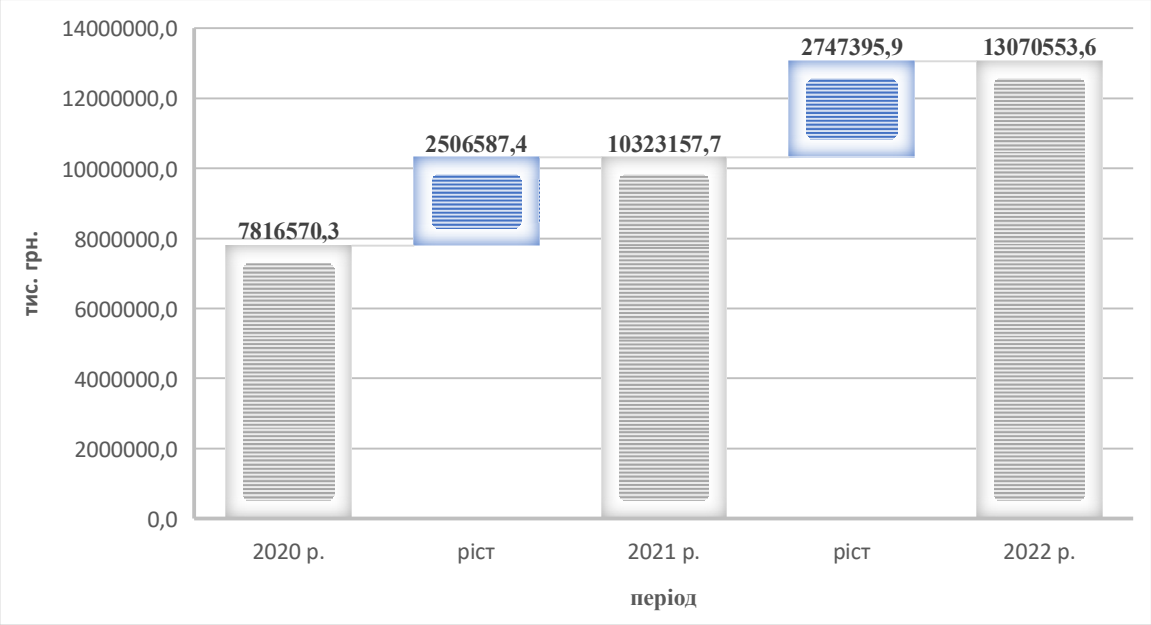

Рис. 4.4. Обсяги реалізованих послуг у сфері бухгалтерського обліку, аудиту та консультування з питань оподаткування протягом 2020-2022 р. (тис. грн.)

Джерело: власна розробка автора на основі [442].

У свою чергу, на великих підприємствах і у корпораціях більш швидкими темпами почала впроваджуватись автоматизація бізнес-процесів з обробки документів: як всередині підприємства (щодо створення, узгодження, підписання, виконання і контролю з подальшою передачею документів в архів), так і ззовні, а саме щодо обміну необхідними документами з контрагентами (договорами, рахунками, накладними) та контролюючими органами (обміну листами, запитами, подання звітності) [99].

Вищезазначені фактори особливо активізували зацікавленість у запровадженні у корпораціях внутрішнього електронного документообігу з метою організації внурішньокорпоративного обліку.

Внутрішньокорпоративний облік – це облік, що ведеться за єдиними принципами, правилами, обліковою політикою у всіх структурних підрозділах

корпоративного об'єднання. Це необхідно для формування за однаковими підходами зведеної чи консолідованої звітності. Правила консолідації звітної інформації вимагають встановлення єдиної облікової політики для усіх учасників консолідованої групи.

Такий облік повинен мати типові ознаки внутрішньогосподарського або ж управлінського обліку, на основних із них наголошує Задорожний З. В. (табл. 4.4). Водночас, внутрішньокорпоративний облік розширює можливості у веденні облікової роботи у порівнянні з внутрішньогосподарським (управлінським) обліком. З управлінського обліку він перебрав лише окремі характеристики: деякі обмеження щодо кола користувачів обліково-звітної інформації та відкритості облікових даних, використання окрім вартісних ще й різного роду інших вимірників, більш стислі строки подачі внутрішньогрупової звітності та її спрямованість на стратегію розвитку компанії, включення у звітність за рішенням керівництва корпоративним об'єднанням нефінансової та іншої необлікової інформації.

Таблиця 4.4

Головні ознаки управлінського обліку

№ п/п	Назви особливих ознак	Зміст ознак
1.	Користувачі інформації	Внутрішні (адміністрації, правління, засновники).
2.	Обов'язковість ведення	За рішенням правління.
3.	Вимірники	Всі види вимірників.
4.	Відкритість даних	Комерційна таємниця.
5.	Періодичність подачі інформації та складання звітності	Щоденна, щодекадна, щомісячна, об'єднана квартальна і річна звітність.
6.	Об'єкти обліку	Обсяги реалізації (в натуральних, грошових показниках за видами продукції, регіонами збуту, напрямами діяльності). Витрати, доходи, фінансові результати (в розрізі окремих видів продукції, відповідальних осіб, структурних підрозділів корпоративної групи тощо).
7.	Спрямованість	Для оперативного і стратегічного управління
8.	Відповідальність	Перед адміністрацією та засновниками
9.	Точність даних, інформації	Можливі приблизні розрахунки щодо майбутніх витрат, доходів і фінансових результатів

Джерело: власна розробка автора на основі [152., с. 11].

Більше ознак, що належать внутрішньокорпоративному обліку, стосуються фінансового обліку. Усі учасники корпоративної групи повинні вести облік згідно з національними чи міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. На цій же основі формується фінансова звітність кожним суб'єктом, яка в залежності від пов'язаності сторін консолідується з визначенням узагальнених показників, уникненням повторного рахунку, з виокремленням за необхідності у балансі та інших формах неконтрольованої частки тощо.

Разом з тим, такий облік повинен вестися за особливими умовами, що стосуються усіх членів корпоративної групи. Вони мають бути встановлені єдиними правилами формування облікової політики, затвердженої вищим колегіальним органом управління корпорацією (правлінням, дирекцією), погодженої з основними учасниками, акціонерами. Вона має поєднувати обліково-інформаційні системи різних бізнесових структур, які можуть входити до корпоративного об'єднання. Як зазначає Куцик П. О., «…на відміну від облікових систем окремих господарських суб'єктів, така інтегрована корпоративна система обліку і звітності повинна формуватися на більш високому рівні, частково абстрагуватись, а частково враховувати локальні особливості тих організацій, які входять до складу корпорації» [176, с. 273].

Тому, має бути розроблений та узгоджений з усіма учасниками план організації корпоративного документообігу. Він стосується як внутрішнього, так й зовнішнього обігу документації з встановленням конкретних термінів подачі, затвердження та реєстрації в обліку різних первинних, узагальнюючих та звітних документів.

Останній має важливе значення в умовах електронної реєстрації, обробки та передачі інформації. Чітке встановлення правил ведення електронного документообігу за наявності відповідних комп'ютерно-комунікаційних технологій та програмного забезпечення дає значні переваги у веденні такого обліку.

Як зазначає Клюцевський В. І., порядок такого документообігу визначається підприємствами, компаніями та іншими суб'єктами електронного документообігу за єдиними принципами, такими як:

- ✓ одноразова реєстрація документів;
- ✓ можливість паралельного виконання операцій, з метою скорочення часу передачі документів і підвищення оперативності їх виконання;
- ✓ безперервність руху документів;
- ✓ єдина база документарної інформації для зберігання документів, що виключає можливість їх дублювання;
- ✓ ефективно організована система пошуку документів [138].

Дотримання усіх вищенаведених принципів при створенні, обміні та зберіганні інформації, фіксованої у вигляді електронних даних, можливе лише за умови повної автоматизації процесів обробки документів. Така автоматизація залежить в основному від того чи обмін документами відбуватиметься між учасниками всередині корпоративного об'єднання, чи із зовнішніми контрагентами, а саме від виду електронного документообігу – зовнішнього чи внутрішнього (рис. 4.5).

Внутрішній документообіг передбачає створення, узгодження, підписання, використання документів всередині поміж зацікавлених осіб корпоративного об'єднання, а також їх контроль з подальшою передачею в архів. Комп'ютеризація такого обліку здійснюється зазвичай із використанням облікових програмних продуктів (наприклад, систем планування ресурсів (ERP) для великих, середніх підприємств та систем облікового забезпечення (AIS/AS) для малих). У свою чергу, зовнішній електронний документообіг дозволяє здійснювати обмін юридично значущими документами із зовнішніми контрагентами при укладанні і виконанні певних договорів, а також контролюючими органами. Здійснення такого документообігу можливе як за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, так і з застосуванням онлайн-платформ первинного документообігу чи подання звітності (наприклад, систем електронного документообігу (EDMS) або ж систем електронного подання звітності (обміну документами з контролюючими органами) (GER/ ER)).

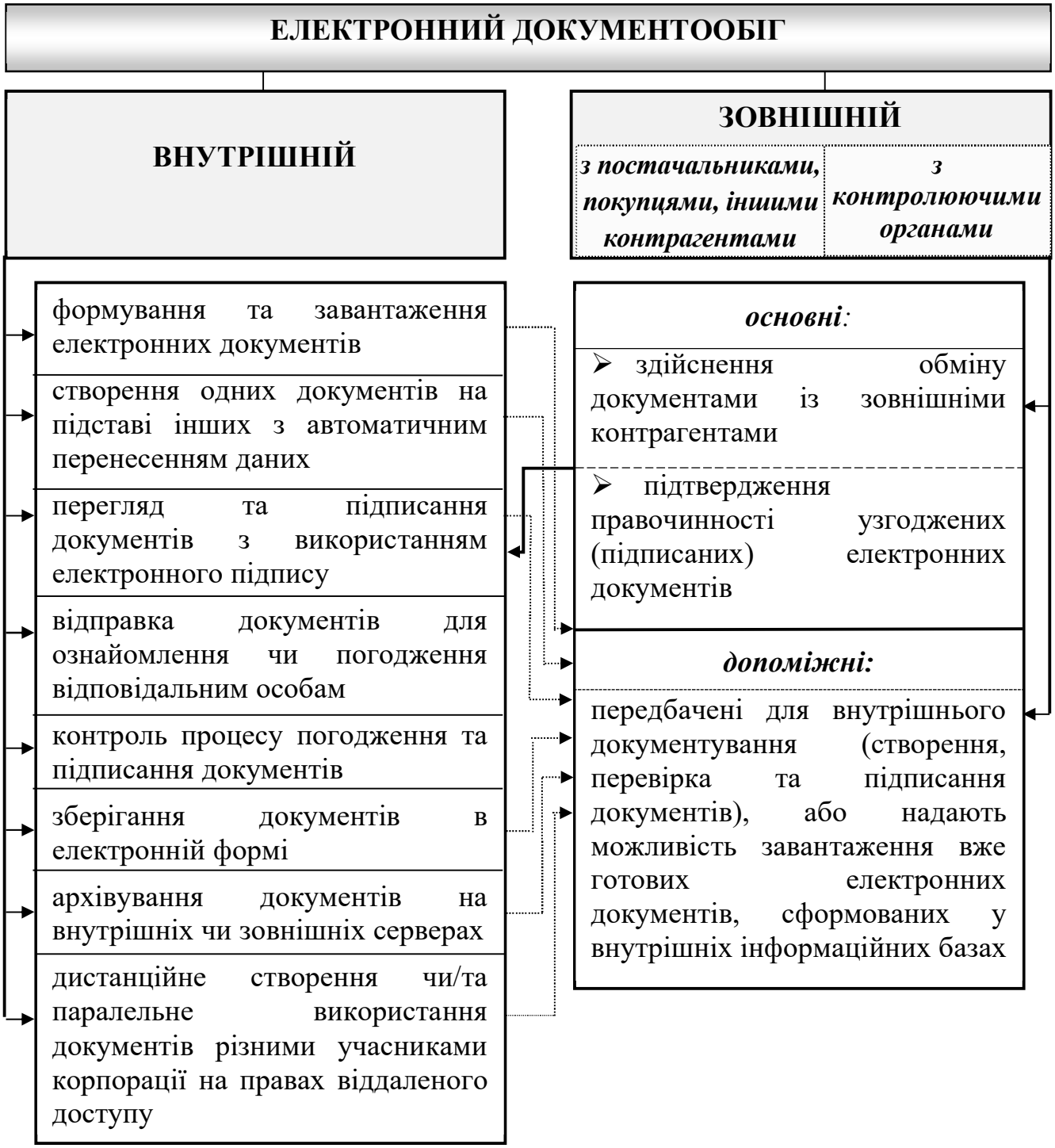

Рис. 4.5. Функції електронного документообігу

Джерело: власна розробка автора.

Для внутрішнього обліку у корпорації, у тому числі й управлінського, важливим є внутрішній електронний документообіг всередині корпоративного об'єднання, особливо зважаючи на його функціонал та можливості. Серед

основних функцій внутрішнього електронного документообігу можна виокремити такі:

✓ формування документів самостійно або із застосуванням шаблонів, їх завантаження у будь-яких форматах, створених з використанням інших інформаційних систем за допомогою засобів автоматизованої реєстрації даних, веб-ресурсів, додатків до програмного забезпечення;

✓ створення одного типу документів на підставі інших із автоматичним перенесенням даних;

✓ перегляд створених чи завантажених документів та їх підписання з використанням кваліфікованого електронного підпису чи будь-якого іншого внутрішнього ідентифікатора;

✓ відправка документів для ознайомлення чи погодження всередині підприємства з вказанням затвердженої послідовності учасників маршруту та їх ролі у бізнес-процесах;

✓ контроль процесу погодження та підписання документів з використанням індикатору перегляду документів працівниками, що дозволяє миттєво отримати інформацію про зміну статусу документів після виконання дій працівниками та про завершення маршруту погодження;

✓ зберігання документів в електронній формі, що дає змогу здійснювати їх швидкий пошук, перегляд (самої форми документа, виконавців та порядку дій) та використання в подальшій роботі;

✓ зберігання документів на внутрішніх чи зовнішніх серверах, хмарних сервісах, децентралізованих базах даних, що дозволяє зекономити значну частку ресурсів, що могли б бути використані на друк, а також на залучення і обслуговування архівних приміщень;

✓ дистанційне створення та використання документів на правах віддаленого доступу у режимі 24/7 із будь-якої точки світу за допомогою технічних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів, планшетів) [138].

Одним з викликів для вітчизняних підприємств (в тому числі корпорацій), що зумовив потребу у терміновому та розширеному запровадженні електронного

документування та документообігу в обліку стало оголошення воєнного стану в Україні через російську агресію. Воєнні дії негативно вплинули як на самі економічні відносини, так й на процеси комунікування між суб'єктами господарювання. Виникла проблема в оформленні та обміні паперовими документами у будь-яких форматах. Отримувати чи пересилати документи стало досить складно, а у деяких регіонах взагалі неможливо. В цих умовах в Україні особливо актуальними стали такі функції внутрішнього електронного документообігу як дистанційне створення та використання документів на правах віддаленого доступу, перегляд і підписання підготовлених електронних документів, а також їх зберігання в електронній формі на зовнішніх серверах.

Окрім того, через часті випадки втрати або недооформлення документів виникла потреба у наданні внутрішньому електронному документообігу нових функцій, що властиві для зовнішнього електронного документообігу: підтвердження правочинності узгоджених (підписаних) електронних документів задля визнання електронного документа оригіналом. У таких випадках при втраті електронного документа в електронній чи візуалізованій (на паперовому носії) формі його легко можна відновити за допомогою засобів зв'язку при наявності доступу до мережі Інтернет у будь-який момент часу протягом передбаченого законодавством терміну зберігання.

Ще донедавна таке розширення функціоналу внутрішнього документообігу, в тому числі й в корпоративних об'єднаннях, було неможливе, оскільки існували проблеми щодо визнання внутрішньої електронної документації на внутрішньому і особливо на зовнішньому рівнях. Хоча протягом 2007-2020 років в рамках проєкту діджитилізації економіки було переведено в електронний формат більшість документів зовнішнього користування, зокрема документування щодо реєстрації суб'єктів господарювання, обміну звітністю, оформлення трудових відносин, реєстрації тимчасової непрацездатності та інші. Проте перші кроки щодо визнання електронних документів внутрішнього користування (облікових регістрів) слід віднести лише до середини 2021 р. з прийняттям 27 липня 2021 р. Міністерством фінансів України змін і доповнень до Методичних рекомендацій по застосуванню

регістрів бухгалтерського обліку, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 29 грудня 2000 року № 356 [199]. Це дало можливість використовувати поряд з паперовими регістрами бухгалтерського обліку регістри, що сформовані у електронній формі. Тобто паперові та електронні облікові регістри стали рівноцінними та отримали однакову юридичну силу (за умови наявності у них усіх необхідних реквізитів та підписів відповідальних осіб).

Окрім того, після затвердження вищенаведеного нормативного акту підприємствам дозволили додатково розробляти власні облікові регістри, враховувати особливості своєї діяльності і технології обробки облікових даних. Вони повинні містити певний набір обов'язкових реквізитів, а їх формат має бути затверджений розпорядчим документом про організацію бухгалтерського обліку на підприємстві чи у корпорації. Це теж стало позитивним фактором для розширення функціоналу внутрішнього електронного документообігу та внутрішньокорпоративного обліку, оскільки дозволило розробляти облікові регістри, які враховуватимуть можливості електронного обміну інформацією.

Цю тенденцію можна продемонструвати на прикладі ТОВ «Пуск і наладка». Так, при розширенні можливостей і визнанні легітимності електронних документів керівництво підприємства проявило особливу зацікавленість у переведенні в електронний формат реєстрації й відображення в обліку різного роду робіт по виробництву готової продукції. Тому, було розроблено веб-русурс, який використаний у діяльності на ТОВ «Пуск і наладка», що дозволяє робітникам підприємства по закінченні робочого дня входити в систему за допомогою власного логіна й пароля і вносити обсяги виконаних робіт (наприклад, видування заготовки чи кінцевого виробу, складання виробу, пакування тощо). На підставі внесених даних у інформаційній системі формується документ по надходженню послуг, в якому автоматично відповідно до встановлених розцінок проводиться розрахунок їх вартості (рис. 4.6).

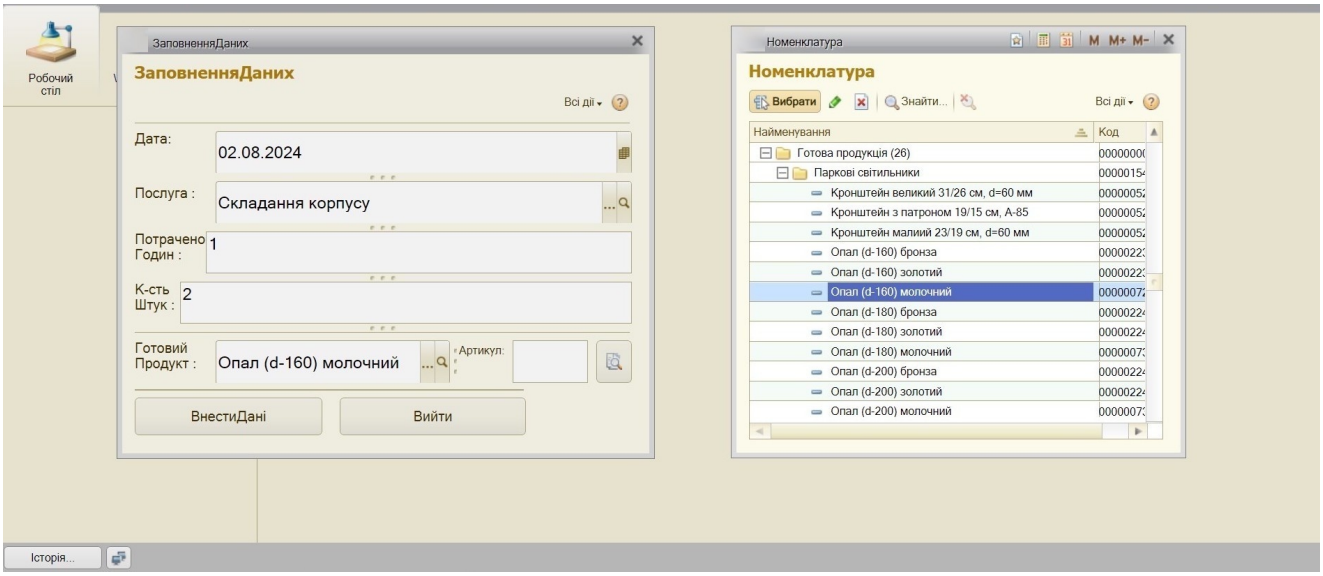

Рис. 4.6. Розроблений веб-сервіс по реєстрації та відображенню в обліку робіт по виробництву готової продукції

Джерело: власна розробка автора.

Розширення сфери охоплення електронного документообігу суттєво вплинуло на зацікавленість суб’єктів господарювання у його впроваджені. Разом з тим, слід враховувати те, що не завжди використання інформаційних систем та технологій призводить до оптимізації документообігу та внутрішньої звітності. Часто проведена автоматизація навпаки збільшує витрати часу на обробку та обмін інформацією. При цьому втрачається оперативність даних. У зв’язку з цим, запровадження електронного документообігу внутішньокорпоративному обліку потребує певної системності.

Окрім того, процедура переходу на електронний документообіг потребує певної підготовки з обов’язковою фіксацією нових змін у документі щодо облікової політики суб’єкта господарювання. При відображенні в обліковій політиці корпоративних об’єднань переходу на електронний обмін документами слід враховувати й особливості, властиві для такого документообігу, і основні аспекти обліку у таких об’єднаннях.

Загальновідомо, що метою облікової політики є формування інформаційної системи компанії на підставі вимог, визначених законодавчими актами та нормативними документами, про результати її діяльності, фінансовий та майновий

стан для задоволення потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів з метою прийняття необхідних управлінських рішень [28, с. 999].]. Вітчизняні законодавчі документи, зокрема Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Н(П)СБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визнають облікову політику як сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [262]. Міжнародні нормативно-правові акти, а саме МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» визначають облікові політики, як конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності [203]. Таким чином, відповідно до міжнародних стандартів облікова політика підприємства формується з окремих облікових політик щодо кожного об'єкта обліку.

В економічній літературі зустрічаються різні визначення облікової політики, зокрема виділяють декілька підходів до трактування даного поняття:

- як сукупність способів організації та ведення бухгалтерського обліку (Бутинець Ф.Ф., Малюга Н.М. [24, с. 51], Білуха М.Т. [12], Зубко А.Б. [107, с. 117], Кулик В.А. [171, с. 54], Олійник С.О. [269], та ін.);
- як набір принципів, методів і процедур, що використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [97, с. 438], Бєлоусова І.А., Барановська Т.В. [11, с. 10.], Свірко С.В. [403, с. 26.], Ловінська Л.Г. [189, с. 197], Суха О.Р. [432, с. 2] та ін.);
- як цілеспрямована діяльність людей з управління бухгалтерським обліком (Пальчук О.В. [282, с. 215], Пушкар М.С., Щирба М.Т. [385, с. 30], Кузьома В.В. [169] та ін.).

Вищезазначені підходи є основними, проте багато вчених для трактування облікової політики не використовують суто один із перелічених, а об'єднують усі або декілька з них додаючи щось своє.

Дійсно, основні положення облікової політики мають бути узгоджені з учасниками, акціонерами, власниками корпоратизованого підприємства, враховувати їхні головні інтереси: максимізації прибутку та забезпечення

задовільного фінансового становища. При встановленні облікової політики окрім правил, визначених Методичними рекомендаціями щодо облікової політики підприємства, що затверджені наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 635 з наступними змінами і доповненнями, в корпоративних об'єднаннях виникає багато інших особливих положень варіативного характеру. Їх бажано зафіксувати у документі про облікову політику, обрати найбільш вигідні напрями облікової роботи, які не суперечать діючому законодавству і найбільш повно задовольняють інтереси власників.

На рис. 4.7 подано такі умови формування організаційно-економічних відносин, склад активів і пасивів, показники і методи ведення облікової роботи, які випливають із специфіки діяльності корпоративного об'єднання, які мали би бути враховані при формуванні облікової політики. Більшість з них мають варіативний характер. Відповідно до них розробляється облікова політика, у якій визначаються обрані варіанти організації, методики і техніки ведення облікової роботи у конкретному об'єднанні чи компанії. У ній важливо врахувати особливі правила застосування електронних обліково-комунікаційних систем обробки і передачі обліково-звітної інформації.

При розробці облікової політики корпоративного об'єднання із застосуванням електронних обліково-інформаційних систем особливу увагу необхідно звернути на її організаційну і технічну складову. Організація обліку за єдиними правилами у всіх учасників корпоративної групи потребує визначення і відображення у документі щодо облікової політики організаційно-правового статусу кожного учасника з врахуванням ступеня підпорядкованості та контролю. Виходячи з цього визначається структура облікового апарату, способи внутрішнього та зовнішнього звітування, комунікаційні шляхи передачі обліково-звітної інформації. У її рамках бажано виробити схему документообігу: як внутрішнього між учасниками корпоративної групи, так й зовнішнього із визначенням засобів і шляхів комунікування з партнерами по бізнесу, державними та іншими контролюючими органами, громадськістю.

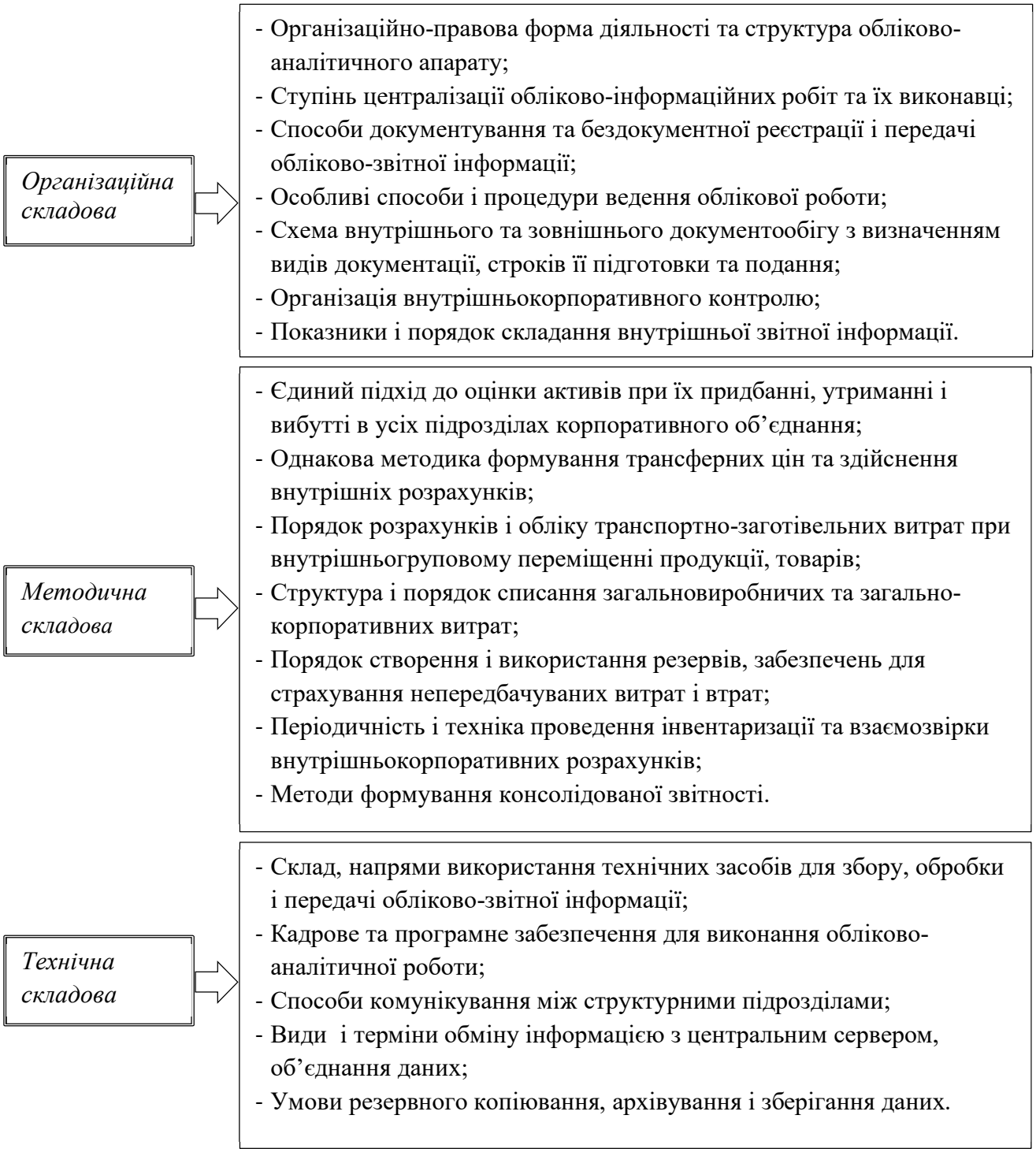

Рис. 4.7. Особливі умови облікової політики в корпоративних об'єднаннях при застосуванні електронних обліково-інформаційних систем

Джерело: власна розробка автора.

Проєктування системи внутрішньокорпоративного обліку на базі сучасних електронних систем реєстрації, обробки та передачі інформації проводиться у певній послідовності у кілька етапів. Сопко В. В., Бенько М. М., Зима Ю. П. пропонують будувати автоматизований облік на базі інтегрованої системи обробки облікових даних. Вони виокремлюють наступні стадії організації обліку з використанням інформаційних технологій:

1. Розробка регламентів організації обліку – створення робочої групи, аналіз поточної господарської ситуації, необхідної стратегічної та оперативної інформації, розробка складу та стандартів вхідної інформації, розробка форм внутрішньої звітності.
2. Робота над проєктом автоматизації – аналіз ресурсів компанії, аналіз технічного забезпечення, робота з персоналом.
3. Період тестування – робота з персоналом, аналіз недоліків та визначення шляхів їх усунення, аналіз виконання поставлених завдань.
4. Впровадження у практичну діяльність апробованої системи автоматизації обліково-інформаційних робіт [74, с. 248-249].

Даними науковцями окреслені найбільш загальні підходи до переходу на електронне документування і побудову автоматизованої системи обліку й звітності. У практичній діяльності цей процес є набагато складнішим, потребує значно більше зусиль і творчої роботи з проєктування, побудови алгоритмів, підбору та адаптації програмного забезпечення і відповідних технічних засобів, розробки макетів вхідної і вихідної інформації та інше.

З врахуванням особливостей діяльності та необхідності виконання певного комплексу робіт пропонуємо здійснювати перехід на повністю електроне документування і звітування в системі внутрішнього обліку у розрізі етапів, що відображені на рис. 4.8.

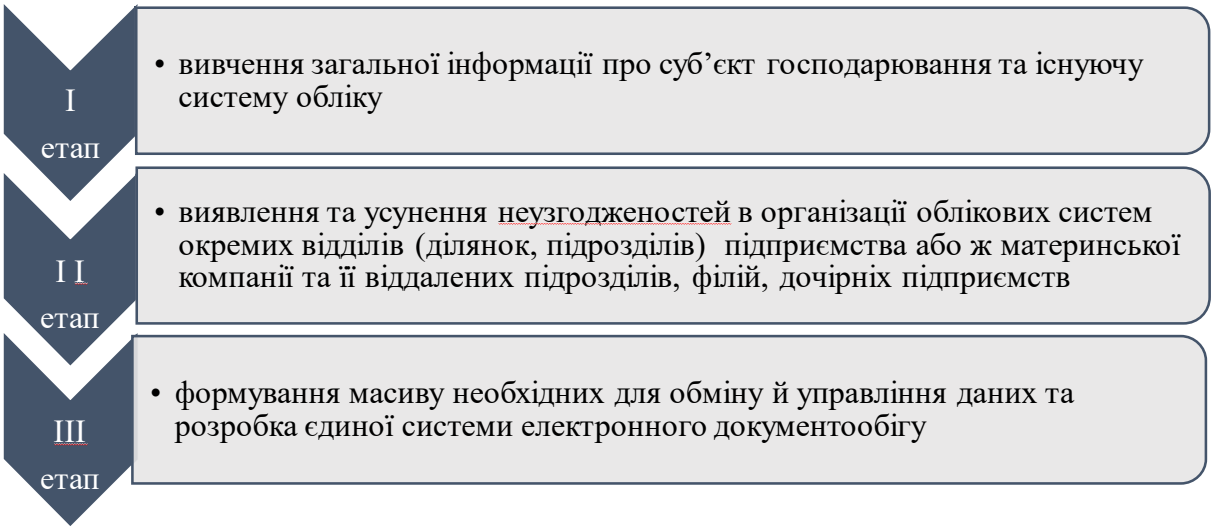

Рис. 4.8. Етапи запровадження автоматизованої системи документування та внутрішньокорпоративного обліку

Джерело: власна розробка автора.

Першим етапом має бути вивчення загальної інформації про суб'єкт господарювання та існуючої системи обліку (рис. 4.9).

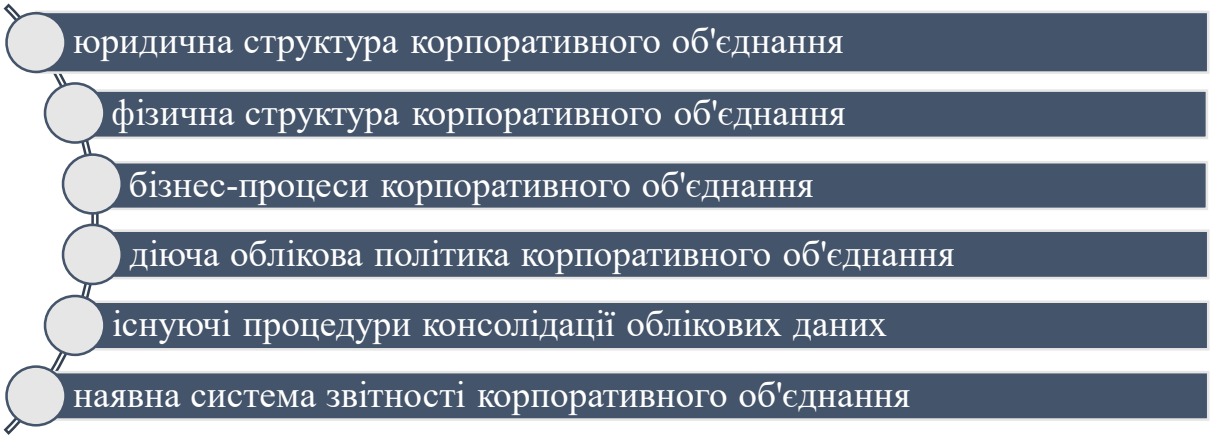

Рис. 4.9. Об'єкти дослідження на етапі вивчення загальної інформації про суб'єкт господарювання та існуючої системи обліку

Джерело: власна розробка автора.

Зокрема, на підготовчому етапі переходу на автоматизований спосіб ведення обліку і запровадження електронного документообігу в корпоративних об'єднаннях необхідно дослідити і проаналізувати:

- юридичну структуру підприємств, компаній з вивченням найбільш та найменш завантажених структурних підрозділів за грошовими та матеріальними потоками та, відповідно, потоками даних;
- фізичну структуру об'єднання з деталізацією інформації про місця введення даних за транзакціями та кожного користувача системи;
- важливі бізнес-процеси та їх формалізоване відображення в системі внутрішнього документообігу та обліку;
- діючу облікову політику та її погодження з усіма учасниками корпоративної групи;
- існуючі методи та процедури консолідації облікових даних;
- наявну систему звітності компанії (управлінської, податкової, фінансової та ін.).

Крім того, на початковому етапі переходу в обліковій політиці корпоративного об'єднання необхідно передбачити такі загальні умови:

– використання документів в якості основних носіїв вхідної інформації та можливість електронного введення первинних даних;

– можливість та способи запровадження бездокументної реєстрації фактів господарської діяльності, їх передачі та подальшого обліку;

– місця і можливості запровадження одноразового введення первинних даних та одержання на основі цього різнорідної звітності у відповідності із запитами користувачів;

– необхідність чіткого дотримання при опрацюванні первинних даних діючої методології, визначених принципів обліку та прийнятої в об'єднанні облікової політики;

– способи використання значних обсягів алфавітно-цифрових знаків як важливої форми подання даних з відображенням цифрових величин у дискретному виді;

– значну логічну складність при введенні вхідних даних і відносно просту їх математичну обробку за визначеними, наперед розробленими алгоритмами і програмами;

– одночасну обробку як кількісних, так й сумових даних та доцільність, місця та способи контролю узгодженості між ними;

– необхідність отримання вихідної інформації окремо за звітні періоди та наростаючими підсумками спочатку року;

– формування вихідної інформації відповідно до потреб як внутрішнього управління, так й для зовнішніх користувачів;

– необхідність узгодження змісту вихідної облікової інформації з показниками нормативно встановлених форм звітності.

На другому етапі доцільно провести виявлення та усунення неузгодженості в облікових системах окремих учасників корпоративного об'єднання (ділянок, підрозділів) або ж у материнських компаніях та її віддалених підрозділах, філіях, дочірніх підприємствах (рис. 4.10).

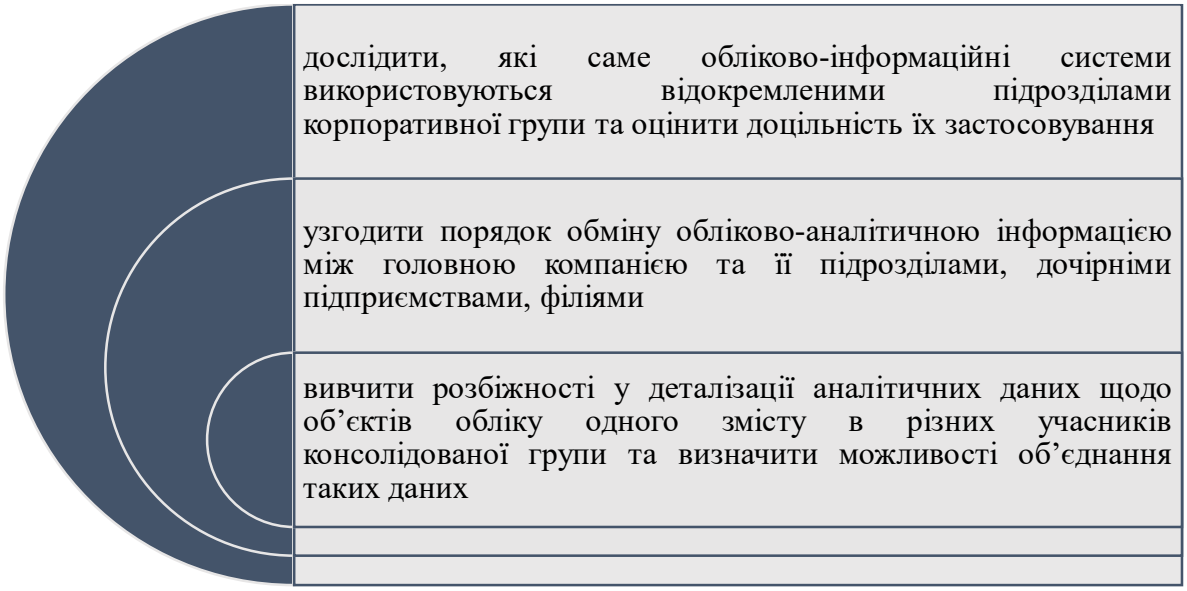

Рис. 4.10. Порядок дій на етапі виявлення та усунення неузгодженості в облікових системах

Джерело: власна розробка автора.

Зокрема необхідно:

✓ дослідити, які саме обліково-інформаційні системи використовуються відокремленими підрозділами корпоративної групи та оцінити доцільність застосовування наявних облікових систем з поточним перенесенням даних в єдину базу чи переведенням усіх підрозділів в оновлену єдину облікову систему;

- ✓ узгодити порядок обміну інформацією між головним підприємством та його підрозділами, філіями, дочірніми підприємствами, який може здійснюватися двома способами: лише у формі подачі фінансової та управлінської звітності, або з деталізацією інформації про діяльність відокремлених підрозділів. Оцінити необхідність й доцільність деталізованого обміну, особливо для компаній, які мають географічно віддалені підрозділи чи велику кількість підрозділів у локальних межах;
- ✓ вивчити розбіжності у деталізації аналітичних даних щодо об'єктів обліку одного змісту в різних учасників консолідованої групи, філіях, дочірніх підприємствах та оцінити можливості об'єднання облікових систем з уже наявною аналітикою чи визнати за доцільне формування нової однакової системи побудови управлінського обліку в усіх учасників корпоративної групи.

Якраз на другому етапі в обліковій політиці визначаються особливі умови на період переходу від паперового чи частково автоматизованого документообігу до повністю електронного та організації облікової роботи, розробляється порядок такого переходу. У корпоративних об'єднаннях, що створені у формі єдиної юридичної особи у рамках даного порядку вносяться зміни в регламенти роботи основного підприємства та його підрозділів, філій, дочірніх підприємств; визначаються внутрішні процедури переходу; повідомляється персонал; розробляються та розповсюджуються навчальні матеріали та інструкції, що допоможуть співробітникам швидко зорієнтуватися у новому форматі роботи.

У корпоративних об'єднання, створених на договірних засадах, узгодження переходу на електронний документообіг та умови ведення обліку та обміну документами в електронному виді проводиться із усіма учасниками об'єднання, зокрема й залученими ззовні. При цьому здійснюється інформування учасників за допомогою листа-роз'яснення із рішенням про такий перехід, де описуються офіційна позиція керівництва корпоративного об'єднання, юридичне підґрунтя побудови внутрішньо- та зовнішнокорпоративних відносин, зазначаються переваги, які отримує кожна зі сторін при переході на електронний облік.

В подальшому здійснюється підписання договору або додаткової угоди про обмін документами в електронній формі та надсилаються навчальні матеріали й інструкції для роботи із затвердженою для зовнішнього використання системою обліку та обміну інформацією.

Третім етапом має бути виокремлення масиву необхідних для управління даних та розробка єдиної системи електронного документообігу, обліку та комунікаційних шляхів передачі обліково-звітної інформації (рис. 4.11).

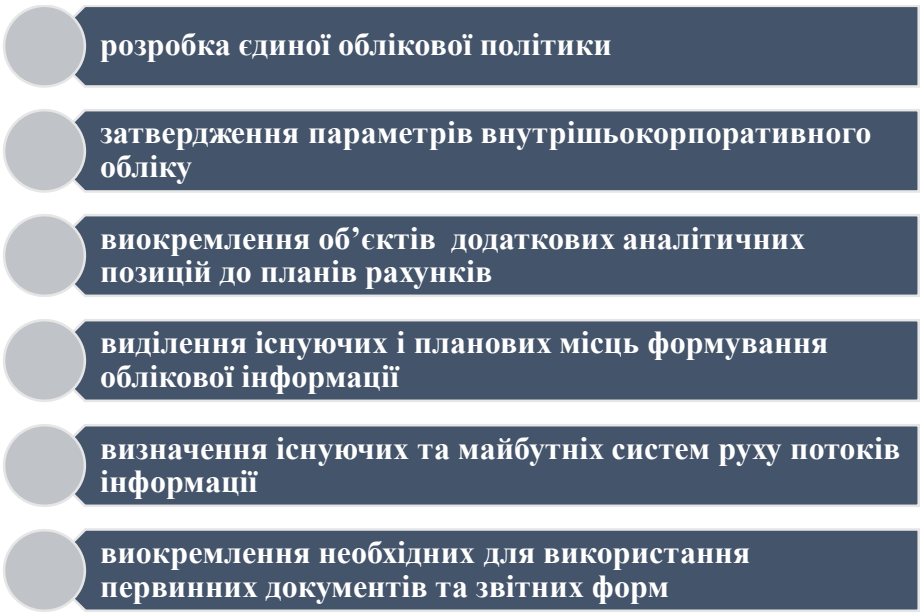

Рис. 4.11. Порядок дій на етапі формування масиву облікової інформації та розробки єдиної системи електронного документообігу

Джерело: власна розробка автора.

На даному етапі слід:

• розробити єдину для групи облікову політику за усіма видами обліку, скласти схему електронного документообігу;

• затвердити параметри управлінського та внутрішньокорпоративного обліку;

• виокремити об'єкти додаткових аналітичних позицій до діючих планів рахунків;

• виділити існуючі і планові місця виникнення інформації за транзакціями у розрізі підрозділів корпоративної групи;

• визначити діючі та майбутні напрями руху потоків інформації про транзакції, формування записів щодо них у різних видах обліку;

• виокремити необхідні для ведення обліку первинні документи та звітність, розробити специфічні нестандартизовані форми внутрішньогрупової звітності.

Таким чином, на останньому етапі перед остаточним запровадженням електронного документообігу у документі, що регламентує облікову політику корпоративного об'єднання слід:

✓ прописати загальні законодавчо-нормативні, внутрішньокорпоративні норми й правила ведення обліку і подання інформації при використанні електронного документообігу та визначити відповідність первинних електронних документів встановленим законодавством про електронний документообіг форматам;

✓ встановити єдині параметри облікової політики для усіх структур корпоративного об'єднання, передбачивши наявність тісних комунікаційних зав'язків між учасниками корпоративної групи;

✓ обумовити застосування децентралізованої чи централізованої організації обліку з делегуванням окремих ділянок, функцій обліку головному учаснику корпоративного об'єднання;

✓ визначити перелік підрозділів, відділів та співробітників, які будуть використовувати електронний документообіг;

✓ означити порядок отримання кваліфікованих електронних підписів або інших ідентифікаторів користувачів для підписання (завірення) документів;

✓ прописати алгоритм роботи з електронними документами із внутрішніми та зовнішніми користувачами, зокрема визначити:

- перелік первинних документів, якими будуть обмінюватися учасники корпоративної групи в електронній формі;
- телекомунікаційні канали зв'язку для передачі обліково-звітної інформації;
- порядок створення і завірення (засвідчення) електронних документів внутрішнього використання;

- еквівалентність первинних документів на електронних носіях паперовим аналогам;
- способи інформування партнерів щодо неможливості обміну електронними документами у випадку технічного збою внутрішніх систем або зовнішніх каналів зв’язку;
- перелік відкритої та закритої інформації, систему її захисту від системних та несистемних ризиків;
- порядок виправлення помилок у електронних документах тощо.

Такий порядок апробований у товаристві з обмеженою відповідальністю корпоративного типу Компанії «Водаленд», головне підприємство та управління якого знаходиться у м. Тернополі, а виробничі і торгівельні підрозділи (філії, представництва) розміщені у більшості великих міст України й у понад 10 країнах на різних континентах світу. Зрозуміло, що без добре налагодженого внутрішньогосподарського (внутрішньогрупового) обліку, досконалих комунікацій, документообіг при яких здійснюється виключно в електронному режимі, неможливо було б здійснювати управління такою великою компанією.

У додатках Л і М подано проєкт облікової політики головного підприємства корпорації ТОВ «Водаленд Індастрі» та положення про використання системи електронних документів, що враховують особливі умови організації і техніки ведення облікової роботи як у головному підприємстві, так й у територіально віддалених виробничих підрозділах, філіях, представництвах. У запропонованих документах визначені принципи формування та електронної передачі обліково-звітної інформації, способи електронного комунікування як на внутрішньому, так й на зовнішньому рівнях управління господарською діяльністю. Дані документи створювався за нашої участі в період реорганізації та зміни юридичного статусу даної компанії станом на 1 січня 2023 року.

Запропонований нами порядок проведення автоматизації внутрішньокорпоративного документування та системи обліку дозволить здійснити налагодження повноцінної електронної обліково-інформаційної системи, що відповідатиме новій концепції автоматизованої обробки інформації,

основою якої є виконання облікових процедур з внутрішньокорпоративного обліку у реальному часі. Це має надати обліково-звітній інформації більшої достовірності, своєчасності і повноти, коли дані кожного документу, внесеного до облікової системи, можуть тут же використовуватись в корпоративному управлінні. Іншими словами, після кожної господарської операції можна автоматично формувати оборотно-сальдову відомість, баланс та будь-яку іншу звітність. Постає лише питання, чи є потреба у такій деталізації інформації, які технічні й програмні ресурси, комунікаційні та інші технології мають бути задіяні для одержання облікової інформації в реальному часі?

Як зазначає Куцик П. О., опираючись на дослідження провідних фахівців світового рівня, в останні роки найбільшого поширення у використанні для облікових потреб набули хмарні технології, що займають провідне місце в інформаційному забезпеченні бізнесу. Вони дозволяють зменшити витрати на інформаційну інфраструктуру, забезпечують перехід до віртуального ведення обліку через мережу Інтернет. У науковому світі пробують сформувати навіть окрему віртуальну клауд-комп'ютерну форму бухгалтерського обліку [176, с. 135-136].

Слід погодитись з автором, що хмарні технології є чисто інформаційними, а не обліковими методами і не можуть змінювати сутнісне і змістове наповнення методології бухгалтерського обліку. Певні застереження у цьому сенсі виражають Легенчук С. і Лозинський Д. зазначаючи, що звичайне відключення інтернету чи інші проблеми з трафіком можуть паралізувати функціонування всієї системи такого обліку. Тому не варто ідеалізувати хмарні системи та концепції еккаунтології, тотальну автоматизацію без участі спеціалістів в обліковому процесі [183, с. 4-8].

Підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що ведення внутрішньокорпоративного обліку й електронного документообігу потребує певної системності, має здійснюватися у строгій поетапній послідовності й деталізовано відображатися в обліковій політиці. Це дозволить вірно оцінити потребу та можливості використання певних схем внутрішнього електронного

документообігу та ведення облікової роботи, аналізувати ймовірні затрати ресурсів та часу для здійснення таких процедур, проводити необхідне налагодження системи до її використання.

Правильно побудована система внутрішньокорпоративного електронного документообігу й обліку дозволить: збільшити швидкість документообігу (в межах декількох хвилин, годин) і відповідно скоротити витрати часу на обробку даних; зменшити вартість робіт (за рахунок економії при друці й транспортуванні документів); дистанційно управляти базами даних та здійснювати надійне зберігання із зручним пошуком інформації; визначати черговість опрацювання внутрішніх документів (від їх створення і до архівування), а також, що дуже важливо, підтверджувати легітимність та правочинність документів (за умови наявності усіх необхідних реквізитів та підтвердження кваліфікованим електронним підписом). Окрім того, при такій системі внутрішньокорпоративного обліку і широких можливостях сучасних програмних продуктів внутрішня (управлінська) чи внутрішньокорпоративна звітність трансформується зі стандартизованих до нестандартизованих (мобільних) форм з можливістю отримати будь який набір даних, із будь якими показниками, на будь яку дату чи період.

4.3. Домінантні умови захисту електронної обліково-звітної інформації

Запровадження сучасних інформаційних систем і технологій значно посилило процеси збору, обміну та опрацювання інформації, покращились комунікаційні умови у розвитку нових бізнес-технологій. Разом із значними перевагами щодо впровадження інформаційних технологій економічні відносини супроводжуються новими викликами. Одним із з них є те, що цифровізація бізнесу просувалася значно швидшими темпами, ніж система захисту (безпеки) інформації. Це спричинило виникнення нових загроз і ризиків.

За дослідженнями Центру Разумкова головними ризиками, пов’язаними з цифровізацією економіки, стали кібератаки, цифрові розриви, невідповідність

кваліфікації працівників вимогам цифровізації тощо [449]. Шевчук І. Б., Депутат Б. Я., Тарасенко О. Є. деталізували ризики цифровізації, видівши:

- ризики застосування Інтернету (уразливість, незаконне застосування технологій);

- ризики застосування штучного інтелекту, роботизації (підвищення рівня безробіття, можливий витік інформації тощо);

- ризики використання технології блокчейн (уразливість безпеки системи блокчейн й побудованої на ній інфраструктури послуг);

- ризики використання імпортної мікроелектроніки (можливість шпигування);

- ризики застосування хмарних і розподільних обчислень (залежність від надійності функціонування телекомунікаційної системи, зниження рівня контролю);

- ризики стійкості роботи інтернет-зв'язку;

- ризики впливу на суспільну свідомість;

- ризики підвищення рівня складності бізнес-моделей і відсутності кваліфікованих кадрів [459].

Вищезгадані ризики свідчать про те, що неправильне використання технологій може мати довгострокові наслідки як для суспільства загалом, так і для економіки зокрема.

Інформаційна система бухгалтерського обліку є чи не найбільш вразливою системою економічних відносин, оскільки вона формується на підставі конфіденційних даних і є основою для прийняття управлінських рішень. Нехтування інформаційною безпекою обліку збільшує можливість маніпулювання, фальсифікації й зміни бухгалтерських даних, або ж взагалі втрати інформації. І хоча у сфері захисту даних уже багато зроблено, та на даний час за основними критеріями безпеки, такими як конфіденційність, цілісність та доступність, електронні обліково-інформаційні системи поступаються паперовим. Тому питання захисту інформації в умовах цифровізації системи бухгалтерського обліку є надзвичайно актуальними.

Для розробки надійної системи захисту найперше необхідно систематизувати і оцінити всі можливі ризики переведення обліку в електронно-цифровий формат.

Питанню систематизації ризиків, зумовлених впровадженням цифрових технологій у сфері бухгалтерського обліку, приділяли увагу немало науковців. Більшість з них, зокрема Євтушевська О. А. [87], Цаль-Цалко Ю. С., Мороз Ю. Ю. [447] провели узагальнений поділ ризиків за джерелами походження на такі, що зумовлені зовнішніми загрозами (викликані конкурентами, злочинними угрупованнями й формуваннями, окремими зацікавленими особами та організаціями) та внутрішніми загрозами (викликані адміністрацією й персоналом підприємства).

Реслер М. В. проводить глибшу деталізацію ризиків цифровізації обліку, поділяючи їх на:

- ризики кібербезпеки (злом, витік даних і атаки зловмисного програмного забезпечення);
- ризики залежності від технологій (вразливість до технічних, системних збоїв і програмних помилок);
- ризики нестачі навичок фахівців (нестача знань з аналітики даних, кібербезпеки та цифрової трансформації);
- ризики конфіденційності (можливість втрати особистих і фінансових даних працівників і контрагентів);
- ризики надмірної залежності від автоматизації (втрата навичок критичного мислення, можливостей для аналізу та прийняття стратегічних рішень) [388].

У свою чергу, Рожелюк В. М. класифікує інформаційні ризики за часом (короткотермінові, довготривалі, постійнодіючі), за ступенем прояву (помірні, середні, повні), за характером прояву (приховані, легкопомітні, відверто агресивні); за наслідками (такі, що не впливають на стан справ; ті, що викликають труднощі й проблеми; такі, що насильно руйнують всю систему); за ймовірністю (малоймовірні, ймовірні, неминучі); за природою походження (зовнішні, внутрішні) [391].

Бардаш С. В., Грабчук І. Л. виділяють інший склад ризиків діджиталізації облікових процесів, акцентуючи увагу на впроваджені нових технологій:

- ризики застосування Інтернету речей (автоматичне перенесення недостовірних даних внаслідок проблем в роботі пристроїв);
- ризики застосування штучного інтелекту, роботизації, автоматизації (витік комерційної таємниці, скорочення облікового персоналу);
- ризики використання технології блокчейн (незмінність інформації, неможливість виправлення помилок);
- ризики використанням імпортного програмного забезпечення та мікроелектроніки (заборона використання бухгалтерського програмного забезпечення);
- ризики застосуванням хмарних і розподільних обчислень (складність контролю за роботою хмарного програмного забезпечення та запобігання збоям);
- ризики стійкості роботи інтернет-зв'язку (складність введення даних до хмарного сховища, несвоєчасна подача звітності);
- ризики підвищення рівня складності бізнес-моделей та відсутності кваліфікованих кадрів (недостатній рівень знань облікового персоналу в частині роботи з цифровими технологіями) [3].

Найбільш розширену класифікацію ризиків в обліково-інформаційній системі серед вітчизняних науковців надають Муравський В., Починок Н., Фаріон В., поділяючи їх за такими критеріями:

- відповідно до намірів: випадкові, умисні;
- відповідно до режимів: активні, пасивні;
- щодо інформаційно-фінансових інтересів: внутрішні, внутрішньосистемні, зовнішні;
- щодо локалізації: внутрішні, регіональні, національні, міжнародні;
- щодо першопричини: дії людини, бездіяльність систем і технологій, помилки в інформаційних процесах;
- відповідно до джерела, пов'язані з: втратою даних, створенням інформаційного масиву, інформаційним впливом;

- щодо мети: загрози обліковим даним, загрози інформаційній системі підприємства;
- щодо об'єктів: програмне забезпечення, апаратне забезпечення, кадрове забезпечення, нормативне забезпечення, організаційне забезпечення;
- відповідно до масштабів: загальні, місцеві, цільові;
- відповідно до видів: загрози конфіденційності, загрози цілісності, загрози доступності;
- відповідно до форми прояву: кібератака, кібершпигунство, кіберінцидент, кібертероризм, кібервійна;
- відповідно до законності; кримінальні (хакерські атаки, фізичні атаки, шантаж і шахрайство), некримінальні (антропогенні помилки, технологічні помилки, форс-мажорні обставини);
- за тривалістю: короткочасні, довгострокові, безперервні;
- відповідно до стану: приховані, видимі, агресивні;
- за імовірністю: малоймовірні, ймовірні, неминучі;
- за наслідками: спричинення труднощів у роботі системи бухгалтерського обліку, руйнування системи управління підприємством [210].

Питання ризиків цифровізації обліково-інформаційних систем широко обговорюється й у зарубіжних джерелах. Так, Дже-Хі Лім наводить свій перелік ризиків, пов'язаних із електронними системами бухгалтерського обліку, зокрема: внесення фальшивих транзакцій, викрадення персональних даних працівників та контрагентів, видалення чи навмисна/ненавмисна втрата даних, пошкодження резервних джерел інформації, крадіжка носіїв інформації, злиття всієї фінансової інформації [566].

Цікавим є підхід щодо виділення груп ризиків, запропонований Мохаммедом Хайджею [537], який пов’язав ризики з обліковими процесами:

- ризики, пов'язані зі збором та введенням даних в автоматизовану систему (ненавмисне введення персоналом неправильних даних, ненавмисне знищення персоналом даних, умисне знищення персоналом даних);

- ризики, пов'язані з обробкою та зберіганням інформації на електронних носіях (несанкціонований доступ до даних персоналу, несанкціонований доступ до даних сторонніх осіб, використання багатьма співробітниками одного паролю, використання комп'ютерного вірусу для отримання доступу до облікової системи даних, перехоплення доступу до даних серверів через комп'ютери користувачів);

- ризики, пов'язані з узагальненням та передачею інформації: (формування фальсифікованої звітності, викрадення (копіювання) даних, несанкціоноване розкриття даних шляхом відображення на екрані або друку, друк та розповсюдження інформації сторонніми особами, передача конфіденційних документів для утилізації, що не відповідає вимогам безпеки).

Узагальнивши ці напрацювання, можна запропонувати взаємопов’язану систематизацію ризиків відповідно до основних загроз, що виникають в процесі використання електронних обліково-інформаційних систем (рис. 4.12):

1. Ризики втрати інформації: внаслідок поломки (втрати) технічних засобів - умисного (пошкодження, крадіжки), неумисного (поломки)); внаслідок відмов, збоїв програмних засобів - зовнішніх (через хакерські атаки, вірусні програми, заборони використання програмних продуктів); - внутрішніх (через системні збої, програмні помилки); внаслідок впливу людського фактору - зовнішніх користувачів (зломщиків, хакерів; програмістів, системних адміністраторів обслуговуючих фірм, аудиторів, тощо), (умисного, неумисного); - внутрішніх користувачів (власників, персоналу підприємства) (умисного, неумисного);

2. Ризики втрати доступу до інформації: внаслідок поломки (втрати) технічних засобів - умисного (пошкодження, крадіжки), неумисного (поломки); внаслідок збоїв програмних засобів - зовнішніх (через хакерські атаки, вірусні програми, заборони використання програмних продуктів); внутрішніх (через системні збої, програмні помилки); внаслідок впливу людського фактору - зовнішніх користувачів (зломщиків, хакерів; програмістів, системних адміністраторів обслуговуючих фірм, аудиторів, тощо) (умисного, неумисного); - внутрішніх користувачів (власників, персоналу підприємства) (умисного, неумисного).

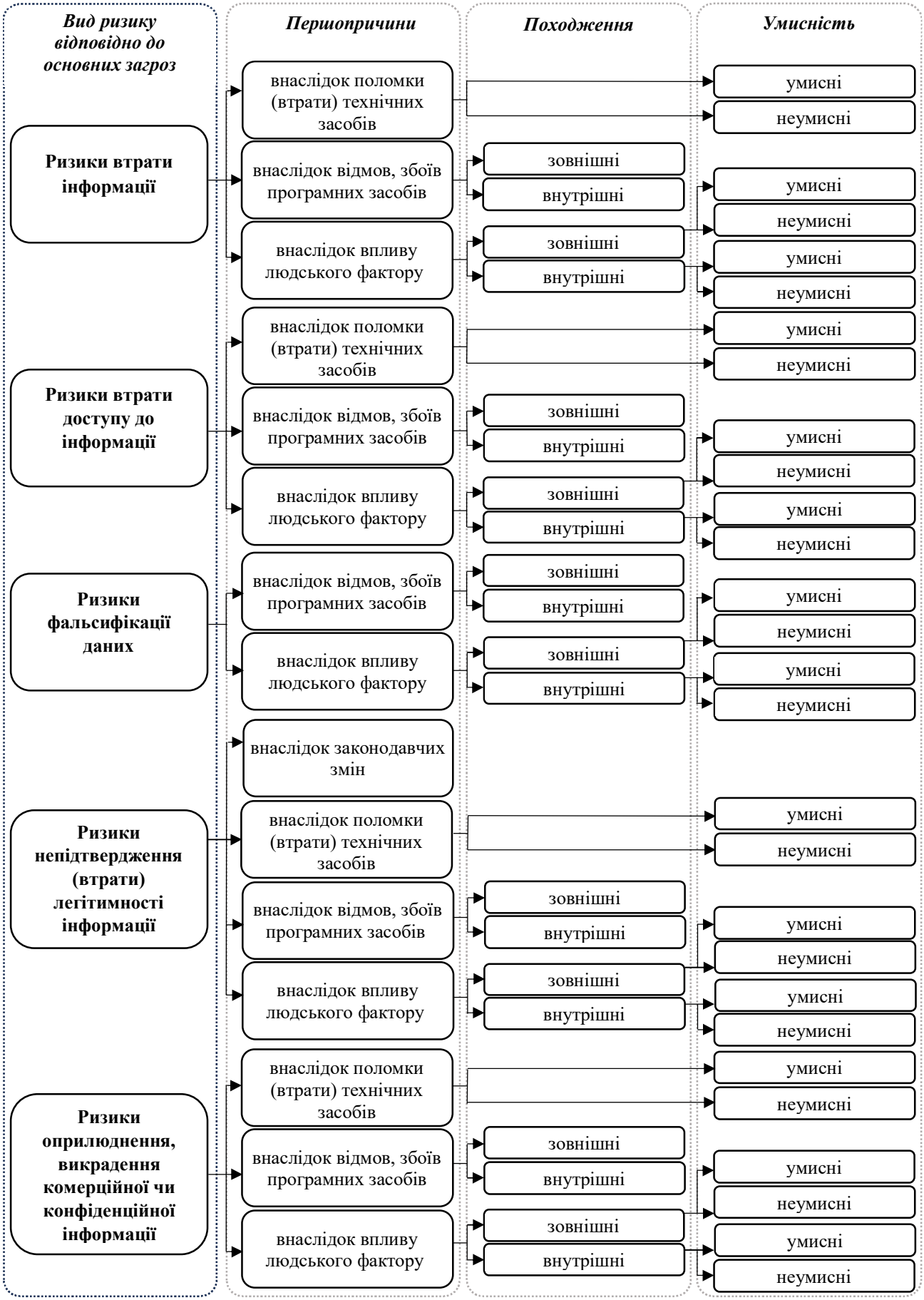

Рис. 4.12. Види ризиків втрати інформації відповідно до основних загроз

Джерело: власна розробка автора.

3. Ризики фальсифікації даних: внаслідок збоїв програмних засобів - зовнішніх (через хакерські атаки, вірусні програми, заборони використання програмних продуктів); внутрішніх (через системні збої, програмні помилки); внаслідок впливу людського фактору - зовнішніх користувачів (зломщиків, хакерів; програмістів, системних адміністраторів обслуговуючих фірм, аудиторів тощо) (умисного, неумисного); внутрішніх користувачів (власників, персоналу підприємства) (умисного, неумисного).

4. Ризики непідтвердження (втрати) легітимності інформації: внаслідок законодавчих змін; внаслідок технічних збоїв, поломки (втрати) технічних засобів - умисного (пошкодження, крадіжки), неумисного (поломки); внаслідок збою програмних засобів - зовнішніх (через хакерські атаки, вірусні програми, заборони використання програмних продуктів); внутрішніх (через системні збої, програмні помилки); внаслідок впливу людського фактору - зовнішніх користувачів (зломщиків, хакерів; програмістів, системних адміністраторів обслуговуючих фірм, аудиторів тощо) (умисного, неумисного); внутрішніх користувачів (власників, персоналу підприємства) (умисного, неумисного).

5. Ризики оприлюднення (зливу), викрадення комерційної чи конфіденційної інформації: внаслідок поломки (втрати) технічних засобів -умисного (пошкодження, крадіжки), неумисного (поломки)); внаслідок збою програмних засобів (зовнішніх (через хакерські атаки, вірусні програми, заборони використання програмних продуктів); внутрішніх (через системні збої, програмні помилки); внаслідок впливу людського фактору - зовнішніх користувачів (зломщиків, хакерів; програмістів, системних адміністраторів обслуговуючих фірм, аудиторів, тощо) (умисного, неумисного); внутрішніх користувачів (власників, персоналу підприємства) (умисного, неумисного).

Найбільш розповсюдженою загрозою при використанні електронних обліково-інформаційних систем, на нашу думку, є витік (оприлюднення) закритої інформації. Це підтверджується й статистичними даними. Зокрема, відповідно до звіту експертно-аналітичного центру «InfoWatch» кількість витоків інформації за останні 10 років загалом збільшилася більш ніж в 10 разів, а у 2023 р. порівняно з

2022 р. - більш ніж на 60 %. Причому, у понад 90 % випадків це було зумовлено викраденням даних через інтернет-мережу зовнішніми користувачами [441].

Якщо ж розглядати витоки інформації за типами даних, то в Україні й у світі у 2023 р. найбільша частка належить викраденню конфіденційних персональних даних (понад 60%), а наступним є витік комерційної інформації підприємств (11,0 % в Україні та 33,1 % в світі) (рис. 4.13).

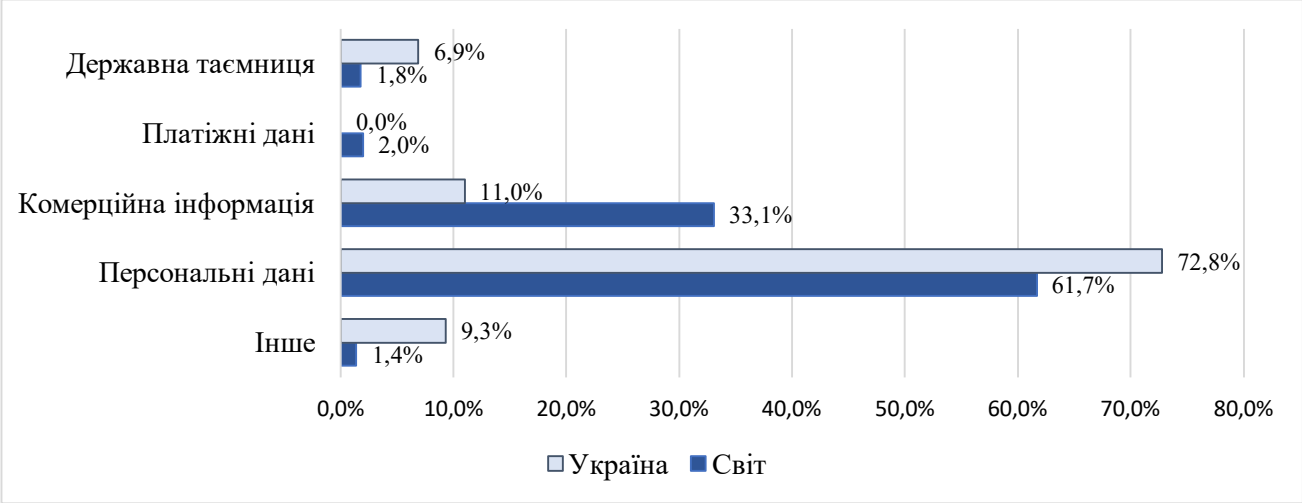

Рис. 4.13. Розподіл витоків інформації за типами даних в Україні і світі

Джерело: власна розробка автора на основі [441].

Як видно з рис. 4.13, крадіжки комерційних даних у світовому просторі займають суттєву частку, причому їх кількість постійно збільшуються. Так, порівняно із 2022 р. у 2023 р. вона зросла майже у три рази, з 12% до 33%, і більшість таких крадіжок здійснювалось у сегментах великих (понад 28%) і середніх (понад 35%) підприємств, до яких у своїй більшості відносяться корпоративні об'єднання [441]. Вищезазначені дані підтверджують, що корпоративні групи мають чи не найбільші загрози щодо виникнення ризикових операцій. Це нашу думку, це пов'язано з цілою низкою факторів, а саме: розпорошеністю підрозділів об'єднань (у різних регіонах або ж навіть країнах), використанням віддалених серверів або ж хмарних технологій для консолідації та зберігання даних, більшими об'ємами і цінністю консолідованої інформації ніж у невеликих підприємствах тощо. Тому такі господарюючі суб'єкти мають більше

уваги приділяти попередженню порушення інформаційної безпеки та забезпеченню захисту інформації, в тому числі й облікової.

Зважаючи на велику кількість інформаційно-комунікаційних зв'язків у корпоративних групах та складність обліково-інформаційної системи, вони потребують побудови багаторівневої системи інформаційної безпеки. Причому для забезпечення найкращих умов збереження даних необхідне здійснення безперервного контролю та миттєвого реагування на загрози в режимі реального часу. Побудова такої системи можлива лише за умови комплексного підходу, що передбачає використання різних напрямів забезпечення захисту інформації.

Погляди науковців щодо складових системи інформаційної безпеки дещо різняться. Так, Євтушевська О. А. виокремлює фізичні, апаратні, програмні й криптографічні напрями побудови такої системи [87, с.160]. Схожими є пропозиції Вітер С. А., Світлишин І. І. [38], що виділяють організаційні, технічні, кадрові елементи, та Дикого А. П., що вирізняє організаційно-технічні, організаційно-режимні, кадрові елементи системи безпеки [72, с.211]. Такі автори, як Шпак В. А. [461, с. 182-184] та Муравський В.В. [212, с. 99] вважають, що систему захисту облікової інформації слід будувати на правових, технічних, програмних та організаційних засадах. В свою чергу, Попівняк Ю. М. виокремлює юридичні, кадрові, технічні й організаційні напрями [308, с. 156]. Дещо відрізняється щодо даного питання думка Грабчук І. Л., яка вважає, що системи інформаційної безпеки мають базуватися на заходах логічної та фізичної безпеки [60, с. 23].

На нашу думку, багаторівнева система інформаційної безпеки має розбудовуватись за напрямами фізичного захисту, а також правових, програмно-технічних та організаційних напрямах забезпечення захисту інформації.

Напрям фізичного захисту технічного забезпечення, передбачає обмеження допуску (доступу) до приміщень, де знаходяться основні носії інформації та комунікаційні засоби, (та й до самих носіїв), а також використання систем протипожежного та протиивандального захисту.

Програмно-технічний напрям ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційного комплексу забезпечення захисту даних, що включає різного роду

електронно-цифрові пристрої захисту, засоби захисту комунікаційного зв’язку та спеціальні програми, що виконують функції захисту.

Організаційний напрям окреслює заходи, що включають сукупність обов'язкових процедур, які учасники повинні виконувати у процесі роботи електронно обліково-інформаційної системи для забезпечення захисту даних. Загалом, організаційні заходи передбачають призначення відповідальних осіб за управлінням інформаційною безпекою на підприємстві; інформаційно-навчальну роботу з персоналом щодо застосовуваних на підприємстві способів та заходів захисту інформації; інформаційно-аналітичну діяльність з оцінки ризиків інформаційної безпеки; проведення інформаційного аудиту тощо.

Правовий напрям полягає в затвердженні на корпоративному рівні зорієнтованих на вітчизняну та міжнародну нормативно-правову базу правил і заходів, що забезпечують інформаційну безпеку, у формі внутрішніх регулюючих документів. Більшість вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема Муравський В. В., Шевчук О. А, Муравський В. В., Лапшинський В. [212], Вітер С. А., Світлишин І. І. [38], Дрокіна Н., Каіпова Г. [520], вважають, що основні положення інформаційної безпеки мають бути прописані в наказі про облікову політику чи додатках до нього.

Разом з тим, організація обліку в корпоративних об’єднаннях має свої особливості. Зокрема, у корпоративних групах, об’єднаних в одну юридичну особу, регламентацію захисту облікової інформації можна прописувати в наказі про облікову політику (як це нами було запроваджено у ТОВ «Пуск і наладка»). Проте таку практику неможливо застосувати у корпоративних групах, об’єднаних на договірних засадах, оскільки для них форми такого єдиного наказу не передбачено. Тому, на нашу думку, основним регулюючим документом має бути єдиний внутрішньокорпоративний стандарт політики інформаційної безпеки, де будуть передбачені як внутрішньокорпоративні правила користування електронною обліково-інформаційною системою, так і правила взаємодії із зовнішніми інформаційними системами.

Внутрішньокорпоративний стандарт політики інформаційної безпеки може бути окремим регулюючим документом корпоративної групи або частиною (окремим додатком) до корпоративного договору. Щодо його структури, то він може виступати єдиним документом у формі політики інформаційної безпеки або ж включати цілу низку інших внутрішніх нормативних документів щодо організації інформаційного захисту. Зокрема, Муравський В. В., Шевчук О. А., Муравський В. В., Лапшинський В. передбачають, що до переліку таких документів можуть входити: положення про організацію відділу кіберзахисту на підприємстві; положення про комерційну таємницю; довідники співробітників, що регулюють доступ до інформаційних ресурсів; технічні паспорти приміщень; політика управління цифровою автентифікацією; політика правління доступом до програмного та апаратного забезпечення; політика управління зовнішніми комунікаціями; політика та використання програмного забезпечення [212].

Незалежно, у якій формі буде розроблено внутрішньокорпоративний стандарт політики інформаційної безпеки, у ньому доцільно виокремити основні домінантні умови мінімізації ризиків, пов'язаних з використанням електронної обліково-звітної інформації. Такі умови визначені і реалізуються на практиці. Зокрема, розроблений за нашої участі у Компанії «Водаленд» Внутрішньокорпоративний стандарт політики інформаційної безпеки умов захисту обліково-звітної інформації передбачає наступні положення:

1. Базова політика інформаційної безпеки: визначає основні правила роботи в інформаційній системі щодо порядку і способів обробки інформації у корпорації, переліку осіб та умов отримання доступу даних, дозволених та заборонених дій в електронній обліково-інформаційній системі.

1.1. Політика відповідності інформаційної безпеки законодавчим нормам – полягає у визначенні і забезпеченні відповідності функціонування інформаційних систем затвердженим на законодавчому рівні нормативним вимогам інформаційної безпеки та визнанні легітимності використовуваних інформаційних ресурсів, зокрема, щодо вимог захисту облікової інформації (загальних чи спеціальних, передбачених для певної галузі чи виду діяльності) щодо вимог визнання

електронно-цифрових документів; щодо відмови від користування забороненими для використання програмними продуктами (певних розробників чи розповсюджувачів), щодо відмови від користування підозрілими сайтами чи хмарними сховищами (що розповсюджують шкідливий контент або ж знаходяться на території країн-агресорів) тощо.

1.2. Політика використання перевіреного програмного забезпечення та програм захисту даних – полягає у визначенні погодженого переліку та умов використання перевіреного (ліцензованого) програмного забезпечення обробки та зберігання (облікових програм, програм подачі звітності та взаємодії з контролюючими органами, архіваторів тощо) й захисту інформації (антивірусних програм, програм виявлення вторгнень, систем аналізу безпеки тощо); принципів обміну даними між інформаційними системами та їх інтеграції; відповідальних осіб, що контролюють роботу програмно-технічного комплексу об'єднання (їх адміністративні повноваження, обов'язки, ролі та сфери відповідальності).

1.3. Політика користувацької інформаційної безпеки – полягає у визначенні умов (офісного та віддаленого) доступу для внутрішніх та зовнішніх користувачів з різного роду технічних засобів (корпоративних, особистих) до електронної обліково-інформаційної системи корпорації, правил користування нею та навчанні користувачів, а також затвердженні загальних правил використання засобів інформаційно-комунікаційних зв'язків корпоративного об'єднання.

1.4. Політика визначення загроз інформаційні безпеці – полягає у визначенні основних ознак загроз інформаційній безпеці корпорації (підозрілого мережевого трафіку, несанкціонового доступу тощо) та алгоритмів дій передбачених для всіх користувачів для стримання та зменшення впливу таких загроз.

1.5. Політика контролю інформаційно безпеки – полягає у визначенні параметрів та умов поточного контролю інформаційної безпеки, інформування про оновлення політики безпеки, проведення аудиту інформаційної безпеки.

2. Спеціалізовані політики інформаційної безпеки: визначають особливі умови посилення захисту даних та унеможливлення фальсифікації інформації.

2.1. Політика багаторівневої системи захисту - полягає у застосуванні інформаційних систем і технологій для обробки даних за різними рівнями безпеки та організації, наданні доступу користувачам з різними рівнями допуску для забезпечення надійного захисту конфіденційної та комерційної інформації. Основними компонентами такої системи є шифрування даних, обмеження доступу до конфіденційних інформаційних ресурсів, використання захищених мереж та з'єднань, а також встановлення систем виявлення витоків даних.

Зокрема, у Компанії «Водаленд», дотримуючись політики багаторівневої системи безпеки для захисту інтернет-з’єднання та конфіденційності даних, запроваджено використання віртуальної приватної мережі (VPN-сервісу), що шифрує мережеве з'єднання, забезпечуючи безпечну передачу важливої інформації. З позиції захисту облікової інформації така система дозволяє не лише блокувати доступ внутрішньокорпоративної мережі зовнішнім користувачам, а надати регульований доступ тільки до певного виду даних окремим зацікавленим особам. Так, наприклад, при співпраці з аудиторами за затвердженою політикою їм надається обмежений доступ тільки на певний відрізок часу до даних фінансового обліку.

У свою чергу, для аналізу та блокування підозрілого мережевого трафіку, а також захисту від несанкціонованого доступу до корпоративної мережі компанія використовує інтелектуальний фаєрвол (мережевий екран). Такий мережевий екран захищає інформаційну систему, фільтруючи інформацію, тобто аналізуючи її за набором критеріїв і приймаючи рішення про її поширення в системі чи поза її межами на основі заданих правил, тим самим розмежовує доступ суб'єктів однієї системи до об'єктів іншої. Так, наприклад, працівники не мають можливості без певного дозволу підключатися до внутрішньокорпоративної мережі з особистих мобільних комп'ютерів чи інших мобільних пристроїв або ж працівникам підприємства обмежується доступ до інтернет-мережі з корпоративних технічних засобів, що дозволяє зменшити загрози для облікової інформації та збільшити продуктивність праці персоналу.

Ще однією важливою функцією мережевого екрану є логічне розмежування за рахунок обмеження доступу до окремого ресурсу, що містить конфіденційну інформацію. Така багаторівнева система захисту інформації із застосуванням комплексних рішень щодо кібербезпеки надає можливість мінімізації ризиків та економії витрат на усунення наслідків витоків даних.

2.2. Політика ідентифікації, автентифікації та авторизації – полягає у налаштуванні безпечного доступу до інформації усередині електронної обліково-інформаційної системи, який забезпечується шляхом ідентифікації (розпізнання користувача за персональним ідентифікатором, наприклад у формі логіну), автентифікації (надання доказу ідентичності користувача) та авторизації (визначення рівня доступу до системи, тобто перевірка наявності прав користувача для доступу до різних рівнів системи). Саме дотримання політики автентифікації дозволяє забезпечити контроль санкціонованого доступу та роботи з конфіденційними обліковими даними в електронній обліково-інформаційній системі. Так, введення та зміна певних даних як бухгалтерського, так і управлінського обліку в інформаційній системі здійснюється лише авторизованими користувачами з використанням захисту від недозволеного доступу. Для цього здійснюється розмежування прав користувачів за рахунок присвоєння кожному учаснику персонального ідентифікатора. Тобто кожному з користувачів надається своя функція в електронній обліково-інформаційній системі, яка дає право на введення та зміну облікових даних. Окрім того, завдяки ідентифікації можна проводити протоколювання операцій, здійснених корпоративними користувачами, що дозволяє проводити моніторинг дій користувачів та внесених ними змін в межах електронної обліково-інформаційної системи завдяки автоматичним записам у журналах підключень, журналах дій користувачів. Тому надання користувачам певних прав і доступу має прописуватись у політиці інформаційної безпеки об’єднання з врахуванням повноважень та посадових обов’язків та затверджуватись керівництвом корпорації.

Найпоширенішим методом аутентифікації є паролі. Проте дуже часто компанії ставляться до системи паролів без належної уваги. Як зазначає Джонатан

Вольф, більшість компаній використовують методи контролю доступу зі спільними паролями, що за своєю суттю є дуже небезпечною ситуацією, враховуючи те, що немає прямої підзвітності та недостатньо можливостей запобігання потрапляння паролів у чужі руки [551]. Зважаючи на те, що автентифікація є основним способом визначення виконавця в електронній обліковій системі, необхідно у політиці інформаційної безпеки детально прописувати порядок створення і використання системи паролів.

Зокрема, при розробці внутрішьокорпоративного стандарту політики інформаційної безпеки Компанії «Водаленд» правилам створення та роботи з паролями присвячений окремий розділ, в якому передбачено обов'язкове використання складного паролю (довжиною не менше 8 символів з мінімум трьох категорій) та прописані умови його створення, зберігання, періодичність поновлення. Окрім того, для запобігання несанкціонованого доступу третіх осіб до електронної обліково-інформаційної системи в стандарті Компанії «Водаленд» передбачено проходження при кожному вході до облікового запису двофакторної автентифікації з використанням одразу двох різних способів підтвердження, що, на нашу думку, є більш надійним способом захисту інформації.

2.3. Політика підтвердження достовірності та легітимності електронних документів - полягає у підтвердженні авторства створювача документа електронної обліково-інформаційної системи, контролі цілісності й конфіденційності електронного документа, а також забезпеченні його юридичної значущості.

Для підтвердження авторства документа Муравський В. В. пропонує використовувати механізм цифрового підпису [212]. На кожен документ всередині системи необхідно накладати реквізит (електронний підпис), що дозволяє ідентифікувати його підписувача, який є повноправним учасником документообігу. На нашу думку, для таких цілей достатньо використовувати простий електронний підпис у формі персонального ідентифікатора не захищеного криптографічно (створеного через логін і пароль, індивідуальний одноразовий код із SMS або e-mail).

Цілісність й конфіденційність інформації забезпечується через обмеження доступу за допомогою захисту змісту електронних документів та передачу електронних версій документів захищеними телекомунікаційними каналами зв'язку.

Для забезпечення юридичної сили електронного документа простого електронного підпису недостатньо, необхідний підпис, який забезпечує вищий рівень захищеності. Згідно з Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» для підтвердження юридичної значущості можуть використовуватись такі види електронних підписів:

- удосконалений електронний підпис, що створений із використанням кваліфікованого сертифіката електронного підпису, виданого кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг й не містить відомостей про те, що особистий ключ зберігається в засобі кваліфікованого електронного підпису [330]. Особистий ключ до цього підпису створюється у формі файлу, який можна копіювати і зберігати на будь-якому цифровому носії інформації [271];
- кваліфікований електронний підпис – це удосконалений електронний підпис, створений з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису [330]. Ключ до цього підпису не може бути скопійований і створюється й зберігається лише на криптографічно захищеному носієві інформації, яким зазвичай є токен (USB-флеш-накопичувач, захищений від перезапису/копіювання) або хмарний сервер.

Якщо оцінювати затребуваність даного способу підтвердження легітимності документів, то слід звернутися до офіційних даних Центрального засвідчувального органу Міністерства цифрової трансформації України, які свідчать, що на кінець 2023 р. було оформлено понад 19,8 млн. сертифікатів електронних підписів, що на 57,6 % більше ніж було у 2022 р. (табл. 4.5).

Кількість користувачів електронних підписів теж зросла з 9,1 млн. осіб у 2022 р. до 12,2 млн. осіб у 2023 р. Вищезазначені дані свідчать про зростаючі попити на електронні підписи, пов’язані з цифровізацією економічних відносин.

Таблиця 4.5

Оцінка стану розвитку сфери електронних довірчих послуг в Україні

№ з/п	Обсяги наданих довірчих послуг за окремими категоріями, од.	2022 р.	2023 р.	Темпи приросту
1.	Кількість чинних сформованих кваліфікованих сертифікатів електронних підписів на кінець року	12 585 228	19 836 647	57,6
2.	Кількість користувачів електронних підписів, які мають чинні сертифікати на кінець року	9 143 645	12 186 313	33,3
2.1.	в т. ч. кількість користувачів удосконалених електронних підписів, які мають чинні сертифікати на кінець року	4 675 720	9 366 379	100,3
3.	Кількість користувачів електронних печаток, які мають чинні сертифікати на кінець року	456 058	439 112	-3,7
3.1.	в т. ч. кількість користувачів удосконалених електронних печаток, які мають чинні сертифікати на кінець року	391 809	371 124	-5,3

Джерело: власна розробка автора на основі [103].

Що ж стосується структури користувачів електронних підписів у 2023 р. за видами, то більша їх частина (9,4 млн. осіб) використовувала удосконалені електронні підписи.

Обидва види вищезазначених електронних підписів дозволяють певною мірою захистити підписаний документ від підробки та фальсифікації, ідентифікувати власника ключа, встановити факт підписання, забезпечити легітимність документа і підтвердити справжність інформації. Проте, зважаючи на те, що удосконалений електронний підпис може бути несанкціоновано скопійований або ж згенерований онлайн, йому притаманний середній ступінь захисту.

Кваліфікований електронний підпис, зважаючи на відсутність технічної можливості його копіювання, є більш надійним. Згідно з ч. 6 ст. 18 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» він має найвищий рівень довіри та прирівнюється до власноручного підпису. Разом з тим, на нашу думку, кваліфікований електронний підпис як і удосконалений електронний підпис не може рівнятися з власноручним. Адже він теж може бути викрадений й використаний зловмисниками, тільки, на відміну від удосконаленого, який достатньо скопіювати на будь-який носій, для кваліфікованого необхідно

скористатись оригінальним токеном. Тому для електронного підписання особливо важливих документів (наприклад статутних документів, документів, пов'язаних із зміною організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, його ліквідацією) варто запровадити підсилені кваліфіковані електронні підписи, тобто кваліфіковані електронні підписи з додатковою біометричною автентифікацією.

Таким чином, у внутрішьокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки варто передбачити можливість використання чотирьох видів електронних підписів різного ступеня складності залежно від рівня значущості документів:

- прості електронні підписи - для підтвердження авторства на внутрішніх юридично незначущих документах;
- удосконалені електронні підписи - для засвідчення первинних зовнішніх документів;
- кваліфіковані електронні підписи - для засвідчення юридичної сили важливих документів, що завіряються гербовою або основною круглою печаткою (наприклад, господарських договорів);
- підсилені кваліфіковані електронні підписи - у разі необхідності завірення особливо важливих документів (статутних, реєстраційних, ліквідаційних тощо), у разі неможливості їх завірення особистим підписом.

Ще одним проблемним питанням щодо юридично визнання документів та ідентифікації їх підписання є використання суб'єктами господарювання печатки. На даний час, згідно з Господарським кодексом України (ст. 58) суб'єкт господарювання має право використовувати у своїй діяльності печатку, проте не зобов'язаний [57]. В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» відбиток печатки згадується лише в додаткових реквізитах, які можуть включатися до первинних документів [323]. Разом з тим, в Законі України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» електронна печатка зазначається як один з основних реквізитів, що додаються до інших електронних даних чи логічно з ними пов'язуються і застосовується для забезпечення достовірності походження пов'язаних електронних даних, або для засвідчення електронних підписів на електронних документах, чи для засвідчення відповідності копій документів

оригіналам й виявлення порушення цілісності [330]. Окрім того, згідно ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» (п. 5.23) юридичні особи, що відповідно до положення (статуту) мають гербову печатку або основну круглу печатку можуть засвідчувати на документі підпис посадової (відповідальної) особи. Перелік документів, підписи на яких потрібно скріплювати печаткою, юридична особа визначає на підставі законодавства й з внесенням у інструкцію з діловодства.

На нашу думку, скасування у 2014 р. для юридичних осіб на законодавчому рівні обов'язкової наявності печатки створило певні суперечності. Адже печатки були своєрідним ідентифікатором підприємств і, незважаючи на те, що вони вже відмінені, більшість підприємств й далі використовують печатки як спосіб ідентифікації саме суб'єкта господарювання юридичної особи, про що свідчить понад 439 тис. користувачів електронних печаток згідно з даними Центрального засвідчувального органу Мінцифри України [103].

Окрім того, печатка дозволяє відокремлювати суб'єкта господарювання-юридичну особу від його засновників чи управлінського персоналу, а використання підписів керівника та головного бухгалтера, якими зазвичай завіряються документи на підприємствах, не дають можливості визначити чи керівник підписує особисто від себе чи як представник фірми. Також документи можуть бути завірені (підписані) й іншими представниками організації (наприклад, при отриманні товарно-матеріальних цінностей, робіт чи послуг документ-підтвердження (накладна, акт виконаних робіт, наданих послуг), може бути завірений будь-яким уповноваженим представником організації).

Таким чином, доцільно й надалі використовувати спосіб ідентифікації підприємства, установи у формі печатки, що дозволить відокремити документи, підписані заради особистих інтересів, від документів, оформлених від імені суб'єкта господарювання-юридичної особи.

Разом з тим, вважаємо, що зі зміною системи документування самі документи і їх реквізити, зокрема печатка, мають відрізнятися від того формату, у якому вони існували раніше. Як зазначають Шкромида В.В., Шкромида Н.Я., Гнатюк Т.М., в

умовах цифровізації обліку і звітності відбувається модифікація бухгалтерських документів, пов’язана з реквізитним розширенням та доповненням метаданих облікових документів в електронному вигляді [460]. Оскільки зараз документування переходить у електронний формат, печатка теж має бути лише електронною. За таких умов печатка має бути згенерована з можливістю цифрового доступу до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України. Візуалізація такої електронної печатки може здійснюватися у вигляді QR-коду, сканування якого дозволить здійснити прямий перехід до публічних реєстраційних даних підприємства у ЄДРПОУ, що значно полегшить перевірку даних документів. Така електронна печатка має проставлятися на усіх підтверджуючих документах за допомогою електронного цифрового реквізиту «електронна печатка» і бути захищеною від несанкціонованого використання й копіювання (наприклад електронними мітками даних).

2.4. Політика безпечного видалення та коригування даних – полягає у запобіганні безконтрольного видалення будь-якої інформації з електронної обліково-інформаційної системи, відновлення та повторного використання видаленої інформації з жорстких дисків і знімних носіїв комп'ютера, а також контролі вже здійсненого видалення.

Основні міжнародні стандарти управління ризиками, пов’язаними із застосуванням інформаційних систем Control Objectives for Information and Related Technology (COBIT) 5 (Контрольні цілі для інформаційних та суміжних технологій) та The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission's Enterprise Risk Management (COSO ERM) «Enterprise Risk Management. Integrated Framework» (Управління ризиками організації. Інтегрований підхід), окреслюють необхідність застосування засобів контролю захисту збереженої інформації у корпоративних об’єднаннях. Такі засоби передбачають заборону безконтрольного видалення з системи даних будь-якими користувачами. Тому у внутрішьокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки слід прописати відповідальних за видалення інформаційних даних, періодичність та процедуру виконання. Наприклад, видалення даних може проводитися

керівниками підрозділів за письмовими зверненнями інших користувачів. Окрім того, засоби контролю передбачають, що будь-яка зміна або видалення облікових даних має залишати слід в автоматизованій системі та давати можливість перевірити хто з користувачів які дані і коли вносив, змінював чи видаляв. Функціонування таких засобів контролю дозволить ІТ-службі корпоративних об'єднань проводити постійний аналіз змін системи, що знизить ймовірність навмисного спотворення облікової інформації. Тому у внутрішьокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки слід передбачити, що база даних корпорації окрім поточної інформації має містити також історію усіх змін (додавання, доповнення та видалення даних).

2.5. Політика резервного копіювання, архівування та відновлення даних – полягає у періодичному резервному копіюванні та архівуванні даних для захисту від втрати цінної інформації, а також зберіганні копій у надійному місці поза пристроєм.

Порядок та процедура резервного копіювання і архівного зберігання має окреслюватися у внутрішньокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки або окремому документі (додатку до даного стандарту). Зокрема, у Корпорації «Водаленд» таким документом є Регламент резервного копіювання та відновлення даних. Основними положеннями даного регламенту є:

- інформаційна база об'єднання піддається регулярному резервному копіюванню (щодня);
- заархівовані дані шифруються за допомогою надійних криптографічних методів, що унеможливлює внесення змін до таких резервних копій;
- архівні копії зберігаються як мінімум у трьох місцях (серверах центру обробки даних, хмарному середовищі, відокремлених фізичних носіях), зберігання їх на локальних носіях заборонене;
- у випадку технічного збою роботи інформаційних систем або виникнення інших інцидентів, застосовується процедура відновлення з резервних копій.

Ще однією з проблем інформаційної безпеки є довготривале зберігання архівованої інформації у електронному вигляді. Зважаючи на те, що за теперішніми

нормативними вимогами оригіналом електронного документа є його електронний аналог, а не відтворена у паперовому вигляді копія, такі документи мають зберігатися протягом законодавчо встановленого терміну лише в електронному вигляді. Відповідно для цих потреб повинні бути передбачені електронні архіви.

Зважаючи на великі об'єми цифрової інформації, що потребує архівного зберігання, були створені і широко почали розповсюджуватися приватні онлайн-сховища, що є сервісами на базі хмарних обчислень і відповідно отримали назву хмарних сховищ (cloud storage). Основною їх перевагою є те, що така децентралізована система зберігання хмарних сховищ дозволяє розосереджувати інформацію на різних серверах, пов'язаних між собою віртуально, але віддалених географічно. Ще однією перевагою є економія коштів на купівлі обладнання та кваліфіковане обслуговування.

Такі хмарні архіви стали настільки популярними у країнах Європи, що у 2012 р. Резолюцією ЄС COM/2012/0529 «Розкриття потенціалу хмарних обчислень у Європі» було ухвалено стратегію Європейської хмари щодо розробки моделі типових умов контракту для регулювання питань зберігання даних [621]. Дана резолюція містила критерії процесів управління документами, що включають збір документів та подання метаданих, реєстрацію, класифікацію, опис, умови доступу, експертизу цінності, зберігання та знищення.

Разом з тим, незалежно від того європейська нормативна база хмарного зберігання вже сформована і далі розвивається, знову є ризики, пов'язані зі створенням та зберіганням цифрової інформації у хмарних системах, відсутній необхідний рівень контролю збереження документів у хмарному середовищі. Тому, на думку Гуерсіо М., Каравака М. та Варламової Л., необхідно затвердити консолідований набір правил управління документами, збереженими в електронному вигляді, які можуть застосовуватися як державними установами, так і приватними корпоративними об'єднаннями [622].

Що стосується вітчизняної практики, то на даний час українським законодавством передбачено лише загальні умови можливість зберігання документів в електронній формі, проте законодавча база для хмарного чи будь-

якого іншого електронного зберігання цифрових документів відсутня. Разом з тим, в теперішніх умовах діджиталізації економіки відбувається масовий перехід на електронний документообіг та заміна аналогових документів електронно-цифровими. Це призводить до накопичення великих обсягів цифрової інформації, і відповідно проблем управління нею та її подальшого зберігання.

Тому, на нашу думку, необхідно створити єдину систему архівного зберігання електронних документів. Така система для мінімізації ризиків несанкціонованого розголошення інформації має бути створена на хмарних серверах державних архівів з багатофакторною моделлю захисту даних. Створення державного архіву електронних документів особливо важливо тепер, за умов воєнного часу: коли усі суб'єкти зобов'язані зберігати первинні документи протягом затвердженого законодавством мінімального строку, який зараз для більшості документів становить до 5 років, а пов'язаних з нарахуванням доходів фізичним особам – до 75 років; коли багато підприємств банкрутують, ліквідовуються чи реорганізується (і відповідно мають передати документи, щодо яких ще не минув термін зберігання в архівні установи); коли в рази збільшилися загрози втрати документів у зв'язку з воєнними діями по всій Україні.

Перші кроки до цього вже робляться. Зокрема у 2023 р. Міністерство юстиції спільно з Державною архівною службою України презентували пілотний проєкт системи електронних архівів «е-Архів», де тепер будуть зберігатися документи державних органів влади.

Цю ж систему можна пристосувати й для приватного бізнесу. Для цього варто дозволити державним архівам надавати послуги на комерційній основі для зберігання документів існуючих підприємств та безкоштовного зберігання для документів ліквідованих суб'єктів господарювання. Причому зобов'язати підприємства особливо важливу інформацію довготермінового зберігання (наприклад щодо нарахованих фізичним особам доходів, що беруться для розрахунку сум соціальних виплат) передавати державним архівам раз у 5 років.

Інформація та документація, які будуть зберігатися у хмарному середовищі на комерційній основі, повинні залишатися законною та інтелектуальною

власністю суб'єкта господарювання, що її передав. Вони мають бути захищені від несанкціонованого видалення або зміни і незалежно від їх місцезнаходження бути легкодоступними в частині інформаційних запитів. Також має бути передбачена функція збереження звітності з метою полегшення процесів внутрішнього та зовнішнього аудиту. Після закінчення термінів зберігання електронні документи повинні бути видалені (за винятком документів, щодо яких бути продовжені чи самим суб'єктом господарювання чи на законодавчому рівні терміни зберігання), що має бути підтверджено документально.

2.6. Політика взаємодії з персоналом, контрагентами – полягає у погодженні умов дотримання конфіденційності інформації та захисту даних з персоналом та підчас співпраці контрагентами.

Дотримання конфіденційності та нерозголошення комерційної інформації персоналом в корпоративних об'єднаннях має передбачатися правилами внутрішнього розпорядку в рамках корпоративної політики підприємства. Компанією «Водаленд» такі умови передбачені у Договорі про нерозголошення конфіденційної інформації та комерційної таємниці, який укладається з кожним новоприйнятим працівником.

Для дотримання умов нерозголошення комерційної інформації із контрагентом має укладатися письмова угода про конфіденційність відповідно до затвердженої політики взаємодії з контрагентами або ж основні вимоги по дотриманню конфіденційності мають прописуватися окремим пунктом у договорах купівлі-продажу, надання послуг тощо. Зокрема, у Компанії «Водаленд» для цих цілей передбачено укладання Угоди про нерозголошення конфіденційної інформації, а у ТОВ «Пуск і наладка» умови конфіденційності прописуються у договорах з контрагентами.

2.7. Політика контролю та аудиту інформаційної безпеки – полягає у проведенні періодичного аудиту безпеки електронної обліково-інформаційної системи, що допомагає виявити й проаналізувати недоліки в організації інформаційної безпеки і сприяє виявленню й попередженню нових загроз.

Служби внутрішнього інформаційного аудиту корпорації забезпечують регулярний моніторинг того, щоб надання користувачам доступу до введення облікових даних було затверджено керівництвом, надані права відповідали поточним посадовим обов'язкам співробітників, користувачі з розширеними правами (IT-служба, адміністратори) не здійснювали введення та зміни облікових даних, а також слідкують щоб блокування записів звільнених співробітників здійснювалося своєчасно і ними не вводилися в систему будь-які дані. Вимоги до інформаційного контролю санкціонування доступу мають стосуватися не лише облікових даних, а й усієї інформації інтегрованої системи обліку та мінімізувати ризики навмисного спотворення управлінської інформації.

Інформаційний аудит також полягає в протоколюванні дій користувачів у журналах даних, що дозволяє відстежувати всі дії користувачів в системі та припиняти несанкціоновані.

Окрім того, в процесі проведення аудиту інформаційної безпеки здійснюється аналіз захищеності системи. Рекомендуємо проводити його у кілька етапів:

- аудит на відповідність вимогам міжнародного стандарту ДСТУ EN ISO/IEC 27001:2022 Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги (EN ISO/IEC 27001:2017, IDT; ISO/IEC 27001:2013 including Cor 1:2014 and Cor 2:2015, IDT), що передбачає перевірку всієї системи інформаційної безпеки. Така перевірка дозволяє виявити вразливі місця, визначити найімовірніші загрози порушення встановленого режиму безпеки та провести його удосконалення;
- аналіз можливості проведення DoS-атак (з наміром зробити інформаційні ресурси недоступними) на комп’ютерно-комунікаційну мережу, що забезпечує роботу електронної обліково-інформаційної системи і дозволяє виявити слабозахищені ділянки;
- тестування на можливість несанкціонованого доступу до елементів електронної обліково-інформаційної системи, зокрема електронної пошти, систем управління базами даних, сховища резервних копій тощо, яке дозволяє швидко виявити наявні загрози;

- встановлення відповідності використовуваних засобів криптографічного захисту інформації вимогам чинних законодавчих норм, дозволяє оновити діючі у корпорації стандарти відповідно до законодавчих вимог;
- аналіз можливості впливу шкідливого програмного забезпечення, проведення якого дозволяє швидко зреагувати і зберегти дані.

За результатами аудиту інформаційної безпеки має бути сформований звіт щодо стану внутрішнього контролю інформаційної безпеки (захищеності системи). Він може бути складений у формі довільного звіту, якщо аудит проводився внутрішньою системою безпеки, або ж бути частиною (окремим додатком) аудиторського висновку у випадку перевірки аудиторською фірмою.

Нами для цих потреб розроблено спільно з ТОВ Аудиторською фірмою «Консул» додаток до аудиторського висновку у формі документа «Тест внутрішнього контролю електронної обробки і зберігання інформації» (Додаток О).

На даний час, інформаційні ресурси підприємств здебільшого представлені в електронній формі, більшість суб'єктів господарювання намагаються автоматизувати типові робочі процеси, переводити документообіг у електронний формат, максимально удосконалювати і цифровізувати обліково-інформаційну систему. При зростанні значущості електронної обліково-інформаційної системи важливо не забувати про політику інформаційної безпеки і суворо дотримуватись вимог захисту даних. Тому особливо важливим є чітке регламентування системи інформаційного захисту, яке доцільно здійснювати у формі внутрішньокорпоративного стандарту політики інформаційної безпеки у рамках корпоративного договору. Вироблення такого стандарту дозволить визначити чіткі правила захисту даних для уникнення заподіяння будь-якої шкоди як системі обліку, так й інформаційній системі підприємства загалом.

4.4. Напрями оцінки й аналізу результатів діяльності в процесі реалізації корпоративної політики компанії

Корпоративне об'єднання є складною організаційною структурою. Тому й оцінка та аналіз його діяльності повинні бути багатогранними, кількаступеневими,

охоплювати усі ланки господарського життя: від надання оперативної інформації про хід бізнес-процесів на низовому рівні у структурних одиницях і до розробки стратегії розвитку у майбутньому корпорації загалом. Аналітична інформація повинна відповідати запитам користувачів, бути придатною як для внутрішнього управління, так й для задоволення потреб зовнішніх стейкхолдерів стосовно ділового партнерства, залучення нових інвестицій, дотримання соціальних, екологічних, фіскальних норм і правил, встановлених на законодавчому рівні.

Аналітичне забезпечення корпоративного управління має здійснюватися з урахуванням специфічних особливостей формування капіталу, правових норм колективної власності та управління, інформаційних потреб для провадження діяльності і формування взаємовідносин між учасниками корпоративної групи. Аналітичні дані дозволяють забезпечити корпоративний контроль за дотриманням цінової політики, об'єктивного розподілу результатів діяльності між учасниками корпоративної групи, підтримки корпоративної репутації та якнайповнішого представлення фірми у плані її інвестиційної привабливості.

Питанням розвитку аналітичної оцінки діяльності корпорацій присвячені наукові праці багатьох вчених. Зокрема, Брадул О. М. розглядав проблеми обліково-аналітичного забезпечення та виявлення найбільш ризикових сфер діяльності корпорацій [17, с. 153, 183]. Бруханський Р. Ф. концентрує увагу на побудові корпоративної стратегічної обліково-аналітичної системи, що спрямована на інформаційне забезпечення стратегічного менеджменту [20, с.13-18]. Зоріна О. А. та Рябініна В. В. дають узагальнену оцінку наукових досліджень з аналізу діяльності корпоративних структур [106, с. 75]. Ізмайлов Я. О. вважає головним завданням корпоративного автоматизованого інформаційного середовища управління господарською діяльністю, особливо у використанні інформаційних систем і технологій при формуванні моделі інвестиційно-інноваційного розвитку, є більш якісний рівень співпраці, координації та комунікації між обліковою службою та іншими підрозділами підприємства [114, с. 348]. Кузіна Р. В. аналізує за певними критеріями корисність облікової інформації у корпоративній звітності [165, с. 207-331]. Пилипенко Л. М. присвятив свою монографію питанням

вдосконалення публічної звітності корпорацій для проведення якісного аналізу їх діяльності [287, с. 153, 183]. Царук В. Ю. сконцентрував увагу на дослідженні прозорості корпоративної звітності, що має покращити аналітичне забезпечення діяльності корпоративних структур [448, с. 329]. Шевченко Л. Я. звертає увагу на необхідність розробки методики комплексного аналізу ресурсного потенціалу корпорацій [458, с. 254-259].

Треба віддати належне й основоположним працям з економічного аналізу авторів Мниха Є. В. [205], Литвина Б. М. [188], Савицької Г. В. [397], які комплексно висвітлювали найважливіші аспекти інформаційного забезпечення та аналітичної оцінки діяльності суб'єктів, у більшій мірі, зачіпаючи питання надання інформації для корпоративного управління.

Серед зарубіжних досліджень стосовно якості обліково-аналітичної інформації слід звернути увагу на базові поняття, що стосуються корпоративних фінансів, обліку, аналізу, розміщених в інформаційному збірнику «Investopedia», таких як зрозумілість, відкритість, неупередженість фінансової звітності для реальних і потенційних інвесторів [530]. Ці базові поняття об'єднуються у розділі, що стосується інвестиційної політики під узагальненою назвою корпоративної прозорості. Якраз на ній будується аналітична оцінка діяльності корпорацій, спрямована на залучення нових інвестиційних вкладень.

Група американських науковців розробила модель прозорості звітності корпорації, у якій ставляться завдання стосовно основних напрямів інформаційного забезпечення та їх реалізації. На основі зовнішньої інформації вони пропонують проводити аналіз ринку (макроекономічного середовища, умов конкуренції та регулювання діяльності). Внутрішню облікову інформацію пропонується використовувати в основному для оцінки ефективності управління вартістю корпоративного об'єднання, зокрема:

- оцінки стратегії створення вартості (стратегічні цілі, організація, контроль);
- ефективності управління вартістю (результати діяльності, фінансове становище, аналіз та управління ризиками, аналіз за сегментами корпорації);

- аналізу вартісної бази корпорації (інноваційності діяльності та продукції, структури споживачів, кадрового складу персоналу, соціальної, екологічної та етичної репутації фірми) [522]. Більшість з означених критеріїв стосуються діяльності будь-якого підприємства. У той час аналітична оцінка функціонування корпоративного об'єднання має спрямовуватися у більшій мірі на особливі умови формування капіталу корпорації та встановлення ділових взаємовідносини між учасниками корпоративної групи.

Рис. 4.14. Напрями аналізу майнового стану та господарської діяльності корпоративного об'єднання

Джерело: власна розробка автора.

Звернемо увагу на важливі особливості та проблеми аналітичної оцінки за тими напрямами, що стосуються конкретно результатів роботи корпоративних об'єднань. Серед них особливе місце відводиться вивченню та аналітичній оцінці корпоративного капіталу. Його формування здійснюється відповідно до законодавчої бази, що стосується функціонування акціонерних, з обмеженою відповідальністю та інших господарських товариств, корпорацій, холдингів, спільних підприємств та інших об'єднань корпоративного типу.

Аналізу операцій з капіталом в економічній літературі приділяється значна увага, зважаючи на об’ємність та складність інтерпретації даної категорії, оцінку її поведінкової варіації у корпоративних об’єднаннях.

Як зазначає Бланк І. О., «…капіталом є накопичений шляхом збереження запас економічних благ у вигляді грошових коштів і капітальних товарів, які впроваджуються його власником у економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва для отримання доходу, функціонування яких в економічній системі ґрунтується на ринкових принципах і пов’язано з фактором часу, ризиком і ліквідністю» [14, с. 251]. Звідси, об’єктом обліку і аналізу мають бути, з одного боку, економічні блага у формі матеріальних і нематеріальних активів, грошових коштів. А з іншої, бухгалтерської сторони, капітал має розглядатися як джерело, інвестиційний ресурс для одержання доходу. І все це піддається впливу часового фактора, значним ризикам і вимагає постійного моніторингу ліквідності.

Важливо, що корпоративний капітал може належати групі учасників, акціонерів, інших власників, у яких можуть бути різні запити щодо об’єму і структури облiково-аналітичної інформації. Проте, за будь-яких обставин для власників (акціонерів, учасників) корпоративних об’єднань виникає потреба щодо наявності аналітичної інформації для здійснення ефективного управління корпоративним капіталом.

Насамперед, це стосується структури зареєстрованого капіталу за його видами і учасниками. Така інформація є конфіденційною, але відіграє важливу роль при прийнятті стратегічних рішень щодо напрямів діяльності суб’єкта, ресурсного забезпечення, формування доходів і витрат, результатів діяльності, фінансової стійкості і незалежності на ринку. Публічною є інформація про загальні обсяги зареєстрованого і набутого за час діяльності капіталу.

Дослідження складу власного капіталу відомих в Україні господарських товариств і корпорацій показало значні розбіжності, а то й диспропорції у структурі власного капіталу. У табл. 4.6 наводиться інформація про склад і структуру власного капіталу у деяких таких об’єднаннях корпоративного типу.

Таблиця 4.6

Структура власного капіталу деяких корпоративних об'єднань

№	Корпоративні об'єднання	Зареєстрований статутний капітал				Набутий за час діяльності капітал				Разом власний капітал	
		2021 р.		2022 р.		2021 р.		2022 р.		2021 р.	2022 р.
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачуваль-ний комбінат»	3087600	7,2	3087600	6,5	39686649	92,8	44067166	93,5	42774249	47154766
2	ПАТ «Запоріжсталь»	660920	1,5	660920	1,6	43554095	98,5	39710867	98,4	44215015	40371787
3	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	3859533	5,0	3859533	13,7	72692467	95,0	24353406	86,3	76552000	28212939
4	ТОВ «Епіцентр К»	158610	0,7	158610	0,6	22005682	99,3	25598971	99,4	22164292	25757581
5	ПрАТ «Київстар»	654763	5,3	654763	3,0	11810399	94,7	21411034	97,0	12465162	22065797
6	АТ «Мотор Січ»	280529	1,4	280529	1,4	20215277	98,6	19785880	98,6	20495806	20066409
7	ПрАТ «ВФ Україна»	7817	0,0	7817	0,0	15836264	100,0	16901647	100,0	15844081	16909464
8	ПрАТ «Зернопродукт»	31715	0,3	31715	0,3	11430887	99,7	12020739	99,7	11462602	12052454
9	АТ НЗФ АБО АТ «Нікопольський завод феросплавів»	418915	3,8	418915	3,5	10578992	96,2	11454079	96,5	10997907	11872994
10	ТОВ «Епам Системз»	86132	1,5	86132	0,9	5615827	98,5	9058974	99,1	5701959	9145106
11	ТОВ «Єристівський гірничо-збагачуваль-ний комбінат»	8263698	48,2	8263698	93,2	8877124	51,8	606705	6,8	17140822	8870403
12	ПрАТ «Миронівська птахофабрика»	2000	0,0	2000	0,0	10012506	100,0	8792884	100,0	10014506	8794884
13	ТОВ «БАДМ»	1000	0,0	1000	0,0	5693182	100,0	7605583	100,0	5694182	7606583
14	АТ «Концерн Галнафтогаз»	195265	2,9	195265	2,8	6577676	97,1	6761129	97,2	6772941	6956394
15	ТОВ «Нова Пошта»	4654	0,1	4654	0,1	4486570	99,9	6511418	99,9	4491224	6516072
16	ПІІ «Тойота-Україна «	578112	12,5	578112	9,5	4032578	87,5	5508914	90,5	4610690	6087026
17	ТОВ «АТБ-маркет»	9930	0,2	9930	0,2	4520877	99,8	4963338	99,8	4530807	4973268
18	ПрАТ «Карлсберг Україна»	1022433	32,0	1022433	21,7	2169077	68,0	3697955	78,3	3191510	4720388
19	ПАТ «Інтерпайп НТЗ»	100000	1,9	100000	2,3	5216479	98,1	4246690	97,7	5316479	4346690
20	ТОВ «АТ Каргілл»	604938	16,7	604938	14,6	3019200	83,3	3547182	85,4	3624138	4152120
21	ТОВ «РУШ» (мережа магазинів «EVA»)	10000	0,3	10000	0,3	2902760	99,7	3876608	99,7	2912760	3886608
22	ТОВ «Дельта Вілмар Україна»	518316	17,4	518316	14,2	2454043	82,6	3129111	85,8	2972359	3647427
23	ТОВ «Самсунг Електронікс Україна Компані»	327744	15,0	327744	9,6	1855167	85,0	3103133	90,4	2182911	3430877
24	ПІІ «Макдональдз Юкрейн ЛТД»	901801	31,3	2821653	90,0	1977916	68,7	313368	10,0	2879717	3135021
25	ТОВ СП «Нібулон»	19	0,0	19	0,0	13550355	100,0	3023027	100,0	13550374	3023046
26	ТОВ «Віннер Імпортс Україна, ЛТД»	7645	0,3	7645	0,3	2458525	99,7	2709423	99,7	2466170	2717068
27	ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед»	2416701	100,2	2416701	98,4	-4072	-0,2	39425	1,6	2412629	2456126
28	ПрАТ «Монделіс Україна»	1883	0,1	1883	0,1	2431579	99,9	2126302	99,9	2433462	2128185
29	ТОВ «Автомагістраль-Південь»	40	0,0	40	0,0	1785400	100,0	2027306	100,0	1785440	2027346
30	ТОВ «Луї Дрейфус Компані Україна»	14297	1,1	14297	0,9	1240143	98,9	1656228	99,1	1254440	1670525
31	ПІІ «Вайтерра Україна»	32096	5,5	32096	2,0	552863	94,5	1605382	98,0	584959	1637478
32	ТОВ «Вента. ЛТД»	49	0,0	49	0,0	1157630	100,0	1366053	100,0	1157679	1366102

№	Корпоративні об'єднання	Зареєстрований статутний капітал				Набутий за час діяльності капітал				Разом власний капітал	
		2021 р.		2022 р.		2021 р.		2022 р.		2021 р.	2022 р.
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
33	АТ «ДАК «Автомобільні дороги України»	1266141	108,9	1266141	108,8	-103534	-8,9	-102125	-8,8	1162607	1164016
34	ТОВ «АВ Метал Груп»	460000	43,2	460000	41,8	605874	56,8	639181	58,2	1065874	1099181
35	ТОВ «Фірма Ерідон»	5000	0,6	5000	0,5	788523	99,4	972922	99,5	793523	977922
36	ТОВ «Тедіс Україна»	14652	2,2	14652	1,9	655694	97,8	771036	98,1	670346	785688
37	ТОВ «Фудком»	1000	0,5	1000	0,2	203892	99,5	424540	99,8	204892	425540
38	ТОВ «Порше Україна»	44	0,0	44	0,0	327394	100,0	373309	100,0	327438	373353
39	ТОВ «Розетка. УА»	1	0,0	1	0,0	213770	100,0	332832	100,0	213771	332833
40	ТОВ «Софтсерв»	15	0,0	15	0,0	157978	100,0	237497	100,0	157993	237512
41	ТОВ «Філіп Моріс Стейлз Енд Дистриб'юшн»	1497	0,1	1497	0,8	1350189	99,9	185743	99,2	1351686	187240
42	ТОВ «Баядера Логістик»	1058	0,5	1058	0,6	191320	99,5	162760	99,4	192378	163818
43	ПрАТ «Полтавський олійноекстракційний завод-кернел-груп»	118737	48,4	118737	86,0	126576	51,6	19301	14,0	245313	138038
44	ТОВ «Комфі Трейд»	4000	3,1	4000	3,0	125681	96,9	131182	97,0	129681	135182
45	ТОВ «Фоззі Комерц» (мережа магазинів «СІЛЬПО», «ФОРА»)	945	-2,4	44693	374,1	-41046	102,4	-32745	-274,1	-40101	11948
46	ТОВ «АДМ Юкрейн»	52109	3,3	52109	-250,2	1541967	96,7	-72933	350,2	1594076	-20824
47	ДП «Сантрейд»	8500	0,8	8500	-1,2	1109771	99,2	-711181	101,2	1118271	-702681
48	ТОВ «Метро Кеш енд Кері Україна»	510842	-10,5	510842	-9,6	-5370398	110,5	-5853472	109,6	-4859556	-5342630
49	АТ «ДТЕК Західенерго»	127905	-1,4	127905	-1,6	-9562080	101,4	-7977132	101,6	-9434175	-7849227
50	ТОВ «Метінвест Холдинг»	81500	-1,3	81500	-0,8	-6246986	101,3	-10001428	100,8	-6165486	-9919928
51	ТОВ «Водаленд Індастрі»	102	0,0	102	0,0	282737	100,0	395275	100	282839	395377

Джерело: власна розробка автора на основі [1].

Дані таблиці засвідчують, що лише в окремих компаніях, таких як ТОВ «Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат», ПРАТ «Полтавський олійноекстракційний завод-Кернел-груп», ПІІ «Макдональдз Юкрейн ЛТД», ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед» зареєстрований капітал переважає набуті за час діяльності ресурси. У більшості об'єднань при незначних розмірах зареєстрованого статутного капіталу компанії зуміли за час діяльності значно поповнити власні ресурси за рахунок одержаного прибутку чи інших джерел. Але у деяких суб'єктів, розміщених у нижній частині таблиці, склалася критична ситуація. Це стосується, найперше, АТ «ДТЕК Західенерго», ТОВ «Метро Кеш енд Кері Україна», ТОВ «Метінвест холдинг». У цих об'єднаннях спостерігається

від'ємне значення власного капіталу, що спричинене передусім постійною збитковою діяльністю. Допущені збитки знівелювали весь зареєстрований статутний капітал, ще й значно перевищили його. У такій ситуації повинно ставитися питання про реорганізацію компанії, реструктуризацію або взагалі про припинення діяльності цих суб'єктів.

Загалом, інформація про зареєстрований капітал є відносно постійною, рідко зазнає змін (лише при збільшенні/зменшенні статутного капіталу, або при продажі/передачі часток). В акціонерних товариствах зміни відбуваються у випадках анулювання або зміни вартості акцій. Але найчастіше необхідно вносити уточнення при зміні власників таких акцій. Такі операції входять до компетенції реєстраційних органів акцій і не розголошуються. Реєстри зазвичай складаються в електронній формі. Підтвердження особи акціонера відповідно статті 51 Закону України «Про акціонерні товариства» проводиться в авторизованому електронному порядку за допомогою кваліфікованого електронного підпису або інших, затверджених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, засобів електронної ідентифікації.

Значною проблемою у цьому відношенні є захист такої електронної інформації. Про захист такої інформації йшла мова у попередньому параграфі.

Важливим є визначення напрямів оптимізації структури капіталу за рахунок допустимого співвідношення власного капіталу і залучених зі сторони ресурсів. Даному питанню в економічній літературі приділяється найбільше уваги. У сучасній вітчизняній економічній літературі питаннями аналізу структури і ціни капіталу, визначення оптимального співвідношення між власними і залученими джерелами приділялась увага такими авторами, як Бланк І. О., Брадул О. М., Домбровська С. О., Корягін М. В., Куцик П. О., Лапіна І. С., Терещенко О.О. та інші. Більшість таких досліджень стосуються аналізу впливу структури капіталу на ціну підприємства, корпорації. Осмятченко В. О. визначає методологічні засади автоматизації обліку у корпоративних структурах через моделювання базових компонент. Ним запропоновано власну концепцію проєктування інформаційної системи бухгалтерського обліку у формі віртуального ресурсу у корпоративному

середовищі з врахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів реального часу [275, с.35].

Як свідчить інформація про співвідношення між власним і залученим капіталом деяких корпоративних об'єднань, що подана у табл. 4.7, ситуація спостерігається така ж. У компаніях зі значними розмірами власного капіталу він, зазвичай, переважає величину залучених коштів. Інші ж суб'єкти, що допустили великі збитки, виживають за рахунок залучених зі сторони джерел – банківських кредитів або непогашеної кредиторської заборгованості.

Таблиця 4.7

Структура власного і залученого капіталу деяких корпоративних об'єднань

№	Корпоративні об'єднання	Зареєстрований статутний капітал				Набутий за час діяльності капітал				Разом власний капітал	
		2021 р.		2022 р.		2021 р.		2022 р.		2021 р.	2022 р.
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»	3087600	7,2	3087600	6,5	39686649	92,8	44067166	93,5	42774249	47154766
2	ПАТ «Запоріжсталь»	660920	1,5	660920	1,6	43554095	98,5	39710867	98,4	44215015	40371787
3	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	3859533	5,0	3859533	13,7	72692467	95,0	24353406	86,3	76552000	28212939
4	ТОВ «Епіцентр К»	158610	0,7	158610	0,6	22005682	99,3	25598971	99,4	22164292	25757581
5	ПрАТ «Київстар»	654763	5,3	654763	3,0	11810399	94,7	21411034	97,0	12465162	22065797
6	АТ «Мотор Січ»	280529	1,4	280529	1,4	20215277	98,6	19785880	98,6	20495806	20066409
7	ПрАТ «ВФ Україна»	7817	0,0	7817	0,0	15836264	100,0	16901647	100,0	15844081	16909464
8	ПрАТ «Зерно-продукт»	31715	0,3	31715	0,3	11430887	99,7	12020739	99,7	11462602	12052454
9	АТ НЗФ АБО АТ «Нікопольський завод феросплавів»	418915	3,8	418915	3,5	10578992	96,2	11454079	96,5	10997907	11872994
10	ТОВ «Епам Системз»	86132	1,5	86132	0,9	5615827	98,5	9058974	99,1	5701959	9145106
11	ТОВ «Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат»	8263698	48,2	8263698	93,2	8877124	51,8	606705	6,8	17140822	8870403
12	ПрАТ «Миронівська птахофабрика»	2000	0,0	2000	0,0	10012506	100,0	8792884	100,0	10014506	8794884
13	ТОВ «БАДМ»	1000	0,0	1000	0,0	5693182	100,0	7605583	100,0	5694182	7606583
14	АТ «Концерн Галнафтогаз»	195265	2,9	195265	2,8	6577676	97,1	6761129	97,2	6772941	6956394
15	ТОВ «Нова Пошта»	4654	0,1	4654	0,1	4486570	99,9	6511418	99,9	4491224	6516072
16	ПІІ «Тойота-Україна «	578112	12,5	578112	9,5	4032578	87,5	5508914	90,5	4610690	6087026
17	ТОВ «АТБ-маркет»	9930	0,2	9930	0,2	4520877	99,8	4963338	99,8	4530807	4973268
18	ПрАТ «Карлсберг Україна»	1022433	32,0	1022433	21,7	2169077	68,0	3697955	78,3	3191510	4720388
19	ПАТ «Інтерпайп НТЗ»	100000	1,9	100000	2,3	5216479	98,1	4246690	97,7	5316479	4346690

№	Корпоративні об'єднання	Зареєстрований статутний капітал				Набутий за час діяльності капітал				Разом власний капітал	
		2021 р.		2022 р.		2021 р.		2022 р.		2021 р.	2022 р.
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
20	ТОВ «АТ Каргілл»	604938	16,7	604938	14,6	3019200	83,3	3547182	85,4	3624138	4152120
21	ТОВ «РУШ» (мережа магазинів «EVA»)	10000	0,3	10000	0,3	2902760	99,7	3876608	99,7	2912760	3886608
22	ТОВ «Дельта Вілмар Україна»	518316	17,4	518316	14,2	2454043	82,6	3129111	85,8	2972359	3647427
23	ТОВ «Самсунг Електронікс Україна Компані»	327744	15,0	327744	9,6	1855167	85,0	3103133	90,4	2182911	3430877
24	ПІІ «Макдональдз Юкрейн ЛТД»	901801	31,3	2821653	90,0	1977916	68,7	313368	10,0	2879717	3135021
25	ТОВ СП «Нібулон»	19	0,0	19	0,0	13550355	100,0	3023027	100,0	13550374	3023046
26	ТОВ «Віннер Імпортс Україна, ЛТД»	7645	0,3	7645	0,3	2458525	99,7	2709423	99,7	2466170	2717068
27	ІП «Кока-Кола Бевериджиз Україна Лімітед»	2416701	100,2	2416701	98,4	-4072	-0,2	39425	1,6	2412629	2456126
28	ПрАТ «Монделіс Україна»	1883	0,1	1883	0,1	2431579	99,9	2126302	99,9	2433462	2128185
29	ТОВ «Авто-магістраль-Південь»	40	0,0	40	0,0	1785400	100,0	2027306	100,0	1785440	2027346
30	ТОВ «Луї Дрейфус Компані Україна»	14297	1,1	14297	0,9	1240143	98,9	1656228	99,1	1254440	1670525
31	ПІІ «Вайтерра Україна»	32096	5,5	32096	2,0	552863	94,5	1605382	98,0	584959	1637478
32	ТОВ «Вента. ЛТД»	49	0,0	49	0,0	1157630	100,0	1366053	100,0	1157679	1366102
33	АТ «ДАК «Автомобільні дороги України»	1266141	108,9	1266141	108,8	-103534	-8,9	-102125	-8,8	1162607	1164016
34	ТОВ «АВ Метал Груп»	460000	43,2	460000	41,8	605874	56,8	639181	58,2	1065874	1099181
35	ТОВ «Фірма Ерідон»	5000	0,6	5000	0,5	788523	99,4	972922	99,5	793523	977922
36	ТОВ «Тедіс Україна»	14652	2,2	14652	1,9	655694	97,8	771036	98,1	670346	785688
37	ТОВ «Фудком»	1000	0,5	1000	0,2	203892	99,5	424540	99,8	204892	425540
38	ТОВ «Порше Україна»	44	0,0	44	0,0	327394	100,0	373309	100,0	327438	373353
39	ТОВ «Розетка. УА»	1	0,0	1	0,0	213770	100,0	332832	100,0	213771	332833
40	ТОВ «Софтсерв»	15	0,0	15	0,0	157978	100,0	237497	100,0	157993	237512
41	ТОВ «Філіп Моріс Стейлз Енд Дистриб'юшн»	1497	0,1	1497	0,8	1350189	99,9	185743	99,2	1351686	187240
42	ТОВ «Баядера Логістик»	1058	0,5	1058	0,6	191320	99,5	162760	99,4	192378	163818
43	ПрАТ «Полтавський олійноекстракційний завод-кернел-груп»	118737	48,4	118737	86,0	126576	51,6	19301	14,0	245313	138038
44	ТОВ «Комфі Трейд»	4000	3,1	4000	3,0	125681	96,9	131182	97,0	129681	135182
45	ТОВ «Фоззі Комерц» (мережа магазинів «СІЛЬПО», «ФОРА»)	945	-2,4	44693	374,1	-41046	102,4	-32745	-274,1	-40101	11948
46	ТОВ «АДМ Юкрейн»	52109	3,3	52109	-250,2	1541967	96,7	-72933	350,2	1594076	-20824
47	ДП «Сантрейд»	8500	0,8	8500	-1,2	1109771	99,2	-711181	101,2	1118271	-702681

№	Корпоративні об'єднання	Зареєстрований статутний капітал				Набутий за час діяльності капітал				Разом власний капітал	
		2021 р.		2022 р.		2021 р.		2022 р.		2021 р.	2022 р.
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
48	ТОВ «Метро Кеш енд Кері Україна»	510842	-10,5	510842	-9,6	-5370398	110,5	-5853472	109,6	-4859556	-5342630
49	АТ «ДТЕК Західенерго»	127905	-1,4	127905	-1,6	-9562080	101,4	-7977132	101,6	-9434175	-7849227
50	ТОВ «Метінвест Холдинг»	81500	-1,3	81500	-0,8	-6246986	101,3	-10001428	100,8	-6165486	-9919928
51	ТОВ «Водаленд Індастрі»	102	0,0	102	0,0	282737	100,0	395275	100	282839	395377

Джерело: власна розробка автора на основі [1].

Однак й у інших корпоративних об'єднаннях, як видно із даних таблиці, співвідношення між власним капіталом і залученими ресурсами суттєво відрізняється. В одних із них значно переважає власний капітал, в інших – залучені зі сторони ресурси у вигляді довгострокових і поточних зобов'язань та забезпечень.

Часто значне переважання залученого капіталу над власним залежить не так від надлишкового використання кредитних ресурсів, несвоєчасного погашення зобов'язань, як від негативних структурних змін у складі власного капіталу. Наприклад, значного переважання частки залучених ресурсів над власним капіталом в АТ «ДАК «Автомобільні дороги України» (61,5% до 38,5%) можна було б уникнути при недопущенні збитків. За умови досягнення беззбиткової діяльності (нульового фінансового результату) у складі джерел переважав би власний капітал, а співвідношення між власними і залученими ресурсами становило би 57,3 до 42,7 %.

В процесі аналізу важливо встановити найбільш оптимальні межі між власним капіталом і залученими ресурсами, які б давали можливість за найменших вкладень акціонерами, учасниками ресурсів одержувати найбільшу ефективність діяльності і зростання вартості фірми при мінімальних ризиках щодо втрати капіталу.

В економічній літературі висловлюються різні твердження щодо оптимального співвідношення власного і залученого капіталу. Дискусії з цього приводу, розпочаті ще у середині минулого століття (Ф. Модігліані, М. Міллер), набули широкого розповсюдження у 90-х роках (Майкл Бромвіч) та

продовжуються й досі. Спочатку висловлювалась думка, що структура капіталу не впливає на вартість компанії, оскільки її зміни не призводять до зміни величини самого капіталу як джерела фінансового забезпечення корпорації [19, с.275]. Пізніше ця теорія була піддана критиці в основному через те, що вартість капіталу залежить від багатьох інших чинників, спричинених співвідношенням власних і залучених ресурсів: величиною банківського відсотка та дивідендними ставками, прийнятою системою оподаткування прибутку, часовим фактором і вартістю грошей, ризиками неповернення вкладеного капіталу інвесторам і позикодавцям та іншими.

Проте за даними бухгалтерському обліку таку вартість встановити важко. Майкл Бромвіч писав: «Використання акціонерного капіталу не має бухгалтерської вартості. Використання фірмою акцій не потребує ніяких витрат, які бухгалтер міг би назвати вартістю» [19, с.140]. Разом з тим, зазначає він, акціонери надіються на дивіденди, очікують приросту капіталу від вкладених інвестицій. Такий приріст можна забезпечити або за рахунок нової емісії, або при залишенні на підприємстві нерозподіленого прибутку. Ці фактори мають враховуватися при визначенні вартості акціонерного капіталу та корпоративного об’єднання загалом.

Юджін Брігхем та Майкл Ерхард розглядають оптимізацію структури капіталу через досягнення компромісу між доходом і ризиком. Ріст частки позикових ресурсів призводить до збільшення ризиків подальшого функціонування компанії. І водночас таке зростання дає можливість отримувати високу рентабельність власного капіталу. Значні ризики призводять до зниження ціни акції, а високий рівень рентабельності власного капіталу обумовлює її збільшення. Отже, зазначають вони, оптимальна структура капіталу має досягти точки рівноваги між даними показниками, яка б забезпечувала максимальну вартість капіталу [18, с.608].

Американський вчений Ерік Хелферт також пов’язує оцінку вартості капіталу з очікуваними ризиками і вважає найбільш складною проблемою в процесі проведення такого аналізу встановлення зв’язку між мірою ризику та ціною акцій.

Для цього він розглядає три методи, що знайшли використання в американській практиці [443, с.392]:

- метод доходів (earnings approach) ;
- метод дивідендів (dividend approach) ;
- метод оцінки ризиків (risk assesment approach).

Методи доходів і дивідендів є досить простими. За ними очікувані показники розраховуються через чинники доходності простих акцій:

$$\textbf{Поточна доходність акції} = \frac{\textbf{Прогнозний прибуток на акцію}}{\textbf{Поточна ринкова ціна акції}}$$

або

$$\textbf{Поточна доходність акції} = \frac{1}{\textbf{Ціна / Прибуток на акцію}}.$$

Те саме стосується й методу дивідендів:

$$\textbf{Доходність звичайних акцій} = \frac{\textbf{Прогнозні суми дивідендів на акцію}}{\textbf{Поточна ринкова ціна акції}}$$

Недоліком цих методів є те, що за ними на виплату дивідендів спрямовується увесь прибуток без реінвестицій на подальший розвиток діяльності, що у реальній практиці навряд чи можна вважати раціональним. Крім цього такі методи оцінюють усі показники у статиці, не враховується фактор часу або часовий лаг в одержанні прибутку.

Метод оцінки вартості капіталу з врахуванням ризиків передбачає зіставлення очікуваної доходності акцій з відносним ризиком. Чим більшим є величина відносного ризику, тим більшою має бути премія за ризик у формі додаткового доходу понад той, що мав би бути за безризикових вкладень інвесторів у прості акції корпоративного об’єднання.

Про необхідність враховувати такий додатковий дохід у вигляді премії та збільшувати його в залежності від зростання величини ризику заявляють й такі науковці як Бланк І. О. [14, с.392], Крупка Я. Д. [162, с.33] та ін.

У теоретичному плані цей метод мав би бути ідеальним, оскільки поєднує доходність внесеного капіталу з ризиками втрати очікуваної доходності або взагалі неповернення здійснених внесків. Однак він має значні недоліки стосовно практичної реалізації. Головний з них – приблизність розрахунків, відсутність об'єктивної інформації щодо очікуваних доходів, а особливо щодо вартісного виміру майбутніх ризиків. Та й сам Ерік Хелферт заявляє, що «…метод оцінки ризиків не опирається на точну оцінку поточної і майбутньої доходності або дивідендів» [443, с. 395].

Тим більше, за цим методом важко отримати об'єктивну інформацію в сучасних умовах функціонування вітчизняної економіки, що пояснюється нерозвиненістю в Україні фондового ринку цінних паперів, корупційною складовою в економічних відносинах між суб'єктами та державою чи у внутрішніх взаємовідносинах між учасниками корпоративної групи. Але основна проблема стосується неможливості хоча б приблизно оцінити ризики на близьку чи подальшу перспективу через воєнні дії, постійну загрозу для бізнесу бути знищеним ракетними обстрілами у будь-якому куточку України.

В цих умовах слід позитивно оцінити нормативно закладену у сучасну обліково-звітну систему інформацію про прибутковість корпоративних цінних паперів та дивідендні виплати, що служить важливим інформаційним джерелом для оцінки та аналізу ефективності роботи за запитами акціонерів і вважається важливим критерієм при оцінюванні інвестиційної привабливості для залучення нових інвестиційних вкладень. Така інформація подається у розділ IV звітної форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» як розрахунок показників прибутковості акцій. Проте ця інформація є надто обмеженою за показниками: середньорічна кількість простих акцій, чистий прибуток (збиток) на одну акцію, дивіденди на одну просту акцію.

Абсолютні суми прибутку і дивідендів на акцію не дають повної інформації про прибутковість вкладеного капіталу, оскільки не врахована ціна акції. А вона може суттєво коливатися у різних акціонерних товариствах: від 1 копійки до тисяч і більше гривень за акцію.

Аналітичність такої звітності була б повнішою, якби поряд із зазначеними показниками у звітності наводилась інформація про прибуток і дивіденди на одиницю вкладеного капіталу. Така публічна інформація мала б важливе значення для широких верств громадськості – потенційних інвесторів, тому що для них важливіше значення має не прибуток і дивіденди на акцію, а очікувана величина цих показників на 1 гривню вкладених ними коштів.

Ще більш важливою може бути така інформація для складних корпоративних утворень, коли одна корпорація володіє акціями іншої, або коли їх придбання відбувалось у результаті обміну акціями, а також в асоційованих, спільних підприємствах, холдингових компаніях та інших утвореннях корпоративного типу. У цих випадках, на наш погляд, більш логічно прив'язувати прибутковість таких корпоративних об'єднань до величини вкладеного капіталу, ніж до кількості акцій.

У табл. 4.8 подано розрахунок як чистого прибутку, так й дивідендів, на одну просту акцію і на одиницю зареєстрованого капіталу. Розрахунок побудований за методикою визначення прибутковості акцій, що наводиться у розділ IV звітної форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» і регламентована НП(С)БО 24 «Прибуток на акцію».

У даному прикладі, окрім розрахунку прибутковості і дивідендів на одну просту реальну акцію пропонується порядок коригування зазначених показників за наявності у компанії розбавляючих потенційних простих акцій.

Як передбачено пп.11-14 НП(С)БО 24 «Прибуток на акцію», у наведеному прикладі проведена конвертація простих акцій за опціоном.За рахунок включення розбавляючих потенційних простих акцій до розрахунку середньорічної кількості простих акцій величина показників чистого прибутку на одну просту акцію і на одиницю вкладеного капіталу в результаті конвертації таких фінансових інструментів знизилися. Для акціонерів таке явище є негативним, оскільки показники прибутковості акцій, капіталу і дивідендів понизилися.

Таблиця 4.8

Розрахунок
скоригованого чистого прибутку на одну просту акцію
і на одиницю зареєстрованого капіталу

Чистий прибуток за даними звітності (грн.)	650 000
з нього за рішенням зборів АТ спрямовується на виплату дивідендів (40%)	260 000
Середня кількість простих акцій у звітному році (шт.)	500 000
Величина зареєстрованого капіталу за вартості однієї акції 10 грн.	5 000 000
За опціоном випускається і розміщується додатково 50 000 простих акцій за ціною придбання однієї акції 8 грн. - додаткова кількість простих акцій, що розміщуються (10 – 8) х 50 000) : 10] = 10 000 шт.	10 000

Розрахунок чистого прибутку і дивідендів на одну просту акцію та одиницю зареєстрованого капіталу

№ з/п	Показники	Чистий прибуток		К-ть простих акцій	Зареєстро-ваний капітал	Чистий прибуток (грн.)		Дивіденди (грн.)	
		Всього	У т. ч. на дивіденди			на 1 прос. акцію	на 1 грн. капіталу	на 1 прос. акцію	на 1 грн. капіталу
1	На підставі річної звітності	650 000	260 000	500 000	5 000 000	1,30	0,13	0,520	0,052
2	Додатково за опціоном	-	-	10 000	-	-	-	-	-
	Разом:	650 000	260 000	510 000	5500 000	1,27	0,118	0,510	0,047

Джерело: власна розробка автора на підставі умовних даних.

Прибуток і дивіденди на капітал у даному випадку служать додатковим чинником в оцінюванні ефективності інвестиційних вкладень, здійснених акціонерами компанії. Але ці показники можуть відіграти вирішальну роль при проведенні порівняльного аналізу кількох компаній, у яких різні ціни на акції. Прибутковість капіталу нівелює цей фактор. Для потенційного акціонера, який хоче визначитися, куди краще вкладати кошти, чиї акції вигідніше придбавати, такі дані можуть бути надзвичайно важливими. Тому доцільно розширити інформаційне поле діючої форми фінансового звіту № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», доповнивши розділ IV показниками прибутковості зареєстрованого капіталу акціонерного товариства.

В умовах використання електронних обліково-інформаційних систем, визначати такі показники за відповідними програмами не складно, оскільки інформація про загальну величину вкладеного зареєстрованого капіталу у

корпоративних об’єднаннях є відкритою. Вона зафіксована в реєстраційних документах, міститься в статуті та балансі корпорації.

Ще одним важливим напрямом застосування електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об’єднаннях є формування зведеної (консолідованої) звітності. Для прикладу, у додатках П складено консолідований баланс на основі 4-х самостійних підприємств Компанії «Водаленд» за 2023 рік. До об’єднаної групи, окрім головного підприємства ТОВ «Водаленд Індастрі», входять ТОВ «Водаленд Україна», ТОВ «Бетоніка» і ТОВ «Фіберіка». Консолідація активів і пасивів проводилась з використанням комп’ютерної системи Microsoft Excel. Розроблена програма, окрім автоматичного групування окремих показників, дозволяє виключати із зведеного балансу та інших звітних форм внутрішні інвестиції, внутрішньогрупову заборгованість та інші статті для недопущення повторного рахунку.

За допомогою системи Microsoft Excel не складно проводити аналіз фінансового стану підприємства. У додатку П подаються вихідні дані і результати проведеного аналізу фінансового стану Компанії «Водаленд» за 2021-2023 рр. За визначеними напрямами є можливість розрахувати в автоматичному режимі найважливіші показники, що стосуються майнового стану та ліквідності активів, платоспроможності та фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності діяльності Компанії. При визначенні основних індикаторів за основу взяті Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств - емітентів облігацій (крім комерційних банків), прийняті на засіданні Аудиторської палати України від 23 лютого 2001 р., Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р., а також методики, пропоновані окремими авторами для оцінки інвестиційної привабливості підприємств [162].

Важливою складовою в управлінні та фінансовому контролі і, загалом, оцінці ефективності роботи підприємств та корпорацій є проведення факторного аналізу. На кінцеві результати діяльності впливають багато різних факторів та економічних

показників. Загальноприйнятий алгоритм розрахунку ефективності операційної діяльності можна представити формулою:

$$\textbf{Еод = Под / Вод х 100 \%, (4.1)}$$

де Еод – ефективність операційної діяльності, %; Под – прибуток від операційної діяльності; Вод – витрати операційної діяльності.

Така методика застосовується для розрахунку зведеної, узагальненої рентабельності діяльності корпоративного об'єднання. Оскільки при визначенні кінцевого показника враховується багато чинників, що формують інформацію про значення даного показника, то цей індикатор можна кваліфікувати як основний показник оцінки ефективності діяльності корпорації загалом. На підставі наведеної вище формули можна побудувати кількаступеневу модель факторної оцінки ефективності операційної діяльності будь-якого, підприємства, компанії. Схематично це подається на рис. 4.15.

Подібну методику застосовували Я. Крупка та А. Романчук для оцінки ефективності (рентабельності) підприємства з виготовлення будівельних матеріалів і конструкцій [164, с. 175-183].

Використовуючи таку методику, проведено оцінку впливу основних факторів на рентабельність виробництва продукції головного підприємства ТОВ «Водаленд Індастрі» у 2023 році у порівнянні з 2022 роком. Розрахунки доцільно проводити в системі Microsoft Excel за ступеневим принципом та факторами впливу від першого до четвертого порядку. В додатку Р подаються алгоритми та результати розрахунків показників у системі Microsoft Excel щодо впливу зазначених факторів на рівень ефективності (рентабельності) операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі» за 2023 у порівнянні з 2022 роком.

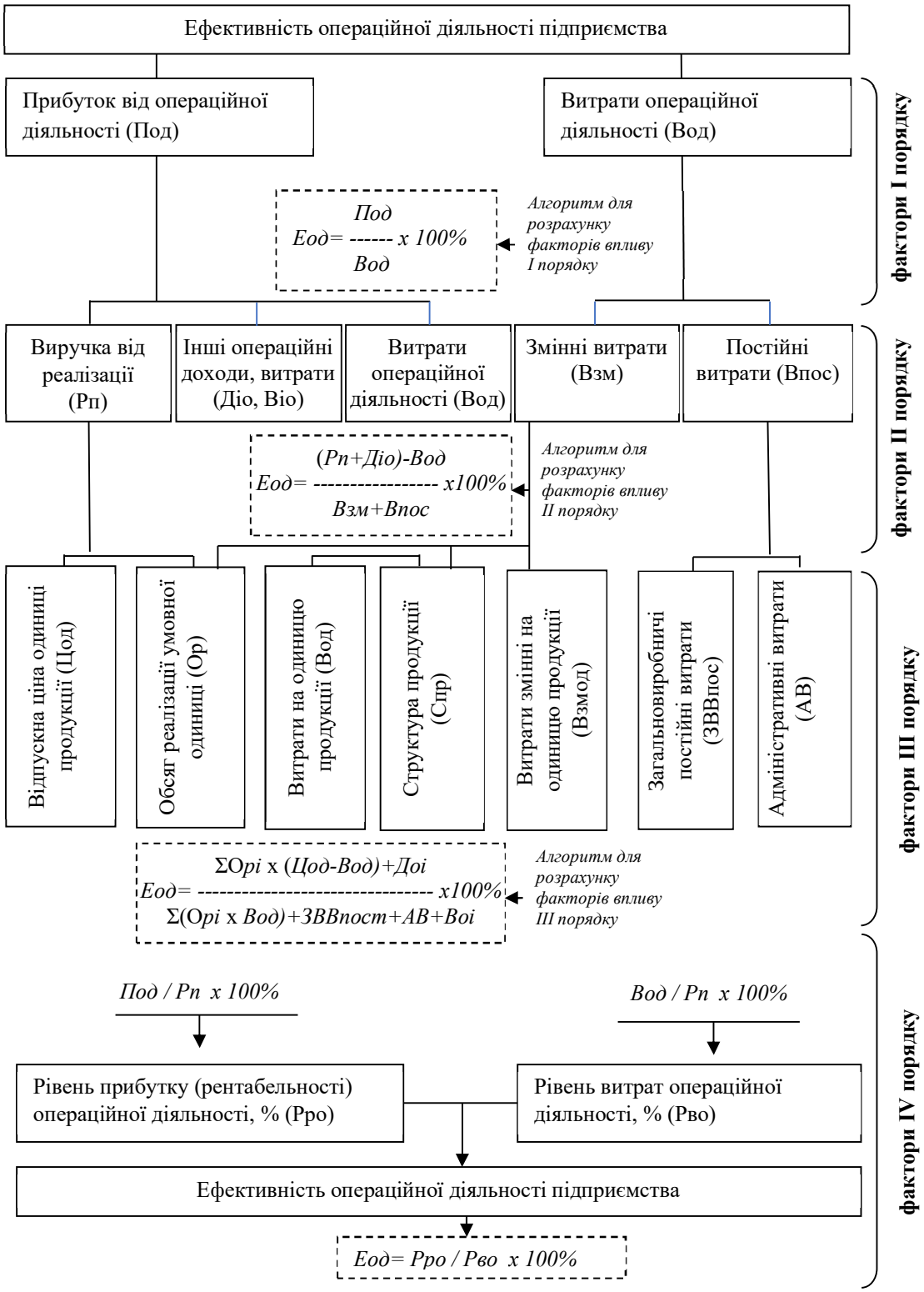

Рис. 4.15. Структурно-логічна модель факторної оцінки рентабельності операційної діяльності корпорації

Джерело: власна розробка автора на основі [164, с. 176].

На першому етапі основними факторами ефективності враховано величину прибутку та витрати операційної діяльності (табл. 4.9). Методом ланцюгових підстановок можна визначити вплив кожного із них:

$$Еод = Под / Вод \text{ х } 100\ \% \quad (4.2)$$

Таблиця 4.9

Аналіз впливу факторів І-го порядку на ефективність діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

№ з/п	Показники	Позначення	2022 р.	2023 р.	Відхилення		Рівень впливу
					абсолют.	*%*	
1.	Прибуток операційної діяльності	*Под*	139796	158499	+18703	+13,4	+5,8
2.	Витрати операційної діяльності	*Вод*	321319	373955	+52636	+16,4	-6,9
3.	Показник ефективності операційної діяльності, % (р.1 / р.2 х 100 %)	*Еод*	43,5	42,4	-1,1	-	-1,1

Джерело: власна розробка автора.

Отже, на ефективність операційної діяльності у 2023 році фактори впливали у різних напрямах. За рахунок зростання величини прибутку порівняно з 2022 роком на 18703 тис. грн. показник ефективності зріс на 5,8 %. Водночас, зростання операційних витрат на 52636 тис. грн. (або на 16,4 %) знизило ефективність (рентабельність) виробництва на 6,9 %. Резервами покращення результативності діяльності може бути зниження операційних витрат, що призведе до зростання величини прибутку, виробництва загалом.

Як видно з додатку Р, найбільший спад загального показника ефективності відбувся у 2022 році, що пов’язано з початком воєнний дій, невизначеністю стосовно подальшої долі Компанії, втратою зав’язків з основними вітчизняними та зарубіжними постачальниками, особливо з Китаєм, і таким чином суттєвим зниженням обсягів реалізації продукції. У 2023 році ситуація покращилася, зросли обсяги реалізації, збільшились прибутки в Компанії.

Наступним кроком проведення такої оцінки є поглиблений аналіз для визначення впливу інших чинників, таких як величини чистого доходу (виручки від реалізації продукції без непрямих податків), інших операційних доходів, постійних та змінних витрат операційної діяльності. Зазначену інформацію можна одержати зі звітної форми № 2 «Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід)». Деталізовану інформацію щодо постійних та змінних операційних витрат отримано на основі звітних даних про виробництво основних видів продукції ТОВ «Водаленд Індастрі» (додаток Р). Методику такого факторного аналізу подано у табл. 4.10, який проводився за наступним алгоритмом розрахунку:

$$Еод = \frac{(Рп + Діо) - Вод}{Взм + Впос} \times 100\ \% \qquad (4.3)$$

Таблиця 4.10

Аналіз впливу факторів ІІ-го порядку на ефективність операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

№ з/п	Показники	Позна-чення	2022 р.	2023 р.	Відхилення		Рівень впливу
					абсолют.	*%*	
1.	Виручка від реалізації продукції	*Рп*	419493	511325	+91832	+21,9	+28,6
2.	Інші операційні доходи	*Доі*	41622	21120	-20502	-49,2	- 6,4
3.	Витрати операційної діяльності	*Вод*	321319	373955	+52636	+16,4	-16,4
4.	Змінні операційні витрати	*Взм*	202741	258924	+56183	+27,7	- 7,3
5.	Постійні операційні витрати	*Впос*	118578	115031	-3547	-3,0	+ 0,4
6.	Ефективність операційної діяльності, %	*Еод*	43,5	42,4	-1,1	-	-1,1

Джерело: власна розробка автора.

Серед чинників другого порядку найсуттєвіший вплив (понад 28 пунктів) мало збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції та зростання виручки від реалізації. Дещо покращило ситуацію зниження абсолютного значення і рівня постійних операційних витрат, що можна пояснити намаганням керівництва Компанії зменшити постійні управлінські витрати під час воєнного стану в Україні. Усі інші чинники мали негативний вплив – суттєве збільшення матеріальних витрат

за рахунок здорожчення сировини, росту витрат на оплату праці через підняття мінімальної заробітної плати, зменшення інших операційних доходів.

Факторами впливу третього порядку визнано обсяги реалізації продукції у натуральних одиницях, середні ціни на неї, витрати на одиницю продукції, а також зміни загальновиробничих та адміністративних витрат. Розрахунок мав би проводитися за таким алгоритмом:

$$Е_{од} = \frac{\sum О_р \text{ x } (Ц_{од} - В_{од}) + Д_{іо}}{\sum (О_р \text{ x } В_{од}) + ЗВ_{вп} + АВ + В_{оі}} \text{ x } 100\ \% \qquad (4.4)$$

Інформація про обсяги реалізації продукції в натуральних одиницях, середні ціни на неї є у внутрішній управлінській звітності ТОВ «Водаленд Індастрі» за напрямами: вироби з металу і пластмаси (додаток Р). Розрахунок впливу чинників третього порядку проведено на основі показників ефективності основної звичайної діяльності за двома напрямами: продажу виробів власного виробництва із пластмаси і металу (без реалізації покупних товарів). При цьому не брався до уваги вплив інших операційних доходів і витрат, який досліджувався на попередньому етапі проведення аналізу, та величини адміністративних витрат, які майже не зазнають впливу від зміни обсягів випуску і реалізації продукції. У зв'язку з цим алгоритм розрахунку ефективності, що враховує чинники основної діяльності, буде таким:

$$Е_{од} = \frac{\sum О_р \text{ x } (Ц_{од} - С_{од})}{\sum (О_р \text{ x } С_{од}) + ЗВ_{вп}} \text{ x } 100\% \qquad (4.4)$$

На основі проведених розрахунків визначено вплив факторів на рентабельність (ефективність) основної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі» за 2023 рік порівняно з 2022 роком (табл. 4.11).

Таблиця 4.11

Фактори ІІІ-го порядку оцінки ефективності основної виробничої діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі» у 2022-2023 рр.

№ з/п	Показники (джерело інформації)	Позна-чення	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
					абсол.	*%*
1.	Обсяги реалізації продукції, тис. умов. один.- вироби з пластмаси (додат.Р) - вироби з металу Разом:	*Ор*	2440 551 2991	2667 623 3290	+299	+10,0
2.	Середня відпускна ціна за 1 умов. одиницю, грн. (додат.Р / р. 1)	*Цод*	107,08	128,98	+21,9	+20,5
3.	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн (додат. Р)	*Ср*	167346	231945	+64599	+38,6
4.	Собівартість реалізованої однієї умовної одиниці, грн. (додат. Р / р. 1)	*Сод*	55,95	70,50	+14,6	+26,0
5.	Змінні витрати на виробництво і реалізацію власної продукції, тис. грн. (додат Р)	*Взм*	141923	202170	+60247	+42,5
6	Змінні витрати на 1 умовну одиницю, грн. (ряд. 5 / ряд. 1)	*Взмо*	47,45	61,45	+14,0	+29,5
7.	Валовий прибуток від основної виробничої діяльності, тис грн. (додат. Р)	*Под*	152930	192399	+39469	+25,8
8.	Постійні загальновиробничі витрати, тис. грн. (додат. Р)	*ЗВвп*	25429	29778	+4349	+17,1
9.	Рентабельність основної виробничої діяльності, % (ряд. 7/ (ряд. 3 + ряд. 8)	*Еод*	79,33	73,51	-5,8	-

Джерело: власна розробка автора.

Техніка і результати розрахунків впливу факторів на третьому рівні аналізу подані у табл. 4.12. Додатково пояснимо, що базисним періодом, позначеним цифрою 0, є 2022 рік, а звітним (1) – 2023 рік. Те ж саме стосується й позначення розрахунку індексу обсягу випуску продукції (*Iq = Ов*1 */ Ор*0). Окремі показники можуть різнитися у порівнянні з попередніми розрахунками, оскільки через брак даних тут аналізуються результати основної, а не загалом операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі».

Проведені розрахунки свідчать, що за аналізований період показник ефективності основної виробничої діяльності знизився на 5,8 %. На динаміку даного показника впливали фактори в обидвох напрямах. На ріст ефективності незначний вплив мали зміни структури виробництва і реалізації продукції. Але найбільше зростання відбулося через ріст цін (в середньому на 20,5 %), що можна пояснити інфляційними процесами в Україні і світі. З іншого боку, підвищення цін на використані у виробництві сировинні ресурси, оплату праці виробничим працівникам спричинило зростання собівартості продукції та знизило прибутковість обидвох груп виробів – з пластмаси і металу.

Таблиця 4.12

Техніка розрахунку впливу факторів ІІІ-го порядку на ефективність основної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

№ опер	Фактор впливу	Алгоритм розрахунку показників	Значення показників	Вплив (1-0, 2-1 і т.д.)
0	Базисна ефективність основної діяльності за 2022 рік	$Еод0 = \frac{\sum Op0 \ x \ (Цод0 - Сод0)}{\sum (Op0 \ x \ Сод0) + ЗВвп0} \ x \ 100\%$	79,33	-
1	При фактичному обсязі випуску і реалізації продукції	$Еод1 = \frac{\sum Op0 \ x \ (Цод0 - Сод0) \ x \ Iq}{\sum (Op0 \ x \ Сод0) x \ Iq \ + ЗВвп0} \ x \ 100\%$ де $Iq = Ов1 / Ов0$, - індекс обсягу виробництва звітного (2023 р.) та базового (2022 р.) періодів, в тис. умовних одиниць продукції	80,11	+0,78
2	При фактичній структурі продукції та інших базисних показниках	$Еод2 = \frac{\sum Op1 \ x \ (Цод0 - Сод0)}{\sum (Op1 \ x \ Сод0) + ЗВвп0} \ x \ 100\%$	80,29	+0,18
3	За базисними витратами на 1 тис. умовних одиниць і при фактичн. структурі продукції	$Еод3 = \frac{\sum Op1 \ x \ (Цод1 - Сод0)}{\sum (Op1 \ x \ Сод0) + ЗВвп0} \ x \ 100\%$	114,68	+34,39
4	За факт. прибутком і базисними витратами з врахуванням фактичної структури продукції	$Еод4 = \frac{\sum Op1 \ x \ (Цод1 - Сод1)}{\sum (Op1 \ x \ Сод0) + ЗВвп0} \ x \ 100\%$	91,84	-22,84
5	За факт. прибутком і фактичними змінними витратами на 1 тис. умов. одиниць і базисними постійними витратами	$Еод5 = \frac{\sum Op1 \ x \ (Цод1 - Сод1)}{\sum (Op1 \ x \ Сод1) + ЗВвп0} \ x \ 100\%$	74,75	-17,09
6	Фактична ефективність основної діяльності за 2023 рік	$Еод6 = \frac{\sum Op1 \ x \ (Цод1 - Сод1)}{\sum (Op1 \ x \ Сод1) + ЗВвп1} \ x \ 100\%$	73,51	-1,24

Джерело: власна розробка автора.

Завершальним етапом факторного аналізу є оцінка ефективності операційної діяльності з позиції рівня витрат і прибутку щодо чистого доходу від реалізації продукції, товарів, послуг. З цією метою доцільно використати таку формулу детермінованої факторної моделі:

$$Еод = Рро / Рво \text{ x } 100\ \%, \qquad (4.5)$$

де *Рпд* – рівень прибутковості (рентабельності) реалізації;

Рвд – рівень витрат операційної діяльності.

Розрахунок показників рівня рентабельності реалізації, рівня витрат та ефективності операційної діяльності загалом за аналізовані періоди подано у табл. 4.13.

Таблиця 4.13

Аналіз динаміки факторів IV-го порядку та ефективність операційної діяльності

№ з/п	Показники (джерело інформації)	Позначення	2022 р.	2023 р.	Відхилення
1.	Рівень витрат операційної діяльності, % (ф. 2: р. 2050, 2130 - 2180 / р. 2000)	*Рво*	76,6	73,1	-3,5
2.	Рівень рентабельності реалізації, % (ф. 2 : р. 2190 / р. 2000)	*Рро*	33,3	31,0	+2,3
3.	Ефективність операційної діяльності, % (р. 2 / р .1 х 100 %)	*Еод*	43,5	42,4	-1,1

Джерело: власна розробка автора.

Отже, за рахунок загального зниження рівня рентабельності реалізації на 2,3 % ефективність операційної діяльності зменшилась на 3,0 % (31,0 / 76,6 х 100 = 40,5 – 43,5). А зниження рівня витрат спричинило підвищення ефективності на 1,9 % (42,4 – 40,5).

Вплив окремих чинників на ефективність операційної діяльності за чотирьома названими напрямами наведено у табл. 4.14.

Загалом, проведена аналітична оцінка з узагальненням чинників впливу на ефективність операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі» дозволила виявити як негативні, так й ряд позитивних факторів. Як видно з табл. 4.14, більшість

чинників негативного впливу стосуються збільшення витрат і зниження прибутковості основної діяльності. Найбільші зрушення зумовлені зростанням змінних витрат основної діяльності на виробництво 1 тис. умовних одиниць продукції з металу, так й з пластмаси. Це також пов'язано з інфляційними процесами в Україні і здороженням привізної сировини, металу, чавунних виробів, цементу, а також енергоресурсів. Тому подальше підвищення ефективності роботи можливе за рахунок зниження рівня витрат (особливо змінних) та підвищення рівня рентабельності операційної діяльності. До негативних чинників слід додати зменшення протягом двох останніх років на 43,3 % обсягів реалізації покупних товарів, що також вплинуло на кінцеві фінансові результати ТОВ «Водаленд Індастрі».

Таблиця 4.14

Зведені результати факторного аналізу ефективності операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

№ з/п	Фактори впливу	Розмір впливу, %
Вплив факторів І-го порядку		
1.	Прибуток від операційної діяльності	+5,8
2.	Витрати операційної діяльності	- 6,9
Вплив факторів ІІ-го порядку		
3.	Обсяги виручки від реалізації продукції	+28,6
4.	Інші операційні доходи	- 6,4
5.	Витрати операційної діяльності	-16,4
6.	Змінні витрати операційної діяльності	- 7,3
7.	Постійні витрати операційної діяльності	+ 0,4
Вплив факторів ІІІ-го порядку (ефективність основної діяльності)		
8.	Обсяги виробництва і реалізації продукції	+0,78
9.	Структура випущеної продукції	+0,18
10.	Відпускні ціни на продукцію	+ 34,39
11.	Витрати на виробництво 1 тис. умовних одиниць продукції	- 22,84
12.	Змінні витрати на виробництво 1 тис. умовних одиниць	- 17,09
13.	Постійні загальновиробничі витрати	- 1,24
Вплив факторів ІV-го порядку		
14.	Рівень рентабельності операційної діяльності	- 3,0
15.	Рівень витрат операційної діяльності	+1,9
Загальна зміна показника ефективності операційної діяльності		**- 1,1**

Джерело: власна розробка автора.

Позитивні чинники впливу в основному пов’язані з ціновою політикою в компанії та країні загалом. У 2023 році порівняно з 2022 роком обсяги реалізації виробничої продукції у натуральній формі зросли на 299 тис. умовних одиниць, або на 21,9%, а чиста виручка від продаж збільшилась більш ніж на 104 млн. грн., або майже на 35 %, що обумовлено зростанням ринкових цін.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що подібна методика аналізу дозволяє з використанням простих і зрозумілих інструментів давати об’єктивну, підкріплену логіко-економічними нормами оцінку ефективності роботи корпорації, виявляти і вимірювати чинники впливу, сильні та слабкі сторони управлінських дій в процесі реалізації корпоративної політики. Побудова математичних моделей такого аналізу із застосуванням налаштованих для цього алгоритмів і програмного забезпечення дозволяє автоматизувати такі аналітичні процедури та оперативно одержувати необхідну інформацію як по корпорації загалом, так й у розрізі окремих внутрішніх підрозділів корпоративного об’єднання. На цій основі варто будувати систему контролю, моніторити ризики, виявляти резерви подальшого зростання ефективності господарської діяльності корпорації.

Висновки до розділу 4.

1. В умовах розвитку сучасних обліково-інформаційних систем внутрішньокорпоративний облік і звітність відіграють важливу роль у забезпеченні управління корпоративним об’єднанням необхідною інформацією, що використовується для прийняття оперативних, тактичних та стратегічних рішень. Такий облік має ознаки як внутрішньогосподарського (управлінського), так й фінансового, базується на єдиній узгодженій з усіма учасниками обліковій політиці, схемі документообігу. Важливо визначити етапи розробки і запровадження автоматизованої системи документування та внутрішньокорпоративного обліку. На початковому етапі дається оцінка діючій системі обліку, існуючим внутрішнім та зовнішнім комунікаціям, визначаються можливості запровадження одноразового введення первинних даних чи

бездокументної реєстрації економічних процесів, узгоджується зміст вихідної інформації, формування внутрішньої та консолідованої звітності. На другому етапі здійснюється апробація нової облікової системи та усунення неузгодженостей. На останньому етапі проводиться затвердження параметрів управлінського та внутрішньокорпоративного обліку, визначаються потоки та графіки електронного документообігу, формуються основні позиції облікової політики корпоративного об'єднання. Зазначені пропозиції враховані при розробці облікової політики при реорганізації компанії «Водаленд Індастрі».

2. Оцінка внутрішньокорпоративних відносин залежить від прийнятої корпоративної політики об'єднання, під якою необхідно розуміти сукупність принципів, методів і процедур, що відповідно до діючих законодавчих норм використовуються компанією для ведення економічної діяльності та управління господарськими процесами. Така політика має передбачати особливі умови діяльності та взаємовідносин між учасниками корпоративної групи. В процесі розгляду корпоративної політики визначають внутрішньокорпоративну цінову політику, яку пропонується формувати з використанням методів трансферного ціноутворення. На формування облікової політики впливають особливі умови та специфіка діяльності корпоративного об'єднання при застосуванні електронних обліково-інформаційних систем обробки і передачі облікової та звітної інформації, що враховано при побудові документів стосовно облікової політики об'єднань корпоративного типу: Наказу про облікову політику та Положення про використання системи електронного документообігу та електронних документів. Проаналізовані основні підходи до визначення дивідендної політики та політики щодо консолідації капіталу і страхування корпоративних ризиків сприятимуть підвищенню ефективності роботи та дотримання чинного законодавства.

3. Багаторівнева система інформаційної безпеки має розбудовуватись за напрямами фізичного захисту інформаційно-комунікаційного забезпечення, правового, програмно-технічного та організаційного захисту інформації. Напрям фізичного захисту технічного забезпечення, передбачає обмеження допуску до приміщень, де знаходяться основні носії інформації та комунікаційні засоби, а

також використання систем протипожежного та протривандального захисту. Програмно-технічний напрям ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційного комплексу забезпечення захисту даних, що включає різного роду електронно-цифрові пристрої захисту, засоби захисту комунікаційного зв’язку та спеціальні програми, що виконують функції захисту. Організаційний напрям окреслює заходи, що включають сукупність обов'язкових процедур, які учасники повинні виконувати у процесі роботи електронно обліково-інформаційної системи для забезпечення захисту даних. Правовий напрям полягає у затвердженні на корпоративному рівні зорієнтованих на вітчизняну та міжнародну нормативно-правову базу правил і заходів, що забезпечують інформаційну безпеку, у формі внутрішніх регулюючих документів. За такими складовими доцільно будувати інформаційну безпеку і регламентувати її: у корпоративних об’єднаннях-юридичних особах – в Наказі про облікову політику; в корпоративних структурах, об’єднаних на договірній основі, – у Внутрішньокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки.

4. Доцільно розширити інформаційне наповнення форми фінансової звітності № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», а саме за рахунок доповнення розділу IV показниками прибутковості зареєстрованого капіталу акціонерного товариства, що буде служити додатковим чинником в оцінюванні ефективності здійснених інвестиційних вкладень акціонерами корпоративного об’єднання поряд з аналогічними показниками прибутку і дивідендів на акцію.

5. Серед напрямів аналітичної оцінки діяльності корпоративних об’єднань для реальних і потенційних інвесторів важливе значення, поряд з вивченням забезпеченості капіталом, повинно відводитися аналізу результативності роботи компанії. Для такої оцінки запропонована структурно-логічна модель, що передбачає 4 етапи дослідження впливу факторів на рентабельність операційної діяльності корпорації. Серед них виокремлено вплив на ефективність роботи фірми величини валового прибутку і операційних витрат (фактори I порядку); виручки від реалізації, інших операційних доходів, постійних і змінних витрат (фактори II

порядку); структури продукції, ціни і витрат на одиницю реалізованої продукції (фактори III порядку); рівня рентабельності і витрат операційної діяльності (фактори IV порядку). Визначено алгоритми розрахунків за кожним напрямом і техніку розрахунків із застосуванням комп'ютерної системи Microsoft Excel.

Основні результати дослідження, що увійшли до розділу 4 дисертації, опубліковані в працях [156; 157; 158; 160; 240; 241; 242; 252; 254; 255; 256; 283; 625].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено узагальнення і надано пропозиції щодо нових підходів до вирішення наукової проблеми, пов'язаної з розвитком та модернізацією електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях, створюваних за допомогою комп'ютерно-комунікаційних засобів формування і передачі обліково-звітної інформації для основних користувачів. Результати дослідження дали змогу виробити такі висновки:

1. Корпоративна форма підприємництва, яка базується на об'єднанні за договірною основою капіталів юридичних і фізичних осіб, зазнала значних перетворень у своєму розвитку, що наклало відбиток на обліково-інформаційну систему таких суб'єктів господарювання. За останні роки вона пройшла декілька стадій розвитку, на який мала вплив суспільно-економічна ситуація у світі та Україні. Постіндустріальна форма організації бізнесу характеризується інтернаціоналізацією корпоративного капіталу, визнанням інформації як продукту виробництва, запровадженням комп'ютерно-комунікаційних технологій збору, обробки і передачі інформації. Наступна постковідна форма дещо звузила рамки міждержавних та внутрішніх комунікацій, сприяла розвитку безконтактних дистанційних методів управління і поширенню електронного документування та комунікування. Для України слід виокремити ще й воєнну та повоєнну хвилю з припиненням корпоративних відносин з російською економікою і налагодженням тісніших корпоративних зав'язків із західним світом, встановленням нової онлайн-логістики та електронного комунікування.

2. Особливими функціями обліку в корпоративних групах, що вирізняє його серед інших, є забезпечення інформацією про формування капіталу корпоративного об'єднання при його реєстрації, додатковому внесенні чи резервуванні коштів, купівлі-продажі акцій (часток), формуванні емісійного доходу (втрат), прибутку, його розподілу і капіталізації; облік фінансових інвестицій у дочірні, спільні, асоційовані підприємства; складання зведеної, консолідованої, інтегрованої звітності. Іншими напрямами такого обліку є

забезпечення інформацією учасників об’єднання щодо організації та управління корпоративними відносинами, відображення внутрішньокорпоративних операцій і розрахунків, забезпечення даними щодо оцінки інвестиційної привабливості для залучення нових інвестицій, об’єднання усіх інформаційних потоків у єдину обліково-інформаційну систему, що базується на електронних засобах обробки, передачі та зберігання даних.

3. Під електронною обліково-інформаційною системою (ЕОІС) слід розуміти систему, що забезпечує процес автоматизованого збору і реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, їх групування, електронної обробки, накопичення та зберігання, передачі узагальненої інформації з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій внутрішнім та зовнішнім користувачам з метою ухвалення управлінських рішень. Основними якісними характеристиками ЕОІС є повна автоматизація обліку і передачі інформації, можливості бездокументного збору первинних даних, делегування облікових повноважень, дистанційність та комунікаційна зручність, інтеграція баз даних і розподілений доступ до інформації, уніфікація обліку, перманентність та вільна періодичність обробки інформації.

4. Оцінюючи генезис функціонування обліково-інформаційних систем та перспективи їх модернізації у напрямі автоматизації із застосуванням технічних засобів, можна виокремити такі етапи їх розвитку:

- дообліковий етап – несистемне фіксування інформації на підручних носіях;

- етап ручного фіксування інформації – елементарна облікова система та запис даних на матеріальних, зокрема й паперових носіях;

- етап механізованого обліку – механізована система реєстрації та обліку з допомогою механічних і електричних технічних засобів;

- етап електронного обліку – автоматичне фіксування інформації на електронних носіях та її обробка і передача користувачам за допомогою комп’ютерно-комунікаційних засобів;

- етап цифровізації обліку – автоматичне фіксування даних у цифровому просторі за допомогою електронних засобів з розподілом та зберіганням інформації

на цифрових носіях, хмарних серверах, децентралізованих базах даних тощо.

5. Запровадження ЕОІС має значні переваги для корпоративних об'єднань. Серед них: відносна легкість оперування в електронному режимі власним капіталом суб'єкта, розподілом часток між учасниками, внесенням неоплаченого, додаткового капіталу чи маніпулювання вилученим капіталом; організація облікової роботи у всіх учасників корпоративного об'єднання на базі єдиної облікової політики, плану рахунків бухгалтерського обліку, уніфікованого програмного забезпечення, алгоритмізації процесів, узгодженого документообігу; документальна і бездокументна реєстрація фактів господарської діяльності з допомогою технічних засобів через систему кодування та зчитування інформації чи іншими способами з автоматичним введенням даних для узагальнення на аналітичних і синтетичних рахунках бухгалтерського обліку; комунікаційна зручність у передачі облікової інформації на значні відстані та з належною оперативністю; єдині підходи в обліку і контролю внутрішніх операцій та розрахунків відповідно до встановленої облікової політики, уніфікованого програмного забезпечення з дотриманням вироблених у корпоративній структурі умов трансферного ціноутворення; технічні можливості автоматичного формування балансу та інших форм звітності кожним учасником, консолідованої звітності щодо об'єднання загалом; розширені можливості оприлюднення відритої інформації для використання різними користувачами.

6. У складі методу бухгалтерського обліку замість елемента під назвою «документація» доцільно використовувати термін «документування», як господарський процес, що засвідчує певні дії, які стосуються одержання в результаті спостереження та реєстрації на відповідних носіях первинної інформації. В умовах застосування електронних облікових систем у процесі документування може відбуватися певна трансформація з переходом від документа з матеріальною основою до нематеріального носія первинної інформації – електронного документа.

7. Поряд з електронними документами, що є набором електронних (цифрових) даних для фіксації за допомогою електронних засобів на матеріальних

носіях у файловому режимі, які можуть бути відтворені у доступній для сприйняття формі та підтверджуються кваліфікованим електронним підписом. В окрему категорію слід виокремлювати цифровий документ. Він формується у вигляді записів у електронних реєстрах і не має форми єдиного об'єднаного електронного документа. Його візуалізацію можна здійснити лише з сайту електронного реєстру, а юридичним підтвердженням є сам запис на сайті. Отримати такий документ можна лише при надсиланні запиту в електронний реєстр, а підтверджений він буде кодом-ідентифікатором (наприклад, у формі QR-коду, спеціального цифрового чи літерно-цифрового ідентифікатора). І тільки у момент завантаження та візуалізації такі цифрові документи перетворюються в електронно-цифрові підтверджуючі документи.

8. Реалізацію модернізованого електронного документообігу з використанням QR-кодування можна впроваджувати в життя у двох форматах. Перший – через генерування кодів з посиланням безпосередньо на облікові документи у вигляді файлів, призначених для перегляду чи скачування. Другий – через створення кодів у вигляді посилання на інтернет-сторінку або ж хмарне сховище постачальника товарів, робіт, послуг з можливістю перегляду, опрацювання і завантаження документа. Ефективнішим слід вважати другий формат QR-кодування, за якого покупець має змогу переглянути призначений для нього первинний документ (договір, рахунок, накладну тощо), сформувати за необхідності до даного документа претензію щодо невідповідності якості, кількості й інших вимог до постачальника чи завірити документ (підписати документ кваліфікованим електронним підписом), завантажити оригінал завіреного документа та надіслати з інтернет-сторінки постачальника у свою обліково-інформаційну систему.

9. Замість існуючих в українській практиці документів з оформлення угод купівлі-продажу (рахунків-фактур, накладних, актів виконаних робіт, надання послуг, податкових накладних) доцільно використовувати апробований у багатьох зарубіжних країнах, на міжнародних ринках рахунок-фактуру (інвойс). До нього слід додати реквізити щодо підтвердження отримання товарів, робіт, послуг

приймаючою стороною (покупцем) і власноручні або ж електронні підписи учасників сторін, що має надати документу юридичної сили.

10. Операції, зафіксовані у бездокументній (безпаперовій) формі чи підтверджені цифровими документами, доцільно обліковувати на рахунку 38, назвавши його «Розрахунки, підтверджені цифровими документами та за бездокументарними операціями», а раніше передбачений на цьому рахунку облік резервів сумнівних боргів правильніше за їх економічним змістом вести на окремих субрахунках до рахунків заборгованостей, для яких створюються такі резерви (36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»).

11. Згідно із запропонованою новою парадигмою розвитку бухгалтерського обліку розширеною метою і завданням обліку є забезпечення як фінансовою, так й нефінансовою інформацією не лише основних користувачів для здійснення управлінських дій, але й публічне розкриття суспільно значущої інформації для широкого загалу населення. Парадигмальні зміни характерні і для об'єктів та методів ведення облікової роботи. Новими об'єктами є активи нематеріального характеру, інтелектуального капіталу, інформаційні ресурси. Серед важливих елементів методу бухгалтерського обліку слід виокремити бездокументну реєстрацію фактів господарської діяльності, перманентне проведення інвентаризації, оцінку активів та зобов'язань, переважно, за справедливою вартістю, формування інформації на рахунках і у звітності у цифровому форматі, велику варіативність облікової політики підприємства.

12. Особливий вплив на розвиток нової парадигми обліку мають інформаційно-комунікаційні технології, що базуються на сучасних засобах комп'ютерної та організаційної техніки, новітньому програмному забезпеченні, інтернет-технологіях. Їх запровадження дозволяє розширити сферу бухгалтерського обліку, охопити крім фінансових питань ще й інші господарські та соціальні процеси на підприємстві і суспільстві загалом. Особливим об'єктом обліку стає інформація, яка формується на замовлення, зберігається на електронних носіях і передається переважно дистанційно, має вартісну оцінку та є предметом

купівлі-продажу. Накопичення і збереження обліково-звітних даних здійснюється на цифрових носіях, сервісах, у хмарному середовищі, децентралізованих базах даних (блокчейн) тощо.

13. Запропонована концептуальна модель електронної обліково-інформаційної системи корпоративного об'єднання передбачає три типи комунікаційних зв'язків: внутрішньосистемні, внутрішньокорпоративні та зовнішні. Вона дозволяє поєднати різні інформаційно-комунікаційні модулі, об'єднані у загальній Системі планування ресурсів підприємства (ERP). Основними в інформаційному супроводі є модулі інформаційна система облікового забезпечення (AIS), в якій опрацьовується первинна облікова інформація і надсилаються узагальнені дані до всіх інших модулів, та інформаційна система управління бізнес-процесами (BPM), за допомогою якої організовується взаємодія між різними структурними підрозділами щодо обміну накопиченими даними, внутрішніми документами та звітністю. Такий підхід трансформує усю обліково-інформаційну систему і відповідно змінює її структуру, облікову політику, механізми управління бізнес-процесами та методичні основи обліку.

14. Аналіз діяльності корпоративних об'єднань доцільно проводити за такими напрямами: аналіз операцій з капіталом об'єднання, оцінка результатів операційної діяльності, аналіз ділових відносин учасників корпоративної групи, оцінка інвестиційної привабливості корпоративного об'єднання. За першим напрямом пропонується розширити інформаційне поле діючої форми фінансової звітності № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», доповнивши розділ IV показниками прибутковості зареєстрованого капіталу акціонерного товариства. Прибуток і дивіденди на капітал, поряд з аналогічними показниками на акцію, буде служити додатковим чинником в оцінюванні ефективності інвестиційних вкладень, здійснених акціонерами компанії. Належне забезпечення та автоматизований контроль взаємоузгодженості показників електронної звітності слід здійснювати через створення Єдиного універсального порталу звітності України, який би містив усі необхідні щодо електронного звітування сервіси для різних користувачів.

15. Оцінку внутрішньокорпоративних відносин потрібно здійснювати згідно

із ухваленою корпоративною політикою об’єднання, під якою варто розуміти сукупність принципів, методів і процедур, що відповідно до чинних законодавчих норм використовуються компанією для ведення економічної діяльності й управління господарськими процесами. Така політика має передбачати особливі умови діяльності та взаємовідносин між учасниками корпоративної групи, а саме: внутрішньокорпоративну цінову політику (у формі трансферного ціноутворення), облікову, дивідендну, політику щодо консолідації капіталу, політику страхування корпоративних ризиків, корпоративну соціальну відповідальність, корпоративну етику, що мають бути передбачені у корпоративному договорі.

16. Структуру інформаційних ризиків в умовах застосування ЕОІС доцільно класифікувати за напрямами фізичного, правового, програмно-технічного та організаційного захисту інформації. У корпоративних об’єднаннях-юридичних особах варто регламентувати прийняті правила захисту обліково-звітної інформації в Наказі про облікову політику або в окремому додатку до нього. У корпоративних структурах, що об’єднані на договірній основі, потрібно визначати порядок захисту інформації у Внутрішньокорпоративному стандарті політики інформаційної безпеки. Розроблена структура і зміст такого стандарту сприятиме значному покращенню захисту інформації щодо діяльності об’єднання корпоративного типу.

17. Запропонована структурно-логічна модель факторного аналізу, що передбачає 4 етапи дослідження впливу факторів на рентабельність операційної діяльності корпоративної структури забезпечує отримання необхідної інформації менеджментом для ухвалення стратегічних управлінських рішень. Вона враховує вплив на ефективність роботи фірми величини валового прибутку і операційних витрат (фактори І порядку); виручки від реалізації, інших операційних доходів, постійних та змінних витрат (фактори ІІ порядку); структури продукції, ціни і витрат на одиницю реалізованої продукції (фактори ІІІ порядку); рівня рентабельності та витрат операційної діяльності (фактори ІV порядку). За визначеними алгоритмами розрахунки за кожним напрямом та загалом доцільно проводити із застосуванням найпростішої комп’ютерної системи Microsoft Excel або ж більш складних інформаційних систем і технологій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення, висновки та пропозиції щодо розвитку електронних обліково-інформаційних систем, виходячи із сучасних реалій реєстрації, обробки, узагальнення, передачі та зберігання інформації на базі інформаційно-комунікаційних технологій, які сформовані автором, можуть бути використані для удосконалення теоретико-методологічних та практичних аспектів обліку у корпоратиних об’єднання. Основні результати дослідження використовуються у: Українській асоціації сертифікованих бухгалтерів і аудиторів, Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України, Службі відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області, ПрАТ «Холдингова компанія «ЕКО-ДІМ», Групі компаній «ВОДАЛЕНД», ТОВ «Тервікнопласт» (Компанії «VIKNAR'OFF™»), ТОВ «Сіефджі Трейдинг», ТОВ «Пуск і наладка», ТОВ «Старфуд», аудиторських фірмах ТОВ АФ «Консул» та ПП «АФ «Західаудит», в навчальному процесі Західноукраїнського національного університету (Додаток С).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична система «YouControl». URL: https://youcontrol.com.ua.

2. Архірейська Н. В., Кучкова О. В. Сучасні тренди платіжного ринку України - безготівкові розрахунки та електронні гаманці. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8969. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.79.

3. Бардаш С. В., Грабчук І. Л. Цифрові технології в сфері бухгалтерського обліку: основні можливості та ризики. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9301. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.18.

4. Баюра Д. С. Система корпоративного управління в Україні: стан та перспективи розвитку: монографія. К.: Київський нац. ун-т, 2009. 287 с.

5. Безверхий К. В. Економічна сутність обліково-звітної інформації та теоретичні концепції удосконалення *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 1 (63). С. 18-23.

6. Белебеха І. О., Атамас П. Й. ЕБМ у бухгалтерському обліку. К.: Урожай, 1990. 176 с.

7. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку: монографія. К.: КНТЕУ, 2010. 336 с.

8. Бенько М. М. Структурний та функціональний аспекти організації бухгалтерського обліку в торгівлі в умовах автоматизації. *Ефективна економіка*. № 4. 2011. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=521

9. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2001. 214 с.

10. Беспянська Г.В. Організація роботи з документами: [навч. посіб. для дистанційного навчання] / За наук. ред. В.В. Бездрапко. К.: Університет «Україна», 2006. 244 с.

11. Бєлоусова І. А., Барановська Т. В. Облікова політика в Україні: теоретичні засади формування та практика застосування: моногр. Житомир: ЖДТУ, 2003. С. 10.

12. Білуха М. Т. Курс аудиту. Підручник. К.: Вид-во «Вища школа», 2001. 574 с.

13. Білуха М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза: [підручник]. К.: Видавнича компанія «Воля», 2004. 656 с.

14. Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами. Москва: Омега-л, 2011. 768 с.

15. Бондарчук Н. В., Бушна Ю. А. Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 485-488.

16. Бондар М. Сучасні тенденції розвитку теорії обліку, аналізу та аудиту. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. С. 13-16.

17. Брадул О. М. Обліково-інформаційне забезпечення менеджменту корпорацій: монографія. К.: КНТЕУ, 2009. 356 с.

18. Бригхем Ю. та Эрхард М. Финансовый менеджмент. 10-е изд., пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 960 с.

19. Бромвич Майкл. Анализ экономической эффективности капиталовложений: перев. с англ. М.: ИНФРА-М, 1996. 432 с.

20. Бруханський Р. Ф. Параметри розвитку корпоративної стратегічної обліково-аналітичної системи підприємства. *Облік і фінанси*. 2020. № 1 (87). С. 13-19.

21. Бутинець Т. А. Документування в системі бухгалтерського обліку: теорія і методологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ. 2001. 21 с.

22. Бутинець Ф. Ф., Горецька Л. Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посіб. Житомир: ПП «Рута», 2003. 544 с.

23. Бутинець Ф. Ф, Івахненков С. В., Давидюк Т. В, Шахрайчук Т. В. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: підручник. Житомир: ПП. «Рута», 2002. 544 с.

24. Бутинець Ф. Ф., Малюга Н. М. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність. Навчальний

посібник / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця; 3-є вид., перероб. і доп. Житомир: ПП «Рута», 2001. 512 с.

25. Быкова А. Л. Теория бухгалтерского учета. М.: 1962. 262 с.

26. Вакун О. В., Грабчук І. Л., Захарчук В. В. Адаптивність програмного забезпечення для подання звітності до вимог користувачів. *Modern Economics*. 2019. № 13. С. 49-54. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-07.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і голов. редактор В.Т. Бусел. К.: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

29. Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Основи фінансового обліку [пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач]. К.: Основи, 1997. 943 с.

30. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: використання мережі інтернет, послуг хмарних обчислень, робототехніки 2018-2021. *Держстат України*. 2022. URL:https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html.

31. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: електронна торгівля, аналіз «великих даних», фахівці та навички у сфері ІКТ, використання 3D друку 2018-2020. *Держстат України*. 2021. URL:https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html.

32. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 2018-2019 роках. *Держстат України*. 2020. URL:https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html.

33. Використання технологій з виробничої необхідності (Електронна звітність до державних органів (податки, пенсійний фонд, статистика). *Державна служба зайнятості.* URL: https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNDgyM2MwZjUtZTgyNy00MTU4LTljYjUtOWUwNGU1MjJjMTQyIiwidCI6IjAzOWU2MTFmLWFhODUtNDcyZS05ZTU5LTYzNDNhNWYwYzg1OCIsImMiOjl9.

34. Вишневський В. П., Гаркушенко О. М., Князєв С. І., Липницький Д. В., Чекіна В. Д. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / за ред. В.П. Вишневського та С.І. Князєва; НАН України, інститут економіки промисловості. К.: Академперіодика, 2020. 188 с.

35. Віннічук Ю. 200 найбільших компаній України 2020 року. URL: https://biz.censor.net/resonance/3268870/200_nayiblshih_kompanyi_ukrani_2020_roku.

36. Віннічук Ю., Головньов С. 200 найбільших компаній України 2018 року. URL: https://biz.censor.net/resonance/3147570/200_nayiblshih_kompanyi_ukrani_2018_roku.

37. Віннічук Ю., Головньов С. 200 найбільших компаній України 2019 року. URL: https://biz.censor.net/resonance/3218608/200_nayiblshih_kompanyi_ukrani_2019_roku.

38. Вітер С. А., Світлишин І. І. Захист облікової інформації та кібербезпека підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 497–502.

39. Власюк С. Огляд класифікаційних ознак програмних продуктів автоматизації бухгалтерського обліку. *Економічний аналіз*. 2010. Випуск 6. С. 43–45.

40. Войнаренко М. П., Леонтович-Пелих О. К. До нової парадигми бухгалтерського обліку в Україні. *Вісник ЖІТІ*. 2000, № 12. С.133-138.

41. Волинець В. І. Класифікація та вимоги до спеціалізованого програмного забезпечення формування та подання звітності. *Економіка та суспільство*. 2017. № 8. С. 844-849. URL: http ://economyandsociety.in.ua.

42. Волинець В. І., Гордополова Н. В., Ніколюк П. К. Порівняльний аналіз спеціалізованого програмного забезпечення формування та подання звітності. *Інфраструктура ринку.* 2018. № 19. С. 565-569. URL: http://market-infr.od.ua.

43. Воськало В. І. Зміни у фінансовій звітності: підвищення якості та гармонізація із міжнародними стандартами. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2013. Вип. 23.10. С. 175-180.

44. Гайдуцький П. І., Жук В. М. Роль бухгалтерського обліку в попереджені економічних криз. *Економіка України*. 2012. № 12. С. 78-82.

45. Гладун А. Я., Журавлъов Ю. Д., Штонда В. М. Методологічні аспекти створення системи корпоративного електронного документообігу. *Наукові записки. Комп'ютерні науки.* 2003. Том 21. С. 96-102.

46. Глушков В. М. Введение в АСУ. Изд. 2-е, испр. и доп. К.: «Техніка», 1974. 320 с.

47. Глушкова В., Жабін С. ОГАС В. М. Глушкова: История проекта построения информационного общества. URL: https://commons.com.ua/uk/ogas-v-m-glushkova-istoriya-proekta-postroeniya-informatsionnogo-obshhestva/.

48. Глушкова В. В., Подчасова Т. П. К истории цифровых трансформаций: АСУ Львов. URL: http://www.icfcst.kiev.ua/MUSEUM/TXT/ASU_Lviv.pdf

49. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2007. 453 с.

50. Голов С. Ф., Голубка Я. В., Костюченко В. М., Кузіна Р. В., Чижевська Л. В. Професійна етика бухгалтера: підручник. Житомир: ПП Рута, 2022. 260 с.

51. Голов С. Ф. Розвиток бухгалтерського обліку і аудиту відповідно до плану дій «Україна-ЄС». *Вестник бухгалтера и аудитора Украины*. 2005. № 15-16. С.6-7.

52. Голов С. Ф., Костюченко В. М., Кузіна Р. В. Інтегроване звітування: концепція, методологія та організація: монографія. Херсон: Видав.дім «Гельветика», 2018. 252 с.

53. Головацька С. І. Системи електронного обліку і звітності підприємств: актуальні аспекти. *Підприємництво і торгівля*. № 32. 2021. С. 11-16.

54. Головко В. І. Фінансово-економічна діяльність підприємства: Навч. посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 448 с.

55. Голячук Н. В. Інформаційні системи і технології в обліку і аудиті: навчальний посібник. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2012. 240 с.

56. Горковенко І. В. Організація електронного документообігу на підприємстві. Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний

досвід». м. Харків. 10 листопада 2022 р. Харків: ДБТУ, 2022. С. 274-278. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/35583/1/mk_10-11-22-274-278.pdf.

57. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15.

58. Грабова Н. Н. Теория бухгалтерского учета. М.: Финансы, 1972. 223 с.

59. Грабова Н. М. Теорія бухгалтерського обліку. 4-е вид. перероб і доп.. К.: Вища школа. Головне в-во, 1986. 309 с.

60. Грабчук І. Л. Організація захисту облікової інформації в умовах гібридної війни. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2018. Вип. 3. С. 20–24.

61. Грицишен Д. О. Бухгалтерський облік в системі управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2015. 540 с.

62. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1995. Т. 6. 680 с.

63. Гуцайлюк З. В. Прогнозний (стратегічний) облік і сучасні проблеми розвитку теорії бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 2. С. 11-19.

64. Даценко А. А. Мировая практика внедрения электронного декларирования товаров: опыт США и Финляндии. URL: http://vedcons.com/index.php?r=forum/theme&id=183.

65. Дембинский Н. В. Теория бухгалтерского учета: [учебное пособие]. Минск: Государственное издательство БРСР. Редакция научно-технической литературы, 1957. 312 с.

66. Денисенко, А. В. (2020). Новели в корпоративному законодавстві: питання корпоративних договорів. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 3(9). 180-187. https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3(9)-180-187

67. Деньга С. М. Екаунтинг ефективності вкладення капіталу в торговельну сферу. Частина 3. Організація екаунтингу в умовах мережевих комп'ютерних технологій обробки інформації: моног. Полтава: РВВ ПУСКУ. 2008. 455 с.

68. Деньга С. М, Верига Ю. О. Захист інформації в комп`ютерних інформаційних системах бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2004. № 5. С. 59–65.

69. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія. Тернопіль: ТНЕУ. «Економічна думка», 2009. 272 с.

70. Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність: наказ МОЗ України від 01.06.2021 р. № 1066. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-21#n3.

71. Дєнєжко С. А., Поліновський В. В. Програмні продукти з ERP системи їх можливість впровадження та архітектурний підхід. *Вісник Університету «Україна». Серія: Інформатика, обчислювальна техніка та кібернетика*. №1 (17). 2015. С. 226-233.

72. Дикий А. П. Порядок забезпечення безпеки бухгалтерської інформації в умовах застосування сучасних комп'ютерних технологій. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2008. № 3. С. 208–214.

73. Дикий А. П., Довгаль Ю. Д. Особливості вибору програмного забезпечення для комп'ютеризації бухгалтерського обліку великих підприємств. *Вісник ЖДТУ*. Економічні науки. 2008. № 4 (46). С. 61–70.

74. Дисциплінарна матриця управлінської звітності: монографія / В. В. Сопко, М. М. Бенько, О. М. Гончаренко та ін. К.: КНТЕУ, 2016. 456 с.

75. Додонов А.А. Бухгалтерский учет в промышленности с основами учета в системе бытового обслуживания. М.: Легкая и пищевая промышленность. 1981. 472 с.

76. Додонов А.А. Основные положения по бескарточной системе механизированного учета материальных ценностей. Львов. телевиз. з-д. Львов, 1967. 15 с

77. Домбровська С. О., Лапіна І. С. Структура капіталу підприємства: сучасні проблеми та парадигма розвитку. Харків: «Діса плюс», 2020. 256 с.

78. Дроздова О. В. Сучасні погляди на проблему уніфікації та стандартизації торговельної документації *Вісник Харківської державної академії культури.* 2014. Вип. 43. С. 220-227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2014_43_30

79. ДСТУ 2392-94 Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення: затверджений наказом Держстандарту України 29.03.1994 р.№ 68. URL: https://dnaop.com/html/62089/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_2392-94.

80. ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять: затверджений наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=68311.

81. ДСТУ 3017:2015 Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять: затверджений наказом ДП «УкрНДНЦ» від 22.06.2015 р. № 61. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=63349.

82. ДСТУ 3843-99. Державна уніфікована система документації. Основні положення: затверджений наказом Держстандарту України від 29.09.1999 р. № 237. URL: https://dnaop.com/html/61944/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3843-99.

83. ДСТУ 4163:2020 Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів: затверджений наказом ДП «УкрНДНЦ» від 01.07.2020 р. № 144. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/DSTU41632020v1.pdf.

84. Дутов М. Сравнительный анализ европейского законодательства в области электронного документооборота. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 8. С. 25-28.

85. Економічна інформація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.

86. Електронний квиток (залізниця). Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA_(%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F).

87. Євтушевська О. А. Інформаційна безпека як елемент підвищення ефективності комплексного контролю підприємств водного транспорту. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 5-6. С. 157–162.

88. Ждан В. І., Хаустова Є. В., Колос І. В., Бондаренко О. С.. Теорія бухгалтерського обліку: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.

89. Жиглей І. В., Лайчук С. М., Раціоналізація документообігу під час організації бухгалтерського обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2020. Вип. 1 (45). С. 17-23. https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7659/3.%20%d0%96%d0%b8%d0%b3%d0%bb%d0%b5%d0%b9.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

90. Жук В. М. Розвиток функцій бухгалтерського обліку. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С.71-76.

91. Жук В. Н. Основы институциональной теории бухгалтерского учета: монография. К.: Аграрная наука, 2013. 408 с.

92. Жук Лариса. Основні етапи історії грошових документів із безготівкових розрахунків. *Студії з архівної справи та документознавства.* 2008. Т. 16. С. 89-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2008_16_12.

93. За 2021 рік більш ніж на чверть зросла сума платежів через СЕП. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/za-2021-rik-bilsh-nij-na-chvert-zrosla-suma-platejiv-cherez-sep.

94. Завгородний В. П. Автоматизация бухгалтерского учета, контроля, анализа и аудита: монография. К.: АСК, 1998. 768 с.

95. Завгородний В. П., Савченко В. Я. Бухгалтерский учет, контроль и аудит в условиях рынка. К.: Издательство «Блиц-Информ», 1995. 832 с.

96. Завгородній А. Г., Вознюк Г. Л., Партин Г. О. Облік і аудит: [термінологічний словник]. Львів: «Центр Європи», 2002. 671 с.

97. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 714 с.

98. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Кобилянський В. О. Словник афоризмів-визначень з економіки, підприємництва і менеджменту. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2021. 408 с.

99. Задорожний З. В., Крупка Я. Д., Назарова І. Я. Обліково-інформаційне забезпечення реорганізаційних процесів у надзвичайних умовах. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* Харків: ХІ УБС, 2020. 2(33). С. 139-148. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206928. URL: http://fkd1.ubs.edu.ua/article/view/206928.

100. Задорожний З.-М. В. Внутрішньогосподарська звітність в системі управлінського обліку / Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 26-36.

101. Задорожний З.-М. В. Внутрішньогосподарський облік у будівництві: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 336 с.

102. Задорожний, З.-М., Жукевич, С., Портоварас, Т., Рожелюк, В., Жук, Н., & Назарова, І. (2023). Аналіз ризиків у системі управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 6(53). 82–95. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4242. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1886717.

103. Звіт за результатами аналізу інформації про діяльність кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, їхніх відокремлених пунктів реєстрації та засвідчувального центру, надавачів послуг електронної ідентифікації. Оцінка стану розвитку сфери електронних довірчих послуг. *Центральний засвідчувальний орган - Міністерство цифрової трансформації України*. 2024. URL: https://czo.gov.ua/development?tab=4.

104. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2022 рік. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2022.pdf?v=4.

105. Звітність підприємства: підручник [М. І. Бондар, Ю. А. Верига, М. М. Орищенко та ін.]. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 570 с.

106. Зоріна О. А., Рябініна В. В. Основні аспекти аналізу діяльності корпорацій крізь призму вітчизняних досліджень. *Статистика України*. 2017. № 1. С. 69-77.

107. Зубко А. Б. Особливості облікової політики акціонерних товариств. *Вісник технологічного університету Поділля. Економічні науки.* Хмельницький: Техн. ун. Поділля, 2003. С. 117–119.

108. Зубілевич С. Облікова директива ЄС, її вплив на склад і зміст звітів європейських компаній та перспективи для України. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 7. С. 3-15.

109. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація: [монографія] / М. С. Пушкар, М. Г. Чумаченко. Тернопіль: Карт-бланш, 2011. 336 с.

110. Іванюта П. В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті. К.: ЦУЛ, 2007. 180 с.

111. Івахненков С. В. Інформаційні технології аудиту та внутрішньо-господарського контролю в контексті світової інтеграції. Наукове видання. Житомир: ПП «Рута», 2010. 432 с. URL:https://www.ivakhnenkovaudit.info/IT_in_control&auditing.pdf.

112. Івахненков С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : Навч. посібник. 4-те вид. К.: Знання, 2008. 343 с.

113. Івахненков С. В. Організація бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерної техніки (на прикладі підприємств Житомирської області): дис. … канд. екон. наук: 08.06.04. Житомир. 1998. 225 с.

114. Ізмайлов Я. О. Бухгалтерський облік та аналіз інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств в національній економіці: монографія. К.: ВАДЕКС, 2017. 502 с.

115. Ізмайлов Я. О., Єгорова І. Г. Міжнародна і регіональна безпека України при оподаткуванні електронної комерції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Економічні науки»*. 2021. № 8.

116. Ізмайлов Я. О., Єгорова І. Г. Розвиток комп'ютеризованих інформаційних систем обліку й оподаткування в умовах глобалізації та цифровізації економічних відносин. *Бізнес-інформ*. 2022. № 10. С 145-151.

117. Ізмайлов Я. О., Єгорова І. Г., Свірко С. В., Легенчук С. Ф. та інші. Облік та оподаткування в умовах інвестиційно-інноваційного розвитку, цифровізації та глобалізації економічних відносин: монографія. К.: Вадекс, 2021. 408 с.

118. Індивідуальній податкова консультація Державної фіскальної служби України від 14.11.2017 р. № 2608/О/99-99-13-01-02-14/ІПК. URL: https://pro1c.org.ua/topic/normativnaya-baza-pisma-pisma-gfsu-schodo-oformlennya-pervinnih-dokumentiv-list-dfs-vid-14-11-2017-r-2608o99-99-13-01-02-14ipk-41999/

119. Індивідуальна податкова консультація від 29.05.2019 N 2449/6/99-99-14-05-01-15/ІПК. *Державна фіскальна служба України.* URL: https://docs.dtkt.ua/doc/1222.6122.0?_ga=2.156493755.180554132.1684750951-1524178008.1674594037.

120. Інструкція з діловодства в господарських судах України: затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 20.02.2013 р. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0028750-13#Text.

121. Інструкція з діловодства в органах прокуратури України: затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 15.01.2013 р. № 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003900-13#Text.

122. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: затверджена постановою Правління НБУ від 29.07.2022 р. № 163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text.

123. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: затверджена постановою Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text.

124. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджена Мінфіном України від 30.11.1999 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text.

125. Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті: затверджена постановою Правління НБУ від 16.08.2006 № 320. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06#Text.

126. Інструкція про порядок організації та здійснення контролю за виконанням документів у Службі безпеки України: затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 29.12.2014 р. № 875. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0067-15#Text.

127. Інструкція щодо здійснення фінансово-господарської діяльності відділеннями Національної служби посередництва і примирення в Автономній республіці Крим та областях: затверджена наказом Національної служби посередництва і примирення від 28.03.2001 р. № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0087299-01#Text.

128. Камінська І., Хома С., Чучук Ю. Соціальний облік як інформаційна база реалізації концепції соціально відповідального бізнесу. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 5 (60). С.121-128.

129. Карантинні обмеження стимулювали розвиток безготівкових розрахунків у 2020 році. Європейська Бізнес Асоціація. 16.03.2021. URL: https://eba.com.ua/karantynni-obmezhennya-stymulyuvaly-rozvytok-bezgotivkovyh-rozrahunkiv-u-2020-rotsi/.

130. Каштанова А.И. Судебная бухгалтерия: учеб. Пособие для студентов специальности «Правоведение» учреждений, обеспечивающих получение получение высшего образования. Минск: ИВЦ: Минфина, 2006. 132 с.

131. Киприк О. ТОП 10 українських програм бухгалтерського обліку на заміну 1С та BAS. One Service Consulting. URL: https://www.oneservice-consulting.com/top-10-program-bukhgalterskogo-obliku-na-zaminu-1s-chi-bas.

132. Кирейцев Г. Г. Глобализация экономики и унификация методологи бухгалтерського учета: Научный доклад. Изд. 2-е, перераб. и доп. Житомир: ЖДТУ, 2008. 76 с.

133. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника. Архів 2021. *Держстат України.* 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoy/ukr/EDRPU_2022/ks_opfg/arh_ks_opfg_22.htm.

134. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. Архів 2020. *Держстат України.* 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoy/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/arh_ks_opfg_20.htm.

135. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. Архів 2021. *Держстат України.* 2021. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoy/ukr/EDRPU_2021/ks_opfg/arh_ks_opfg_21.htm.

136. Кіндрацька Л. Теорія бухгалтерського обліку: сучасні теорії оновлення. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2008. № 12. С. 30-33.

137. Класифікація інституційних секторів економіки України: затверджена наказом Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р. № 96. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0096202-05#Text.

138. Клюцевський В. І. Електронний документообіг як вагома складова прозорості діяльності місцевих органів державної влади. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. Херсон. 2018. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/17.pdf.

139. Кондратович М. Український ринок ERP-систем: переваги та недоліки 12 популярних рішень. *DOU.* 21 червня 2022 р. URL: https://dou.ua/forums/topic/38715/?from=similar_posts_blogs

140. Кононенко, Л., & Назарова, Г. (2020). Форми бухгалтерського обліку: ретроспектива та сучасність. *Економічний простір*. 157. 89-96. URL: https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-17.

141. Концепція створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця»: затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України

від 17.09.2008 р. № 1236-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-%D1%80#Text.

142. Концепція створення системи електронного документообігу в МНС: затверджена наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 30.08.2011 р. № 906. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0906735-11#Text.

143. Королюк Т., Рапа Н. Діджиталізація документообігу на підприємстві: особливості сервісного забезпечення. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 75. № 2. С. 37-45.

144. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2016. 276 с.

145. Кострюков С. В., Кулінич К. А. Особливості договору перевезення пасажирів залізничним транспортом. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Випуск № 3. С. 51-53. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2017/14.pdf.

146. Костюченко В. М. Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України: навч.-прак. посібник. К.: ЦУЛ, 2008. 528 с.

147. Костирко Р. О. Інтегрована звітність у забезпеченні корпоративної соціальної відповідальності компанії. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2015. Вип. 1 (45). Т. 2. С. 305–310.

148. Кривецький І. Альтернатива 1С в Україні: огляд українських та іноземних аналогів. *One Service Consulting*. URL: https://www.oneservice-consulting.com/alternatyva-1c-v-ukraini-ogljad-ukrainskyh-ta-inozemnyh-analogiv.

149. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

150. Крупка Я. Д. Фінансовий облік : підручник; 3-тє вид., доп. та перероб. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, П. Н. Денчук [та ін.]. Тернопіль: ЗУНУ. 2023. 492 с.

151. Крупка Я. Д., Муравський, В. В. Облікові системи та їх інтеграція в умовах повністю автоматизованої обробки інформації. *Технічний прогрес і ефективність виробництва*: зб. наук. праць. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. № 54 (1). С. 48-52.

152. Крупка Я.Д., Назарова І.Я. Актуальні питання організації обліку та фінансової звітності в Україні. Стан і перспективи розвитку обліково-аналіт.

забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали міжнар. наук. інтернет-конф. (26-27 листопада 2015 р., м. Чернівці). Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 203-205.

153. Крупка Я. Д., Назарова И. Я. Анализ реорганизационных процессов в предпринимательстве Украины в условиях пандемии. *Научно-практический журнал «Бухгалтерский учет и анализ»*. № 1 (289). Минск: ЗАО «Оргстрой», 2021. С. 7-11.

154. Крупка Я. Д., Назарова І. Я. Балансове узагальнення та звітність підприємств в період реорганізаційних перетворень. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. №1(5). С.108-114.

155. Крупка Я.Д., Назарова І.Я. Електронні обліково-інформаційні системи під впливом сучасних викликів. *Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф.* (8 грудня 2022 р., м. Київ). К.: КНЕУ, 2022. С. 38-40.

156. Крупка Я. Д., Назарова І. Я. Облік і звітність в корпоративному управлінні: інвестиційний аспект. Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. З.-М. В. Задорожного. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 37-45.

157. Крупка Я. Д., Назарова І. Я. Принципи формування облікової політики об'єднаних підприємств. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* Луцьк, 2009. Вип. 15. С.116-123.

158. Крупка Я.Д., Назарова І.Я. Про консолідацію капіталів у звітності підприємств. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф.* (24-26 жовтня 2019 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 105-106.

159. Крупка Я. Д., Назарова І. Я. Про масштаби та способи розкриття інформації у примітках до фінансової звітності. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. Вип. 7. С.144-149.

160. Крупка, Я., Назарова, І., Порохнавець, Я., & Дубіль, О. (2021). Документування та облік капіталізації витрат у корпоративних об'єднаннях видобувних галузей. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 5(40), 156–166. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244918. URL: http://fkd1.ubs.edu.ua/article/view/244918.

161. Крупка Я. Д., Окренець В. Ю. Криптовалюта як об'єкт обліку і джерело економічних вигод. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. Випуск 3. С. 238-251.

162. Крупка Я. Д., Питель С. В., Мельничук І. В. Облік, оподаткування і правове регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності : навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 265 с.

163. Крупка Я. Д. Про інвестиційну складову корпоративної фінансової звітності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк. 2018. № 4 (16). С.123-131.

164. Крупка Я. Д., Романчук А. Л. Облік і контроль операційної діяльності на підприємствах промисловості будівельних матеріалів. Монографія. Чернівці: Місто, 2011. 296 с.

165. Кузіна Р. В. Корпоративний облік і звітність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 416 с.

166. Кузьминский А. Н., Бонев Ж. Б., Смолянинов В. И. Хозяйственный учет на базе микроЭВМ / Под ред. А. Н. Кузьминского. М.: Финансы и статистика, 1989. 255 с.

167. Кузьминский А. Н., Сопко В. В. Организация бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности. К.: Вища школа. Голов. вид–во, 1986. 256 с.

168. Кузьмінський Ю. А. Автоматизація оперативного обліку та контролю міжнародних економічних операцій: монографія. К.: КНЕУ, 2001. 268 с.

169. Кузьома В. В. Формування облікової політики підприємства в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*. № 10, 2014. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4473.

170. Кулик В. А. Бухгалтерський баланс: минуле, сучасне, майбутнє: монографія . Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. 186 с.

171. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: Монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. 373 с.

172. Кун Томас. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. 228 с. (Tomas S. Kuhn, The Structure of Scientific Revolutions. 2nd ed., 1970).

173. Кундря-Висоцька О. П., Любенко А. М., Демко І. І. Сучасна облікова система в контексті її поліфункціональності. *Вісник університету банківської справи*. 2019, № 1 (34). С.78-85.

174. Куриляк З. Електронні касові документи: порядок оформлення й обігу. *Електронна бухгалтерська газета «Інтерактивна бухгалтерія».* 2019. № 33. URL: https://interbuh.com.ua/ua/documents/oneanalytics/127462.

175. Куцик П. О. Бізнес-модель компанії та її відображення у корпоративній звітності. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2015. Вип. 49. С. 8–21.

176. Куцик П. О. Концепція уніфікованої системи обліку і звітності в корпоративному управлінні: монографія. Львів: Вид-во ЛТЕУ, 2017. 408 с.

177. Кушнаренко Н. Н. Документоведение : учебник. 6-е изд., стер. Киев: Знання, 2005. 459 с.

178. Лебедев С. А., Дашевский Л. Н., Шкабара Е. А. Малая электронная счетная машина. Москва: Изд-во АН СССР. 1952. 162 с.

179. Левицька С. О. Левицька С. О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2014. № 797. С. 255-262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_36.

180. Легенчук С. Ф. Багатоваріантність в бухгалтерському обліку: історико-теоретичні аспекти. Житомир: ЖДТУ, 2017. 204 с.

181. Легенчук С. Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2012. 336 с.

182. Легенчук С. Ф., Вольська К.О., Вакун О.В. Документування в бухгалтерському обліку: процесний підхід: монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. К. 2016. 228 с.

183. Легенчук С., Лозинський Д. Ідеальна система бухгалтерського обліку: утопія чи реальність ІТ-економіки? *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 2. С. 3-10.

184. Легенчук С. Ф. Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010. 652 с.

185. Лишиленко О. В. Бухгалтерський облік : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Центр учбової літератури, 2009. 670 с.

186. Ликарчук К. Електронна митниця в Україні – реальність! *Українська правда*. 17 липня 2015. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2015/07/17/7074798/.

187. Лист Департаменту податкової, митної політики, доходів, адміністрування платежів і методології бухгалтерського обліку Мінфіну України від 30.05.2011 р. № 31-08410-07-27/13794. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/120739___120739?from=31-08410-07-27%2F13794.

188. Литвин Б. М. Аналіз господарської діяльності в будівництві. Львів: Світ, 1992. 272 с.

189. Ловінська Л. Г. Облікова політика – інструмент організації бухгалтерського обліку. *Наукові праці НДФІ*. 2005. Вип. 4. С. 195-205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2005_4_24.

190. Лоханова Н. О. Корпоративна звітність в Україні і світі в контексті Євроінтеграції: вимоги інвесторів, проблеми і перспективи. *Економіка та держава.* 2014. № 10. С.6-10.

191. Лугова Т. А., Раєва В. Р., Безугл С. М., Гребенюк В. О. Перспективні напрямки досліджень консолідації інформації та документних даних. *Ло́гос.* Мистецтво наукової думки. № 7. Листопад, 2019. С. 63-68. DOI:10.36074/2617-7064.07.00.013. URL: https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/297/285.

192. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки.* 2012. Вип. 91. С. 42-45.

193. Максімова В. Ф. Бухгалтерський облік: підручник. Одеса: ОНЕУ, 2012. 670 с.

194. Малышко А. А., Соловьева Л. Д. Судебная бухгалтерия: курс интевсивной подготовки. Минск: ТетраСистемс, 2008. 272 с.

195. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: Монографія. Житомир: ЖДТУ, 2005. 548 с.

196. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія К.: КНТЕУ, 2007. 493 с.

197. Меренкова Л. О. Типи дивідендної політики підприємства та їх особливості. *Ефективна економіка. Електронний журнал*. Дніпро: ДНАУ, Вид-во ТОВ «ДКС-центр». 2016, № 12.

198. Методика визначення суми завданих замовниками збитків у разі недотримання ними вимог чинного законодавства під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти: затверджена рішенням Міжвідомчої Комісії з питань державних закупівель від 21.08.2007 р. № 01/12рш. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr012521-07#Text.

199. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського облік: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text.

200. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text.

201. Михайличенко Д. Ю. Всеукраинский институт труда и становление харьковской школы научного менеджмента (1921–1930 гг.). *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць. Гол. ред. В. М. Вашкевич. К.: ВІР УАН, 2012. Випуск 60 (№5). С. 100 - 106.

202. Михеев Ю. А., Лисицин В. Г. Эскизный проект. Сводный том. Общегосударственная автоматизированная система сбора и обработки

информации для учета, планирования и управления народным хозяйством (ОГАС) // Государственный комитет СССР по науке и технике. Всесоюзный научно-исследовательский институт проблем организации и управления // Гос. рег. № 75052902. Для служебного пользования Экз. № 00018.

203. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» від 01.01.2012 р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%208_ukr.pdf.

204. Міщенко В. І., Шаповалов А. В., Юрчук Г. В. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг. К.: Знання, 2003. 278 с.

205. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник. К.: Знання, 2011. 630 с.

206. Мних Є. В., Барабаш Н. С. Фінансовий аналіз: підручник. К.: КНТЕУ, 2014. 536 с.

207. Москалюк О. Замінити «1С:Бухгалтерію» — місія можлива. *DOU*. 4 липня 2022 р. URL: https://dou.ua/forums/topic/38895/?from=similar_posts_blogs.

208. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник; за ред. С.В. Мочерного. У 2 томах. Львів: Світ, 2006. Т.2. 568 с.

209. Муравський В. В. Документування в умовах повної автоматизації обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2008. С. 48-52.

210. Муравський В., Починок Н., Фаріон В. Класифікація кіберризиків у бухгалтерському обліку. *Вісник Економіки*. 2021. Вип. 2. С. 129–144. DOI: https://doi.org/10.35774/ visnyk2021.02.129

211. Муравський В.В. Комп'ютерно-комунікаційна форма обліку: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 486 с.

212. Муравський, В., Шевчук, О., Муравський, В., & Лапшинський, В. (2022). Удосконалення облікової політики підприємства для забезпечення його кіберзахисту. *Вісник економіки,* 1, 97-109. https://doi.org/10.35774/ visnyk2022.01.097.

213. Муравський В., Муравський В. Досвід використання спеціалізованих електронних бухгалтерських машин. *Вісник економіки.* 2020. №. 2. С. 194–207. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.194.

214. Назарова, І. (2024). Аналітична оцінка рівня цифровізації бізнесу та запровадження електронних обліково-інформаційних систем. *Економічний аналіз,* 34(2), 158-167. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2024.02.158. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6031

215. Назарова І. Обліково-інформаційне забезпечення бізнесу через систему QR-кодування. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 1. С. 145–154. DOI: 10.35774/visnyk2024.01.145.

216. Назарова І.Я. Автоматизація інвентаризації – основні аспекти організації. *Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (02 травня 2024 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2024. С. 101-103.

217. Назарова І. Я. Актуальні питання щодо електронного митного документування. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор*». Херсон: 2019. Випуск 5-2 (54). С.120-123.

218. Назарова І.Я. Аналітична оцінка корпоративного капіталу на підставі звітності компанії. *Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (16 травня 2024 р., м. Луцьк). м. Луцьк: ВНУ ім. Л. Українки. 2024. С. 102-103.

219. Назарова І.Я. Вплив кризових умов на прискорення цифровізації документообігу з контрагентами. *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (02 червня 2022 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 65-67.

220. Назарова І.Я. Документ як основа обліково-інформаційної системи розрахунків з контрагентами. *Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів*: матеріали ІІІ міжнародної наук.-прак. конф. (15 червня 2022 р., м. Берегове). Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2022. С. 180-183.

221. Назарова І.Я. Зміст і шляхи виправлення помилок в бухгалтерському обліку й звітності. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали VII всеукр. наук.-практ. конф. (28-29 березня 2024 р., м. Полтава). Полтава: ПДАУ, 2024. С. 130-132.

222. Назарова І. Я. Еволюція обліково-інформаційних систем у здійсненні безготівкових розрахунків. *Вісник економіки*. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. № 4. С. 211–224. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.211.

223. Назарова І. Я. Еволюційний розвиток обліково-інформаційних систем в Україні. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2024. № 77. С. 50-56. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-07. URL: https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1599.

224. Назарова І.Я. Електронне документування в умовах цифровізації економіки. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 квітня 2023 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 150-152.

225. Назарова І. Я. Етапи та алгоритм використання інформаційних технологій в обліку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* Ужгород, 2018. Вип. 21. С. 40-44.

226. Назарова І. Я. Методи об’єднання підприємств та їх вплив на систему обліку і звітності. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання.* Миколаїв, 2017. №18. С. 550-555.

227. Назарова І. Я. Можливості та функції електронного документообігу. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. № 159. Дніпро: ПДАБА, 2020. С. 166-170.

228. Назарова І.Я. Напрями цифровізації грошових розрахунків, їх документальний супровід в обліковому процесі. *Наукові читання професора Григорія Герасимовича Кірейцева (до 90-річчя від дня народження):* матеріали

всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (22 лютого 2022 р., м. Київ). Київ: НУБіП України, 2022. С. 281-284.

229. Назарова І.Я. Новітні інформаційні технології у модернізації інформаційного забезпечення бізнесу. *Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції*: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (25 травня 2023 р., м. Рівне). Рівне: НУВГП, 2023. С. 484-486.

230. Назарова І.Я. Новітні способи обробки інформації в обліково-інформаційних системах корпорацій. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (30 листопада 2023 р., м. Кропивницький). Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 317-319.

231. Назарова І.Я. Облікова інформаційна система та інформаційні технології. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит та управління економічними процесами в світовій і національній економіці: історія, сучасність, перспективи:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (23 жовтня 2014 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль: Крок, 2014. С. 93-95.

232. Назарова І. Я. Облікова парадигма в умовах застосування електронних інформаційних технологій. *Вісник Економіки*, [S.l.], n. 2, p. 103-118, july 2023. ISSN 2786-4545. (http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1476). DOI:https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.103.

233. Назарова І.Я. Облікові інформаційні системи у здійсненні безготівкових розрахунків. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (17-19 березня 2021 р., м. Львів). Львів: ЛНАУ, 2021. С. 221-223.

234. Назарова І.Я. Обліково-інформаційні процеси у корпоративних об'єднаннях в контексті економічних та суспільних змін. *Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України*: матеріали I всеукр. наук.-практ. конф. (27-28 жовтня 2022 року, м. Хмельницький). Хмельницький: ХНУ, 2022. С.237-239.

235. Назарова І. Я. Організація та електронне документування інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. Стан і перспективи розвитку бухгалтерського і управлінського обліку в умовах глобалізації: моногр. / За наук. ред. д. е. н., проф. З.-М. В. Задорожного. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка» 2020. С. 158 - 167.

236. Назарова І.Я. Основні етапи балансового узагальнення при об'єднанні підприємств. *Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (18 квітня 2013 р., м. Чортків). Чортків: ФОП Атаманчук В.В., 2013. С. 87-89.

237. Назарова І.Я. Особливості автоматизації інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. *Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2021 р., м. Дніпро). Дніпро: НМетАУ, 2021. С. 461-465.

238. Назарова І. Я. Особливості обліку перетворення суб'єктів підприємницької діяльності. *Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. Вип. 6. С. 278-280.

239. Назарова І.Я. Особливості організації інвентаризації в умовах електронних обліково-інформаційних систем. *Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. Можливості та механізми підтримки бізнесу в умовах європейської інтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 квітня 2024 р., м. Харків). Харків: ДБТУ, 2024. С. 218-220.

240. Назарова І. Я. Особливості формування облікової політики при об'єднанні підприємств / Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в Україні: монографія / За наук. ред. д.е.н., проф. З.-М. В. Задорожного. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С. 69-79.

241. Назарова І.Я. Передумови впровадження ефективної автоматизованої системи внутрішнього документообігу. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (28-

29 жовтня 2022 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. С. 55-56.

242. Назарова І.Я. Перспективи внутрішнього та зовнішнього електронного документообігу. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (22 травня 2020 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 142-144.

243. Назарова І.Я. Про важливі аспекти автоматизації облікових процесів. *Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 вересня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: НО «Перспектива», 2017. С. 104-108.

244. Назарова І.Я. Про переваги електронного документування ПДВ. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (10 грудня 2020 р., м. Київ). Київ: КНЕУ, 2020. С. 495-497.

245. Назарова І.Я. Про трактування поняття «експорт» у вітчизняній нормативно-правовій базі. *Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* (14-15 березня 2018 р., м. Львів). Львів: ЛНАУ, 2018. С. 347-350.

246. Назарова І.Я. Проблеми запровадження електронного документообігу в Україні. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (31 травня - 01 червня 2018 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 78-80.

247. Назарова І.Я. Проблеми електронного документування у сфері зовнішньо-економічної діяльності. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (10 вересня 2019 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 254-257.

248. Назарова І.Я. Проблеми нормативно-правового забезпечення подання електронної звітності. *Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (20 листопада 2015 р., м. Львів). Львів: ЛКА, 2015. С. 130-133.

249. Назарова І. Я. Проблеми обліку іноземної валюти на розподільчих рахунках суб'єктів господарювання. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання*. Миколаїв: 2016. №10. С. 941-946.

250. Назарова І.Я. Стандартизація та уніфікація документів як передумова ефективного електронного документообігу. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матеріали XX міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. (19 травня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 856-859.

251. Назарова І. Я. Сутність та обліково-інформаційне забезпечення електронних розрахунків. *Вісник Економіки*. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. № 3. С. 123-136. DOI:https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.123.

252. Назарова І. Я. Сутність та структуризація власного капіталу для потреб обліку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. Вип. 3. С. 117-126.

253. Назарова І.Я. Трансформація документів в умовах цифровізації бізнес-процесів. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 вересня 2024 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 355-357.

254. Назарова І.Я. Трансформація системи внутрішньокорпоративного документообігу в умовах пандемії. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів*: матеріали міжнар. кругл. столу. (28 травня 2021 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 233-236.

255. Назарова І.Я. Трансформація функцій внутрішнього електронного документообігу в кризових умовах. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2022 р., м. Полтава). Полтава: ПДАУ, 2022. С. 629-631.

256. Назарова І. Я. Формування інформації про капітал у звітності підприємства. *Інноваційна економіка.* Тернопіль: ТАЙП, 2012. Вип. 10. С. 284-286.

257. Назарова І. Я., Муравський В. В. Інформаційні системи та автоматизоване робоче місце бухгалтера: навчальний посібник. Тернопіль, 2016. 301 с.

258. Назарова І. Я., Назаров О. М. Способи автоматизації облікових процесів у корпоративних об'єднаннях. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, 11 травня 2016 р. Тернопіль, 2016. С. 162-164.

259. Найда А. В., Найда І. С., Ткачук Г. О, Маркова Т. Д., Гаврилюк В. О. Формування та подання звітності з використанням інформаційних технологій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 45 – 51.

260. Народное хозяйство СССР. 1922-1982: Юбил. стат. Ежегодник/ЦСУ СССР. М.: Финансы и статистика, 1982. 624 с.

261. Научно-технический прогресс в СССР (Статистический сборник). Москва: Финансы и статистика. 1990. URL: http://istmat.info/files/uploads/33489/nauchno_tehnicheskiy_progress.pdf.

262. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів від 07.02.2013 р. № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.

263. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»: наказ Міністерства фінансів від 28.05.1999 р. № 137. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text.

264. Новоженов В. Опыт старта на рынке бухгалтерских программ по бухгалтерскому учету. *Все о бухгалтерском учете*. 1994. № 4. С. 22.

265. Огляд існуючих ERP систем в Україні. Група компаній А4. URL: https://a4.com.ua/populyarni-erp-sistemi-v-ukraini/.

266. Озеран А. В. Теорія та методологія формування фінансової звітності підприємств: монографія. К.: КНЕУ, 2015. 471 с.

267. Олійник А. В., Шацька В. М. Інформаційні системи і технології у фінансових установах. Навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2006. 436 с. URL: https://buklib.net/books/22029/.

268. Олійник О. Документування господарсько-договірної та господарсько-претензійної діяльності: [навч. посіб.]. К.: Алерта, 2006. 140 с.

269. Олійник С. О. Облікова політика: сутність, проблеми та особливості застосування на підприємствах. *Paradigm of knowledge*. № 3(23), 2017. URL: https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/viewFile/1219/1325

270. Онищенко В. Електронний чек 2020. *Журнал «Головбух»*. 22 липня 2020 р. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/7828-yak-pratsyuvatime-elektronniy-chek.

271. Онищенко В., Чучаліна К. Електронний підпис: види та використання. *Бухгалтерська платформа «Головбух»*. 29 травня 2024. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/7502-elektronniy-tsifroviy-pdpis

272. Опендатабот - комплаєнс система. Опендатабот та Netpeak створили перелік програмного забезпечення російського походження. Опендатабот. 18 березня 2022 р. URL: https://opendatabot.ua/analytics/russian-software

273. Орлик О. В. Сучасні тенденції та напрями використання підприємствами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник соціально-економічних досліджень,* № 2 (77), 2021. С. 98-110. URL: https://journals.uran.ua/vsed_oneu/article/download/248526/245843.

274. Осмятченко В. О. Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій: теорія та організація: автореферат дис…д-ра екон. наук : 08.00.09. Київ: 2011, 35 с.

275. Осмятченко В. О. Бухгалтерський обліку в умовах застосування інформаційних технологій: монографія. К.: КНЕУ, 2010. 263 с..

276. Осмятченко В. О., Шевчук С. В., Ізмайлов Я. О. та ін. Бухгалтерський облік та оподаткування в умовах застосування інформаційних технологій: теорія і практика. Ірпінь: Вид-во Університету ДФС України, 2020. 389 с.

277. Отле П. Библиотека, библиография, документация: Избранные труды пионера информатики / Рос. гос. б-ка. Пер. с англ. и франц. Р. С. Гиляревского и др. М.: ФАИР-ПРЕСС, Пашковдом, 2004. 350 с.

278. Отле П. Трактат о документации. Библиотека, библиография, документация: Избранные труды пионера информатики. М.: ФАИР-ПРЕСС, Пашков дом, 2004. С. 187-309.

279. Павлюковець М. П. Теоретико-методологічні засади запровадження клоуд-комп'ютерної форми обліку. *Облік і фінанси.* 2012. № 1. С. 149-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2012_1_34.

280. Палеха Ю. І. Загальна класифікація документа: пропозиції щодо вдосконалення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 37–49. DOI: 10.32461/2409-9805.3.2022.266967.

281. Пархоменко В. Євроконвергенція бухгалтерського обліку *Бухгалтерський облік і аудит.* 2014. № 8. С. 3-4.

282. Пальчук О. В. Облікова політика як інструмент управління обліком. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету:* Економічні науки, вип. 7, ч. І.- 2005. 512 с. С. 213-221.

283. Панасюк В. М., Назарова І. Я. Класифікація власного капіталу: правові та облікові аспекти. Стан і перспективи розвитку бухгалтерського обліку в умовах глобалізації: моногр./ За наук ред. д.е.н., проф. З.-М. В. Задорожного. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 26-33.

284. Парадигма. *Матеріал з Вікіпедії вільної енциклопедії.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Парадигма_(значення)#cite_ref-1.

285. Партин Г. О., Загородній А. Г. Фінанси підприємств: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2006. 379 с.

286. Петрук О. М. Теоретико-методологічні засади розвитку бухгалтерського обліку в трансформаційній економіці. Проблемы развития теории бухгалтерского учета, анализа и контроля. Монография. Брест-Житомир: ЖДТУ, 2004. С.191-211.

287. Пилипенко Л. М. Розвиток концепцій побудови публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. 336 с.

288. Пилипенко Л. М., Воськало В. І., Тивончук О. І. Проблеми відображення у бухгалтерській звітності розвіданих запасів корисних копалин. *Економіка та суспільство.* 2023. № 48.

289. Пилипенко Л. М., Грицай О. І., Сороковий П. М. Бухгалтерський облік та оподаткування інститутів спільного інвестування, як одного із механізмів фінансування житлового будівництва. *Облік і фінанси*. 2022. № 3 (97). С. 28-370.

290. Пилипенко Л. М. Напрями розвитку аудиту публічної корпоративної звітності відповідно до запитів суспільства *Економічний простір*. 2016. № 107. С. 229-237.

291. Писаревська Т. А. Інформаційні системи обліку та аудиту: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 369 с.

292. Питер Друкер. Управление в обществе будущего: перевод с англ. М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. 320 с.

293. Плаксієнко В. Я., Назаренко І. М., Жадько К. С., Гаркуша С. А. Електронна бухгалтерія: підручник. К.: «Центр учбової літератури». 2021. 344 с.

294. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

295. Подолянчук О. А. Сутність креативного обліку. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: ІІІ Міжнародна науково-практична конференція: тези доповідей. Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 8-10.

296. Показники Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). URL: https://ukrstat.org/uk/edrpoy/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/ks_opfg_0120.htm.

297. Положення про автоматизовану систему документообігу суду: затверджене рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10#Text.

298. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: затверджене постановою правління Національного банку України від 29.12.2017 р. № 148. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text.

299. Положення про використання електронного підпису та електронної печатки: затверджене Постановою Національного банку України від 20.12.2023 № 172. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0172500-23#Text. (простий ЕП)

300. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text.

301. Положення про електронні освітні ресурси: затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 р. № 1060. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text.

302. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: затверджене постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 р. № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text.

303. Положення про митні декларації: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 450. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text.

304. Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України: затверджене постановою Правління Національного банку України від 04.07.2018 р. № 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text.

305. Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): затверджене постановою Правління Національного банку України від 30.06.2020 № 90. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0090500-20#Text.

306. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

307. Положення про форму та зміст розрахункових документів/електронних розрахункових документів: затверджене наказом Міністерством фінансів України від 21.01.2016 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0220-16#Text

308. Попівняк Ю. М. Кібербезпека та захист бухгалтерських даних в умовах застосування новітніх інформаційних технологій. *Бізнес Інформ.* 2019. №8. С. 150–157. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-8-150-157.

309. Порядок подання фінансової звітності. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 419 від 28 лютого 2000 р. (із змінами від 06.11.2019 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF.

310. Порядок формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованих внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування органам Пенсійного фонду України: затверджений постановою правління Пенсійного фонду України від 05.11.2009 р. N 26-1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1136-09#Text

311. Порядок ведення Єдиного реєстру акцизних накладних: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 114. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-2016-%D0%BF#Text

312. Порядок ведення Єдиного реєстру податкових накладних: затверджений постановою КМУ від 29.12.2010 р. № 1246. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1246-2010-%D0%BF#Text.

313. Порядок ведення податковими органами оперативного обліку податків, зборів, платежів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 12.01.2021 р. № 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-21#Text.

314. Порядок заповнення та подання податкової декларації з податку на додану вартість: затверджений наказом ДПА України від 30.05.1997 р. № 166. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-97#Text.

315. Порядок подання електронної звітності до органів державної статистики: затверджений наказом Держкомстату України від 12.01.2011 р. № 3 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0408-11.

316. Порядок подання страхувальниками електронних документів до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності: затверджений

постановою правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 27.04.2011 р. № 23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0940-11.

317. Порядок формування та подання органам Пенсійного фонду України відомостей про застраховану особу, що використовуються в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: затверджений постановою правління Пенсійного фонду України від 10.06.2004 № 7-6. URL: https://ips.ligazakon.net/document/REG9599?an=731.

318. Постанова Верховного Суду України від 16.04.2021 р. у справі № 520/7835/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96339484.

319. Правдюк Н. Л., Коваль Л. В., Коваль О. В. Організація процесу формування облікової інформації для прийняття управлінських рішень: теорія, методологія, практика: Монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 492 с.

320. Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: затверджені наказом Мінтрансзв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07#Text.

321. Принципы корпоративного управления G20/OECP. Paris: OECD Publishing, 2016. 72 с.

322. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text.

323. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text.

324. Про використання рахунків-фактур в операціях з виконання робіт (надання послуг): проект Закону України від 13.10.2022 № 8125. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JI08233A?an=2.

325. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі: Закон України від 05.02.2021 р. № 1217-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20#Text.

326. Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг:

Закон України від 20.09.2019 р. № 128-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/128-20#Tex.t

327. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. №71-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text.

328. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text.

329. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text.

330. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19

331. Про запровадження електронної податкової звітності: наказ ДПА України від 17.10.2007 р. № 587. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0587225-07#Text.

332. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text.

333. Про затвердження змін до податкової звітності з податку на додану вартість: наказ ДПА України від 30.09.2003 р. № 466. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0964-03#Text.

334. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text.

335. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 09.04.1999 р. № 595-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text.

336. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 року № 887-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12#Text.

337. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text.

338. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших

обмежувальних заходів (санкцій)»: указ Президента України від 15.05.2017 р. №133/217. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2017#Text.

339. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text.

340. Програми автоматизації бізнесу. URL: https://erp.org.ua/programmy-avtomatizacii-biznesa/.

341. Програмне забезпечення «A5.ERP». URL: https://a5erp.solutions/.

342. Програмне забезпечення «ABONA-ERP». URL: https://www.abona-erp.com/uk/

343. Програмне забезпечення «BAS Документообіг». URL: https://probas.com.ua/documentoobig?gclid=Cj0KCQjwr82iBhCuARIsAO0EAZxgLlDXkN0Y2VyrwvnYY3pDOpZpsx8PX-RGPDC7OuSX37DoiXniBlAaAn7qEALw_wcB.

344. Програмне забезпечення «BAS». URL: https://www.bas-soft.eu/soft/bas-corp/bas-erp/.

345. Програмне забезпечення «Bimp». URL: https://bimpsoft.com/.

346. Програмне забезпечення «BJet ERP». URL: https://bjetpro.com.

347. Програмне забезпечення «Bookkeeper». URL: https://bookkeeper.kiev.ua/.

348. Програмне забезпечення «Comarch». URL: https://www.comarch.com/erp/.

349. Програмне забезпечення «Dilovod.ua». URL: https://dilovod.ua/.

350. Програмне забезпечення «FREDO». URL: https://fredo.com.ua/.

351. Програмне забезпечення «GMS Office Tools». URL: https://gms.ua/.

352. Програмне забезпечення «HugeProfit». URL: https://h-profit.com/ua/#services.

353. Програмне забезпечення «IFS». URL: https://www.ifs.com/.

354. Програмне забезпечення «ISpro». URL: https://ispro.ua/.

355. Програмне забезпечення «IT-Enterprise». URL: https://www.it.ua/.

356. Програмне забезпечення «M.E.Doc». URL: https://medoc.ua.

357. Програмне забезпечення «Microsoft Dynamics 365». URL: https://www.microsoft.com/ru-ru/licensing/product-licensing/dynamics365.

358. Програмне забезпечення «Odoo ERP». URL: https://www.odoo.com/uk_UA.

359. Програмне забезпечення «Oracle». URL: https://www.oracle.com/ua/.

360. Програмне забезпечення «Priority ERP». URL: https://www.priority-software.com/erp/.

361. Програмне забезпечення «QuickBooks Desktop Enterprise». URL: https://quickbooks.intuit.com/global/#.

362. Програмне забезпечення «QUINCEFIN». URL: https://quincefin.com/.

363. Програмне забезпечення «RemOnline». URL: https://remonline.ua/.

364. Програмне забезпечення «SAP». URL: https://www.sap.com/ukraine/index.html.

365. Програмне забезпечення «Sivers». URL: https://sivers.ua/.

366. Програмне забезпечення «UGLA». URL: https://ugla.ua.

367. Програмне забезпечення «Workday». URL: https://www.workday.com/.

368. Програмне забезпечення «АБ ОФІС». URL: https://ab.biz.ua/.

369. Програмне забезпечення «Арт-Звіт». URL: https://art-zvit.com.ua/.

370. Програмне забезпечення «Вправно». URL: https://www.codejig.com/uk/erp/.

371. Програмне забезпечення «Дебет Плюс». URL: https://debet.com.ua/.

372. Програмне забезпечення «Облік SaaS». URL: https://oblik.ua/uk.

373. Програмне забезпечення «Соната». URL: https://sonata.biz.ua/.

374. Програмне забезпечення «Торгсофт». URL: https://torgsoft.ua.

375. Програмне забезпечення «Універсал». URL: https://www.wgsoftpro.com.

376. Програмне забезпечення «ХЕПІ-БУХ». URL: https://heppy-buh.com.ua/.

377. Продукт. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ Продукт_(економіка).

378. Пронь Н. О. Носії облікової інформації: історичний аспект. *Фінанси, облік і аудит. 20*11. Вип. 18. С. 340-347. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2011_18_44.

379. Проскурин С. П. Десять вопросов на тему автоматизации. *Бухгалтер и компьютер*. 1998. № 0 (Приложение к журналу «Бухгалтерский учет»). С. 5-21.

380. Пушкар М.С. Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія: монографія Тернопіль: Карт-бланш, 2007. 359 с.

381. Пушкар М. С. Методологія обліку або якою повинна стати теорія. Монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2007. 359 с.

382. Пушкар М. С., Голінач Л. І. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія і практика. Тернопіль: Карт-бланш, 2018. 215 с.

383. Пушкар М. С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (Теоретико-методологічні аспекти): моногр. Тернопіль: Економічна думка, 1999. 422 с.

384. Пушкар М. С., Журавель Г. П., Литвин Ю. Я., Мельник В. Г. Бухгалтерський облік: основи методології і організації. Тернопіль: 1997. 266 с.

385. Пушкар М. С., Щирба М. Т. Теорія і практика формування облікової політики: Монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2010. 260 с.

386. Радіочастотна_ідентифікація. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Радіочастотна_ідентифікація.

387. Рачинський Р. М. Спірні питання подання податкової звітності та їх правове вирішення. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2019 р., № 2 (64). С. 67-72.

388. Реслер М. Вплив цифрової економіки на обліково-аналітичну систему. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics.* 2024. № 5. С. 441-450. DOI: https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-441-450 URL: https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/180/177.

389. Реслер М.В. Особливості автоматизації обліку діяльності підприємств із прокату майна. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2024. № 77. С. 26-32. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-04.

390. Рогач І. Ф., Сендзюк М. А., Антонюк В. А. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах: навч. посіб. К.: КНЕУ, 1999. 216 с.

391. Рожелюк В. М. Заходи забезпечення захисту облікової інформації. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації: зб. наук. праць Національної акад. статистики, обліку та аудиту. 2013. № 2 (12). С. 335–340.

392. Романова О. В., Рєпіна С. О. Первинний облік витрат діяльності підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету* 2021, № 5, Том 1. С. 87-91.

393. Руденко В. В. Корпорації в Україні та за кордоном: сутність і характерні ознаки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород: УжНУ. 2015. Вип.4. С.145-148.

394. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту. Тернопіль: Економічна думка, 1998. 192 с.

395. Рудницький В. С., Давидюк Т. В., Деньга С. М. та ін. Управлінські інформаційні системи в обліку, аналізі та аудиті: навч. посібник. К.: УБС НБУ, 2015. 243 с.

396. Сава А. П. Проблеми і перспективи застосування облікових комп'ютерних технологій в управлінні аграрними підприємствами. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 3. С. 193–198.

397. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 668 с.

398. Савченко А. И., Белошапка В. И. Конкурс бухгалтерских программ. *Компьютеры+Програмы.* 1994. № 1. С. 66-69.

399. Савченко А., Коваль І. СЕП: виповнюється перше десятиліття. *Вісник Національного банку України.* 2003. № 7. С. 28–31.

400. Савченко В. Я. Аудит: [навч. посібник]. [вид. 2-ге, без змін]. К.: КНЕУ, 2009. 324 с.

401. Садовська І. Б. Документування як основна складова інформаційних ресурсів в управлінському обліку. *Економічний форум*. 2011. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/Portal /soc _gum/ekfor/2011_2/68.pdf.

402. Сазонець І. Л. Корпоративне управління: світовий досвід та механізми залучення інвестицій: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 304 с.

403. Свірко С. В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. С. 26.

404. Семанюк В. З. Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві: монографія. Тернопіль.: ТНЕУ, 2018. 392 с.

405. Семанюк В., Мельник Н. Вплив цифрових технологій на інформаційне середовище бізнесу в умовах п’ятої промислової революції. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 203–212. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.203.

406. СЕП. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/payments/sep.

407. Сервіс електронного документообігу «Document.Online». URL: https://document.online/?lang=ua.

408. Сервіс електронного документообігу «EDIN». URL: https://edin.ua/golovna.

409. Сервіс електронного документообігу «FlyDoc». URL: https://flydoc.ua/uk.

410. Сервіс електронного документообігу «FossDoc». URL: https://fossdoc.com.

411. Сервіс електронного документообігу «Арт-Офіс». URL: https://art-office.com.ua.

412. Сервіс електронного документообігу «Вчасно». URL: https://vchasno.ua.

413. Сервіс електронного документообігу «СОТА». URL:https://sota-buh.com.ua.

414. Сервіс електронної звітності «iFin». URL: https://www.ifin.ua/.

415. Сервіс електронної звітності «Liga:REPORT». URL: https://report.ligazakon.net/.

416. Сервіс електронної звітності «Приват24». URL: https://privatbank.ua/business/elektronnyje-otchety#anchor2

417. Сивак О. В., Осейко Н. Н. Бухгалтерский учет с помощью персонального компьютера. К.: РПО «Полиграфкнига», 1993. 260 с.

418. Сімаков К. І., Рудман В. І. Аналіз впровадження та використання систем автоматизації бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах *Економічний вісник Донбасу*. № 2(64), 2021. С. 209-215. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-209-215

419. Сіщук Л. Новели законодавства щодо корпоративного договору. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. 10/2018. С. 49-54. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/11.pdf.

420. Снитко М. А. Теория бухгалтерского учета: [учеб. пособие]. Минск: Мисанта, 1996. 263 с.

421. Сопко В. В., Бенько М. М. Уніфікація форми подання інформації про фінансовий стан підприємства. Вчені записки Університету «КРОК». 2012. Вип. 31. С. 109–116.

422. Сопко В. В. Бухгалтерський облік : навч. посібник. К.: КНЕУ, 1998. 448 с.

423. Сопко В. В. Концепція бухгалтерського обліку пасивів (капіталу, власності) в управлінні підприємницькою діяльністю: автореф. дис. … доктора екон. наук. КНЕУ, 2008. 33 с.

424. Спільник І. В., Загородна О. М. Аналітичне підґрунтя формування дивідендної політики *Економічний аналіз*. 2014. Т. 15(2). С. 79-92.

425. Статистичний бюлетень за 2014 рік. К.: Державна служба статистики України, 2015. 84 с.

426. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О. Г. Осауленка. К.: Держкомстат України, 2011. 560 с.

427. Статистичний щорічник України за 2014 рік / за ред. І. М. Жук. К.: Держкомстат України, 2015. 585 с.

428. Статистичний щорічник України за 2018 рік / за ред. І. Є. Вернера. Житомир: ТОВ «БУК-ДРУК», 2019. 482 с.

429. Стенли Фостер Рид, Александер Рид Лажу. Искусство М & А слияний и поглощений. М.: Альпина Бизнес Букс. 2004. 347 с.

430. Степаненко О. І., Чернишенко Я. Г. Теоретично-практичні підходи до процесу документування облікової інформації про основні засоби підприємства: сучасність та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2015. Вип. 15. Част. 3. С. 155–161. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/16572/Stepanenko_Oksana.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

431. Струк Н. С. Теоретично-методологічні засади й організація облікової системи ділового партнерства підприємств: моногр. Дрогобич: «Просвіт». 2018. 492 с.

432. Суха О. Р. Методика і організація бухгалтерського обліку і аудиту на малих підприємствах: Дис. ... кандидата екон. наук: Рівне, 2002. 242 с.

433. Тігова Т. М. Аналіз фінансової звітності: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 268 с.

434. Тітова Г. О. Поняття, ознаки та види розрахунків у сфері електронної комерції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2019. № 3. С. 57-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_7.

435. Товстоп'ят Ю. Лояльний» кешбек: правила обліку. *Бухгалтер 911*. № 42. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/buh911/2020/october/issue-42/article-111357.html.

436. Тучков В. Цифровая мельница XVII века. *Журнал РГО «Вокруг света»* от 12 декабря 2006 г. (РГО). URL: https://www.vokrugsveta.com/telegraph/technics/189.

437. Україна у цифрах у 2007 році. Статистичний збірник / за ред О. Г. Осауленка. К.: Державний комітет статистики України, 2008. 260 с.

438. Українська мала енциклопедія: 16 кн. у 8 т. /Проф. Є. Онацький. Адміністратура УАПЦ в Аргентині. 1960. Т. 3. С. 733-734.

439. Уманців Г. В. Оцінка об’єктів інтелектуальної власності як передумови їх бухгалтерського відображення. URL: http://intellect-expert.com/uk/korisni-resursi/59-otsinka-ob-ektiv-intelektualnoji-vlasnosti-yak-peredumova-jikh-bukhgalterskogo-vidobrazhennya.

440. Умови електронного декларування: затверджені наказом Держмитслужби України від 17.03.2011 р. № 216. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0468-11#Text.

441. Утечки информации в мире, 2022-2023 годы. Аналитический отчет. Экспертно-Аналитический центр InfoWatch. 2024. с. 23.

442. Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності. Архів 2020, 2021, 2022. Держстат України, 2020, 2021, 2022. URL: https://csrv2.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/posl/arh_dpsp_.html.

443. Хелферт Эрик. Техника финансового анализа. Пер. с англ. под ред. Л. П. Белых. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. 663 с.

444. Хімченко А. М. Щодо сутності поняття «корпорація» та її класифікації як економічної категорії. *Наукові записки Національного університету «Острозька*

академія». Серія: Економіка. 2013. Вип. 24. С. 80–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_24_18

445. Хомин П. Я. Облікове забезпечення звітності про фінансові результати має бути методологічно обґрунтованим. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2004, № 6. С. 9-15.

446. Хорунжак Н. М., Лукановська І. Р. Облік в умовах цифрової економіки: проблеми і перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 45. С.175-179.

447. Цал-Цалко Ю. С., Мороз Ю. Ю. Облікова політика підприємства та її кібербезпека. Облік, аналіз і контроль в умовах сучасних концепцій управління економічним потенціалом і ринковою вартістю підприємства: зб. наук. праць, т. І, ч. І, Житомир : ПП «Рута», 2017. С. 8–11.

448. Царук В. Ю. Теорія і методологія обліку і аналізу в системі корпоративного управління: монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2020. 404 с.

449. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти [за заг. ред. О. Пищуліної]; Центр Разумкова. Київ: Заповіт, 2020. 274 с.

450. Чех Н. О., Конопліна О. О., Шахвердян, Д. С. Забезпечення інформаційної безпеки бухгалтерського обліку підприємства. *Комунальне господарство міст.* 2019. № 148. С. 111-117. DOI: 10.33042/2522-1809-2019-2-148-111-117. URL: https://eprints.kname.edu.ua/53667/1/5408-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-10984-1-10-20190416.pdf.

451. Чижевська Л. В. Бухгалтерський облік: розвиток методології, професійне навчання: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2006. 304 с.

452. Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. К.: Ваіте, 2018. 826 с.

453. Шайгородский В. Сравнительный анализ возможностей бухгалтерских программ. *Все о бухгалтерском учете*. 1996, № 27-30.

454. Шаповалова А. С., Ляшенко О. М., Шаповалова С. М. Характеристика методів удосконалення бізнес-процесів підприємства. *Актуальні проблеми економіки.* 2010. № 2. С. 33–39.

455. Швецова-Водка Г. Н. Общая теория документа и книги: Учебное пособие. Киев: Знания. 2009. 487 с.

456. Швець В. Є. Розвиток обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні: монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010, 448. с.

457. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. К.: Знання, 2004. 447 с.

458. Шевченко Л. Я. Комплексна методика аналізу ресурсного потенціалу корпорації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Економіка і управління.* 2019. Том 30, № 2. С. 254-259.

459. Шевчук І. Б., Депутат Б. Я., Тарасенко О. Є. Цифровізація та її вплив на економіку України: переваги, виклики, загрози й ризики. *Причорноморські економічні студії.* 2019. Випуск 47-2. С. 173-177. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/47_2_2019/34.pdf.

460. Шкромида В. В., Шкромида Н. Я., Гнатюк Т. М. Модифікація документування у контексті цифровізації бухгалтерського обліку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип 19. Т.2 DOI: https://doi.org/10.15330/apred.2.19.69-78 URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/6944.

461. Шпак В. А. Організація захисту облікової інформації. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації.* 2015. № 2. С. 181–187.

462. Штрихове кодування. URL: https://pidru4niki.com/15800119/bankivska_sprava/shtrihove_koduvannya.

463. Щедрин А. Н. Электронные информационные ресурсы в информационной экономике. Донецк: 2003. 231 с.

464. Щетинін А. І. Гроші та кредит: Підручник. Видання 4-те, перероблене та доповнене. К.: Центр учбової літератури, 2010. 440 с.

465. Що таке корпоративне управління ефективністю (CPM). URL: https://erp.org.ua/korporativnoe-upravlenie-jeffektivnostju-cpm/.

466. Щодо особливостей застосування первинних документів: лист Міністерства фінансів України від 16.02.2017 р. № 31-11410-06-5/4339. URL: http://document.vobu.ua/doc/12447.

467. Юдін О. Ю., Івахненков С. В., Пазинич В. О., Рожнятовський С. В. Основи автоматизації бухгалтерського обліку та звітування на залізницях України / за ред. доц. С. В. Івахненкова. К.: ПАМАК, 2005. 154 с.

468. Юзва Р. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 259 с.

469. Юхименко-Назарук І. А., Самосей А. В. Теоретичні аспекти облікової політики корпорації. *Економіка і суспільство*. Випуск 7. Мукачеве: МДУ, 2016. С. 997-1004.

470. Як відобразити в бухобліку електронний квиток. Бухгалтерське електронне видання «Uteka». 30.10.2018 р. URL: https://uteka.ua/ua/publication/news-14-ezhednevnyj-buxgalterskij-obzor-39-kak-otrazit-v-buxuchete-elektronnyj-bilet.

471. Янчев А. В. Електронний документообіг: методологія та організація: монографія. Харків: ХДУХТ, 2015. 286 с.

472. Янчев А. В., Сахаров П. О. Документування операцій з розрахунків електронними грошима. *Економічний аналіз*. Тернопіль: ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2013. Том 14, № 2. С. 240-248.

473. Яремко І. Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: монографія. Львів: Каменяр, 2006. 176 с

474. Ярмолюк О. Ф., Вітер С. А. Раціональний документообіг в організації обліку фермерських господарств. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9076. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.91.

475. 100 найбільших приватних компаній України 2020. Журнал «Forbes Ukraine» від 01 жовтня 2020 р. URL: https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-02112020-408.

476. 100 найбільших приватних компаній України 2021. Журнал «Forbes Ukraine» від 13 жовтня 2021 р. URL: https://forbes.ua/forbes-ukraine.

477. Abbott, A. (1988), The System of Professions (Chicago: University of Chicago Press). URL: https://psycnet.apa.org/record/1988-97883-000.

478. Alana Rudder, Kelly Main. What Is CRM? The Ultimate Guide. Forbes Advisor. Aug 19, 2022. URL https://www.forbes.com: /advisor/business/what-is-crm/ .

479. Alana Rudder.Best Manufacturing ERP (2024). *Forbes Advisor*. Jan 10, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/best-manufacturing-erp/.

480. Amazon. URL: https://www.amazon.com/b?ie=UTF8&node=16008589011.

481. Amy Smith. Best Cloud ERP Software (January 2024). *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/best-cloud-erp-software/.

482. Amy Smith. Best Retail ERP (January 2024). *Forbes Advisor*. Jan 3, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/best-retail-erp/.

483. Anna Baluch. Best ERP Systems Of 2023. *Forbes Advisor*. Dec 16, 2023. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/best-erp-systems/.

484. Anna Baluch. Best ERP Systems Of 2024. *Forbes Advisor*. Jan 20, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/best-erp-systems/.

485. Anna Baluch. Epicor Prophet 21 Review 2024: Features, Pros And Cons. *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/epicor-prophet-21-review/.

486. Arnold, H. L. (1899) The Complete Cost-Keeper, New York: The Engineering Magazine Press.

487. Arnold, H. L. (1901), The Complete Cost-Keeper, 3rd edn. (New York: The Engineering Magazine Press), 1979 reprint.

488. Averkamp Harold. What is a source document? URL: https://www.accountingcoach.com/blog/what-is-a-source-document.

489. Barcode History: The Start, Revolution, Innovation. *Unique Product Codes*. June 30, 2021. URL: https://uniqueproductcodes.com/barcode-history/?currency=EUR.

490. Barcode. *Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Barcode#History.

491. Beatrice Cherrier. The computerization of economics: a chronology (in progress). The Undercover Historian. February 7, 2016. URL: https://beatricecherrier.wordpress.com/2016/02/07/the-computerization-of-economics-a-chronology-in-progress/

492. Ben Scott. The Accounting Journal: the Univac changes everything. *MYOB*. 23RD JUNE, 2015. URL: https://www.myob.com/au/blog/the-accounting-journal-the-univac-changes-everything/.

493. Ben Scott.The Accounting Journal: accounting software grows up. *MYOB*. 31ST JULY, 2015. URL: https://www.myob.com/au/blog/the-accounting-journal-accounting-software-grows-up/.

494. Best ERP Systems for Enterprise Businesses. *G2*. 2024-01-20. URL: https://www.g2.com/categories/erp-systems/enterprise.

495. Best ERP Systems for Medium-Sized Businesses. *G2*. 2024-01-20. URL: https://www.g2.com/categories/erp-systems?utf8=%E2%9C%93&selectedview= grid &segment=mid-market#grid.

496. Bruno Koch. E-Invoicing / E-Billing Electronic. Tax Reporting International Market Overview & Forecast. *Billentis*. 2020. p. 19. URL: https://www.billentis.com/einvoicing_ebilling_market_overview_2020.pdf.

497. Bruno Koch. E-Invoicing / E-Billing Electronic. Tax Reporting International Market Overview & Forecast. *Billentis*. 2021. p. 19. URL: https://www.billentis.com/einvoicing_ebilling_market_overview_2021.pdf.

498. Bruno Koch. E-Invoicing / E-Billing Electronic. Tax Reporting International Market Overview & Forecast. *Billentis*. 2022. p. 22. URL: https://www.billentis.com/einvoicing_ebilling_market_overview_2022.pdf.

499. Bruno Koch. E-Invoicing / E-Billing Electronic. Tax Reporting International Market Overview & Forecast. *Billentis*. 2023. p. 11. URL: https://www.billentis.com/einvoicing_ebilling_market_overview_2023.pdf.

500. Bruno Koch. The e-invoicing journey 2019-2025. *Billentis*. 2019. p. 184. https://www.billentis.com/The_einvoicing_journey_2019-2025.pdf.

501. Carvalho, J. M. (2017). From Traditional Accounting History to Digital Accounting History: An Eighteenth-Century Double-Entry Bookkeeping System represented in Spreadsheet Databases. *XVI International Congress of Accounting and Auditing*. URL: https://www.academia.edu/41125496/From_Traditional_Accounting_History_ to_Digital_Accounting_History_An_Eighteenth_Century_Double_Entry_Bookkeeping _System_represented_in_Spreadsheet_Databases.

502. Cassie Bottorff. Acumatica Review 2024: Features, Pros And Cons. *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/acumatica-review/.

503. Chambers R. J. Capital Maintenance and Service Potential: A Review Artilce. Abacus. 1975. Vol. 1. P. 97-104.

504. Chandler Jr., A.D. (1977), The Visible Hand: The Managerial Revolution in Ameri- can Business (Cambridge, MA: Harvard University Press).

505. Charles A. Smith, Jim G. Ashburne. Financial and Administrative Accounting. McGraw-Hill. 1960. 640 p.

506. Christine Organ. Syspro ERP Review 2024: Features, Pricing, Pros & Cons. *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software /syspro-erp-review/

507. Cloud computing - statistics on the use by enterprises. Statistics Explained. *Eurostat*.URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title= Cloud_computing_-_statistics_on_the_use_by_enterprises.

508. Cloud computing services by size class of enterprise. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_cicce_use/default/table?lang=en

509. Corporate Performance Management (CPM). *Gartner Glossary*. URL: https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/cpm-corporate-performance-management

510. Cortada, J.W. (1993), Before the Computer (Princeton, NJ: Princeton University Press).

511. Cotrugli Benedetto. Della mercatura e del mercante perfetto. Nápoles. 1458.

512. Council Directive 2001/115/EC of 20 December 2001 amending Directive 77/388/EEC with a view to simplifying, modernising and harmonising the conditions laid down for invoicing in respect of value added tax. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:015:0024:0028:EN:PDF.

513. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02006L0112-20220406#src.E0017.

514. Denis Torii, Sam Grinter, Tim Faith, Naveen Mahendra, Neha Ralhan, Robert Anderson. Magic Quadrant for Cloud ERP for Service-Centric Enterprises. *Gartner.* 29 August 2023. URL: https://www.gartner.com/doc/reprints?id=1-2EUH2RNV&ct=230830&st=sb.

515. Digital intensity index (2015-2021). URL: https://circabc.europa.eu/sd/a/85e9f133-c930-4453-84d0-2161469b1695/DIGITAL%20INTENSITY%20INDEX.pdf.

516. Digital Intensity. *Eurostat*. 03.2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/ view/isoc_e_dii/default/table?lang=en.

517. Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community Framework for Electronic Signatures (Electronic Signatures Directive). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1999/93/oj.

518. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/31/oj.

519. Directive 2014/55/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on electronic invoicing in public procurement. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0055.

520. Drokina, N. & Kaipova, Gulnara. Formation of accounting policy content. *Chronos Journal*. 2020. dOI: http://doi.org/10.31618/2658-7556-2020-40-1-3.

521. E-business integration. *Eurostat*. May 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=E-business_integration#Adoption_of_e-business:_highlights.

522. Eccles R., Herz R., Keegan E. The value reporting revolution: moving beyond the earnings game. New York: John Wiley & Sons, 2001. 207 p.

523. Eiichi S.S., Kanter R.M. Corporation. *Encyclopaedia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/topic/corporation.

524. Electronic Reporting in Dynamics 365 for Finance and Operations. Post Author: HCLTech. February 13th, 2018. URL: https://microsoft-business-applications.hcltech.com/dynamics-365-finance-operations/electronic-reporting-in-dynamics-365-for-finance-and-operations/.

525. Electronic Signatures in Global and National Commerce Act. (ESIGN). Public Law 106–229, 114 Stat. 464, enacted June 30, 2000, 15 U.S.C. ch. 96. URL: https://www.fdic.gov/resources/supervision-and-examinations/consumer-compliance-examination-manual/documents/10/x-3-1.pdf.

526. Enterprises using radio frequency identification (RFID) instrument. *Statista*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00126/default/table?lang=en.

527. Erik Gregersen. ARPANET. United States defense program. *Encyclopædia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/topic/ARPANET.

528. Estimates on the number of smartphone users in the United States who scan QR codes for payments or other use cases in 2019 and 2020, with forecasts from 2020 to 2025. *Statista*. URL: https://www.statista.com/statistics/1337584/number-of-smartphone-qr-code-scanners-usa.

529. E-Invoicing Market: Global Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecast 2022-2027. *Research and Markets*. URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/5547047.

530. Financial Reporting: The Importance of Corporate Transparency. URL: https: //www.investopedia.com/fundamential/03/121703.arp.

531. G. Kiryakova, N. Angelova, L. Yordanova. QR codes in the business world. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 11, Suppl. 1, 2013, pp 370-376. URL: https://www.academia.edu/5343260/QR_codes_in_the_business_world.

532. Galloway, L. (1919), Office Management Its Principles and Practice (New York: The Ronald Press Company).

533. Garner, S.P. (1954), Evolution of Cost Accounting to 1925 (University, AL: Univer- sity of Alabama Press).

534. Giang, Pham & Thi Thanh Binh, Vu & Nga, Trần. (2022). Determinant of the Effectiveness of E-Invoice Implementation in Enterprises. URL: https://www.researchgate.net/publication/366656337_Determinant_of_the_Effectiveness_of_E-Invoice_Implementation_in_Enterprises/citations.

535. Greg Leiter, Robert Anderson, Dixie John, Tomas Kienast, David Penny. Magic Quadrant for Cloud ERP for Product-Centric Enterprises. *Gartner*. 3 October 2023. URL: https://www.gartner.com/doc/reprints?id=1-2F7RT0U6&ct=231005&st=sb

536. GS1 Web URI Structure Standard. URL: https://www.gs1.org/docs/Digital-Link/GS1_Web_URI_Standard_i1_r_2018-07-17.pdf.

537. Haija, Mohammed. (2021). The Impact of Computerized Accounting Information Systems Risks on the Quality of Accounting Information. *International Journal of Business and Management.* 16(7), 91-103. DOI: 10.5539/ijbm.v16n7p91.

538. Horodyskyi M. P., Hrabchuk I. L. Software market analysis for preparing records and reporting. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер.: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз.* 2018. Вип. 1 (39). С. 32-37. DOI: https://doi.org/10.26642/pbo-2018-1(39)-32-37.

539. How Digital Document Processes Are Shifting From Best Practice To Business Necessity. A Forrester Consulting Thought Leadership Paper Commissioned By Adobe.

August 2020. URL: https://www.adobe.com/content/dam/dx-dc/pdf/ue/forrester-digital-documents-business-necessity-ue.pdf.

540. How digitalised are the EU's enterprises? *Eurostat*. 26.08.2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220826-1.

541. Integration of internal processes by size class of enterprise. (Enterprises who have ERP software package to share information between different functional areas. Enterprises using software solutions like Customer Relationship Management (CRM)). *Eurostat*. URL:https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_ eb_iip/default/ table?lang=en.

542. Integration with customers/suppliers, supply chain management by size class of enterprise. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ ISOC_EB_ICS__custom_5524711/default/table?lang=en.

543. Invoice. *Cambridge Dictionary*. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/ english/invoice.

544. Invoice. *Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Invoice.

545. ISO 32000-2:2020(en) Document management — Portable document format — Part 2: PDF 2.0. URL: https://www.iso.org/obp/ui#iso:std:iso:32000:-2:ed-2:v1:en.

546. ISO 19005-3:2012(en) Document management — Electronic document file format for long-term preservation — Part 3: Use of ISO 32000-1 with support for embedded files (PDF/A-3). URL: https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:19005:-3:ed-1:v1:en.

547. ISO 9000:2015(en) Quality management systems — Fundamentals and vocabulary. URL: https://www.iso.org/obp/ui#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:en.

548. Izmaylov Y., Yegorova I. Integrated reporting of enterprises in national and global business environment. *Actual problems of economics*. 2018. № 1 (199). P. 64-79.

549. John Clemons. Five Characteristics To Look For In A Highly Effective MES. *Forbes Technology Council.* Jan 18, 2022. URL: https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2022/01/18/five-characteristics-to-look-for-in-a-highly-effective-mes/?sh=2d14163260d3.

550. John Iwuozor. Qt9 ERP Review 2024: Features, Pros & Cons. *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/qt9-erp-review/.

551. John Wolff. Slide Adding Machines ("Addiators"). *John Wolff's Web Museum*. 2021. URL: http://www.johnwolff.id.au/calculators/addiators/addiators.htm# Resources.

552. Johnson, H. T. and Kaplan, R. S. (1987), Relevance Lost: The Rise and Fall of Man- agement Accounting (Boston, MA: Harvard Business School Press).

553. Jonathan Wolf. Five steps to audit-proof your IT infrastructure. *Computerworld*. May 13, 2004. URL: https://www.computerworld.com/article/1707813/five-steps-to-audit-proof-your-it-infrastructure.html.

554. Jordan, R. (2018). How to Scale Ethereum: Sharding Explained. *Medium*. Retrieved 24 September 2019. URL: https://medium.com/prysmatic-labs/how-to-scale-ethereumsharding-explained-ba2e283b7fce.

555. Katherine Haan, Cassie Bottorff. Best Supply Chain Management Software 2023. *Forbes Advisor*. Nov 13, 2023. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/ software/best-supply-chain-management-software/.

556. Katherine Haan, Kelly Main. Best POS Systems For Small Business 2023. *Forbes Advisor*. Dec 21, 2023. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/ software/best-pos-system-for-small-business/.

557. Kathryn Tomasek and Syd Bauman, Encoding Financial Records for Historical Research », *Journal of the Text Encoding Initiative* [Online], Issue 6 | December 2013, Online since 06 September 2017, connection on 19 April 2019. URL : http://journals.openedition.org/jtei/895 ; DOI : 10.4000/jtei.895.

558. Kavanagh Duncan. Will QR Codes Make a Comeback in 2019? *GlobalWebIndex*. December 17, 2018. URL: https://blog.gwi.com/trends/qr-codes-2019/.

559. Keerthana Nithyakumar. Invoice vs. Bill vs. Receipt: A detailed comparison. URL: https://www.zoho.com/invoice/guides/invoice-vs-bill-vs-receipt-a-detailed-comparison.html.

560. Kyrylenko, O. N., Razumova, E. N., Vysotskaya, M. P., & Kushnir, L. V. (2019). Розвиток маркетинго-логістичних центрів взаємодії всіх видів транспорту на

основі імплементації «єдиного квитка». *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), 528–534. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172306.

561. Lee Davis. Top SAP Competitors (2024). *Forbes Advisor*. Jan 9, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/sap-competitors/

562. Lee Davis.Best Construction ERP (2024). *Forbes Advisor*. Jan 9, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/best-construction-erp/.

563. Leeron Hoory. ERP vs MRP: What's The Difference? *Forbes Advisor*. May 12, 2023. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/erp-vs-mrp/.

564. Leffingwell, W.H. (1926), The Office Appliance Manual (National Association of Office Appliance Manufacturers).

565. Lewis, E.S. (1914), Efficient Cost Keeping (Detroit: Burroughs Adding Machine Company).

566. Lim, Jae-Hee. (2010). A Study on the Effects of Accounting Information System Characteristics on Accounting Information System Performance. Korea International Accounting Review. null. (34), 129-146. DOI: 10.21073/kiar.2010..34.006. Jae-Hee Lim.

567. Luca Pacioli. Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita. Venezia. 1494.

568. Modigliani F., Miller M. N. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*. 1958. Vol. 48, N 3. P. 261-297.

569. Monique Danao. Microsoft Dynamics 365 ERP Review (2024). *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/microsoft-dynamics-365-erp-review/.

570. Moran Shauna. 5 Reasons Why QR Codes Mean Business. *GlobalWebIndex*. October 22, 2019. URL: https://blog.gwi.com/chart-of-the-week/why-qr-codes-mean-business.

571. National accounts and GDP. Eurostat. *Statistics Explained*. 06.2022. URL: https: //ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and _GDP.

572. Naumiuk T. Dowody księgowe: obieg i kontrola. Warszawa: Infor, 2002. 430 s.

573. Nazarova I. Y. Business merging methods: domestic and foreign practice. Conceptual approach to reforming of the national accounting system: Monograph. Z.-M. V. Zadorozhnyi, Doctor of Economic Sciences, Professor, [Et al.]. Kindle Publishing, Box 81226 Seattle, WA 98108-1226, The USA, 2017. P. 218-226.

574. Nazarova, Iryna. Electronic document in the context of international economic and legal framework. *Journal of European Economy*, [S.l.], v. 22, n. 1, p. 32-47, apr. 2023. ISSN 2519-4089. DOI:https://doi.org/10.35774/jee2023.01.031. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1629/1635>.

575. Nazarova, Iryna. Innovative information technologies in the modernization of business information support. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2, 38 (Jun. 2024), 30–35. DOI:https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-02-30-35.

576. Norberg, A.L. (1990), High-Technology Calculation in the Early 20th Century: Punched Card Machinery in Business and Government, *Technology and Culture*, Vol. 31, No. 4: 753-779.

577. NCTS. *Державна митна служба України*. URL: https://customs.gov.ua/forum/?tag=ncts-140.

578. Osareme Erhomosele. (2021). Accounting Information System (AIS). DOI: 10.13140/RG.2.2.18272.61441

579. Ostapiuk N., Bondar M., Gutsalenko L., Marchuk U., Resler M. Economic and Mathematical Modeling of Optimization of Taxation of the IT Industry in Ukraine. Review of Economics and Finance. 2022. Vol. 20. No. 1. P. 1067–1076. DOI: https://doi.org/10.55365/1923.x2022.20.119. URL: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202209982

580. Otilia Dimitriu, Marian Matei. (2014). A New Paradigm for Accounting through Cloud Computing. *Procedia Economics and Finance*. Vol. 15. pp. 840-846. available at: www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567114005413. DOI: 10.1016/S2212-5671(14)00541-3.

581. Panorama Consulting Group. The 2022 ERP Report. URL: https://4439340.fs1.hubspotusercontent-na1.net/hubfs/4439340/Reports/

ERP%20Report/The%202022%20ERP%20Report%20-%20Panorama%20Consulting%20Group.pdf.

582. Panorama Consulting Group. The 2023 ERP Report. URL: https://www.panorama-consulting.com/resource-center/erp-report/.

583. Petersen, A., Bruwer, J.P. and Mason, R., 2020. Source Document Usage and the Financial Sustainability of South African Small, Medium and Micro Retailers. *Expert Journal of Business and Management*, 8(1), pp.110-119.

584. Powering the Future of Retail – Building on the Foundation of the U.P.C. Barcode. VDC Research. *GS1 US.* Release 1.1, February 2020. 22 s. URL: https://www.gs1us.org/documents?Command=Core_Download&EntryId=2028.

585. Pylypenko, L., Grytsay, O., Voskalo, N., Demska, Y. Control of capital reserves of the enterprise: organizational and methodological toolkit. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2023, 1(48), pp. 151–164.

586. QR code technology in Ukraine. *Wallet Factory*. URL: https://walletfactory.com/about.

587. QR code usage statistics 2022: 443% scan increase and 438% generation boost. *Qrtiger* . January 05, 2023. URL: https://www.qrcode-tiger.com/qr-code-statistics-2022-q1.

588. QR-code in Ukraine. URL: https://visual.ly/community/Infographics/technology/qr-code-ukraine.

589. Recommendation 6 the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) «Aligned Invoice Layout Key For International Trade» Geneva, September, 1983 (ECE/TRADE/148). Trade Facilitation Implementation Guide United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).URL: https://tfig.itcilo.org/contents/recommendation-6.htm.

590. Regulation (EU) 2015/751 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2015 on interchange fees for card-based payment transactions (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015R0751.

591. Regulation (EU) no 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on Electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. https://web.archive.org/web/20180115001229/http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.257.01.0073.01.ENG.

592. Richard Mattessich (2003) Accounting research and researchers of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century: aninternational survey of authors, ideas and publications, *Accounting, Business & Financial History*, 13:2, 125-170, DOI: 10.1080/ 0958520032000084978.

593. Roger E. Backhouse, Béatrice Cherrier; "It's Computers, Stupid!» The Spread of Computers and the Changing Roles of Theoretical and Applied Economics. History of Political Economy 1 December 2017; 49 (Supplement): 103–126. DOI: https://doi.org/10.1215/00182702-4166287.

594. Sachin Nishil. The 15 types of invoices your business needs. URL: https://www.zoho.com/finance/essential-business-guides/invoice/15-types-of-invoices-for-businesses.html.

595. Sage began as a modest British startup. URL: https://www.sage.com/en-us/about-us/

596. Sanjay Bulaki Borad. Types of Invoice. URL: https://efinancemanagement.com/working-capital-financing/types-of-invoice.

597. SAP History. URL: https://www.sap.com/about/company/history/1972-1980.html?url_id=text-glo-404-reclink.

598. Seward, G.H. (1904) Mechanical Aids in Factory – Office Economy. *Engineering Magazine*, Vol. 27, July: 605-625.

599. Simon Kemp. Digital 2020: Global Overview Report. *DataReportal.* 30 January 2020. URL: https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview.

600. Simon Kemp. Digital 2021: Global Overview Report. *DataReportal*. 27 January 2021. URL: https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report.

601. Spilnyk I., Brukhanskyi R., Struk N., Kolesnikova O., Sokolenko L. (2022) Digital accounting: innovative technologies cause a new paradigm. *Independent Journal of*

Management & Production (Special Edition ISE, S&P) Vol. 13 No. 3. 2022. 215-224. DOI: https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1991

602. Strom, S.H. (1987), Machines Instead of Clerks: Technology and the Feminization of Bookkeeping, 1910-1950, in Hartmann, H. I. (ed.), Computer Chips and Paper Clips (Washington: National Academy Press).

603. Strom, S.H. (1992), Beyond the Typewriter: Gender, Class, and the Origins of Mod- ern American Office Work (Urbana, IL: University of Illinois Press).

604. Sweetland, C.A. (1906), "Mechanical Aids to Accounting,» System, Vol. 9, February: 193-196.

605. SWIFT. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії.* URL: https://uk.wikipedia.org/SWIFT.

606. The birth of the IBM PC. URL: https://www.ibm.com/ibm/history/exhibits/pc25/pc25_birth.html.

607. The FATF Recommendations Glossary of specific terms usedin Interpretive Note 16. URL: http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html.

608. The State of QR in 2021. Updated QR code stats and exploration of QR usage today. Blue Bite. June 21, 2021. URL: https://www.bluebite.com/nfc/qr-code-usage-statistics.

609. The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). Recommendation 18 UNECE «Facilitation Measures Related to International Trade Procedures», third, revised edition, adopted by the seventh session of the United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business (UN/CEFACT), Geneva, March 2001 (ECE/TRADE/271). URL: https://unece.org/info/Trade/CEFACT/pub/2380.

610. Toni Matthews-El. SAP Business One ERP Review 2024: Features, Pros & Cons. *Forbes Advisor*. Jan 4, 2024. URL: https://www.forbes.com/advisor/business/software/sap-business-one-erp-review/.

611. Top 10 marketing trends for 2023 you need to know. *Qrtiger*. January 09, 2023. URL: https://www.qrcode-tiger.com/marketing-trends-2023.

612. Towards Digital Decade targets for Europe. Eurostat. *Statistics Explained*. 05.2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Towards_ Digital_Decade_targets_for_Europe#Digital_transformation_of_businesses.

613. Turck, J.A.V. (1921), Origin of Modern Calculating Machines (Chicago: The West- ern Society of Engineers), 1972 reprint.

614. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records. UNITED NATIONS. New York, 2018. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/ electronic_transferable_records.

615. Uniform Electronic Transaction Act (UETA) 1999 p. drafted by the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws and by it approved and recommended for enactment in all the states at its Annual Conference Meeting in its one-hundred-and-eighth year in Denver, Colorado. July 23–30, 1999. URL: https://www.uniformlaws.org/committees/ community-home?CommunityKey=2c04b76c-2b7d-4399-977e-d5876ba7e034.

616. Wells M. C. A Revolution in Accounting Thought?. The Accounting Review. Juli, 1976. P. 471-482.

617. Wootton, C. W., & Kemmerer, B. E. (2007). The emergence of mechanical accounting in the U.S., 1880-1930. The Accounting Historians Journal, 34(1), 91–124. URL: http://www.jstor.org/stable/40698352.

618. Wootton, C.W. and Wolk, C.M. (2000), «The Evolution and Acceptance of the Loose-Leaf Accounting System, 1885-1935» Technology and Culture, Vol. 41, No. 1: 80-98.

619. World Payments Report 2021. *Capgemini Research Institute*. URL: https://worldpaymentsreport.com/ resources/world-payments-report-2021/.

620. World Payments Report 2022. *Capgemini Research Institute*. URL: https://www.capgemini.com/insights/research-library/world-payments-report/.

621. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The

Regions. Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe. COM/2012/0529. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52012DC0529.

622. Guercio, Maria & Caravaca, Maria & Varlamova, Liudmila. (2020). Policies and standards for recordkeeping and digital preservation. 10.4324/9781003005117-5.

623. Yaroslav Krupka, Iryna Nazarova, Nataliia Pravdiuk, Liubov Myskiv, Nataliia Yevdokymova. (2022). Electronic settlements in the enterprise and their accounting and information support. *Independent Journal of Management & Production* (Special Edition ISE, S&P), Vol. 13, No. 3, 252-269. DOI: https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1986. URL: http://www.ijmp.jor.br/index.php/ ijmp/article/view/1986.

624. Zadorozhnyi, Z.-M., Muravskyi, V. & Shevchuk O. (2018). Management accounting of electronic transactions with the use of cryptocurrencies. *Financial And Credit Activity: Problems Of Theory And Practice*, 3(26), 169-177. DOI: http://dx.doi.org/10.18371/fcaptp.v3i26.144368.

625. Zadorozhnyy Z.-M., Zhukevych S., Portovaras T., Rozelyuk V., Zhuk N., Nazarova I. Analysis of risks in the financial security management system of business entities. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 6(53). P. 82–95. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4242. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001161435400040

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні наукові результати дисертації.

1. Задорожний З.-М. В., Крупка Я. Д., **Назарова І. Я.** Обліково-інформаційне забезпечення реорганізаційних процесів у надзвичайних умовах. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 2(33). С. 139-148. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206928. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000548442900014 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,3 д.а. / 0,4 д.а.; внесок автора: сформовано пропозиції щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій при реструктуризації та оптимізації інформаційного забезпечення бізнесу в надзвичайних умовах).

2. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.**, Порохнавець Я.А., Дубіль О.В. Документування та облік капіталізації витрат у корпоративних об'єднаннях видобувних галузей. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5(40). С. 156–166. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244918. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000757057600016 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,4 д.а. / 0,5 д.а.; внесок автора: обґрунтовано необхідність модернізації обліково-інформаційних систем корпоративних об'єднань через переведення їх у електронний формат з використанням ERP-систем).

3. Krupka Y., **Nazarova I.**, Pravdiuk N., Myskiv L., Yevdokymova N. Electronic settlements in the enterprise and their accounting and information support. *Independent Journal of Management & Production.* 2022. Vol. 13. No. 3. P. S252-S269. DOI: https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1986. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000795794100015 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,4 д.а. / 0,4 д.а., внесок

автора: визначено сутність та систематизовано види електронних розрахунків, надано пропозиції щодо удосконалення їх документування).

4. Zadorozhnyy Z.-M., Zhukevych S., Portovaras T., Rozelyuk V., Zhuk N., **Nazarova I.** Analysis of risks in the financial security management system of business entities. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 6(53). P. 82–95. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4242. URL: https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001161435400040 (індексується в наукометричній базі Web of Science (Q4); 1,4 д.а./ 0,3 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо формування інформаційної бази для аналізу ризиків у контексті фінансової безпеки).

5. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Про масштаби та способи розкриття інформації у примітках до фінансової звітності. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2009. Вип. 7. С. 144-149. (0,5 д.а./ 0,2 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо удосконалення приміток до фінансової звітності як одного з джерел інформаційного забезпечення бізнесу).

6. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Принципи формування облікової політики об'єднаних підприємств. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2009. Вип. 15. С. 116-123. (0,6 д.а./0,3 д.а.; внесок автора: обґрунтовано важливість облікової політики для налагодження інформаційного обміну у корпоративних об'єднаннях).

7. Назарова І.Я. Особливості обліку перетворення суб'єктів підприємницької діяльності. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 6. С. 278-280. (0,4 д.а.).

8. Назарова І.Я. Формування інформації про капітал у звітності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. Вип. 10. С. 284-286. (0,3 д.а.).

9. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Балансове узагальнення та звітність підприємств в період реорганізаційних перетворень. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2016. №1(5). С. 108-114. (0,8 д.а./ 0,4 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо розширення інформативності балансів корпоративних об'єднань).

10. Назарова І.Я. Проблеми обліку іноземної валюти на розподільчих рахунках суб'єктів господарювання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове видання. 2016. №10. С. 941-946. URL: http://global-national.in.ua/archive/10-2016/195.pdf (0,7 д.а.).

11. Назарова І.Я. Методи об'єднання підприємств та їх вплив на систему обліку і звітності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове фахове видання. 2017. №18. С. 550-555. URL: http://global-national.in.ua/archive/18-2017/104.pdf (0,7 д.а.).

12. Назарова І.Я. Сутність та структуризація власного капіталу для потреб обліку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2017. Вип. 3. С. 117-126. (0,9 д.а.).

13. Назарова І.Я. Етапи та алгоритм використання інформаційних технологій в обліку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 21. С. 40-44. (0,6 д.а.).

14. Назарова І.Я. Актуальні питання щодо електронного митного документування. *Бізнес-навігатор.* 2019. Випуск 5-2 (54). С. 120-123. (0,6 д.а.).

15. Назарова І.Я. Можливості та функції електронного документообігу. *Економічний простір.* 2020. № 159. С. 166-170. (0,6 д.а.).

16. Крупка Я.Д., **Назарова И.Я.** Анализ реорганизационных процессов в предпринимательстве Украины в условиях пандемии. *Бухгалтерский учет и анализ: Научно-практический журнал».* 2021. № 1 (289). С. 7-11. ISSN 2522-1515. (0,6 д.а./ 0,3 д.а.; внесок автора: сформовано пропозиції щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації інформаційного забезпечення бізнесу в умовах пандемії).

17. Назарова І.Я. Еволюція обліково-інформаційних систем у здійсненні безготівкових розрахунків. *Вісник Економіки*. 2021. Вип. 4 (102). С. 211–224. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.211 (1,0 д.а.).

18. Назарова І.Я. Сутність та обліково-інформаційне забезпечення електронних розрахунків. *Вісник Економіки*. 2022. Вип. 3 (105). С. 123-136. DOI:https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.123 (1,0 д.а.).

19. Nazarova I. Electronic document in the context of international economic and legal framework. *Journal of European Economy.* 2023. V. 22. N. 1 (84). P. 32-47. DOI: https://doi.org/10.35774/jee2023.01.031 (1,0 д.а.).

20. Назарова І.Я. Облікова парадигма в умовах застосування електронних інформаційних технологій. *Вісник Економіки.* 2023. Вип. 2 (108). С. 103-118. DOI:https://doi.org/10.35774/visnyk2023.02.103 (1,0 д.а.).

21. Назарова І.Я. Обліково-інформаційне забезпечення бізнесу через систему QR-кодування. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 1 (111). С. 145–154. DOI: 10.35774/visnyk2024.01.145 (0,7 д.а.).

22. Назарова І.Я. Аналітична оцінка рівня цифровізації бізнесу та запровадження електронних обліково-інформаційних систем. *Економічний аналіз.* 2024. Том 34. №2. С. 158-167. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2024.02.158 (0,7 д.а.).

23. Nazarova I. Innovative information technologies in the modernization of business information support. *Економічний часопис Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2024. № 2 (38). С. 30–35. DOI: https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-02-30-35 (0,7 д.а.).

24. Назарова І.Я. Еволюційний розвиток обліково-інформаційних систем в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2024. № 77. С. 50-56. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-07. (0,9 д.а.).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

25. Назарова І.Я. Основні етапи балансового узагальнення при об’єднанні підприємств. *Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (18 квітня 2013 р., м. Чортків). Чортків: ФОП Атаманчук В.В., 2013. С. 87-89. (0,2 д.а.).

26. Назарова І.Я. Облікова інформаційна система та інформаційні технології. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит та управління економічними процесами в світовій і національній економіці: історія, сучасність, перспективи:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (23 жовтня 2014 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль: Крок, 2014. С. 93-95. (0,2 д.а.).

27. Назарова І.Я. Особливості формування облікової політики при об'єднанні підприємств. *Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в Україні: монографія* / за наук. ред. д.е.н., проф. З. М.-В. Задорожного. 2015. С. 69-79. (0,5 д. а.).

28. Назарова І.Я. Проблеми нормативно-правового забезпечення подання електронної звітності. *Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (20 листопада 2015 р., м. Львів). Львів: ЛКА, 2015. С. 130-133. (0,2 д.а.).

29. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Актуальні питання організації обліку та фінансової звітності в Україні. *Стан і перспективи розвитку обліково-аналіт. забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів:* матеріали міжнар. наук. інтернет-конф. (26-27 листопада 2015 р., м. Чернівці). Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 203-205. (0,2 д.а./ 0,1 д.а.; внесок автора: обґрунтовано необхідність гармонізації обліку і звітності, наближення їх до міжнародних стандартів для забезпечення інформаційних потреб користувачів у різних країнах).

30. **Назарова І.Я.,** Назаров О.М. Способи автоматизації облікових процесів у корпоративних об'єднаннях. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (11 травня 2016 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 162-164. (0,2 д.а. / 0,1 д.а.; внесок автора: систематизовано способи автоматизації облікових процесів, надано пропозиції щодо їх використання різними суб'єктами господарювання).

31. Nazarova I.Y. Business merging methods: domestic and foreign practice. *Conceptual approach to reforming of the national accounting system: monograph.* Z.-M.

V. Zadorozhnyi, Doctor of Economic Sciences, Professor, [Et al.]. 2017. P. 218-226. (0,5 д.а.).

32. Назарова І.Я. Про важливі аспекти автоматизації облікових процесів. *Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 вересня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: НО «Перспектива», 2017. С. 104-108. (0,2 д.а.).

33. Панасюк В.М., **Назарова І.Я.** Класифікація власного капіталу: правові та облікові аспекти. *Стан і перспективи розвитку бухгалтерського обліку в умовах глобалізації: монографія* / за наук ред. д.е.н., проф. З.-М.В. Задорожного. 2018. С. 26-33. (0,5 д.а. / 0,3 д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо підвищення інформативності звітності, зокрема, щодо структуризації власного капіталу).

34. Назарова І.Я. Про трактування поняття «експорт» у вітчизняній нормативно-правовій базі. *Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки*: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (14-15 березня 2018 р., м. Львів). Львів: ЛНАУ, 2018. С. 347-350. (0,2 д.а.).

35. Назарова І.Я. Проблеми запровадження електронного документообігу в Україні. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (31 травня - 01 червня 2018 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 78-80. (0,1 д.а.).

36. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Облік і звітність в корпоративному управлінні: інвестиційний аспект. *Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності: монографія* / за наук. ред. д.е.н., проф. З.-М.В. Задорожного. 2019. С. 37-45. (0,6 д.а. / 0,3 д.а.; внесок автора: обґрунтовано важливі моменти покращення інформаційного наповнення звітності для наявних чи потенційних інвесторів).

37. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я**. Про консолідацію капіталів у звітності підприємств. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 жовтня 2019 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 105-106. (0,2 д.а. / 0,1

д.а.; внесок автора: надано пропозиції щодо повноти відображення капіталів об’єднань у консолідованій фінансовій звітності).

38. Назарова І.Я. Проблеми електронного документування у сфері зовнішньо-економічної діяльності. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф. (10 вересня 2019 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 254-257.(0,2 д.а.).

39. Назарова І.Я. Організація та електронне документування інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. *Стан і перспективи розвитку бухгалтерського і управлінського обліку в умовах глобалізації: монографія* / за наук. ред. д. е. н., проф. З.М.-В. Задорожного. 2020. С. 158 - 167. (0,6 д.а.).

40. Назарова І.Я. Перспективи внутрішнього та зовнішнього електронного документообігу. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (22 травня 2020 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 142-144. (0,2 д.а.).

41. Назарова І.Я. Про переваги електронного документування ПДВ. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (10 грудня 2020 р., м. Київ). Київ: КНЕУ, 2020. С. 495-497. (0,2 д.а.).

42. Назарова І.Я. Облікові інформаційні системи у здійсненні безготівкових розрахунків. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (17-19 березня 2021 р., м. Львів). Львів: ЛНАУ, 2021. С. 221-223. (0,2 д.а.).

43. Назарова І.Я. Особливості автоматизації інвентаризації товарно-матеріальних цінностей. *Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб’єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 березня 2021 р., м. Дніпро). Дніпро: НМетАУ, 2021. С. 461-465. (0,2 д.а.).

44. Назарова І.Я. Трансформація системи внутрішньокорпоративного документообігу в умовах пандемії. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів*: матеріали міжнар. кругл.

столу. (28 травня 2021 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 233-236. (0,2 д.а.).

45. Назарова І.Я. Напрями цифровізації грошових розрахунків, їх документальний супровід в обліковому процесі. *Наукові читання професора Григорія Герасимовича Кірейцева (до 90-річчя від дня народження):* матеріали всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (22 лютого 2022 р., м. Київ). Київ: НУБіП України, 2022. С. 281-284. (0,2 д.а.).

46. Назарова І.Я. Вплив кризових умов на прискорення цифровізації документообігу з контрагентами. *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (02 червня 2022 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 65-67. (0,2 д.а.).

47. Назарова І.Я. Документ як основа обліково-інформаційної системи розрахунків з контрагентами. *Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів*: матеріали ІІІ міжнародної наук.-прак. конф. (15 червня 2022 р., м. Берегове). Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2022. С. 180-183.(0,2 д.а.).

48. Назарова І.Я. Передумови впровадження ефективної автоматизованої системи внутрішнього документообігу. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 жовтня 2022 р., м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. С. 55-56. (0,1 д.а.).

49. Назарова І.Я. Обліково-інформаційні процеси у корпоративних об’єднаннях в контексті економічних та суспільних змін. *Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України*: матеріали І всеукр. наук.-практ. конф. (27-28 жовтня 2022 року, м. Хмельницький). Хмельницький: ХНУ, 2022. С.237-239. (0,2 д.а.).

50. Назарова І.Я. Трансформація функцій внутрішнього електронного документообігу в кризових умовах. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2022 р., м. Полтава). Полтава: ПДАУ, 2022. С. 629-631. (0,2 д.а.).

51. Крупка Я.Д., **Назарова І.Я.** Електронні обліково-інформаційні системи під впливом сучасних викликів. *Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (8 грудня 2022 р., м. Київ). К.: КНЕУ, 2022. С. 38-40. (0,2 д.а. / 0,1 д.а.; внесок автора: обґрунтовано сутність електронних обліково-інформаційних систем та їх трансформаційні зміни під впливом останніх глобальних викликів).

52. Назарова І.Я. Електронне документування в умовах цифровізації економіки. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (28 квітня 2023 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 150-152. (0,2 д.а.).

53. Назарова І.Я. Стандартизація та уніфікація документів як передумова ефективного електронного документообігу. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матеріали XX міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. (19 травня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 856-859. (0,2 д.а.).

54. Назарова І.Я. Новітні інформаційні технології у модернізації інформаційного забезпечення бізнесу. *Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції*: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (25 травня 2023 р., м. Рівне). Рівне: НУВГП, 2023. С. 484-486. (0,2 д.а.).

55. Назарова І.Я. Новітні способи обробки інформації в обліково-інформаційних системах корпорацій. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (30 листопада 2023 р., м. Кропивницький). Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 317-319. (0,2 д.а.).

56. Назарова І.Я. Зміст і шляхи виправлення помилок в бухгалтерському обліку й звітності. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали VII всеукр. наук.-практ. конф. (28-29 березня 2024 р., м. Полтава). Полтава: ПДАУ, 2024. С. 130-132. (0,2 д.а.).

57. Назарова І.Я. Особливості організації інвентаризації в умовах електронних обліково-інформаційних систем. *Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. Можливості та механізми підтримки бізнесу в умовах європейської інтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26 квітня 2024 р., м. Харків). Харків: ДБТУ, 2024. С. 218-220. (0,2 д.а.).

58. Назарова І.Я. Автоматизація інвентаризації – основні аспекти організації. *Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (02 травня 2024 р., м. Дніпро). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2024. С. 101-103. (0,2 д.а.).

59. Назарова І.Я. Аналітична оцінка корпоративного капіталу на підставі звітності компанії. *Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (16 травня 2024 р., м. Луцьк). м. Луцьк: ВНУ ім. Л. Українки. 2024. С. 102-103. (0,2 д.а.).

60. Назарова І.Я. Трансформація документів в умовах цифровізації бізнес-процесів. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 вересня 2024 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 355-357. (0,2 д.а.).

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ з/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, круглого столу	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
1	2	3	4	5
1.	Науково-практична інтернет -конференція «Національна економіка: наукові підходи та освітні пріоритети»	м. Чортків	18 квітня 2013 р.	заочна
2.	Міжнародна науково-практична конференція «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит та управління економічними процесами в світовій і національній економіці: історія, сучасність, перспективи»	м. Кам'янець-Подільський	23 жовтня 2014 р.	очна
3.	V Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень»	м. Львів	20 листопада 2015 р.	очна
4.	Міжнародна наукова інтернет-конференція «Стан і перспективи розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю в умовах євроінтеграційних процесів»	м. Чернівці	26-27 листопада 2015 р.	заочна
5.	IV Міжнародна науково-практична конференція «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні»	м. Тернопіль	11 травня 2016 р.	очна
6.	Міжнародна науково-практична конференція «Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення»	м. Дніпро	22-23 вересня 2017 р.	очна
7.	Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки»	м. Львів	14-15 березня 2018 р.	заочна
8.	V Міжнародна науково-практична конференція «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні»	м. Тернопіль	31 травня 01 червня 2018 р.	очна
9.	IV Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства»	м. Львів	24-26 жовтня 2019 р.	очна
10.	III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір»	м. Тернопіль	10 вересня 2019 р.	очна

1	2	3	4	5
11.	VI Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 20-й річниці створення кафедри аудиту «Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку»	м. Київ	10 грудня 2020 р.	очна
12.	III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, присвячена 165-річчю заснування Львівського національного аграрного університету та 50-річчю створення кафедри обліку та оподаткування «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти»	м. Львів	17-19 березня 2021 р.	заочна
13.	V Всеукраїнська науково- практична конференція «Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти»	м. Дніпро	30-31 березня 2021 р.	очна
14.	Міжнародний круглий стіл «Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів»	м. Тернопіль	28 травня 2021 р.	очна
15.	Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Наукові читання професора Григорія Герасимовича Кірейцева» (до 90-річчя від дня народження)	м. Київ	22 лютого 2022 р.	заочна
16.	Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства»	м. Дніпро	2 червня 2022 р.	очна
17.	III Міжнародна науково-практична конференція «Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів»	м. Берегове	15 червня 2022 р.	очна
18.	V Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства»	м. Львів	28-29 жовтня 2022 р.	очна
19.	I Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена пам'яті проф. Войнаренка Михайла Петровича «Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України»	м. Хмельницький	27-28 жовтня 2022 р.	очна
20.	Всеукраїнська науково-практична конференція «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін»	м. Полтава	27 жовтня 2022 р.	заочна

1	2	3	4	5
21.	VIII Міжнародна науково-практична конференція «Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін»	м. Київ	8 грудня 2022 р.	очна
22.	Міжнародна науково-практична конференція «Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум»	м. Дніпро	28 квітня 2023 р.	очна
23.	XX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»	м. Тернопіль	19 травня 2023 р.	очна
24.	XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції»	м. Рівне	25 травня 2023 р.	очна
25.	XI Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем»	м. Кропивницький	30 листопада 2023 р.	очна
26.	VII Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством»	м. Полтава	28-29 березня 2024 р.	заочна
27.	Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. Можливості та механізми підтримки бізнесу в умовах європейської інтеграції»	м. Харків	26 квітня 2024 р.	очна
28.	Міжнародна науково-практична конференція «Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум»	м. Дніпро	2 травня 2024 р.	очна
29.	VI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування»	м. Луцьк	16 травня 2024 р.	очна
30.	VII Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 55-річчю кафедри обліку і оподаткування та 85-річчю від дня народження д.е.н., проф. Б. М. Литвина «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні»	м. Тернопіль	26-27 вересня 2024 р.	очна

Додаток В

Перелік найбільших корпоративних об'єднань України за 2021 р.

№	Місце у рейтингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персоналу на 01.01.21 р., чол.	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.*	
21.	1	 Група компаній «Метінвест«	металургія	90 000	309,3	278,0	362,3	Рінат Ахметов, Вадим Новинський
22.	2	 ТОВ «АТБ-Маркет»	роздрібна торгівля	55 000	123,9	104,9	85,7	Геннадій Буткевич, Євген Єрмаков, Віктор Карачун
23.	3	 Група компаній «Кернел»	АПК	12 000	118,7	93,0	46,9*	Kernel Holding S.A. (Люксембург), Андрій Веревський, Денис Гусаков, Віталій Ігнатьєв та ін.
24.	4	 Група компаній «ДТЕК«	ПЕК	69 918	116,0	76,8	72,0	Держава Україна, Dtek Energy B.V. (Нідерланди), DTEK Holdings Limited (Кіпр), Рінат Ахметов та ін.
25.	5	 Група компаній «Fozzy Group« (мережа магазинів «Сільпо», «Фора»)	роздрібна торгівля	65000	80,2	78,2	68,6	Володимир Костельман, Олег Сотников, Роман Чигир
26.	6	 ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	металургія	19504	63,5	62,4	68,0	ArcelorMittal, Лакшмі Міттал (Індія)
27.	7	 ТОВ «ТЕДІС Україна»	роздрібна торгівля (тютюнові вироби)	2 281	54,8	49,7	51,5	Борис Кауфман, Річард Доріан Фенхальц (Великобританія)
28.	8	 Група компаній «Миронівський хлібопродукт (МХП)» (бренди «Наша Ряба», «Баущинський» та ін.)	АПК	50 500	51,5	53,1	43,2	МНР SE (Кіпр), Юрій Косюк
29.	9	 ТОВ «Епіцентр К»	роздрібна торгівля	27 028	50,4	45,7	41,5	Олександр Герега, Галина Герега, Тетяна Суржик
30.	10	 Група компаній «Ferrexpo«	металургія	10 920	45,8	38,9	32,3	Ferrexpo PLC (Великобританія), Костянтин Жеваго
31.	11	 ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»	металургія	10 452	45,6	46,5	59,2	Рінат Ахметов, Вадим Новинський
32.	12	 ТОВ «БАДМ»	оптова торгівля, фармакологія	2 625	41,8	35,5	31,8	Олександр Суходольський, Олександр Дитятковський
33.	14	 ПАТ «Укрнафта»	ПЕК	28 870	35,5	28,2	36,1	НАК «Нафтогаз України», Ігор

№	Місце у рей-тингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персо-налу на 01.01.21 р., чол.	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.*	
								Коломойський, Геннадій Боголюбов
34.	15	 ПАТ ТФПНК «Укртатнафта»	ПЕК	5 098	34,3	37,3	36,0	Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов
35.	16	 АТ «Південний ГЗК»	металургія	6 206	33,6	25,2	21,2	Рінат Ахметов, Вадим Новинський, Роман Абрамович, Олександр Абрамов, Олександр Фролов
36.	17	 Концерн «Галнафтогаз« (мережа заправок «ОККО»)	ПЕК, роздрібна торгівля	15 000	33,1	56,7	52,0	Віталій Антонов, ЄБРР
37.	18	 ТОВ «Філіп Морріс Сейлз Енд Дистриб'юшн»	АПК (тютюнові вироби)	1 500	30,0	25,6	21,0	Philip Morris (Швейцарія)
38.	20	 ТОВ Сільгосп підприємство «Нібулон»	АПК	7 000	25,8	27,7	25,1	Олексій Вадатурський, Андрій Вадатурський
39.	21	 ПрАТ «Київстар»		4 021	25,0	22,3	19,1	Михайло Фрідман, Герман Хан, Олексій Кузьмічов
40.	22	 ТОВ «ВОГ Трейд Ресурс»	ПЕК, роздрібна торгівля	7 000	24,5	27,7	29,0	Софія Єремєєва, Роман Єремєєв, Степан Івахів, Сергій Лагур
41.	23	 Група компаній «Onur Group Ukraine«	будівництво доріг	6 000	24,4	6,9	3,1	Онур Четінджевізи, Іхсан Четінджевізи (Туреччина), Олег Фаріон
42.	24	 ДП зІІ «Сантрейд»	АПК, оптова торгівля	595	24,4	23,0	22,0	Bunge (США)
43.	26	 ТОВ «АДМ Юкрейн»	АПК	850	23,8	23,1	24,8	Alfred C. Topfer International (Нідерланди)
44.	27	 Група компаній «Інтерпайп»	металургія	11 000	23,3	29,0	34,2	Interpipe Limited (Кіпр), KLW Limited (Кіпр), Віктор Пінчук, Олена Пінчук, Марія Пінчук, Роман Пінчук
45.	28	 Група компаній «Ерідон«	АПК (захист рослин)	5 000	23,2	21,2	20,6	Сергій Кролевець, Олег Кролевець
46.	29	 ТОВ «Метро Кеш Енд Кері Україна»	роздрібна торгівля	5 482	21,5	19,8	17,4	METRO Group (Німеччина)
47.	30	 ПрАТ «Джей Ті Інтернешнл Компані Україна»	АПК (тютюнові вироби)	892	20,5	14,3	13,7	Japan Tobacco International, JTI (Японія)

№	Місце у рейтингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персоналу на 01.01.21 р., чол.	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.*	
48.	31	ТОВ «Бритіш Американ Тобакко Сейлз Енд Маркетинг Україна»	АПК (тютюнові вироби)	1180	19,5	18,0	17,8	British American Tobacco, BAT (Великобританія)
49.	32	ПрАТ «ВФ Україна» (Vodafon)	телекомунікації	2 705*	18,1	15,0	12,5	Bakcell Group , Насіб Хасанов (Азербайджан)
50.	33	ТОВ «Розетка. УА»	роздрібна торгівля	5 000	18,0	12,2	8,5	Владислав Чечоткін, Ірина Чечоткіна, Horizon Capital
51.	34	ТОВ «Самсунг Електронікс Україна Компані»	роздрібна торгівля	684	17,7	14,6	14,3	Samsung Electronics Co., Ltd (Південна Корея)
52.	35	ТОВ «Нова Пошта»	поштові послуги	27176	16,9	13,5	10,5	Вячеслав Климов, Володимир Поперешнюк
53.	36	ТОВ «Автомагістраль-Південь»	будівництво доріг	5 500	16,9	6,4	5,8	Валерій Коротков, Олег Наливанний
54.	37	ТОВ «АТ Каргілл»	АПК	579	16,7	18,4	18,8	Cargill, Inc. (США)
55.	38	ТОВ «Комфі Трейд»	роздрібна торгівля	4 000	16,2	13,6	12,2	Станіслав Роніс, Світлана Гуцул
56.	39	ТОВ «Лемтранс»	транспорт	874	14,4	14,1	12,7	SCM, Рінат Ахметов
57.	40	ТОВ «САВ-Дістрибьюшн» (мережа магазинів «Фокстрот«)	роздрібна торгівля	4 500	14,3	13,1	12,2	Валерій Маковецький, Геннадій Виходцев
58.	41	ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет»	роздрібна торгівля	5 828	14,1	14,2	15,5	Auchan SA (Франція)
59.	42	ПзІІ «Тойота-Україна»	торгівля автомобілями	157	13,8	12,8	10,4	Toyota Motor Corporation (Японія)
60.	44	ТОВ «РУШ» (мережа магазинів «EVA»)	роздрібна торгівля	14 550	13,5	12,9	10,1	Руслан Шостак, Валерій Кіптик
61.	45	ІП «І-АР-СІ» (мережа магазинів «MOYO»)	оптова торгівля	651	13,4	12,7	12,7	ERC Holding (Австрія), Сергій Артюх, Леонід Стольніков, Андрій Дегода
62.	46	ТОВ «Вента. ЛТД»	оптова торгівля, фармакологія	824	13,1	13,0	10,5	Генріх Ріттер, Анна Ріттер, Сергій Мишко, АТ «Катрен» (РФ)
63.	47	ПзІІ «Вайтерра Україна»	оптова торгівля, АПК	145	13,1	12,7	3,1	Glencore International AG (Швейцарія)

№	Місце у рей-тингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персо-налу на 01.01.21 р., чол.	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.*	
64.	49	 ТОВ «Омега» (мережа магазинів «Varus«)	роздрібна торгівля	9 000	13,0	11,3	10,6	Валерій Кіптик, Руслан Шостак
65.	51	 ТОВ «Новус Україна» (мережа магазинів «Novus«)	роздрібна торгівля	6 264	12,7	11,0	9,1	Туменас Раймондас, Рузгіене Агне, Марина Познякова (Литва)
66.	52	 АТ «Нікопольський завод феросплавів»	металургія	5 689	12,5	16,3	19,6	Ігор Коломойський, Віктор Пінчук
67.	54	 ТОВ «Фудком» (мережа магазинів «Велмарт», «Велика Кишеня»)	роздрібна торгівля	7 000	12,2	11,1	9,3	АТ «Рітейл груп», Роман Лунін
68.	55	 ПАТ «Мотор Січ»	машинобудування	16 500	11,5	9,9	12,0	Skyrizon Aircraft Holdings Limited (Китай), Вячеслав Богуслаєв
69.	56	 ТОВ «Дієса» (мережа магазинів «Ельдорадо«)	Роздрібна торгівля	5 095	11,4	10,0	9,7	Ельдорадо (РФ), Віктор Поліщук
70.	57	 ПАТ «Нафтохімік Прикарпаття»	ПЕК	547	11,3	14,7	0,9	Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов, Ігор Палиця, Фонд державного майна України
71.	58	 ТОВ «Карпатнафтохім»	хімічна промисловість	2682	11,0	13,6	14,5	Ільхам Мамедов, Ігор Щуцький
72.	59	 Група компаній «Дельта Вілмар»	АПК	729	10,9	6,5	8,3	Wilmar International Limited (Сінгапур)
73.	60	 ТОВ «Сандора»	харчова промисловість	3500	10,8	10,4	9,6	PepsiCo (США)
74.	61	 ТОВ «ЕПАМ Системз»	IT	11600	10,5	8,1	6,4	EPAM Systems Inc. (США)
75.	63	 ТОВ «АВ Метал Груп»	оптова торгівля, металургія	3000	10,1	9,1	9,5	Сергій Скида, Володимир Гончаренко, Максим Жиляєв, Олег Зерницький, Олег Гільдін, АТ «ЗНВКІФ «КАНДЕР»
76.	64	 ТОВ «Луї Дрейфус Компані Україна «	оптова торгівля, АПК	400	9,7	9,0	4,6	Sungrain Holding (Швейцарія), Louis Dreyfus Company (Нідерланди), Маргарита Луї-Дрейфус,

№	Місце у рей-тингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персо-налу на 01.01.21 р., чол.	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.*	
77.	67	 ТОВ «Нестле Україна»	харчова промисловість	2289	9,5	10,6	9,7	Nestle S.A. (Швейцарія)
78.	70	 Група компаній «СофтСерв»	ІТ	9 462	9,0	7,0	4,5	Тарас Кицмей, Ярослав Любінець, Юрій Василик, Тарас Вервега, Олег Денис
79.	71	 ПзІІ «Імперіал Тобако Юкрейн»	АПК (тютюнові вироби)	527	8,8	7,7	8,2	Imperial Brands PLC (Великобританія)
80.	72	 ТОВ «Ростдорстрой»	будівництво доріг	5 500	8,4	2,3	1,9	Євген Коновалов, Юрій Шумахер
81.	73	 ТОВ зІІ «Віннер Імпортс Україна, ЛТД»	торгівля автомобілями	267	8,1	7,4	7,1	Вадас Александра Гинянська, Майкл Гинянський, Джон Гинянський (США)
82.	74	 ПрАТ «Карлсберг Україна»	торгівля алкоголем, тютюновими виробами	1 495	8,0	8,2	7,5	Carlsberg Group (Данія)
83.	76	 ПзІІ «Макдональдз Юкрейн ЛТД»	громадське харчування	10 000	7,9	7,8	6,3	McDonald's (США)
84.	77	 ТОВ «Порше Україна»	торгівля автомобілями	109	7,8	7,5	8,0	Porsche Holding (Австрія)
85.	78	 ПрАТ Авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» (МАУ)	транспорт	1 600	7,4	26,9	27,1	Ігор Коломойський, Арон Майберг
86.	80	 ПзІІ «АМІК Україна»	ПЕК	2 125	7,4	8,1	7,2	AMIC Energy Management (Австрія), Клезль-Норберг Йоханнес
87.	83	 ТОВ «Баядера Логістик»	торгівля алкоголем, тютюновими виробами, напоями	4 000	7,3	6,6		Bayadera Group (Україна), Наталія Бондарєва, Святослав Нечитайло
88.	84	 ПрАТ «Монделіс Україна»	АПК (кондитерська продукція)	1 000	7,2	6,0	5,9	Kraft Foods B.V (Нідерланди)
89.	85	 ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед»	АПК (безалкогольні напої та соки)	1 500	7,1	6,9	6,9	Coca-Cola (США)
90.	86	 ПрАТ ЕМЗ «Дніпроспецсталь Ім. А.М. Кузьміна»	металургія	4 665	7,1	8,3	9,6	VS Energy, Михайло Спектор, Ігор Коломойський, Віктор Медведчук

№	Місце у рей-тингу	Корпоративне об'єднання	Галузь	К-ть персо-налу на 01.01.21 р., чол.	Виручка, млрд. грн.			Власники
					2020 р.	2019 р.	2018 р.*	
91.	87	 ПрАТ «Івано-Франківськцемент»	будівництво	2 155	7,1	6,4	4,7	CemInWest SA (Швейцарія), Микола Круць
92.	88	 ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»	металургія	1 576	7,1	8,6	10,1	ТОВ «Гуардон Україна», ТОВ «Компанія «Алюміній України»
93.	89	 ТОВ ТПК «Омега-Автопоставка»	торгівля автокомпонен тами	2 400	7,0	6,0	6,0	Юрій Дудирєв, Віта Бисага
94.	91	 ТОВ «Лайфселл»	телекомуніка ції	804	6,8	5,9	5,3	Turkcell (Туреччина)
95.	93	 ТОВ «Альянс Ойл Україна»	ПЕК, оптова торгівля	209	6,8	7,8	7,9	ТОВ «Нафтова компанія «Альянс-Україна», ТОВ «Альянс-Україна»
96.	94	 ПрАТ «Абінбев Ефес Україна»	торгівля алкоголем, тютюновими виробами	2 000	6,7	6,7	5,4	Interbrew YNTR (Нідерланди)
97.	95	 ПрАТ «Рено Україна»	торгівля автомобілями	66	6,6	6,3	4,9	Renault Group (Франція)
98.	96	 ПрАТ «Автокапітал»	торгівля автомобілями	76	6,6	5,2	5,6	ПрАТ «Українська автомобільна корпорація», Таріел Васадзе, Олег Слєпічев
99.	97	 ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат»	металургія	6 706	6,6	6,6	5,0	Рінат Ахметов, Ігор Коломойський
100.	99	 ПАТ «Донбасенерго»	ПЕК	2 527	6,5	5,7	6,5	Фонд державного майна України, ПрАТ «Енергоінвест Холдинг»
101.	100	 ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат»	металургія	4 885	6,5	6,0	3,6	ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь», KSK Consulting a.s.(Чехія), Minerfin a.s. (Словаччина)

*Дані обчислені самостійно на підставі показників найбільш вагомих підприємств групи, отриманих з відкритих баз даних

Джерело: власна розробка автора на основі [1, 35, 36, 37, 475, 476].

Додаток Г

Відсоток цифрової інтенсивності підприємств країн Європейського Союзу у 2021 р. (%)

Індекс цифрової інтенсивності країн ЄС	Дуже низький (0-3)	Низький (4-6)	Високий (7-9)	Дуже високий (8-12)	Базовий (4-12)
Європейський Союз, загалом	**44**	**34**	**19**	**3**	**56**
Швеція	14	39	38	9	86
Фінляндія	18	35	36	10	82
Німеччина	20	37	33	10	80
Нідерланди	24	39	34	2	76
Мальта	27	33	30	10	73
Кіпр	33	41	23	3	67
Бельгія	34	38	26	2	66
Австрія	35	37	22	6	65
Ірландія	35	37	24	5	65
Італія	39	41	18	2	61
Іспанія	40	35	22	3	60
Литва	42	36	18	4	58
Словенія	44	31	20	5	56
Естонія	45	36	17	2	55
Люксембург	45	34	19	2	55
Чехія	46	34	17	4	54
Португалія	47	32	18	3	53
Хорватія	49	30	17	4	51
Франція	52	34	13	1	48
Словаччина	56	28	14	3	44
Польща	58	27	12	2	42
Греція	61	22	14	3	39
Латвія	61	26	12	2	39
Угорщина	64	24	10	2	36
Болгарія	74	18	8	1	26
Румунія	77	17	6	1	23

Джерело: власна розробка автора на основі [516; 515].

Додаток Д

Кількість підприємств, що використовують інформаційно-комунікаційні технології, за видами економічної діяльності у 2018, 2019, 2021 роках/
Number of enterprises that use information and communication technologies by type of economic activity in 2018, 2019, and 2021

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010 / *Code NACE. Rev.2*	Кількість підприємств, які мають доступ до мережі Інтернет/ *Number of enterprises that have access to the internet*								Кількість підприємств, що купують послуги хмарних обчислень / *Number of enterprises that purchase cloud computing services*								Кількість підприємств, що використовують послуги хмарних обчислень для хостингу баз даних підприємств / Number of enterprises that use hosting the enterprise's databases					
		одиниць/ *units*				у % до загальної кількості підприємств/ *% of the total number of enterprises*				одиниць/ *units*				у % до загальної кількості підприємств/ *% of the total number of enterprises*				одиниць/ *units*			у % до загальної кількості підприємств/ *% of the total number of enterprises*		
		2018	2019	2021	2022	2018	2019	2021	2022	2018	2019	2021*	2022*	2018	2019	2021	2022	2018	2019	2021*	2018	2019	2021
Усього		**43303**	**43785**	**44508**	**42785**	**88,0**	**86,4**	**86,6**	**85,1**	4831	5207	**5233**	**4873**	**9,8**	**10,3**	**10,2**	**9,8**	1664	2042	**2140**	**3,4**	**4,0**	**4,2**
Переробна промисловість	C	10878	11089	11323	11072	90,0	89,5	90,1	87,3	1124	1236	1244	1192	9,3	10,0	9,9	9,4	375	444	490	3,1	3,6	3,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	701	709	754	727	93,2	92,3	88,3	96,9	73	89	101	67	9,7	11,6	11,8	8,9	30	38	35	4,0	4,9	4,1
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	1130	1138	1162	1134	93,8	92,4	92,1	85,1	85	108	96	93	7,1	8,8	7,6	7,0	15	26	37	1,2	2,1	2,9
Будівництво	F	4783	4883	5141	4714	87,9	83,9	83,7	84,0	484	515	534	471	8,9	8,9	8,7	8,4	113	138	117	2,1	2,4	1,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	10759	10742	10630	10229	88,1	86,1	87,7	84,4	1376	1439	1370	1345	11,3	11,5	11,3	11,1	518	639	521	4,2	5,1	4,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	3462	3553	3590	3422	87,8	87,9	85,5	86,2	296	327	323	298	7,5	8,1	7,7	7,5	83	120	139	2,1	3,0	3,3
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	1279	1261	1293	1240	81,4	77,2	76,8	71,8	131	155	168	150	8,3	9,5	10,0	8,7	49	58	64	3,1	3,6	3,8
Інформація та телекомунікації	J	1949	1946	1971	1935	90,0	89,2	89,6	88,4	334	381	411	331	15,4	17,5	18,7	15,1	154	201	339	7,1	9,2	15,4
Операції з нерухомим майном	L	2704	2697	2796	2591	87,8	86,3	89,5	99,7	209	208	206	169	6,8	6,7	6,6	6,5	64	58	62	2,1	1,9	2,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	2636	2685	2638	2597	88,4	87,2	84,4	82,4	390	420	422	416	13,1	13,6	13,5	13,2	149	195	206	5,0	6,3	6,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2958	3024	3149	3068	80,4	78,2	78,3	75,3	316	321	346	330	8,6	8,3	8,6	8,1	107	120	125	2,9	3,1	3,1
Надання інших видів послуг	S	64	58	61	56	94,1	86,6	85,9	88,5	13	8	12	11	19,1	11,9	17,2	17,5	7	5	5	10,3	7,5	7,3

*Визначено розрахунковим шляхом

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010 / *Code NACE. Rev.2*	Кількість підприємств, що використовують послуги хмарних обчислень для зберігання файлів/ Number of enterprises that use cloud computing services for storage of files						Кількість підприємств, що використовують хмарне прикладне програмне забезпечення бухгалтерського обліку, фінансів/ Number of enterprises that use cloud finance or accounting software applications						Кількість підприємств, що використовують хмарне прикладне програмне забезпечення для управління інформацією про клієнтів/покупців/ Number of enterprises that use cloud CRM					
		одиниць/ *units*			у % до загальної кількості підприємств/ *% of the total number of enterprises*			одиниць/ *units*			у % до загальної кількості підприємств/ *% of the total number of enterprises*			одиниць/ *units*			у % до загальної кількості підприємств/ *% of the total number of enterprises*		
		2018	2019	2021*	2018	2019	2021	2018	2019	2021*	2018	2019	2021	2018	2019	2021*	2018	2019	2021
Усього		**1788**	**2139**	**2725**	**3,6**	**4,2**	**5,3**	2585	3010	**2622**	**5,3**	**5,9**	**5,5**	1223	1453	**1388**	**2,5**	**2,9**	**2,8**
Переробна промисловість	C	420	482	603	3,5	3,9	4,8	627	722	666	5,2	5,8	5,3	293	325	302	2,4	2,6	2,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	28	31	41	3,7	4,0	4,8	37	46	33	4,9	6,0	3,9	22	26	26	2,9	3,4	3,1
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	23	28	34	1,9	2,3	2,7	51	66	58	4,2	5,4	4,6	22	32	32	1,8	2,6	2,5
Будівництво	F	113	149	154	2,1	2,6	2,5	295	337	227	5,4	5,8	3,7	103	118	129	1,9	2,0	2,1
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	569	694	715	4,7	5,6	5,9	690	800	715	5,6	6,4	5,9	384	466	424	3,1	3,7	3,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	105	131	151	2,7	3,2	3,6	154	193	143	3,9	4,8	3,4	65	82	88	1,6	2,0	2,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	38	55	64	2,4	3,4	3,8	82	91	99	5,2	5,6	5,9	41	47	47	2,6	2,9	2,8
Інформація та телекомунікації	J	160	208	374	7,4	9,5	17,0	157	209	257	7,3	9,6	11,7	83	107	103	3,8	4,9	4,7
Операції з нерухомим майном	L	64	63	87	2,1	2,0	2,8	117	125	87	3,8	4,0	2,8	45	47	50	1,5	1,5	1,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	154	195	350	5,2	6,3	11,2	186	222	194	6,2	7,2	6,2	84	121	97	2,8	3,9	3,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	107	98	145	2,9	2,5	3,6	184	196	133	5,0	5,1	3,3	79	80	88	2,1	2,1	2,2
Надання інших видів послуг	S	7	5	7	10,3	7,5	9,3	5	3	10	7,4	4,5	13,8	2	2	2	2,9	3,1	3,4

Джерело: власна розробка автора на основі [30; 31; 32; 33].

Додаток Е

Основні міжнародні сервіси електронного документообороту, що використовуються для обміну рахунками-фактурами

№ зп	Назва сервісу	Контролююча компанія, країна походження	Основні країни розповсюдження	Орієнтований обсяг обробки ел. рахунків на рік (од.)	Основні функціонал
1.	B2BE	B2BE, Великобританія	Країни Азіатсько-Тихоокеанський регіону, Європи, Африки, Північної Америки	75 млн.	Платформа керованої інтеграції електронних документів (EDI) у поєднанні з низкою зовнішніх програмних рішень для формування електронних рахунків-фактур, які надають клієнтам B2B, автоматизовані функції обліку та погашення заборгованості.
2.	bizBox.eu	ZZI d.o.o. Словенія	Словенія, Італія, Хорватія, Чорногорія, Сербія, Австрія	80 млн.	Мережева служба електронного виставлення рахунків, мережа електронного обміну даними (EDI), хмарне програмне забезпечення (SaaS), що формує електронні рахунки-фактури, реєстри, логістичні та митні процедури, регіональний центр підтримки клієнтів, управління картографією, стандартне перетворення, API-інтерфейси основного рішення ERP, інтегроване управління партнерами, інші типи з узагальнень (купівля, логістика, дані про продукт, митниця).
3.	Digital Planet	YTÜ Davutpaşa Kampüsü, Туреччина	Туреччина	1 млрд.	Сервіс виставлення електронних рахунків-фактур та їх зберігання у електронних архівах, формування електронних книг, електронних накладних, електронної трансформації документів у формі локальних продуктів та продуктів SaaS в загальнодоступному хмарному сервісі
4.	Digital Technologies	Digital Technologies Srl, Італія	Країни Європи (в основному Італія, Іспанія)	70 млн.	Програмне рішення цифрової платформи (SaaS) для цифровізації та оптимізації процесів на всіх етапах ланцюга поставок, в т.ч. на основі інноваційних технологій інтернету речей (IoT), роботизованої автоматизації процесів (RPA), штучного інтелекту (AI) та блокчейн.
5.	EDICOM	EDICOM CAPITAL S.L., Іспанія	Мексика, Іспанія, Франція, Італія та Португалія.	120 млн.	Глобальна платформа інтеграції електронного обміну даними B2B, хмарного програмного забезпечення SaaS, електронного виставлення рахунків з ПДВ з міжнародним центром підтримки, електронним архівуванням, кваліфікованими довірчими послугами (eIDAS) та хмарними інтеграційними платформами (iPaaS).
6.	eLogo	Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş., Туреччина	Туреччина	180 млн.	Програмне рішення взаємодії з електронним урядом, формування електронних рахунків-фактур, електронних бухгалтерських книг, електронної звірки.
7.	Esker	Esker, Франція	Франція, США, Іспанія, Італія, Німеччина, Великобританія	15 млн.	Програмне забезпечення для автоматизації процесів на основі штучного інтелекту, зокрема програми для управління замовленнями, дебіторською заборгованістю - доставка рахунків, управління інкасо, оплата, розподіл готівки (Order-to-cash (O2C)), програми для реєстрації купівлі та ведення облікових записів (Purchase-to-pay (P2P)).

№ зп	Назва сервісу	Контролююча компанія, країна походження	Основні країни розповсюдження	Орієнтований обсяг обробки ел. рахунків на рік (од.)	Основні функціонал
8.	Fitek Group	Fitek Group, Естонія	Естонія, Латвія, Литва	15 млн.	Програмне рішення для електронного виставлення рахунків на локальному та міжнародному рівні у форматах B2B, B2G, G2B, B2C (в т.ч. з використанням стандарту ЄС PEPPOL) із підтримкою фізичного надсилання рахунків-фактур та оцифруванням рахунків-фактур, квитанцій та інших бухгалтерських документів.
9.	Foriba	Foriba, Туреччина	Туреччина, Італія	360 млн.	Програмне рішення для електронного виставлення рахунків, розрахунків з постачальниками за допомогою сервісів SaaS, PaaS і локальних рішень.
10.	Global Healthcare Exchange, LLC (GHX)	Global Healthcare Exchange, LLC (GHX), США	США, Канада, Німеччина, Велика Британія	84 млн.	Повна автоматизація циклу «від замовлення до оплати», консолідація каналів замовлень, управління основними даними та узгодження цін, інші послуги та інструменти для відповідності стандартам у сфері охорони здоров'я.
11.	Gosocket	Gosocket Corporation S.A, Коста-Ріка	Країни Латинської Америки (Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Еквадор, Гватемала, Мексика, Парагвай, Перу та Уругвай)	400 млн.	Повний веб-сервіс електронного виставлення рахунків, електронні платежі, мережеві послуги, проактивне фінансування ланцюга поставок.
12.	InExchange	InExchange AB, Швеція	Країни Північної Європи	30 млн.	Електронний сервіс для здійснення електронних закупівель із використанням мережевих сервісів, програмного забезпечення SaaS, сервісів для бізнес-аналітики.
13.	INFINITE IT SOLUTIONS	INFINITE IT SOLUTIONS Ltd., Польща	Польща, Румунія, Угорщина, Об'єднані Арабські Емірати, Іран Хорватія	16 млн.	Платформа електронного обміну даними (EDI) з можливістю надсилання та отримання електронних рахунків-фактур у різних форматах, інших типів повідомлень, як-от дані про покупки, логістику та продукти, електронного архівування, застосування електронного підпису, системою автоматизації продаж.
14.	Infomart	Infomart.co.ltd, Японія	Японія	365 млн.	Мережева послуга електронного виставлення рахунків (e-invoicing Network Service), електронного обміну даними, електронної торгівлі
15.	INPOSIA	INPOSIA SOLUTIONS GmbH, Німеччина	Понад 60 країн Європи, Північної та Південної Америки, Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Африки	170 млн	Власне програмне забезпечення INPOSIA Suite, хмарні послуги INPOSIA Cloud, поєднання локальних і хмарних рішень INPOSIA Hybrid для інтеграції та оцифрування процесів закупівлі, процесів зберігання та доставки, виставлення рахунків і облікових процесів.
16.	JustOn	JustOn GmbH, Німеччина	Німеччина, Франція, Фінляндія, США	30 млн.	Гнучка платформа SaaS для монетизації, керування рахунками-фактурами для постачальників, покупців.
17.	Netsend	Netsend Ltd Battersea Studios, Велико-британія	Великобританія, Фран-ція, Швеція, Німеччина, Італія, Іспанія, Австрія, Австралія, Угорщина, Бельгія, Японія, США	30 млн.	Аутсорсинг розповсюдження критично важливих для бізнесу документів з акцентом на електронну доставку.

№ зп	Назва сервісу	Контролююча компанія, країна походження	Основні країни розповсюдження	Орієнтований обсяг обробки ел. рахунків на рік (од.)	Основні функціонал
18.	OpenPEPPO	OpenPEPPOL AISBL, Бельгія	Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Швейцарія, Кіпр, Чехія, Німеччина, Данія, Естонія, Іспанія, Фінляндія, Франція, Великобританія, Греція, Хорватія, Ірландія, Ісландія, Італія, Литва, Малі, Нідерланди, Норвегія, Нова Зеландія, Польща, Португалія, Румунія, Швеція, Словаччина, Сінгапур, Словенія, Туреччина, Україна, США	100 млн.	Мережа електронної доставки PEPPOL на основі чотирьохрівневої моделі з технічними специфікаціями та зразками програмного забезпечення, наданими учасниками (з відкритим вихідним кодом), можливостями пошуку та адресації, специфікаціями документів (PEPPOL Business Interoperability Specifications «BIS») і правовою базою, яка визначає управління мережею (PEPPOL Transport Infrastructure Agreements – TIA).
19.	OpenText	OpenText, Канада	Понад 40 світу (AUS, AUT, BEL, BGR, CAN, CHE, CYP, CZE, DEU, DNK, EST, ESP, FIN, FRA, DEU, GBR, GRC, HKG, HRV, IRL, ISR, IND, ISL, ITA, JPN, LIE, LTU, LUX, LVA, MAR, MCO, MLT, MEX, NLD, NZL, POL, ROU, SAU, SWE, SGP, SVN, SVK, TKM, USA, ZAF)	1 млрд.	Глобальна мережа для формування активних рахунків-фактур з контролем дебіторської та кредиторської заборгованостей, активних замовлень для автоматизації оплат, цифрових можливостей для торгових партнерів малого та середнього бізнесу, уніфікованої інтеграційної платформи, управління послугами B2B.
20.	OpusCapita	OpusCapita Solutions Oy, Фінляндія	Німеччина, Австрія і Швейцарія, країни Північної Європи	140 млн.	Ресурс для здійснення оплати та управління готівкою через SaaS. Формує усі типи документів, що підтримуються EDI, а також електронне виставлення рахунків, електронні замовлення, електронні каталоги та платежі тощо.
21.	SAP SE	SAP SE, Німеччина	Німеччина, Італія, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Португалія, Угорщина, Туреччина, Тайвань, Таїланд, Колумбія, Перу, Чилі, Бразилія	750 млн.	Сертифіковане програмне рішення для виставлення рахунків SAP Document Compliance (локальна та хмарна SaaS версія з використанням штучного інтелекту (AI), машинного навчання, блокчейн), можливість виставлення рахунків за стандартом PEPPOL, формування звітності.
22.	Saphety	Saphety Level – Trusted Services, S.A., Португалія	Португалія, Бразилія, Колумбія.	97 млн.	Мережева служба електронного виставлення рахунків; електронної торгівлі, мережевого програмного забезпечення SaaS.
23.	SERES	Sociedad de explotación de redes electrónicas y servicios, S.A., Іспанія,	Іспанія, Португалія, Франція, Німеччина, Італія, Мексика, Колумбія, Перу, Аргентина.	500 млн.	Мережева служба електронних рахунків, мережевого програмного забезпечення SaaS, електронного обміну даними, автоматизації процесу документообігу, фінансового ланцюга поставок.
24.	Seeburger	SEEBURGER AG, Німеччина	Німеччина, Франція, Скандинавія, Австрія, Швейцарія	50 млн.	Центральна платформа даних для безпечної та надійної передачі інформації і можливості автоматичної інтеграції всіх бізнес-процесів із зовнішніми бізнес-партнерами та внутрішніми додатками.
25.	Sovos	Sovos Compliance, США	Бразилія, Мексика, Чилі, Німеччина, Франція, Іспанія,	2,5 млрд.	Програмне рішення комплаєнсу, що захищає бізнес від тягарів і ризиків сучасного оподаткування. Дотримання вимог щодо

№ зп	Назва сервісу	Контролююча компанія, країна походження	Основні країни розповсюдження	Орієнтований обсяг обробки ел. рахунків на рік (од.)	Основні функціонал
			Італія		виставлення рахунків покупців і продавців (розмитнення та подальший аудит), формування електронних квитанцій покупців і продавців, електронне архівування, звітність з ПДВ, визначення податків.
26.	Swisscom/ Conextrade	Swisscom (Switzerland) Ltd., Швейцарія	Швейцарія, Німеччина, Австрія, Франція, Великобританія, Швеція, Іспанія	100 млн.	Програмне рішення для повного оцифрування бізнес-процесів, багатоканальних послуг електронного виставлення рахунків (електронна та паперова обробка), послуг підписання, дотримання вимог оформлення ПДВ, картографічних послуг.
27.	SY by Cegedim	Cegedim e-business, Франція	Франція, Великобританія, Бельгія, Німеччина, Іспанія	150 млн.	Платформа для автоматизації процесів документообігу та оцифрування, електронної обробки замовлень, дебіторської заборгованості й інкасації (Order-to-Cash) і автоматизації закупівель і розрахунків з кредиторами (Purchase-to-Pay).
28.	Taulia	Taulia, США	168 країн світу	60 млн.	Платформа для виставлення рахунків - інтегрованого обміну даними з використання параметрів EDI, cXML Flat-file або інших форматів даних (в т.ч. із застосуванням штучного інтелекту (AI)); онлайн-подання та виставлення рахунків, попередньої оплати - фінансування ланцюга поставок, динамічного дисконтування, гнучкого фінансування; управління розрахунками з постачальниками.
29.	Telema	Telema AS, Естонія	Естонія, Латвія, Литва	18 млн.	Програмне рішення для електронного обміну даними (Telema EDISupplier, Telema EDIBuyer), автоматизація точки доступу (Telema eFlow).
30.	TESISQUARE®	TESISQUARE® - Tesi SpA, Італія	Італія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Люксембург, Швейцарія, Великобританія	50 млн.	Програмне забезпечення для виставлення електронних рахунків B2G і B2B, цифрової трансформації, електронного обміну даними, цифрового архівування.
31.	TIE Kinetix	TIE Kinetix	Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Франція, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Великобританія, США	500 млн.	Мережева служба електронного виставлення рахунків, хмарного програмного забезпечення SaaS, платформа партнерської автоматизації розрахунків з дебіторами (Purchase-to-Pay), розрахунків з кредиторами (Order-to-Cash)
32.	Tungsten Network	Tungsten Network, Великобританія	Франція, Німеччина, Італія, Мексика, Великобританія, США	18 млн.	Сертифікована мережа електронного виставлення рахунків B2B і B2G, з можливістю автоматизація розрахунків з дебіторами, електронного архівування, збору та аналізу даних рахунків-фактур
33.	UnifiedPost	UnifiedPost, Бельгія	Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Великобританія, Франція	200 млн.	Інтегровані бізнес-рішення, які доповнені додатковими послугами для автоматизації документів (електронного виставлення рахунків, електронної реєстрації), платежів (централізованого платіжного центру і P2P), ідентифікації (автентифікації, авторизації, електронного підпису).

Джерело: власна розробка автора на основі [495-500].

Додаток Є

Частка кількості підприємств, що надсилали рахунки-фактури, у загальній кількості підприємств країн Європи у 2020 р., %/
Share of the number of enterprises that sent invoices of the total number of enterprises in 2020, %

Країни Європи	Частка кількості підприємств, що надсилали рахунки-фактури, у загальній кількості підприємств, %		
	в електронній формі, придатній для автоматизованої обробки	в електронній формі, не придатній для автоматизованої обробки	у паперовому вигляді
Країни Європи	**32,2**	**62,7**	**75,5**
Бельгія	24,6	76,2	86,9
Болгарія	10,0	55,8	80,8
Чехія	12,2	85,2	80,4
Данія	57,3	89,4	54,7
Німеччина	17,7	59,6	84,8
Естонія	62,4	91,6	49,3
Ірландія	18,7	60,2	43,5
Іспанія	32,8	76,9	87,6
Франція	23,4	67,7	92,4
Хорватія	43,0	72,9	87,7
Італія	94,9	43,5	26,6
Кіпр	13,1	58,9	78,0
Латвія	14,9	65,0	91,1
Литва	26,7	66,3	76,4
Люксембург	13,6	68,8	87,0
Угорщина	13,5	45,6	76,4
Мальта	22,1	74,8	78,9
Нідерланди	25,4	83,8	56,5
Австрія	22,0	78,9	94,8
Польща	13,2	65,4	86,7
Португалія	17,4	48,6	88,3
Румунія	16,9	44,6	75,9
Словенія	58,4	76,1	96,1
Словаччина	16,5	45,3	71,6
Фінляндія	82,9	84,2	80,5
Швеція	45,4	84,5	85,6
Норвегія	64,9	80,8	60,7
Великобританія	20,9	57,3	59,1
Сербія	19,2	69,6	98,6
Боснія і Герцеговина	13,0	42,4	97,4

Джерело: власна розробка автора на основі [516].

Додаток Ж

Частка кількості підприємств, що надсилали рахунки-фактури за формами /паперовому вигляді, у загальній кількості підприємств України за видами економічної діяльності у 2020 році /
Share of the number of enterprises that sent invoices by type of invoice, by type of economic activity in 2020

Види економічної діяльності	Частка кількості підприємств, що надсилали рахунки-фактури, у загальній кількості підприємств, %		
	в електронній формі, придатній для автоматизованої обробки	в електронній формі, не придатній для автоматизованої обробки	у паперовому вигляді
Усього / Total	**39,8**	**32,3**	**74,4**
Переробна промисловість	43,9	34,7	79,4
Постачання електроенергії, газу, пари та конд. повітря	35,5	29,0	77,1
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	34,1	29,3	74,0
Будівництво	41,2	28,2	71,1
Оптова та роздріб. торгівля; ремонт автотр. засобів і мотоциклів	41,9	30,1	76,0
Транспорт, складське г-во, поштова та кур'єрська д-ть	38,5	29,2	73,8
Тимчасове розміщування й організація харчування	33,9	23,4	63,0
Інформація та телекомунікації	45,1	32,7	74,6
Операції з нерухомим майном	33,0	22,6	75,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	35,8	28,1	75,3
Діяльність у сфері адмін.та доп. обслуговування	31,1	21,3	62,2

Джерело: власна розробка автора на основі [30-32].

Додаток З

Найбільш поширені Системи планування ресурсів підприємства (ERP) на міжнародному ринку

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	Вихід на ринок, р.	Основний офіс, країна походження	Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України	Назва програмного забезпечення	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
Microsoft Dynamics 365	1975	м. Редмонд, штат Вашингтон, США	Так	Microsoft Dynamics 365 Business Central; Microsoft Dynamics 365 Supply Chain Management	Локальні, хмарні	Microsoft Dynamics 365 Supply Chain Management – комплексне глобальне рішення ERP, яке є найбільш оптимальним для п'яти галузей (виробництва, дистрибуції, торгівлі, сфери послуг та державного сектора), а також містить основну функціонал управління фінансами, кадрами та операційною діяльністю. Microsoft Dynamics 365 Business Central – це комплексне рішення для управління малим і середнім бізнесом, що охоплює сфери фінансів, продажів, сервісного обслуговування та операційну діяльність.
SAP	1972	м. Вальдорф, Німеччина	Так	SAP Business One; SAP ECC	Локальні, хмарні	Повний спектр модулів для корпоративного об'єднання будь-якої галузі, зокрема: управління проектами, управління продажами та закупівлями, управління персоналом, управління експлуатацією та обслуговуванням основних засобів, а також бухгалтерський облік й розширена система звітності. SAP Business One орієнтоване на малий і середній бізнес, SAP ECC відповідно на середній і великий.
ORACLE	1977	м. Остін, штат Техас, США	Так	Oracle NetSuite; Oracle E-Business Suite	Локальні, хмарні	ERP-системи (Oracle NetSuite – хмарна, Oracle E-Business Suite – локальна) для наскрізного керування локальними та глобальними виробничими процесами та операціями підприємств різного розміру і сфери діяльності. Включає найповніший набір інтегрованих глобальних бізнес-додатків, в т.ч. консолідацію бухгалтерського обліку та фінансової звітності, інструменти планування запасів, можливості оптимізації ланцюга постачання, управління замовленнями та складом, управління взаємовідносин зі співробітниками, управління податками, аудит і звітність.
infor	2002	м. Нью-Йорк, штат Нью-Йорк, США	Ні	Infor SyteLine/ Infor CloudSuite Industrial; Infor LN; Infor M3; Infor XA; Infor LX Infor VISUAL;	Локальні, хмарні	ERP-рішення, що забезпечують наскрізні можливості з вбудованою галузевою функціональністю, зокрема охоплюють фінансову сферу, ланцюжки поставок, управління людським капіталом, продажі та відносини з клієнтами тощо. Infor SyteLine/Infor CloudSuite Industrial передбачене для малих і середніх

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	Вихід на ринок, р.	Основний офіс, країна походження	Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України	Назва програмного забезпечення	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
				Infor CloudSuite Corporate		виробників, в свою чергу Infor CloudSuite Corporate є найбільш оптимальним для середніх і великих компаній корпоративного типу. Infor LN передбачене для ефективного керування наскрізними процесами - від планування виробництва до планування ланцюга поставок; Infor M3 забезпечує функціональні можливості промислового виробництва, зокрема є найбільш оптимальним для хімічної промисловості, виробництва обладнання, продуктів харчування та напоїв тощо; Infor XA надає різні варіанти інтеграції та автоматизації своїх модулів із зовнішніми програмами, зокрема пропонує повний доступ до інформації на рівні користувача разом із вбудованими соціальними мережами, розширеною архітектурою інтеграції та простотою адміністрування; Infor VISUAL розроблено для виробників різних галузей промисловості, зокрема є найбільш оптимальним для аерокосмічного, оборонного, автомобільного, іншого промислового виробництва.
Workday	2005	м. Плезантон, штат Каліфорнія, США	Ні	Workday Enterprise Management Cloud	Хмарні	Інформаційна система автоматизованого управління бізнесом, що найбільш пристосована для підприємств сфери послуг (зокрема готельного бізнесу, фінансових послуг, охорони здоров'я, професійних та бізнес-послуг, роздрібної торгівлі, державних послуг, медіа та комунікацій). Рішення містить модулі контролю й управління фінансами, управління персоналом, нарахування виплат працівникам, оперативного планування, управління поставками тощо.
IFS	1983	м. Лінчепінг, Швеція	Так	IFS	Локальні, хмарні	ERP-система, передбачена для великих і середніх компаній постачальників послуг. Підтримує широкий спектр функцій для обліку виробництва, постачання, фінансів, управління персоналом, CRM, електронної комерції та управління закупівлями, а також дає можливість реалізації аналітичних функцій за допомогою новітніх технологій штучного інтелекту та машинного навчання.
PLEX by ROCKWELL AUTOMATION	1903	м. Мілуокі, штат Вісконсин, США	Так	Plex Smart Manufacturing Platform	Хмарні	Платформа, що включає рішення управління виробництвом (MES), якістю, планування та управління ланцюгом поставок, управління продуктивністю активів, моніторингу виробництва, управління персоналом, автоматизації

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	Вихід на ринок, р.	Основний офіс, країна походження	Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України	Назва програмного забезпечення	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
						систем, машин і ланцюгів поставок, дозволяючи їм керувати з точністю й ефективністю бізнесу.
Acumatica	2007	м. Кіркленд, штат Вашингтон, США	Ні	Acumatica	Локальні, хмарні	ERP-система, що має п'ять спеціалізованих галузевих версій (загальний бізнес, дистрибуція, виробництво, роздрібна торгівля, будівництво) для малого, середнього та великого бізнесу. Містить модулі обліку витрат, управління проектами, нарахування заробітної плати, обліку зобов'язань, управління продажів, розширеного управління матеріалами, фінансового управління, бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а також дає можливість використання функцій новітніх технологій штучного інтелекту та машинного навчання.
EPICOR	1972	м. Остін, штат Техас, США	Ні	Epicor Prophet 21; Epicor Eclipse; Epicor BisTrack; Epicor Kinetic	Локальні, хмарні	Готові галузеві рішення для дилерів та дистриб'юторів, що включають такі модулі як: управління запасами та ланцюгом постачання, управління складом, управління продажами, електронна комерція, фінанси та бухгалтерський облік, а також містять інтерактивну рольову бізнес-аналітику, інструменти для доступу до Інтернету для торгових партнерів і співробітників, електронний обмін даними (EDI) між постачальниками та клієнтами, мобільні додатки, інші ресурси безпаперової обробки інформації.
Sage	1981	м. Ньюкасл-апо́н-Тайн, Великобританія	Ні	Sage Intacct; Sage Business Cloud X3; Sage 500; Sage 300cloud; Sage 200cloud; Sage 100cloud	Локальні, хмарні	Пакети програмного забезпечення ERP (Sage Intacct – локальна, Sage Cloud – хмарні), які включать інтегровані функції для фінансового управління, продажів, обслуговування клієнтів, розподілу, інвентаризації, виробництва, бізнес-аналітики для підприємств різного розміру. Передбачають підтримку глобальних зв'язків із кількома компаніями, сайтами, мовами, валютами та законодавством. Sage ERP можна використовувати в багатьох галузях для горизонтальної системи бухгалтерського обліку, а також передбачені спеціалізовані модулі для некомерційні організації, сфери різного роду послуг, охорони здоров'я, готельного бізнесу, оптової торгівлі, будівництва та нерухомості.
SYSPRO Say Yes to Next	1978	м. Коста-Меса, штат Каліфорнія, США	Ні	Syspro	Локальні, хмарні	ERP-система орієнтована виробничі та дистриб'юторські компанії малого та середнього бізнесу з основними функціями управління ланцюгом постачання, запасами, складом (зберігання, відстеження та

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	**Вихід на ринок, р.**	**Основний офіс, країна походження**	**Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України**	**Назва програмного забезпечення**	**Способи розміщ. та обробки інформ.**	**Призначення, особливості**
						розподіл ТМЦ). Містить комплексні фінансові та бухгалтерські модулі, включаючи облік кредиторської заборгованості, інвентаризацію, введення замовлень на продаж і купівлю, облік грошових операцій та основних засобів.
UNIT4	1980	м. Утрехт, Нідерланди	Ні	Unit4 ERP	Локальні, хмарні	Інтегроване програмне рішення з набором гнучких і персоналізованих можливостей (зокрема, управління й контролю фінансами, проектами, закупівлями, звітністю, прогнозуванням і нарахуванням заробітної плати), спеціально створене для організацій з надання комерційних послуг чи установ державного сектору економіки.
QT9	2005	м. Аурора, штат Іллінойс, США	Ні	QT9 ERP	Локальні, хмарні	Універсальна ERP-платформа з необмеженою масштабованістю, що включає понад 18 модулів для контролю запасів, планування потреб у матеріалах, управління закупівлями, управління продажами, управління виробництвом, бухгалтерський облік тощо.
odoo	2005	м. Брюссель, Бельгія	Так	Odoo ERP	Локальні, хмарні	Повністю інтегроване, настроюване програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом, наповнене сотнями професійно розроблених бізнес-додатків, спеціально створених для будь-яких потреб бізнесу (зокрема: CRM, управління продажами, керівництво проектами, виробництво, інвентаризація, бухгалтерський облік тощо). Odoo призначене для задоволення потреб компаній, незалежно від їх розміру (чи бюджету).
Certinia	2009	м. Сан-Франциско, штат Каліфорнія, США	Ні	Certinia ERP Cloud	Хмарні	ERP, що створена для обслуговування невеликих стартапів, середніх підприємств, що швидко розвиваються, і міжнародних організацій. Найчастіше використовується автоматизоване виставлення рахунків, управління доходами, фінансове планування та аналіз, управління закупівлями, управління замовленнями та запасами, спрощене обслуговування клієнтів за допомогою ERP Communities, облік та фінанси, аналітика та звітність.
Katana	1996	м. Таллін, Естонія	Ні	Katana	Локальні, хмарні	Пакет програмного забезпечення, що дозволяє здійснювати управління запасами в реальному часі, контроль та управління замовленнями і продажами, управління закупівлями, контроль виробництва планування та управління ресурсами, управління складами, розрахунок витрат у режимі реального часу за допомогою функцій калькулювання, синхронізацію

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	Вихід на ринок, р.	Основний офіс, країна походження	Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України	Назва програмного забезпечення	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
						обліку з бухгалтерським програмним забезпеченням, аналіз ефективності бізнесу.
Priority	1986	м. Рош-га-Аїн, Ізраїль	Так	Priority ERP	Хмарні	Багатофункціональне інтегроване рішення управління бізнесом для різних галузей та організацій будь-якого розміру, що включає широкий вибір модулів і функцій, таких як фінанси, CRM і продажі, управління ланцюгом поставок, виробництво, дистрибуція, обслуговування клієнтів, управління проектами, управління складом, оренда обладнання, управління людськими ресурсами, бізнес-аналітика, бізнес-процеси управління, створення мобільних додатків, створення порталів тощо.
QAD	1979	м. Санта-Барбара, штат Каліфорнія, США	Так	QAD Adaptive ERP	Хмарні	Програмне забезпечення, що поєднує можливості виробничого і логістичного ERP із сучасною платформою. Дане рішення включає можливості для управління клієнтами та продажами, глобальними фінансами, виробництвом, ланцюгом поставок, управління активами підприємства та управління якістю. Рішення було розроблено для шести конкретних галузей промисловості, включаючи постачання автомобілів, медичного обладнання та біофармацевтики, продуктів харчування та напоїв, споживчих товарів, високих технологій та інших промислових виробників.
OfficeBooks.com	2008	м. Оттава, Канада	Ні	OfficeBooks	Хмарні	Проста веб-програма для керування бізнесом, оптимізована для дистриб'юторів і виробництва. Автоматизує закупівлі, продажі і створення робочих замовлень.
Deltek	1983	м. Герндон, штат Вірджинія, США	Ні	Deltek Costpoint	Хмарні	Рішення ERP для державних підрядників для ведення бухгалтерського обліку проектів, управління контрактами, аналітики в режимі реального часу та звітності. Надає засоби для провадження фінансового обліку та процесу закупівель, сумісного з Федеральним регламентом закупівель (FAR) і Доповненням щодо федеральних закупівель Міністерства оборони (DFARS) США, забезпечуючи спрощений аудит.
COMARCH	1993	м. Краків, Польща	Так	Comarch ERP Enterprise Comarch ERP Altum Comarch Retail Comarch ERP XT Comarch ERP Optima	Локальні, хмарні	Спеціалізовані інтегровані ERP-системи, розроблені для малих, середніх і великих підприємств, зі спеціалізацією за різними галузями діяльності (зокрема для туристичного бізнесу, аеропортів, виробників автомобілів, банківської сфери, охорони здоров'я, страхування): Comarch ERP Enterprise – корпоративне програмне рішення для повного контролю бізнес-процесів підприємства; Comarch Retail -

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	Вихід на ринок, р.	Основний офіс, країна походження	Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України	Назва програмного забезпечення	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
						платформа для мережі дистрибуції; Comarch ERP Altum - інтелектуальна бізнес-платформа для комерційних і сервісних компаній із мультикомпанійним підходом; Comarch ERP XT - інноваційне та мобільне програмне забезпечення для ФОП та малого бізнесу; Comarch ERP Optima - програмне забезпечення ERP для малого та середнього бізнесу. Основними модулями є управління фінансами та бухгалтерський облік, управління продажами та маркетингом, управління складом та логістика, управління виробництвом, управління проектами, бізнес-аналітика та звітність, мобільний додаток для управління бізнесом з будь-якого пристрою та в будь-якому місці.
ePROMIS	1981	м. Х'юстон, штат Техас, США	Ні	ePROMIS ERP	Хмарні	Повноцінне корпоративне рішення, яке можна налаштувати відповідно до характеру та організаційної структури компанії, що працює з усім спектром функцій підприємства, включаючи фінанси, ланцюг поставок, активи, управління проектами, аналітику, керування людськими ресурсами, управління відносинами з клієнтами та планування.
tyler technologies	1966	м. Плано, штат Техас, США	Ні	Tyler's Enterprise ERP	Хмарні	Повністю інтегрована корпоративна система управління ресурсами підприємства (ERP), що керує фінансами, кадрами, закупівлями та доходами установ, організацій державного сектору економіки (особливо часто використовується освітніми закладами).
QuickBooks	1983	м. Маунтін-В'ю, штат Каліфорнія, США	Так	QuickBooks Desktop Enterprise	Локальні, хмарні	Рішення для управління бізнесом, що містить модулі управління запасами, управління ціноутворенням і замовленнями, калькуляції вартості робіт, відстеження робочого часу, інтегрованого нарахування заробітної плати, бухгалтерський обліку та звітності.
BAS	2018	м. Забже, Польща	Так	BAS ERP	Локальні, хмарні	Програмне рішення для побудови комплексних інформаційних систем управління діяльністю багатопрофільних підприємств, що дає можливість організовувати єдину інформаційну систему для управління різними аспектами діяльності підприємства. Основними функціональними модулями є: управління операційною діяльністю, управління обладнанням і організацією ремонтів, управління виробництвом, управління витратами і розрахунок собівартості, управління персоналом і розрахунок

Виробник програмного забезпечення				Системи планування ресурсів підприємства (ERP)		
Торгова марка	**Вихід на ринок, р.**	**Основний офіс, країна походження**	**Присутн. з адаптов. рішенням на ринку України**	**Назва програмного забезпечення**	**Способи розміщ. та обробки інформ.**	**Призначення, особливості**
						заробітної плати, управління продажами та відносинами з клієнтами, управління закупівлями, управління складом і запасами, управління фінансами, регламентований облік, система планування, бюджетування, визначення фінансового результату та управління напрямами діяльності підприємства, підготовка звітності згідно з МСФЗ, моніторинг та аналіз показників діяльності підприємства.
	1992	м. Брухзаль, Німеччина	Так	ABONA-ERP	Локальні, хмарні	Інформаційні система, що базується на новітніх технологічних стандартах та поєднує управління всіма областями транспортних і логістичних компаній. Функціональними модулями системи є управління взаємовідносин з покупцями (CRM / CRM+), управління замовленнями, управління складом, логістика, управління персоналом (HR), фінансовий облік, бізнес-аналітика (BI).

Джерело: власна розробка автора на основі [340-367;479;481-485;494;495;506;550;561;562;569;610].

Додаток И

Облікові інформаційні системи українського виробництва

Торгова марка	Вихід на ринок	Назва програмного забезпечення	Основний офіс, місто	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
IT-Enterprise	1987	IT-Enterprise MASTER: Бухгалтерія	м. Київ	Локальні, хмарні	Інформаційна система, орієнтована на комплексну автоматизацію підприємства або групи підприємств. Функціональні модулі: продажі, конструкторсько-технологічна документація, виробництво, витрати і контролінг, ремонти і обслуговування обладнання, закупівлі і склад, фінанси, бухгалтерський облік, управління персоналом, електронний документообіг і BPM.
Дебет Плюс	1991	Дебет Плюс	м. Київ	Локальні, хмарні	Інформаційна система управління підприємством, яка має модульну структуру, що дає можливість замовнику підібрати оптимальний комплект поставки з функціональністю, що відповідає потребам підприємства. Функціональні модулі: адміністратор комплексу, зведення бухгалтерського балансу, облік банківських операцій, облік касових операцій, облік ТМЦ, облік заробітної плати, облік основних засобів.
Bimp	2021	Bimp	м. Київ	Хмарні	ERP платформа для середнього та малого бізнесу. Функціональні модулі: логістика, склад, виробництво, продажі, фінанси
QUINCEFIN	2021	QUINCEFIN	м. Дніпро	Локальні, хмарні	Програмне забезпечення для малого і середнього бізнесу. Функціональні модулі: продажі, закупівлі, склад, фінанси, виробництво, аналітика.
	2005	Торгсофт	м. Харків	Локальні, хмарні	Універсальна програма обліку для інтернет-магазинів, кіосків, магазинів, торгових мереж, складів та виробництва. Функціональні модулі: фінансовий облік, продаж товарів та послуг, управління виробництвом, робота з постачальниками та посередниками, товарний облік, ціноутворення, інтернет-торгівля, облік послуг, маркетинг та CRM, аналітика та статистика, робота з персоналом, податки та звітність.
Dilovod	2010	Dilovod.ua	м. Київ	Хмарні	Онлайн-сервіс обліку та звітності, орієнтований на малий та середній бізнес. Функціональні модулі: облік грошових коштів, облік замовлень, облік товару, облік продажів, облік складу, облік закупівель, управління цінами, управління доставкою, облік доходів і витрат, облік накладних витрат, облік комісійної торгівлі, облік виробництва, програмний РРО, електронна звітність, облік договорів, облік роботи менеджерів, облік взаєморозрахунків з

Торгова марка	Вихід на ринок	Назва програмного забезпечення	Основний офіс, місто	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
					контрагентами, облік взаєморозрахунків з підзвітними особами, облік заробітної плати та кадрів, валютний облік, CRM система.
	1990	ISpro (попередня версія до 2005 р. Бест-Про)	м. Київ	Локальні, хмарні (впроваджуються)	Програмний продукт автоматизації управління підприємствами та бюджетними організаціями різного профілю. Функціональні модулі: бухоблік та управління фінансами, управлінський облік, управління людським капіталом, управління ланцюгом поставок, документообіг та процеси, управління студентами, управління відносинами з клієнтами.
	1995	АБ ОФІС	м. Львів	Локальні	Облікове програмне забезпечення, що в своїй основі має типову однокористувацьку базову конфігурацію з можливістю створення ERP. Функціональні модулі: придбання, реалізація товарів та послуг, складського обліку, обліку ПДВ, базовий бухгалтерський облік, а також додатково інтегруються спеціалізовані модулі (експорт, фармакологія, оптика, товарно-транспортна накладна, договірні поставки, давальницька сировина, програма для магазину «мінімаркет», ресторан, імпорт, гарантійні талони, виробництво, робота з підакцизним товаром, автосервіс).
	2012	Облік SaaS	м. Київ	Хмарні	Облікове програмний продукт, що має стандартну конфігурацію, що містить набір типових документів і регламентовану звітність та корпоративну, яка підтримує ще додаткові можливості автоматизації унікальних бізнес-процесів. Функціональні модулі: бухгалтерія, звіти та аналітика, кадри та зарплата, ЖКГ, банк і каса, виробництво і склад, торгівля, облік активів.
	1992	Універсал 7 Універсал 9	м. Харків	Локальні, хмарні	Багаторівневе рішення класу ERP для комплексної автоматизації бізнес-процесів середнього та великого бізнесу з організацією єдиного інформаційного простору, що охоплює різнорідні служби й аспекти господарської діяльності. Функціональні модулі: бухгалтерський облік, зарплата і кадри, склади, ціноутворення, фінанси, логістика і транспорт, документообіг, CRM, аналіз діяльності.
	2012	A5.ERP	м. Київ	Хмарні	Інформаційно-аналітична система цифрової трансформації бізнес-процесів планування, обліку і управління ресурсами. Функціональні модулі: бухгалтерський та податковий облік, управління персоналом, облік праці та розрахунок заробітної плати, особистий кабінет, управління персоналом, KPI (оцінювання),

Торгова марка	Вихід на ринок	Назва програмного забезпечення	Основний офіс, місто	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
					облік запасів, управління збутом, WFM (система управління персоналом), фінансове планування, інвентаризація, тарифікація, планування виробництва, облік виробництва, управління закупівлями, облік харчування, калькуляція витрат і собівартості, облік автотранспорту та послуг перевезень, електронний документообіг, електронні контракти, комплектація, репозиторій, управління бізнес-процесами, відео засідання та голосування, ведення договорів, управління проектами, бізнес-аналіз, внутрішній портал, еСуд, кабінет заявника, стипендія, кабінет бронювання, електронна лікарня.
Codejig	2013	Вправно	м. Львів	Локальні, хмарні	Програмне рішення для управління бізнесом, налаштоване під потреби підприємства з типовими вбудованими конфігураціями. Функціональні модулі: управління запасами, складський облік, оцінка вартості робіт, кадровий облік, нарахування виплат працівникам, бухгалтерський облік, програмний РРО (ПРРО), вебсервіси й додатки для Android та iOS, формування і подача звітності, управління проєктами та індивідуально налаштовані модулі.
BOOKKEEPER	2018	Bookkeeper	м. Київ	Хмарні	Програмний онлайн-сервіс для малого та середнього бізнесу, а також некомерційних підприємств. Функціональні модулі: продажі та придбання, запаси та виробництво, каса та банк, розрахунки по зарплаті та за договорами ЦПХ, необоротні активи, ЗЕД, звітність.
UGLA	2022	UGLA	м. Київ	Хмарні	Комплексна ERP/CRM система нового покоління із сукупністю взаємоінтегрованих модулів для ефективного управління бізнесом. Функціональні модулі: персонал та HR, планування, комерційний модуль, маркетинг, аналітика та звітування, кол-центр, документообіг, модуль проектів, внутрішній чат, модуль «мій дашборд», створення холдингу, контрагенти, модуль задачі, платежі і рахунки.
GMS Service	2021	GMS Office Tools™	м. Дніпро	Локальні	Комплексні ERP-рішення, в основі яких лежать сучасні концепції управління бізнесом, що включають (містять) такі галузеві програмні продукти: GMS Рітейл (торгівля), GMS Бутік (магазин), GMS Ресторан, GMS Бізнес-аналіз, GMS Консалтинг. Функціональні модулі: GMS Аналізатор, GMS Бізнес, GMS Банк, GMS Банк Клієнт, GMS Дизайнер бази даних, GMS Дисконтна система, GMS Кадри та зарплата,

Торгова марка	Вихід на ринок	Назва програмного забезпечення	Основний офіс, місто	Способи розміщ. та обробки інформ.	Призначення, особливості
					GMS Менеджер бази даних, GMS Менеджер друкованих форм, GMS Менеджер оновлень, GMS Менеджер паролів, GMS Ресторан, GMS Торговий клієнт, GMS Фінанси, GMS Фастфуд.
Байт	1994	ХЕПІ-БУХ	м. Луцьк	Локальні	Бухгалтерська програма, що має п'ять базових конфігурацій: підприємство, бюджет, ОСББ, підприємець, сільське господарство. Типові функціональні модулі у всіх конфігураціях та спеціалізовані у галузевих (наприклад модуль для розрахунків з пайовиками (орендодавцями) у конфігурації сільське господарство).
BJet	2016	BJet ERP	м. Львів	Хмарні	Цілісний хмарний продукт з автоматизації процесів обліку й управління для потреб малого та середнього бізнесу у галузі надання послуг. Функціональні модулі: управління проектами, завданнями, табелями обліку робочого часу; CRM (управління відносинами з клієнтами); облік взаємовідносин з працівниками (кадровий облік, нарахування та виплата заробітної плати); облік розрахунків з постачальниками; управлінські звіти та дашборди.
HugeProfit	2021	HugeProfit	Харків	Хмарні	CRM-система для малого бізнесу. Функціональні модулі: облік фінансів, товарів, продажів та доставок.
SIVERS	2010	Sivers Торгівля	м. Тернопіль	Локальні	Програмне забезпечення для автоматизації роздрібної торгівлі, для власників крамниць, кав'ярень, ресторанів та цілих мереж магазинів, а також автоматизації гуртової торгівлі. Типові функціональні модулі та додаткові модулі для торгівлі: формування прайс-листів; режим роботи торгового агента: маршрути, плани; облік боргів по торговому агенту; системи знижок по покупцях; замовлення з мобільного додатку; завантаження замовлень з мобільного додатку.
RemOnline	2013	RemOnline	м. Київ	Хмарні	Програмний сервіс для організацій ремонту та сервісного обслуговування, інших підприємств сфери послуг, дрібносерійного виробництва. Функціональні модулі: CRM, управління замовленнями, мобільні застосунки для виконавців та керівника, управління складом, управління персоналом, аналітика та менеджмент.

Джерело: власна розробка автора на основі [131; 139; 151; 207; 340-376].

Додаток К

Розвиток системи обліку та електронного декларування податку на додану вартість в Україні

Період застосування ПДВ	Нормативні документи, що регулювали розрахунки за ПДВ	Ставки ПДВ	Основні джерела інформації та звітність з ПДВ	Зміни внесені до джерел інформації
1	2	3	4	5
1992 р.	Закон України «Про податок на добавлену вартість» від 20.12.1991 № 2007-XII (зі змінами та доповненнями)	Звичайна - 28% Знижена - 22% (при реалізації товарів (робіт, послуг) за регульова-ними цінами і тарифами)	Первинні: первинні документи бухгалтерського обліку (рахунки-фактури, накладні, платіжні документи).	
			Зведені: зведені регістри бухгалтерського обліку	
			Звіт: Звіт з ПДВ	
1993 р. - І півріччя 1997 р.	Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на добавлену вартість» від 26 грудня 1992 року (зі змінами та доповненнями)	Звичайна - 20%	Первинні: первинні документи бухгалтерського обліку (рахунки-фактури, накладні, платіжні документи)	
			Зведені: зведені регістри бухгалтерського обліку	
			Звіт: Податкова декларація з ПДВ (паперова)	
ІІ півріччя 1997 р. – 2010 р.	Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.1997 № 168/97-ВР (зі змінами та доповненнями (понад 80 змін))	Звичайна - 20 % Нульова - 0% (експорт)	Первинні: податкові накладні (паперові)	08.10.1998 р. 30.06.2005 р.
			Зведені: Книга обліку продажу товарів (робіт, послуг), Книга обліку придбання товарів (робіт, послуг) (1997 р.- І півріччя 2005 р.);	08.10.1998 р. 30.06.2005 р.
			Реєстр отриманих та виданих податкових накладних (І півріччя 2005 р. - 2010 р.).	30.06.2005 р. 26.10.2009 р.
			Звіт: Податкова декларація з ПДВ (паперова, з 2007 р. електронна)	

Період застосування ПДВ	**Нормативні документи, що регулювали розрахунки за ПДВ**	**Ставки ПДВ**	**Основні джерела інформації та звітність з ПДВ**	**Зміни внесені до джерел інформації**
2011 р. – до сьогодні	Податковий кодекс України від від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами та доповненнями)	Звичайна - 20 % Знижена - 7% (медтехніка та медичні вироби) Знижена – 14% (зернові) Нульова - 0% (експорт)	Первинні: податкові накладні (паперові) (2011 р. - 2014 р.);	21.12.2010 р. 01.11.2011 р. 14.01.2014 р. 22.09.2014 р. 14.11.2014 р.
			Електронні податкові накладні у формі цифрового документа, зареєстровані в Єдиному реєстрі податкових накладних (2015 р. - до сьогодні)	31.12.2015 р. 23.02.2017 р. 17.09.2018 р. 02.12.2020 р. 01.03.2021 р. 28.12.2022 р. 17.05.2023 р.
			Зведені: Реєстр виданих та отриманих податкових накладних (2011 р. – березень 2017 р.);	24.12.2010 р. 17.12.2012 р. 25.11.2013 р. 22.09.2014 р.
			Єдиний реєстр податкових накладних (для податкових накладних з сумою ПДВ понад встановлений ліміт (1 мільйон грн. - з 01.01.2011 р.; понад 500 тис. грн. - з 01.04.2011 р.; 100 тис. грн. - з 01.07.2011 р.; 10 тис. грн. - з 01.01.2012 р.) або складених на постачання підакцизних та імпортних товарів незалежно від сум ПДВ у них) (2011 р. до сьогодні).	30.01.2015 р. 26.04.2017 р. 21.02.2018 р. 21.04.2021 р. 17.05.2024 р.
			Звіт: Податкова декларація з ПДВ (електронна, паперова)	

Додаток Л

НАКАЗ
про облікову політику (витяг)
Товариства з обмеженою відповідальністю “ВОДАЛЕНД-ІНДАСТРІ”

від 01 січня 2023 року м. Тернопіль

Про організацію бухгалтерського обліку та облікової політики підприємства
На виконання вимог Закону України від 16 липня 1999 року № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів, що регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, керуючись принципом послідовності ведення бухгалтерського обліку, з метою забезпечення єдиних (постійних) принципів, методів, процедур при відображенні поточних операцій в обліку та складанні фінансової звітності

НАКАЗУЮ:

1. Організація бухгалтерського обліку

1.1. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку на підприємстві створити бухгалтерську службу підприємства на чолі з головним бухгалтером. Права та обов’язки головного бухгалтера підприємства і працівників бухгалтерської служби визначити в посадових інструкціях, розроблених згідно з вимогами діючого законодавства і затверджених керівником підприємства. Склад бухгалтерії затвердити штатним розписом.

1.2. Покласти на головного бухгалтера підприємства такі основні обов’язки:

- забезпечувати дотримання затверджених на підприємстві єдиних методологічних основ бухгалтерського обліку при складанні та поданні фінансової звітності;

-здійснювати контроль над відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;

- брати участь в оформленні матеріалів, пов’язаних із нестачею та відшкодуванням втрат від псування цінностей;

1.3. Розпорядження головного бухгалтера, що стосуються ведення бухгалтерського обліку, вважати обов’язковими для виконання всіма працівниками підприємства.

1.4. Забезпечити ведення бухгалтерського обліку на підприємстві за допомогою комп’ютерної програми «BAS». На паперовому носії щокварталу роздруковувати обороти за синтетичними рахунками першого порядку за І квартал, перше півріччя, 9 місяців, рік. Дані регістрів обліку майна підприємства, інших облікових регістрів і додаткових довідок відображати в Головній книзі підприємства, що є підставою для складання фінансової звітності. На паперовому носії Головну книгу друкувати раз в рік перед складанням річної фінансової звітності.

1.5. Забезпечити відображення господарських операцій підприємства відповідно до робочого Плану рахунків, підготовленого на основі Плану рахунків, затвердженого наказом Мінфіну від 30.11.99 р. № 291 (додаток 1 до Наказу про облікову політику). При необхідності на розсуд головного бухгалтера та за його розпорядженням уводити додаткові рахунки другого і третього порядків.

1.6. Для узагальнення інформації про витрати підприємства використовувати рахунки класу 9 «Витрати діяльності».

1.7. Забезпечити безперервність відображення операцій та достовірну оцінку активів, зобов’язань, капіталу в бухгалтерському обліку, застосовуючи автоматизовану форму обліку.

1.8. Організувати аналітичний облік руху товарно-матеріальних цінностей за підрозділами таким чином:

- у бухгалтерії - у кількісно-сумарному вимірі;
- в цеху та на складі - у кількісному вимірі.

1.9. Для мінімізації строків формування первинних документів і знаходження їх у підрозділах підприємства, поліпшення облікової роботи та своєчасного відображення господарських операцій здійснювати документування основних господарських операцій в електронній формі відповідно до затвердженого Положення про використання системи електронного документообігу та використання електронних документів у діловодстві Групи компаній «ВОДАЛЕНД» та затвердити окремим додатком правила оформлення документів і графік документообороту (додаток 2 до Наказу про облікову політику). Вимоги до оформлення документів і строки їх складання, передбачені вищезазначеним Положенням та графіком документообороту, обов’язкові для дотримання працівниками всіх служб, відповідальних за оформлення первинних документів.

Працівникам, які оформляють первинні документи, дотримуватись порядку їх заповнення відповідно до правил бухгалтерського обліку. У разі несвоєчасного складання первинних документів, недостовірного відображення в них даних чи оформлення з порушенням законодавчих та нормативних вимог, зазначені працівники притягуються до відповідальності згідно із законодавством України, а також у разі несвоєчасної здачі первинних документів в бухгалтерію підприємства, працівники притягуються до дисциплінарної відповідальності.

Директор ТОВ «ВОДАЛЕНД-ІНДАСТРІ» Сергій ВОЛОЩУК
Головний бухгалтер Олександра СЕРМАН

Додаток М

ПОЛОЖЕННЯ
про використання системи електронного документообігу та використання електронних документів у діловодстві Групи компаній «ВОДАЛЕНД»

1. Загальні положення.

1.1. Це Положення регламентує загальні вимоги щодо впровадження внутрішнього електронного документообігу на підприємстві із застосуванням електронного підпису, організації роботи з електронними документами та їх використання у внутрішньому діловодстві.

1.2. Кадровий облік, документи, що пов'язані з трудовими відносинами оформлюються в електронному та паперовому вигляді відповідно до положень чинного законодавства України,

1.3. Виконання норм цього Положення застосовується до будь-яких документів, складених та/або отриманих підприємством (за виключенням винятків, передбачених чинним законодавством України), зокрема, але не виключно до цивільно-правових та/або господарських договорів та додатків до них, специфікацій, актів приймання-передачі, додаткових угод та будь-яких інших документів складених та/або отриманих підприємством.

1.4. З метою впровадження системи електронного документообороту підприємства використовується система, надана програмним забезпеченням, що належить Групи компаній «ВОДАЛЕНД».

1.5. Дотримання норм цього Положення є обов'язковим для всі працівників та/або підрядників підприємства, зокрема, але не виключно, осіб, залучених на підставі договорів аутсорсингу та аутстафінгу.

1.6. Терміни у цьому Положенні використовуються у значеннях, встановлених Законом України «Про електронні довірчі послуги», Законом України «Про електронні документи та електронних документообіг», Порядком роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України 11.11.2014 № 1886/5 та іншими нормативи о-правовим актами.

1.7. З метою належного виконання цього Положення, підприємством забезпечується проведення відповідного інструктажу відповідальних за підписання документів та електронний документообіг на підприємстві, а також забезпечується виготовлення електронних підписів для уповноважених осіб підприємства.

2. Порядок створення електронного документу.

2.1. Підготовка проекту електронного документа здійснюється з використанням Системи «BAS».

2.2. Електронний документ має бути оформлений за загальними правилами документування і мати реквізити, що встановлені для аналогічного документа з паперовим носієм інформації.

2.3. Додатки, що пояснюють або доповнюють зміст основного документа, можуть об'єднувати основним документом в одному файлі або додаватися окремими файлами із відповідними зазначенням в найменуваннях файлів. Перед підписанням електронного документа додатки додаються до файла проекту електронного документа у тій послідовності, що зазначена у тексті основного документа Електронний підпис накладається на проект основного документа, що містить посилання на додатки, які доповнюють його зміст.

2.4. У будь-якому випадку, якщо основний документ має будь-які додаткові окремі документи, що доповнюють його зміст та є невід'ємною частиною основного документу, уповноважена особа підприємства повинна забезпечити проставлення електронного підпису на кожному із таких документів.

2.5. У разі якщо згідно із законодавством необхідне засвідчення печаткою підпису на документах та відповідності копій документів оригіналам, підприємство застосовує спеціально призначений для таких цілей електронний підпис.

2.6. Підприємство застосовує електронну печатку лише за наявності у нього відповідної печатки, що застосовується для документів з паперовим носієм інформації.

2.7. Уповноваженою особою підприємства для використання електронного підпису та/або

електронної печатки є працівник підприємства, який згідно із установчими документами наділений належним обсягом повноважень для підписання документів, в тому числі засвідчення їх копій. Уповноваженою особою підприємства також можуть бути особи, що не є працівниками підприємства, однак наділені належним обсягом повноважень згідно з правовстановлюючими документами, довіреностями, цивільно-правовими угодами, сформованими підприємством.

3. Особливості ведення електронного документообігу та складення окремих документів

3.1. Приймаючи до уваги особливість здійснення господарської діяльності підприємства та його поточних та потенційних контрагентів, з метою дотримання вимог законодавства та виконання своїх договірних зобов'язань, окремо, для будь-яких договорів, угод про приєднання, додаткових специфікацій та актів приймання-передачі до них, застосовуються наступні положення:

3.1.1. При укладенні підприємством договору у електронній формі використанням електронного підпису та/або печатки, накладення уповноваженою особою електронного підпису та/або печатки може бути здійснено пізніше, ніж дата погодження сторонами договору всіх істотних умов договору, при цьому сторони повинні послатися в договорі на ст. 631 Цивільного кодексу України, та зазначити, що положення цього договору застосовуються з дати коли сторони фактично досягли згоди по усіх істотних умовах договору.

Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені у паперовій або в електронній формі та повинні мати такі обов'язкові реквізити:

1. назву документа (форми);
2. дату складання;
3. назву підприємства, від імені якого складено документ;
4. зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
5. посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
6. особистий чи електронний підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Електронний документ повинен містити відмітку часу проставляння електронних підписів, цьому час фактичного підписання електронного документа може відрізнятися від часу здійснення самої господарської операції. Рекомендується слідкувати, щоб підписи відповідальних осіб електронних первинних документах проставлялися не пізніше 14 календарних днів з моменту здійснення господарської операції. У випадку якщо це неможливо, учасники господарської операції повинні скласти записку-пояснення з причинами затягування підписання електронних документів, що в системі «BAS»може бути здійснено шляхом оформлення супровідного коментаря надсиланні документа підписанту (відповідальній особі).

Первинні документи, складені в електронній формі, застосовуються у бухгалтерському обліку за умови дотримання вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг.

3.1.2. У електронному документі може бути також окремо зазначена дата, з якої сторони зобов’язуються виконувати свої зобов’язання згідно з його положеннями, незалежно від дати проставлення електронного підпису та/або печатки.

3.1.3. Якщо інше не вказано у договорі, угоді, додатках до них, специфікаціях та інших документах, що регулюють домовленості між підприємством та його контрагентами, документи, що потребують погодження та підписання і підприємства і іншої сторони-контрагента, набирають чинності з моменту підписання з використанням електронного підпису та за наявності печатки підприємством та іншою стороною-контрагентом.

3.1.4. Електронні документи, зазначені у п.3.1.1 вважаються підписаними і набирають чинності також у випадках, коли вони були підписані електронним підписом підприємства та надіслані іншій стороні-контрагентові, проте протягом передбаченого домовленостями між сторонами строку, інша сторона-контрагент не підписала такі електронні документи та не надіслала підприємству мотивованої відмови від їх підписання. Мотивована відмова від підписання Е-документів може надсилатися через механізм відхилення електронного документа з обов’язковим надання коментарів про обґрунтовані причини такого відхилення.

3.2. З метою виконання цього Положення та належного підтримання електронного документообігу підприємстві, відповідальна за таке підтримання особа та/або відповідний відділ працівників підприємства з документообороту, зобов'язуються щоденно слідкувати за надходженням електрони документів та своєчасно здійснювати їх приймання, перевірку, підписання з використанням електронного підпису або розподіл на уповноважену особу для здійснення такого підпису повернення підписаних документів стороні-контрагенту підприємства, якій необхідно направити оригінальні підписані екземпляри електронних документів, відповідно до домовленостей між підприємством та відповідною стороною-контрагентом.
3.3. Для оформлення електронної копії документа з паперовим носієм інформації він сканується та зберігається у форматі для фотоелектронних документів. До отриманого зображення додаються відмітка про засвідчення копії та інші елементи, що застосовуються під час оформлення копій з паперовим носієм інформації. Завершується оформлення копії електронного документа накладанням електронного підпису особи, яка засвідчує копію.
3.4. Проекти електронних документів, електронні документи та конвертовані електронні документи, формати яких не збігаються з форматами за їх призначенням для електронного документообігу на підприємстві підлягають конвертуванню уповноваженою на це особою/відділом працівників.
3.5. Строки зберігання оригіналів електронних документів відповідають строкам, шо встановлені типовими або галузевими переліками документів зі строками зберігання для аналогічних видів документів з паперовим носієм інформації.
3.5.1. Разом з оригіналом електронного документа зберігаються дві його конвертовані версії: остання і передостання.
3.5.2. Починаючи з другого конвертування, документа, здійснюється конвертування не оригіналу електронного документа, а його останньої конвертованої версії.
3.5.3. Починаючи з третього конвертування, здійснюється видалення конвертованих документів, що передували передостанній конвертованій версії.
3.6. Обов'язковому конвертуванню підлягають електронні документи постійного та тривалого (10 років) зберігання.
3.7. Необхідність конвертування документів тимчасового зберігання визначається уповноваженою особою, що здійснює контроль електронного документообороту на підприємстві.

4. Приймання електронних документів, їх перевірка.

4.1. Приймання електронних документів здійснюються уповноваженими особами підприємства, які наділені достатнім обсягом повноважень та забезпечені відповідним доступом для такого приймання.
4.2. Уповноважена особа, зазначена у п. 4.1. цих Положень, ідентифікує вхідний електронний документ та здійснює його перевірку, після чого формує та надсилає повідомлення про прийняття або відхилення електронного документа із зазначенням причин відхилення електронних документів. Вихідне (вхідне) електронне повідомлення про отримання/відхилення вхідних електронних документів реєструється в окремій реєстраційній формі в установі за правилами реєстрації вихідних (вхідних) електронних документів. В системі «BAS» вхідні та вихідні документи реєструються автоматично та зберігаються в базі даних «BAS».
4.3. Вхідний електронний документ підлягає обов'язковій автоматизованій наскрізній електронній реєстрації разом з документами з іншими носіями інформації.
4.4. Відомості про відхилені вхідні електронні документи реєструються в електронному журналі реєстрації відхилених вхідних електронних документів, у якому зазначаються дата знищення електронного документа та кваліфікований електронний підпис особи, яка здійснила його знищення.

5. Зберігання, внесення змін та знищення електронних документів.

5.1. Підприємством здійснюється централізоване зберігання файлів електронних документів. Всі електронні документи зберігаються на віддалених серверах провайдерів, із якими підприємство уклало відповідний договір про обслуговування.
5.2. Внесення змін до електронного документа здійснюється шляхом створення нового документа, який вже містить необхідні зміни. Новий документ повинен містити відомості про документ, щодо якого вносяться зміни, перелік та зміст таких змін. Новий документ створюється, перевіряється та реєструється в загальному порядку, встановленому у цих Положеннях. Наслідком прийняття нового документу є втрата чинності попереднього електронного документу щодо якого були внесені відповідні зміни.
5.3. Електронний документ, створений та зареєстрований помилково або документ, дія якого вже не є потрібного для підприємства, може бути анульований, шляхом складання відповідного акту про скасування дії електронного документу із зазначенням причини такого скасування. Акт підписується уповноваженими підприємством особами. Строк зберігання анульованих документів та актів про і скасування відповідає строку зберігання чинних документів, встановленому цим Положенням, чинним законодавством України.

6. Заключні положення

6.1. Це Положення введено в дію Розпорядженням Генерального директора Групи компаній «ВОДАЛЕНД».
6.2. Зміни до цього Положення або його скасування здійснюється за допомогою видачі відповідного розпорядження керівника корпоративного об’єднання.
6.3. До будь-яких правовідносин, що виникають між у підприємства у зв’язку із його виконанням цього Положення та які ним не врегульовані, застосовуються положення чинного законодавства України.
6.4. Уповноваженими особами, зазначеними у Розпорядженням Генерального директора п.6,1. цього Положення забезпечується ознайомлення із цими Положеннями та роз’яснення його норм відповідних працівників підприємства та його підлеглих.

Додаток Н

Обсяги реалізованих в Україні суб'єктам господарювання послуг у сфері бухгалтерського обліку, аудиту та консультування з питань оподаткування протягом 2020-2022 р. (тис. грн.)

Період	Обсяги реалізованих послуг, тис. грн.			Відхилення (абсол.), тис. грн.			Відхилення (віднос.), %		
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2021 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020
I квартал	2079188,5	2140604,4	3464848,0	61415,9	1324243,6	1385659,5	3,0	61,9	66,6
II квартал	1938482,9	2907741,4	2497058,1	969258,5	-410683,3	558575,2	50,0	-14,1	28,8
III квартал	1806673,4	2371188,9	3642963,9	564515,5	1271775,0	1836290,5	31,2	53,6	101,6
IV квартал	1992225,5	2903623,0	3465683,6	911397,5	562060,6	1473458,1	45,7	19,4	74,0
Всього за рік	**7816570,3**	**10323157,7**	**13070553,6**	**2506587,4**	**2747395,9**	**5253983,3**	**32,1**	**26,6**	**67,2**

Джерело: власна розробка автора на основі [442].

Додаток О

Товариство з обмеженою відповідальністю Аудиторська фірма «Консул»					
Назва суб'єкта господарювання		**Договір № __ від _____20__ року**			
Аудит звітності за: 20___ рік		Період перевірки:	01.01.20__ року-31.12.20__ року		Індекс бланку: **1.20**
Підготував:		Підпис:	Дата	05.01.20__	
Перевірив:		Підпис:	Дата	05.01.20__	

Тест внутрішнього контролю електронної обробки і зберігання інформації

№ з/п	Зміст питання	Відповідь	Примітки
1	Чи підпорядковується відділ електронної обробки даних службам, інформацію яких обробляє		
2	Чи працівники відділу електронної обробки даних санкціонують операції		
3	Чи персонал відділу електронної обробки даних має можливість виправляти помилки (крім помилок набору)		
4	Чи виконують розроблювачі програм функції операторів з введення інформації, що обробляється		
5	Чи відділені функції програмування від функцій контролю даних		
6	Чи мають доступ у приміщення, де розташований відділ електронної обробки даних інші співробітники		
7	Чи обмежений доступ до комп'ютерів визначеним колом осіб		
8	Чи розділені рівні доступу для різних категорій співробітників		
9	Чи використовуються для контролю доступу паролі		
10	Чи здійснюється регулярно зміна паролів		
11	Чи вчасно анулюються паролі звільнених співробітників		
12	Чи встановлені процедури контролю несанкціонованого доступу		
13	Чи використовуються суб'єктом господарювання програми захисту даних		
14	Чи встановлений і дотримується графік обробки даних		
15	Чи забезпечено безперебійне живлення на випадок відключення електроенергії. При		

	відповіді «так» вказати, за допомогою яких засобів		
16	Чи архівується інформація систематично		
17	Чи зберігаються резервні копії на декількох носіях. При відповіді «так» вказати, на яких за місцями розташування		
18	Чи зберігаються резервні копії на локальних носіях		
19	Чи зберігаються окремо електронні документи з дотриманням їх легітимності		
20	Чи переносяться сформовані облікові регістри на тверді копії (паперові носії). При відповіді «так» вказати, з якою періодичністю		
21	Чи здійснюється контроль за своєчасним формуванням і архівацією регістрів обліку за підсумками автоматизованої обробки інформації. При відповіді «так» вказати, ким і з якою періодичністю здійснюється контроль		
22	Чи розроблено план заходів щодо альтернативної обробки інформації у випадку виходу з ладу обчислювальної техніки і програмних засобів. При відповіді «так» вказати заходи		

Висновок:		**Система внутрішнього контролю електронної обробки інформації відповідає (не відповідає) вимогам обраної системи обліку та законодавству.** *(необхідне підкреслити)*

Додаток П

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ МАЙНА, ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ "ВОДАЛЕНД"

Актив	Код	2022 р.										2023 р.										КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		
		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		Відхилення (абсол.), тис. грн.	Відхилення (відносн.), %	Відхилення в структурі, %
		тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	2023 до 2022	2023 до 2022	2023 до 2022
I. Необоротні активи																								
Нематеріальні активи	1000	358	0,08	1 689	2,08	306	0,30	0	0,00	2 353	0,38	216	0,04	1 797	1,51	153	0,12	51	0,11	2 217	0,25	-136	-5,77	-0,13
первісна вартість	1001	2 165		2 621		749		0		5 535		2 182		2 842		749		102		5 875		340	6,14	-
накопичена амортизація	1002	1 807		932		443		0		3 182		1 966		1 045		596		51		3 658		476	14,95	-
Незавершені капітальні інвестиції	1005	38 316	9,10	0	0,00	141	0,14	25	0,14	38 482	6,19	21 229	3,48	0	0,00	17	0,01	989	2,09	22 234	2,46	-16 248	-42,22	-3,73
Основні засоби	1010	104 283	24,76	2 007	2,47	11 350	11,21	390	2,24	118 030	19,00	167 036	27,36	4 506	3,79	10 771	8,42	2 634	5,57	184 947	20,45	66 917	56,70	1,45
первісна вартість	1011	148 278		7 225		20 701		724		176 928		236 977		8 119		23 243		3 989		272 328		95 400	53,92	-
знос	1012	43 995		5 218		9 351		334,1		58 898		69 941		3 613		12 472		1 355		87 381		28 483	48,36	-
Інвестиційна нерухомість	1015	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
знос інвестиційної нерухомості	1017	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:																								
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (дочірніх компаній)	1030	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	353	0,06	0	0,00	0	0,00	0	0,00	353	0,04	353	-	0,04
Гудвіл	1050	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інші необоротні активи	1090	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Усього за розділом	**1095**	**142 957**	**33,94**	**3 696**	**4,54**	**11 797**	**11,65**	**415**	**2,39**	**158 865**	**25,57**	**188 834**	**30,94**	**6 303**	**5,31**	**10 941**	**8,55**	**3 674**	**7,77**	**209 752**	**23,19**	**50 887**	**32,03**	**-2,38**
II. Оборотні активи																								
Запаси	1100	138 627	32,91	16 761	20,60	60 072	59,33	5 112	29,40	220 571	35,51	117 132	19,19	23 839	20,07	68 420	53,46	16 935	35,80	226 326	25,02	5 755	2,61	-10,49
виробничі запаси	1101	36 659	8,70	114	0,14	51 978	51,34	5 096	29,31	93 846	15,11	37 885	6,21	102	0,09	57 838	45,19	16 157	34,16	111 983	12,38	18 136	19,33	-2,73
незавершене виробництво	1102	7 779	1,85	0	0,00	0	0,00	0	0,00	7 779	1,25	5 621	0,92	0	0,00	0	0,00	0	0,00	5 621	0,62	-2 158	-27,74	-0,63
готова продукція	1103	56 108	13,32	0	0,00	8 094	7,99	16	0,09	64 218	10,34	55 364	9,07	0	0,00	10 582	8,27	778	1,64	66 723	7,38	2 505	3,90	-2,96
товари	1104	38 081	9,04	16 647	20,46	0	0,00	0	0,00	54 728	8,81	18 262	2,99	23 737	19,99	0	0,00	0	0,00	41 999	4,64	-12 729	-23,26	-4,17
Поточні біологічні активи	1110	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Депозити перестрахування	1115	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Векселі одержані	1120	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	66 698	15,83	2 017	2,48	10 384	10,26	7 811	44,92	86 910	13,99	126 262	20,68	1 767	1,49	16 758	13,09	9 010	19,05	153 798	17,00	66 888	76,96	3,01
Дебіторська заборгованість за розрахунками:										0														
за виданими авансами	1130	29 943	7,11	5 870	7,21	0	0,00		0,00	35 813	5,76	41 745	6,84	9 564	8,05	0	0,00		0,00	51 309	5,67	15 496	43,27	-0,09
з бюджетом	1135	27 356	6,49	227	0,28	189	0,19	2 645	15,21	30 416	4,90	7 505	1,23	0	0,00	191	0,15	4 514	9,54	12 210	1,35	-18 207	-59,86	-3,55
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	0	0,00	385	0,47	0	0,00	0	0,00	385	0,06	0	0,00	477	0,40	0	0,00	0	0,00	477	0,05	92	23,90	-0,01
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	0	0,00		0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	140	0,03	1 340	1,65	909	0,90	8	0,05	2 397	0,39	512	0,08	154	0,13	27 045	21,13	0	0,00	27 711	3,06	25 314	1 056,16	2,67
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	14 983	3,56	48 519	59,63	17 453	17,24	1 129	6,49	82 083	13,21	127 271	20,85	72 018	60,63	2 770	2,16	12 226	25,84	214 284	23,69	132 201	161,06	10,48
готівка	1166	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
рахунки в банках	1167	14 983	3,56	48 519	59,63	17 453	17,24	1 129	6,49	82 083	13,21	67 271	11,02	72 018	60,63	2 770	2,16	12 226	25,84	154 284	17,06	72 201	87,96	3,85
Витрати майбутніх періодів	1170	75	0,02	293	0,36	393	0,39	0	0,00	761	0,12	858	0,14	342	0,29	1 662	1,30	0	0,00	2 862	0,32	2 101	275,95	0,20
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
у тому числі:																								
резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0		0	-	-
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
резервах незароблених премій	1183	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
інших страхових резервах	1184	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інші оборотні активи	1190	468	0,11	2 234	2,75	47	0,05	268	1,54	3 017	0,49	294	0,05	4 309	3,63	200	0,16	947	2,00	5 750	0,64	2 733	90,60	0,15
Усього за розділом	**1195**	**278 290**	**66,06**	**77 646**	**95,43**	**89 445**	**88,35**	**16 972**	**97,61**	**462 354**	**74,43**	**421 579**	**69,06**	**112 470**	**94,69**	**117 046**	**91,45**	**43 632**	**92,23**	**694 726**	**76,81**	232 373	50,26	2,39
III. Необоротні активи, утримувані для продажу	**1200**	**0**	**0,00**	**21**	**0,03**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**21**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0**	**0,00**	-21	-100,00	-
Баланс	**1300**	**421 247**	**100,00**	**81 363**	**100,00**	**101 242**	**100,00**	**17 387**	**100,00**	**621 239**	**100,00**	**610 413**	**100,00**	**118 773**	**100,00**	**127 986**	**100,00**	**47 306**	**100,00**	**904 478**	**100,00**	283 239	45,59	0,00

Продовження додатку П

Пасив	Код	2022 р.										2023 р.										КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		
		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		Відхилення (абсол.), тис. грн.	Відхилення (відносн.), %	Відхилення в структурі, %
		тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	2023 до 2022	2023 до 2022	2023 до 2022
I. Власний капітал																								-
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	102	0,02	321	0,39	150	0,15	40	0,23	613	0,10	102	0,02	321	0,27	150	0,12	40,00	0,08	613	0,07	0	0,00	-0,03
у т.ч. внески від материнського підприємства		0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0,00	0	0,00			
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Капітал у дооцінках	1405	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Додатковий капітал	1410	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
емісійний дохід	1411	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
накопичені курсові різниці	1412	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Резервний капітал	1415	0	0,00	13	0,02	0	0,00	0	0,00	13	0,00	0	0,00	13	0,01	0	0,00	0	0,00	13	0,00	0	0,00	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	395 275	93,83	59 562	73,21	98 378	97,17	3 684	21,19	556 899	89,64	522 265	85,56	74 955	63,11	112 989	88,28	18 849	39,84	729 058	80,61	172 159	30,91	-9,03
Неоплачений капітал	1425	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Вилучений капітал	1430	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інші резерви	1435	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Усього за розділом	**1495**	**395 377**	**93,86**	**59 896**	**73,62**	**98 528**	**97,32**	**3 724**	**21,42**	**557 525**	**89,74**	**522 367**	**85,58**	**75 289**	**63,39**	**113 139**	88,40	**18 889**	**39,93**	**729 684**	**80,67**	**172 159**	**30,88**	**-9,07**
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення																								
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	5 804	1,38	0	0,00	578	0,57	0	0,00	6 382	1,03	15 930	2,61	0	0,00	1 434	1,12	933	1,97	18 297	2,02	11 915	186,69	0,99
Інші довгострокові зобов'язання	1515	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
довгострокові забезпечення витрат	1521	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Цільове фінансування	1525	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
благодійна допомога	1526	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Страхові резерви	1530	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
у тому числі:																								
резерв довгострокових зобов'язань	1531	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
резерв збитків або резерв належних виплат	1532	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
резерв незароблених премій	1533	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
інші страхові резерви	1534	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інвестиційні контракти	1535	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Призовий фонд	1540	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Усього за розділом	**1595**	**5 804**	**1,38**	**0**	**0,00**	**578**	**0,57**	**0**	**0,00**	**6 382**	**1,03**	**15 930**	**2,61**	**0**	**0,00**	**1 434**	**1,12**	**933**	**1,97**	**18 297**	**2,02**	**11 915**	**186,69**	**0,99**
III. Поточні зобов'язання і забезпечення																								
Короткострокові кредити банків	1600	4478	1,06	0	0,00	0	0,00	0	0,00	4 478	0,72	11893	1,95	0	0,00	0	0,00	0	0,00	11 893	1,31	7 415	165,59	0,59
Векселі видані	1605	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за:																								-
довгостроковими зобов'язаннями	1610	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	6 100	1,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	6 100	0,67	6 100	-	0,67
товари, роботи, послуги	1615	8012	1,90	4545	5,59	722	0,71	10 320	59,35	23 598	3,80	14 401	2,36	6135	5,17	2528	1,97	22 995	48,61	46 058	5,09	22 460	95,18	1,29
розрахунками з бюджетом	1620	2692	0,64	3784	4,65	1 360	1,34	812	4,67	8 648	1,39	8 615	1,41	6502	5,47	2779	2,17	3 347	7,07	21 242	2,35	12 594	145,63	0,96
у тому числі з податку на прибуток	1621	2690	0,64	2661	3,27	1 360	1,34	809	4,65	7 519	1,21	8 182	1,34	5661	4,77	2274	1,78	3 329	7,04	19 446	2,15	11 927	158,61	0,94
розрахунками зі страхування	1625	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	241	0,04	75	0,06	262	0,20	0	0,00	578	0,06	578	-	0,06
розрахунками з оплати праці	1630	121	0,03	0	0,00	11	0,01	7	0,04	138	0,02	1 796	0,29	450	0,38	543	0,42	0	0,00	2 789	0,31	2 651	1 915,17	0,29
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	2013	0,48	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2 013	0,32	1764	0,29	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1 764	0,20	-249	-12,37	-0,12
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00		0,00	0	0,00	0	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Поточні забезпечення	1660	2045	0,49	899	1,10	0	0,00	0	0,00	2 944	0,47	3 954	0,65	2150	1,81	0	0,00	0	0,00	6 104	0,67	3 160	107,34	0,20
Доходи майбутніх періодів	1665	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	705	0,17	12239	15,04	43	0,04	2 525	14,52	15 513	2,50	23 352	3,83	28172	23,72	7302	5,70	1 144	2,42	59 969	6,63	44 456	286,58	4,13
Усього за розділом	**1695**	**20 066**	**4,76**	**21 467**	**26,38**	**2 136**	**2,11**	**13 663**	**78,58**	**57 332**	**9,23**	**72 116**	**11,81**	**43 484**	**36,61**	**13 413**	**10,48**	**27 485**	**58,10**	**156 498**	**17,30**	99 165	172,97	8,07
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	**1 700**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	-	-
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	**1 800**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	**0,00**	**0**	-	-
Баланс	**1900**	**421 247**	**100,00**	**81 363**	**100,00**	**101 242**	**100,00**	**17 387**	**100,00**	**621 239**	**100,00**	**610 413**	**100,00**	**118 773**	**100,00**	**127 986**	**100,00**	**47 306**	**100,00**	**904 478**	**99,99**	**283 239**	**45,59**	-0,01

Продовження додатку П

Фінансові результати	Код	2022 р.										2023 р.										КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		
		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		Відхилення (абсол.), тис. грн.	Відхилення (відносн.), %	Відхилення в структурі, %
		тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	2023 до 2022	2023 до 2022	2023 до 2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	419 493	90,97	209 111	98,07	79 811	81,47	36 697	99,58	745 111	92,08	511 325	95,80	402 146	97,38	122 402	88,64	87 229	96,46	1 123 102	95,56	377 991	50,73	3,48
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
премії підписані, валова сума	2011	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
премії, передані у перестрахування	2012	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
зміна частки перестраховиків у резерві незароблених	2014	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	242 886	69,78	143 807	79,40	65 608	78,24	29 727	89,63	482 027	74,59	287 661	70,71	266 877	79,76	86 716	79,21	54 293	72,13	695 547	75,10	213 520	44,30	0,51
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Валовий:										0		0		0						0		0	-	-
прибуток	2090	176 607		65 304		14 203		6 970		263 084		223 664		135 269		35 686		32 935		427 554		164 471	62,52	-
збиток	2095	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Інші операційні доходи	2120	41 622	9,03	4 114	1,93	17 260	17,62	0	0,00	62 996	7,79	21 129	3,96	10 769	2,61	15 166	10,98	3 206	3,54	50 270	4,28	-12 726	-20,20	-3,51
у тому числі:																				0				-
дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Адміністративні витрати	2130	35 592	10,23	14 582	8,05		0,00		0,00	50 174	7,76	40 923	10,06	25 190	7,53	0	0,00	0	0,00	66 113	7,14	15 939	31,77	-0,62
Витрати на збут	2150	28 757	8,26	14 365	7,93		0,00		0,00	43 122	6,67	32 983	8,11	24 417	7,30	0	0,00	0	0,00	57 400	6,20	14 278	33,11	-0,47
Інші операційні витрати	2180	14 084	4,05	534	0,29	14 936	17,81	2 608	7,86	32 161	4,98	12 388	3,05	1 032	0,31	16 459	15,03	17 308	22,99	47 187	5,10	15 026	46,72	0,12
у тому числі:																				0		0	-	-
витрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Фінансовий результат від операційної діяльності:										0										0				-
прибуток	2190	139 796		39 937		16 528		4 362		200 623		158 499		95 399		34 393		18 834		307 125		106 502	53,09	-
збиток	2195	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інші фінансові доходи	2220	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1 171	0,22	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1 171	0,10	1 171	-	0,10
Інші доходи	2240	20	0,00	0	0,00	891	0,91	153	0,42	1 064	0,13	133	0,02	66	0,02	519	0,38	0	0,00	718	0,06	-345	-32,47	-0,07
у тому числі:																				0				-
дохід від благодійної допомоги	2241	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0		0		0		0		0	-	-
Фінансові витрати	2250	1 837	0,53	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1 837	0,28	3 621	0,89	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3 621	0,39	1 784	97,11	0,11
Втрати від участі в капіталі	2255	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Інші витрати	2270	154	0,04	1 000	0,55	204	0,24	22	0,07	1 380	0,21	1 342	0,33	2	0,00	1	0,00	341	0,45	1 685	0,18	306	22,15	-0,03
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0,00	0	0,00		0,00		0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Фінансовий результат до оподаткування:																				0				-
прибуток	2290	137 825		38 937		17 215		4 493		198 470		154 840		95 463		34 912		18 493		303 708		105 238	53,02	-
збиток	2295	0		0		0		0		0		0		0		0				0		0	-	-
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	24 752	7,11	6 829	3,77	3 109	3,71	809	2,44	35 498	5,49	27 881	6,85	17 070	5,10	6 300	5,75	3 329	4,42	54 580	5,89	19 081	53,75	0,40
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0,00	0	0,00		0,00		0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	-	-
Чистий фінансовий результат:																				0				-
прибуток	2350	**113 073**		**32 108**		**14 106**		**3 684**		**162 972**		**126 959**		**78 393**		**28 612**		**15 164**		**249 128**		86 156	52,87	-
збиток	2355	0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0	-	-
Всього доходів		***461 135***	***100,00***	***213 225***	***100,00***	***97 962***	***100,00***	***36 850***	***100,00***	***809 171***	***100,00***	***533 758***	***100,00***	***412 981***	***100,01***	***138 088***	***100,00***	***90 434***	***100,00***	***1 175 261***	***100,00***	***366 089,80***	***45,24***	
Всього витрат		***348 062***	***100,00***	***181 117***	***99,99***	***83 855***	***100,00***	***33 165***	***100,00***	***646 200***	***99,98***	***406 799***	***100,00***	***334 588***	***100,00***	***109 476***	***99,99***	***75 270***	***99,99***	***926 133***	***100,00***	***279 933,50***	***43,32***	

Продовження додатку П

Сукупний дохід	Код	2022 р.										2023 р.										КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		
		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		Відхилення (абсол.), тис. грн.	Відхилення (відносн.), %	Відхилення в структурі, %
		тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	2023 до 2022	2023 до 2022	2023 до 2022
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Накопичені курсові різниці	2410	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Інший сукупний дохід	2445	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Сукупний дохід	2465	113 073	100,00	32 108	100,00	14 106	100,00	3 684	100,00	162 972	100,00	126 959	100,00	78 393	100,00	28 612	100,00	15 164	100,00	249 128	100,00	86 156	52,87	-

Елементи операційних витрат	Код	2022 р.										2023 р.										КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		
		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		ТОВ "ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ"		ТОВ "ВОДАЛЕНД УКРАЇНА"		ТОВ "БЕТОНІКА"		ТОВ "ФІБЕРІКА"		КОРПОРАЦІЯ "ВОДАЛЕНД"		Відхилення (абсол.), тис. грн.	Відхилення (відносн.), %	Відхилення в структурі, %
		тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	тис. грн.	% структурі	2023 до 2022	2023 до 2022	2023 до 2022
Матеріальні затрати	2500	136 141	49,28	814	2,76	відсутні дані		відсутні дані				192 324	54,10	1 229	2,46							0	-	-
Витрати на оплату праці	2505	56 499	20,45	15 611	52,99							67 935	19,11	30 406	60,91							0	-	-
Відрахування на соціальні заходи	2510	10 101	3,66	2 693	9,14							12 165	3,42	4 356	8,73							0	-	-
Амортизація	2515	15 536	5,62	1 312	4,45							27 354	7,69	790	1,58							0	-	-
Інші операційні витрати	2520	57 989	20,99	9 028	30,65							55 736	15,68	13 140	26,32							0	-	-
Разом	**2550**	**276 266**	**100,00**	**29 458**	**99,99**					**0**	**0,00**	**355 514**	**100,00**	**49 921**	**100,00**					**0**	**0,00**	**0**	-	-

Продовження додатку П

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОРПОРАТИВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ "ВОДАЛЕНД"

№ п/п	Показники	2022 р.	2023 р.
	Розрахункові величини активів		
1.	Основні засоби (р.1010)	118 030	184 947
2.	Знос основних засобів (р.1012)	58 898	87 381
3.	Оборотні активи (р.1195)	462 354	694 726
4.	Запаси (р.1100)	220 571	226 326
5.	Грошові кошти та їх еквіваленти (р.1165)	82 083	214 284
6.	Дебіторська заборгованість (р. 1040, р. 1125, р. 1130, р. 1135, р. 1140, р. 1145, р. 1155)	155 921	245 504
7.	Власні оборотні кошти (р.1195 –р.1695)	407 965	544 333
	Розрахункові величини пасивів		
8.	Власний капітал (р.1495)	557 525	729 684
9.	Довгострокові зобов'язання (р. 1500-1520)	6 382	18 297
10.	Поточні зобов'язання (р. 1695 - р. 1660)	54 388	150 394
11.	Довгострокові забезпечення (р. 1520)	0	0
12.	Поточні забезпечення (р. 1660)	2 944	6 104
13.	Довгострокові (р. 1500 - р. 1520) та поточні зобов'язання (р.1695 - р. 1660)	60 770	168 691
14.	Загальна сума зобов'язань та забезпечень (р.1595 та р. 1695)	63 714	174 795
15.	Власний капітал (р.1495) + Забезпечення (р.1520, р. 1660))	560 469	735 788
16.	Підсумок балансу (р.1900)	621 239	904 478
	Розрахункові величини доходів		
17.	Чистий дохід від реалізації п-ції (р.2000)	745 111	1 123 102
18.	Інші операційні доходи (р.2120)	62 996	50 270
19.	Інші фінансові доходи (р.2220)	0	1 171
20.	Інші доходи (р.2240)	1 064	718
21.	Сукупні доходи (р.2000 + р.2120 + р.2220 + р.2240)	809 171	1 175 261
	Розрахункові величини витрат		
22.	Собівартість реалізованої п-ції (р.2050)	482 027	695 547
23.	Адміністративні витрати (р.2130)	50 174	66 113
24.	Витрати на збут (р.2150)	43 122	57 400
25.	Інші операційні витрати (р.2180)	32 161	47 187
26.	Фінансові витрати (р.2250)	1 837	3 621
27.	Інші витрати (р.2270)	1 380	1 685
28.	Витрати з податку на прибуток (р.2300)	35 498	54 580
29.	Сукупні витрати (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270 + р.2300)	646 200	926 133
30.	Валовий прибуток (р.2090)	263 084	427 554
31.	Прибуток від операційної діяльності (р.2190)	200 623	307 125
32.	Чистий прибуток (р.2350)	162 972	249 128

1. Аналіз майнового стану *

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Коефіцієнт зносу основних засобів	Знос основних засобів (р.1012)/ Основні засоби (р.1010)	зменшення	0,50	0,47
2.	Фондовіддача основних засобів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) / Основні засоби (р.1010)	збільшення	6,31	6,07
3.	Чистий оборотний капітал (тис. грн.)	Оборотні активи (р.1195) - Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	> 0	407965	544333

2. Аналіз ліквідності підприємства *

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	Оборотні активи (р.1195) / Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	1,0 - 2,0	8,50	4,62
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Оборотні активи (р.1195) – Запаси (р.1100) / Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	0,6-0,8	4,45	3,11
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти та їх еквіваленти (р.1165) / Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	0,25 - 0,5	1,51	1,42

3. Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Коефіцієнт автономії	Власний капітал (р.1495) / Підсумок балансу	0,25 - 0,5	0,90	0,81
2.	Коефіцієнт фінансової [illegible]	Власний капітал (р.1495) / Загальна сума [illegible]	> 1,0	8,75	4,17
3.	Коефіцієнт маневрування	Власні оборотні кошти (р.1195 – р.1695) / [illegible]	> 0	0,73	0,75
4.	Коефіцієнт структури капіталу (фінансування)	Поточні зобов'язання і забезпечення (р.1695) + Довгострокові зобов'язання і забезпечення (р.1500) / Власний капітал (р.1495)	0,5-1,0	0,11	0,24
5.	Коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом	Поточні зобов'язання (р.1695-р.1660) + Довгострокові зобов'язання (р.1500-1515) / Власний капітал (р.1495)	< 1,0	0,11	0,23
6.	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	Власні оборотні кошти (р.1195 – р.1695) / Поточні зобов'язання і забезпечення (р.1695)	>0,1	7,12	3,48

4. Аналіз ділової активності підприємства**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення
1.	Коефіцієнт оборотності активів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Підсумок балансу поч. + кінц. (р.1900)) / 2	збільшення	1,47
2.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Загальна сума зобов'язань та забезп. поч. + кінц. (р.1595+1695)/2	збільшення	9,42
3.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Довгострокова та поточна дебіторська заборгованість поч.+ кінц. (р.1040+р.1125-1155)/2)	збільшення	5,60
4.	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Запаси поч.+ кінц. (р.1100)/2)	збільшення	5,03
5.	Коефіцієнт оборотності основних засобів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Основні засоби поч.+ кінц. (р.1010)/2)	збільшення	7,41
6.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Власний капітал поч.+ кінц. (р.1495)/2)	збільшення	1,75

5. Аналіз рентабельності

5.2. Аналіз рентабельності діяльності**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Рентабельність основної діяльності, %	Валовий прибуток (р.2090) /Собівартість реалізованої п-ції (р.2050)*100	збільшення	54,58	61,47
2.	Рентабельність операційної діяльності, %	Прибуток від операційної діяльності (р.2190) /Операційні витрати (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180)*100	збільшення	33,03	35,45
3.	Рентабельність діяльності, %	Чистий прибуток (р.2350) /Сукупні витрати (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270 + р.2300)*100	збільшення	31,05	33,16

5.2. Аналіз рентабельності підприємства**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення
1.	Коефіцієнт рентабельності активів	Чистий прибуток (р.2350) /(Підсумок балансу поч. + кінц. (р.1900)) / 2	збільшення	0,33
2.	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Чистий прибуток (р.2350) /(Власний капітал поч.+ кінц. (р.1495)/2)	збільшення	0,39
3.	Коефіцієнт рентабельності продажів	Чистий прибуток (р.2350) /(Чистий дохід від реалізації поч.+ кінц. (р.2000)/2)	збільшення	0,27
4.	Коефіцієнт рентабельності підприємства	Чистий прибуток (р.2350) /(Сукупні витрати поч.+ кінц. (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270 + р.2300) /2)	збільшення	0,32

Продовження додатку П

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОРПОРАТИВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ "ВОДАЛЕНД"

№ п/п	Показники	2022 р.	2023 р.
	Розрахункові величини активів		
1.	Основні засоби (р.1010)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
2.	Знос основних засобів (р.1012)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
3.	Оборотні активи (р.1195)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
4.	Запаси (р.1100)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
5.	Грошові кошти та їх еквіваленти (р.1165)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
6.	Дебіторська заборгованість (р. 1040, р. 1125, р. 1130, р. 113	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
7.	Власні оборотні кошти (р.1195 -р.1695)	=F10-F18	=G10-G18
	Розрахункові величини пасивів		
8.	Власний капітал (р.1495)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
9.	Довгострокові зобов'язання (р. 1500-1520)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
10.	Поточні зобов'язання (р. 1695 - р. 1660)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
11.	Довгострокові забезпечення (р. 1520)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
12.	Поточні забезпечення (р. 1660)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
13.	Довгострокові (р. 1500 - р. 1520) та поточні зобов'язання (р.1695 - р. 1660)	=F17+F18	=G17+G18
14.	Загальна сума зобов'язань та забезпечень (р.1595 та р. 1695)	=СУММ(F17:F20)	=СУММ(G17:G20)
15.	Власний капітал (р.1495) + Забезпечення (р.1520, р. 1660))	=F16+F19+F20	=G16+G19+G20
16.	Підсумок балансу (р.1900)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
	Розрахункові величини доходів		
17.	Чистий дохід від реалізації п-ції (р.2000)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
18.	Інші операційні доходи (р.2120)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
19.	Інші фінансові доходи (р.2220)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
20.	Інші доходи (р.2240)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
21.	Сукупні доходи (р.2000 + р.2120 + р.2220 + р.2240)	=СУММ(F27:F30)	=СУММ(G27:G30)
	Розрахункові величини витрат		
22.	Собівартість реалізованої п-ції (р.2050)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
23.	Адміністративні витрати (р.2130)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
24.	Витрати на збут (р.2150)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
25.	Інші операційні витрати (р.2180)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
26.	Фінансові витрати (р.2250)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
27.	Інші витрати (р.2270)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
28.	Витрати з податку на прибуток (р.2300)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
29.	Сукупні витрати (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270 + р.2300)	=СУММ(F33:F39)	=СУММ(G33:G39)
30.	Валовий прибуток (р.2090)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
31.	Прибуток від операційної діяльності (р.2190)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур
32.	Чистий прибуток (р.2350)	='Аналіз динаміки, структур	='Аналіз динаміки, структур

1. Аналіз майнового стану *

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Коефіцієнт зносу основних засобів	Знос основних засобів (р.1012)/ Основні засоби (р.1010)	зменшення	=F9/F8	=G9/G8
2.	Фондовіддача основних засобів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) / Основні засоби (р.1010)	збільшення	=F27/F8	=G27/G8
3.	Чистий оборотний капітал (тис. грн.)	Оборотні активи (р.1195) - Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	> 0	=F10-F18	=G10-G18

2. Аналіз ліквідності підприємства *

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	Оборотні активи (р.1195) / Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	1,0 - 2,0	=F10/F18	=G10/G18
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Оборотні активи (р.1195) – Запаси (р.1100) / Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	0,6-0,8	=(F10-F11)/F18	=(G10-G11)/G18
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти та їх еквіваленти (р.1165) / Поточні зобов'язання (р. 1695-р.1660)	0,25 - 0,5	=F12/F18	=G12/G18

3. Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	Власний капітал (р.1495) / Підсумок балансу (р.1900)	0,25 - 0,5	=F16/F24	=G16/G24
2.	Коефіцієнт фінансової стабільності	Власний капітал (р.1495) / Загальна сума зобов'язань та забезпечень (р. 1595 + р.1695)	> 1,0	=F16/F22	=G16/G22
3.	Коефіцієнт маневрування власного капіталу	Власні оборотні кошти (р.1195 – р.1695) / Власний капітал (р.1495)	> 0	=F14/F16	=G14/G16
4.	Коефіцієнт структури капіталу (фінансування)	Поточні зобов'язання і забезпечення (р.1695) + Довгострокові зобов'язання і забезпечення (р.1500) / Власний капітал (р.1495)	0,5-1,0	=F22/F16	=G22/G16
5.	Коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом	Поточні зобов'язання (р.1695-р.1660) + Довгострокові зобов'язання (р.1500-1515) / Власний капітал (р.1495)	< 1,0	=F21/F16	=G21/G16
6.	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	Власні оборотні кошти (р.1195 – р.1695) / Поточні зобов'язання і забезпечення (р.1695)	>0,1	=F14/(F18+F20)	=G14/(G18+G20)

4. Аналіз ділової активності підприємства**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення
1.	Коефіцієнт оборотності активів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Підсумок балансу поч. + кінц. (р.1900)) / 2	збільшення	=G27/(F24+G24)/2)
2.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Загальна сума зобов'язань та забезп. поч. + кінц. (р.1595+1695)/2	збільшення	=G27/(F22+G22)/2)
3.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Довгострокова та поточна дебіторська заборгованість поч.+ кінц. (р.1040+р.1125-1155)/2)	збільшення	=G27/(F13+G13)/2)
4.	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Запаси поч.+ кінц. (р.1100)/2)	збільшення	=G27/(F11+G11)/2)
5.	Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Основні засоби поч.+ кінц. (р.1010)/2)	збільшення	=G27/(F8+G8)/2)
6.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Чистий дохід від реалізації (р.2000) /(Власний капітал поч.+ кінц. (р.1495)/2)	збільшення	=G27/(F16+G16)/2)

5. Аналіз рентабельності

5.2. Аналіз рентабельності діяльності**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення	
				2022 р.	2023 р.
1.	Рентабельність основної діяльності, %	Валовий прибуток (р.2090) /Собівартість реалізованої п-ції (р.2050)*100	збільшення	=F41/F33*100	=G41/G33*100
2.	Рентабельність операційної діяльності, %	Прибуток від операційної діяльності (р.2190)/Операційні витрати (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270)*100	збільшення	=F42/(F33+F34+F35+F36)*1	=G42/(G33+G34+G35+G36
3.	Рентабельність діяльності, %	Чистий прибуток (р.2350) /Сукупні витрати (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270 + р.2300)*100	збільшення	=F42/F40*100	=G42/G40*100

5.2. Аналіз рентабельності підприємства**

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	Фактичне значення
1.	Коефіцієнт рентабельності активів	Чистий прибуток (р.2350) /(Підсумок балансу поч. + кінц. (р.1900)) / 2	збільшення	=G43/(F24+G24)/2)
2.	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Чистий прибуток (р.2350) /(Власний капітал поч.+ кінц. (р.1495)/2)	збільшення	=G43/(F16+G16)/2)
3.	Коефіцієнт рентабельності продажів	Чистий прибуток (р.2350) /(Чистий дохід від реалізації поч.+ кінц. (р.2000)/2)	збільшення	=G43/(F27+G27)/2)
4.	Коефіцієнт рентабельності підприємства	Чистий прибуток (р.2350) /(Сукупні витрати поч.+ кінц. (р.2050 + р.2130 + р. 2150 + р.2180 + р.2250 + р. 2270 + р.2300) /2)	збільшення	=G43/(F40+G40)/2)

Додаток Р

Розрахункові показники ТОВ «Водаленд Індастрі»

Показники	Од. виміру	Фактичне значення			Відхилення (абсол.), тис. грн.			Відхилення (відноси.), %		
		2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
Обсяг реалізації продукції, товарів										
Системи водовідведення: всього		**474 170**	**419 493**	**511 325**	**-54 677**	**91 832**	**37 155**	**-11,53**	**21,89**	**7,84**
в т.ч. – вироби з пластмаси	тис.грн.	240 918	219 404	303 851	-21 514	84 447	62 933	-8,93	38,49	26,12
	тис.шт.	2 947	2 440	2 667	-507	227	-280	-17,20	9,30	-9,50
- вироби з металу	тис.грн.	79 742	100 873	120 483	21 131	19 610	40 741	26,50	19,44	51,09
	тис.шт.	431	551	623	120	72	192	27,84	13,07	44,55
- товари	тис.грн	153 510	99 216	86 991	-54 294	-12 225	-66 519	-35,37	-12,32	-43,33
Середня відпускна ціна од. реалізованої власної п-ції, в т.ч.		**94,93**	**107,08**	**128,98**	12,15	21,90	34,05	12,80	20,45	35,87
- виробів з пластмаси	грн.	81,75	89,92	113,93	8,17	24,01	32,18	9,99	26,70	39,36
- виробів з металу	грн.	185,02	183,07	193,39	-1,94	10,32	8,38	-1,05	5,64	4,53
Собівартість реалізованої продукції, товарів										
Системи водовідведення: всього	тис.грн.	**290 048**	**242 886**	**287 661**	**-47 162**	**44 775**	**-2 387**	**-16,26**	**18,43**	**-0,82**
в т.ч. – вироби з пластмаси	тис.грн.	125 199	117 291	168 981	-7 908	51 690	43 782	-6,32	44,07	34,97
- вироби з металу	тис.грн.	45 549	50 061	62 967	4 512	12 906	17 418	9,91	25,78	38,24
- товари	тис.грн	119 300	75 534	55 713	-43 766	-19 821	-63 587	-36,69	-26,24	-53,30
Середня собівартість од. реалізованої власної п-ції, в т.ч.		**50,55**	**55,95**	**70,50**	5,40	14,55	19,95	10,69	26,00	39,48
- виробів з пластмаси	грн.	42,48	48,07	63,36	5,59	15,29	20,88	13,15	31,81	49,14
- виробів з металу	грн.	105,68	90,85	101,07	-14,83	10,22	-4,61	-14,03	11,24	-4,36
Валовий прибуток		**184 122**	**176 607**	**223 664**	**-7 515**	**47 057**	**39 542**	**-4,08**	**26,65**	**21,48**
Валовий прибуток од. реалізованої п-ції, в т.ч.		**44,38**	**51,13**	**58,48**	6,75	7,35	14,10	15,21	14,37	31,77
- виробів з пластмаси	грн.	39,27	41,85	50,57	2,58	8,72	11,30	6,58	20,84	28,79
- виробів з металу	грн.	79,33	92,22	92,32	12,88	0,10	12,99	16,24	0,11	16,37
Рентабельність од. власної реалізованої п-ції, в т.ч.		**87,80**	**91,38**	**82,94**	3,58	-8,44	-4,85	4,08	-9,23	-5,53
- виробів з пластмаси		92,43	87,06	79,81	-5,37	-7,25	-12,61	-5,81	-8,32	-13,65
- виробів з металу		75,07	101,50	91,34	26,43	-10,16	16,27	35,21	-10,01	21,68
Інші операційні доходи	тис.грн.	3 272	41 622	21 129	38 350	-20 493	17 857	1 172,07	-49,24	545,75
Адміністративні витрати	тис.грн.	30 963	35 592	40 923	4 629	5 331	9 960	14,95	14,98	32,17
Витрати на збут	тис.грн.	22 946	28 757	32 983	5 811	4 226	10 037	25,32	14,70	43,74
Інші операційні витрати	тис.грн.	10 838	14 084	12 388	3 246	-1 696	1 550	29,95	-12,04	14,30
Операційний прибуток	тис.грн.	**122 647**	**139 796**	**158 499**	**17 149**	**18 703**	**35 852**	**13,98**	**13,38**	**29,23**
Фінансові доходи	тис.грн.	0	0	1 171	0	1 171	1 171	-	-	-
Інші доходи	тис.грн.	207	20	133	-187	113	-74	-90,34	565,00	-35,75
Інші фінансові витрати	тис.грн.	855	1 837	3 621	982	1 784	2 766	114,85	97,11	323,51
Інші витрати	тис.грн.	0	154	1 342	154	1 188	1 342	-	771,43	-
Податок на прибуток	тис.грн.	22 045	24 752	27 881	2 707	3 129	5 836	12,28	12,64	26,47
Чистий прибуток	тис.грн.	**99 954**	**113 073**	**126 959**	**13 119**	**13 886**	**27 005**	**13,13**	**12,28**	**27,02**

Аналіз впливу факторів І-го порядку на ефективність діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

Показники	Позначення	Фактичне значення			Відхилення (абсол.), тис. грн.			Відхилення (відносн.), %			Рівень впливу		
		2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
Витрати операційної діяльності, тис.грн.	В од.	354 795	321 319	373 955	-33 476	52 636	19 160	-9,4	16,4	5,4	4,1	-6,9	-2,3
Прибуток операційної діяльності, тис.грн.	П од.	122 647	139 796	158 499	17 149	18 703	35 852	14,0	13,4	29,2	4,8	5,8	10,1
Ефективність операційної діяльності, % (р.2 / р.1 х 100 %)	Е од.	34,6	43,5	42,4	8,9	-1,1	7,8	-	-	-	8,9	-1,1	7,8

Аналіз впливу факторів ІІ-го порядку на ефективність операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

Показники	Позначення	Фактичне значення			Відхилення (абсол.), тис. грн.			Відхилення (відноси.), %			Рівень впливу		
		2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021	2022 до 2021	2023 до 2022	2023 до 2021
Випручка від реалізації продукції, товарів, тис.грн.	Вп	474 170	419 493	511 325	-54 677	91 832	37 155	-11,5	21,9	7,8	-15,4	28,6	10,5
Інші операційні доходи, тис.грн.	Ді	3 272	41 622	21 129	38 350	-20 493	17 857	1 172,1	-49,2	545,8	10,8	-6,4	5,0
Витрати операційної діяльності, тис.грн., в т.ч.	В од.	354 795	321 319	373 955	-33 476	52 636	19 160	-9,4	16,4	5,4	9,4	-16,4	-5,4
Змінні операційні витрати, тис.грн.	В зм.	235 415	202 741	258 924	-32 674	56 183	23 509	-13,9	27,7	10,0	4,0	-7,3	-2,8
Постійні операційні витрати, тис.грн.	В пост.	119 380	118 578	115 031	-802	-3 547	-4 349	-0,7	-3,0	-3,6	0,1	0,4	0,5
Ефективність операційної діяльності, %	Е од.	34,6	43,5	42,4	8,9	-1,1	7,8	-	-	-	8,9	-1,1	7,8

Аналіз впливу факторів ІІІ-го порядку на ефективність операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

Показники	Позна-чення	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
				абсол.	*%*
Обсяги реалізації продукції, тис. умов. один.					
вироби з пластмаси	Ор	2440	2667		
вироби з металу		551	623		
Разом:		2991	3290	299	10
Середня відпускна ціна за 1 умов. одиницю, грн.	Цод	107,08	128,98	21,90	20,50
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	Ср	167346	231945	64599	38,6
Собівартість реалізованої однієї умовної одиниці, грн.	Сод	55,95	70,50	14,55	26,0
Змінні витрати на виробництво і реалізацію власної продукції, тис. грн.	Взм	141923	202170	60247	42,5
Змінні витрати на 1 умовну одиницю, грн.	Взмо	47,45	61,45	14	29,5
Валовий прибуток від основної виробничої діяльності, тис грн.	Под	152930	192399	39469	25,8
Постійні загальновиробничі витрати, тис. грн.	ЗВвп	25429	29778	4349	17,1
Рентабельність основної виробничої діяльності, %	Еод	79,33	73,51	-5,82	-

Аналіз впливу факторів ІІІ-го порядку на ефективність операційної діяльності ТОВ «Водаленд Індастрі»

Показники	Позна-чення	2022 р.	2023 р.	Відхи-лення
Рівень витрат операційної діяльності, %	Рво	76,6	73,1	-3,5
Рівень рентабельності реалізації, %	Рро	33,3	31,0	2,3
Ефективність операційної діяльності, %	Еод	43,5	42,4	-1,1

Додаток С

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ СЕРТИФІКОВАНИХ
БУХГАЛТЕРІВ І АУДИТОРІВ

№37 від 11.03.2024р.

01014, м. Київ, вул. Звіринецька, буд. 63
+38 (067) 818 80 01
E-mail: office@uacaa.org, www.uacaa.org

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 у Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
щодо можливості впровадження результатів дисертаційного дослідження
НАЗАРОВОЇ Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» у практичну діяльність

Довідка видана Назаровій Ірині Ярославівні про те, що результати її дисертаційної роботи на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» мають теоретичне і практичне значення, можуть бути використані у підприємствах та корпораціях для вдосконалення документування, обліку та електронної обробки інформації.

Серед пропозицій авторки теоретичне та практичне значення мають:

- формулювання базових понять щодо електронних обліково-інформаційних систем, дослідження їх генезису, встановлення критеріальних ознак та якісних характеристик;
- пропозиції щодо електронного документування, бездокументної реєстрації і ведення обліку товарних операцій, грошових коштів та розрахунків між контрагентами;
- обґрунтування нової парадигми розвитку бухгалтерського обліку в Україні з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки;
- запропонована концепція та формат побудови облікової політики корпоративного об'єднання з врахуванням специфіки його функціонування і впровадження електронних обліково-інформаційних систем формування й передачі обліково-звітної інформації.,

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Президент УАСБА Канигін С.Л.

Продовження додатку С

ФЕДЕРАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ БУХГАЛТЕРІВ І АУДИТОРІВ УКРАЇНИ
UKRAINIAN FEDERATION OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS AND AUDITORS

Дійсний член
Full Member

№32 від «14» березня 2024 р.

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 в Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження НАЗАРОВОЇ Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях»

Видана Назаровій Ірині Ярославівні про те, що результати її дисертаційної роботи на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» мають теоретичне і прикладне значення, можуть бути впроваджені у практичну діяльність підприємств та корпорацій.

Зокрема, важливими для практичної реалізації можна вважати пропозиції щодо електронного документування і ведення обліку грошових коштів та розрахункових операцій; методику документальної та бездокументної реєстрації господарських операцій з допомого зчитувальних пристроїв і комп'ютерної техніки. Заслуговують на увагу запропоновані принципи побудови нової парадигми розвитку бухгалтерського обліку з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки, теоретичне обґрунтування електронного та цифрового документу в обліку, підходи до модернізації електронного документообігу з допомогою QR-кодування та інших методів реєстрації, обробки та передачі інформації, розширення інформаційної місткості звітності про результати діяльності корпорацій. Слід позитивно оцінити запропоновану концепцію і змістовий формат побудови облікової політики корпоративного об'єднання з врахуванням специфіки його функціонування і впровадження електронних обліково-інформаційних систем формування й передачі обліково-звітної інформації.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Президент Громадської організації
«Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України» Петро Михайлович Кричун

01001, Київ, а/с В-121 ФПБАУ
Тел.: (+38044) 586-40-82(81)
E-mail: ufpaa2022@ukr.net
www.ufpaa.org

Продовження додатку С

АГЕНТСТВО ВІДНОВЛЕННЯ
СЛУЖБА ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. О. Кульчицької,8 м.Тернопіль, 46001, тел.(0352) 52-41-50, факс (0352) 52-54-43
e-mail: des.te@restoration.gov.ua
Код ЄДРПОУ 25887079

№ 2024-01-15 від 15.01.2024 р.

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03
в Західноукраїнському національному університеті

ДОВІДКА
про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях»

видана кандидату економічних наук, доценту кафедри обліку і оподаткування Назаровій Ірині Ярославівні й підтверджує те, що результати її наукових досліджень щодо побудови ефективної електронної обліково-інформаційної системи організації з вибором найбільш оптимальних інформаційних ресурсів на ринку закордонних та вітчизняних програмних продуктів для автоматизованого ведення бухгалтерського обліку та формування звітності, електронного документування та електронного документообігу апробовані у діяльності Служби відновлення та розвитку інфраструктури у Тернопільській області.

Начальник Служби відновлення
та розвитку інфраструктури
у Тернопільській області Микола ДОВГОШИЯ

Продовження додатку С

79044, м. Львів, вул. Бескидська,44
тел. (032) 224-94-74
ЕКО-ДІМ
www.eko-dim.ua
ЄДРПОУ 05393518
ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ «ЕКО-ДІМ»

Вих № 141
від 12.02.24 р.

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 у Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження НАЗАРОВОЇ Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» у практичну діяльність

видана Назаровій І. Я. про те, що результати її наукового дослідження є актуальними і прийняті до впровадження в ПрАТ«Холдингова компанія «ЕКО-ДІМ». Зокрема, важливими вважаємо пропозиції щодо організації корпоративної політики і системи інформаційної безпеки підприємства, регулювання внутрішньокорпоративних відносин та корпоративної етики. Заслуговують на увагу і мають практичне значення розроблена модель організації електронної обліково-інформаційної системи холдингової компанії та проведений аналіз національного й міжнародного ринків облікових програмних засобів з виокремленням найбільш ефективних. Вагомим для управління є можливість розширення інформативності фінансової звітності щодо прибутковості вкладеного власниками капіталу.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Голова правління
ПрАТ«Холдингова компанія «ЕКО-ДІМ» Артемович І.В.

Продовження додатку С

VODALAND
ВДОСКОНАЛЮЄМО ПРОСТІР

DRAIN CLEAN TERRA URBAN

№53 від 12.09.2023 р.

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03
у Західноукраїнському національному
університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» у практичну діяльність

ТОВ «ВОДАЛЕНД УКРАЇНА» засвідчує, що Назарова І.Я. приймала участь у розробці розпорядчої та обліково-звітної документації для групи компаній «ВОДАЛЕНД». Її пропозиції прийняті до практичного впровадження при формуванні єдиної корпоративної політики підприємств групи, положення про використання системи електронних документів, внутрішньокорпоративного стандарту політики інформаційної безпеки, а також при налагодженні внутрішніх комунікацій, складанні й аналізі консолідованої звітності.

Довідка видана для пред'явлення у Західноукраїнський національний університет за місцем захисту докторської дисертації.

Генеральний директор
ТОВ «ВОДАЛЕНД УКРАЇНА» Андрій БУРИЙ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ВОДАЛЕНД УКРАЇНА» VODALAND ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 35704813

Продовження додатку С

VODALAND
ВДОСКОНАЛЮЄМО ПРОСТІР

DRAIN CLEAN TERRA URBAN

№ 29 від 07.03.2023 р.

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03
у Західноукраїнському національному
університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» у практичну діяльність

ТОВ «ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ» засвідчує, що Назарова І. Я. приймала участь у розробці обліково-звітної документації підприємства, а її пропозиції прийняті до практичного впровадження при формуванні облікової політики; організації порядку електронного документування та бездокументної реєстрації господарських операцій та їх відображення в системі обліку і звітності; порядку складання і передачі звітної інформації з допомогою комп'ютерно-комунікаційних засобів; системи електронного захисту інформації. Практичну цінність також має розроблена і апробована в комп'ютерному режимі модель багатофакторного аналізу ефективності (рентабельності) операційної діяльності товариства.

Довідка видана для пред'явлення у Західноукраїнський національний університет за місцем захисту докторської дисертації.

Директор
ТОВ «ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ» Сергій ВОЛОЩУК

Товариство з обмеженою відповідальністю «ВОДАЛЕНД ІНДАСТРІ» VODALAND INDUSTRY 31276864 Україна, м. Тернопіль

Продовження додатку С

VODALAND
ВДОСКОНАЛЮЄМО ПРОСТІР
№27 від 20.09.2023р.

DRAIN CLEAN TERRA URBAN

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03
у Західноукраїнському національному
університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» у практичну діяльність

У ТОВ «БЕТОНІКА» розглянуті і прийняті до практичного використання пропозиції Назарової І. Я. щодо формування облікової політики; організації порядку електронного документування та бездокументної реєстрації господарських операцій, їх відображення в системі обліку й звітності; порядку складання і передачі звітної інформації з допомогою інформаційно-комунікаційних засобів; системи електронного захисту обліково-звітної інформації. Заслуговує на увагу проведений здобувачкою аналіз національного й міжнародного ринків облікових програмних продуктів з визначенням найбільш оптимальних для корпоративних об'єднань.

Довідка видана для пред'явлення у Західноукраїнський національний університет за місцем захисту докторської дисертації.

Директор
ТОВ «БЕТОНІКА» Ігор МАЛИНОВСЬКИЙ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «БЕТОНІКА» 35546100 Львівська обл., Яворівський р-н, м. Новояворівськ Україна

Продовження додатку С

VODALAND
ВДОСКОНАЛЮЄМО ПРОСТІР

DRAIN CLEAN TERRA URBAN

№ 12 від 18.09.2023 р.

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03
у Західноукраїнському національному
університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» у практичну діяльність

У ТОВ «ФІБЕРІКА» розглянуті і прийняті до практичного використання пропозиції Назарової І.Я. щодо формування облікової політики; організації порядку електронного документування та бездокументної реєстрації господарських операцій та їх відображення в системі обліку і звітності; порядку складання і передачі звітної інформації з допомогою комп'ютерно-комунікаційних засобів; системи електронного захисту обліково-звітної інформації. Окрім того, заслуговує на увагу проведений здобувачкою аналіз національного й міжнародного ринків облікових програмних продуктів з визначенням оптимальних для корпоративних об'єднань.

Довідка видана для пред'явлення у Західноукраїнський національний університет за місцем захисту докторської дисертації.

Директор
ТОВ «ФІБЕРІКА» Олексій АГАСІМОВ

Продовження додатку С

КОНТІНЕНТАЛ
ФАРМЕРЗ ГРУП

ТОВ «СІЕФДЖІ ТРЕЙДИНГ»

47602, Тернопільська обл., Тернопільський район, селище міського типу Козова, вулиця І.БОГУНА, буд. 8А код ЄДРПОУ 39675472, Р/р UA413808050000000026005623747 в АТ «РБ"

№: 03-15 від 20.03.2024р.

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 в Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження

видана Назаровій Ірині Ярославівні про те, що результати її дисертаційної роботи на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» мають теоретичне і практичне значення, прийняті до впровадження в ТОВ «СІЕФДЖІ ТРЕЙДИНГ».

Важливими для практичної реалізації слід вважати такі пропозиції:

- методику документальної і бездокументної реєстрації господарських операцій з допомого зчитувальних пристроїв і комп'ютерної техніки;
- пропозиції щодо електронного документування та ведення обліку грошових коштів та розрахункових операцій;
- обґрунтування щодо формування нової парадигми у розвитку бухгалтерського обліку з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки;
- розробку на цій основі нової обліково-інформаційної системи, що базується на широкому використанні електронних засобів реєстрації, обробки, узагальнення і передачі обліково-звітної інформації для управління підприємством чи корпорацією.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Менеджер проектів Загурська І.А.

СІЕФДЖІ ТРЕЙДИНГ 39675472

Головний бухгалтер Ступак О.В.

Продовження додатку С

ТОВ «Тервікнопласт»
Код ЄДРПОУ 33992917, Україна,
46002, м.Тернопіль, проспект Степана Бандери, 38
тел.: 0 800 50 53 52, www.viknaroff.ua

Банк АТ «ПУМБ»
UA373348510000000002600543948
ТФ АТ КБ «Приватбанк»
UA623387830000026001060502481

№ 15. від 21.02.2024 р.

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 у Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведеного дисертаційного дослідження

видана Назаровій Ірині Ярославівні про те, що результати її дисертаційної роботи на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» мають теоретичне і практичне значення, прийняті до впровадження в ТОВ «Тервікнопласт».

Важливими для практичної реалізації слід вважати пропозиції щодо:

- документальної та бездокументної реєстрації господарських операцій з допомого зчитувальних пристроїв і комп'ютерної техніки;
- обґрунтування нових напрямів розвитку бухгалтерського обліку з врахуванням воєнного часу та необхідності повоєнної відбудови економіки при широкому використанні електронних засобів реєстрації, обробки, узагальнення і передачі обліково-звітної інформації;
- пропозиції щодо електронного документування та ведення обліку грошових коштів та розрахункових операцій з покупцями і замовниками, захисту інформації з обмеженням доступу різних користувачів та інші.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Заступник директора
з фінансових питань
ТОВ «Тервікнопласт» Андрій СМЕРЕЧИНСЬКИЙ

Головний бухгалтер Любов ЗАРЕМБА

VIKNAR'OFF

Продовження додатку С

ТОВ « Пуск і наладка»
Україна, 47728. Тернопільська обл,. Тернопільський р-н.,
с. Острів, вул. Польова, буд. 3
Тел.: 050 437 02 67
E-mail: parkp2017@gmail.com **Web:** www.pusk-n.com.ua

7 грудня 2023 р. № 12/001 Тернопільський р-н, с. Острів

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 у Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
НАЗАРОВОЇ Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях»

видана кандидату економічних наук, доценту кафедри обліку і оподаткування Назаровій Ірині Ярославівні й засвідчує те, що результати її наукових досліджень щодо регламентування облікової політики підприємства з врахуванням особливостей застосування електронних обліково-інформаційних систем; організації електронного документування та документообігу; удосконалення внутрішнього обліку та звітності через фіксування даних з виробництва готової продукції за допомогою спеціальних веб-ресурсів апробовані у діяльності ТОВ «Пуск і наладка», що дало змогу оптимізувати систему документування та інформаційно-комунікаційні процеси на підприємстві.

Директор ТОВ «Пуск і наладка» Роман РОБАК

Продовження додатку С

ТОВ "СТАРФУД"
Тернопільська обл.,с.Чистилів
Вул. Транспортна 2
Тел.+38 (098) 877-70-77
Тел.+38 (067) 368-66-22
starfood-2011@ukr.net

№ 12 від 19.10.2023 р.

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03
в Західноукраїнському національному університеті

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях»

ТОВ «Старфуд» враховано пропозиції кандидата економічних наук, доцента кафедри обліку і оподаткування Назарової Ірини Ярославівни щодо модернізації електронної обліково-інформаційної системи підприємства з підбором найбільш ефективної інформаційної системи з оптимальним набором функціональних модулів, а також рекомендації щодо регламентування облікової політики підприємства з врахуванням особливостей застосування електронних обліково-інформаційних систем, організації електронного документування та документообігу.

Директор
ТОВ «Старфуд» Кустра І.О.

Продовження додатку С

ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО
„АУДИТОРСЬКА ФІРМА „ЗАХІДАУДИТ”
46024, Україна, м. Тернопіль, вул. Генерала Тарнавського, 23 прим.71
тел./факс: +38 0352 511941; www.zahidaudit.te.ua; e-mail: zahidaudit@ukr.net
код ЄДРПОУ 33539238; п/р UA243223130000026002000021448 в АТ "Укрексімбанк"

№ 20240507-01 від 07.05.2024 р.

До спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 в
Західноукраїнському національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об’єднаннях»

Результати наукової роботи Назарової І.Я. є актуальними та прийняті до впровадження у ПП «Аудиторська фірма «Західаудит». Зокрема, важливими для практичного використання є пропозиції щодо організації електронного документування господарських операцій, корпоративної політики, трансферного ціноутворення, облікової політики, корпоративної етики. Можуть мати практичне значення розроблені методики ведення первинної реєстрації та автоматизованого бухгалтерського обліку розрахункових операцій, формування звітності та передачі інформації через технічні засоби комунікації. Викликають інтерес напрацювання стосовно моніторингу захищеності інформаційних систем підприємств з використанням тесту стану внутрішнього контролю інформаційної безпеки у формі довільного звіту чи як частини аудиторського висновку.

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації Назарової І.Я. «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об’єднаннях» на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Директор
ПП «АФ «Західаудит», аудитор Салюк Б.Є.

Продовження додатку С

Аудиторська фірма Консул Auditing firm

Товариство з обмеженою відповідальністю
«КОНСУЛ»
№ реєстрації у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності - 0053

Код 21131551
АТ «Укрексімбанк»
р/р UA36 322313 00000 26000000021688
Адреса: Україна, 46008, м. Тернопіль,
вул. Медова, 12-А, оф. 21.
Тел/факс: (0352) 43 00 23, 25 77 75
E-mail: consul_audit@ukr.net

Kod 21131551
Ukreksimbank
account Nr UA36 322313 00000 26000000021688
Adress: Ukraine, 46008, Ternopil,
Medova Str,.12-A, office 21
Phone/fax: (0352) 43 00 23, 25 77 75
E-mail: consul_audit@ukr.net

№ 27 від 17.04.2023 р.

До спеціалізованої вченої ради
Д 58.082.03 у Західноукраїнському
національному університеті

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Назарової Ірини Ярославівни на тему: «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях»

Видана Назаровій І.Я. про те, що результати наукової роботи є актуальними та прийняті до впровадження у ТОВ Аудиторській фірмі «Консул». Зокрема, заслуговують на увагу пропозиції щодо формування корпоративної політики, трансферного ціноутворення й облікової політики. Мають практичне значення розроблені модель організації електронних обліково-інформаційних систем та методика бухгалтерського обліку розрахункових операцій задокументованих в електронному вигляді. Враховані напрацювання щодо удосконалення процедури аудиту інформаційної безпеки суб'єктів господарювання, зокрема використання для цих цілей звіту щодо стану внутрішнього контролю інформаційної безпеки, як окремого додатку до аудиторського висновку у формі документа «Тест внутрішнього контролю електронної обробки і зберігання інформації».

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації Назарової І.Я. «Модернізація електронних обліково-інформаційних систем в корпоративних об'єднаннях» на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Директор
ТОВ АФ «Консул», аудитор Мельник А.Р.

Продовження додатку С

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи
Віктор ОСТРОВЕРХОВ

Результати наукового дослідження, отримані кандидатом економічних наук Назаровою Іриною Ярославівною впроваджені у навчальний процес Західноукраїнського національного університету. Вони використовуються під час підготовки лекцій, семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін: «Проектування інформаційних систем і АРМ бухгалтера», «Організація автоматизованого робочого місця бухгалтера», «Автоматизоване робоче місце бухгалтера», «Облік промислового виробництва», «Облік міжнародних операцій», «Облік і звітність за міжнародними стандартами», «Автоматизація формування та подання звітності», «Аналіз ризикоорієнтованих операцій», «Тренінг з фаху», «Тренінг зі спеціальності», «Облік, оподаткування і правове регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності», «Основи обліку і оподаткування», «Бухгалтерський облік і оподаткування», «Теорії та концепції бухгалтерського обліку», «Діджиталізація обліку». Науково-методичні результати здобувачки використані під час написання магістерських робіт, наукових статей і тез доповідей зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»; в процесі підготовки наглядних матеріалів та методичних рекомендацій для навчальних потреб із обліку й оподаткування.

Висновки та пропозиції, що запропоновані Назаровою Іриною Ярославівною, дадуть змогу удосконалити теорію і методологію обліку, покращити організацію електронних обліково-інформаційних систем та сприятимуть поліпшенню якості підготовки фахівців вищої кваліфікації з обліку та оподаткування.

Довідка видана для пред'явлення до спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Західноукраїнському національному університеті.

Завідувач кафедри
обліку і оподаткування,
д.е.н., професор Зеновій-Михайло ЗАДОРОЖНИЙ

№ 126-28/2746 від 29.12.2023